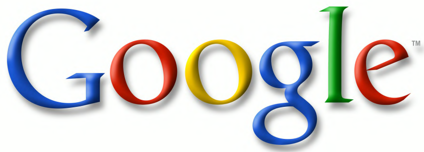

GYŐR.

MONOGRAFIA A VÁROS JELENKORÁRÓL

A TÖRTÉNELMI IDŐK ÉRINTÉSÉVEL

*

I. A RÉGI GYŐR 1848-IG.
II. GYŐR 1848—49-BEN. — III. 1848-TÓL A MILLENNIUMIG.
IV. A MILLENNIUM IDEJÉBEN

*

GYŐR SZAB. KIR. VÁROS MEGBIZÁSÁBÓL

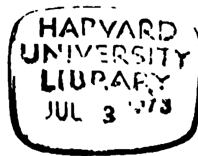
IRTA

SZÁVAY GYULA

GYŐR, 1896.

KIADTA GYŐR SZAB. KIR. VÁROS TÖRVÉNYHATÓSÁGA.

✓

Hale

ELŐSZÓ.

Győr szab. kir. város elhatározta, hogy a millennium emlékére könyvet irat Győrről. A könyvtől megvárja, hogy tiszta képben tüntesse fel a várost, amint azt a millenáris ünnep találja. Különös súlyt helyez közgazdasági állapotának hű megirására s minthogy ezt a feladatot egy jelentékenyebb korszak retrospektív rajzolásával lehet legteljesebben elérni, azon korszak részletesebb jellemzését kivánja meg, mely a szabadságharcz után kezdődik s melynek a millennium ünnepe ad határpontot. A mű teljessége érdekében kivánatosnak tartja a történeti előidők vázlatos ismertetését s a társadalom és közélet fejlődésének leirását is.

Az anyag terjedelmét 25—30 nyomatott ívre szabta s kitüntető megbizásával engem tisztelt meg. Félelemmel, ám egyszersmind lelkesüléssel fogadtam el a megbizást, melynek eredményeként szerény munkámat mikor nyilvánosságra bocsájtom, mintegy igazolásul lenyomatom azt a tervezetet, melyet megbizó városom tőlem elfogadott s melylyel megjelölte követendő útamat. A tervezetben így képzeltem el s így irtam elő feladatomat.

Képet kell rajzolnom a mai Győrről, úgy, amint e város testét és lelkét, külsejét és belsejét, intézményeit, embereit, szóval egész életét az ezredéves nagy ünnep találja. Mintha az ezredéves ünnep napján egy óriás villam-reflektor gyúlna ki s szórná ide sugarait, éles világításba helyezvén a várost, — úgy, hogy gyors áttekintéssel itélhet a szem s erős képet nyer abból, amit látott.

Hogy ezt a czélt elérhessem, rendeznem kell az anyagot s elő kell készítenem a szemet is. Az anyagot akként szükséges elrendeznem, amint az élet természetes törvényei a rendjét megmutatják s amint a hatás kivánja. A szemet akként preparálom, hogy elvezetem a dolgok eredetéhez s meg-

ismertetem azzal a fejlődési folyamattal, amelyből a mai állapotok törvényszerűen kijegeczedtek.

Vagyis, hogy a mai állapotok képe a nézőre igaz hatást gyakoroljon, szükséges festeni az előzményeket, a legközelebbi multat, melynek földjében feltalálhatók apró, szétágazó gyökérszálai a mai tenyészetnek. Ebből a földből be kell mutatni egy keresztmetszeti képet és pedig oknyomozó előadással, hogy a fejlődésnek vagy visszaesésnek ne csak konstatált tényei, de felderített törvényei is kitünjenek. Ezek a törvények lehetnek legbecsesebb eredményei a monografia megirásának, mert ezek tanúlságokat rejtenek magukban. S épen mivel e törvényekre súlyt helyezünk, épen mivel a műben egy szerves egészet óhajtanánk nyerni, kivánjuk, hogy ne laza összefüggesztésű holt részekből enyveztessék az egybe, hanem egységes test legyen, melynek vére és élete van, mely magamagától beszél, oktat, int és lelkesít.

A mai élet alapja a közgazdaság, ennek kivánnék kiemelkedő helyet biztosítani a műben, ez a jövő zenéje is, városunk közgazdaságának története maga a modern értelmében vett város története. Ehhez fűződnének hozzá körben a vallás, kultura, közegészség, közélet, társadalom, humanizmus stb. állapotai és intézményei.

Tehát, hogy a *mai Győr* képét igazi színekkel lefösthessem, szükséges a közelmultat is megrajzolnom. E közelmultat legszebben elhatárolja valami történeti esemény. Ez esetben 1848.

Az a kor, mely az 1848-iki események után következett 1890-ig, igen érdekes korszakot képez Győr életében, különösen a mai Győr szempontjából, ha ennek fejlődési törvényeit akarjuk ismerni.

Minthogy pedig az „1848“ mellett nem lehet anélkül elhaladni, hogy a nagy eseményeknek győri hullámveréseit ne óhajtaná rendszeres tárgyalásban látni minden olvasó s minthogy az 1848-iki eseményeket minden tekintetben külön önálló fejezet illeti meg, úgy gondolkoztam, hogy ezek ismertetésével indulhat meg a mai Győrről szóló nagy leirás annál inkább is, mert nemcsak Győrnek, de Magyarország minden városának újkori történetét e historiai évszám nyitja meg.

Végül, amikor a mai Győr viszonyait tárgyaljuk, lehetetlen, hogy kegyeletesen és kutatólag ne forduljon szemünk a multak emlékei felé, a mű teljessége érdekében előre kell bocsájtani tehát dióhéjban a régi Győr történetét, melyet érdeme szerint való részletességgel megirni egy külön történeti monografia feladata leend.

Csábító volt a régi Győr leirásánál az a vágy, hogy a város változatos és érdekes történetének minél nagyobb teret engedjek. El is mentem e tekintetben a lehetőség legszélsőbb határáig s hogy mégis azon túl messze el ne kalandozzam, a földrajzi közlendők előrebocsájtása után két részre szabtam anyagomat és feladatomat. Az első a város általános történetét vázolja összefüggésben az ország történetével, — a második helyrajzi és művelődés-

történeti leirását adja. Hogy emellett egyes korszakokról hű és jellemzetes képet nyerjen az olvasó, egy-egy tekintetre fellebbenteni igyekeztem a részletek fátyolát s mintegy függelékül néhány kiszakított lapot fűztem e két részhez a régi Győr közjogi, hadtörténeti, törvénykezési, kereskedelmi és ipari stb. életéből.

Főczímek szerint a mű anyaga a következő részekre szakad:

I. *A régi Győr 1848-ig.*

II. *Győr 1848—49-ben.*

III. *1848-tól a millenniumig.*

IV. *A millennium idejében.*

E nagy anyag megirására természetesen csak úgy mertem vállalkozni, hogy előre is biztosítást kerestem szakavatott tollak támogatásáról. Fejezetenként fel fogom sorolni munkatársaim neveit, itt pedig hálás köszönetem mellett előzetesen is az ő érdemeiknek nyujtom át a koszorút, melyet az olvasó elismerése munkánknak esetleg juttat.

Győr, 1896. május hó 1-én.

SZÁVAY GYULA.

A RÉGI GYŐR.

FORRÁSOK ÉS MUNKATÁRSAK.

ORTELIUS leirásai.
CZECH JÁNOS történelmi dolgozatai és kéziratai.
„ „ „Győrmegye főispánjai.“
FEHÉR IPOLY „Győrmegye és város egyetemes leirása.“
VILLÁNYI SZANISZLÓ „Győrmegye és város anyagi műveltségtörténete.“
„ „ „Győr-vár és város helyrajza.“
RÁTH KÁROLY és RÓMER FLÓRIS „Győri történelmi és régészeti füzetek.“
RÁTH KÁROLY hírlapi közleményei Győr város történetéből.
MATUSEK ANTAL hírlapi közleményei a város történetéből.
DR. KARÁCSONY IMRE történeti tanulmányai.
Történelmek, útleirások, a magyar nemzeti muzeum, az egyetemi könyvtár a m. tud. akadémia képtára, Győr város és Győrvármegye levéltára.

I.

GYŐR VÁROS FÖLDRAJZI FEKVÉSE ÉS NEVÉNEK VÁLTOZATAI.

Győr Magyarország nyugoti részében a szigetközi Kis-Dunaág *Földrajzi fekvés.* és a Rába s Rábcza folyók összefolyásánál fekszik. A keleti hosszúság 35° 16′ 30″, az északi szélesség 47° 41′ 15″ határozza meg földrajzi fekvését. A város területe a kis magyar alföldi síkságra esik s a tenger szine fölött való magassága 119 méter. A város belsejében egyetlen kiemelkedő kis domb van, mely Káptalandomb *Terület.* nevet visel. Győr város területe 44·989 □kilométer.

A város legrégibb neve *Arrabona,* mely a kelta korból szár- *A város régi nevei.* mazik. Többféle magyarázatát adták már e szó értelmének. Némelyek szerint *Rába-szállást* jelent s ez esetben a Rába folyótól vette volna nevét. Mások a Rába folyó nevét származtatják a várostól olykép, hogy *Arrabona* jelentése *folyóparti lakás* volna s a kelta Arrabona *Arrabona.* szó két utolsó szótagjából lett a folyónak *Rabona, Raba, Raab* neve, ami egyszerüen folyót jelent; Győr város ősi kelta nevének maradványát őrzi a város német *Raab* neve, mely már a legrégibb kor- *Raab.* ból való.

A rómaiak megtartották a kelta *Arrabona* nevet, mig a város birodalmukhoz tartozott.

Arrabona uj nevet kapott a 7. században, mikor az avarok birták. Ők gyűrű alakú sánczokkal körűlvett erődítvénynyé alakították át a várost s ebből származott a mai *Győr* elnevezés, mely *Geur.* a régi okmányokban *Geurew, Girew, Geur* alakban fordul elő. Győr latin neve: *Jaurinum, Jaurium, Geurum* nem más, mint a *Jaurinum.* *Geur, Győr* szó latinos változata.

Van még Győrnek az említettektől eltérő neve is törökűl: *Janik.* A 16 századbeli török iróknál gyakran szerepel Győr s *Janik.* mindig *Janik* néven említik. E szó etymologiája szerint *égettnek*

fordítható, ennélfogva amint rendesen szerepel, *Janik Kala* = Égett vár, *Janik sehir* = Égett város. Vajjon miféle nagyobb égésről kapta a város e nevet, azt ma nehéz eldönteni, annál nehezebb, mivel a keletieknél sokszor nagyon lényegtelen és ötletszerű okokból történik a helyek elnevezése.

Ily különféle nevek alatt szerepelt különböző időben a város, melynek történetét itt röviden elbeszéljük.

II.

GYŐR VÁROS ÁLTALÁNOS TÖRTÉNETE.

A VÁROS KELETKEZÉSE, KÖZSZEREPLÉSE ÉS LAKOSSÁGI VISZONYAI.

1. A legrégibb kor.

Hiú erőlködés volna, ha manap akarnánk határozottan megjelölni azon évet, melyben az első emberi lakásokat építették a Duna, Rába és Rábcza összefolyásánál, hol jelenleg az ezer éves Magyarország egyik művelt, virágzó városa, Győr áll. *Ősidők.*

A történelem világító fáklyája ugyan fényt áraszt Győr város távol multjára is, ámde minél messzebb megyünk viszszafelé, a fény egyre fogy és csak elvétve rajzolódnak homályosan egyes képek körvonalai, míg végre azok is elmosódnak a régi idők sötét éjébe.

A számos és különféle alakú kő- és bronz-eszközök, minők a kovakőből készült nyilhegyek, balták, csákányok, kalapácsok, hasító ékek, bronzkardok, tőrök, csatok, karpereczek, továbbá máznélküli égetett agyagedények, sőt arany és ezüst tárgyak is, melyek Győrött és Győr vidékén napfényre kerültek, nemcsak az ősemberek kezdetleges műveltségének tanúbizonyságai, hanem egyúttal azt is igazolják, hogy Győr város helyén mindjárt a Duna völgyének benépesedése után létrejött az első település. *Ásatag emlékek.*

Csak homályos találgatásokba kellene bocsátkoznunk, ha azon népfajt akarnánk meghatározni, amely lakását legelőször a Duna, Rába és Rábcza összefolyásához helyezte. Általános történelmi nyomok oda látszanak mutatni, hogy Kr. e. V. század előtt illyrthrák népek lakták a Duna völgyét és így Győr vidékét is. De volt légyen bármiféle népfaj Győr első lakossága, annyi bizonyos, hogy őskorbeli vadászattal és halászattal foglalkozó nép kiválóan alkalmas lakást talált a három folyó összefolyásánál. *Első népessége.*

A kelták kora. Kr. e. az V. században kelta népek foglalják el Magyarország területének nagy részét s ezek telepednek le Győrött is, miután az őslakókat nagyrészt kiirtották. A keltáktól ered Győrnek legrégibb neve *Arrabona* is, és ez időtől fogva hosszu századokon át ezen nevet viseli városunk. A keltáknak nem volt érzékük nagy állam alkotására, sem nagyobb városok létrehozására és így uralmuk alatt Arrabona sem emelkedett nagyobb jelentőségű várossá. Arrabonában is, mint egyebütt, kicsiny kerekded házaikat sövényből vagy fából építették, a falakat sárral kivül-belül betapasztották és a kúpalakú tetőt rőzsével fedték. A viszonyokhoz képest Arrabona mégis elég fejlődött város volt a kelta-uralom alatt. A kelták korából is többféle emlék került elő Győr területén, minők a változatos alakú urnák, fegyverek és számos ékszer.

2. Arrabona a római uralom alatt.

Arrabona. A világuralomra emelkedett római nép legiói már Kr. e. 15 évvel Noricum elfoglalásával meghódították Arrabonát is és midőn Augusztus császár Kr. u. a 8-ik évben Magyarország nyugati részét, a Duna és Száva között fekvő területet *Pannonia* néven római tartománynyá tette, e római tartományba esett Arrabona is.

A római uralom első idejében Arrabona még nem nagy szerepet játszott. Midőn azonban Traján császár alatt a Kr. u. második században a barbárok észak felől mind sűrűbben intézték támadásaikat Pannonia ellen, szükségessé vált a Duna partjának egész vonalon való megerősítése. E védelmi vonalba esett Arrabona is, melynek a Rába és Duna partjainál nagyon kedvező *Traján vára.* helyzete volt arra, hogy védelmi pont legyen. Traján építtette az arrabonai erődítményt a mai Káptalan-domb helyén és a városban is a római gyarmatosok betelepülésével a régi sövényházak helyét kőépületek foglalják el. Ez időtől fogva Arrabona mindinkább kiemelkedik azon homályból, mely multját fedi.

A Győrött talált nagyszámu feliratos emlékkövek kétségtelenné teszik, hogy a római seregnek egy hadosztálya állandóan Arrabonában állomásozott. Így a többi között Antonius Pius császár alatt (138—161) Arrabonában volt a Legio Prima Adiutrix, melynek valahol, talán a Duna mentében lakó barbárok fölött, aratott

győzelmét örökíti meg azon feliratos kő, mely ma a székesegyház északi oldalába van befalazva. Az emlékkövet ez antoniniani I. Legio Adiutrix győzelme emlékére állította Publius Marius Sextianus. *Feliratok.* A felírat a következő:

VICTORIA
AUG G. N. N.
ET. LEG. I.
ADI. P. F
ANTONINIANAE
P. MARCIVS
P. FILIUS.
SEXTIANUS.
EPHESO
P P. DD.[1]

Más feliratos emlékkövek pedig a X. Legio egyes csapatainak itt tartózkodását örökítették meg. S nagyon természetesen minél inkább fejlődött Arrabona városa, annál jelentékenyebb volt a benne állomásozó római sereg száma is, mely itt helyőrségi szolgálatot teljesített.

A római uralom alatt Arrabona, mint kereskedelmi központ *A római utak.* is hatalmas fejlődésnek indult s ezt hathatósan előmozdították azon hadi útak, melyeket a rómaiak Pannonia felső részében készítettek, melyeknek keresztező pontja Arrabona városa volt. Ezen útvonalak négy irányban vezettek: az egyik Bregetiumon (Ó-Szőny) keresztül Aquincumba (Ó-Buda), a másik Flexumon (Mosony) at Vindobonába (Bécs), a harmadik Sabariába (Szombathely), a negyedik Crispianán (Varsány) keresztül Cimbrianába (Veszprém) vezetett. Arrabona virágzásáról tanúságot tesz azon körülmény, hogy *A város virágzása.* három nagy római temető volt itt s ezekből érdekes és becses római emlék került elő. Igy változatos alaku díszes agyag és üveg edények, korsók, ékszerek, továbbá szobrok, érmek, pénzek, feliratos emlékkönyvek és koporsók, melyek Győrött ha felszínre kerültek, mind bizonyságai ama forgalomnak és élénkségnek, mely Arrabonában e római uralom alatt volt.

A város kormányát *defensor* czímmel ellátott római tisztviselő *Kormányzat.* vezette. Népe a III-ik században már nagyrészben keresztény volt.

3. A népvándorlások idejében.

Homályos és bizonytalan értékű találgatásokba kellene bocsátkoznunk, ha ama zavarteljes korban, melyet népvándorlások korának nevezünk, akarnánk városunk szereplését vázolni. A római uralom alatt ismert és jelentékeny városok, sőt egész tartományok sorsa sűrű homályba borúl akkor, midőn nép népet hajtva, az egyes vidékek lakossága minduntalan változik. E homályos korban csak egyszer emeli ki — nem annyira a történet, mint inkább a hagyomány — városunk multját a feledésből.

Hanyatlás. A negyedik században a népvándorlások kezdetével a barbárok mind sűrűbben intézték támadásaikat a római birodalom ellen és eme támadások alatt a határszéli város Arrabona, melyet legelőbb értek, hanyatlásnak indult. Az V. században Pannonia a hun birodalomba tartozott és a nomád életű hunok uralma alatt Arrabona is pusztúlni kezdett. Csakis a rómaiak szilárd épitkezésének volt köszönhető, hogy a hun birodalom megdőlte után a gyorsan változó barbár népek uralma alatt Arrabona nem enyészett el nyomtalanul, hanem legalább romjaival túlélte azokat.

A hunok rövid életű birodalmát felváltotta Pannoniában a gepidák, keleti góthok, longobárdok, majd pedig az avarok uralma. Ez utóbbi nép uralma alatt Arrabona jelentékeny szerepet játszott, nem ugyan művelődése és fejlődése által, hanem mint az avarok hatalmi életének és kormányzóságuknak központja.

Avarok. Arrabona az avarok uralma alatt új nevet kapott és a hagyomány szerint — amely ugyan történelmileg nem igazolható be teljesen — birodalmi fővárossá lett, amennyire t. i. barbár nomád népnél e fogalmat használni lehet. Az avarok köralakban, egymástól bizonyos távolságra, nagy sánczokat ástak és a sánczok szélére széles kettős sorban czölöpöket vertek le, a czölöpök közét kövekkel és földdel töltötték meg és a legfelül rakott jó televény földet cserjékkel ültették be. Igy e gyűrű alaku sánczok, miket a németek *rhing*-nek neveztek, mindmegannyi széles gyepük voltak. Ezek mögé vonták magukat az avarok ellenséges támadás esetén *Gyűrűvár.* és ezek közé hordták össze rablott jószágaikat. Ily avargyűrűnek központja lőn Arrabona is, mely eme gyűrűsánczoktól nyerte *Győr* vagyis *gyűrűvár* nevét. A győri avargyűrűnek legkülsőbb sánczai lenyúltak a győrmegyei Mező-Eörs és Gönyő határáig.

Győrről a hagyomány azt beszéli, hogy az avarok khagánjának Bajánnak székhelye volt s innét tartotta rettegésben a nyugoti államokat. A „fővárosi“ szereplésre, háborúskodó nomádok alatt, Győrt kiválóan alkalmassá tette természeti fekvése. Nyugotról és északról folyók által s azok mentében majdnem átgázolhatatlan mocsárok által, délről és keletről pedig több kilométernyire egymástól hatalmas sánczok által volt védve s így ellenséges támadás esetén könnyű volt megoltalmazni az abban felhalmozott kincseket. S mégis a fővárosi rangja daczára is Győr nem fejlődött, hanem még a régi Arrabonának virágzó városi jellege is elveszett, s az avar uralom s vele Győr előkelő rangja csak rövid életű volt; a gondviselés más népet választott ki arra, hogy falai között ezredéves ünnepet üljön. *Győr, mint főváros.*

Midőn N. Károly az egységes germán-frank birodalmat megalkotta, a birodalom keleti határát háborgató avarok nem állhattak ellen a hatalmas uralkodó fegyvereinek. A 791. évben kezdődött el az avarok ellen a háború. N. Károly személyesen vezette seregeit a Duna jobbpartján az avar birodalom ellen. Míg hajóhada a Dunán úszott le, a bal parton addig Theodorik hadai nyomúltak előre. A frank seregek mindenfelé feldúlták az avargyűrűket és N. Károly a Rábán átkelve egész Győrig hatolt és elfoglalta a várost is. A császár Tudun avar khán meghódolása után visszavezette seregeit és magával vitte a khánt is, ki felvette a kereszt-séget abban a reményben, hogy frank fenhatóság alatt megtarthatja országát. Mikor eme reményében csalódott, fellázította az avarokat, minek következtében a frank sereg ujra Pannoniába nyomúlt és 797-ben az avar birodalmat véglegesen megszűntette. *N. Károly.* *Az avarok hódolása.*

Eme háborúk alatt Győr elnéptelenedett s új lakosok, németek és szlávok telepedtek le benne, kiket frank grófok kormányoztak. Vastag Károly uralkodása alatt, 855 körül, Győr városa a morva fejedelemséghez lett kapcsolva, melynek ura Szvatopluk volt. — A kevert lakosságú Győr a morva-szláv birodalom kiegészítő része volt egész őseink honfoglalásáig. *A szláv korszak.*

Az egymást gyorsan felváltó népek uralma alatt Győr folytonosan hanyatlott s a IX. században már nagyon jelentéktelen helylyé lett, csakis a romok jelezték egykori virágzását.

4. A honfoglalás kora és a királyság szervezése.

A IX. század végén léptek a vándor magyarok ezredéves honunk földjére. Nemzeti hagyományaink szerint az ország elfoglalása több év munkája volt. A dunántúl birtokba vétele körülbelül a honfoglalás utolsó idejére esik s nem sokkal a 896. év előtt történt meg.

Pannonia elfoglalása

Az alpári ütközet után, mikor a Duna és a Tisza között elterülő vidéket már elfoglalták, Árpád fejedelem a római művelődés romjaival bővelkedő Pannonia meghódítására indult. A honfoglaló fejedelem hadi útja részben arra a római időkből fenmaradt útvonalra esett, mely Szőnyből vezetett Győr felé. A bánhidai ütközet után a magyar sereg a Duna partján Szőny felé vette utját, honnan a mai Győrmegye területére lépett át. Az Anonymus erről a következőket irja:

„Árpád és vitézei Szt.-Márton hegye mellett tábort jártak és a Sabaria forrásból mind ők ittak és állatjaikat megitatták, majd a hegyre felmenvén s Pannonia földjének szépségét látván, nagyon örvendeztek és onnan kimenvén a Rábáig és Rábczáig jöttek."

Árpád Győrött.

Győr városa, a régi Arrabona, szerencsés volt romladozó falai között üdvözölni a nemzet fejedelmét s a honfoglaló vezér nyomdokain új élet támadt a pusztuló városban, hogy romjaiból kiemelkedve és az idők viszontagságaival daczolva, ünnepelje meg magyarsága ezredéves emlékét.

A fejedelmi törzs.

Amennyire történeti emlékeinkből következtetni lehet, városunk német és szláv lakossága a honfoglaláskor részben elpusztúlt, részben pedig a magyar-sereg közeledésének hírére elmenekült és így a meglehetősen üresen hagyott várost, valamint annak környékét tiszta magyar lakosság, még pedig valószinüleg *a fejedelmi törzs* népe szállotta meg. A lakosság azonban, mint általában az egész országban, úgy itt is, nagyon gyér volt és különösen a városi kőházakat eleinte csak téli szállásokul használta a magyarság, nyáron ellenben kiment a városból és szivesebben lakott sátorok alatt az árnyas erdők és ligetek tövében.

A Rába és Duna egybefolyásánál levő régi várost szintén birtokába vette a fejedelem, mint kész védelmi eszközt, annak kijavítására és megerősítésére azonban nagyobb gondot sem ő,

sem utódai sokáig nem fordítottak, mivel a magyarság, kivált a fejedelmek korában, a váraknak nagy fontosságot nem tulajdonított.

A város jelentősége Győr városa azonban a fejedelmek korában is, amennyire nomád népnél egyáltalán városokról szó lehet, az ország jelentékenyebb helyei közé tartozott. A régi római Arrabona, a városokban akkor még gyér Magyarországnak már azért is egyik jelentősebb központja lehetett, mivel szilárd épületei valának s részben helyhez kötött lakossága volt és a nyugoti határokhoz is közel esvén, jobban ki volt téve az idegenek áramlatának, benne tehát némi kereskedelem is virágzott és a városi intézmény kifejlődésének első csíráját hordozta magában. Különösen azon körülménynek tulajdonítható ez, hogy már Géza fejedelem megengedte az idegeneknek a betelepedést s ezek kiválóan a várakat keresték fel, hol nagyobb biztosságban élhettek.

Szent István kora. Szent István király korszakot alkotó tevékenysége az őse által megszerzett hazát rendezett állammá szervezte. A lángelméjű király, kinek intézkedéseiben csodálatos bölcseség, áhitatot keltő jámborság és a hol kellett, vasszigorúságra valló erély nyilvánult, századokra szóló nagy munkát végzett az egész országban és kormányzása maradandó nyomokat hagyott Győr történetében is. *A győri vár.* Győr városa nagyobb élénkségét és az ország városai között számottevő helyzetét mutatja mindjárt Szt. István kormányzásának elején azon körülmény, hogy midőn a keresztény vallás és István újítási törekvése ellen Koppán vezér fellázadt, a lázadás leverése után Sz. István Koppánnak testét négy darabra vágatta s az egyik részt Győrbe küldötte, hogy annak kapujára szögezve, ott mint a nyugoti országrész legélénkebb forgalmu helyén, minél többnek szemébe tűnjék és elrettentő példa gyanánt szolgáljon.

Sz. István Győrött. Szt. István személyesen megfordult városunkban több izben is. Egyik ittlétét irott történeti adat bizonyítja; ugyanis az 1009. évben Győrött irta alá a király a pécsi püspökség alapító levelét s itt ugyanezen évi aug. 23-án állítólag országgyűlést is tartott. Ez oklevél — melynek hitelessége fölött némelyek kételkednek — a következő zárszavakat tartalmazza: „Actum in civitate Jauryana". Azt azonban kétségbevonhatatlan emlékek bizonyítják, hogy a szent király többször ellátogatott Pannonhalmára s útját ilyenkor — valószinűleg — Győrön keresztül vette.

A királyság megalkotásánál Szent István királynak két nagyszabású, maig is fennálló műve domborodik ki: az egyik az ország egyházi, a másik ugyanannak közigazgatási beosztása.

A magyar egyház szervezésénél, a püspöki székhelyek megállapításánál, irányadó volt a király előtt, hogy azok olyan helyekre alapíttassanak, melyeket akár az őskori emlékek, akár természetes fekvésük s a korhoz mért fejlettségük egy-egy nagy vidék központjául jeleltek ki.

A győri püspökség. Ilyen volt Győr, a történeti emlékekben gazdag Arrabona, mely a három folyó összefolyásánál a Felső-Dunántúl központja vala. A *püspökség* alapítására nemcsak azon körülmény tette alkalmassá, mivel a szomszédos Németországhoz való közelsége miatt a városi élet elemei már megvoltak benne, hanem az is elhatározó volt, hogy úgy a városnak, mint a körül fekvő vidéknek lakossága ekkor jórészt már keresztény volt és már Géza fejedelem korában Győr vidékén volt legtömegesebben található a keresztény magyarság.

Alapítása. Ismeretes dolog, hogy Piligrin passaui püspök papjai már Géza alatt megkezdették az ország nyugoti részében a keresztény vallás terjesztését. Az ambicziózus püspök a magyarok tömeges megtérítéséről a legkedvezőbb jelentést küldötte Rómába és talán már a passaui egyházmegye ama régi nagyságának és dicsőségének visszaállításáról ábrándozott, melyben Nagy Károly idejében volt, midőn a Rába torkolatáig kiterjedt és Győrt is magában foglalta.

Szent István nemcsak politikailag, hanem egyházilag is függetleníteni akarta Magyarországot Németországtól s azért, nehogy a passaui püspökök bármi czímen magyar területre is kiterjesszék egyházmegyéjüket, sietett felállítani a győri püspökséget, melynek még ama birtokokat is mind odaadományozta, mik egykoron magyar területen a passaui püspököké voltak.

Modestus. A győri püspökség felállításának évét közönségesen az 1001. évre teszik, a püspöki szék betöltése azonban, úgy látszik, csak évekkel utóbb történt; Győr első püspökének MODESTUST tartják. A győri püspökök kezdet óta a győri várban, a mostani püspöki palotában laktak, melyet Szent Istvántól nyert tulajdonuknak tartanak. *A győri káptalan.* A püspökséggel egyidejüleg alapította István király a győri székeskáptalant is. Szt. István építtette a mai székesegyház helyén

a Boldogasszony templomát. A mai székesegyházban a szentély jobb oldalán a XVIII. századból származó szép falfestmény örökíti meg ama jelenetet, midőn István király a győri székesegyház alapkövét leteszi.

A püspöki székhelyül kiválasztott Győr nem maradhatott figyelmen kivül az ország közigazgatási beosztásánál sem. A várispánságok szervezésénél Győr az egyik *várispánság* székhelyévé lőn. A mai Győrmegye területén igen nagy terjedelmü királyi birtokok feküdtek, melyeknek lakói mint várjobbágyok és várnép a győri várispánsághoz tartoztak, magában Győrött pedig fennállott a régi vár, mely a várispánok székhelye lett. A győri első várispán nevét nem tudjuk; némely iróink tévesen a Héderváryak ősét, Wolfger német grófot említik első várispánul. A várispán helyettese hadügyi dolgokban a *hadnagy* volt, a törvénykezés terén az *udvarbiró* (comes curialis), gazdasági ügyekben pedig a *várnagy*. *A győri várispánság.* *Az első várispán.*

Győr vára honvédelmi szempontból is jelentős helye volt nyugoti Magyarországnak. Mosony felől az ország belsejébe vezető út mellett fekvő Cyőr hivatva volt arra, hogy a Németország felől gyakran betörő ellenséggel szemben védelmi eszköze legyen az országnak. S csakugyan első királyaink idejében a németekkel gyakran viselt háborúk alatt Győr volt azon hely, hol a hadba induló csapatok összegyülekeztek, vagy épen a döntő ütközetet Győr falai alatt vívták. Igy mindjárt Szent István alatt, midőn II. Konrád német császár hadai az 1030. évben az országba törtek, Szt. István csapatai Győrnél voltak tömegesen felállítva s a Rába partján kezdték meg a támadást a németek ellen. *Győr mint hadállási pont.*

Súlyosan érezte Győr a háború terheit mindjárt a Szt. István halála után bekövetkezett zavarteljes időben, midőn Péter király elűzetése után Aba Samu uralkodott. III. Henrik német császár 1043. nagy haddal támadta meg Aba Samu királyunkat és a király Győrnél központosította seregeit. A győztes ellenség a csata után ostrom alá vette a győri várat; Győr a német haderőnek ellen nem állhatván, önkényt meghódolt és így a leromboltatást ugyan kikerülte, de nem kerülhette ki a kiraboltatást, mert a németek a Győrbe hozott királyi kincseket mind lefoglalták és a várost kirabolták. *Aba Sámuel csatája.*

A ménfői csata.

A ménfői diadalt a németek legendaszerü színezéssel írják le:

„A mint a két sereg annyira közel volt, hogy láthatták egymást, egy gyönge felhőcske jelent meg, égi jel gyanánt azoknak, kiket a pápa kiátkozott (a magyaroknak). Egyszerre pedig nagy forgószél támad, mely a mieink felől az ellenség szemébe fútta a port. Amint ez a szél lecsendesedett, a mieink Istennel ajkukon, amazok pedig éktelenűl kiabálva, kemény csatába kezdenek és mindegyik fél teljes erőfeszítéssel harczol. Az első összecsapásnál jól tartották magokat a magyarok, de mikor látták, hogy sokan elvesztek közűlök, meghátráltak, seregünk pedig hat mértföldön át üldözte őket. A földet számtalan hulla boritotta, a király aranyos lándzsája zsákmányúl esik, fogságba ejtik a püspököket, káplánokat, főurakat és másokat. A hullák bűze két hónapon át távol tartott a csatatértől minden élő embert."

Maga Aba Sámuel a csatából megmenekült, de felesége és gyermekei Győrben a győztesek kezére jutottak.

A város lakossága.

Győr lakossága a királyság szervezése után háromféle néposztályból állott. Ezek között első helyen említjük a nem nagy számu, de műveltebb osztályt képező betelepült idegeneket, kik kézművekkel, még inkább kereskedéssel foglalkoztak és ezek vetették meg idő folytán a *polgári osztály* alapját. Ezek a várban és méginkább a mai Nádorváros azon helyén laktak, hol a római gyarmatosok emlékei voltak. A lakosság másik részét a várjobbágyok tették, kik fegyverviselők voltak és ezek teljesítették mint várőrség a katonai szolgálatot és ezek mentek a király felszólítására a várispán vezetése alatt háborúba. Katonai szolgálatuk fejében kisebb-nagyobb terjedelmű földjük volt a királytól használat végett. Idő folytán ezek beolvadtak a vidéken lakó szabad magyarok — a későbbi nemesek — osztályába. Ezeknél nagyobb számúak voltak a várnépbeliek — az igazi földművelők — kik a vár számára különféle személyes szolgálatokat teljesítettek, mint fuvarozást, halászatot és egyúttal adót is fizettek, leginkább nyers

Az adók.

terményekben. Az adót a várispán és gazdasági segédje, a várnagy, szedték össze és elszállították azt Esztergomba, hol a királynak állandó lakása volt.

A néposztályok eme felosztása megmaradt egész a XIII. századig, mikor úgy az egész országban, mint Győrött jelentékeny változások következtek be.

5. Az Árpádok alatt V. István haláláig.

Péter király második rövid uralmát követő zavaros időben a Vatha-féle pogány lázadás dúlta fel az ország békéjét. Győr városa és környéke egészen mentve volt a lázadástól, mert valamint Győr vára az ország védőbástyája volt az ellenség ellen, úgy Győrnek egészen keresztény népe még erősebb védőbástyája volt a keresztény vallásnak és művelődésnek.

Vallás, műveltség.

Győr lakosságának a keresztény vallásban és művelődésben való szilárdságát azon körülmény magyarázza meg, hogy a térítések itt legkorábban kezdődtek el és így a Vatha-féle lázadáskor már egészen keresztény nevelésű népe volt és az egyházi viszonyok is itt teljesen rendezve voltak; a győri papság is — valószinüleg — ekkor már benszülött magyarokból állott, legalább nagyobb részben. Hozzájárúlt ehhez még az is, hogy mindinkább szaporodott a városban az iparral foglalkozó betelepült idegenek száma, kiket okleveleink vendégek — hospites — névvel jelelnek. Ezek már foglalkozásuknál fogva is állandó lakást tartanak s a békességes életet kedvelik.

I. Endre alatt.

Az Árpádházi királyok alatt Győr fejlődését nagyon hátráltatták a Németországgal folyt gyakori háborúk. III. Henrik Péter király idejében hűbéri viszonyba hozta Magyarországot Németországhoz. Az ellenhatás I. Endre alatt kitört, de a császár nem könnyen akar lemondani vélt jogairól. 1050-ben kitört a háború s az egymás után következő években háromszor megújult. Az 1051. háború végső ütközetei Győr mellett történtek. A stájer határok felől betört német seregek Zala és Veszprém megyén át Fehérvárig mentek, innen kénytelenek lévén visszafordulni, Győr felé veszik útjukat. Magyar csapatok gyűltek ekkorra már Győrré, hogy a győri folyóknál útjukat állják. Győrből a magyar tábor a Rábcza balpartjára megy s Abdánál ütközik meg a német sereggel. Győr városát erős őrsége mentette meg ez alkalommal a pusztítástól.

Ütközet Győr mellett.

Fejedelmi vendégek.

Győr városa fejedelmi vendégeket fogadott falai között az 1064. évben. I. Béla király szerencsétlen halála után fiai Lengyelországba menekültek, honnan nemsokára haddal tértek vissza trónfoglaló unokaöcscsük Salamon ellen. A polgárháború küszöbön

állott, de a viszálykodó királyi rokonok közé közbeléptek a püspökök, különösen DEZSŐ püspök a ki „csillapító intéseivel, édes beszédével csendesité“ le a háborúra készülődő rokonokat. Béla fiai között a legidősebb, Géza herczeg, a személyes találkozásra hajlandó lévén, a találkozás közte és a király között Győrött meg is történt és „Szt. Fábián és Sebestyén vértanuk ünnepén Salamon és Géza herczeg Magyarország színe előtt Győrött békét kötöttek.“

Salamon és Géza kibékülése.

Győr városa ezentúl békét élvezett egy ideig.

Az országos nagyobb mozgalmak, háborúk, az ország más részeire vetették hullámaikat. Talán akkor látott mozgalmasabb, de ünnepélyes napokat Győr is, mikor Szt. László király uralkodásának elején, a király és „Magyarország összes főemberei a szent hegyen“ — Pannonhalmán — összejöttek, hogy országgyűlést tartsanak.

Országgyűlés Pannonhalmán.

A mozgalmak nagyobbak, de nem oly ünnepélyesek voltak a keresztes hadak átvonulása alkalmával. 1096. május közepe táján mintegy 15.000 keresztes vonult át Győrön Valter franczia lovag vezetése alatt. Nagyobb bajt ezek nem okoztak, mint legföllebb azt, hogy túlnyomó részben alamizsnára szorúltak. A következő csapat, még ugyanazon évben, rendetlenebb volt, s Győr környékén — talán a városban is — rabolni kezdett; azért a figyelő Kálmán király Győr alól visszaűzte őket s nem engedte meg az átvonulást. Csak Bouillon Gottfried rendezett hada mehetett ezután át Kálmán király idejében.

Keresztes hadak járása.

Két ízben mentek át még Győrön a keresztes hadak s utóbb már Magyarországon is népszerű lett a keresztes hadmenetek eszméje. Sőt épen győriek voltak azok — legalább jelentékeny számban — kik legelőször indultak fegyveresen a Szentföldre. Midőn 1189. Barbarossa Frigyes császár a szentföldi hadjáratra indult, Csák Ugron akkori győri püspök 2000 magyar lovassal csatlakozott a császár seregéhez. Azonban sem a püspök, sem kisérete nem jutott a Szentföldre. A németek a Balkán félszigeten Izsák görög császár — III. Béla királynak veje — ellen ellenségkép léptek fel, amiért Béla parancsot küldött a magyarok után, hogy térjenek vissza. A püspök és kisérete Drinápoly környékéről vissza is tért, csak három magyar főispán és társaik folytatták az utat Frigyes császárral.

Csák Ugron.

Mikor végre 1217-ben a magyarok keresztes hadjárata történt, Péter győri püspök kiséretével azonnal csatlakozott Endre királyunkhoz. A szentföldi hadjáratban a Tábor-hegyének ostroma áll

Péter püspök hős halála.

vonatkozásban Győr történetével, mivel a Tábor-hegyi ütközet alkalmával esett el a hadjáratban résztvevő győri püspök is.

Győrnek püspökei közül országos nagy szerepet játszott a XIII. századig Miklós püspök, a ki második főpapja volt Győrnek s I. Endre király alatt a kanczellár tisztet viselte. Ő magyar eredetű volt, elárulják ezt az általa fogalmazott királyi levelek, melyek latin szövege tele van magyar kifejezésekkel. Kálmán király idejében a történetíró Hartvic püspök mint tudós ember tűnt ki. Ő írta meg a király megbízásából Szent István életrajzát, ő járt követségben Szicziliában Roger királynál, kinek leányát, Buzillát, Kálmán király számára feleségül kérte.

Győr püspökei.

A tatárjárás.

Az országos csapás, mely 1241-ben IV. Béla alatt a hazára nehezült, Győr városát is enyészettel fenyegette. A Sajó mellett lefolyt ütközetben Győr püspöke, Gergely, „aki nemes erkölcsű és a tudományokban jártas ember vala,“ szintén a hazáért elvérzettek között volt.

Frigyes árulása.

Mielőtt azonban a tatár sereg Győrbe érkezett volna, nagy pusztítást tett itt Frigyes ausztriai herczeg. A gonoszlelkű herczeg felhasználta Magyarország lesújtott helyzetét s mialatt a tatárok az ország egyéb részeit pusztították, ő sereget gyüjtött és a Dunántúl pusztítására hozta, hová akkor még a tatárok nem jutottak. Győr városa ez időben tele volt menekülőkkel, kik az ország különféle vidékeiről jöttek ide a tatárok elől és ezek között még erdélyiek is voltak.

Győr eleste.

Frigyes herczeg hadai Mosony és Sopron megyék elfoglalása után Győr várát támadták meg. A várat ostrommal bevették s az ostrom alatt a várost nagy részben felgyujtották és felégették. Frigyesnek eljárásából az látszott, mintha a bomlófélben levő Magyarországon osztozkodni akarna a tatárokkal. Győr várába német őrséget helyezett; ámde e méltatlan eljárás miatt a vidékbeli nemesség felfegyverkezvén, a várost visszavette s a várat is ostromolni kezdte. A német őrség makacsul tartotta magát, amiért a magyarok felgyujtották a várat s a németek közül sokan bennégtek, a többieket pedig felkonczolták. Frigyes herczeg a tatárok elől Ausztriába menekült magyarokon boszulta meg nemtelenűl magát a kudarcz miatt.

Visszavétele.

V. István.

Az 1242. évben a tatárok átjöttek a Dunántúlra, megjelentek Győrött is s nyomukat rombolás és pusztulás jelezte . . . .

IV. Béla, a második honalkotó áldásos műve volt, hogy Győr is felépült hamvaiból. Győr város felvirágzása az ő és fia V. István király nevéhez fűződik. Béla király több ízben megfordult Győrött s a helyzeténél fogva kiválóan kereskedésre utalt városban szabályozta a vámfizetéseket 1255-ben kiadott levelében.[1] Elévülhetetlen emléket állított magának Győr történetében V. István király, Győrnek nagy jótevője, ki a várost — az akkori értelemben -- első rangú kiváltságos királyi várossá tette.

Háborus idők. A rövid ideig uralkodó király sokszor volt Győrött, mivel jelenlétét szükségessé tette az Ottokár cseh királylyal 1271-ben folyt háború. A háború színhelye Moson, majd Győrmegyében volt, a csehek egész Győr környékéig előre jöttek s csupán akkor sikerült őket visszatérésre bírni, midőn már a Rábczán akarták az átkelést kierőszakolni. Győr városát a veszedelem igen közelről fenyegette, azonban a Rábcza mellett történt ütközet megfordította a háború sorsát s István király békét kötött a csehekkel.

Győr érdemei. Győr városa nagy érdemeket szerzett e háború alatt a király iránt. A város lakói hazafias lelkesedéssel és a király iránt való hűséggel annyi áldozatot hoztak, hogy szinte el is szegényedtek bele. István király méltányolta Győr érdemeit és még ugyanazon

Megjutalmazása. 1271. évben kiadta a győri polgárság számára — nem értve e fogalom alá a Győrött lakó, de nem polgári osztályt -- ama nevezetes szabadalomlevelét, mely korszakot alkot Győr történetében. E szabadalomlevelet kiváló nagy fontosságánál fogva egész terjedelmében közöljük latinul és magyarul (Villányi jegyzeteivel):

STEPHANUS dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Seruiae, Galiciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex omnibus Christi fidelibus, praesentes litteras inspecturis, salutem in omnium Salvatore. Sicut in multitudine gentis regum gloria et honor attenditur in gubernando, sic in conservationibus munitionum regni defensio et subditorun multiplex commodum procuratur. Hinc est quod ad universorum notitiam tam praesentium,

ISTVÁN, Isten kegyelméből Magyar, Dalmát, Horvátország, Ráma, Szerbia, Gallicia, Lodomeria, Kun és Bolgárország királya, ez oklevelet megtekintő minden keresztény hívőnek üdvöt az Urban. Valamint az ország dicsősége a nemzet nagy számában és külfénye a kormányzatban rejlik: ugy a várak épségben tartása által az ország biztonsága és az alattvalók sokoldalú jóléte lesz előmozdítva; ennélfogva jelen soraink utján ugy a jelen, mint

[1] Az oklevél szövege a történeti rész függelékében.

V. ISTVÁN.

„Effigies ducum et regum Hungariae“ czimű, 1687-ben kiadott munkából.

PÁLFFY ÉS SCHWARZENBERG EMLÉKE.
A győri püspökvár kertjéből. (59. l.)

GERGELY ÉS PAKSY BALÁZS PÜSPÖKÖK EMLÉKE.
A győri püspökvár kertjéből. (23. és 36. l.)

ABA SÁMUEL HALÁLA.
Hans Haugen 1534-iki krónikájából. (Lásd a szövegben a 20-ik lapon.)

quam posterorum harum serie voluimus pervenire: placuisse nobis et placet hospites nostros de Jaurino ad castrum transferre Jaurinense, permansuros de caetero in ipso castro, in illa et eadem libertate qua cives et hospites nostri Albenses gratulantur, exemtos nihilominus a judicio, jurisdictione, potestate et judicatu Comitis Jaurinensis et curialis comitis sui perpetuo ac pariter expeditos ita videlicet, ut villicum, quem de castro voluerint eligant inter se, quem electum nobis praesentabunt et nos ipsis confirmabimus, qui omnes causas ipsorum tam majores quam minores debeat et possit judicare, et si idem villicus justitiam querulantibus facere recuseret, non hospites sed villicus ad nostram praesentiam juxta regni consvetudinem evocetur.

Absolvimus et eosdem et expedimus a solutione dimidii fertonis, quam ratione terragii comiti Jaurinesi solvere debent annuatim, juxta continentiam prioris privilegii nostri de qualibet mansione. Praeterea concessimus eisdem liberum forum, tam in castro quam exterius celebrandum, ubi comes Jauriensis et ejus officiales nullam penitus jurisdictionem poterunt exercere, hoc solum et specialiter in praesentibus declarato, quod tributum fori quod die Sabbathi in villa Jauriensi celebratur Comes Jauriensis percipiet plenarium, quemadmodum percepisse dignoscitur usque modo.

Adjunximus etiam et conjunximus populos Episcopi et Capituli Jauriensis in eadem villa communita, cum iisdem hospitibus residentes, hospitibus nostris memoratis, ut in omnibus et per omnia eadem perfruantur libertate, qua hospites nostri gratulantur memorati eo salvo, quod

az utókornak értésére adjuk, miszerint jónak itéltük és itéljük a győri (de Jaurino) vendégeknek (polgár, hospes) a győri várba való áthelyezését, hol fehérvári polgáraink és vendégeinkével azonos kiváltságot fognak élvezni, amennyiben örökre kiveszszük őket a főispán és alispánjának itélete, törvénylátása és hatalomköre alól, úgy mindazonáltal, hogy várbeli birájokat tetszésök szerint válasszák, de a választott egyént megerősités végett hozzánk terjesszék fel. Ő intézze és intézhesse el minden fontosabb és kevésbé fontos ügyeiket; ha pedig e biró a panaszos feleknek igazságot szolgáltatni vonakodnék, az országosan bevett szokás szerint ne a vendégek, hanem a biró idéztessék szinünk elé.

Egyuttal felmentettük őket a fél ferto ($^{1}/_{8}$ gira) fizetésétől is, melyet évenkint — a földbér fejében kell fizetniök a győri főispánnak és pedig egy régebbi kiváltság levelünk (elveszett) értelmében minden háztelek (mansio) után.

Azonfelül szabad vásártartási jogot (t. i. vámszedés jogával) is engedtünk nekik ugy a várban, mint azon kivül (Bél közlése szerint; melyet naponként tarthatnak), amelyen a főispán és közegei semmiféle joghatóságot sem gyakorolhatnak; de az különösen ki legyen kötve, hogy a váraljai községben tartatni szokott szombati vásár vámja mint eddig ezentúl is a főispánt illesse.

A győri püspök és káptalan ugyanazon községbeli népeit, kik ugyanily vendégekkel közösen (Endlicher és Fejér szerint: in eadem villa communita; Bél szerint: communiter; az utóbbi valószinübb) laknak szintén hozzá kapcsoltuk említett vendégeink-

terragium seu censum debitum villicus eorundum in octava Pentecostes Episcopo seu Capitulo Jauriensi proveniens ab eisdem hospitibus persolvi faciet ex integro, prout exstitit consuetum.

Caeterum statuimus, quod hospites nostri Jaurienses nec in ipso foro, nec alias infra regni nostri limites de suis propriis mercimoniis aliquod tributum solvere teneanturmore Regalium hospitum aliorum. Adhuc, ut pro aedificiis reparandis virgas et palos habeant, et pro agri cultura ac pro curiis terram habeant ampliorem, contulimus eisdem hospitibus nostris quandam insulam cum suis populis in danubio usque occidentem ex opposito castri Janriensis adjacentem, cum suis nemoribus, pratis et pariter piscaturis. Contulimus et eisdem terram castri Jauriensis, Malomsok vocatam, ultra danubium usque Zámoly existentem, quem primitus dederamus, simul cum omnibus utilitatibus suis et pertinentiis universis. Dedimus insuper ipsis hospitibus nostris quandam vacuam terram monasterii Zerphel, Terendőiul vocatam juxta Rabam existentem cum omnibus utilitatibus suis ita, ut de ipsorum medio malignorum cavillatio amputetur, quosdam populos castri Jauriensis quinque ponderum solutionem, et quosdam populos castri Zolga-Geur hospites et mansiones regalium tavernicorum populos et cruciferorum domus hospitalis S. Ioannis, nec non et populos de vico S. Adalberti, ac alios etiam populos communes cujuscunque conditionis, qui inter ipsos hospites nostros residebant eisdem hospitibus nostris conjunximus.

Ita quod de caetero pristinae conditionis ipsorum immemores, in ipso castro resideant, et nobis in libertate hez, hogy ők is minden tekintetben vendégeinkkel azonos kiváltságban részesüljenek, azon kikötés mellett, hogy az ő birájok, amint szokásban volt, e vendégek után járó földbért vagy cen sust pünkösd nyolczadán a püspöknek vagy káptalannak teljesen beszolgáltassa. Rendeljük továbbá, hogy más kir. vendégek módjára győri vendégeinknek se kelljen országunk határai közt saját árúczikkeik után vámot fizetni ők, sem a vásárpiaczon, sem pedig egyebütt.

Továbbá, hogy épületjeik tatarozására vesszejök és karrójuk legyen, a földmívelés és háztelkeik érdekében pedig több földdel rendelkezzenek, e vendégeinknek átengedtük a Győr várával szemközt fekvő s nyugotra terjedő dunai szigetet lakóival, berkeivel, rétjeivel és halászatával együtt. Nekik ajándékoztuk azonfelül a győri vár Malomsok nevezetű földjét is, mely a Dunán túl van, (most Pataháza) s Zámolyig terjed, melyet már korábban is átengedtünk minden haszonvételével és tartozékaival egyetemben. A szerfeli (?) kolostornak Terendőiűl nevevezett elhagyott földjét a Rába mellett minden haszonvételeivel szintén a vendégeknek ajándékoztuk; továbbá, hogy kebelökben minden rosszakaratú konkoly hintésnek eleje vétessék, a győri vár némely népeit, melyek 5. pondust fizetnek és a szolga győri vár bizonyos népeit, továbbá a királyi tárnokok (földjének) vendégeit és szállásait (t. i. lakóit) a szt. János-rendi keresztesek ispotályának (Bél csak sz. János vendégeit említi; a tárnokokról nála nincs szó) és szt. Adalbert utczájának népeit s egyéb bármily állapotú köznépeket, kik a mi vendégeink között telepedtek le, szintén egyesitettük ve-

eorundem hospitum nostrorum servire teneantur. Statuimus etiam quod omnes mercatores usque Austrum in Hungariam descendentes, et de Hungaria in Austriam transeuntas mercimonia sua in castro deponant Jauriensi ad concambium faciendum. Statuimus insuper, quod nullus Baronum nostrorum descensus super ipsos facere audeat vel praesumat. Adhuc quia paupertas ipsorum hospitum Jauriensium nobis constitit euidenter, de libertate civium Albensium hoc solum excipimus, quod nobiscum vel cum aliquo alio Barone nostro exercituare nullatenus teneantur, Concessimus insuper, et provide duximus ordinandum ut omnis controversia de eorum medio excludatur, portum pro se habeant, et habere possint liberum in Danubio. Ut igitur haec ordinatio per nos rationabiliter facta robur obtineat perpetuae firmitatis, nec in posterum cursu temporum valeat per quempiam in irritum revocari, praesentes concessimus litteras per appositionem duplicis Sigilli nostri roboratas.

Datum per manus Magistri Benedicti Orodien. Ecclesiae praepositi aulae nostrae Vice-Cancellarii, dilecti et fidelis nostri. Anno ab incarnatione Domini Millesimo Ducentesimo Septuagesimo primo, regni autem nostri anno secundo.

(Ex autographo Andreae III. transunto in archivo civico conservato exscriptum.)

lök oly módon, hogy ezentúl régebbi állapotukra való tekintet nélkül — e vendégeink kiváltsága szerint szolgáljanak nekünk. Rendeljük továbbá, hogy minden Magyarországból Austriába és innét Dél-Magyarországba menő kereskedő köteles a győri várban lerakni árúit a cserekereskedés eszközlése érdekében. Azonfelül határoztuk, hogy főtisztjeink közül senki ne merészeljen erőszakosan reájuk szállni (descensus) vagy az ellátást igényelni. (Bél szerint még ide tartozik. Határoztuk továbbá, hogy a vendégek módjára érkező idegeneket a győri községben való letelepedésekben senki se merészelje háborgatni.) Mivel pedig a győri vendégek szegénysége előttünk teljesen ismeretes, a fehérvári polgároktól átvett kiváltságon azt az egyetlen módosítást teszszük, hogy velünk vagy valamely főtisztünkkel hadra kelni semmikép se legyenek kötelezve. És hogy a belviszályra semmi okuk se legyen, jónak láttuk számukra a Dunán szabad révjogot engedélyezi.

Ezen méltányos intézkedésünk örök érvényére és hogy az idők folyamában se vonhassa senki sem kétségbe, kiadtuk kettős pecsétünkkel megerősített oklevelünket. Kiadatott Benedek mester, az aradi egyház prépostja, udvarunk alkorlátnoka, hű és kedvelt hivünk (Keze) által, az Ur megtestesülésének 1271-ik, uralkodásunknak pedig második évében.

V. István királynak eme kiváltság levele nagy változást idézett elő Győr fejlődésében, a lakosság közjogi helyzetét részben uj alapokra fektette s szárnyat adott a pehelytollaiból bontakozó győri kereskedésnek.

Ez irányban való hatásairól könyvünk harmadik fejezetében szólunk, ahol Győr népességét, művelődését, kereskedelmi és ipari fejlődését írjuk le.

6) Győr az Árpád-korszak végén és az Anjouk alatt.

V. István király rövid uralkodása korszakot alkot Győr történetében. Az ő nevezetes kiváltságlevele által keltett átalakulások nem egy év alatt valósultak ugyan meg, de méltán nevezhető azért városunk életében egy uj korszak kezdetének.

Véres csaták Győrött. V. István halála után egy évre véres háború színhelyévé lett Győr város. Kun László uralkodása kezdetén a király kiskorúsága alatt a hatalmas magyar oligarchia lábbal tiport minden tekintélyt, felforgatott minden rendet az országban. II. Endre király gyenge kormányzása szabad féket engedett az uraknak, kik a korábbi időben, mig a királyok erős kézzel vezették a kormányt, szerepet nem igen játszhattak. IV. Béla és erélyes fia V. István nem tudták többé visszaállítani a korábbi királyoknak majdnem korlátlan *Az oligarchák.* hatalmát. Az urak közül a hatalmasabbak megannyi kis királyok gyanánt viselték magukat, a szomszédos Ausztriával, mely ekkor Ottokár birtoka volt, csaknem igazi háborúkat viseltek. A német urak hasonlóval viszonozták e rabló betöréseket. Ottokár az V. Istvánnal kötött béke daczára is pártfogalta ez apró hadjáratokat Magyarország ellen. Benn az országban is a fejetlenség és a kormány gyengeségének jele volt az uraknak egymás ellen való háborúja. Az ökoljog Németországban ekkor virágzott legjobban, Magyarország is, különösen ennek nyugoti része, épen oly állapotban volt. A rendetlenség szelleme magával ragadott mindenkit, még az egyháziakat is, kik szintén saját koruk gyermekei s különösen a főpapok a hatalmaskodó oligarcha családok tagjai voltak.

Jóbpüspök hadviselése. Ebből érthető azon különös jelenség, hogy Jób pécsi püspök, ki egyuttal mosonyi főispán is volt, Mosonyból fegyvereseivel Győr ellen indult s a várat elfoglalta. A győri várból kizavarta Dénes püspököt, Győr várát és a várost elfoglalta s igy az alig két évvel előbb kiadott nagy szabadalom-levél a gyakorlatban épen semmit sem ért. A garázda uralom nem sokáig tartott ugyan, de jött helyébe még rosszabb: a német uralom.

Győr elfoglaltatása. Az 1273. év tavaszán ápril első felében — a magyar főurak osztrák és stájer földön való kalandozásait és pusztításait megbosszulandó — az osztrák lovagok egy serege, Greussel Wernhardt fiai, Hacking Markward és Heiligenstadt Konrád, mintegy ezer

vitézzel lehajóztak a Dunán s Győrt hirtelen megrohanták. A győriek, hogy Jób uralmától megszabaduljanak, maguk is segítették a németeket, kik a várat rohammal elfoglalták. Jób egy toronyba menekült, de tüzet raktak alája s kénytelen volt magát megadni a németeknek, kik vasra verve Ausztriába hurczolták. *Visszavétele.*

A németek őrséget helyeztek a győri várba s innét rablásaikkal rettegésben tartották a Dunántúlt. A győrmegyei nemesek megkisérlették a vár visszafoglalását, de sikertelenűl, csakis apróbb csatározásokat folytattak velük Amadé ispánjuk vezérlete alatt. A nyár elején végre a kormány készületeket tett Győr visszafoglalására. László király „ámbár még korra kicsiny, de meglett ember szíve lévén benne“, általános felkelést hirdetett a cseh és német rablók ellen. Az előcsapatokat Joakhim tárnokmester vezette, a kis László király Lóránt nádorral követte őt. Némi csatározás után a magyarok rohamot intéztek Győr ellen, a németek erősen tartották magukat, a falakról repült a nyíl, hullott a kő, de a vasmegyeiek végre felmásztak a falakra s június vége felé Győr visszakerült a király hatalmába. *Német uralom.* *A németek kiűzése.*

Győr elvesztése miatt Ottokár cseh király háborút indított. Hatvanezer emberrel jött az országba, Pozsonymegye elfoglalása után átjött a Dunán. A magyar sereg Győrött volt központosítva, hová Ottokár is megérkezett. Seregeink hátráltak s Ottokár elfoglalta Győrt. A cseh király egy ideig Győrött tartózkodott s 16 éves fiát ötven vitézzel együtt itt lovaggá ütötte. Ottokár Győrön túl nem folytatta hódításait, mert kalandozó hadait Pécz Benedek és Héderfia János megverték, minek következtében Ottokár visszavonult, de Győrött cseh és német őrséget hagyott. Csak az év vége felé sikerült a magyar hadaknak Győrt visszafoglalni. *Ottokár háborúja.*

A város mondhatatlan zsarolásoknak és pusztulásoknak volt kitéve az 1273. évi háború következtében. A háború a következő évben is folyt s habár ellenség nem is jött Győrré, de sokszor nem messze kalandozott tőle. A béke Dénes győri püspök buzgó fáradozásai folytán 1275-ben jött létre Ottokár és IV. László között. *Pusztulás.*

Három év mulva már ismét nagy sereg gyűlekezett Győr alá. László király megváltoztatva politikáját, az uj német császárral Habsburg Rudolffal szövetkezett Ottokár ellen és segélycsapatokat indított Rudolf támogatására, ki háborúban volt Ottokárral. Körül- *Habsburg Rudolf.*

belül 14.000 főnyi haderő gyűlt Győr alá, julius 31-én László király is Győrött volt, honnan azonban már másnap távozott Pozsony felé, hogy seregeit Ausztriába vezesse.

László király szabadalomlevele.

A városnak soknemü viszontagságaiért kárpótlást nyujtott László király az 1285-ben kiadott oklevelében, melyet Tamás váczi püspök, királyi jegyző által adott ki Chrachinus mester, a győri székesegyház prépostjának[1] kérelmére. Ez okmányban a győri királyi polgároknak és a káptalan joghatósága alá tartozó győri lakosoknak korábbi kiváltságait, hogy a főispán hatalma alól teljesen kivétessenek, jóváhagyta. Megerősítette ama szabadalmakat is, melyeket még V. István adott Győr számára, s László is elismert egyik nyilt levelében. E levelet 1273. évi győri tartózkodása alkalmával adta ki.

András püspök.

Midőn később László király uralkodói kötelmeiről megfeledkezett, a nagy elméjü erélyes győri püspök András volt, a ki nyiltan merte figyelmeztetni a királyt botrányos életmódjának elhagyására. Ugyanezen püspök jelentékeny szerepet játszott III. Endre alatt az 1291-ben kitört osztrák háborúban. A király az Ausztria ellen induló sereget Győrnél központosította s e seregben ott volt a püspök is győri fegyveres népével. A háború a magyarok részére győzelmesen folyt, s miután Albert osztrák herczeget megalázták, a béke létrehozásában tevékeny részt vett a győri püspök. Az elfogott magyarok átadása helyéül is Győrt tűzték ki.

III. Endre.

III. Endre elődeihez hasonló jóakarattal viseltetett Győr iránt és 1295. április 6-án kelt okmányában a város minden szabadalmait megerősítette. E többszöri kiváltságlevél nagyon szükséges volt ama zavarteljes korban, mikor a régibb jogokat igen könnyen kétségbe vonták. Endre király e szabadalom-levelet János győri biró, Ivánka Pál és Chutfia János győri polgárok kérelmére adta ki, miután - - ugymond — megtekintette V. Istvánnak bemutatott eredeti kiváltságlevelét s látta, hogy az nincs meghamisítva, azért azt szóról-szóra jóváhagyta s az oklevelet Tivadar fehérvári prépost és kanczellár által kiállíttatta.[2]

Ujabb szabadalomlevél.

Endre király 1296-ban rövid időre Győrbe jött s innét indította seregét a győri püspök és más egyházi és világi főurak kíséretében a vasmegyei Henrikfiak ellen, kik fellázadva a Dunántult

[1] [2] Az oklevél szövegét a történeti rész függelékében közöljük.

rablásaikkal folyton félelemben tartották. Endre e mozgalmat lecsendesíté, de az ország déli részeiben mindinkább megerősödött egy másik mozgalom, mely az Árpádok rokonának az Anjou-családnak trónra jutását segítette elő.

Az utolsó Árpádházi király 1301. január 14-én elhunyt s vele kihalt a honalkotó család.

Éveken át tartott most a trónviszály az Árpádokkal rokon három uralkodóház: a cseh, bajor és a nápolyi között, mely alatt a polgárháború emészté az országot. E trónviszályokból végre győzelmesen emelkedett ki az Anjouház, melynek sarjadékát, Róbert Károlyt 1308-ban végre elismerték törvényes királynak. *Az Anjouk.*

Róbert Károly uralkodása alatt Győr város egy hónapnál tovább látta vendégül királyát. Midőn a király luxenburgi Henrik császár leányát feleségül kérte, Győrött volt, míg a házassági alkudozások folytak, az ifjú királyné is Győrbe jött s innét ment a királylyal együtt Székesfehérvárra. Ugy látszik, Károly királynak eme győri tartózkodása alatt keletkezett ama rövidebb ideig tartó viszály a király és a győri püspök között, midőn a püspöki lakást a király a vár számára akarta lefoglalni. Midőn azonban a királynak kimutatták, hogy a püspökvár már Szent István óta mindig a győri püspökök jogos tulajdona volt, a király belátva követelése téves voltát, felhagyott azzal. *Róbert Károly Győrött.*

Győr város szabadalmait és kiváltságait úgy Róbert Károly, mint Nagy Lajos királyok megerősítették. E két nagynevű király alatt a béke éveiben Győr jelentékeny fejlődést vett s különösen Németország felé élénk kereskedést folytatott. Részt vettek a győriek főispánjuk Rozgonyi László vezetése alatt a nápolyi hadjáratban is s különösen Rozgonyi főispán vitézségével nagyon kitüntette magát. *A város fejlődése.*

7. Zsigmond korától a Habsburgok trónrajutásáig.

Zsigmond korában a városok életében jelentékeny változás állott be, ép úgy, mint a megyék helyhatósági életében. A megyék ekkor kezdenek lassanként önálló törvényhatóságokként szerepelni, a megyei kisebb nemesség a főispánok hatósága alatt szórványosan már gyűléseket tart s önálló törvénykezési jogot kezd gyakorolni. *Zsigmond.*

A társadalmi átalakulás a városoknál is mutatkozik. Némely városok szabad királyi városi czímet és jelleget nyertek s ezek nemcsak önálló törvényhatóságokká alakultak, hanem az országos rendek sorába emelkedtek s mint ilyenek, már meghívást kaptak az országgyűlésekre is s ott követeik által képviseltették magukat.

Győr közjogi helyzete.

Biztos emlékeink nincsenek arról, hogy Győr a régi kiváltságai alapján az országos rendi városok között ekkor helyet foglalt-e? Némely homályos adatok oda látszanak mutatni, mintha csakugyan ily helyzetet foglalt volna el Győr, mert az ország fővárosával Budával egyenrangúnak találjuk említve, épen az V. István kiváltságlevele alapján. Annyi tény azonban, hogy Győr városnak kiváltságos helyzete oly értelemben, hogy az országos rendek közé tartozott volna, lassanként — ha meg volt is — feledésbe ment. Midőn a szabad királyi városok az országgyűléseken a későbbi időkben szerepelnek, azok sorában Győrt nem találjuk. Győr nem szabad királyi, hanem csupán mezővárossá lett.

Győr mezőváros.

A város e korban legnagyobb részt a káptalan földesúri hatósága alá tartozó területen feküdt, s noha bizonyos helyhatósági és kereskedelmi szabadalmai ugyan mindenkor megmaradtak, nagyobb része mégis a káptalan földesúri hatósága alatt állott. A régibb időben, midőn Győr kíváltságait kapta, a szabad királyi városok azon jogkörét és fogalmát, melyet ez idő óta elfoglalnak, nem ismerték, s az országos rendi szerkezetet és joghatóságot leginkább csakis ama városoknál ismerték el, melyek Zsigmond ideje óta kaptak külön ilynemü kiváltságokat, illetve az országos rendek sorába való felemelést.

A város szerepe a honvédelemben.

Nevezetes szerepet játszott azonban Győr ezután is még honvédelmi és hadászati szempontból, jóllehet jelentősége e tekintetben is alászállott. Németországgal ezentúl komoly háborúja Magyarországnak nem igen volt, csakis Mátyás király idejében volt nagyobb ellenségeskedés hazánk és Ausztria között, de ezt osztrák területre vitte a győzelmes király. Az ellenség most már állandóan kelet felől jött az országra. Királyaink közül is többen németek voltak s így a viszonyok egészen megváltoztak.

Győr városnak falakkal való körülvételét s így erődítmény jellegét némelyek már a 15. században vélik feltalálni, azonban teljesen biztos adatok erre nincsenek.

Zsigmond király mozgalmas uralkodása alatt különösen akkor vett jelentékeny részt Győr az országos eseményekben, midőn Zsigmond ellen a lázadás kitört s a lázongók nápolyi LÁSZLÓT (Kis) Károly fiát hívták be az országba. Horvátországban s a Dunántúl déli vidékein volt legerősebb a nápolyi párt s az 1043. évben rohamos nagy előhaladást tett László pártja. Nápolyi László személyesen jött seregeivel a Dunántúlra s kedvező kilátásai voltak neki, midőn a városok egymásután meghódoltak előtte. Jelentékeny előny volt Lászlóra, hogy Felső-Dunántúl legtekintélyesebb városa Győr is a felkelőkhöz csatlakozott. Nápolyi László Győr alá érkezett s a város kész örömmel fogadta az ellenkirályt, a vár kapúi feltárúltak előtte, Zsigmond ügye veszve látszott. Ámde ingadozó trónját megmentették Stibor vajda és Gara Miklós, kik hozzá fogtak a lázongóknak engedelmességre való térítéséhez.

Kis Károly.

Győr a felkelők pártján.

A hatalmas lengyel STIBOR vajda erős hadosztálylyal sietett Győr alá, honnét nápolyi László elmenekűlt előle. Stibor vajda ostrom alá fogta Győrt s rövid idő múlva azt is elfoglalta. Zsigmond király hosszabb ideig Győrött tartózkodott az 1426. évben. Győr városának lázadását feledtette a királylyal Győr vitéz főispánjának ROZGONYI Istvánnak hőstette, ki Galambócz várának ostrománál 1428-ban a törökök ellen kitüntette magát. Rozgonyi István neje volt a hőslelkü Szentgyörgyi Cecilia, s míg férje erős ágyútűzelést folytatott a vár ellen, azalatt neje a dunai hajóhaddal megtámadta a sokkal nagyobb török hajóhadat s azt szétverte.

Stibor vajda Győr ellen.

Rozgonyi főispán.

Zsigmond utódjának Albert királynak halála után polgárháború dúlta fel az ország békéjét, mely alatt nagyon viszontagságteljes sorsa volt Győrnek. A nemzet egy része ULÁSZLÓ lengyel királyt választotta meg az ország királyának, ellenében azonban az özvegy Erzsébet királyné kiskorú fiának utószülött, vagyis V. Lászlónak jogigényeit védelmezte. A királyné fiával Győrbe menekült s hogy a nyugoti országrész eme tekintélyes helye minél nagyobb oltalmul szolgáljon neki, elkezdette a városnak falakkal való körülkerítését. A királyné a megerősített Győrt rokonának CILLEY Ulriknak gondjaira bízta, ki SMIKUSZKY Jánost nevezte ki Győr várának kapitányává. A kapitány nagy gondot fordított a vár megerősítésére, melyet jelentékeny számu cseh katonaság őrizett.

Polgárháború.

Czilley Ulrik győri várkapitány.

Ulâszló pártja nagyon fontos helynek tartotta Győrt s ezért mindjárt kisérletet tett annak visszaszerzésére. Hunyady János és

Hunyady ostromolja Győrt. Rozgonyi Simon jöttek Győr ostromára, hová akkorra Cilley Ulrik is megérkezett. A magyar vezérek minden erőlködésük mellett sem valának képesek visszaszerezni a várat, melyet a cseh őrség makacs kitartással védelmezett.

Ország-gyűlés Győrött. 1441-ben Győrött tartották az országgyűlést, mely I. Ulászlót királylyá választotta.

Erzsébet királyné erejének főtámogatója Győr volt s 1441. és 1442-ben is hosszabb időt töltött a királyné a városban. Ez utóbbi évben a hazafias párt, mely a két versenyző fél között mindenkép békét akart eszközölni, rábeszélte Erzsébetet és Ulászlót a személyes találkozásra, hogy a béke módozatairól tanácskozzanak. *Fejedelmi vendégek.* A fejedelmi találkozás helyéül Győr lett kiszemelve s Ulászló kiséretével Győrbe érkezett Erzsébet látogatására. Három hétig volt a két uralkodó Győrött s az alatt létrejött a béke is. Ámde Erzsébet királyné a győri békekötés után nemsokára meghalt s így a béke ujra felbomlott.

E zavaros idő károsan nehezedett Győr városára, mert a kiskoru László gyámja, III. Frigyes német császár, Győrt árulással *Győr elárultatása.* megszerezte s abba német őrséget helyezett. Győr várának parancsnokai Farkas László és Kollár Péter voltak, kik 3000 aranyat kaptak Frigyes császártól a vár átadásáért.

A Győrött tartózkodó német őrség nemcsak kegyetlen pusztításokat és rablásokat követett el Győrött és vidékén, hanem a várban levő szép székesegyházat sem kimélte meg, mert szállókat és korcsmákat állított közvetlen a templom mellé s a durva német zsoldosok dőzsölése a templom tőszomszédságában napirenden volt. Mindez nemcsak a győri vallásos nép kegyeletét sértette, *Németek garázdálkodása.* hanem országszerte oly botrányt okozott, hogy Hunyady János mint Magyarország kormányzója 1446-ban egyenesen a pápának jelentette fel az esetet, elpanaszolván a német csapatok garázdálkodását. Győr városa csak a következő évben, az 1447. június hó 1-én a Radkersburgban kötött béke alkalmával került vissza magyar kézre.

Győr város a Hunyadiak korában többször nevezetes jeleneteknek volt színhelye. Hazai történetünkre nézve különösen nagy jelentőségű volt az 1455. évben tartott győri országgyűlés, -- *Országgyűlés.* a harmadik és utolsó országgyűlés, mely Győrött volt -- amelyen a következő évi török hadjáratról tanácskoztak. Ez országgyűlésen

jelen volt a következő 1456. évi háborúnak két európai hírű hőse és intézője, a nagy HUNYADY János és a szentéletű KAPISZTRÁN János. Ott volt továbbá a segélyért folyamodó szerb fejedelem, BRANKOVICH György is, ki megigérte, hogy ha a magyarok megkezdik a háborút a török ellen, azon esetben 10.000 főnyi haderőt ad állandóan a magyar vezérek rendelkezésére. A gyűlés alkalmával s a Szt. Ferenczrendiek szép tágas templomában tartotta a lángoló lelkesedésű Kapisztrán ama nagyszerű szónoklatai egyikét, melylyel az 1456-ki nagy diadalt előkészítette. *Hunyady és Kapisztrán Győrött.*

MÁTYÁS király uralkodása alatt rövid időre az Árpádok korszakának példájára a Németországgal való békés szomszédság ujra elenyészett, mivel az erősen magyar nemzeti jellegű kormányzás és az országnak emelkedő nagyhatalmi tekintélye felkeltette Frigyes császár féltékenységét. Hogy ez idő alatt a város nem lett kitéve a németek részéről támadásoknak, egyedül azon szerencsés körülménynek volt köszönhető, hogy Mátyás király nem szorítkozott csupán védelmi állásra, hanem támadólag lépett fel s a háború színhelyét Ausztriába tette át. Az 1477. évben, midőn a király Frigyes császárt megtámadni készült, Győr alatt központosította hadai egy részét s innét indította Ausztria ellen. *Mátyás király.*

Az 1480. évben a német hadak betörtek Magyarország területére s egyes csapatok egész Győr határáig is elkalandoztak, magát a várost azonban nem merték ostrom alá fogni.

A nagy király személyes jelenlétével is több ízben szerencséltette a várost, mely még azért is hálára volt kötelezve iránta, mert a város számára szabadalom-levelet adott ki, melyben a városnak a korábbi királyoktól nyert előjogait megerősítette, sőt különös jóakaratát is kimutatta Győr polgárai iránt akkor, midőn 1489-ben mindama polgárokat, kiknek házát az akkori nagy tűzvész elpusztította, hat évre mindenféle királyi adótól felmentette. Az 1469. évben Győrött kereste fel Mátyás királyt ama csehországi követség, mely a Mátyásnak cseh királylyá való választásáról értekezett vele. *Mátyás Győrben.*

Mátyás alatt nevezetes szerepet játszott Győrnek két nagytehetségű püspöke, DÓCZY Orbán és BAKACS Tamás. Az előbbi királyi kincstárnok és koronaőr volt. Guthi Országh Mihály nádor halála után királyi helytartó is volt s Mátyásnak egyik kedvelt híve volt, kihez mikor *ember* és *pénz* kellett a gyakori háborúkra, *Győr püspökei.*

soha sem fordult hiába. A királyi kegyelem elhalmozta őt jótéteményeivel, 1486-ban az egri püspöki székre ment át s helyét Bakacs Tamás a későbbi híres biboros esztergomi érsek foglalta el.

A Jagellók kora.

A Jagelló királyok alatt az ország folytonos zavargásai között, mikor egy részt az alsó vidéki török háborúk, majd a belső egyenetlenség dúlta fel a békét, Győr általában nyugodtabb napokat élt, mivel távolabb esett a mozgalmak középpontjától. Csakis II. Ulászló megválasztásakor volt némileg belevonva az országos eseményekbe Győr, a midőn Miksa osztrák főherczeg is kisérletet tett a korona megszerzésére. Hadaival ugyanis Magyarországba jött s Győr vidékén vonult el, a győri várat azonban ostrom alá nem vette.

A közelgő veszedelem.

A két Jagelló király zavarteljes kormánya a nemzetet az enyészet szélére sodorta. A veszedelem mindinkább közeledett az országhoz, a törökök támadásai mindig gyakoriabbak lettek. Nem tartozik tárgyunk keretébe az ország siralmas helyzetének, sem eme helyzet tragikus végső kifejlődésének, a mohácsi gyászos eseménynek vázolása, csupán azt említjük fel, hogy a nemzeti nagy szerencsétlenségben Győr is meghozta a maga áldozatát. Mikor a csatára hívó véres kardot hordozták körül, Győrnek püspöke, a fiatal Paksi Balázs püspöki dandárát vezetve sietett királya mellé a haza védelmére. A nemzeti nagylét nagy temetője lőn jeltelen sírja Győr főpásztorának is, ép úgy mint egykori elődének a muhi puszta. A nemzet geniusa feljegyezte neveiket s fenkölt gondolkozású jelenlegi utódjuk emlékoszlopot állított nekik kegyelete jeléül.

Győri vitézek Mohács alatt.

A város lakossága.

Győrváros összes lakossága a mohácsi vészig körülbelül 5000—6000 között lehetett, kik nagyobb részben földmívelő jobbágyok és zsellérek voltak s kisebb részben a kereskedő és iparos osztályhoz tartoztak, ezekhez járult még a városban lakó nemesség és papság. A nemesség nem nagy számú volt Győrött, a régi polgárság, mely korábban közvetlen királyi joghatóság alatt állott, a 15. században a püspökök földesuri hatósága alá került, noha régi Királyföld nevét szokás utján továbbra is megtartotta. A királyi hatóságnak a püspök földesuri hatósága alá jutása az 1447. évben történt, midőn Győr Frigyes császár kezéből ujra magyar hatalom alá került. Az említett évben volt a Radkersburgi békekötés Hunyady János kormányzó és Frigyes császár

Közjogi viszonyok.

között, és a békekötés értelmében Győrt pénzen kellett kiváltani a császártól. A váltságdijat Ágoston győri püspök és a káptalan fizették le, s a visszaváltott város fölött megkapták a földesuri joghalóságot, oly kikötéssel, hogy a várost V. László iránt való hűségben megtartsák. Győrt ezentúl leggyakrabban mint püspöki várost említik, a város nagyobb része azonban — a mai belváros — a káptalan földesuri hatósága alá tartozott, a régi királyi terület pedig, mely kisebb volt, a püspökök korábbi birtokrészéhez lőn kapcsolva. Eme püspöki városrésznek, mely a káptalandombot s a mai nádorvárost foglalta főkép magában, külön bírája és esküdtjei voltak. Maga a győri vár is egész a Habsburgok idejéig a püspököké volt, ők nevezték ki a vár kapitányát s az őrséget is ők tartották benne.

Ágoston püspök váltsága.

Győr püspöki város.

8. Győr város a törökök uralmáig.

A szerencsétlen mohácsi ütközet a veszedelmek és küzdelmek több századig tartó viszontagságait hozta az országra s a szenvedések hosszú sorát idézte fel Győr városára is.

Mohács után.

Paksi Balázs püspök után Győr éveken át főpásztor nélkül uratlanul volt s ezen állapot, valamint az országos zavarok bő alkalmat nyujtottak egyes hatalmaskodóknak a város dúlására, Győr jólétéből rohamosan aláhanyatlott, népességében megfogyott.

Mikor II. Szulejman dúló csapatai kivonultak az országból, egyszerre egész erővel kitörtek a királyválasztási pártmozgalmak. A királyságra törekvő Szapolyai János erdélyi vajda, miután a hozzászerződő nemességgel Tokajban értekezletet tartott, sietett párthíveivel Székesfehérvárra, hogy a másik trónkövetelőt, az elhunyt II. Lajos király sógorát, Ferdinánd osztrák főherczeget megelőzve, magát királylyá választassa. A vajda Székesfehérvárott tisztességgel eltemettette II. Lajos holttestét, melynek felkeresése a győriek nevéhez kapcsolódik. Ugyanis Sárffy Ferencz győri kanonok és várparancsnok a török csapatok elvonulása után 12 lovassal Baranya megyébe indult Czedtvicz Ulriknek, az elveszett Lajos király kamarásának kiséretében, hogy a király holttestét felkeresse. Mikor a Csele patak iszapjában fellelték a gyászos véget ért

II. Lajos holtteste.

királynak már feloszlásnak indúlt hulláját, azt szurokkal bevont koporsóba tették s elszállíttották Székesfehérvárra, hol Szapolyai János azt eltemettette.

Szapolyai János

A Székesfehérvárott egybegyűlt nemesség november 10-én megválasztotta királynak SZAPOLYAI János vajdát, kinek egyénisége legtöbb kilátást nyujtott arra, hogy az ország önállóságát a szomszéd hatalmakkal szemben megvédelmezi. Győr városa is sietve meghódolt a nemzeti királynak, ki az 1505. országgyűlés határozata értelmében jutott a trónra.

Ferdinánd.

Időközben azonban FERDINÁND osztrák főherczeg is mindent elkövetett, hogy a trónra utat nyisson magának. Nem kimélt e végett sem igéretet, sem ajándékot s pártja őt Pozsonyban csakugyan királylyá választotta. Ferdinánd fegyverrel készűlt jogait megvalósítani, s már 1527. augusztus elején 10.000 főnyi német haderővel jött az országba János király ellen s pártja is napról-napra növekedett.

Győr meghódolása.

Midőn Ferdinánd az országba jött, Győr még mindig János király pártján volt. Ferdinánd augusztus 5-én már Győr város előtt állott s ostromolni szándékozott a várat. Az ostromot elhárította NÁDASDY Tamás, Ferdinánd párthíve, ki vezetőül szolgált a németeknek. Nádasdy bejött a városba s az előkelőbb polgárokat részint fenyegetésekkel, részint igéretekkel Ferdinánd pártjára vette, megnyerte a várőrséget is és augusztus 7-én Győr kaput nyitott Ferdinánd előtt. Ferdinánd ünnepélyesen, mennyezet alatt vonult a városba s miután a székesegyházban misét hallgatott és a győriek hódolatát fogadta, a győri várban 150 főnyi őrséget hagyva hátra, Komáromba sietett.

Győr a királyi várkapitányok alatt.

Ferdinánd király LAMBERG Kristófot nevezte ki a győri vár kapitányává s ez időtől fogva a győri várat két századnál tovább állandóan királyi várkapitányok kormányozták. Magára Győr városára nézve a szenvedések hosszú sora kezdődött el ekkor s a város régi nagyságából, jólétéből rohamosan aláhanyatlott, lakosságában jelentékenyen megfogyott. A törökök gyakori hadjáratai s a behozott német őrség zsarolásai mindinkább nagyobb nyomorba és szegénységbe juttatták a várost. Mindjárt 1527-ben nagy egyenetlenségek és zavargások törtek ki a magyar és német őrség között, úgy hogy a királynak biztosokat kellett kiküldeni az ügy megvizsgálása és a bűnösök megfenyítése végett.

A török hadjáratoknak a mohácsi vész után Bécs elfoglalása volt a czélja; Győr város éppen eme hadi útvonalba esett és így sokszor ki volt téve a támadásoknak. A városi lakosság védetlenűl volt odavetve úgy a várbeli őrség zsarolásainak, mint az ellenség támadásainak. Különösen súlyosan érezte az elhagyatottságot a nép azért, mivel Paksi Balázs halála után éveken át nem volt Győrnek püspöke s Ferdinánd király, hogy párthíveket szerezzen magának, az üresedésben levő győri püspökség birtokait a várkormányzóvá kinevezett protestáns Bakich Pálnak ajándékozta. Ebben az időben kezdett tért foglalni a városban a protestáns vallás. Bakich zsarnok módon viselte itt magát, úgy hogy a lakosság közül többen kivándoroltak, helyüket német településük foglalván el.

A török háborúk.

Bakich erőszakoskodásai.

Bakich Pál zsarnokoskodása előtt már nagy szerencsétlenség érte a várost 1529-ben, midőn a törökök Bécs ellen indultak. János király segítségül híván Szulejman szultánt, ez Budáról a Duna mentében vezette hadait Ausztria ellen.

A győri vár nem lehetett ekkor valami jó karban, mert midőn Mohammed szendrői bej a török előhadakkal Győr felé közeledett, Lamberg Kristóf parancsnok az ágyúkat és hadiszereket Bécsbe szállíttatta s a várat felgyujtatván, az őrséggel elvonúlt. A tűz nem csak a várat, hanem a várost is nagyobb részben elhamvasztotta s épen ez okból a törökök az elégett Győrt nem is bántották.

A győri vár.

Nagy tűzvész.

Valószínűleg ekkor kapta Győr a török *Janik kala* nevet, ami égett várt jelent s azontúl a törökök állandóan így nevezik.

E tűzvész és Bakich uralma, mely két évig tartott, Győr városát nagy nyomorba juttatta.

Amennyire hanyatlott Győr város jelentőségében, annyira kezdett emelkedni az időtől fogva a győri vár honvédelmi és hadászati fontossága. Győr városa a Bécs felé vezető hadi útvonalba esett, ez okból I. Ferdinánd király, belátván Győrnek hadászati szempontból fontos fekvését, már 1537-ben hozzáfogott Győr megerősítéséhez.

A várerőd jelentősége.

A mondott évben kinevezte Fels Lénárdot Győr-vár kapitányává s 254 sánczásó legényt küldött neki, kik naponként 10 órát dolgozva, körülsánczolták a város nagy részét. A Fels Lénárd által megkezdett erődítéseket Nádasdy Tamás országos főkapitány és kir. tárnokmester folytatta, kinek Ferdinánd király

Fels Lénárd várkapitány.

megbízást adott, hogy Pozsony-, Sopron-, Veszprém-, Vas- és Győrmegye jobbágyságát is használja fel az erődítési munkálatok készítésénél. A királyi rendelet értelmében az erődítési munkálatokhoz nagyobb szorgalommal kezdettek. A város körül mély árkokat ástak, melyek mögött széles földbástya emelkedett.

Buda elfoglalása. Győr hadászati jelentőségét szembeszökően kiemelte az a végzetes helyzet, melybe az ország 1541-ben Budavárának elfoglalása által került. Szulejman szultán Budát elfoglalván, megkezdette Magyarország behódoltatását. Buda elfoglalását követte nem sok idő mulva Esztergom, Tata, Székesfehérvár, Pécs és más helyek elfoglalása, sőt 1543-ban Győrmegyének délkeleti része, a mai pusztai járás is török terület lett s a székesfehérvári szándsáksághoz kapcsolták. *Jön a török.* Ez időtől fogva Győr az ország végvára lett, mely szüntelen ki volt téve a török támadásainak. Az egész városnak falakkal való körülvételét szükségessé tette még azon körülmény is, hogy a környékbeli lakosság számára is kellett gondoskodni alkalmas helyről, hová a veszély napjaiban megvonulhasson. S ezen czélra csakis Győr volt alkalmas. Mellőzve az európai hírű és jelentőségű erődítési munkák és tervek leírását, melyről részletes tájékozást nyujt a következő területtörténeti fejezet, tovább haladunk az események históriájának fonalán.

A várőrség. Győr várának őrsége legnagyobb részben németekből állott, majd 1543-tól kezdve olaszokat és utóbb spanyolokat is hoztak az őrség közé. Ez idegen zsoldos seregnek a várban tanyázása rendkivül káros volt Győr vidékére is, mert zsarolásaitól sokszor nem kevesebbet szenvedett a nép mint a rabló török csapatoktól.

Mialatt Győrnek sok tekintetben rendszertelen erődítési munkálatai nagy nehézségek között folytak, azalatt jelentékeny változás állott be Ferdinánd király politikai magatartásában, mely kihatással volt Győrre is.

Béke a törökkel. Ferdinánd testvére V. Károly császár 1556-ban lemondott a császári trónról s Ferdinánd lett utódja. Ez időtől fogva Ferdinánd nagy hévvel karolta fel a törökökkel való békekötés vagy legalább hosszabb fegyverszünet eszméjét s diplomatái, különösen Verancsics Antal érsek, ki ez ügyben Konstantinápolyban járt, mindent elkövettek, hogy a béke létrejöjjön. Hosszú alkudozás és nagy megalázódás utján létre is jött a béke nyolcz évre.

DANVBIVS FLV

BORGO

RABA FLV

PALVDES

IAVERINVM olim Anno MD LXVI a Nicolao Aginelli Italo accuratissime delineatum ... in ... tabulam ... Amicis ... amice communicat Georgius Houfnaglius MDXCVIJ

IAVERINVM vulgo RAB Anno 1594 Sinan Bassa Amerati Turcarum Tyranni militiae, traiecto Danubio, et insula Schutta, fusis ac dissipatis Christianorum castris: ultima Iulij die tam arcta et immani obsidione pressit, ut die vigesimo nono Septembris deditione (eheu) occuparit.

Passuum longitudo

50 100 200 300

Aginelli Miklós hely

ıén rajzolt képe.

A béke ideje alatt a győri erődítményt az előreláthatólag bekövetkező háborúkra egészen uj karba helyezték. Az eddigi erődítések inkább csak ideiglenes jellegűek voltak, amelyek a pillanatnyi szükségletnek feleltek meg. Ezentúl azonban Győrnek a hivatása az lett, hogy az előretörekvő török áramlatot feltartóztassa, hogy itt törjék meg az ozman hatalmat s Győr legyen „Németország kulcsa". Győr hadászati szempontból európai jelentőségre volt hivatva, mint a Nyugot védőbástyája. *A várerőd felszerelése.*

Eme nagy feladat teljesítésére Győrt elsőrangú várrá kellett átalakítani. E czélból Győr számára a haditanács egészen uj erődítési tervezetet dolgozott ki, melynek végrehajtása rengeteg költségbe és időbe került. Az uj tervezet szerint a régi vár falait meghagyták ugyan, de fellegvár jellegét elvesztette, magát a várost pedig az eddigi palánk helyett téglából épűlt erős falakkal és mély árokkal vették körül. Az erődítési munkálatok nagyjából 1566-ban már készen állottak s városunknak ez időbeli alakját a mellékelt kép mutatja, melyet az olasz Aginelli Miklós 1566-ban a hely színén rajzolt. *A fellegvár.*

E kép felirata és alakjainak magyarázata a következő: A kép alján balról a következő sorok állanak: „Javerinum olim Anno MDLXVI. a Nicolao Aginelli stb." (Az olasz Aginelli Miklós által egykor 1566-ban a legszabatosabban lerajzolt Győr városát, nagyobb alakból kissebbített képre áttéve, kölni barátjai kivánságára szivélyesen közli Hufnagel György 1597.) A kép alján, a Rába balpartján akasztófa, jobbra az előtérben két gyalog hajdú, tőlük balra két lovas, az úton pedig egy kocsi látható. Odább egy magyar nemes nő alakja van kisérőnőjével, a nő előtt egy lengyel lovag, midőn őt üdvözli s mögötte a lovat tartó török rabszolga alakja látható. A kép tárgya tulajdonképen a megerősített Győr város a folyókkal és várárkokkal. Látható egyúttal, hogy Ujváros, Révfalu és Pataháza is karópalánkokkal volt körülvéve. Győr képe alatt ezen felírás olvasható: Hoc in loco castra metatus est Anno 1566. Invictissimus Romanorum Imperator Maximilianus II. (E helyen táborozott az 1566. évben a győzhetetlen római császár, II. Maximilian.) *Aginelli egykorú képe.*

Ez a kép Győr 1566-iki helyzetét mutatja s azon időtájban és azon esemény alkalmával készült, melyet a képen olvasható felirat mutat. Miksa királynak ama győri táborozása, melyről ott

említés történik, II. Szulejman szultánnak utolsó magyarországi hadjárata idején volt.

Az erődítési munkálatok alatt történt, hogy a német várparancsnokok a székesegyházat hadi szertárul és éléstárul használták a lakosság és a káptalan nagy megbotránkozására.

Hadi készülődések. JÁNOS Zsigmond erdélyi fejedelem segítségűl hívta Szulejmant Miksa király ellen. Miksa király 50.000 lovas és 80 ezernyi gyalogos sereggel Győrnél szállott táborba, hogy Szulejman támadását ott bevárja. A király kiséretében voltak OLÁH Miklós esztergomi érsek, VERANCSICS Antal egri, FORGÁCH Ferencz nagyváradi püspökök. Szulejman hadaival azonban nem volt alkalma megütközni a király táborának, mivel ZRINYI Miklós Szigetvárnál feltartóztatta Szulejmant. Az agg török császár még Szigetvár bevételét sem érhette meg, a vár elfoglalása után pedig a nagyvezér visszaindította a török hadakat, magával vivén a szultán holttestét.

Győzelem a törökön. A Győr és Gönyű között táborozó királyi hadsereget a székesfehérvári pasa támadta meg, azonban oly jelentéktelen erővel, hogy visszaverése nem okozott nagy gondot a királyi seregnek.

Zrinyi Miklós feje. Mialatt MIKSA király tábora még Győr körül állomásozott, megtörtént Szigetvár bevétele és Zrinyi Miklós hősi halála. A török nagyvezér a hősnek levágott fejét SALM Egon gróf győri várparancsnokhoz küldötte, „fogadd — ugymond — szíves hajlamom jeléűl legbátrabb vezéretek fejét". A király a hősnek fejét díszes kiserettel Csáktornyára a Zrinyiek birtokára szállíttatta.

Tüzvész. Ez esemény után két napra szeptember 29-én virradóra óriási tűzvész pusztította el Győr városát. A tűz a Rábakapu vagy másként Bécsikapu tájékán (a mai Auer-kávéháznál) keletkezett s innen a mai Nádorvárosig terjedt, amely akkor elhagyatva leginkább gyümölcsös kertekből és gazdasági majorokból állott, majd innét az ellenkező irányú szél által visszafordítva az egész várost elhamvasztotta. A vész átcsapott Ujvárosba is, sőt a szél felhajtotta a lángokat a régi várba is, hol csupán az elkülönítve álló székesegyház, a puskaporos torony és a vár főkapitányának lakása maradtak épségben. A tűzvész által okozott zavart növelte még az is, hogy a nagy hőségben 18 megtöltött ágyú elsült, a német katonák pedig a rémes helyzetet felhasználták arra, hogy a városban mindenfelé rabolni kezdtek. A szél által röpített tüzes szilánkok áthullottak a táborba is, hol a gyulékony sátrak egy része azonnal lángban

állott. A pusztító veszedelem tova terjedését csakis FORGÁCH Ferencz váradi püspök erélyes és bölcs intézkedéseivel sikerült megakadályozni.

Eme szerencsétlenség után szükségessé vált a város ujraépítése és az erődítésnek jó karba helyezése. A város ujraépítése egyenesen királyi rendeletre történt, katonai mérnökök jelelték ki az utczák irányát s e körülménynek köszönhető, hogy Győr-Belvárosnak oly egyenes és szabályos utczái vannak, minőket régi városban ritkán találunk. Folytatták az erődítmény építkezéseit is, s jellemző világot vet az ország kasszájának akkori állapotára, hogy nemcsak a pápától és Ausztriától, de magánosoktól is kisebb nagyobb összegeket vett fel a kormány kölcsönben ezen czélra.[1] *A város ujjáépitése.*

Győr városának az ujraépítés után három főkapuja volt u. m. a Rába vagy Bécsikapu, melyen a felirat állott: *Az uj főkapuk.*

Maximilianus Elect. Rom. Imp. Germ. Hung. Boh. Rex. Archi. Dux. Aust. Dux. Burg. Exstrui. Jos. An. Cristi MDLXVIII.

(Miksa választott római császár, Német-Magyar-Csehország királya, Ausztria főherczege, Burgundia herczege építtette Krisztus 1568. évében.)

A másik kapu volt a Dunakapu, melyet vizikapunak is neveztek, a Dunára vezetett, a harmadik a Fehérvári vagy Sokorói kapu, mely a nemrég lebontott tűztoronynál volt. A Bécsi- és Fehérvárikapunál felvonóhíddal történt a közlekedés s a kapuk előtt és a bástyák hosszában rendkívül mély árok volt, mely vízét a Dunából és a Rábából kapta; Győrt méltán elsőrangu és bevehetetlen erősségnek tartották s bizalommal nézhettek a bekövetkező háborúk elé, mert amit emberi munka tehetett, megtett mindent arra, hogy Győr az ozman áramlatot feltartóztassa.

Ámde a végzet könyvében más volt megírva Győr városáról. Mikor a megpróbáltatás napjai elérkeztek, szomorúan tűnt ki, hogy a legerősebb bástya sem elég jó védő eszköz ott, hol a hazáért való lelkesedés a szívekben nem állít bástyát a védelemre.

[1] Eme kölcsönvételekre vonatkozó okmányok a M. N. Muzeum levéltárában vannak Nr. 539. Eme kéziratokból — mivel még közölve nem voltak — felemlítjük a következőket. 1561-ben Erdődy Péter horvát bán „ad continuationem Jauriensis munitionis" kölcsön adott a kincstárnak négyezer forintot. — 1562-ben Dobó István barsi főispán „sub spe futurae restitutionis" 2000 forintot. — 1570-ben Vsaly Péter az esztergomi érsekség kormányzója ugyan e czélra 500 forintot kölcsönzött. Hasonlókép kölcsönöket vett fel a kincstár a győri helyőrség fizetésére is. Igy például 1581-ben két pozsonyi polgár egyenként 150 forintot adtak a győri őrség fizetésére. Hasonló czélra adott 600 forintot „Nicolaus Pistalocius, philosophiae et medicinae doctor" az 1584. évben.

A társadalom. Mindama nagy változások egészen átalakították Győr társadalmi helyzetét s megváltozott annak lakossága is.

A régi Győr, mely a mohácsi vészig virágzó földmívelő és kereskedő város volt, teljesen katonai várossá alakult át. A püspöki széküresedés idején BAKICH Pál foglalta el a győri püspökök régi lakását s hiába tiltakozott UJLAKI Ferencz győri püspök és hiába tiltakoztak utódai, várparancsnoki lakás lett a püspöki palotából egész 1745-ig és a püspökök rendesen sopronmegyei birtokukra voltak kénytelenek félrevonulni, ha pedig Győrbe jöttek, a jószágkormányzói lakban szállottak meg.

A győri főkapitányság. Győr város mint végvár külön katonai főkapitányság székhelye lett s a főkapitányokat a győri végek kormányzóinak (Gouverneur der Raaberischen Gränitzen) czímmel illették. A győri főkapitányok a török uralomig a következők voltak: SALM Egon (1561—1575.), TEUFFER András (1575—1582.), báró GÜNTHER, báró NOGAROLA Ferdinand (1588—1589.), GREGORÓCZY Vincze (1590—1592.), gróf HARDECK Ferdinánd (1592—1594.). Mint a névsorból látható, csakis egy magyar volt ezek közt; nem is kapta meg e hivatalt magyar később sem.

9. Győr a török uralom alatt.

Győr erődítése. Nagy áldozatokat hozott FERDINÁND és utána MIKSA király kormánya, hogy Győr, a birodalom kulcsa, bevehetetlen erős vár legyen, mely a hódító török hatalmat feltartóztassa. S e nagy áldozatok mind hiábavalók voltak, mert 1594-ben Győr török kézbe került.

Győrmegyének déli és keleti része már a XVI. század közepétől kezdve török hódoltság volt s a világhódításra törekvő ozman áramlat hullámcsapásai már Győr falait verték és végre ezt el is borították. RUDOLF király uralkodása alatt a határszéleken a magyarok és törökök között a kölcsönös apró támadások mindennapiakká váltak.

A törökök készülődése. Az 1593. évben Haszán boszniai pasát ilyen támadás alkalmával Sziszeknél a horvátok jelentékenyebb ütközetben megverték. E vereség híre Konstantinápolyban nagy felindulást idézett elő, a török államtanácsban a háborút kívánó párt túlsúlyban volt.

E párt feje volt az agg SZINAN pasa nagyvezér, ki késznek nyilatkozott személyesen indulni Magyarország ellen.

A hadjárat az 1593. év őszén kezdődött el s ekkor török kézre jutottak a Dunántúl Palota és Veszprém. *A háború.*

Az 1594. év tavaszán Szinán pasa, ki a telet Nándorfehérvárott töltötte, ujra megkezdte a háborút. A királyi seregek vezérletét Mátyás és Miksa főherczegek, Rudolf király testvérei vették át. Mialatt MIKSA főherczeg a Dunántúl és Horvátországban fejtett ki nagyobb tevékenységet, azalatt MÁTYÁS főherczeg Esztergomot vette ostrom alá. Az ostromot azonban Szinán pasa közeledésének hírére félbenhagyta s táborával visszavonult Komáromba, honnét, midőn Szinán pasa julius 22-én Tatát elfoglalta, Szigetközbe ment s Vénektől kezdve Hédervárig elnyúló vonalban állította fel nagyszámú seregét. Szinán pasa Tatáról Győr alá sietett s ez ostrom[1] végzetessé lőn Győr városára.

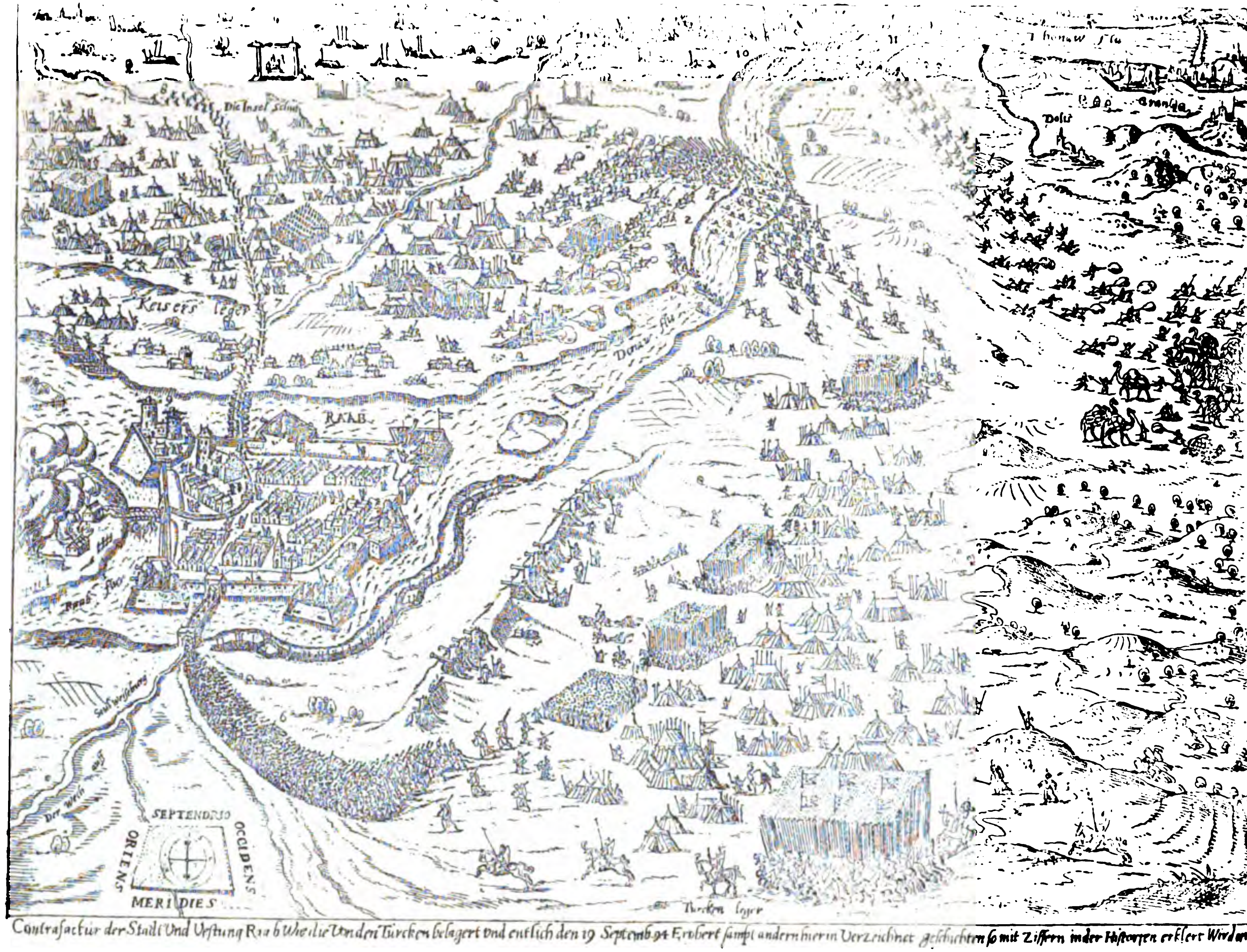
Győr városában HARDECK Ferdinánd gróf volt a főkapitány és PERLIN Miklós az alkapitány, mindketten németek. A város falakkal körülvéve s minden eszközzel, mit a hadi tudomány adhatott, felszerelve lévén, bizton nézhetett az ostrom elé s reményt keltett mindenkiben, hogy az ellenség azt el nem foglalhatja. S e remény annál erősebb volt, mivel a város mellett a Duna jobb partján Mátyás főherczeg táborozott 50 ezernél nagyobb számu seregével. *Győr kapitányai.*

A majdnem egykoru időből származó mellékelt kép tünteti fel az ostromot s a királyi és a török tábor helyzetét. A képen a következő német írás van: *A győri ostrom képe.*

„Contrafactur der Stadt und Vestung Raab, wie die von den Türken belagert und entlich den 19. Septemb. 94 Erobert sampt andern hier in Verzeichnet geschichten so mit Ziffern inder Historien erklert Wirden.“

Az egyik oldalon látható Győr városa erős bástyákkal és sánczokkal kerítve. A Duna jobb partján a török tábor terül el ezen felírással: *Türkenlager;* a bal parton a főherczeg tábora *Kaiserslager* felírással. A török sereg zöme a képen a budai országút felől jön s a fehérvári kaput azon út jelzi, mely mellett a következő felírás van: Der Wech auff Stuhlweisseburg. A Duna

[1] Az ostrom lefolyását a magyar történelmi kútfők és Naina török iró azon leirása után közöljük, melynek török eredetiből való fordítása Dr. Karácson Imre tollából jelent meg.

Contrafactur der Stadt Und Vestung Raab Whe die Von den Türcken belagert und entlich den 19 Septemb. 94 Erobert sampt andern hierin Verzeichnet geschichten so mit Ziffern in der Historien erklert Werden

balpartjáról híd vezet a városba s ezen át a katonaság vonul. A várostól jobbra a Dunán a török csapatok úsztatnak át s a keresztény tábort megrohanják. Odább Komárom, Tata és Esztergom városok képe tűnik fel.

Az ellenség.

E kép az ostromot tünteti elő, mely augusztus elején kezdődött el. Szinán ugyan julius végén már Győr alá érkezett táborával, azonban a királyi sereg, gondatlanságból vagy félelemből, nem ütközött meg vele, hanem engedte, hogy a törökök legjobb belátásuk és tetszésük szerint állítsák fel a táborukat. A török tábor Gönyütől egész Szabadhegyig terült el s egy ezred *szerdengecsdi*[1] azonnal parancsot kapott, hogy magas sánczokat ásson, melyekről a várba lehessen ágyúzni.

A keresztény tábor.

A keresztény tábor Mátyás főherczeg vezérlete alatt rendkívűl sok hibát követett a védekezésben, s épen nem tudta kihasználni sem számbeli erejét, sem előnyös helyzetét. Mátyás főherczeg seregének számát a hazai történeti források ötvenezer főre teszik, a törökök azonban százezernyi seregről emlékeznek meg; a tábor helyzete pedig rendkívül kedvező volt, mert a várossal a Dunán át híddal volt összekötve s a közlekedés fentartható volt a várbeliek és a tábor között, mely a Duna által egész hosszában védve volt.

Előcsatározások.

A vár körül, mig a török sereg egy része a sánczok készítésével volt elfoglalva, folyton kisebb-nagyobb csatározások voltak. Majd a várbeliek intéztek kisebb-nagyobb kirohanást a török táborra, majd a törökök támadták meg a várat, vagy pedig a Duna balpartján lévő császári tábort. Augusztus hó 5-én és ismét három nap mulva néhány ezer *szerdengecsdi* és *tatár* megkísérlette a Duna átúsztatását, a mi sikerűlt is nekik s a táborban való megjelenésük felriasztotta az egész tábort, ámde e török és tatár csapatok a túlnyomó erőnek ellent nem állhatván, nagy részt elvesztek részint fegyver által, részint a Duna hullámaiban s csak azok menekültek meg, kik jó úszók lévén, át tudták úszni a Dunát. Mindez azonban sokkal jelentéktelenebb veszteség volt a törökökre, hogysem az ostromot megakadályozni tudta volna.

Pálffy kirohanása.

Nem tudták azt megakadályozni a várbelieknek különféle alkalmakkor intézett kirohanásai sem. A legnagyobb kirohanás augusztus

[1] *Szerdengecsdi* szószerint annyit jelent *fején túlment, életéről lemondott.* A szerdengecsdik önkéntesek voltak, kik leginkább hadi zsákmány reményében indúltak háborúba s mint ilyenek a török sereg legvakmerőbb harczosai voltak.

vége felé volt, midőn PÁLFFY tábornok támadta meg a törököket. Pálffy csapatának számát ez alkalommal eltérőleg említik a törökök és magyar kútfők. A törökök szerint Pálffy 10.000 főnyi lovas s gyalog sereggel támadta meg a tábort, a magyar kútfők szerint épen felével vagy valamivel többel, hogy azonban nagy pusztítást okozott a kirohanás, ebben mind a török, mind a magyar történetírók megegyeznek. A törökök maguk is 3000 főre teszik veszteségüket s ha e kirohanást a várból és a Szigetközben állomásozó táborból kellő erővel támogatták volna, az ostromnak s a bekövetkezett későbbi bajoknak mind elejét vehették volna.

A vár ostroma. A gyakori kirohanások nagy pusztításokat okoztak a török táborban, azért szeptember havában SZINAN pasa a török tábori haditanács megállapodása szerint az ostrom siettetésére meglepő merész intézkedéseket tett. Haszán pasa, a rumeliai beglerbej, csapataival közvetlen a város kapuival szemközt lévő sánczokba vonúlt s a kapuk ellen erős ágyúzást kezdett, hogy a kirohanásokat megakadályozza, másrészt pedig, hogy Mátyás főherczegnek Szigetközben állomásozó táborát elűzzék s így a várba a segedelem küldését megakadályozzák. Szinán pasa elhatározta a Duna áthidalását és a főherczeg táborának megtámadását.

Áthidalják a Dunát. Az áthidalás helyéül a törökök Véneket választották ki. A hídépítéshez szükséges eszközöket, deszkákat, dereglyéket Budáról és Esztergomból szállították a törökök. Mikor a hajóhíd összeállításához fogtak, 600 *szerdengecsdi* és néhány száz tatár átusztatott a tulsó partra, hogy a főherczeg táborát megzavarván, azok ne hátráltathassák a híd építését. Ez első kisérlet azonban sikertelen volt, mert ZRINYI György csapataival az átvonult török és tatár csapatokat nagyrészt levágta s egyúttal a Duna partján sánczokat ásva a mieink őrködni kezdtek. A hídépítés néhány napra félben maradt.

A törökök átkelnek. Szeptember 9-én 2000 török részint ladikokon, részint lovon úsztatva ismét átment a balpartra s megtámadta a tábort, mialatt a hajóhíd összeállítását ujra megkezdték. Rendkívül erős küzdelem fejlődött ki a törökök és a mieink között, mely késő estig eltartott. Estére kelve Mátyás főherczeg serege visszavonúlt táborába s éjjel, midőn a törökök a hídépítést befejezték, nyomban az átvonulást is megkezdték.

A. Die Vöstung Raab.
B. Der Marckt oder vorstatt
C. Insel darin man Ziegel prent
D. Der Cristen Leger in der Schütt
E. Der Türcken Leger.
F. Der Türcken Schantz
G. Hie streiffen und schwümmen die Türckē und Tattern über die Thonau

H. Der Türcken einfahl.
I. Raabnitz flus.
K. Thonaü flus.
L. Proviandt Schiff.
M. Der Christē Schantz Die sie an der Thonau gehabt haben, und verlassen

WAHRE CONTRAFACTVR DER VÖSTVNG RAAB IN VNGERN. WIE DIE VOM TVRCKEN BELEGERT GEWEST. IM 1594. IAHR.

Midőn a török sereg a hidon átkelve a tábort megtámadta, ott a legnagyobb zavar ütött ki s a haditanács rögtön visszavonulást határozott el. A visszavonulás is Abda felé a legnagyobb rendetlenségben történt s a törökök a keresztény tábor felszerelésének nagyobb részét megszerezték. A törökök szerint 400 ágyút, Istvánffy szerint 120-at foglaltak el a visszavonulóktól, annyi tény, hogy nemcsak az ágyúk, hanem tömérdek lőporkészlet, élelmiszerek és társzekerek jutottak a törökök birtokába s ami fődolog volt, Győr vára elvesztette a külső védelmet s azontúl a törökök minden oldalról megtámadhatták.

Vereség.

Nem is soká tarthatta magát ezentúl Győr. A törökök több sikertelen roham után aláaknázni kezdték a déli bástyákat s az aláaknázás által keltett félelem nagyobb volt, mint a valódi veszedelem, mert midőn a törökök az utolsó rohamra tették előkészületeiket, a megrémült várparancsnok Hardeck Ferdinánd szabad elvonulás feltétele alatt a várat a töröknek átadta szeptember hó 29-én. Győrből az őrség kivonult, bástyáin és tornyain megjelent a félhold s Győr a török birodalom kiegészítő része lett . . .

Hardeck feladja a várat.

A török uralom.

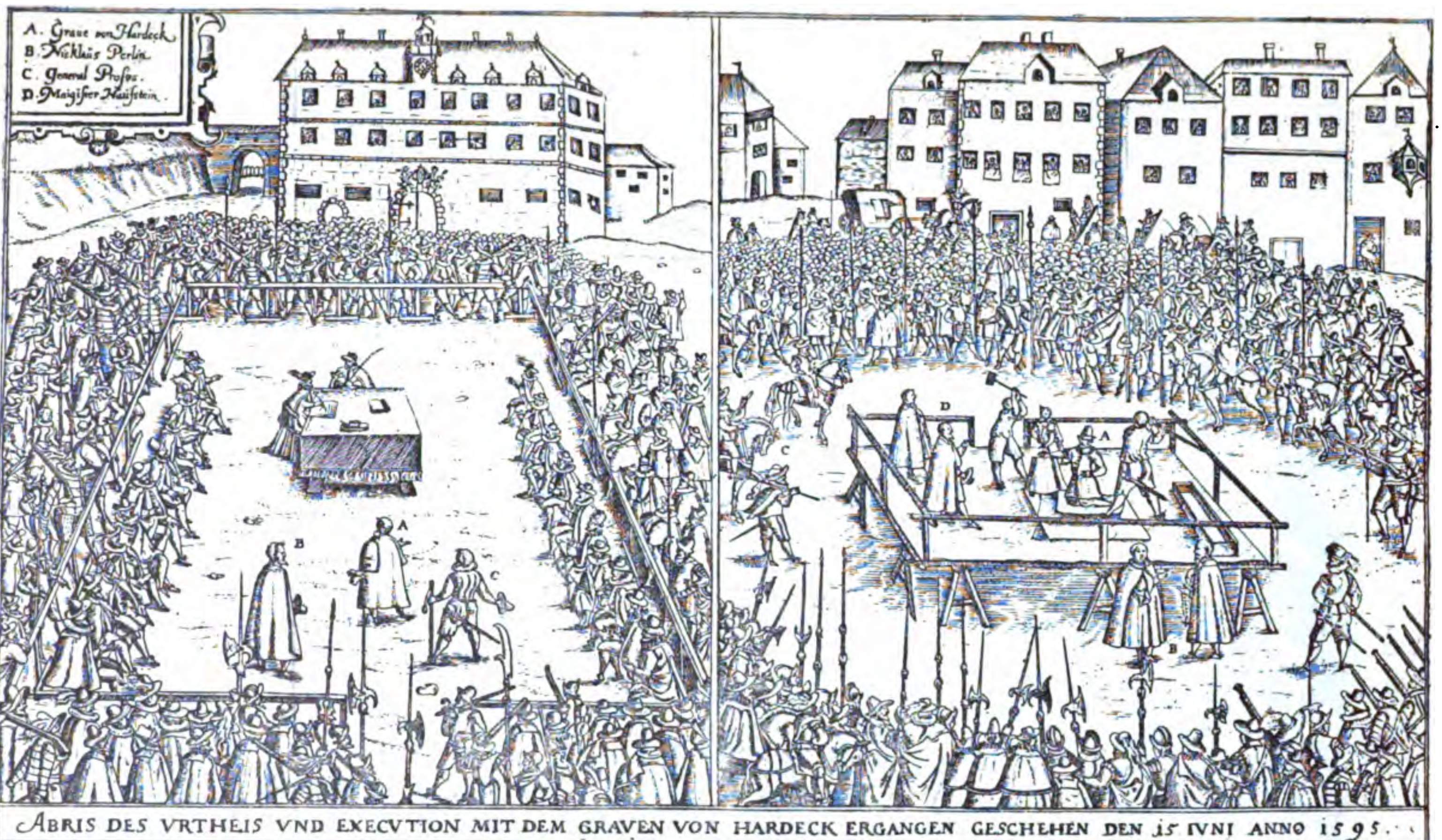
A török kormány Győrt a budai *vilajetbe* osztotta be s egy *szandsák pasa* székhelyévé tette. Győri szandsák pasává Ozman pasa lett kinevezve s parancsnoksága alatt állott a győri török várőrség, mely 3000 janicsárból, 1000 vértes lovasból, 300 tűzérből és 2000 *neferből* állott.

Győr a török uralom alatt elvesztette keresztény városi jellegét. A lakosság nagy része az ostrom alkalmával elmenekült, sokan fegyver által vesztek el, úgy hogy a törökök nagyon sok üres házat találtak. Kutassy János győri püspök s az elmenekült káptalani tagok Sopronmegyében vonták meg magukat. A győri templomok egy része mohamedán mecsetté, a székesegyház fegyvertárrá, istállókká és lőporraktárra lettek átalakítva.

Győr eleste az egész keresztény világban nagy rémületet okozott. Ugy tekintették Győrt, mint „Németország kulcsát" s méltán fordult a szemrehányás vádja azon férfiu ellen, ki annak gyáva és méltatlan őre volt.

Hardeck kivégeztetése.

Hardeck Ferdinándot Bécsben haditörvényszék elé állították, mely őt fejvesztésre itélte. Az itt közölt kettős kép az egykorú időből származik s Hardeck elitéltetését és kivégeztetését állítja szemünk elé. A képen a következő írás áll:

ABRIS DES VRTHEIS VND EXECVTION MIT DEM GRAVEN VON HARDECK ERGANGEN GESCHEHEN DEN 15 IVNI ANNO 1595.

„Abris des Vrtheils vnd Execution mit dem graven von Hardeck ergangen geschehen den 15. Jvni Anno 1595.“

(Egyik jelenet a törvényszéki tárgyalást, a másik a kivégeztetést mutatja.)

Szintén egykorú e másik kép, melyen Győr mint a török uralom alatt lévő város látható; szembeötlik a dunaparti bástya fölé épített török őrtorony is, a melyre a törökök szélzászlóul a híres győri vaskakast állították.

Török kormányzók.

Győr török katonai kormányzója Ozman pasa 1595-ben, midőn a keresztény tábor Esztergom felé indult, azonnal tudosította a nagyvezért a mieink hadmozdulatáról s a győri őrséggel maga is Esztergom alá sietett. Az esztergomi ütközetben Ozman pasa elesett s helyébe Mahmud pasa lett győri kormányzó.

Győr visszaszerzése a bécsi kormány legfőbb gondját képezte s már 1595-ben óhajtotta az ostrom megkezdését, de az akkor elmaradt. Két év múlva csakugyan tett kísérletet Győr visszavételére Miksa főherczeg, de sikertelenül. Miksa főherczeg a török írók szerint 45.000 emberrel szállotta meg Győrt s azt ostromolni kezdte.

Miksa főherczeg ostroma.

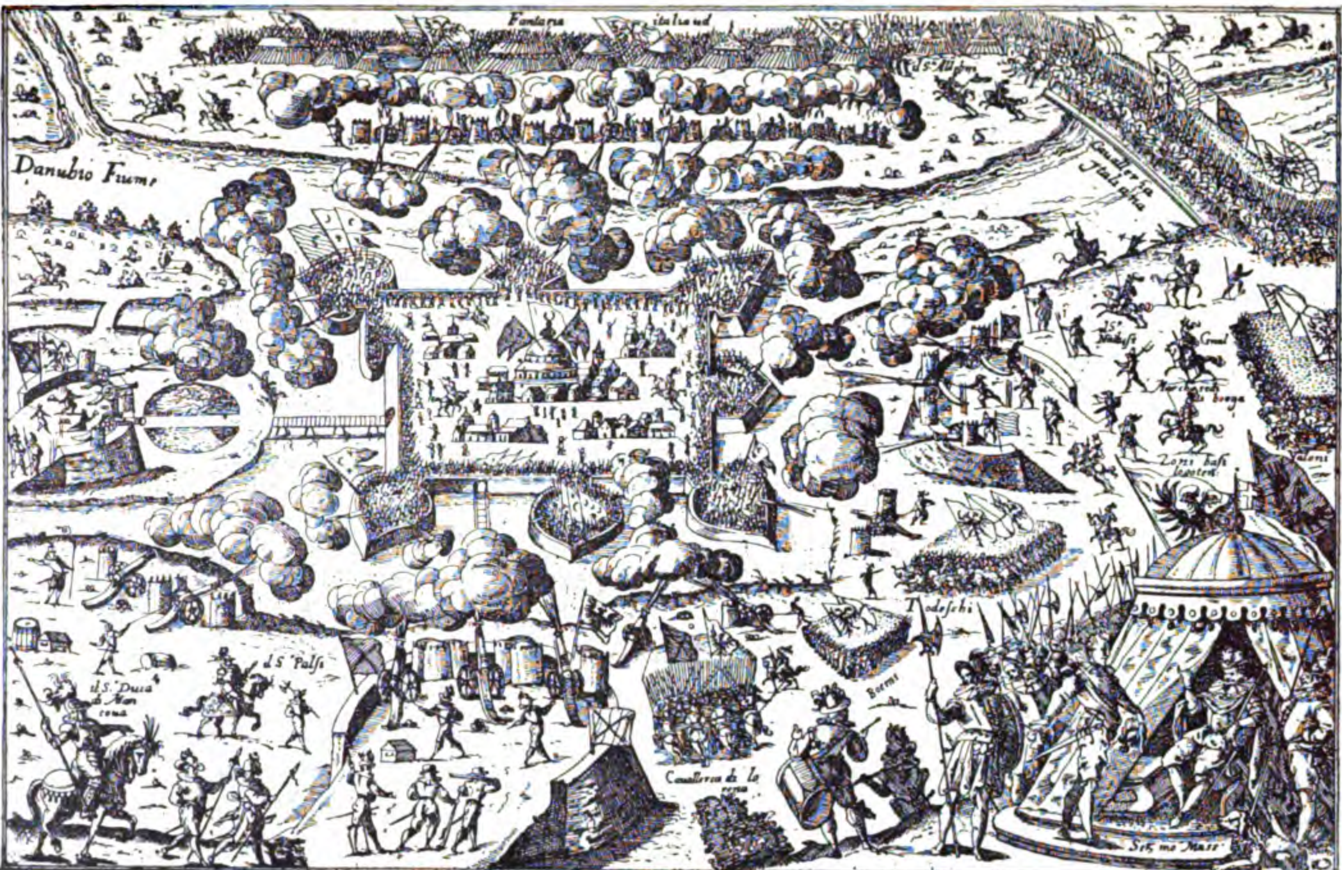
Ez ostromot a mellékelt egykoru kép tünteti fel, melyen ezen felírás olvasható: „Der Christen-Belagerung der Vesten Raab in dem 1597 iar.“

A képen Győr városa látható, mely azonban úgy látszik, csak a rajzoló fantáziája után készült. Legalább azon nagy kupolás épület, tetején a félholddal és két török zászlóval, melyet a kép a város közepére helyez, itt soha sem volt. A főherczeg táborának rajza azonban nagyon érdekes, mert az akkor szereplő nevezetes katonák láthatók ott. A kép olasz eredetű, legalább a képen lévő magyarázó szók mind olaszul vannak. A szögletben jobbról látható Miksa főherczeg hadi sátora s a főherczeg alakja ülő helyzetben, balról a mantuai herczeg, kissé felebb Pálffy. A Duna balpartján csupa olasz csapatokat mutat a kép, és pedig hosszan elterülő csapatokban a gyalogságot (Fantaria italiana), a Dunán keresztülvert hídon pedig a lovasságot (Cavalleria italiana).

Miksa visszavonulása.

Az ostrom, melyet Miksa főherczeg kezdeményezett, sikertelen volt. A törökök Budáról Ahmed pasa és Veli pasa vezetése alatt, dél felől pedig Mohamed pasa vezetése alatt siettek Győr felmentésére, amire a megrémült Miksa főherczeg Komáromba vonúlt

DER · CHRISTEN · BELÄGERVNG · DER · VESTEN · RAAB ni dem 1597 iar

táborával s még élelmi készletének nagy részét is hátrahagyta. A neki bátorodott törökök Győrből a sereg után mentek s ha hinni lehet a török *Naima* író elbeszélésének, 2000 embert elfogtak, egy-két ezeret pedig megöltek.

10. Győr visszavétele a töröböktől s további története 1743-ig.

A rege azt beszéli, hogy Győrött a törökök nagyon biztonságban érezték magukat s a győri szandsák pasa azzal dicsekedett, hogy majd akkor kerül vissza az keresztény kézre, mikor

Ha a vaskakas megszólal.

a Duna-bástya fölött lévő vaskakas megszólal. A török világ Győrött azonban rövid életü volt. 1598-ban ütött a szabadulás órája. Győr megszabadítása PÁLFFY MIKLÓS és SCHWARZENBERG ADOLF nevéhez füződik.

Győrött a törökök a vár erősségében bizakodva a legnagyobb gondatlanságban voltak. A török őrség egy része családos emberekből állott, kiknek családjaik Pécsett, Koppánban és Székesfehérvárott voltak. Az 1598. év elején az őrség jelentékeny része családja látogatására távol volt Győrtől s mindezt nagyon jól tudta

Pálffy és Schwarzenberg.

PÁLFFY, ki seregével a telet Komáromban töltötte. Szándéka volt Győrt meglepetéssel csel által visszafoglalni. Tervét közölte SCHWARZENBERG Adolffal s együtt hajtották végre a nagyszerü haditényt, mely ritkítja párját történelmünkben.

Márczius 27-én indultak el a vezérek Komáromból alig 5000 főre menő katonasággal s magukkal hozták a nagy petárdát, melynek rendeltetése volt Győr kapuját belőni. Kisebb nagyobb csapatoknak azon háborús időben ide-oda vonulása feltünést nem keltett s a vezérek óvatosan kerülték mindazt, amivel a törökök figyelmét magukra vonhatták volna. A hadi tervbe még saját embereiket sem avatták be, nehogy a vállalat merészségétől megrémüljenek.

A kapuk alatt.

Márczius 28. és 29. közti éjjelen a sereg a legnagyobb csendben Győr alá érkezett s a Fehérvár felé vezető országuton közeledtek a város falaihoz. Benn a várban teljes gondatlanságban aludtak. A fehérvári kapu be volt ugyan csukva, de a vár árkain átvezető felvonóhíd nem volt felhúzva. A kapu mellett lévő őrszobában egy török gyermek aludt s ő volt az őrszolgálat teljesíté-

IAVRINVM, vulgo RAAB, munitissimum Hungariæ opidum, ad confluentiam Rabi et Danuby situm, vnicum christianitatis, pro vienna, Austria, atque Germania propugnaculū Anno M.D.XC.VI. Die xix. Septembris. Sinan Bassa Amuratis Turcici Cæsaris belli Duce, per Hardecium Comitem, inuitis præsidiarÿs et honoris tuendi causa, contra protestantibus, deditione barbaris treditum. Sed diuina fauente gratia, Anno partæ salutis M.D.XCVIII. Die 28. Martÿ, auspicÿs Rodolphi II. Imperatoris Foelicis semperque Augusti per Illustrem Baronem Adolphum de Schwartzenburh, Gubernatorem Viennæ insigni stratagemate, feliciter recuperatum. De quo Deo ter Optimo Max. laus honor et gloria in æterna secula. Amen.

sével megbízva. A magyar sereg csendben elhelyezkedett, támadásra készen a kapu előtt, megtudni akarván a várbeliek állapotát.

Egyik magyar, ki jól beszélte a török nyelvet, az őrt szólította s a hangra a fiú felébredvén, kérdé tőle: „Kik vagytok?" mire az felelé: „Pécsről élelmet hoztunk s az úton az ellenség ránk csapott, a kocsikkal folyton szaladva csak nehezen menekülhettünk, most nyomunkban jönnek s üldöznek, nyisd fel a kaput s vedd be a várba az élelmet." A fiú azt mondá: „Elmegyek a kapushoz és hírt adok neki."

A petárda. E beszélgetés alatt a nagy petárdát kényelmesen elhelyezték s a kapunak irányítva elsütötték. Iszonyu dörrenés között törött be a nagykapu s a magyarság tömegesen tódult be azon. A nagy dörrenésre felriadt török őrség fejét vesztve kapkodott fegyvere után s pár percz mulva a fehérvári kaputól a városba vezető utczán elkeseredett véres küzdelem fejlődött ki a hajnali órákban. A meglepett törökök kétségbeesetten védekeznek, de végre is utczáról utczára hátrább szorulnak s reggelre kelve Győr meg volt mentve.

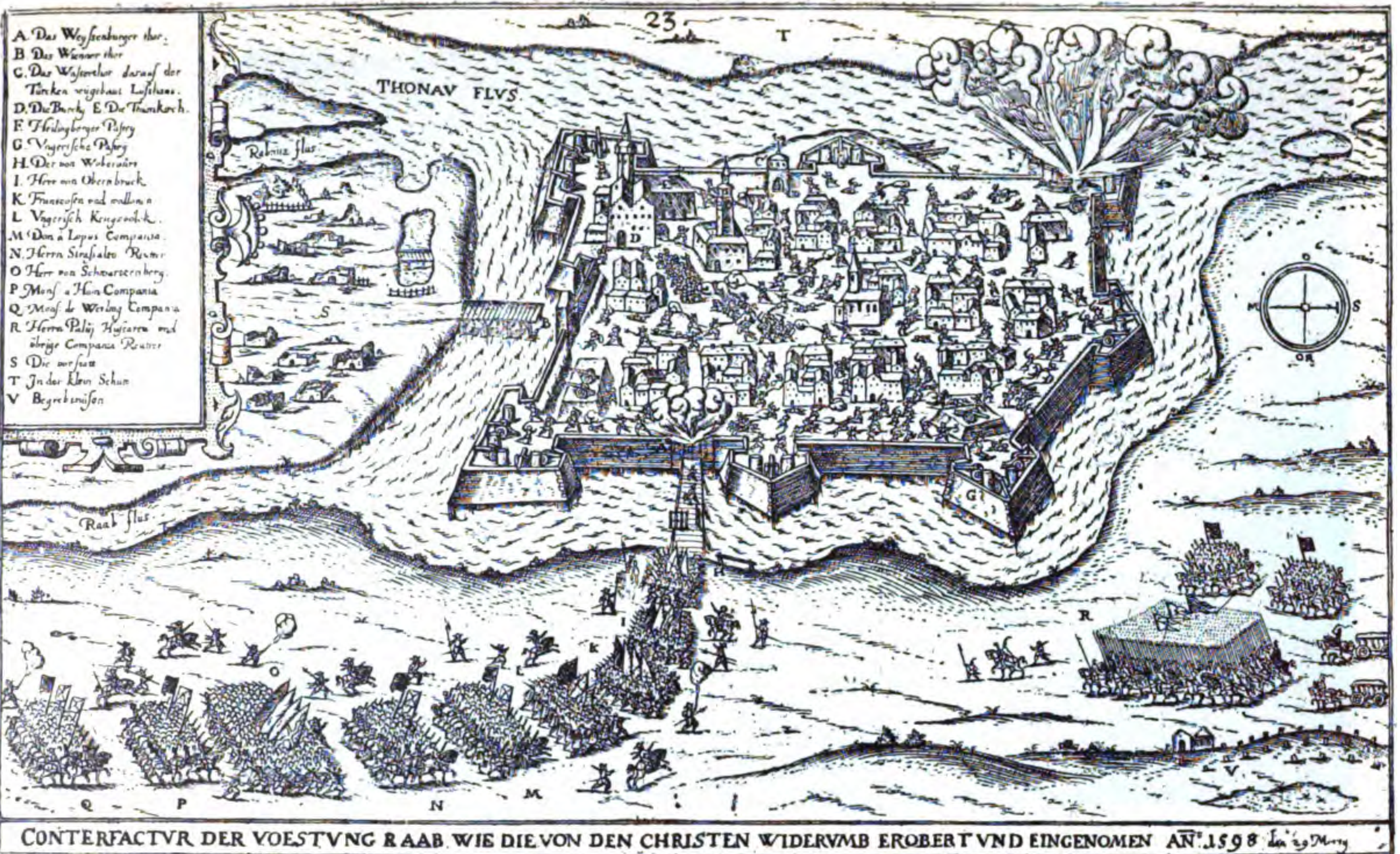
Győr visszavétele.

Az utczákon véres török holttestek hevertek s az őrségből csak alig néhány ember tudott elmenekülni, kik Budára érve elbeszélték a győri csatát. Rendkívüli nagy örömet keltett az egész Nyugaton Győr visszafoglalása. Számos kép örökíti meg abból az időből e nevezetes hadi eseményt. E képek közül kettőt itt bemutatunk. Az egyiken e felirat van: „Contrefactur der Vestung Raab wie die von den Christen widerumb erobert und eingenommen Anno 1598." E kép másik fele Győr 1594. elfoglalását ábrázolja. A másik kép latin aláírással van ellátva: Iavrinum vulgo Raab etc." Mindegyik kép a fehérvári kapu belövetését és az ugynevezett *Szentdombi bástyán* történt robbanást ábrázolja. Mindegyik képen látható a magyar sereg bevonulása és az utczai harcz.

Képek az ostromról.

Hogy mily nagy jelentőséget tulajdonítottak Győr visszavételének, eléggé mutatja az is, hogy Ausztriában az utak mellett emlékkereszteket állítottak Győr visszafoglalásának örömére s a nép azokat ma is „Raaber Kreuz"-eknek nevezi. Ilyen kereszt látható a Korneuburgból Stockerauba vezető úton, melyen a következő felírás olvasható.

„O Christ, wann du dis Kreuz siehst an, so sprich vom Herzen in dem Fürgang, Lob sey Gott der uns Raab die Stat, die d'Türken vierthalb Jar

CONTERFACTVR DER VOESTVNG RAAB WIE DIE VON DEN CHRISTEN WIDERVMB EROBERT VND EINGENOMEN AN°. 1598

Pálffy
(Győr szab. kir. város tanácstermének olajfestménye után.)

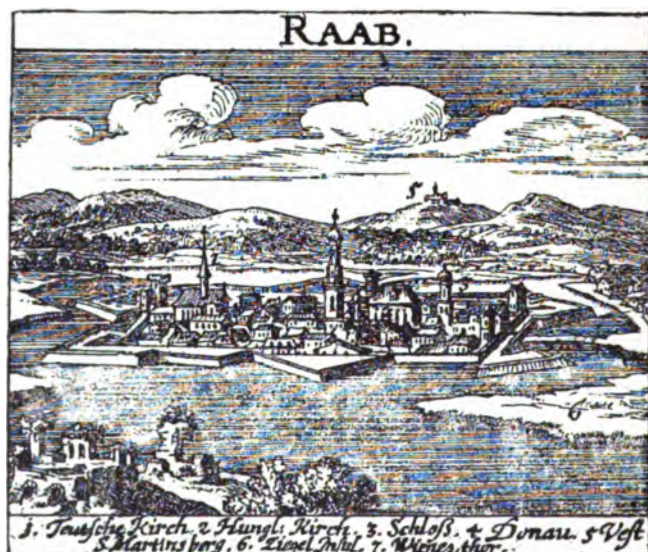
SCHWARZENBERG
(GYŐR SZAB. KIR. VÁROS TANÁCSTERMÉNEK OLAJFESTMÉNYE UTÁN.)

Inghabt, widerumb in Neunzigachterzwei, In unsere Gewalt durch vortal geben, dest sichrer vor dem Türkhen zleben."

(Oh keresztény! ha ezt a keresztet megnézed, úgy mondj szívedből dicséretet az Istennek, ki nekünk Győr városát, mely negyedfél évig a törökök birtokában volt, csel útján kilenczvennyolczban ismét birtokunkba adta, hogy a töröktől annál biztosabban élhessünk.")

Hasonló győri emlék van Mödlingbe vezető úton is egy oszlopon.[1]

Győr magyar kézen. Győr városa a töröktől való visszafoglalás után is megtartotta erődítmény jellegét, sőt mivel a háborúk nagyon gyakoriak voltak, a kormány még nagyobb gondot fordított annak megerősítésére. Győr lakossága is részesült a régi királytól nyert s még ujabb szabadalmakban is. Nevezetes különösen II. Mátyás királynak

II. Mátyás diplomája. 1609. január hó 28-án kelt szabadságlevele.[2] Eme szabadalomlevél megerősíti a régebbi szabadalmakat s különösen nevezetes benne, hogy a győri polgárokat kiveszi a királyi tisztviselők mindennemü hatósága alól, hogy a régebbi kiváltságaik értelmében egyedül a káptalannak mint földesurnak legyenek alávetve.

Győr városa maga ugyan nem jutott többé török kézre, ámde azért lakossága mégis sokat szenvedett a portyázó török csapatoktól. Ezek több ízben, így különösen 1628. és 1630-ban egész Győr faláig elkalandoztak s az erődítvényen kívűl levő mezei

[1] Haditörténelmi Közlemények, 1893. évf. 279. l.
[2] Közölve a függelékben.

KÖNYVEK A GYŐRI GYŐZELEMRŐL.

Az egész keresztényvilág valóságos lazba jött, akkor is, mikor Győrt, Bécs kulcsát a török elfoglalta, de még inkább akkor, mikor Pálffy és Schwarzenberg visszafoglalta. Németországban könyveket irtak a keresztény fegyverek e győzelméről. E városunk története szempontjából nagybecsü ritkaságoknak bemutatjuk itt czimoldal-másait. A Freistadi Menczel Joachim valóságos hőskölteményt irt a győri győzelemről. Könyvének czimlapja ez itt, első oldala pedig az alább következő:

AD SOLENNEM MIRACVLOSE RECVPERATI IAVRINI RECORDATIONEM, quæ quotannis in Scholâ Gorlicensi celebrari, & gratâ memoria repeti solet,

CARMEN.

IOACHIMI MENCELII FREISTADIO-SILESII.

GORLICII

Iohannes Rhamba excudebat.

1607.

FREISTADI MENCEL JOACHIM

VERSE

GYŐR VÁRA CSODÁLATOS VISSZAFOGLALÁSÁNAK EMLÉKÜNNEPÉLYÉRE, MELY A GÖRLITZI ISKOLÁBAN ÉVENKINT MEGÜNNEPELTETNI ÉS HÁLÁS EMLÉKKEL FELUJITTATNI SZOKOTT.

GÖRLITZBEN
nyomtatta Rhamba János
1607.

IAVRINVM EXPVGNATVM A MILITIBVS CHRISTIANIS ANNO CHRISTI 1598. 29. MARTII.

Arma, virôsq; cano, sacro qui Numinis alti
Confisi auxilio, clarissima mœnia nuper
IAVRINI; *exiguo stipati milite, Eoo*
Eripuêre exam, virtute atq; arte magistrâ.
Magnum opus aggredior, rarum, & memorabi-
Quod non tentarit divino condere versu (le dictus
Andinus vates, non ingeniosus HOMERUS.
Magnum opus aggredior; cuius me cura retardat
Ardua, dùm timidè admoveo, retrahoq; vicissim
Sæpè manus: fluit ingenium, velut ales in undis
Icarus Icariis percussus Solis ab igne.
Verum Christe patris Sermo, Oratorq; Senatûs
Supremi, quæso juvenilibus annue captis:
Unus tu dexter venias mihi carminis auctor.
Da mihi se præstent faciles in carmine MUSÆ;
Da mea divino splendescant lumine corda.
Namq; potes solus cœlesti luce beare

A 2 *Morta-*

GYŐR VISSZAVÍVÁSA
A KERESZTÉNY SEREGEK ÁLTAL
AZ 1598-IK ÉVBEN
márczius 29-én.

Hősöket énekelek, kiknek fegyvere nemrég
Számra kicsiny, de vitézi ügyességben kimagasló
Haddal, s hü bizalommal a seregeknek urához:
Nagyhirü falait megvívta a győri erődnek.
Nagy tettről dalolok, hiresről, bámulatosról,
Melyről isteni dalt nem szőtt sem az andini költő,
Sem hősök csodatetteivel megigéző Homeros.
Nagy tettről dalolok, magasától ingadoz elmém,
Rövedező kezemet ki-kirántom a munka tüzéből,
Lelkem csüggetegen lehanyatlik, mint Icarusnak
Napközelét ért szárnyai hullámsirja ölébe.
Oh Krisztus, te az Úr szava, szónoka égi tanácsnak,
Légy segedelmem ifjui vágyam vállalatában.
Légy egyedül te velem; légy Te költője e versnek.
Add, hogy a múzsáknak kegye tőlem el ne maradjon,
Oh add, hogy szivem isteni fény árjába ragyogjon,
Mert csak a Te fényed nyujt boldogságot a szivnek.

Magyar, erdélyi, horvát, oláh, török és tatár dolgok

Rövid előadása és elbeszélése

annak, ami a mult ősztől kezdve maig négy hónap alatt Győr elfoglalása előtt és után történt s miként veretett meg néhányszor Váccznál szárazon és vizen az ellenség, miként kényszeríttetett a török *Szerdar* (fővezér) Vácz előtt alkudozásra s miként vonult el Vácz alól stb.

Nyomatott Nürnbergben jóváhagyással 1598.

Dicurs. N

Vngarischer/Sibenbürgischer/Crabatischer/Walachischer/Türckischer/vnd Tartarischer Handlungen.

Kurtze anzeyg vnd erzehlung/was sich vom verflossenen Herbst an/biß auff diese zeyt/in Vier Monaten hero/mit/in/zwischen vor vnd nach der Belägerung Raab begeben/auch bey dem Beläger Wagen/der Feind zu land vnd Wasser/etlich mahl Geschlagen vnnd in die flucht getrieben/auch wie der Türckische Serdar allda vor Wagen/zu Parlamentiren begert/bedacht gebetten/vnd von Wagen gar abzogen/ec. ...

Gedruckt zu Nürnberg/mit Bewilligung. 1598.

DICSÉRŐ ÉS HÁLAADÓ PRÉDIKÁCZIÓ GYŐR VÁRÁNAK SZERENCSÉS ÉS HŐSIES BEVÉTELÉÉRT,

melyet Ausztriában Bécsben a sz. István székesegyházban 1598. ápril 2-án tartott Scherer György jezsuita.

Nyomatott Augsburgban Manger Mihálynál 1598.

Lob vnd Danckpredig/ N 24

Wegen Glückseliger vnd Ritterlicher Eroberung der Haubtvöstung Raab/gehalten zu Wienn in Osterreich/in der Thumb Kirchen bey S. Stephan den 2. tag Aprilis, Anno 1598.

Durch

Georgium Scherer Societatis IHESV Theologum.

PSAL: 106.

Confiteantur Domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filijs hominum. Quia contriuit portas æreas: & vectes ferreos confregit.

Sie sollen dancken dem Herrn vmb sein Barmhertzigkeit/vnd vmb seine wunder die er thut an den Menschen Kindern. Denn Er hat zerissen die Ehrine Thor/vnd die eisene Rigel hat er zerbrochen.

Getruckt zu Augspurg/bey Michael Manger.

M. D. XCVIII.

IGAZ ELBESZÉLÉSE

annak, hogy miként adott az irgalmas Isten méltóságos Schwartzburg Adolf báró urnak szerencsés győzelmet 1598. márczius 18-án a régi naptár szerint, midőn ő három órával virradat előtt seregével Győrbe vonult és az erős, jól őrzött várat bevette.

Nyomatott Nürnbergben.

Warhafftige zeittung N 23

Wie der gnedige GOtt wider alles verhoffen/dem Wolgebornen vnnd Gestrengen Herrn/Herrn Adolph Freyherrn zu Schwartzburg glücklichen Sieg verliehen/den 18. Martij Altes Calenders dieses 1598. Jahrs/da er drey Stundt vor tags mit seinem Volck für Raab gerücket/vnnd die starcke wolverwarte Festung eingenommen hat.

Gedruckt zu Nürnberg.

munkával foglalkozó lakosokat elfogták s rendszerint csak nagy váltságdijakért bocsátották szabadon. Temérdek kárt okoztak még a lakosoknak azáltal is, hogy a künn levő marhákat több ízben elhajtották s a baj annál jobban nehezedett a lakosokra, mivel az ilyen török portyázások egész váratlanul történtek.

A győri várfőkapitányai.

Győrnek a törököktől való visszafoglalása után egész 1740-ig a következő főkapitányai voltak: SCHWARZENBERG Adolf (1598-tól 1600-ig); STARZITZ Farkas, EGGENBERGER Rupert, PREINER János az 1600. és 1633. közti években. MANSFELD Farkas gróf (1633—1638.); LICHTENSTEIN Miksa (1638—1643.); MANSFELD Fülöp (1643—1658); GONZAGA Lajos (1658—1661.); MONTECUCCOLI Raymund gróf (1661—1675).

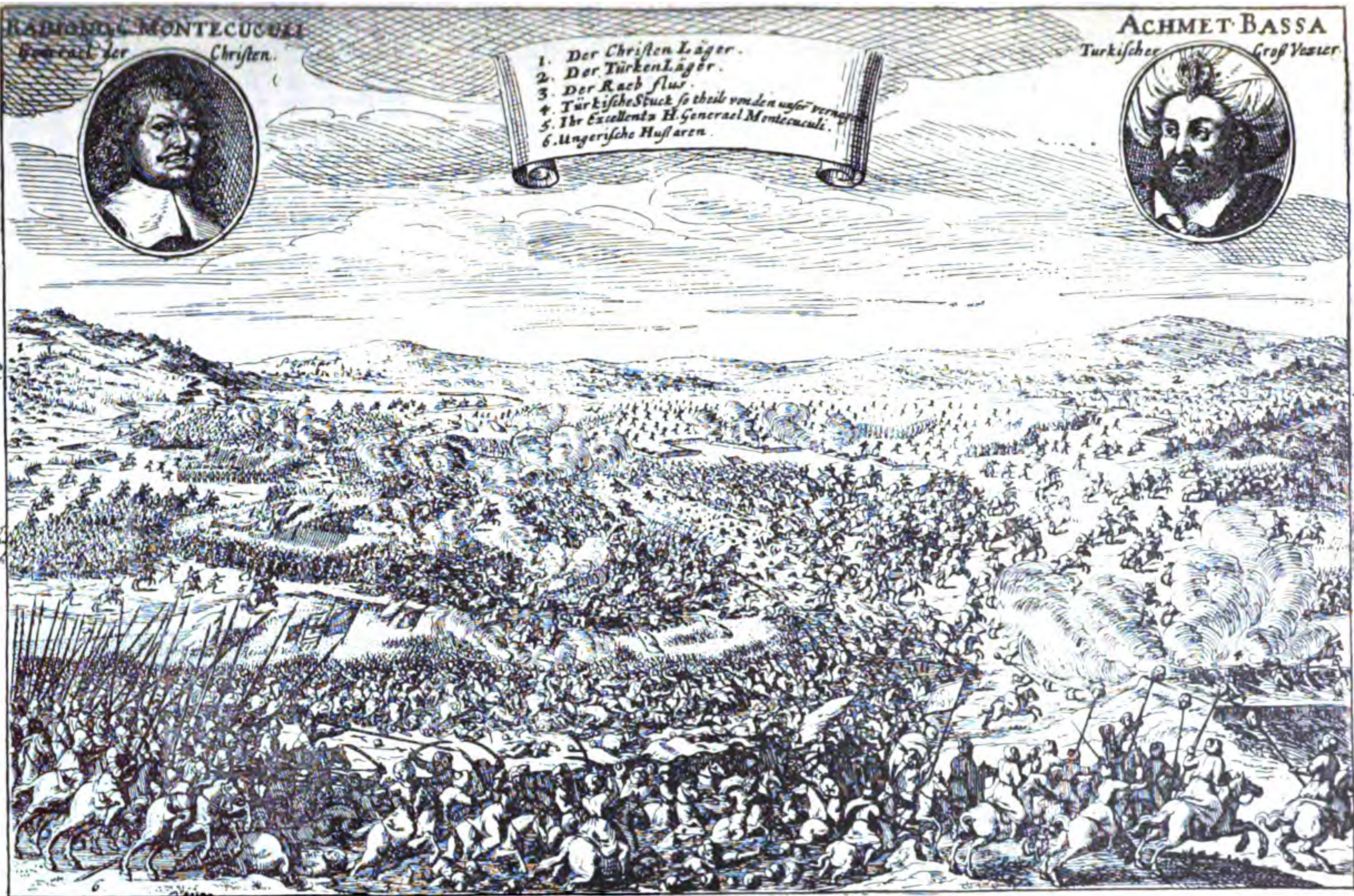
Ezután már csak négy katonai főkapitánya volt Győrnek, mivel végvár jellegét a török hatalom visszaszorításával mindinkább vesztette. E négy főkapitány neve: HERMANN badeni őrgróf (1682-től 1692-ig); LAJOS badeni őrgróf (1697—1699.); HEISTER Libert gróf (1707—1714.) és ALTOHÁN Gundokert (1718—1740.). E főkapitányok közül Győr hadászati fontosságára nagy súlyt helyezett MONTECUCCOLI, a ki Győrt ujra elsőrangu erősségé tette. Győr várának külső jellegét, amelyet a mult századig s részben a jelen század elejéig megőrzött, a Montecuccoli által végzett erődítési munkálatok adták meg.

Montecuccoli erődítései.

Győr vára megerősítését szükségessé tették a Lipót király idejében kitört nagy török háborúk. II. Rákóczy György erdélyi fejedelem lengyelországi kalandos hadjárata hosszú bonyodalmakat s egymásután gyorsan következő fejedelem változásokat idézett elő Erdélyben. Lipót kormánya beleavatkozott az erdélyi ügyekbe s a dicsvágyó, fiatal KÖPRILI Achmed nagyvezér ezt elég oknak találta, hogy a Porta Lipót ellen háborút indítson. A háború első éve, az 1663. hadjárat, Monteccucoli folytonos késedelmezése és habozása miatt, szerencsétlenül folyt Lipót hadaira nézve.

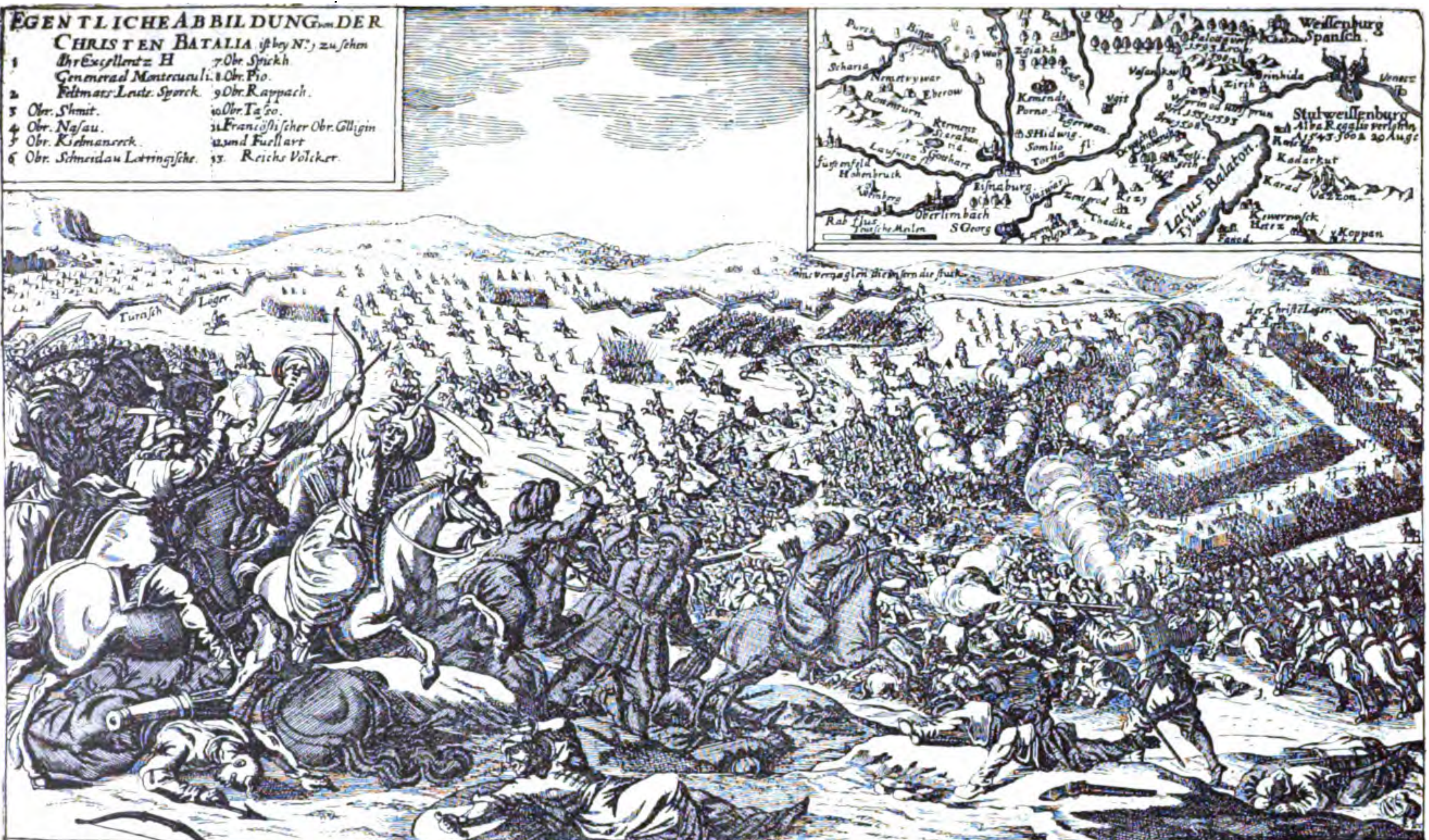
A következő 1664. évben, azonban a híres sz.-gotthárdi győzelemmel (melynek két egykoru képét közöljük itt Monteuccolinak a híres győri várkapitánynak belefoglalt arczmásával együtt) a császári fővezér helyrehozta előző évi mulasztását.

A kisebb-nagyobb török csapatokon kívűl, melyek időnkint Győr falai alá elkalandoztak, különösen az 1683. évben volt Győr fenyegetve. A mindinkább hanyatló török hatalmat a régi hódí-

Eigentliche Abbildung und Beschreibung der remarquablen Victorie der Christl. Haupt-Armee, wider den Erbfeind/ in Nider-Hungarn/ A. 1664/ den 1 Aug. N. C. erhalten.

Relat / und Abbildung der herrlichen Victori / welche der
e Gott den I. Augusti 1664. in Nider Ungarn an dem Wasserfluß / die Raab
genannt / bey S. Godhart / den Christen / wider die Türckischen Bluthund verlichen.

tások felélesztésével uj életre akarta kelteni IV. MOHAMMED szultán nagyravágyó vezére KARA Mustafa.

Ujabb ostrom. A magyarországi viszonyok épen kedvezőek voltak erre, mivel TÖKÖLY Imre vezérlete alatt a kuruczok elkeseredett harczot kezdettek a bécsi kormány igazságtalanságai miatt. A kuruczok a törökhöz fordultak segítségért s Kara Mustafa óriási hadseregével Győrön át egyenesen Bécs felé vette útját. Győr nem volt ugyan képes feltartóztatni a nagy török sereget, de hogy nem csekély jelentőséget tulajdonítottak a törökök Győr várának, kitűnik abból, hogy a nagyvezér parancsára APAFFY Mihály erdélyi fejedelemnek kötelessége volt Győrt ostrom alá fogni s körülzárolni, nehogy a török sereget hátulról megtámadhassa a győri őrség. Az erdélyi sereg Teleki Mihály vezérlete alatt ostrom alá fogta Győrt, ez azonban az erdélyiek ostromát derekasan kiállotta. A török sereg Bécs alól alig két hét múlva, szeptember 14-én, már ujra Győr alá érkezett, legyőzve, megalázva.

Három napig időzött a török sereg Győr alatt s itt fojtotta meg a nagyvezér a budai pasát, IBRAHIMOT, a kit a veszteség okának tartott. A török sereg elvonulása után érkezett Bécsből a császári sereg egy része és SZOBIESZKY JÁNOS, a vitéz lengyel király, a török üldözésére. Győr ekkor oly tekintélyes erődítmény volt, hogy a lengyel királyt is bámulatra ragadta.

A kurucz világ. A mult század első évtizedében ujra hadi események színhelye lett Győr. II. RÁKÓCZY FERENCZ harczai alkalmával HEISTER tábornok 1704-ben Győr alatt vonta össze seregeit s innen vezette Koronczó mellé, hol FORGÁCH SIMON kurucz vezért legyőzte. A Rákóczy pártiak a következő két évben nagyobb erővel és sikerrel folytatták a háborút a császáriak ellen s Győrt is ostro-

Ostrom. molták, azonban sikertelenül.

Győrnek iparral, kereskedéssel és földműveléssel foglalkozó lakossága számos kiváltságban részesült utóbb is. Igy különösen

Lipót szabadalomlevele. I. LIPÓT 1679-ben kiadott szabadalomlevele [1] — nevezetes, melyben a győri polgárok adó- és vámmentességét megerősítette. A város lakossága vagyonosságban, műveltségben a XVIII. században folyton emelkedett s így teljesen rászolgált ama kiváltságra, amikor a királyi kegyelem a várost a szabad királyi városok sorába emelte s ezzel Győr történetének uj korszakát nyitotta meg.

[1] Az okmányt a függelékben közöljük.

GYŐR SZ. KIR. VÁROS CZÍMERE.

Fényképmásolat Mária Terézia szabadalomlevelének eredeti czímerképéről.

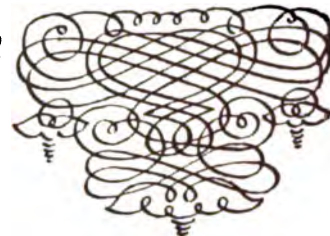
Színek: A czímer világoskék alapon fekszik, körzete és koronája arany, az oldallombozat zöld. A függélyesen kettéosztott pajzs bal felén kék mezőben a város régi pecsétje, arany pólya, felette érczkereszt s rajta vértanú-István, a város patronusa. A jobbfél vízszintesen kettéosztva, felül a város kapuját mutatja kék alapon, alsó mezeje vörös, a Duna, Rába, Rábcza fehér csíkjaival

Mária Terézia szabadalomlevelének bekezdése és befejezése, a királyné aláírásával.

HUNGARIAE
Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ,
Sclavoniæ, Ramæ, Serviæ,
Galitiæ, Lodomeriæ, Cuma,
niæ, Bulgariæ: Archidux Au
striæ: Dux Burgundiæ, Braban
tiæ, Superioris et Inferioris Silesiæ,
Mediolani, Styriæ, Carinthiæ,
Carnioliæ, Mantuæ, Parmæ, Pla
centiæ, Limburgiæ, Lucemburgæ,
Geldriæ et Würtembergæ, Prin
ceps Sueviæ, Marchio Sacri Ro-
mani Imperij, Burgoviæ, Mora
viæ, Superioris et Inferioris Lusatiæ,
Comes Habspurgi, Flandriæ,
Tyrolis, Ferreti, Kyburgi, Go
ritiæ, Gradiscæ, et Arthesiæ.

Agazonum, Comite Nicolaó Pálffy ab an,
telata Erdöd Curia,. Alteró Comite Caro,
ló Pálffy á præpetita Erdöd Janitorum.
Illustri Sacri Romani Imperij PrincipeAn,
tonió Eszterházy de Galantha, Perpetuo in
Frakno Cubiculariorum Nostrorum Rega,
lium per Hungariam Magistris; Ac præ,
libató Comite Ioanne Pálffy á totiesfata
Erdöd Comite Posoniense, Cœterisque
quamplurimis sæpé fati Regni nostri Hun
gariæ Comitatus Tenentibus, & Honores.

Maria Theresia

Comes Ludovicus de Batthyány

(Fényképmásolat a város levéltárában levő eredeti oklevélről.)

II. Az 1743. évtől 1848-ig.

Harcz az önállóságért.

Győrváros az 1743-ig, mint kiváltságos mezőváros a káptalan földesúri joghatósága alá tartozott. Az említett évben végre MÁRIA TERÉZIA királynő a város lakosainak régi óhajtását teljesítette, midőn azt a szabad királyi városok sorába emelte. A győri polgárok régi törekvése volt az, hogy a város a káptalan földesúri joghatósága alól kiszabadúlva önálló törvényhatósággá váljék. E törekvés, nagyon természetesen, ellenzésre talált a káptalannál, melynek földesúri jogai érintve voltak e törekvés által s ebből hosszas perlekedés támadt a két fél között, mig végre 1743. jan. 30. a királynő közbevetésére létrejött az egyezség a földesúri jogok kárpótlására nézve.[1] Az egyezség létrejötte után mi sem állott többé utjában, hogy Győr szab. kir. várossá legyen s alig egy hónap múlva 1743. márczius hó 6. Mária Terézia kiadta a város történetére nézve korszakalkotó okmányát, mely Győrt szab. kir. várossá tette.

Egyezség a káptalannal.

E nevezetes okmányt egész terjedelmében szó szerint közöljük:

Mária Terézia szabadalomlevele.

Justitia et Clementina.

Nos Maria Theresia etc. etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos penitius considerantes, quantum gloriae accedat Regibus ac Principibus ex multitudine populorum, quantum tum decoris cum roboris aquirant Regna et provinciae in divitiis et amplitudine Civitatum, quamve expediens sit Principibus ut servandis populis beneficiisque ampliandis ac civitatibus ornandis et favendis omni intendant conatu, utque has, ex quibus Regum et Regnorum promanent commoda, pro suis obsequiis liberalissime condignis studeant decorare honoribus, quaternus et Regnantium hinc laudetur providentia et

Igazság és Kegyelem.

M. Mária Terézia stb. stb.

Emlékezetül adjuk, jelen levelünkkel tudatván mindazokkal, a kiket illet.

Hogy mélyebben megfontolván mennyi dicsőség háromlik a királyokra és fejedelmekre a népek sokaságából, egyrészt mennyi tisztességet, másrészt mennyi erőt nyertek a királyságok és tartományok a városok gazdagságából és bőségéből s hogy mily hasznos a fejedelmeknek, hogy minden törekvésüket a népek fentartására, a jótétemények szaporítására, a városok díszítésére és ápolására fordítsák s hogy ezeket a városokat, a melyekből a királyok és országok javai folynak, a legdúsabban igyekezzenek szolgálatai-

[1] Szövege a történeti szemelvények okmányai között.

Regni ipsorum status uberioris commodi et profectus suscipiat incrementa. Dignum insuper existimantes ut Principes eaque fidelibus subditis suis liberaliter largiuntur (quo iisdem stabiliter uti valeant.) Regiorum Privilegiorum sursum monumentis memoria commendent sempiterna.

Hinc posteaquam fideles nostri oppidi Jaurinensis in comitatu nominis ejusdem siti incolae et inhabitatores proxime praecedenti tempore e jurisdictione dominii terrestralis Capituli quippe Ecclesiae Cathedralis eque Jaurinensis certa transactione mediante cum modofato Capitulo inita semet exemissent libertatenque, Majestati vero nostrae, quatenus antelatum oppidum in Liberam et Regiam Civitatem nostram evehere, ac in numerum reliquarum antelati Regni Nostri Hungariae Liberarum et Regiarum Civitatum cooptare, adnumerare, recipereque dignaremus, humillimis precibus supplicassent, benigno revolventes animo multificaria et quemadmodum perquam utilia non secus nobis gratissima antelati oppidi Jaurinensis incolarum et inhabi tatorum servitia et servitiorum merita, qua ipsi inde a tempore glorioso e faucibus jurati Christiani nominis hostis Turcae, fortalitii Jaurinensis recuperationis ac alias etiam tum prosperis et pacatis cum et diversorum tam intestinorum, quam et cum praefata porta Ottomanica gestorum atrocium bellorum calamitatissimis temporibus continuo pro omni posse suo et virium facultatumque suarum exigentia, speciali semper sollicitudine, curia et industria, sacro cum· primis praefati regni nostri Hungariae diademati, Augustae item domui nostrae Austriacae, ac jam Majestati quoque Nostrae Regiae pro locorum et tempo-

kért méltó megtiszteltetéssel kitüntetni, annyival is inkább, mivel igy maguknak az uralkodóknak a gondoskodását is magasztalják s országuknak állapota is bővebb haszonra s előrehaladásra kap. Méltónak itélvén azonfölül, hogy azt, a mit a fejedelmek hűséges alattvalóiknak bőkezüen adományoznak, (hogy velök minél tartósabban élhessenek) a királyi kiváltságok e jeleivel az örök emlékezetnek adják át.

Ezért minekutánna hiveink Győr nek hasonló nevű megye helyiségének bennszülöttei és lakói (incolae et habitatores) a, közelmúlt időben ugyancsak a győri káptalan földes úri jog-hatósága alól a nevezett káptalannal kötött szerződés közvetítésével megszabadultak volna, magukat megváltották volna, a mi királyi felségünk előtt pedig a legalázatosabb kérelemmel könyörögtek, hogy a nevezett várost szabad és királyi városunkká felemeljük s a régi magyarországi szabad és királyi városaink számába iktassuk s elfogadni méltóztassunk, mi jóakarattal forgatván lelkünkben ezen nevezett város benszülötteinek és lakóinak töméntelen és fölötte hasznos, nekünk pedig nem kevésbé kedves szolgálatait és szolgálatainak érdemeit, a melyeket ők már azon időkben, midőn Győr helységének erősségét a keresztény név esküdt ellenségének, a töröknek karmai közől dicsőségesen visszafoglaltuk, de egyébkor is úgy a béke napjaiban, mint szerződések alkalmával, majd különböző, részint belső, részint a nevezett ottoman portával viselt kegyetlen harczoknak legválságosabb napjaiban, állandóan, minden lehető módon, erejök és tehetségök szerint mindig különös szorgoskodással, gondossággal és odaadással, főleg magyar

rum varietate occasionumque exigentia constanter et alacriter inpenderunt, atque adeo facto ac re sese tum perutiles patriae cives, tum zelosos boni publici promotores exhibuerunt, suntque testati. Quam admodum etiam in uberiorem debita sua in Majestatem Nostram Regiam homagialis fidei contestationem, verique erga publicum hareditariorum regnorum nostrorum et ditionum bonum, amoris tesseram majus denique submissi ac grati in nos obsequii specimen pro modernis publicis belli necessitatibus centum pecuniarum summam in Trnium Nostrum regium obtulerunt, et effective numerarunt, adeoque etiam Nos ad singularem ipsis impertiendam regiam gratiam et munificentiam Nostram permoverunt, pollicentes semet in futurum quoque continuis semper tam prosperis quam adversis temporibus, pari promptitudinis et fidei obsequiis tum fideles subditos nostros, cum et utiles patriae cives, et boni publici zelatores exhibituros et contestaturos. Volentes proindo Nos quoque benignitatis et munificentiae Nostrae Regiae, eosdem Oppidi Jaurinensis incolas et inhabitatores participes reddere, utque ipsi in sera etiam posteritate sua fidelitatem et fidelia servitia sua per Majestatem Nostram recognita et remunerata fuisse experiantur, ac eadem quoque ad futura de Majestate Nostra Augustaque Domo Nostra et Sacro Regni diademate bonoque publico bene merendi studia eo magis incitentur, et calcar nanciscantur ac stimulum praementionatum Oppidum Jaurinum modo praevio a jurisdictione dominii terrestralis Capituli quippe nominis ejusdem jam exemtum et liberatum in Liberam Regiamque Civitatem

királyságunk koronájának, a mi felséges ausztriai házunknak, sőt már a mi királyi felségünknek is az idő és hely körülményei szerint s az alkalmak követelményeihez képest állhatatosan és szívvel-lélekkel mutattak — s így tettel és valóban magukat a haza nagyon is hasznos polgárainak s a közönséges jóllét buzgó előmozdítóinak mutatták és tanusították; valamint hogy királyi felségünk iránt tartozó hűségük bőségesebb tanusítására örökös tartományaink és országaink közjava iránti igazi szeretetüknek záloga képen, végre pedig irántunk érzett alázatos és háladatos szolgálatuk nagyobb jeléül a folyó közháború költségeire a mi királyi pénztárunkba száz pénznyi összeget ajánlottak s valósággal leolvastak s így minket is az irányukban tanusítandó kiválóbb királyi kegyelem és nagylelkűségre indítottak, igérvén egyuttal, hogy a jövőben is, ugy a békés, mint a szerencsétlen napokban állandóan hasonló készséges és hűséges szolgálatukkal, úgy a mi hű alattvalóink, mint a hazának hasznos polgárai s a közjónak buzgó hívei lesznek és maradnak. Mi is tehát királyi kegyelmünk és bőkezűségünk részeseivé akarván tenni Győr helységének ugyanazon benszülötteit és lakosait, hogy még késő utódaik is lássák, hogy mi is elismertük és megjutalmaztuk hivségüket és hűséges szolgálataikat s hogy a jövőben is királyi felségünk, felséges házunk, az országnak szent koronája és a közjóért való szolgálatnak ezt a törekvését annál inkább fokozzuk, sarkaljuk, ösztönözzük, nevezett Győr helységet, miután az említett módon a nevezett káptalan földesúri jogától megszabadult és megváltatott, királyi hatalmunk és tekintélyünk tel-

Nostram de plenitudine potestatis et authoritatis Nostrae Regiae, creandum, praeficiendum, ac in reliquarum Nostrarum liberarum regiarumque ejusdem regni Nostri Hungariae Civitatum, perpetuumque peculii Nostri numerum, coetumque et ordinem cooptandum, recipiendum et adscribendum, nec amplius oppidum verum Civitatem Nostram Regiam et liberam nominandum et titulandum esse duximus. Ex certa nostra scientia, animoque deliberato benignissime concedentes ut a modo in posterum universis ac singulis juribus, praerogativis immunitatibus et privilegiis tum ex lege regni, cum etiam generali reliquarum liberarum regiarumque Civitatum Nostrarum consvetudine competentibus, libere uti frui et gaudere valeat, adeoque Quarto Regni statui cum Sessione et voto muniatur, et ad Generales regni Dietas per consuetas regales litteras evocetur. Pro peculio Sacrae Coronae, nullum alium terrestrem dominum recognoscente habentur, nec ab eo unquam separari, alienari vel oppignorari ullo pacto posset aut valeat. Magistratus et cives collecto nomine sumpti pro vero et indubitato regni nobile censeantur, publicas contributiones non secus quam cum Regno, et taxas dietales ad instar reliquarum liberarum et regiarum civitatum Nostrarum praestare sit obligatum.

Jus territoriale in territorio Jaurinensi, cum universis eo spectantibus, alias de lege regni nomine pertinentiarum intelligendis, ad instar aliorum dominorum terrestrium cum jurisdictione, dominio, fructu et utilitatibus appertinentibus habeat et possideat. Admittimus praeterea et concedimus Communitati liberae ac regiae hujus

jességével szabad és királyi városunkká tesszük és állítjuk, s ugyanazon magyar királyságunk többi szabad és királyi városainak, a mi tulajdonul örökös számába, sorába és rendjébe bevesszük, befogadjuk és beirjuk; s többé nem községnek, hanem szabad és királyi városunknak nevezni és czímezni határoztuk. Biztos tudattal, elhatározott akarattal a legkegyelmesebben megengedvén, hogy mostantól kezdve mindazon — összesen és egyenkint járó jogokkal, előnyökkel, mentességekkel és kiváltságokkal szabadon éljen, birjon, a melyek az ország törvénye, valamint a többi szabad és királyi városok rendes szokása szerint megilletik s igy az ország negyedik rendjében üléssel és szavazással birjon s az ország általános gyüléseire a rendes királyi levéllel meghivassék. A szent korona tulajdonának tekintessék, a mely semmiféle más urat el nem ismer s tőle semmiféle szerződés utján el nem választható, el nem idegeníthető, el nem zálogosítható. A gyűjtő névvel úgy nevezett tanács és polgárok ez ország valódi és kétségbe nem vonható nemeseiül tekintendők; a közadókat csak az országnak tartozik fizetni, valamint az országgyülési illetéket is a többi szabad királyi városaink szokása szerint. A Győr területén való területi jogot, minden hozzá tartozóval — vagyis törvény szerint, a mint az országhoz tartozandókon kell érteni — más földes urak módjára, minden joghatóságával, birtokjogával, gyümölcsével és hasznaival birja és birtokolja. Adjuk, megengendjük továbbá ezen szabad és királyi városunknak, Győr községének, hogy az eddig szokásos időben, t. i. Sz.-György vitéz és vér-

Civitatis nostrae Jaurinensis ut judicem et duodecim Senatores in termino hacusque usitato, festo quippe Sancti Georgii Militis et Martyris, juxta leges patrias et usum aliarum liberarum et regiarum Civitatum Nostrarum libere eligat, qui loci Magistratus Causas judicatui liberarum et regiarum Civitatum competentes, modo et praxi aliis liberis et regiis Civitatibus, legibusque regni convenienter judicabit: appellationem autem in Causis appellabilibus ad Tavernicorum regalium Magistrum pro maturiori revisione transmittat. Et siquidem Commendantis fortalitii Jaurinensis jurisdictionem ad moenia civitatis, et ad personas, res et aedificia quacumque ad servitium militare remque fortificatoriam immediate spectantia, exemplo Budensis et Cassoviensis liberarum et regiarum Civitatum nostrarum restrictam in posterum velimus, Cives autem et reliqui incolae omnes, cujuscunque nationis, status aut conditionis existant, nonnisi a Magistratu loci dependeant et contributionem illuc solvant, fundo fortificatorio fornacis nempe lateratitiae et non ita quidem introductae exactionis (Sperr-Kreutzer) vocatae in suo esse manente. Insuper benigne resolverimus ut protectionalistae quotquod Jaurini hucus que fuerunt, ipsi milites actuales non sunt incorporentur catastro civium et opificum. Hinc dictus loci Magistratus in cives et incolas Jaurinenses lege stabilitam et aliis liberis regiisque civitatibus legitime competentem jurisdictionem tam in personalibus quam realibus fundos videlicet in terreno Jaurinensi possessos tangentibus (exceptis qui de lege excipiuntur) exercebit. Sed et cahalistae omnes qui hucusque in praejudicium Magistratus, judicatui et

tanú napján birót és 12 tanácsost szabadon választhat a hazai törvények s más szabad és királyi városok szokása és gyakorlata szerint, a mely helyi tanács a szabad és királyi városok törvényszéke elé tartozó ügyekben a szabad és királyi városok szokása és gyakorlata szerint fog itéletet hozni; a felebbezést azonban — a felebbezhető ügyekben — alaposabb megfontolás végett a királyi tárnokok tanácsához fogja küldeni. És ugyan a győri erősség parancsnokának joghatóságát a város falaira, a katonai szolgálatra s szorosan az erősséghez tartozó dolgokra akarjuk szorítani, Buda és Kassa szabad és királyi városaink példájára, a polgárok azonban s a többi, bármily nemzetiségü, rendü és állásbeli lakosok csak a helybeli tanácstól függenek, az adót oda fizetik — a várerősség alapja — a téglakemenczék s a nem régen behozott úgynevezett Speerkreutzer-adó — a maguk állapotában maradván meg. Azonfölül kegyesen elhatározzuk, hogy az ótalmazottak, (potectionalistae) — ahányan csak eddig Győrött voltak, nem tényleges katonák, a polgárok és iparosok testületébe kebeleztessenek be. Így tehát a helyi tanács a győri polgárok és lakók fölött a törvénytől megállapított s más szabad és királyi városokat is törvényesen megillető joghatóságot fog gyakorolni mindazon személyi és dologi ügyekben, amelyek a Győr területén birt alapokra vonatkoznak (kivéve azokat, a melyek a törvény szerint kivételesek). De a czéhbeliek is valamennyien, a kik eddig a tanács mellőzésével a katonai itélkezésnek és pártfogásnak vetették magukat alá, nemkülönben azon polgárok is, a kik a tanács joghatósá-

protectioni militari sese subjecerant, non secus, alii quoque cives a jurisdictione magistratuali avulsi eidem reddantur, neque liberum erit praefato Commendanti fortalitii sub quocunque praetextu cuiquam protectionales amplius elargiri, aut Cassae Civitatensis inspectionem exigere. Quae dein ad oeconomiam publicam sive internam sive externam in territorio civitatis instruendam pertinent, ipsa ordinabit. Lateratitia fornax pro necessitate fortalitii actu tenta et possessa ejusdem ue proventus ex distractione et venditione, aerario regio privative permanebit. In commune autem Civitatis emolumentum jus braxandi, ac diversoria et pharmacopaeam erigendi, salem item distrahendi, exactionem Pflastergeld vocatum continuandi, ad normam aliarum Civitatum haec quoque libera et regia civitas habeat. Foris praeterea tam hebdomadalibus quam annuis hactenus receptis et usu innatis gaudeat, ex quibus omnes legitime obtingens reditus (salvo si quod legitimum comperiretur jure alieno) civitati cedat, qua limitationem quoque et taxationem verum, in quantum leges regni admittunt, peragendi facultatem habeat. Non secus telonium quoque, in quantum alteri legitime non competeret, tam in fluvio Rába quam Rábcza ramoque Danubii civitatem ipsam adluente naulumque ita tamen habeat, ut si illa vel illorum quodquam sive suo sive fisci Regii actoratu vindicari contingat, praeter summam hactenus depositam a proportione stabilis proventus deductis deducendis eruenda summa, dimidiam partem aeario Regio deponat. Praeterea pro more aliarum liberarum regiarumque Civitatum, jus Parochum ex canonicis Jaurinensibus

gától elszakíttattak, neki visszaadassanak, s a várparancsnoknak semmiféle ürügy alatt sem lesz megengedve, valakinek védőlevelet (mentség-levelet) adjon, vagy hogy a városi pénztár megvizsgálását követelhesse. A mi végre a város területén levő külső, vagy belső gazdálkodás rendezését illeti, ő maga fogja intézni rendezni. Az erősség szükségleteire tartott és birt téglakemencze és jövedelme az elárusításból, magán uton a királyi kincstáré marad. A város közjavára azonban a sörfőzés és elárusítás joga, korcsmák és patikák felállításának, a só szállításának, az úgynevezett Flastergeld adónak beszedése a többi városok módjára ennek a szabad és királyi városnak is meglegyen. Az eddig elfogadott és szokásos heti és országos vásárokat ezután is élvezheti s a belőlük törvényesen folyó minden jövedelem (a törvényesen elismert kiváltságok épségben maradásával) a városé, a mely az egyes dolgok árát és megadóztatását is — a mennyiben a törvények megengedik — maga végzi. Hasonlóképen a vámot is, a mennyiben törvényesen nem illet, mást, ugy a Rába és Rábcza folyón, valamint a a várost érintő Duna-ágon, nemkülönben a hajózási jogot is (nautum) a város birja, úgy azonban, hogy ha azokat, vagy részöket a maga, vagy a királyi fiskus jogi megbizottja a maga részére követeli, az eddig befizetett összegen kivül, a rendes jövedelem arányában — levonván a bevett öszszegből a levonandókat — a fele részt a királyi kincstárba adja be. Azonkivül más szabad és királyi városok módjára joga lesz a kanonokok közül egyet plébánosnak beterjeszteni, de azon kötelezettséggel, hogy a nevezett város

praesentandi cum ea obligatione habeat praerepetitae Civitatis Magistratus, ut ejusdem Subsistentia quoad solutionem Congruam dicta Civitas provideat. Insuper jus gladii, exercendaque in malefactores quosuis in territorio suo deprehensis criminalis jurisdictionis, juxta usum quoque hactenus retentum continuabit. A nonis vero, decimis, ac Fertonibus et terragio prout et tributis naulorum et teloniorum libera sit, ac in his pari cum civibus aliarum liberarum regiarumque Civitatum libertate Cives quoque Jaurinenses gaudeant. Deni ue beneficia et proventus obventionesque quatris aliis liberis regiisque Civitatibus in medio ipsorum legitime competentes, percipique de jure solitos habeat et percipiat; salvo pariter jure alieno, ac nominatim jure quoque educilli regii Mensibus Julio et Augusto in Civitate interiori Jaurinensi fluere soliti, ita tamen ut ejusdem quoque praearendatio et praelatio ante omnes alios ipsi Civitati competat. Ipsa tandem Civitas civesque ejusdem ea omnia quae aliis liberis regiisque Civitatibus civibusque earundem de jure consvetudineque ferenda et praestanda incumbunt ferre et praestare tenebuntur. Quo vero praefati Cives, hospites et incolae praespecificataeCivitatis nostra Jaurinensis supra declaratis benignis concessionibus, libertatibus et praerogativis a iis aeque liberis et regiis Civitatibus Nostris communibus et legibus ac constitutionibus regni potissimum contentis et approbatis, omni cum tranquil itate et quiete secureque inperturbate uti, frui et gaudere valeant, omneque eatenus impedimentum et cujusvis dissensionis ansa submoeatur, omnem omnino bonorum et fundorum in vel extra civitatem exis-

tanácsa az illetőnek ellátásáról — a congrua-fizetés arányában — gondoskodni tartozik. Hasonlókép megtarthatja az eddigi szokás szerint pallosjogot (halálosítélet-hozás) is, nem külömben, hogy a területén elfogott bármiféle gonosztevő fölött törvényt ülhet. A kilenczedtől és tizedtől, a forintadótól és földváltságtól, továbbá a hajózás és vámadótól ment lesz s e tekintetben a többi szabad és királyi városokkal egyenlő jogot élvez. Hasonlókép végre mindazon javakat, jövödelmeket, jutalmakat, a melyek más királyi városokat is területükön belül megilletnek s joggal szednek, illesse meg őt is, szedje ő is, de a más jogának épségben maradásával, névszerint a királyi borelárúsítás jogának is, mely julius és augusztus hónapokban a belső városban folyamatban szokott lenni, úgy azonban, hogy ennek a bérbevevésére. visszaváltására nézve a város minden más fölött elsőbbséggel bir. Maga a város és polgárai mindazt, a miket más királyi és szabad városok jog és szokás szerint tenni és adni tartoznak, szintén megtenni és adni tartoznak. Hogy azonban a nevezett Győr városának polgárai, jövevényei és lakói az előbb felsorolt kegyes engedményeket, szabadságokat és kiváltságokat, nemkülönben a más szabad királyi városoknak s törvényekben gyökerező s helybenhagyott jogokat nyugalomban, békén, bizton és zavartalanul élvezhessék, használhassák s minden akadály a viszálykodásnak minden lehető oka eltávolíttassék, a városba és városon kivül levő minden teleknek és háznak a város beleegyezése, vagy akarata ellenére való kivételét s felszabadítását tiltottnak jelentjük ki, sőt határozottan

tentium sine consensu aut in praejudicum ipsiusmet communitatis exemptionem et libertationem cautam esse volumus et vetitam ; imo per expressum statuimus, ut si quae bona immobilia sive hareditatis sive alio quocunque titulo ad ecclesiasticam vel exteram et alienigenam personam devolvi contingeret, talia similia bona intra annum, nisi medio tempore se jurium et beneficiorum civilium Consortem et participem reddiderit, civibus divendere tenentur, secus penes Magistratum stabit, praevia Aestimatione et pretio corundem possessori exsoluto eundem ab ejusmodi bonis emovere. Ac ut juris municipalis cursus et jurisdictio civilis sarta tectaque conservetur et hinc neutiquam turbetur aut confundatur per expressum volumus et dederámus. Ne ullus alius, seu Militares, seu camerales officiales nostri sint, nec etiam Comitatus cum praejudicio legum et dictae Civitatis Nostrae Jaurinensis in eandem quampiam jurisdictionem exercere, judicium contra cives ferre, vel aliis actibus jurisdictionalibus in eos procedere et semet immiscere, ac etiam in exequendo acta criminali, in pontis seu alibi judicium civile impediri, turbari et inquietari, hinc prout saepe fatos incolas, hospitos et Cives praefatae Civitatis Nostrae Jaurinensis ubique locorum propter aliorum debita, in persona vel rebus suis arrestari et detinere facere, imo et debitorem civem absque postulata praevie et denegata justitia turbari et arrestari, cautum omnino et vetitum esse volumus et jubemus. Ita a quibuslibet vectigalibus, tributis, teloniis et tricesimis intra ambitum praefati regni nostri Hungariae ; prout ex violenta in domos ipsorum invitis hospitibus, et praeter Magistra-

elrendeljük, hogy ha bármely ingatlan vagyon akár örökség, vagy más czimen egyházi, vagy más külső, idegen személyre szállana, az illető e javakat, ha csak időközben nem válik a polgári jogok és javak részesévé, köteles a polgároknak eladni, különben pedig a tanácshoz tartozik, hogy előzetesen megbecsültetvén s árát a tulajdonosoknak átadván, magától a tulajdon birtoklásától megfosztja. Hogy azonfelül a városi jog folyama s a polgári joghatóság teljesen sértetlenül maradjon s soha meg ne háboríttassék és zavartassék, határozottan akarjuk és kijelentjük : soha senki — akár katonai, akár kamarai tisztünk, vagy megyei tiszt — a törvények s a nevezett Győr város ellenére a városban bármely joghatóságot ne merjen gyakorolni, a polgárok ellen ítéletet hozni, vagy bármiféle jogi eljárást velök szemben gyakorolni, vagy ügyükbe keveredni, se a bűntetés végrehajtását, a polgári ítélet gyakorlását akadályozni. Minthogy pedig az igazak az igaztalanok, az ártatlanok a gonoszok tettei miatt nem szenvedhetnek, nem zavartathatnak és nyugtalaníttathatnak, ezért a többször nevezett Győrvárosának lakói, jövevényei és polgárai, bárhol is, mások tartozásai miatt, akár személyökben, akár vagyonukban nem tartóztathatók le, be nem foghatók, sőt még az adós polgárt is — az előzetesen kért, de megtagadott igazságszolgáltatás nélkül — zavarni, befogni tilosnak, nem szabadnak jelentjük ki és akarjuk. S eképpen nevezett Magyarországunk határain belül mindenféle adótól, vámtól és harminczadtól s a szabad és királyi városok ősrégi szabadsága alapján erőszakos jövevényfogadástól s a tanács határozatán kivül

tualem assignationem, cujuscunque conditionis hominum condescensione quartenis et hospitalitate antiqua liberarum et regiarum Civitatum Nostrarum libertate id exigente, exemptos esse declaramus, ita tamen et eaconditione: ut praerepetiti cives, incolae et hospites in omnibus aliis Civitatibus Nostris regiis et liberis se conformare, et ab ingratitudinis ac ifallibilitatis nota et macula sub poena amissionis et ablationis horum ac aliorum omnium privilegiorum et libertatum suarum perpetuo sibi cavere, hocque insigne beneficium et non vulgarem gratiam et clementiam Nostram in ipsis collatam de Majestate Nostra. Haredibusque et successioribus Nostris, legitimis videlicet Hungariae Regibus, omni fide, constantia et fidelitate jugiter promoveri studeant et debeant. Imo cooptamus recipimus et adscribimus, salvo tamen quoad omnia et singula praemissa jure alieno, praesertim vero Ecclesiarum Dei. Quo vero perpetuum et celebrius libertationis hujus benignitatisque et Clementiae Nostrae Regiae erga praefatam Civitatem Nostram Jaurinensem ejusdemque Cives et inhabitatores declarata et elargita exstet documentum, eademque pleniori beneficio decorato clarius in oculos incurrat hominum, antiqua etiam quibus hactenus usi sunt armorum insignia, non solum clementer approbavimus et ratificavimus, verum etiam in hunc qui sequitur modum aucta, in posterum etiam, futuris et perpetuis semper temporibus usuanda, ac usum quoque cerae rubrae in sigillando, et quovis sigilli corundem impressione benigne concesserimus: Scutum videlicet erectum paraliter seu perpendculariter bipartitum, ac priori quidem sui parte

bármiféle állású embernek beszállásától, kvártélyozásától, vendéglátásától teljesen szabadoknak jelentjük ki őket, úgy azonban és azon föltétellel, hogy az említett polgárok, lakók és jövevények mindenekben más szabad és királyi városokhoz alkalmazkodjanak s a hálátlanságtól és hűtlenségtől, megbélyegzéstől és becstelenségtői ezen és minden más kiváltságuknak és szabadságuknak elvesztése alatt tartózkodjanak s e kiváló jótéteményt, ama közönséges kegyet és kegyelmet, a melyet nekik adtunk, a mi felséges személyünk és utódaink, vagyis Magyarország törvényes királyai iránt minden módon hiven, állhatatosan és hűséggel tartozzanak és igyekezzenek előmozdítani. Befogadjuk továbbá, bevesszük és beirjuk — az összes és egyes előrebocsájtottakra nézve épségben hagyván minden idegen jogot — különösen pedig az Isten egyházaiét — hogy ezen felszabadításnak s nevezett Győrvárosa és lakói iránt tanúsított és adott királyi jóakaratunknak és kegyelmünknek minél örökkétartóbb és szebb emlékjele legyen, s e teljesebb jótéteménynyel való felruházás annál jobban szemükbe tünjék az embereknek, az eddig használt régi czimert nemcsak kegyesen helybenhagyjuk és hitelesítjük, hanem hogy az alább következő módon kibővitve a jövendő örök időkön át használtassék, megengedvén azt is, hogy a pecsételésben s a pecsét minden alkalmazásában vörös viaszt használhassanak. T. i. föltámasztott paizs függélyesen kétfelé osztva, felső részében van a város régi, kék szinű pecsétje és ugyan arany pólya, fölötte érczkereszt s ezek fölött lévén az eddigi szokás szerint Szent István protomartir, a város patronusa; az alsó rész

ceruleum repraesentans sigillum vetus, videlicet fasciolam auream, imposita cruce ejusdem metalli, superinducto urbis patrono Sancto Stephano proto Martyre, more hactenus consueto; posteriore autem parte porro horisantaliter bipartitum, superiori parte caeruleum exhibens urbis portam cum Clathra ferrea, muro cuspidatini pinnato, et turri pariter sed plane pinnata, utraque argentea, inferiori autem parte rubeum exhibens tres fluvios, Danubium quippe, Arabonem et Rábczam ibidem confluentes, suis respective differentibus coloribus variegatos. Quemadmodum haec omnia in principio sive capite praesentis benigni Diplomatis nostri pictoris edocta manu et artificio propriis et genuinis suis coloribus clarius depicta et ob oculos intuentium lucidius posita esse conspiciuntur. Decernentes et ex certa nostra scientia, animoque deliberató concedentes, ut memoratae civitatis Nostrae liberae regieque Jaurinensis cives, hospites et incolae, ac eorum posteri et successores universi sigillo ejusdem Civitatis, praevio modo armorum insigniis notato et exsculpto, universas et quam libet litteras, quacunque de causa in medio corundem expediendas, cera rubra sigillare, hujus modique sigillo in cera coloris praenotati quibuscunque litteris ipsorum appensa, perinde sicut litteris seu sigillis aliorum liberarum et regiarum Civitatum nostrarum cera similis coloris in sigillo utentium vigor et fides adhibeantur, adhiberique debeant effective et indubitanter. In cujus rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes Litteras Nostras Secreti majoris Sigilli Nostri impendentis, quo ut Regina Hungaria utimur, munimine roboratas iisdem Civibus et incolis

vizszintesen két részre osztva a felső felében a város kapuját és vasrácsozatát tünteti fel kék szinben, a fa élesen, a torony pedig laposan ormozva, mindkettő ezüst szinben; alsó fele vörös szinü lap s feltünteti a város mellett folyó Rábát, Rápczát és Dunát a folyók szerint változtatott különböző szinekkel. A mint mindez a jelen kegyelmes oklevelünk élén, azaz fején a festő ügyes kezével és müvészetével, a megfelelő és hiteles szinekkel lefestve és a néző szeme elé világosan állitva látható. Elhatározva, tiszta tudattal és határozott akarattal, hogy a nevezett szabad és királyi Győr városának polgárai, jövevényei és lakói, minden maradékai és utódai ugyanezen városnak az előbb jelzett módon való czimeres jelvényével kivésett pecsétjét minden és bármilyen levélre, bármi okból adják is ki maguk közt, vörös viasszal rányomhatják s ezen vörös viaszba nyomott s bármilyen levélre függesztett pecsétjöket a más szintén veres pecséttel élő szabad és királyi városok hitelessége és érvényessége szerint, szinte érvényesnek kell elfogadni valóban es kétségbevonhatatlanul. Ezen ügy emlékezetére és örök megerősitésére jelen levelünket nagyobb függő pecsétünkkel, a melylyel mint Magyarország királynéja élünk, megerősitve, Győr városunk lakóinak és polgárainak, nekik, utódaiknak és maradékaiknak, örök érvényű képen adandónak gondoltuk és megengedtük. Kelt a mi őszintén kedvelt hivünknek, tekintetes és nagyságos Batthyanyi Lajos grófnak, Vasmegye és Németujvár örököse és főispánjának, magyarországi királyi udvarunk pohárnokának, valóságos belső tanácsosnak, ugyancsak magyarországi királyi udvarunk

annotatae civitatis Nostrae Jaurinensis, pro ipsis eorumque posteribus et successoribus in a vum valituras, dandas duximus et concedendas. Datum per manus fidelis Mostri Nobis sincere dilecti Spectabilis ac Magnifici comitis Ludovicii de Batthyán, perpetui in Német Ujvár, Comitatus Castriferrei supremi et perpetui Comitis, pincernarum Nostrarum Regalium per Hungariam Magistri, Consiliarii nostri actualis intimi, et per antelatum regnum Nostrum Hungariae Aulae Nostrae Cancellarii in Archiducali civitate Nostra Vienna Austriae, die Sexta Mensis Martii. Anno Domini Mi lesimo Septingentesimo Quadragesimo tertio: Regnorum Hungariae, Bohemiae et reliquorum Anno Tertio.

Reverendissimis, Illustri ac Venerabilibus in Christo Patribus Dominis: Fratre Emerico e comitibus Eszterházy de Galantha, sacri Romani imperie principe, Metropolitanae Strigoniensis; — Gabriele Hermanno e Comitibus Patachich de Zajczda Colocensis et Bachiensis ecclesiarum canonice unitarum Archiepis copis; — Comite Gabriele Erdődy de Monyorókerék, Agriensis - Petro Bakich Bosnensis - Adamo Acsády Veszprimiensis-Georgio Branyugh Zagrabiensis-Ioanne Antonio de Bensony Segniensis et Modrussiensis seu Corbaviensis-Adolfo a Sancto Georgio Jaurinensis-Ladislao Szörényi Sirmiensis, Michaele Carolo e Comitibus ab Althann Vaciensis-Comite Nicolao Csáki de Keresztszeg Váradiensis, — Fratre NicolaoStanislavichCsanádiensis-Comite Sigismundo Perényi de Karancs Berény Quinque Ecclesiensis, Comite Emerico juniore Eszterházy de Galantha Nitriensis, Barone Francisco Xaverio Klobusitzky de Zettény Transyl-

kanczellárjának keze által, főherczegi városunkban, Bécsben, Ausztriában, márczius hó hatodik napján, az Ur 1743. évében, magyarországi csehországi stb. királyságunknak harmadik évében.

Az Isten egyházait szerencsésen kormányozván az Urban ftdő, méltóságos és tisztelendő atyák és urak: Galánthai Eszterházy Imre gróf, sz. római herczeg, esztergomi metropolita; fejesdei Patachich Gábor, Armin gróf, a kánonjogilag egyesített bécsi és kalocsai egyházak érseke; monyorókeréki Erdődi Gábor gróf egri, Bakich Péter bosznai, Acsády Ádám veszprémi, Branyugh György zágrábi, Bensony Antal János zengii és modrusi vagy corbadi, Szentgyörgyi Adolf győri (Corbaviensis?) Szőrényi László szerémi, Althan Mihály Károly gróf váczi, Keresztszeghy Csáky Miklós gróf váradi, Stanislavics Miklós csanádi, karancsberényi Perényi Zsigmond gróf pécsi, ifj galánthai Eszterházy Imre gróf nyitrai, zetténvi Klobositzky Ferencz báró erdélyi, wagrámi Engl Antal Ferencz gróf belgrádi és samandrai, Máriássy Sándor diumini, ghimesi Forgách Pál gróf rozsnyói választott, Spáczay Pál arbei választott, Kiss János ansarii választott, Foglár György szerbiai választott, Handler György voradrai választott, Bartakovics Pál almasi választott, Castelleini Vilmos Péter traguri választott, Nozdroviczky István catarii választott, vásonkeői Zichy Ferencz gróf novii választott, Fábri Jakab dulcinai választott, Hurcztozán Bokovszky Venczel tribuniczi választott, Ketzer István makárii választott püspökök.

Nemkülönben tekintetes és nagyságos erdődi Pálfy János gr. aranygyapjas

vaniensis, Gomite Francisco Antonio Engl de Wagram Belgradiensis et Samandriensis-Alexandro Máriássy Tinniensis, Comite Paulo Forgách de Ghymes Electo, Rosonensis, Paulo Spáczay Electo Arbensis, Ioanne Kiss Electo Ansariensis, Georgio Foglár Electo Serbiensis, Gergio Handler Electo Voradrensis, Paulo Bartakovich Electo Almisiensis, Petro Guilielmo Castellein Electo Traguriensis, Stephano Nozdroviczky Electo Catariensis, Comite Francisco Zichy de Vásonkeö Electo Noviensis, Jakobo Fábry Electo Dulcinensis, Venceslav Bukovszky Hurcztozán Electo Tribunicensis, Stephano Ketzer Electo Makariensis-Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus.

Nec non Spectabilibus ac Magnificis: Comite Ioanne Pálffy ab Erdőd aurei elleris equite, dicti Regni nostri Hungariae Palatino - Comite Josepho Eszterházy de Galantha, Judice Curiae Nostrae regiae, Comite Carolo de Batthyán perpetus in Németh ujvár, Regnorum Nostrorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae Báno, Comite Leopoldo de Nádasd perpetus terrae Fogaras Tavernicorum, praedicto Comite Ludovico de Batthyán perpetuo in Németh Ujvár Pincernarum, Comite Jesepho Illésházy de eadem perpetuo in Trenchin Dupiferorum, Comite Francisco Eszterházy de praedicto Galantha Agazonum, Comite Nicolao Pálffy ab antelata Erdőd Curiae, altero Comite Carolo Pálffy a praerepetita Erdőd Janitorum - Illustri Sacri Romani Imperii Principe Antonio Eszterházy de Galantha perpetuo in Fraknó Cubicolariorum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistris, ac praelibato Ioanne Pálffy a toties fata Erdőd Comite Posoniensis, caetarisque quam plurimis saepe fati Regni és Magyarország nádora, galánthai Eszterházy József gróf, kuriánk birája, Batthyány Károly gróf Németujvár örökös főispánja. Dalmáczia, Slavonia és Kroatia bánja, gróf Nádasdy Lipót Fogaras földünk tárnokmestere, fönnemlitett Batthyány Lajos gróf asztalnokunk Németujvár örököse, Illésházy József Trencsén örökös főispánja, étekfogónk, galánthai Eszterházy Ferencz lovászmesterünk, erdődi Pálffy Miklós kuriai biránk, erdődi Pálfy Károly ajtónálló, a szent római birodalom herczege, fraknói galánthai Eszterházy Antal, királyi komornikok mestere, erdődi Pálffy János pozsonyi főispán, stb. magyarországi megye főnökséget és más tisztet viselők idejében, Mária Therézia s. k., Battyány Lajos s. k., Koller Ferencz s. k. 1743. márczius 20-án, szabad királyi Pozsony városában őfelséges asszonyunknak Győrvárosának szabad kiralyi várossá emeléséről és elfogadásáról kegyesen kiadott jelen kiváltságlevelét nekünk előmutatták, bejelentették, mi pedig a hódolat és alattvalói hűség kellő nyilvánításával legalázatosabban fogadtuk. Pálffy János gróf, s. k. (Nádor).

1743. márczius 20-án szabad királyi Pozsony városában stb., Eszterházy József, gróf (kurai biró).

1743. márczius 21-én emlitett Pozsony szabad királyi városában, a jelen királyi kiváltságlevelet, a melylyel legkegyelmesebb felséges asszonyunk Győr városát a többi szabad és királyi városok sorába a legkegyelmesebben iktatni méltóztatott, nekem elő mutatták, kellő jobbágyi hódolattal s örökös hűségem nyilvánitásával a legalázatosabban fogadtam. Nádasdy Lipót gróf, kir. tárnokmester.)

1743 márczius 27-én a gödöllői

Nostri Hungariae Comitatus tenentibus et honores. Mária Therezia mp. Comes Ludovicus de Batthyán mp. Franciscus Koller mp.

Anno 1743. die 20 mensis Martii in libera Regiaque Civitate Posoniensi etc. Comes Ioannes Pállfy m. p. (Palatinus).

Anno 1743. die 20. Mensis Martii in praedicta libera regiaque civitate Posoniensi etc. Comes Josephus Eszterházy mp. (Judex Curiae).

Anno 1743. die 21. Mensis Martii in praeadacta libera regiaque Civitate Posoniensi, etc. Comes Leopoldus de Nádasd m. p. (Tavernicorum regelium Magister.)

Anno 1743 die 27-a Martii in curiali possessione Gödello etc. B. Antonius Grassalkovich mp.

Anno 1743 die 5-a Mensis Aprilis sub celebratione generalis Incliti Comitatus Jaurinensis habita congregationis praesens benignum Sacratissimae Majestatis Regiae diploma per Judicem et Senatum posthac oppidi jam vero liberae regiaeque Civitatis Jaurinensis antelato Cottui Jaurinensi exhibitum et praesentatum est, per eum in protocollo Cottus ejusdem fugnis declarantis, protestationibus, contradictionibus et reservatis per complures hujusce Comitatus insimul congregatos dominos, status et ordines debita cum veneratione ac respectu interjectis lectum et publicatum est. Per Josephum Jaklin mp. ptilati J. Cottus ord. jurat. Notarium.

udvari birtokon (curiali possessione Gödellő) ő felségétől Győrvárosának kegyesen kiadott kiváló kegyü kiváltságlevelet, a melylyel a többi szabad és királyi városok sorába méltóztatott őt iktatni — nekem is bemutatták, én minden telhető hódolattal fogadtam. Grassalkovich Antal báró, s. k.

1743. április 5-én nemes Győrvármegyének általános (köz) gyülésének folyama alatt ő kir. Felségének jelen kegyes oklevelét, az előbb község, most már szabad kir. város birája és tanácsa e nevezett Győrvármegyének bejelentette, felmutatta, nevezett Győr megye gyülése által a jegyzőkönyvében megtévén a kellő ellenmondásokat és fentartásokat, ép a jelenlevő sok ura, karai és rendjei kellő tisztelettel olvasták és tették közzé. Jaklin józsef, nevezett Győrvmegyének rendes hites jegyzője.

E királyi levél, hivatkozással a város és káptalan között kötött egyezségre, Győrt szabad királyi várossá emeli s részletesen felsorolja jogait és kiváltságait.

E királyi levelet az 1751. évi 27. törvényczikk beiktatta

s ez időtől fogva a város szervezete és törvényhatósági élete a régitől eltérő lett.[1]

A város ezzel a kiváltságlevéllel ujra megnyerte régi szabadalmainak összességét, melyet különben már az Árpádok korában biztosított neki V. István oklevele.

Ezidőtől fogva, a szabad királyi városok sorába beiktattatván, országgyülési követküldési joga s a többi szabad királyi városokkal való teljes egyenjogúsága kérdésen felül állóvá lett.

Önkormányzati jogának szabad gyakorlatában nem is zavartatott a következő időkben, csupán két izben. Először II. József alatt, akinek abszolut uralma alatt a város önkormányzati joga is korlátozva volt, másodszor pedig az 1809-iki franczia ostrom után, amikor Napoleon Győr városát franczia uralom alá vetette s birodalma kiegészítő részéül osztotta be.

A város közigazgatása.

A közigazgatás és bírói hatalom, a mainál természetesen sokkal kiterjedtebb működési körrel a városi tanács kezében volt. A tanács 12 tagból alakult s élén a városbíró állott. A 12 tagú tanácshoz tartoztak a kolumnalis tisztviselők: a főbíró és főkapitány, ezekhez 1789. után a polgármester járult, a ki régebben a tanács alelnöke volt. A főbíró és városkapitány hivatalának külső jelvénye volt a sárgarézből készült, diszítésekkel ellátott buzogány s nyilvános ünnepélyeken, így például az úrnapi körmeneteken egész 1836-ig eme jelvényekkel jelentek meg. A bíró fizetése 1743-ban évi 200 frtban, a tanácsosoké egyenkint 50 frtban volt megállapítva.

Tisztviselők javadalma.

Jóllehet, hogy ez időben a tanács tagjainak rendes évi javadalmazása a mostani javadalmazásnál sokkal csekélyebb volt, tekintve mégis, hogy ez idő szerint a kir. közjegyzők és bírói végrehajtók köréhez utalt functiok a városi tanácsosok kezeibe voltak összpontositva, nemkülönben, hogy a birtokváltozások után befizetett ugynevezett laudemium és tkvi bekeblezések czimén szedett illetékek, valamint birságok után bizonyos hányadrész a tanács tajainak javára szolgált, — anyagi helyzetük kedvezőtlennek mondható nem volt.

A tanács és kültanács.

A tanácson kivül a törvényhatóság működésében részt vett a képviselőtestület, amit kültanácsnak neveztek s ez 60 tagból állott. Ők választották életfogytiglan a tanács tagjait, a három fő tiszt-

[1] A káptalannal kötött egyességlevelet a történeti rész III. fejezetében a szemelvények közt adjuk.

A. Templum Germanorum.
B. Turris Urbis.
C. Porta Aquatica.
D. Templum Hungarorum.
E. Arx.
F. Porta Weissenburgensis.
G. Suburbium.
H. Insula Schutta, in qua item Suburbium.
I. Danubius.
K. Rabus fluvius.

viselő (bíró, főkapitány, polgármester) azonban minden hat évben választás alá került. E választások vezetésére, mindíg egy királyi biztos lett kiküldve, aki rendszerint magas állásu égyén levén, a tisztujítás befejezése után a város nagy ünnepségeket rendezett tiszteletére. A képviselőtestület üléseit negyedévenkint rendesen a kántorbőjtök alkalmával tartotta meg s korábban a gyűléseket mindig ünnepélyes mise előzte meg.[1] A képviselőtestület a kebeléből választott s rendes fizetéssel ellátott szónok elnöklete alatt hozott határozatait üzenetek alakjában tudatta a tanácscsal. A kültanács hatásköre főleg gazdasági ügyekre szorítkozott.

Tisztujítások.

A tanács jogvégzett tagjai gyakorolták a bírói hatáskört s a *jus gladii* értelmében a halálítéletet kimondván azt végre is hajtották. A halálitéletnek különféle nemeit említik a városi jegyzőkönyvek s régebbi időben még a máglyán való kivégzés emlékeit is találjuk.[2] A peres eljárás különben hosszadalmas és nehézkes menetü volt, különösen a felebbezésekben.

A jus gladii.

Győr a tárnoki városokhoz tartozván, a felebbezett ügyek a tárnokszékhez terjesztettek fel, mely a tárnokmester elnöklete alatt hat hét városi törvényszéki kiküldöttnek hozzájárultával, minden évben rendesen augusztus és szeptember hóban Budán tartotta üléseit; — Győrvárosa is majdnem minden 3-ik évben törvényszéki kiküldöttje által volt ezen felsőbb törvényszéknél képviselve.

A királyi várossá lett Győr külső alakjában is jelentékeny változásokon ment át. A mult század második felében a város mindinkább veszti jelentőségét mint erődítmény s helyette a békés polgári foglalkozás, jólét és művelődés emelkedő városává lett.

A város átalakul.

[1] Mint királyi — illetőleg kormánybiztosok, főnökök és főispánok következő kormányférfiak működtek Győrvárosban -

1743-ik évben báró Keller Károly királyi kamarai tanácsos.
1785—1790 gróf Győri Ferencz királyi biztos.
1819. évben Fogarassy Gábor dunántuli kerületi táblai elnök.
1822. „ Szinte az.
1829. „ gróf Nádasdy Lipot Komárommegye főispánja.
1831. „ Boronkay Antal királyi helytartói tanácsos.
1836. „ Bezerédy György dunántuli kerületi táblai elnök.
1846, „ Bezerédy Ignácz udvari tanácsos és Győrmegye alispánja.

[2] Érdekes törvénykezési esetek a tört. függelékben.

Midőn a város hadi jelentőségéből veszített, ZICHY Ferencz győri püspök végre visszaszerezhette a püspöki lakot, melynek lefoglalása ellen püspök elődei állandóan tiltakoztak. Zichy Ferencz 20.000 forint váltságdijat fizetett a kormánynak a püspöki palota visszaadásáért, mely összeget a kincstár a palotára fordított beruházások czimén követelte. *A püspökvár.*

Ugyancsak 1743. után telepedtek le a kanonokok is a székesegyház közelében a „Káptalan-dombon“, mivel azalatt az idő alatt, míg azt katonaság tartá megszállva, a városban szétszórva laktak. A Káptalan-domb a szabad királyi várostól elkülönített terület maradt 1743. után. *A káptalandomb.*

Noha a török háborúk elmúlta után Győrnek megerősítésére a kormány többé nem fordított gondot, századunk elején még egyszer szerepelt Győr erődítményként: az 1809. franczia háború alkalmával. A Győrött lezajlott hadi események különösen azért nevezetesek, mert itt történt az utolsó nemesi felkelő seregnek csatája a francziákkal. *Az utolsó várostrom.*

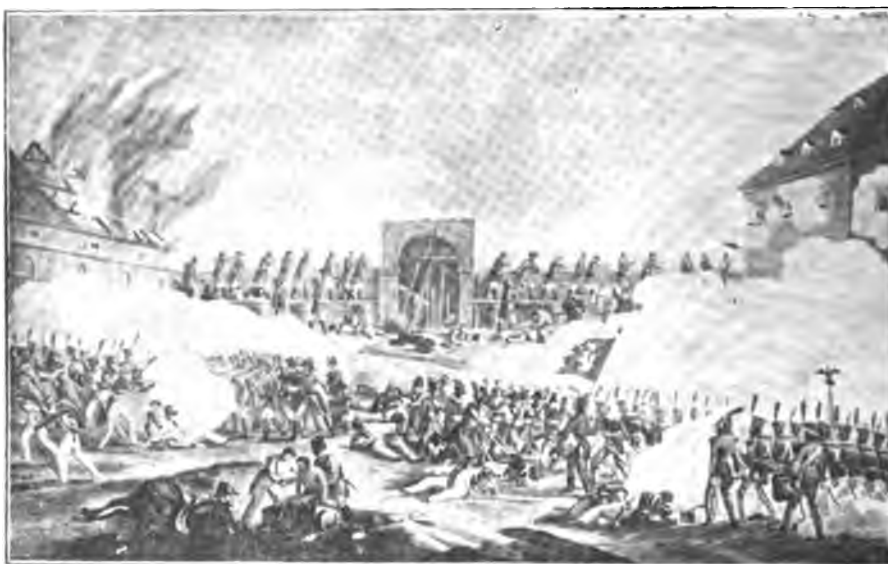
Az 1809. évben FERENCZ király megkezdette Napoleon császár ellen a háborút. A francziakat Németországon NAPOLEON, Olaszországon át JENŐ olasz alkirály vezette. Ferencz király hadai mindenütt kénytelenek voltak elvonulni s az ellenség a magyar határokhoz közeledett. József nádor fegyverre szólította a magyar nemességet, mely Győr alá gyülekezett. *1809.*

Junius havában Jenő alkirály tábora már Győr alatt állott s az említett hó 14-én a Győrtől félórányira fekvő *Kis-Megyer* határán megtámadta a magyar nemességet, melyhez a Olaszországból menekült gyalogezredek két zászlóalja is csatlakozott. A magyar nemesség egy ideig hősiesen védekezett, de végre a jól felszerelt és gyakorlott franczia csapatoknak kénytelen volt átengedni a csatatért. A kismegyeri ütközetben csapatainkból sokan elestek s a holtak közt volt HAAGEN Miksa karmelita szerzetes is, ki mint tábori lelkész szolgált a hadseregnél. A nemesség nagy része menekült, a többiek pedig a várba vonultak vissza. *A megyeri csata.*

A győztes francziák ostrom alá vették Győrt s az erős ágyúzás folytán a püspökvár és számos magánépület kigyulladt. A vár tele volt menekültekkel, különösen nádorvárosi lakosokkal, kik a kazamatákban vonták meg magukat. A francziák ágyúikat Nádorvárosban állították fel s kilencz napon át folyton lődözték a várost. *A franczia ostrom.*

A csekély várőrség kilencznapi védekezés után június 24-én kénytelen volt magát megadni, az átadási feltételek megállapítása czéljából a városi hatóság részéről a franczia nyelvben jártas három tagból álló küldöttség ment a franczia táborba. A küldöttség indulását a tűztoronyra kitűzött fehér zászló jelezte.

A hadisarcz. A francziák túlságos magas hadisarczot követeltek, végre 300,000 forintban megegyeztek. Ez összeget 60 év alatt történendő visszafizetés mellett a kincstár előlegezte s azt a háztulajdonosok ingatlanaira meghatározott arány szerint bekeblezték. E hadisarczot

egész 1845-ig fizették a győri házbirtokosok, amikor a még hátralévő részt a kincstár elengedte. A háború által a városnak okozott kárt különben mintegy 3 millió forintra becsülték.

Győr franczia uralom alatt. A meghódolás után Győr Magyarországtól elszakítva néhány hónapra franczia katonai igazgatás alá került. Jenő alkirály bevonult a városba s a Király-utczában az úgynevezett Bezerédy-féle házban vett lakást, Narbonne és D'Hénin katonai kormányzók pedig a mai kis-seminarium épületében laktak. A franczia uralom alatt álló Győrt maga I. Napoleon császár is meglátogatta.

Győr eleste után a békealkudozások ugyan megkezdődtek Ferencz király és Napoleon között, de mivel eredményre azonnal nem vezettek, azért augusztus 31-én maga Napoleon is lejött

Bécsből, hogy az itt állomásozó franczia csapatokat megnézze s a háború folytatása esetére előleges rendelkezéseit megtegye.

A császár minden pompa és feltünés nélkül érkezett Győrbe délután két óra tájban s a városba érkezvén a Bezerédy féle házba szállt, mely az elfoglalás után Jenő alkirálynak szállása volt. A császár kíséretében volt az alkirály, ki Győr elfoglalása után Bécsbe ment, továbbá több tábornok. Alig egy órai időzés után a császár kiséretével lóra ült s a püspök vártól kezdve az erődítményt és az ágyúsánczokat megvizsgálta s rendelkezéseit megtette. *I. Napoleon Győrött.*

A székes-káptalan és a városi hatóság a császár megérkezése után hódolatát szándékozott tenni s midőn a császár szemleútjára indúlt, testületileg jelent meg a császár szállásán, ámde ő a kihallgatást másnapra igérte. A fogadtatásból azonban nem lett semmi, mivel a császár másnap hajnalban, úgy amint jött, egész csendben eltávozott Bécsbe.

Az október 14-én Bécsben kötött béke végett vetett a franczia uralomnak Győrött. Az itteni franczia helyőrség, mely különben előzékenysége, szívélyes bánásmódja és kedélyessége által épen nem hagyott hátra rossz emléket, visszavonult, de megmaradt a háború által okozott érzékeny anyagi veszteség. *A bécsi béke.*

A csapások különösen súlyosan nehezedtek még a városra 1826-ban és 1830-ban, midőn óriási árvizek és tüzek a lakosság egy részét nagy nyomorba juttatták, ámde Győr derék polgárságának erős akarata, kitartó szorgalma és életrevalósága legyőzte mind e bajokat s a súlyos csapásokat szenvedett várost uj virágzásra emelte. Ez uj virágzás nyilvánult fellendült kereskedelmében, fejlődött iparában, egymásután keletkezett közmívelődési intézményeiben, polgárai vagyonosságában s a józan haladás iránt való fogékonyságában, melyek Győrt az 1848. előtti idő egyik legvirágzóbb városává tették. *Elemi csapások.* *A felvirágzás kora.*

A rövid leírás, melyet Győr multjáról adtunk, csak vázlatos rajza a letűnt idők örvendetes és többszörönként gyászos eseményeinek, ámde az elmúlt századokra vetett eme futólagos szempillantásból is felcsillámlik a költő szava: „Szent hazánk! megfizettük mind, mivel csak tartozánk.“

III.

GYŐR TERÜLETI ÉS MŰVELŐDÉSI TÖRTÉNETE.

Őskor. Az előző fejezet bevezető részében dióhéjba foglalva elmondtunk a legrégibb Győr földrajzi fekvéséről, első lakóiról, hézagos történetéről és forgalmi jelentőségéről mindent, amit a fenmaradt emlékek és hagyományok ily mű keretében elmondani engednek.

Kétezer esztendőnél messzebbre nyúlnak e város életgyökerének vékony és foszladozó szálai vissza.

Arrabona. Krisztus születése előtt egy fél évezreddel, a kelták idejében, ARRABONA volt a neve, a római uralom idejében a híres római útak egyik központján, az őskori kereskedés egyik gócza volt, ekkor már városias jelleggel, kőépületekkel, erősséggel. Átcsaptak rajta a népvándorlások korának viharai, a hunok uralmát túlélte, az avarok korában egyik főerőssége volt az avar birodalomnak s állitólag gyűrű-sánczai hagyták örökül Arrabonának a Győr nevet; a magyarok honfoglalása idejében a fejedelmi törzs szállta meg környékét s megépített városias jellegével mindjárt kezdetben alkalmasnak mutatkozott az államalkotó nemzeti munka egyik szilárd pontjává, Magyarország egyik első városává kifejlődni. Látjuk is, hogy Szent István a lázadó Koppán elnégyelt testének egyik darabját — nyugoti Magyarország népének tanuságot adandó — Győr kapujára függesztette ki.

Előkelő romok. A túdós Czech Jánosnak, Győr egykori birájának történeti iratai közt találjuk nyomát, hogy a rómaiak korában vizvezetéki vagy csatornázási berendezése is lehetett. Olvassuk ugyanis:

Közcsatorna. „Az 1831-ik évben dúlt görcsmirigy alatt, a tömérdek dologtalan emberek hasznos foglalkozásául a vár árkai behuzattatván, találtatott a szűrszabók eddigi szárító helyén a földszine alatt csak egynéhány hüvelykre egy csatorna, terméskőből rakott oldalakkal és hosszukás, négyszögü téglákból fenékkel. Jelen hosszusága a tőn 7-ölet, belső szélessége fenn másfél, alatt egy lábot,

mélysége 2 láb 9 hüvelyket. Oldalai még most is mohhal és viz okozta vereses szinnel el lévén futva, de folytatása is az átelleni sáncz lehuzatala után több helyen mutatkozván, kétséget sem szenved, hajdani vizlefolyásul használata, és egész a Rábáig szolgálása."

Ugyan ő a folytatott ásatások eredményeit felsorolva megemlíti „a római fellegvárnak a káptalandomb töve hosszában terjengő alapfalait s némely, még az 1534-ik évben a Rábahid mellett terülő és valaha itt díszlett amfiteatrum, vagy középület maradványának gyanítható romokat. Azután igy folytatja : *Amfiteatrum.*

„Az előbocsájtottakból mintegy önként kifejlődzik Arrabonánk álladalmának mivolta ez időben. Sem gyarmat (colonia), sem szabados város (municipium), hanem csak fellegvár (praesidium) lévén, mégis igen érdekes és a felső pannoniai dunahatári várak közt, Carnuntum és Vindobona után legelső helynek állíttathatik, amit leginkább helyzetének köszönhete, mely nem csak az itt összeütközött utak s a Rábán átvezető hidnak elzárhatására, hanem a szerte szét terülő vidék, sőt talán a Duna balparti Germania ide közelebbi részének is árútér és főfokhelyévé alkalmasítá Jeleskedett tehát minden bizonynyal az e czélzatokra megkivánt intézetekkel, ugymint a benne számosan tanyázó és szünetlen fel s alá szállongó katonaság számára szolgáló szállások, életesházak, póstahivatal és más középületekkel, melyekből, hogy ily kevés maradvány jutott korunkra, csak annak tulajdonitandó, mivel a hajdani város az ujabb tapasztalat és találások szerint a vásár álláson belül, a már akkor is, valamint jelenbe azon keresztül vivő országút mellett, nevezetesen ott állván, a hol az utóbbi vár falai, árkai és sánczai csináltatása végett a föld egészen feldúlatott, az akkor kétség kivül nagyobb számban napfényre hozatott régiségek közül sok elhurczoltatott, összetöretett, vagy ujra a falakba elrakatott." *Kereskedelmi fok.*

A római emlékek tanuságot tesznek, hogy Arrabonán és vidékén előrehaladt műveltség, kifejlett ipar- és kereskedés voltak. A földmívelés és baromtenyésztés jelentékeny volt e vídéken s valószinüleg még a római időkben kezdték meg a Bakony Győrmegyébe átnyúló dombjain a szőlőmívelést. *Római idők.*

Közigazgatásilag Arrabona Bregetiumhoz tartozhatott s egy defensor vezette ügyeit.

A hun idők és a népvándorlások alatt a földmívelés, ipar- és kereskedés alásülyedt, az ipar csak a legszükségesebb tárgyak (ruházat, fegyver, agyagneműek) előállitására törkedett. Az avarok és turkok hozták szokásba a sisakot, pánczélt, kengyelt. *Népvándorlások kora.*

Az Árpádok alatt az első évszázadot a nemzeti állam szervezésének nagy munkája vette igénybe. Már ez időben is összefüggésben volt a tulajdonképeni Győr (vár) területével „majrok" *Az Árpádok alatt.*

(Nádorváros), melynek alsó fele később a szt. Adalbertről czimzett társaskáptalan birtokává lett. A vár délkeleti alja (Győrsziget, Révfalu) a székesegyház birtoka volt.

A győri várispánság.

A győri várispánsághoz tartozott ezidőben Gewr (Győr)-ön kivül: Toryan (Tarján), Ech (Écs), Sagh, Nuul (Nyul), Malomsok, Kapi, Novák és Réti, Deer (Dör), Sceez (Szerecsen), Bolon (Ballony). Egyéb várispánságokhoz tartoztak e megyéből Nulos, Saap (Szap), Durug, Őrsmosony, Günew (Gönyü), Heche, Rodovan (Radvány), Medve.

Királyi javak voltak Győrmegyében Árpás, Cuiar (Kajár), Nuul, Pennavaad (Ponyvád), Barát, Horozty, Glurmóth (Gyirmóth), Mérges, Tapan (Taáp), Kulchud, Obada (Abda), Patas, Zoa vagy Zava (Szava), Pannonhalma, Boych, Vamos, Bedegh (Bödöge).

Szabadhegy és Likócs.

A Győrhöz tartozó *Szabadhegy* (ekkor, Szent-Mihály, vagy Merena) nemesi birtok volt, úgy *Likócs* (ekkor Zent-Güd = szt.-Vid).

A várnép.

A várnépet alkották: a *várjobbágyok,* kik hadikötelezettségök fejében hűbérjellegü földbirtokot nyertek, mely apáról fiura szállt, E föld 2 ekényi (240—300 hold) volt. A *szabad parasztok,* a vár földjén, vagy magánosok birtokán letelepült szabad parasztok, vagy jobbágyok és vendégek. A *hospitesek* adót fizettek a várispánnak. Győrött ezek leginkább a mai nádorvárosban voltak megtelepedve s iparral foglalkoztak, bennök találjuk fel a győri polgári osztály ős-elemeit.

Törvénykezés. A győri várispán törvénykezési joghatósága alól ki volt véve polgári ügyekben a győri püspökség, a káptalan s a Hédervári nemzetség. IV. László (1273)-ban a káptalant a győrvárosi birtokán élő népek felett a bűnügyekben való joghatósággal is felruházta.

Birtokviszonyok. A birtokviszonyok fejlődnek, IV. Béla alatt már a várjobbágyok korlátlanul rendelkeznek birtokaikkal, lassankint beolvadnak a nemesek sorába, a várnép pedig szabaddá lesz, vagy túlnyomó részben beolvad a városi polgárság kebelébe, a földesúri birtok szolga népe pedig a nagy paraszt-, vagy jobbágy-osztálylyal olvad össze.

A várispánság is elveszti eredeti jellegét s kormányzati közeggé válik, a megyei nemesség a megyegyűléseken a megye egyéb politikailag önálló lakóival IV. Béla alatt már együtt tanácskozik.

A fejedelmek a polgári osztályt emelni és a várispán alól önállóságra juttatni igyekeznek, V. István kiváltságlevele [1] a győri polgárságnak egyszerre értékes és nagy jogokat biztosít s hogy akkor már e városnak fejlett ipara- és kereskedelme volt, IV. Béla vámszabályzatából kitünik.

Ipar, kereskedelem. E szerint a város azon része, mely a király földjén volt, s mely eddig a várispán hatósági köre alá tartozott, a megyei szervezetből kivált és saját maga választotta tisztviselőivel és saját maga alkotta szabályai keretében kormányozta magát. A püspök joghatósága alatt levő terület, a fellegvár, úgy Sziget és Révfalu, valamint a káptalan birtokában levő váralji terület (Káptalan-Győr) megmaradt eddigi helyzetében.

Közjogi osztályozás. Röviden összefoglalva: Győr városának ekkor háromféle néposztálya volt, u. m. 1. a tulajdonképeni győri polgárság, 2. a püspöki joghatóság alatt álló lakosság és 3. a káptalan földesuri hatóságához tartozó néposztály.

A polgárság. A városi elemet a polgárság alkotta meg, mely kiváltságokat élvezett. E polgárság a várispáni (főispáni) hatalom alól kiszabadult, mert maga a várispáni szervezet is a 13. században már teljesen felbomlott. A várjobbágyság beleolvadt a vidéki szabad emberek osztályába s ebből lett a nemesség, a várnép pedig átalakult jobbágysággá, mely fogalom már annak felelt meg, a mit az ujabb időben értünk az alatt. A főispán elvesztette bíráskodási és közigazgatási jogát a városi polgárság fölött, mivel e vagyonos pol-

[1] Közölve a történeti részben. (24. l.)

gárság közvetlenül a királytól függött és széleskörü önkormányzati jogokat nyert.

A kir. város polgárai. A városi polgárok jogai főkép abban állottak, hogy maguk választották bírájukat s azt a király erősítette meg hivatalában. A bíró mellett volt a 12 esküdt, kik a bíróval együtt polgári és bűnügyekben itéltek. A polgárok maguk intézkedtek belviszonyaikról, a közigazgatást, igazságszolgáltatást és büntető hatalmat tisztviselőik által maguk gyakorolták. Saját ügyeikre nézve szabályrendeleteket alkottak s ha a polgárok közül valaki nem volt megelégedve bírájának intézkedésével, ügyét nem a főispánhoz, hanem közvetlen a királyhoz, illetve az ő nevében az általa megbízott kir. tárnokmesterhez fellebbezte.

Polgárjogok.

A városi polgárok saját birtokaikon teljesen független hatalmat gyakoroltak s arról szabadon rendelkezhettek, sőt ha örökös nélkül halt ki valamely polgárcsalád, annak birtoka nem a kincstárra, hanem a városra szállott. A győri polgárok — legnagyobb részt kereskedők -- az ország területén szabadon folytathatták a kereskedést, vámot sehol sem fizettek.

A város önkormányzata. A város maga rendezte vásárait, piaczait, azonkivül, mint okleveléből látható, árúmegállító jogot is nyert. A polgárok a hadiszolgálat alól mentve voltak s csupán a vár védelmére voltak kötelezve. A városon átutazó királyt a város tartozott élelemmel és szálással ellátni, a királyi főtiszteket azonban nem. A királyoknak

A győri harminczad. azonban jelentékeny hasznot hajtott a győri harminczadó, melynek jövedelme — legalább az Árpád-korszak végén -- a királynék házi pénztárába folyt. Ebből magyarázható, hogy Kún László király 500 ezüst girát a királynét megillető győri harminczadóból a királyné kanczellárjának rendelt.

Városi tisztviselők. A királyi polgárság tisztviselői voltak a XIII. században a már említett bírón és esküdteken kivül a hadnagy, a kamarás és a gazda, kik a város pénzügyeit és birtokait kezelték. A hivatalok fentartása nagyon csekélybe került, mivel a főbb tisztviselők fizetést rendszerint nem is húztak; ez állások elnyerése ugyanis rendszerint csak megtiszteltetés és kitüntetés volt és nagyon természetesen, csak a vagyonosabb polgárok nyerhették el. Az alantas közegek rendes dijazásban részesültek, csakhogy ez nagyon kevésre ment s a városnak birtokai után befolyó jövedelméből az bőven kikerült. Az összes tisztviselők fölött, miként a többi kiváltságos

városokban lakó tisztviselők fölött is a főfelügyeletet a királyi tárnokmester gyakorolta.

A püspök joghatósága. Győr lakosságának másik részét a püspök joghatósága alá tartozó lakosok képezték, kiknek kötelezettségeik földesuruk a püspök iránt V. István kiváltságlevele után is fennmaradt. Ezeknek külön bírájuk volt, V. István levele azonban a városon kivül őket is a királyi polgárokkal egyenlő kiváltságokban részesítette, tehát a vámmentességet és kereskedelmi szabadságot ők is élvezték. A lényeges külömbség tehát közöttük abban állott, hogy a püspök földesuri joghatósága alá tartozván, évenként bizonyos pénzbeli és terménybeli adózást teljesítettek és peres ügyeiket saját földesuruk közege a püspöki udvarbíró intézte el.

A káptalan népe. A harmadik, és pedig jelentékeny csoportja a lakosságnak a káptalan földesuri hatósága alá tartozott. Ezek is külön községet alkottak saját külön bírájukkal és a XIII. században már semmiféle tekintetben sem tartoztak a főispán birói hatósága alá.

A főispán hatósága A főispán hatósága Győrött akkor már csak a várnagy parancsnoksága alatt álló várőrségre terjedt ki. Győr lakossága tehát három községre oszlott fel e korban s e három község lakói nagyjából ugyan a város külön részein voltak csoportosítva, de nagyon természetesen a helyi viszonyok szerint a keveredés azért folytonosan meg volt. Különösen népes volt a káptalan földesuri hatósága alá tartozó rész, a mai belváros egy része. Ezen rész körül és a várba települtek le V. István uralkodása után a királyi polgárok is.

Földmívelés. Győr lakossága, annak daczára, hogy a kereskedelemmel és iparral való foglalkozás jelentékeny volt, túlnyomó részben mégis földmíveléssel foglalkozott. A kiváltságos királyi polgárságnak V. István a tett szolgálatok fejében jelentékeny birtokokat ajándékozott, így a mai Pataházát, mely akkor Malomsok nevet viselt. A polgárság általában jó módnak örvendett, V. István alatt azonban a cseh háboru következtében oly nagy károkat szenvedett és oly szegénységre jutott, hogy szegénységét maga a király hivatalosan nyilvánította ki okmányában. A győri polgároknak ez időbeli szegény helyzetére világot vett azon körülmény, hogy midőn a cseh háború alatt elpusztult házaikat akarták felépíteni, a király maga ajándékozott nekik e czélra karókat és sövényfalak készítésére cserjéket. Ugyancsak ezt bizonyítja azon körülmény is, hogy a

A polgárság elszegényül.

győri polgárok számára nagyobb kiváltságokat adott, mint aminőt élveztek a királyi koronázó városnak Székesfehérvárnak lakói.

A lakosság. Győr lakossága az Árpád korszak vége felé 4—5000 lélekre ment s így az ország népesebb városai közé tartozott. A város emelkedettségét és fejlettségét e korban igazolja azon körülmény is, hogy benne akkor már a *Johannitáknak, Domonkosrendieknek* s minden valószinűség szerint már a *Ferenczrendieknek* is voltak kolostoraik, a középkorban pedig ezek mind megannyi éltető központjai voltak a polgáriasodásnak és haladásnak. A Johanniták a városban birtokosok voltak s nekik is volt bizonyos számu jobbágyuk a győri lakosságban, miként ezt a fönebb érintett királyi okmány határozottan megemlíti. Hasonlókép több jobbágya volt még a Sz. Adalbert prépostságnak, mint egyik legelőkelőbb győri birtokosnak, s mindezen adatokból látható, hogy a város lakossága nagyon változatos tarkaságot mutatott rendi és jogi tekintetben.

Szerzetesrendek.

Győr várispánjai. Végre meg kell emlékeznünk a várispánok vagyis főispánokról is, kik között jelentékenyebb szerepet vitt II. Endre alatt a spanyol származású SIMON, ki úgy látszik, még Imre király alatt jött Magyarországba Arragoniából, midőn a király Konstancziát az arragoniai király leányát feleségül vette. Endre király úgy nyilatkozott Simonról, hogy „nem szükségből, hogy megélhessen, hanem a királyi jóság hírére jött Magyarországba" s itt győri ispán lett. Mint ilyen tagja volt ama követségnek, melyet a király 1232-ben Rómába küldött, hogy a pápa vegye le az országról az egyházi interdictumot, melyet Robert esztergomi érsek a király gondatlansága és hanyagsága folytán az országra kihirdetett. A győri ispánok közül IV. Béla alatt LŐRINCZ ispán a királyi fölovászmesteri hivatalt is viselte. V. István alatt pedig, midőn a nevezetes szabadalom-levelét kiadta, DÉNES püspök viselte a főispáni hivatalt.

A földbirtok. Ezidőben a birtok felosztásának mértékegysége az ekealj (120—150 hold) volt, melyhez Győr vidékén 8 ökör, 10 tehén, 100 juh és 2—3 szolgából álló felszerelés tartozott.

Ipar. Az ipar még mindig nem tartozott a kedvelt foglalkozások közé, a nép jelleme a harczot, a vitézséget tekintette a becsület- és vagyonszerző foglalkozások legdicsőbbikének. Győr városában az iparos polgárság ekkor kezd különválni osztályokra; a bőrrel dolgozók s abból mindjárt iparczikket is készítők például külön timár, varga, szijgyártó mesterágakra szakadnak, majd a timárok

is eloszlanak irhásokra, kik a finomabb bőrkészítményeket állítják elő, és a tulajdonképeni timárokra; a helyi ipar azonban kizárólag a helyi szükséglet primitivebb czikkeire szorítkozik, hogy a finomabb czikkekben már ekkor is a nyugat ipara uralkodott, mutatja Béla király vámszabályzata.

A kereskedelem hasonló gyermeklábakon mozgott. A pénz kevés volt, a kereskedés csere-eszközökkel dolgozott. Szt. István korában a gira (márka) 4 pensát s minden pensa 45 denárt tett ki. I. Béla alatt a gira 5 pensát s 1 pensa 40 denárt ért. I. Béla denárja 1.250 gr. volt, mai értékében 25 frt 32 kr. A forgalomban azonban oly csekély pénz volt, hogy értéke igen felszökött. III. Béla a keresztes hadak átvonulásakor (1189.) akként szabályozta az árakat, hogy 100 lóra való takarmány vagy négy igen jó ökör ára egy gira legyen. a gira tehát mai. árak szerint legalább 600 frtnak felelt meg. A győri háztelkek árára vonatkozólag tájékozásul szolgálhat, hogy IV. Béla 1242-ben Renaldnak, Wyrunc mester fiának két győri háztelekért egy ekényi földet adott Tarjánon cserébe. *Valuta, értékek.*

A kereskedés közvetitői zsidók, olaszok, németek és izmaeliták voltak. Az Árpádok szabályozták a zsidók jogállását, nevezetesen Szt. László, Kálmán és IV. Béla. Ez utóbbi igen szabadelvüen és jelentős kiváltságokkal.

Győrnek minden hét szombatjára volt engedélyezve vására, melynek vámja a főispánt illette. 1271. óta azonban a város a hetivásárokon kivül külön vásárokat is tartott. A kereskedő kétszerannyi vámot fizetett, mint a termelő. *Győr vásárjai*

III. Béla a győri híd- és rév-vám jövedelmét egyenlő arányban felosztotta a várispán, a pilisi és a zirczi apát között. V. István a győri polgárságnak szabad révjogot is engedélyezett. A győri Rába-vám alól II. Endre a lébenyi apátság alattvalóit, ha az apátság birtokáról Győrön át élelmiszereket szállitanak a kolostor részére, felmentette. Később az élelmiszerek vámja alul való mentesség nemesi kiváltság lett. *Vámjai.*

A győri harminczadról a „győri kereskedelem története“ czímű későbbi fejezetben emlékezünk meg részletesebben.[1] *A harminczad.*

Az Árpádok alatt város a várerőd körül s a folyóvizek partjai mentén volt megépítve, továbbá Nádorváros Hosszú- és Kálvária-

[1] A történeti rész III. fejezetében.

utczai előrészen lehetett szórványosan nehány háztelep, erősebben III. Károly alatt kezdett népesedni.

Győr-sziget.

Első királyaink korában a város területéhez tartozott még Győrsziget és Révfalu is. Az akkor még vízzel teljesen körülvett *Győrszigetet* V. István adományozta a városnak 1271-ben, oklevelének e szavaival:

„Még az épületek helyreállítására, hogy vesszőjük és karójuk legyen, és a földmívelésre és telkekre téresebb földdel bírjanak, átengedjük ugyanazon jövevényeinknek az ott levő dunaszigetet. Győr várának ellenkező nyugotra fekvő részéig, erdeivel, rétjeivel és halászatával".

I. Mátyás király a várostól elvette és Erdődy Tamás győri püspöknek ajándékozta. Azóta Szigetet a győri püspökök birják, e sziget előbb csak erdő és rétből állott, később 1567-ben téglavetők települtek meg rajta, kik a győri bástyákhoz e sziget csúcsán égették a téglákat. Az Aginelli és Ortelius-féle képeken láthatók is a kemenczék.

Révfalu.

Révfalu (hajdan Tőkés) legrégibb birtoka volt a győri püspöknek, lakosait már 1296—1303. Tódor püspök némi szabadalmakkal ajándékozta meg. Pataházat (hajdan Felfalu és Malomsok) 1271-ben Ottokár elpusztította, V. István pedig Győr városának ajándékozta.

Ujváros e tájban még egészen lakatlan volt, mocsarak és ingoványok borították, csak a 16. század végén kezdtek itt építkezni.

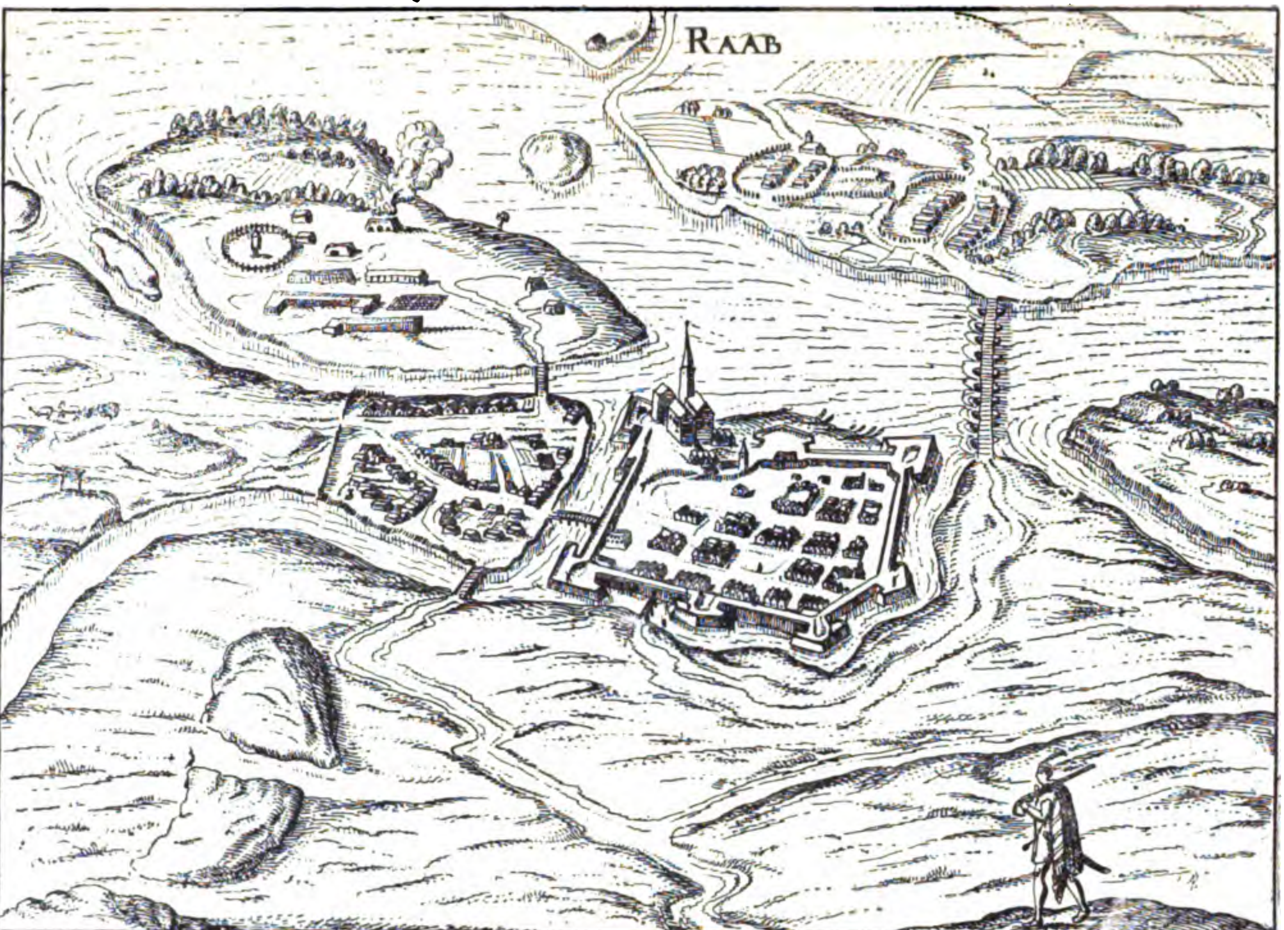
A város lakályossága.

Hogy a város viszonylag kényelmes és lakályos lehetett, tanusítják azon adatok, hogy királyaink itt szívesen mulattak, huzamosabban tartózkodtak, Erzsébet királyné pedig állandó lakásául is választotta. E mellett várispáni és püspökségi székhely, továbbá nagyobbszámu őrsereg és azok tisztjeinek állandó tartózkodási helye lévén, elégséges szilárd épületekkel kellett birnia.

Győr legrégibb felosztása.

Az 1518-iki adórovásban Győr városának következő területrészei vannak felsorolva:

1. A város (civitas).
2. Zenthbenedekfalva, a győri káptalané.
3. Zenthalberth, a győri préposté.
4. Kyralfewldew és Kertezzer (Királyföld és Kertesszer), a győri püspöké.
5. Hédervary István 3 factora.

RAAB

6. Hédervány Ferencz földje.
7. A Szent János lovagok földje.
8. Megher (Megyer) a győri kápolna földje.

A vár. Ha a győri *várról* szólunk, meg kell különböztetni a belső várat (fellegvár), mely a győri püspök palotáját foglalta magában. Ez a palota már 1566. előtt fennállott, mint a mellékelt s 1566-ból származó rézmetszet (Zenoi Domenico velenczei festő és rézmetsző műve) mutatja.

A külső vár. A *külső vár* (castrum) falai a mai káptalandombot körítették, úgy amint a fehérbárány szállodától kiindulólag a Király-utcza és Tejfölös-köz félkörben húzódó házsora a Frigyszekrény szobránál

befejeződve maiglan is mutatja fekvésével. A várfalak alá volt vezetve körben a Rába csatornája, mely a Duna utczánál torkolt a Dunába. *Ágoston* püspök 1447-ben Frigyestől 3000 aranyért ezt a várterületet válthatta vissza, mely azontúl a püspök birtokát képezte s innen Győr püspöki város czimét és jellegét viselte azontúl s a győri püspökök 1510-től Győrvármegye örökös főispánjai lettek.

A püspöki palota. A harczos idők bekövetkezésével a püspöki palota és a vár a várparancsnokok alá kerül, a püspökök hatósági joga megszűnik s az országos várrá váló győri erősség is a király kezére jut. A püspökök jogigényeiket fenntartják az egész káptalandombra, *Draskovich* György püspöksége alatt (1635—1650.) az ez iránt támasztott pörben a kir. kuria és *Pálfy* nádor a vitás területet a városhoz tartozónak itéli.

I. Ferdinánd alatt a várat renoválják s egyszersmind azon kezdenek gondolkozni, hogy maga a város építtessék ki erősséggé. 1560-ban kőbástyákkal veszik körül a várost s ezzel a tulajdonképeni belső vár jelentősége elvész. A fenn közölt rézkarcz híven mutatja a belső körvárat s a város körül vont uj erődítéseket. Az Ortelius felén szintén látható a nyoma.

Káptalan-Győr.

Káptalan-Győr közvetlen a várfalak alatt feküdt, nehány hosszú belvárosi utczából állott. Az 1518-iki adórovás szerint 111 portája volt.

Ujváros.

A mai *Ujvárost* 1548-ban említik először (Ujfalu); ez a városrész 1543-ban (Székesfehérvár eleste után) kezdett népesedni az idemenekülők által. 1572-ben már Ujvárosnak nevezik s 1604-ben némi erődítéssel látják el, melynek költségeihez e városrész lakói (még maga a „vitézlő rend“ is) hozzájárul.[1]

Benedek-falva.

Szent Benedekfalva vagy Pándzsa-utcza (a mai Temető- és Hosszú-utcza tájékán) a Szent Péter-utczával együtt a káptalan földesurasága alá tartozott, önálló bírája volt. 11 egész s 17 és fél félhelyes jobbágylakója volt 1509-ben, 1518-ban pedig 28 portája. A város megerősítésével ez a terület elnéptelenedik, lakói bemenekülnek a védett területre.

Király-föld.

Királyföld és Kertesszer a városi terület azon része volt, mely Káptalan-Győr és Majorok között feküdt, 1518-ban 34 portája volt, a Kertesszernek 15.

Albert-földje.

Szent-Albert vagy Adalbert-földje a Kertesszer-utcza további folytatása a Kalvária felé, 1518-ban 25 portája volt.

Héderváriak birtoka.

A *Héderváriak* győri birtoka egy utcza (valószinüleg a Szt.-Domonkos-utcza) volt, mely káptalani területén kezdődött s a mai vásártér felé nyúlt. A benne elhelyezett Szt.-Domonkos-templom és az utcza is, amennyiben az erődítési vonalból kiesett, elpusztult. 9 portája volt 1518-ban.

[1] „Főstrázsamester uram megtalálván bennünket, hogy az mostani török hirekhez képest Ujvárosban bizonyos állásokat csináltatna és arra 6 taraczkot akarna vonatni oltalomnak okáért mely épületre hogy mi is valami kevés contributióval lennénk, kivánta tőlünk; látván mi is, hogy ezen állásoknak megcsinálása és az taraczkoknak arra felvonása magunk és hazánk oltalmára szükségesek légyenek, azért accordáltunk, hogy az Ujvárosban lakozó városi emberek az maguk oltalmára azon állásoknak megcsináltatására contribuáljanak, az melyért Varga György uram ujvárosi esküttt szedjen ki és hozza biró uram kezéhez, minthogy azon Ujvárosban lakozó vitézlő rend is contribuált arra az épületre, ilyen okkal, hogy az contributio casusba ne menjen jövendőben.“ (Győr városa jegyzőkönyvéből 1604.)

Johanniták földje. *A Johanniták* földje egy telket tartalmazott 1518-ban, Nádorvárosban volt valahol.

Megyer. *Megyer* mint alapítványi birtok a székesegyházhoz épített Szt. Háromság-kápolnához tartozott, 1495-ben 17, 1518-ban három portát számlált.

Szabadhegy. *Zabady,* azelőtt Szt. Mihály, ma Szabadhegy, püspöki birtok s szőlővel volt beültetve.

Ezidőben Győr legvárosiasabb része a Szt. István templom környéke volt, a mai megyeház körül. Itt volt a legtöbb kőház. *A város szíve.* A külvárosokat földmívelők lakták, kik viszonyaiknak megfelelőleg építkeztek. A házak fából és vesszőfonatból épültek, sokszor porig égtek. Az utczák szűkek és zsúfoltak voltak.

A külön joghatóságú városrészeknek külön piaczaik voltak. *A vásártér* A „zombatpiacz“ (szombati hetivásárok piacza) körülbelül a vasutállomás előtti nagy téren volt. Káptalan-Győr piacza pedig a mai Széchenyi téren.

A régi utczák. Az ezidőbeli utczák nevei közül fennmaradtak: a *Nagy-utcza,* melyben kőházak voltak, a mai megyeház körül; a *Piacz-utcza,* a mai Király-utcza tájékán; a *Szt. Erzsébet-utcza,* a Stadel-ház vonalán az Ujkapu-utcza felé; a *Duna-utcza,* a *váraljai* házsor, a *Rába-utcza,* a mai Karmelita-térről délnek vonuló utcza. Ismeretlen fekvésű utczák: a Warga-, Németh-, Gyeke-, Kochy-, Uj-utcza és a hallottak utczája.

Templomok, kolostorok. Templomokban és kolostorokban gazdag volt a város. Legrégibb a *Székesegyház,* vele körülbelül átellenben a *Dóczy kápolna* (1487), azután a *Szent István templom* (városi plébánia-templom), a mai megyeház helyén (az Aginelli-féle képen a keleti bástyafalakhoz közel); a *Szent Adalberti prépostság temploma,* a mai kálvária helyén; a *Szent Benedek egyház* szintén elpusztult, a *Dominikánusok temploma* (Hédervváry alapítvány) elpusztult, a Ferenczrendiek *Szt. Erzsébet egyháza* és *Szt. Erzsébet kolostora* a mai Stádel ház körül, a *Szt. Katalin kórház-templom* Ujváros előrészén, a *Szt. Lázár kápolna,* a *Johanniták temploma* a Királyföld alsó szélén, Kis-Baráti felé. Mindezek a templomok elpusztultak vagy más rendeltetés czéljaira átépültek.

Középületek. Egyéb középületeknek is fennmaradt emléke, így a *városház* az, melyet I. Ferdinánd alatt épített a város egy piaczi telekre, e telket oly feltétellel engedte át neki, hogy az építendő ház 12 évi

használat után visszaszáll a káptalanra s csak egy része marad a városé. A *káptalani iskola,* a székesegyház déli szomszédságában, később sütőházul használták s e helyett a káptalan a városban rendezett be magyar iskolát. Emlékeznek az iratok káptalani *fürdőházról,* mely bérbe volt adva s káptalani *nagyvendéglőről* is.

A győri vár Ferdinánd előtt csupán a belső várból állott.

A győri erődítések. FERDINÁND határozta el az előnyös fekvésű Győr erődítését s FELS Lénárt várkapitánynak 252 sánczásót küldött le, kik naponkint 10 órát dolgozva, havonkint 1029 frtba kerültek. I. Ferdinánd azt írja Nádasdy Tamásnak, hogy Győrt árkokkal és palánkkal könnyen meg lehet erősíteni, úgy hogy a környék népe itt menedéket találhat s a vár is könnyebben lesz védhető. Rendelkezésére bocsájtja Pozsony, Sopron, Győr, Veszprém és Vasmegye jobbágyságát s felhatalmazza Nádasdyt az ellenszegülők megbüntetésére is.

Ferdinánd tervei. Az erődítést megkezdették, mély árkot ástak, azon belül kettős sorban czölöpöket vertek le, vesszőfonadékkal és ágakkal a czölöpöket két sorban összefonták s a széles rést kitömték földdel, kívül pedig a vesszőfonadékot sárral betapasztották, az útbaeső házakat kisajátították. Ferdinánd nagyon sürgette az erődítési munkálatokat, biztosokat küldött ki s az ellenszegülő Pozsony vármegye alispánját elfogatással fenyegette.

Uj tervek. A törökök közeledése még lázasabbá tette az erődítési munkák folyását, műszaki biztosok érkeznek, kik felügyelnek a munkára; ezek jelentése alapján a régi (belső) vár megerősítési tervét elejti, mert akkor négy helyett nyolcz bástyát kellene építeni s mert ez a vár a külső erőd által úgy is védve van, továbbá mert kétféle őrséget kellene tartani s veszély idején a katonaság hamarabb menekülne a fellegvárba. A Győr mellett táborozó Szász Móricz választott fejedelemhez két építőmestert küld s elrendeli, hogy a 400 sánczásó legényen kívűl még 500 katona dolgozzék a munkánál.

Az országgyűlés rendelkezései. Az országgyűlés is foglalkozik (1547) Győr megerősítésének kérdésével s úgy dönt, hogy Győr vár és a város külön erősíttessenek meg. A rendek arra kérik a királyt, hogy a püspöki tizedet fordítsa erre.

Sforzia tervei. Azon töprengtek és tanácskoztak ezután, hogy vajjon mily mértékben történjenek az erődítések. SFORZIA őrgróf és főkapitány 1555-ben azt jelenti, hogy az egész városnak kőfallal való körülvétele sok pénzbe és időbe kerül, elégségesnek tartja az ő tervei

szerint a belső vár megerősítését, kivül pedig az árkok és palánkok befejezését.

A tanácskozásokat megzavarta a török közeledésének híre. Erre lázas gyorsasággal folytatták az árkok és palánkok befejezését. GÁL Ádám várkapitány felszólítja Győrmegyét a király nevében, hogy az őrség számára szolgáltasson ő is fát (eddig csak a városi polgárság szolgáltatta) s a palánk besározására állítson embereket. Az alispán azt felelte, hogy a megye legfölebb egy szekér fát adhat falunként, a palánk sározására pedig a közmunkát megtagadta. Gál emiatt az alispán megbüntetését sürgette, annál inkább is, mert még Pozsony és Mosonymegye is hozzájárult a munkához.

A megye és a város.

A vár felszerelése.

Hadiszerek tekintetében e korszak alatt gyöngén állt a győri vár. Egy 1557-ik évi lajstrom szerint a szertárban 26 kisebb-nagyobb ágyú ($^1/_2$—6 fontos golyókkal), 10 nagyobb és 250 kisebb szakállas puska, 200 nagy vasgolyó (Szigetvárba küldendők), 4552 várágyúba való golyó, 287 mázsa puskapor az ágyúkhoz, 62 mázsa a puskákhoz, 113 mázsa ólom, 626 kötés gyujtó kanócz, lándzsák, szurok, olaj, 1024 kerékkészülékkel ellátott rohamfazék, 200 darab tüzesíthető nyíl stb volt.

Lakosság.

A lakosság ezidőben tiszta magyar volt, száma 4—5000 lehetett; a mohácsi vész után következő idők zavaraiban sokat vesztett a város.

Ipar.

Ipara jelentékenyen emelkedett, amennyiben a polgári osztály ekkor már erős volt, kereskedelmileg azonban a várvédelem munkái közben alászállott.

A győri főkapitányság.

Székesfehérvár megvétele után Győr hadi és Bécset védő jelentősége emelkedik s az országgyűlés sürgetésére az ország két főkapitányságra oszlik. Egyik a felvidéken és a tiszai részeken, a másik a Dunántúlon parancsnokol s ez utóbbi székhelye Győr lett.

Az 1558-iki 8 éves békekötés elég időt engedett Ferdinándnak, hogy régi tervét, Győrnek elsőrendü erőddé való kiépítését, megvalósíthassa.

A nagy erődtervek.

SALM Egon gróf a győri főkapitány, THANHAUSER György haditanácsos és FARABOSO Péter kir. épitőmester voltak a király biztosai, kiknek jelentése alapján, miután BENIGNO Ferencz is átvizsgálta a terveket és munkákat, a király elrendelte a nagyszerü erődítések készítését. A várost mély árokkal húzták körül, melyekből a víznek soha sem volt szabad kifogynia, s melyek közepén 3—4 öl széles

csatorna folyt. A belső fellegvár falainak erődítését mellőzték, a mellette vezető árkot lassankint betömték. A következő bástyái voltak ekkor a várnak.

A *várkastély-bástya* (A.), a *Sforzia* (fél) *bástya* a bécsi kapunál (B.), a *magyar* (Rába) *bástya* (C.), melyet 5 öl magasra emeltek. Ehez legközelebb feküdt a *császár-bástya* (D.), mellette a fehérvári kapu. Ezt követte az *uj bástya* (E.), majd a *középbástya* (F.), folytatólagosan a Dunaparton *szentdombi bástya* (G.) és végül a Dunakapunál a *Duna-bástya* (H.). *A bástyák és kapuk.*

A Sforzia bástyánál az ujra kiépített bécsi kapuhoz felvonó hidat terveztek. Az egyes bástyákon belül is erős kőfalat húztak s a fal és a bástya közét földdel töltötték meg, melynek szélessége legkeskenyebb helyén is négy öl volt. Olasz építőmestereket, téglaégőket és munkásokat hoztak s teljes erővel láttak a munkához.

Mellékelve bemutatjuk a báró Wiemes Ferencz mérnök-ezredes rajza s G. Bouttató metszvénye után az erőd teljes alaprajzát a Dunáról nézve. *Az erőd térképe.*

Az erődítések nagyon sokba kerültek s minthogy azok nem a város védelme érdekében terveztettek, hanem egész nyugoti Magyarország és Ausztria (Bécs) érdekében, sőt a kereszténységnek a pogány uralom ellen való élethalál harczát szolgálták, hozzájárultak a költségekhez a szomszédos vármegyéken kivül Ausztria, sőt a pápa is.

Havonta 5862 frt volt csak az alkalmazott munkások fizetése, és pedig olyan bérek mellett, hogy a főkőmívesmester Ranegger Márton havi 20 frtot, a pallér havi 8 frtot, a többi mesterek is 6—8 frt, legények 5—6 frtot kaptak. A téglavetők havonta 2,400.000 téglát vetettek s ezrét 1 frtjával, ennek fuvarját 15 krjával s így a téglavetés és szállítás költségét havi 3000 frttal számították. Benignó felügyelő és Gabällio épitőmester számítása szerint a bástya-erődőknél egy kubik öl építése 5 frt 30 krba került s 1561-ben a már elköltött 20,151 frton felül még 119,000 frtban számítják a befejezendő mű költségét. Egyidejüleg Ujvárost, Szigetet és Révfalut is körülvették karó-palánkokkal. *A költségek.*

Először déli erődfalakat, majd a kapukat építették ki, úgymint a bécsi, a Duna- és a fehérvári kaput, azután az északi és nyugoti bástyákat, végül a szentdombi és püspökvári bástyát (1575.).

A bevehetetlen vár. Az ekként elkészített győri erősségnek méltán jártak csodájára külországokból is s bevehetetlen híre bejárta csakhamar Európát. Phygius útleíró, a ki Károly fejedelemmel erre járt, a hatalmas falakkal, sánczokkal és bástyákkal bíró Győrt leírásában bevehetetlennek tartja. Szobieszky lengyel király is eljött megtekintésére egy század multával, mikor bécsi útjából hazatérőben volt.

A török uralom után az erődítési rendszert előretolt védművekkel még tökéletesítették, e nagyszabású földmunkákhoz Győr és Mosonymegye közmunkáját vették igénybe.

Montecuccoli Montecuccoli (1664.) még tovább kívánja fejleszteni a külső erődítéseket s az összes erődítések aláaknázását javasolja, tekintettel a törökök nagy várostromló ágyúira. E czélból 1000 mázsa puskaport, a legénység megszaporítását s egy évre való élelmet kér Győr számára.

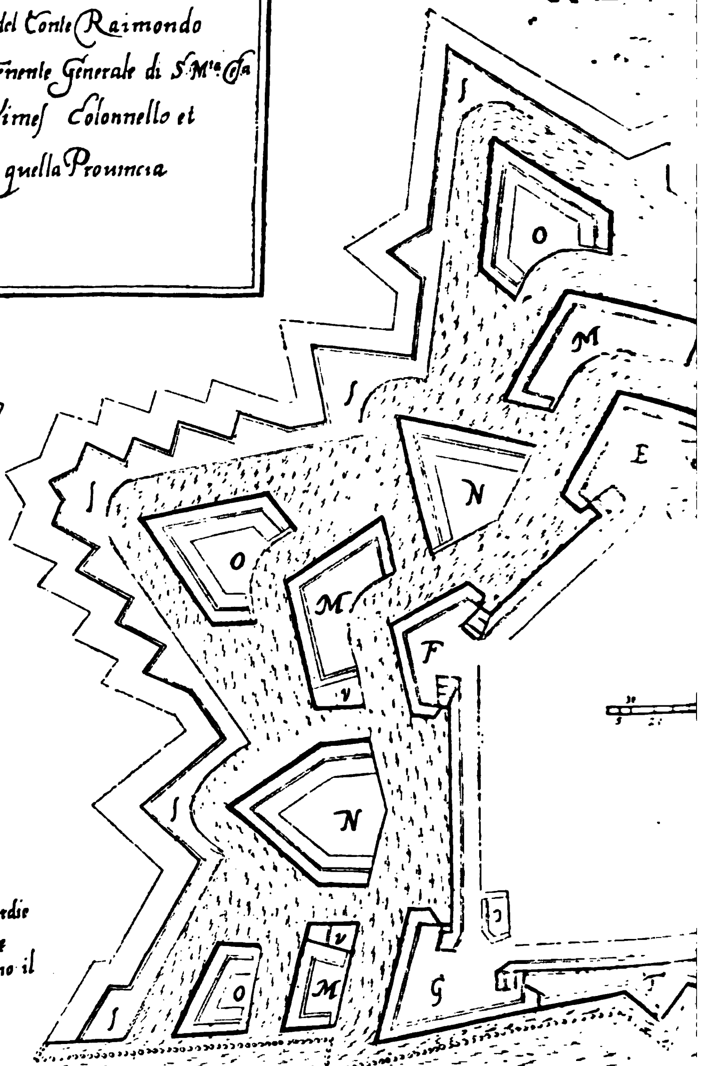
Ezek az előretolt csillagsánczok pontosan fel vannak véve a bemutatott báró Wimes-féle egykorú rajzon.

Az erőd méretei. Az erődítések méreteiről a következő adatokat közöljük. A külső erődítéseket övező sánczgyűrű legnagyobb belső távola a közép-bástyától keletre 163 öl, az uj-bástyától 156 öl, a császár-bástyától 133, a magyar-bástyától 166, a püspökvártól Sziget felé 105 öl volt. A közép-bástya előtt fekvő külső sáncz belső hosszúsága 50 öl, legnagyobb belső szélessége 60 öl, az uj-bástya előtt fekvő külső sáncz hossza 44, szélessége 56, a császár-bástya előtti külső sáncz hossza 33 öl volt. A magyar-bástya előtti belső sáncz hossza 118, a bécsi kapu előtti sáncz legnagyobb belső hossza 52, szélessége 63 öl volt.

A többiek mérete is ezt az arányt követte. A földsánczok a sarkoknál téglafallal voltak megerősítve, a szigeti és bécsi kapunál egészen fallal voltak körítve.

Falak, kazamaták Az összes falak, mint I. Lipót hadi mérnöke jelenté 1664-ben a királynak, jól égetett téglából voltak alapostul építve, a bástyafalak erősen falazott kazamatákkal birtak. A jelentés javasolta az árkok kimélyítését s egyszersmind arról is megemlékezett, hogy a város utczái igen sárosak, úgy hogy alig járhatók. Ajánlotta tehát jó mélyen homokkal meghordani.

A győri vár jó szolgálatot tett 1683-ban, mikor a török Bécs ellen indult. Az ostromló sereg egy hadosztályát a győri vár figyelése kötötte le. Azután még a kurucz háborúk idején volt szerepe,

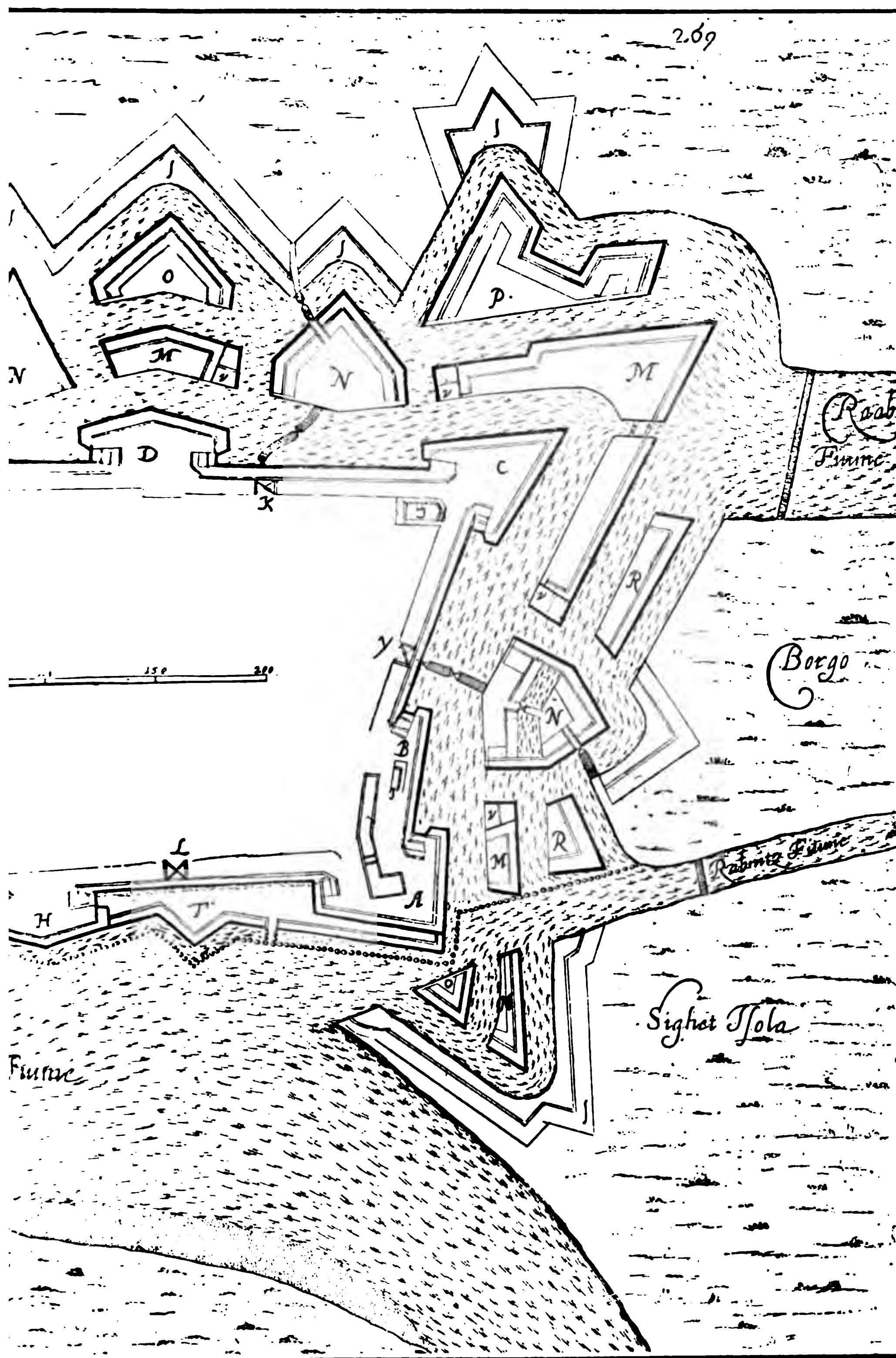

A vár és a küls

A. Várkastély-bástya.
B. Sforzia-félbástya.
C. Magyar (Rába) bástya.

D. Császári bástya.
E. Uj-bástya.
F. Közép-bástya.

G. Szent
H. Duna-
I. Gorve

:zok egyes részei.

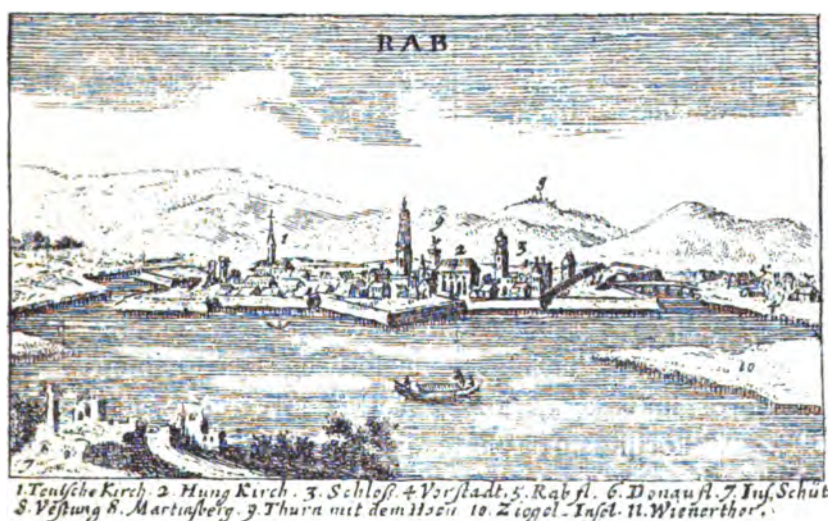
lya. *Y* Bécsi kapu.
K. Fehérvári kapu.
eri). *L.* Duna-kapu.

A sánczok és erődök katonai müszaki elnevezései a kép szegélyén levő betüs útmutató szerint.

később jelentőségét elvesztette. Az 1809-iki franczia ostrom volt a győri vár hadi hattyúdala.

A háborúk után

Az erődítések és a nyomban következő harczos idők természetesen egészen megváltoztatták a város helyzetét, a lakosság a külvárosokból a védett erősségbe húzódott, összekavarodtak a különféle közjogi megkülönböztetések a földesuri, vári és szabad városi hatóságok területkörei között, a kis térre szorult lakosság szűk, zsúfolt építkezést folytatott s a város mai alakját és területi rendezését az 1564-ben kiütött nagy tűz után nyerte, amikor a váron belőli

Győrt a várfalak és kapuk sugárirányában futó utczák szerint szabályozták.

Az 1567. telekkönyv

E tűzvészt követő telekfelosztás szerint készült az 1567-ik évi nagyérdekű telekkönyv, melyben fel vannak jegyezve az összes telkek tulajdonosainak nevei, társadalmi állásuk, a telkek méretei.[1]

Lakosság.

Mindeme körülmények behatása alatt Győr lakossága is megváltozott úgy nyelv, mint számarány tekintetében. A mohácsi vész után a gyakori tűzvészek, Babich Pál erőszakoskodásai és a török részéről folyton fenyegető veszély következtében sokan végleg elhagyták Győrt s maga I. Ferdinánd is 1551-ben Győr polgárságát csekély számúnak mondja.

[1] A történeti rész III. fejezetében közöljük adatait.

Az erődítések s építkezések után a város lakosságának száma ismét növekszik ugyan, de ez nem a régi magyar lakosság volt, hanem idegen jövevényekből állott; különösen Miksa király uralkodása alatt nagyszámú idegen elem jött Győrré s lett annak állandó lakosává. A belváros lakossága 1567-ben már nagyon vegyes jellegű s majdnem mindenféle nemzetiségű jövevényt találunk a győri házbirtokosok sorában.

Idegenek.

Az idegenek zömét németek képezték, a győri német főkapitányok a magyarság háttérbe szorításával az idegenek számára igyekeznek lefoglalni a tért s azok érdekét mindenkép előmozdítják. A magyarságnak azonban nagy segítségére volt az a körülmény, hogy az ország hódoltsági területéről sokan menekültek Győrré s itt az Ujvárosban települtek le. Ez idő óta népesedett be leginkább Ujváros menekülő magyarokkal.

Németek. *A magyarság.*

A magyarságnak támasza volt még a győri nemesség is, mely szívós kitartással őrízte jogait, hűséges támasza volt a káptalannak, midőn a német főkapitányok hatalmi törekvései ellen földesuri jogai fentartásáért két századon át küzdeni volt kénytelen. Csakis eme tényezők együttes működésének eredménye volt, hogy Győr az erős idegen áramlat daczára sem lett egészen németté. Számra nézve a város lakossága, hozzávéve az ujvárosi településeket is, az 1592. év körül ismét elérte azon számot, melylyel a mohácsi ütközet előtt birt.

A nemesség.

Az 1567-iki telekkönyv a következő utczaneveket említi belvárosban: Szt-Márton (Tűztorony)-utcza, Fehérvári-utcza (Király-utczától a fehérvári-kapuig), Oldalköz, Császár-utcza, Felső-közép-utcza, Alsó-közép-utcza (gyüjtőnevek a bécsi-kaputól keletre vonuló utczák számára), Uri (Király)-utcza, Uj (Kazinczy)-utcza, Kalmár- (Duna felől a piaczra torkolló utczák), Magyar-u. (párhuzamosan a Szt-Márton-utczával), Hegy-, Zsidó-utcza.

Régi utczák 1567-ben

Az 1617-iki telekkönyvi felvétel alkalmával az utczák uj neveket kaptak.

Néhány mai utczának megfelelőleg a következő nevek fordultak elő:

1617-ben.

Kazinczy-utcza = Szt-Mátyás-utcza,
Király „ = Szt-Rudolf „
Baross „ = Szt-Márton „
Alsó- és felső-Duna-utcza = Szt-Anna és Mária-utcza,

Megyeház-utcza = Szt-Albert-utcza,
Városház „ = Szt-Maximilián-utcza,
Apácza „ = Szt-Erzsébet „
Teleky „ = Szt-Sebestyén „
Kovács „ = Szt-János „

A templomok és középületek közül említés tárgyai a következők: *Templomok.*

A *székesegyház,* melyet a harczok idejében Győr visszavételéig hadiszerek raktárául foglaltak le s maga a székesegyház a Szent István templomba költözött át oltáraival. Kőtornyát Széchenyi György püspök építette a régi fatorony helyett, ugyanő restauráltatta át Rana olasz építőmester által.

A *Szent István templom,* később *német* (protestans) templom. A káptalan a később visszafoglalt templomot a Szt Ferenczrendieknek adta, kik ujjáépítették az 1654-iki tűz után és kolostort is építettek mellé. (Ma megyeháza.)

A *jezsuiták Szt Ignácz temploma.* II. Ferdinand alatt — a káptalan ellenzése daczára — Dallos Miklós püspök adott számára telket, melyen épült collegiummal és gimnáziummal, jobbadán Széchenyi György püspök adományából. A gimnázium kezdetben polgári házakban volt elhelyezve s 1627-ben kezdődött meg a tanítás. (Ma a benczések temploma, rendháza és főgimnáziuma).

A *kármeliták temploma* és kolostora, Szelepcsényi esztergomi érsek hagyományán épült.

Ujvárosi templom (a mai zsidótemplom helyén).

Iskolák: A Széchenyi püspök által alapított *papnevelő* intézet és nemesi convictus (a belvárosi elemi iskola helyén). A *káptalani* iskola a Szent Erzsébet-utczában. Az *ág. ev. gimnázium* szintén fenállott Ujvárosban 1749-ig. *Iskolák*

A *püspöki* palotát a várparancsnokok lakták, a káptalandombon volt az úgynevezett várostorony, melynek 1703-ban már nincs nyoma. Ortelius képein még látható. *Középületek.*

Az *apátház,* a pannonhalmi főapátok székháza (ma kisszeminárium), a *pálosok* szállóháza (ma Fehér-Bárány szálloda).

A *városház* mai helyén. Piaczra néző sarkában volt a városi korcsma, hátsó részein (a börtönök helyén) pinczéje, jégverme.

A *megyeház* ujabb épület. A 16-ik és 17-ik században a megyegyűléseket részint a városház termében, részint egyes főtisztviselők lakásán tartották. A 17-ik század végén a megyeházi ülések a mai

polgári leányiskola (előbb jogakadémia) Zichy és Vázsonyi házban tartattak. II. József idejében nyerte meg a megye a Ferenczrendiek templomát és kolostorát.

Belváros házai 1567. 1567-ben az összes beépült, vagy üres háztelkek száma 770 volt a *belső városban.* 1617-ben már csak 592, 1703-ban pedig 532 volt. Ennek oka az, hogy a telkeket nagyobb házak építése céljából összevásároltak s beépítették.

1703. 1703-ban 5 kétemeletes, 144 emeletes és 383 földszintes ház volt és pedig 30 egyházi, 156 grófi, vagy nemesi, 211 polgári, 112 német s 23 magyar katonai hatóság alá tartozó birtokossal.

1718. 1718-ban kimondták a hatóságok, hogy az összes győri házakat kőből kell építeni. Azelőtt ugyanis fából és földből való kisebb házacskák is voltak.

Adó. *Adó* tekintetében a nemesség 3907 öl házterülete után 3898 frt, a polgárság 2582 öl házterület után 2845 frt adót fizetett 1703-ban. 1709-ben a belvárosi lakosság 6393 frt 47 denár adót fizetett s ez alól csak az egyháziak, a főkapitány, a soltész és a zászlótartó háza volt mentes.

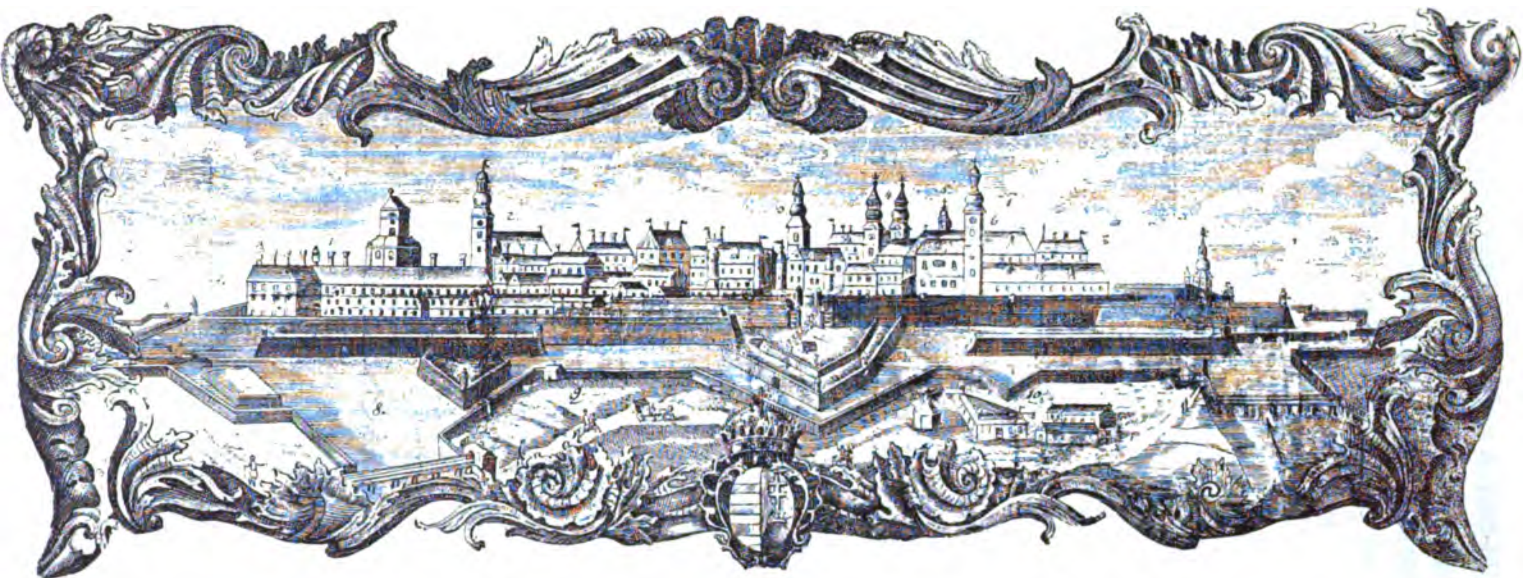
Ujváros. *Ujvárosban* 1615-ben 92 ház volt, 1701-ben már 488. Ebből a nemeseknek 40, a polgárságnak 241, a katonai alattvalóknak 154, a hajdúknak 53 volt birtokában s 1714-ben az ujvárosi nemesség 190 frt 25 denárt, a polgárság 850 frtot fizetett adóul, míg ugyanakkor a belváros nemessége 2461, polgársága 3350 forintot.

Ujváros kátyús, sáros városrész volt, a 18-ik század elején utczái kiköveztettek, azonban oly feltétel alatt, hogy ostrom esetén a követ felszedik és a várba szállítják, nehogy az ellenség azt sánczaihoz felhasználja. Szigettel és a várossal híd kötötte össze, ez utóbbi a Rábán csapóajtóval és erősséggel volt ellátva.

A lakosság elemei. A város lakossága lényeges változáson megy át s mondhatni felcserélődik. Idegen állandó őrség, olasz és német építőmunkások jönnek falai közé, ez utóbbiak itt meg is telepesznek hosszu munkáik alatt, így az állandó lakosság zöme idegen lesz.

A lakosok három részre osztható, a *katonaságra,* a *kereskedőkre* és az *iparosokra.*

Az ipar. Az *ipar* fejlődése a képzett idegen mesterek letelepülése s az állandó nagy őrség és tisztjeinek igénye folytán előrehalad, különösen a vargák, tímárok, szűcsök, szíjgyártók, szappanosok és gyertyamártók, lakatosok, ácsok, kőmívesek, hajóépítők és puskaművesek

Győr látképe a 17-ik században.

Egykorú kép.

ipara. 1703-ban a belvárosi háztulajdonosok között 28 iparágon 127 iparos volt.

A legrégibb czéhek Iparosaink ekkor már *czéhek* szerint voltak elkülönződve és tömörülve az egész országban. A czéhszabályok képezték az akkori idők ipartörvényét, ezekbe voltak foglalva az egyes czéhek által esetleg nyert kiváltságok. E czéhszabályok a magyar ipar történetének kiválóan becses adalékait foglalják magukban s érdekes világosságot vetnek keletkezésük idejére. Czéhszabályokat már az 1385-ik évből ismerünk, ekkor állapították meg a Szepesi gróf és a bírák posztógyártóik czéhének szabályzatát. 1462-ben a debreczeni csapók, 1466-ban a zágrábi szűcsök, szíjgyártók és zablakészítők, 1498-ban a gyöngyösi mészárosok, 1499-ben a bártfai vargák, 1521-ben a miskolczi vargák, 1602-ben a pozsonyi csizmadiák czéhe nyert kiváltságot, vagy szabályzatot. A győri czéhek közül 1593-ból a „barbély mesterek“ és 1582-ből a német vargák és 1602-ből egyesült „pajzs, szíjgyártó, fegyvertisztító és nyereggyártó czéhnek“ szabályzatáról ismeretes a megerősítő okírat. A csizmadiák és a német vargák régi czéhszabályzata is fennmaradt s azokat a történelmi szemelvények közt később közöljük.

Elnémetesedés A város elnémetedése e korban kezdődött. Az 1567-ikí telekkönyv 812 belv. házbírtokosa közül 375 magyar van. Magyar és német polgárság keletkezik, mely versenyez a közélet minden terén. Mindazonáltal a 16. és 17-ik században a magyar polgárság túlsúlyban van, csak a 18-ik században veszti el a tért, II. József germanizáló uralma alatt.

A külvárosok. A török háborúk alatt *Nádorváros* lakosai ott hagyták telkeiket, *Ujváros* leégett, lakói szintén bemenekültek, a népesség lefogyott, 1615-ben a belvárosban 206 házban 224 polgárt, Ujvárosban 92 házban 116 polgárt irtak össze.

Győr lakossága a török uralom alatt jelentékenyen megfogyott, mert aki csak menekülhetett — menekült. Török családok Győrött mint végvárban csak elvétve voltak s így a visszafoglalás után törökök itt nem is igen maradtak. Győr a töröknek csak katonai városa volt. A visszavételt követő években lassankint visszatértek a menekűlt régi lakosok, kik felesszámmal németek és magyarok voltak s régi házaikat visszakövetelték.

A ráczok. A lakosság számát 1607-ben növelték a ráczok is, kik Vaicas Száva vezérlete alatt jöttek Győrbe s a káptalan Uj-

városban a maig is róluk nevezett utczában telepítette le őket. Szerződésileg biztosítva lett részükre 1612-ben a szabad bíróválasztási jog és a városi hatóságtól való teljes függetlenség. Földesuruk a káptalan volt s minden ház után évenkint 3 frt földesúri adót fizettek a káptalannak. A ráczok körülbelűl 54 házban laktak, hogy e házak nem valami nagyok lehettek, kitünik abból, hogy egyikük 1611-ben 13 frtért adta el házát.[1]

A zsidók helyzete. Az 1567-iki telekkönyv már említ *zsidó-utczát*, tehát ekkor már voltak a városnak zsidó lakosai. Montecuccoli kitiltotta őket a város területéről, csak vásárok alkalmával engedte meg bejövetelöket.

A 17-ik században két zsidó kereskedő van a lakosok között, kik a főkapitány pártfogása alatt állanak.

A lakosság száma. 1700-ban a lakosság száma 9–10000 lehetett, azonban az 1711-iki borzalmas pestis alkalmával e szám tetemesen lefogyott.

Különféle értékek. Az ingatlanok és jószágok értéke felől a régi telekkönyvi feljegyzések és periratok tájékoztatnak némileg. Igy Győrváros 1600-ik évi jegyzőkönyvéből olvassuk, hogy Philep Frisch felesége, Anna asszony, az ő megnevezett ura 600 forintnyi adóssága fejében eladja belvárosi házát, kap érte a vevőtől az adóság kiegyenlítésén kivül 100 forintot és egy vég cömöletert. Tőre Gergely győri kanonok 1534-ben győri házát Nagyváti Pál kanonoktársának 50 magyar forintért eladja. Pordányi Mihály szabadhegyi szőlejét 6 frtért adja el 1533-ban. Kajári István győri kanonok elhunyt Labodi Pál kanonoktársa nagy-écsi szőllőjét bőnyi Demsedy Istvánnak 25 magyar forintért adja el 1534-ben. Nagy-füsi nemes Petke Fülöp ugyanazon évben fél nemesi telkét minden tartozékaival együtt 11 magyar forintért adja el. (A káptalan felvallási jegyzőkönyvéből, melyet 1533-ban kezdett vezetni.) Ugyanazon időtájt egy ujvárosi házat 70 tallérban számítanak, egy győri fuvaros Pápára és vissza 10 forint fuvarbért kér, e borsos számla azonban per tárgyává leszen, a bor akója középárban 2 frt, egy köböl búza 90 denár, egy tehénért, melyet a csordás gondatlanságából a legelőn elvész, 7 frtot itél meg a városbíró.

*

[1] A káptálannal kötött szerződésüket később a népesség tőrténeti szemelvények között mutatjuk be.

„A páter jezsuiták 90 tallerát — aprópénzül pediglen 180 és 44 forintját, kivel Tomsinovits Szabó Ágoston volt adós készpénzül, — és az minemő marhájával fizettetett, így limitálták és kinek conscriptiója az mint következik:

Piaczi árak

Elsőben az elmnlt napokban adott az pátereknek Szabó Ágoston készpénzt forintot 16. Annak utánna ez mai napon adott ismég készpénzt 16 forintot. Búzát adott 24 köblöt, adja köblét per denár 90. fácit fluos 21 69 denár. Bort 11 akót, adván akaját $2^1/_2$ forinton, fácit 27, 50. Egy végig bélelt jó Maikszer dolmánt per frt 8. Egy szederjes csímazin csonka jó mentét, róka háttal és farkas háttal bélezett per 25 frt. Egy vörös Rassa arany prémmel asszonyembernek való szoknyát per 28 forint." (Győr város jegyzőkönyve 1604).

*

„Bohumek Szabó János az fiát Pétert minden ingó és ingatlan javaiból kielégítette. Szállott ily állandó békességre, hogy az ujvárosi házat az atya néki adja az fiának 70 tallérért és fia is elveszi. Bort is ád, akaját adván 1 frt 90 kispénzért." (Városi levéltár 1604).

*

Miksa főherczegnek magyar királylyá koronáztatása alkalmával — egykoru német nyomtatvány szerint — 1563-ik évben Pozsonyban tartott országgyülés idejére, az élelmi czikkeknek ára, nehogy azokkal uzsoráskodás üzessék (damit mit den Lebensmitteln kein Wucher getrieben werden sollte) kinevezett biztosok által következőleg szabályoztatott.

Egy mérő fehér liszt 20 denár, egy mérő rozs liszt 10, egy mérő zab 15 és 1 mérő árpa 13 denár. Három személyre való kenyér 1 denár, egy nyársra való malacz 9, egy lud 6, egy kappany 6, egy tyúk 4, egy csirke 2 denár, 5 tojás 1 denár; 1 font vaj 7, 1 font csuka 6, 1 font ponty 4, 1 font süllő 4, 1 font szalonna 3, 1 font marhahus 2, 1 font borjuhus 2, 1 font juhhus $1^1/_2$, 1 font sajt 3 és 1 font gyertya 4 denár; továbbá 1 pint méz 5, 1 pint bor javából 4, közönségesből 3 denár, hat ökrös szekér széna 60, ugyanannyi tűzifa 25 és négylovas kocsi szalma 20 denár.

*

Perlekedések.

A városbíró előtt folytatott perlekedéseknél 4 frt panaszpénz tétetik le előlegesen s a megitélt bírság (csög) ha t. i. a pereskedők azt, a minek megtartására magukat a bíró előtt kötelezték, meg nem tartják, rendesen részben a városbíró, részben az esküdtek javára szolgál s ez képezi fizésüket. Egyes esetekben azonban a bíró a „város részére" itéli meg azt.

A városi jegyzőnek fixfizetése volt, melyből minden nemesre 25 denár s minden kapura 33 denár vettetett.

„1616-ban szept. 15-én Skolek Imre jegyző becsülettel elbocsájtatott és kifizettetett. Helyébe Zity Lőrincz 40 frt évi fizetés mellett megválasztatott.“

A megye is választott ez idő tájt jegyzőt Nagy György személyében, ennek a fizetése is 40 frt.

A pénzérték — mint a vármegye 1621. márcz. gyűlésén kihirdettetett, a következő volt: Egy arany értéke 6 magyar frt és 7 denár, egy császári tallér 4 frt 5 denár; 60 számu érczpénz 1 frt $13^1/_2$ dr, 120 számu érczpénz 3 frt 25 dr, 48 számu 72 dr, a 12 számu garas 18 dr, a kisebb $4^1/_2$ denár.

*

Négy régi telekkönyv maradt fenn a város levéltárában.

Az I. az 1567-iki telekkönyv (másolat) német nyelvű s ennek II. Ferdinánd pecsétjével hitelesített másolata a II. számu. Ez az 1564-ik évtől II. Ferdinándig előállott állapotok adatait tartalmazza. Közli az Eysler Tamás által készített szabályozási terv és telekfelosztás szerinti háztulajdonosok neveit, továbbá azokét, kiknek nagyobb telkeik voltak s ezeket kisebb darabokra osztották, valamint a lerombolt házak tulajdonosainak névlajstromát és a számukra kárpótlásul adott telkeket; végül azon háztulajdonosoknak neveit, kik Győr elfoglalása előtt birt házaik visszaadását követelik. II. Ferdinánd nagy császári pecsétje és I. o. Springer aláírása hitelesítik e telekkönyvet. *Az 1567. telekkönyv*

Az 1617-iki (III. sz.) telekkönyv Győr visszavétele után az ezen időben történt rendetlen építkezések folytán előállott uj állapotokat veszi fel s Preiner János főkapitány rendeletére Francisco de Courir mérnök-kapitány és Pflaum Lénárt soltész által a nemesség, polgárság és katonaság 11 tagu vegyes bizottságának közbenjöttével készült. Ez alkalommal uj nevet kaptak az utczák. E telekkönyvet a bizottsági tagok névaláírása, gyűrű-pecsétje és II. Ferdinánd nagy császári pecsétje hitelesíti. *1617-iki*

Az 1634. évi (IV. sz.) telekkönyv az előbbi nyomán készült, az utczák nevei azonosak s az időközben történt építkezéseket és eladásokat is tartalmazza. *1634-iki*

Az 1703. évi (V. sz.) telekkönyvet I. Lipót készítette a polgárság kérelmére, a megye, a város, a német és magyar katonaság közbenjöttével. Ebben a lakhelyiségek részletes felvétele és bennfoglaltatik. *1703-iki*

Legáttekinthetőbb s legvilágosabb az 1617-ik évi.

A tűztorony. A befejezés felé közelgő század folyamán ezeken a nyomokon épűlt ki a város, a mult század utolsó évtizede még egy toronynyal ékesítette a falakat, a fehérvári kapu fölé emelt tűztoronynyal (1792-ben), mely épen száz évet élt. A 30 öl magas torony sánczerődök köveiből 1792-ben épült Tollner építész vezetése alatt, a toronykapu ivezete nyílt átjárást képezett a Bel- és Ferdinánd város közt, a torony alsó épülete árvaházul szolgált, felső helyiségeiben pedig a toronyőr tartózkodott, ki ébrenlétéről régente negyedóránként négy irányban hangoztatott trombitaszóval adott jelt. A torony karzatáról nemcsak az egész városra, és a vidékre nyílt tiszta áttekintés, de kedvező körülmények közt Pozsony vára és a bécsi havas (Schneeberg) is kivehető volt róla.

Bástyatéglák. Győrváros középkori bástyatéglából keveset őriztek meg a lebontások alkalmával. A Miksa király korából való téglákon, milyenek a bécsi kapu mellett állott bástyából kerűltek elő, csat, kereszt, vagy forgantyú kerül elő évszám nélkül. Leggyakoribb téglák az ily jegyüek

R. G. V M. 1 6 6 1	és	S. G. G. V. H. 1 7 1 2
(Raymund Graf Von Montecuccoli).		(Siegbert General Graf Von Heiszter.)

A tűztorony (fehérvári kapu) lebontása alkalmával ilyen téglákat találtunk:

R. G. V. M. 1 6 6 9	R. G. V. M. 1 6 7 3

Szobrok, emlékek. E korból eredő szobor-emlékműve csak kettő van a városnak: a Széchenyi-téren levő *Mária-szobor,* melyet Kollonics püspök emeltetett 1686-ban Budavárának a törököktől történt visszavétele emlékére. (E harczban a győri hajduk különösen kitüntették magukat, Petneházy, ki első volt zászlóval Buda falán, szintén a győri hajduk egyike volt.) A szobor magassága 8 öl, Mária egy karcsú márványoszlop tetején áll, alúl kőkorlát, négy sarkán szentek szobrával. A másik a káptalandomb tövén a Duna-utczánál álló

frigyszekrény-szobor, melynek 1731-ben történt felállítása a következő vallási történethez fűződik.

„A mult századok ismeretes szokása volt, hogy egyes helyiségek, főleg zárdák és templomok menhelyet (asilum) képeztek, melyben bármely bűnös az üldözők kezei elől egyelőre menedéket nyert, ilyen volt a jezsuiták győri társháza is, hová többi közt egy szökevény katona menekült, ki az úrnap nyolczadán tartott körmenet közé vegyült, társai azonban őt ezen emlék-szobor közelében felismervén, őt elfogandók a körmenetet annyira megzavarták, hogy a tolongásban az oltáriszentség az ünnepélyt vezető áldozár kezéből kiesett és a zavargók által összetiportatott. Az oltári szentség e profanatiójának kiengeszteléséül emelé VI. Károly császár ezt a emléket, melynek oldalát szép relief ékítmények borítják, tetején pedig frigyszekrény nyugszik. A szobrot Simor és Zalka püspökök diszen renováltatták."

A város, különösen a Belváros egyike volt a hazai csinosabb városoknak. *A belváros képe.*

Szép szabályos, egyenes utczái voltak, noha a házak nagyrészben szűkek és alacsonyak. Nem hiányoztak azonban ez időben sem Győrött a nevezetes és diszes épületek, melyek közül néhány még ma is áll a régi alakjában s épen nem válik szégyenére a régi építkezésnek. A város utczái azonban XVII. század első felében még kövezetlenek s esős időben nagyon sárosak voltak, csak később, leginkább a XVIII. században kezdték azokat kőburkolattal fedni.

A Belvároson kívül a XVII. században kezdett emelkedni *Ujváros.* Ujváros is, melynek tulajdonképeni nagyobb jelentősége és benépesedése a török időkre esik, midőn a török hódoltsági területről menekült lakosok szállták meg. E városrész lakossága is a káptalan földesúri joghatósága alá tartozott, noha eltérőleg egyéb jobbágy lakosságtól, több kiváltsága volt.

A győri lakosság viszonyaira nézve említést érdemel még azon körülmény, hogy a győri vár főkapitányai a város területére nézve úgy a rendőri hatalom, mint a közigazgatás és bűntető hatalom legfőbb vezetését is maguk számára igényelték s ezért a káptalannal, melynek földesúri jogait sértették s a megyei hatósággal, mivel az országos törvényeket lábbal tapostták, folytonos surlódásban éltek.

Vallási viszonyok. A lakosság vallási állapotára s az egyházak történetére vonatkozólag az előző beltörténeti fejezet adta elő az idők fejleményeit, e helyen azért csak a legszükségesebb fejlődés-történeti mozzanatok felemlítésével kerekítjük ki fejezetünk tartalomkörét.

A püspökség. A r. kath. *püspökség* alapítását közönségesen az 1001-ik évre teszik; a győri püspökök tevékeny részt vettek első királyaink alatt a kormányzatban, dandáraikkal a haza oltalmára rendesen kivonulnak, egy győri püspök (György) Sajónál, egy másik (Paksi Balázs) Mohácsnál, egy harmadik (Péter) a szent sírért való harczban Tábor hegyénél ontotta vérét, Bakacs Tamás Bécs ellen harczolt vitézül Mátyás alatt, többen közülök a primási széket megnyerik; a püspökök voltak 1510-től 1783-ig Győr vármegye örökös főispánjai, vallási- és iskolai intézmények alapításában különösen kivált Széchenyi György. Az egyházmegye területéből Vasmegye a szombathelyi püspökség alapításakor (1777.) szakíttatott ki.

A káptalan A győri *káptalan* alapítása a püspökséggel egykorú, a 16-ik században 34 tagja volt, 1594-ben a török foglalás miatt Sopronba költözött s 1594-ben tért ismét Győrbe vissza (az 1599. 42-ik t-czikk adta jognál fogva). A káptalan volt Győr belváros területe legnagyobb részén a földesúr, mig 1743-ban egyezségileg le nem mondott e jogáról.

Rendek. A lovagrendek és kolostorok közül legrégibb volt a város területén a Szt János rend (1200 körül), melynek Nádorváros végén baráti felé volt birtoka. I. Mátyás király templomukat meglátogatván, kedvezményeket biztosított számukra. A templom a 16-ik század végén már rom volt s a johannitáknak Győrött hire veszett.

Jezsuiták. A *Jézus-társaság* II. Ferdinánd alatt települt ide (1624), Széchenyi György püspök bőkezüségéből épitették templomukat (a mai benczés-templom), kolostorukat és gimnáziumukat, 1774-ben a rend fel lőn oszlatva, a társház egy ideig bérház lett, később ide helyezték a püspöki papnöveldét, azután szinházul és tánczteremül szolgált, végül a szt. Benedekrend nyerte meg (1802.) a templommal együtt.

Benczések. A szt. *Benedekrend* a 17-ik században szerezte meg a város szomszédságában levő (ma kis-szeminariumi) épületet, az „apátház"-at, a rend 1786-ban feloszlattatván, 1802-ben a jezsuiták templomát, társházát és gimnáziumát nyerte, az apátház pedig 1816-ban a káptalannak adományoztatott.

AZ UTOLSÓ TORONY.

(1792—1892.)

A fehérvári kapu bejárata fölé 1792-ben *Tollner* épitész tervei alapján épitett *tüztorony* képe, közvetlen a lerombolttatás előtt való időből (1892.)

(Lebontás alatt levő állapotáról a 122. lap ad képet.)

Karmeliták. A *kármelhegyi* szerzetesek temploma és kolostora az 1714-ik esztendőben épült.

Franczis-kánusok. A szt. *ferenczrendiek* kolostora és egyháza hajdan Nádorvárosban volt a János lovagok egyházának közelségében, győri polgárok építették, Erzsébet királyné 1301-ben helyreállíttatta, 1555-ben elpusztult s ekkor, tekintettel a külvárosok védtelen helyzetére, betelepítették az erősségbe, a mai megyeház helyére. A rendet II. József szintén feloszlatta.

Dominikánusok. A szt. *Domonkos* rendiek legelső magyarországi zárdája a győri volt, a Hédervári család egy szerzetbeli tagja, Pál atya, alapította 1221-ben. Elpusztult, helye is ismeretlen.

Camillanusok. A *Camillanusok* zárdája és temploma a mai nádorvárosi templom és plébánia lak, melynek kertjében a félbenmaradt nagyobb szabású építkezések maradványai ma is láthatók. II. József 1784-ben a rendet megszüntette.

Orsolyiták. Az *Orsolyiták* Szt Anna temploma és zárdája az Apácza-utczában van, 1726-ban Neupauer Anna telepítette Győrbe leányok nevelésére. [1]

A protestánsok. A két *protestáns* egyház alapjának megvetése azon időben történt városunkban, amikor Ferdinánd német várőrséget helyezett Győrbe. Az első győri lelkész Rueber volt. 1567-ben már a belvárosban három lelkészük volt; ujvárosi telküket 1600-ban vették, a városból történt kiűzetésük után. 1613-ban Pataházán építettek templomot s 1647-ig itt tartotta a két prot. felekezet az istentiszteletet. A vallás szabad gyakorlata ekkor engedélyeztetvén, ismét a Belvárosba költöztek, honnan 1671 körül ismét kiűzettek. Ezidőben a két felekezet egymástól elkülönződött. 1681-ben a vallásgyakorlat szabadsága törvénybe iktattatván, 1683-ban az akkori várparancsnok maga vezette be a várba a prot. lelkészeket, de amikor a török veszedelmek megszüntek s a vár jelentősége hanyatlani kezdett, fegyverrel űzték ki őket és egyházi épületeiket feldúlták. Ekkor építették fel 1600-ban vett ujvárosi telkükre templomukat és iskolájukat (1705). Ezek az épületek 1725-ben leégtek.

A reformatusok mai területük szomszédságában vettek telket, arra építettek templomot és iskolát. A templom 1705-ben leégett.

[1] A *Sz.-Vincze* leányainak (irgalmas szüzek, szürke nénikék) Győrszigetben van a templomuk és zárdájuk. Simor János telepítette ide 1862-ben.

1771-ben a protestánsok egyházi épületeit elvették és eladták. A reformátusok épületeit Mularz Henrik orvos és neje vették meg s helyére a szt. Háromságról czimzett kórházat alapították. Ugyanekkor bezárták az `evangelikusok épületeit, melyek elpusztultak. Ezek helyén épült 1841-ben a mai ujvárosi kath. plebánia-templom. Az evangelikusok a türelmi parancs kihirdetése után 1783-ban ideiglenes fatemplomot építettek Róth András udvarán, 1784-ben vették mai telküket, mely akkor posvány volt. 1784. junius 1-én tették le mai templomuk alapkövét.

A ref. felekezet 1783-ban a Matkovich család által birt „Vörös ökör" fogadót vette meg s itt rögtönzött imaházat és iskolát. 1863-ban ezt ujjá építették. 1783-ban az ev. egyháznak 2354, a reformatusnak 577 híve volt.

A *zsidó* felekezetet régente országos törvény tiltotta ki a városokból, mindazonáltal már a 16-ik században lehettek a városnak zsidó lakosai, mert az 1567-iki telekkönyv már „zsidó-utczát" említ. A háborús időkben a külvárosok népével ők is a várba jöttek s ez időben fontosabb élet-halálkérdések uralkodtak a közállapotok terén, semhogy kiűzetésükkel ráértek volna foglalkozni. 1725-ben összeiratásuk alkalmával már szó lehetett erről, mert a várparancsnok kijelentette, hogy a zsidók az ő védelme és hatósága alatt állanak. 1773-ban a megyében 424 zsidó volt, a városban már egy sem. 1857-ben a megyében 3342, a városban 681. Győrszigetbe az 1791-ben kötött szerződés értelmében 30 zsidócsalád telepedhetett le, mely a püspöknek 200 forintot fizetett évente. A győrszigeti imaházat 1795-ben építették, a győrvárosi hitközség 1843-ban alakult s a győrszigetivel 1851-ben egyesült. Templomuk 1868-ban épült. *Zsidók.*

Ami az iskolákat illeti, az elemi oktatásról kielégítőleg gondoskodott a káptalan és később a város. Az egyházi pályára lépők magasabb kiképzésére csak akkor fordíthatott gondot az egyházi főhatóság, mikor a várost és az egyházi javakat a törököktől visszavették. Ekkor tett 25,000 frtos alapítványt DALLOS Miklós püspök a győri papnövelde és lyceum számára. Ekkor azonban még a győri egyházmegye 12 papnövendékét a bécsi Pazmaneumban képezték ki. A lyceum tulajdonképeni megalapítója SZÉCHENYI György püspök volt, ő építtette 1688-ban a jelenlegi helyén a papnöveldét, melyben először benczések, majd dominikanusok, végül kegyesren- *Iskolák.* *Liceum.*

dűek tanítottak. Gr. ZICHY püspök 1744-ben a növendékeket a jezsuiták kollégiumába küldte, a kegyesrendü tanárokat pedig a tanítástól felmentette. 1763-ban a földrengés a papnövelde épületét is romba döntötte, 1766-ban azonban gróf Zichy püspök ismét felépítette. A világiak felsőbb oktatására szolgáló iskolával már 1630-ban birt Győrött a jezsuita rend, eltöröltetése után pedig gimnáziumuk 1801-ben a szent Benedekrend kezeibe került. Az ág. ev. felekezetnek 1749 előtt több mint másfél századon át volt „latin-iskolá"-ja. A bölcsészeti és jogi szakokra berendezett győri kir. akademia 1776. november 6-án nyilt meg ünnepélyesen 1778-ban nemesi konviktussal lett kibővítve s megbizatott a sajtó alá bocsátandó könyvek felülvizsgálásával is. (Későbbi története a jelenkort tárgyaló fejezetben.)

Gimnázium.

Jog-akadémia.

Leirásunk kiegészítéseül belefűzzük itt abba három középkori útleirónak Győrről való megemlékezését. [1]

Tollius Jakab leirásából.

A külbenyomás, melyet Győrváros az idegen szemlélőre gyakorolt, nem mondható kedvezőtlennek. Tollius Jakab utleiró, ki a tizenhetedik század végén megfordult Győrött, azt írja, hogy a város elég kellemes benyomást gyakorol. Megérkezésekor (hajón) éppen ünnep lévén — a lakosság ünnepiesen vala öltözve s nemkülönbség nélkül a vizpartra vagy a bástyafalakra gyült, melyek az egész város körül elég széles és kényelmes sétahelyül kinálkoztak. Tollius a város megtekintésére egy órát szentelvén, azt mondja róla folytatólag, hogy házai sem nem szépek, sem nem csunyák. Maguk az utczák kevésbbé diszesek, mert kövezetlenek. A főkapitányok palotáját jelentéktelennek mondja; ellenben kiemeli a jézustársaságiak collegiumát és templomát, mellyel szemközt a piaczon a Bold. Szüznek szobra áll. A jelenleg is fennálló vagy 15 m. magas szobrot Kollonits Lipót püspök emeltette Budavárának 1686-ban történt visszafoglalása emlékeül.

E szobor közelében, ugymond Tollius, földalatti börtön látható, melyet a mórok marmorának neveznek. Kettős és vasrácsozattal ellátott nyilása volt; ebben a szegényebb s alacsonyabb sorsu török foglyok tartattak, mig az előkelőbbek a bécsi kapu mellett, az Ivánházának nevezett mély börtönben őriztettek. A székesegyház északi, nyugati s keleti része körül terült el a régi vártemető, melyet az élésház tiszttartója a XVII. század elején faraktárul használt. A székesegyházat e veszélyes szomszédság örökös tüzveszélylyel fenyegette, minek következtében a káptalan e temetőt eredeti rendeltetésének kérte visszaadatni.

[1] Tollius és Bél leírása Villányi művéből.

Bél Mátyás leirásából.

Bél Mátyás, ki a XVII. század végén és a XVIII. század első tizedében többször időzött Győrött, dicséri utczái szabályosságát, melyek azonban csak a XVIII. század elején lettek kikövezve. (Lendvay Dániel 1713-ban kövezés czimén 30 frtot, egy ölre egy denárt számítva, vesz föl a várostól.) A házakat Bél alacsonyaknak mondja, mert nem mulhatták fölül a bástyák magasságát, nehogy a háztetők az ellenséges ágyuk czélpontjául szolgáljanak. Egészségügyi szempotból kedvezőtlenül nyilatkozik Győrről; a város mély fekvésü; a lakások szük voltuknál fogva kevésbbé szellősek, tehát a levegőjük sem lehet egészséges, mert a szél nem viheti magával a kóranyagot. Fölemliti a törökbörtönt, a fővárta épületét, a főkapitányoknak a belső várban fekvő lakását, melyen ekkor harangokkal s órával ellátott torony állott. A vár egyes épületeit egyébiránt már 1560-ban cseréppel födték. Bél szerint a katonai épületek közt kiválóbbak: a császári ház (épitkezési hivatal, mely a XVIII. század elején kármelita kolostorrá alakittatott) s a bőven felszerelt katonai szertár a káptalan-dombon.. Az erődítések jól beboltozott rejtekei (kazamáták) szolgáltak lőpor-raktárakul.

A polgári épületek közül egyedül a városházat emeli ki, pedig az 1703. évi telekkönyv adataiból kitünik, hogy Győrnek nem egy elég csinos külsejü háza a XVII. századra viheti vissza eredetét. A harangöntő- és bástya-utczák, a bástya-domb egyes maiglan fennálló házai nemcsak a mai, hanem a XVII. századbeli inség és nyomor megannyi tanyáira vallanak, habár akkoron jobbadán pattantyúsok laktak ott. Bél elmarasztalja Győrt a jó ivóviz hiányában is; alig van, ugymond, három jó kut a városban, amelynek vize élvezhető. Leirja, hogy miként igyekszenek a Duna-, Rába-, Rábczából hordott vizet élvezhetővé tenni.

Bél kiemeli, hogy a fehérvári kapu előtt villák s nem annyira szórakozásra, mint zöldség- és gyümölcstermelésre szánt kertek valának. A győriek ugymond, itt tartják háziállatjaikat s tenyésztik igen jó fajú almafáikat. E tájon azonban minden, az épületek úgy, mint egyebek, csak ideiglenes jellegűek; mert ha ellenség mutatkozik, azonnal mindent fölégetnek, nehogy az ellenségnek buvóhelyül szolgálhassanak. Itt van a vásártér, a nyilt közös temető (*vallás és nemzet-különbség nélkül*), a temető a XVII. század közepéig egészen az országút mellett feküdt, azonban a XVII. században a külső sánczművek érdekében kissé hátrább lett tolva. A Rábától nem messze van a Kálvária-hegy, majdnem azon helyen, a hol egykoron a szent-adalberti prépostság állott.

A város földje a szőllőművelésre s gabonatermelésre egyaránt alkalmas; ennélfogva lakói mindkettővel sikeresen foglalkoznak. A városhoz közel vannak a szőllők, hol szép villákat és présházakat látott.

Bél leirása szerint az Ujvárosnak a mult század elején négy hosszú utczája volt; ezek tulsó végén, a karrókeritésen túl feküdt a temető, azon a helyen, melyet ma ó-temetőnek mondanak s a sorompón belül fekszik. A városnak a Rába felé eső eleje, hol ma az evangelikusok és molnárok épülete

áll, egész a zsinagógáig üres tér (glacis) vala, mig a mai sétatér helyét két külső sáncz foglalta el. (Lásd az erődítési képet.) Bél csak egyetlen házat mond kiválóbbnak, azt t. i., mely a bécsi kapu felé nézett; többi épületei alacsonyak és úgy épültek, hogy ostrom esetében könnyen lerombolhatók valának. Tehát nem volt szabad szilárd anyagból építkezniök; a falak jobbadán vályogból készülnek, a tetők náddal, zsindelylyel ritkábban, cseréppel, ugymond, sohasem fedetnek. Van 3 imaháza: egyik az ágostai vallásúaké a Rábcza partján, a másik a helvét vallásúaké, mely a város másik oldalán fekszik és végre a gör. keleti vallású szerbeké (1724.), mely hátrább fekszik. A két első az iskolákkal, a lelkész és tanító lakásával állott kapcsolatban.

A régi várra nézve érdekes rajzokat lehet olvasni „Brown Edwárd“ angol orvos-tudós utazásai leirásából, melyek 1686-ik évben Zieger János kiadó és Spörlin János nyomdász által Norinbergában kinyomattak (105-ik lap):

Brown Edwárd leirásaiból.

„Győr vagy Jaurinum város a Rába, Rábcza és Duna összefolyásánál fekszik; e város erős várat képez e határon a törökök ellen; két kapuja van, az egyik Ausztria irányában kettős vizi árok fölött halad el, a másik pedig Székesfehérvár (Alba regalis) felé tartja fenn a közlekedést. Hét széles bástyaerőditménynyel bir és négy lovassági erőddel, sima felülettel vagy magas csúcsokkal, melyek a várból kiemelkednek.

Az első a várbástya, melyen a várparancsnok kastélya vagy palotája áll.

A második a vizibástya, mely a Duna felé szögellik ki.

A harmadik a szent hegy bástyája, mely arról nevezetes, hogy midőn egy izben a törökök aknával felröpítették, egy katona lovastul együtt a bástya tetejéről a Dunába dobatott, anélkül azonban, hogy akár a katona, akár a ló legkisebb sérülést szenvedett volna.

A negyedik a középső bástya, mely a szárazföld felé fekszik.

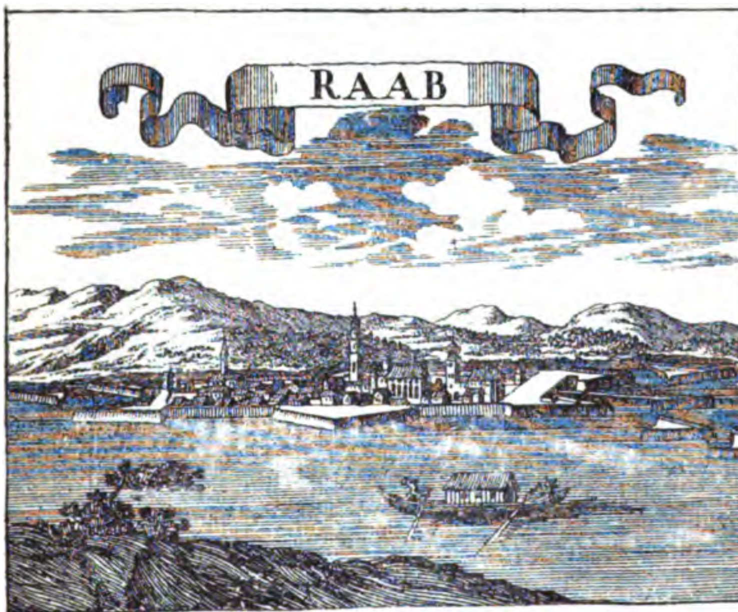
Az ötödik az új bástya

A hatodik a császári bástya.

A hetedik a magyar bástya, mely a Rába partján fekszik s melyben a török parancsnok, midőn a várat a keresztények éjjel hadicsellel bevették, halálát lelte.

A vidék köröskörül sík s egyáltalán nincs semmi, a mi e várat uralhatná vagy afölé emelkednék. Közvetlen közelében van ugyan egy kis emelkedés, de ez alá van aknázva s alkalmilag felrobbantható · Ezen kivül a szabad mezőn egy őrtorony is áll, hogy az ellenség közeledése megfigyelhető és felfedezhető legyen. E várerősséget III. Amurath szultán uralkodása alatt Sinan basa ostromolta óriási veszteséggel; csupán egy támadás alkalmával 12000 embert vesztett. Végre azonban Hardeck gróf várparancsnok gyávasága folytán megadta magát a vár, ami azonban később Bécsben a parancsnok

fejébe került. Kevés évvel reá Schwarzenberg és Pálfy grófok csodálatos támadása ismét visszahódította e várat a törökök nagy veszteségével. Midőn itt voltam, láttam még egy darabját a várkapunak, melyet a kérdéses időben egy petárda betört s melyet emlékezet okáért biztos helyen a székesegyházban őriznek. E székesegyház azon időben, midőn a vár a törökök uralma alatt állott, az elfogott keresztények bebörtönzésére szolgált; nem hatolt abba világosság, csupán egy rácsozaton át, mely a vásártérre nyilt. Ma azonban ritkán van e hely török foglyok hiányában, kik a járókelőktől alamizsnát koldulnak s nagyon sajátságos, csinos ostorokat árusitanak el, melyeket szomorú fogságukban készítenek.

Akit a különféle hadiszerek és eszközök érdekelnek, sehol sem talál e tekintetben nagyobb élvezetet, mint Győrött és Komáromban. Különösen figyelemre méltó itt azon fegyver, melyet csillagos buzogánynak neveznek s melyet az őrszemek, vagy ostromok alkalmával a falmászók használnak; alkalmazásba jő e fegyver akkor is, midőn a várnak valamely nyilását kell megvédelmezni. Láthatók itt továbbá agyagfazekak, ragadós, gyulékony anyagokkal megtöltve; ezeket az ellenség sorai közé dobálják. Érdekes továbbá a czövekgát, melyet kampókkal erősítenek meg s a védművek külső oldalán helyeznek el; a gát vasrészeit egy kissé földdel borítják be, minek folytán a futó lépésben közeledők megsérülnek s egyuttal feltartóztatnak. Vannak itt nagy műgolyók és kézi gránátok, melyek vad tűzzel és könnyen égő anyagokkal megtöltve kézzel dobáltatnak az ellenséges sorok közé s melyek az

Győrvárának és városának formája a vásár állástól, vagyis a vasuti pályaudvartól szemlélve 1566. szeptember 29-iki nagy tűzi veszedelem után. Maximilian király által 1568. évben történt átalakítása és erősbítése idejétől 1809. évi május 24-ig, vagyis a franczia hadsereg általi ostromoltatásig, elfoglalásáig és szétrombolásáig.

1. A püspöki lak.
2. Székesegyház.
3. Karmeliták temploma.
4. Tűztorony.
5. Kaszárnya.
6. Jezsuiták temploma
7. Deák iskolák.
8. Volt Francziskánusok temploma.
9. Magyar ispita
10. Német ispita.
11. Orsolya szüzek temploma.
12. Rába folyónak vezetése.
13. Fehérvári kapu.
14. Külerősitések, jelenlegi Ferdinándváros.
15. Külerősitések (Dorffner-féle kert) jelenlegi Ferenczváros.

illető helyre erősen odatapadnak s tüzet gerjesztenek. Nem kevésbbé látható itt a spanyol tövis, mely az utakon keresztbe rakva, a lovasság feltartóztatására szolgál. Végül vannak különféle nemü lánczművek s egyéb hasonló dolgok.

E vár legfőbb parancsnoka és kormányzója gróf Montecuccoli tábornagy volt, akinek igazolványát a mult évben e vidéken történt utazásaim közben használtam. Miután a császár majdnem boszus lett a csauszok és durva követek miatt, kiket a budai vezir holmi ajándékok hozatala czéljából oly gyakran Bécsbe menesztett, ennélfogva ő felsége elrendelte, hogy ily csauszok különös engedély nélkül csak Győrig jöhetnek fel, ahol kielégitendők.

N. B. E vár hatalmas császári erőd Magyarországon, majdnem körbe épitve, egyik oldalán a kettős Duna, s a másik oldalon a Rába folyó, számos mocsárral körülvéve, hatalmas árkokkal, erődökkel, ágyúkkal és lőszerekkel bőségesen ellátva. Állandóan két erős helyőrséggel van megrakva, mely magyar lovasságból s német gyalogosokból áll.

Ugyan 1686. évről ily czimű könyvben „Theatrum novum politice historicum" Würzburg in Verlag Quirini Heylo Hof- und akademischen Buchhändler's a 348. lapon Győrre vonatkozólag ezek foglaltatnak:

Egy Győrött junius 15-én kelt levél szerint egy Ferenczrendi szerzetes szép kisérleteket tett Győrött az udvari kanczellár jelenlétében tüzelő műveivel. Az első bomba, melyet eldobott, mélyen a föld alá fúródott; hosszabb idő múlva feltúrta a földet s aknaként a magasba röpült s ezer darabba pattant szét. A másik borzasztó, kegyetlen tüzet idézett elő, úgy, hogy senki sem mert közeledni; azután kétfelé pukkant s mindenik rész tizenkét uj tüzet csinált, melyek mind széjjel robbantak; közelbe menni senki sem mert. A harmadik löveget a czölöpművek közé dobta: ez csupa kis részekre bomlott s száznál több karót gyújtott fel egyszerre. Az embereket oltásra vezényelték, de lehetetlen volt a tüzet eloltani, mig minden hamúvá égett. Kisérletet tett még több hasonlóval s azt állitja, hogy 14 nap alatt 600 ily bombát képes előállitani.

A város átépül.

A franczia ostrom még abban az alakjában látta a várost, amint az előző oldal képe mutatja. A háborúk pusztításai és fájdalmas tanulságai gyorsan megérlelték a középkori kőöltözetből való kivetközés óhaját. 1816-ban a harangöntő közi bástyát törték át s megnyitották Ferencz-város területét, a harminczas években a vár sánczárkait betemették, a francziák által szétvetett Magyar és Császárbástyát bontották meg, a falakat végig lehordották, a szoros prokrutes-ágyból kiszökkenő város szabadon s egészséges tervek szerint terjeszkedett el a kényelmesen feloszlott külső földterületen (Ferdinánd-városrész).

Ferdinánd város.

Ferencz- és Ferdinánd város területi tervezésének érdeme HÜLFF Pál mérnökkari kapitányé, ki 1821-ben készítette el tervét e város-

részek beosztásának. Térképén, melyet a város mérnöki hivatala őriz, a mai Jókai-utczáig vannak utczák tervezve, ezentúl pedig egy terjedelmes liget következett volna. A terv ezen igen helyes részletét

Terület rendezések

azonban a későbbi idők megsemmisítették, a liget helyét (Jókai-utcza

vonalától a hosszú-hidig) házakkal építették be. Később, 1850-ben Fruhmann mérnök készítette el ujból a város térképét, különös tekintettel a dunaparti részek ekkor szükségessé vált szabályozási vonalára. Az ő térképén találjuk annak tervét is, hogy a belső városrészeket a Nádorvárossal miként tervezték ama nagy tér utczákra

Régi térképek.

osztásával összefüggésbe hozni, melynek közepén később a vasut vonala futott keresztül s melyet utóbb a város beépített. A térkép a mérnöki hivatalban látható. A többi bástya sem soká beszélt az egykori bevehetetlenség hiréről, a szabadságharcz után a város fejlődésének teljes szabadsága s a forgalom kényelme érdekében sorra bontották le a kapukat és bástyákat, a bécsi kaput 1858-ban, a (vizi) Dunakaput 1860-ban, az uj Dunakaput pedig 1863-ban bontották le. Utolsóul az a kapu maradt, melyen annyi gyász és dicsőség vette be magát városunkba, a fehérvári kapu a tűztoronynyal.

A kapuk lebontása.

Bár a franczia hadjárat terheit a lakosság minden rétege súlyosan érezte s jóllehet az 1811-ik évi febr. 20-án kibocsájtott patens, mely a papirpénz értékének devalvatióját rendelte el, nyomban erre teljes vagyoni romlás szélére jutatta úgy a magánosokat, mint a közvagyont, mindezek daczára a szorgalmas és munkás polgárság megtalálta a bajokból kivezető utat saját buzgalmában és kitartásában. Mikor a bástyák egy részét 1820-ban lebontották, egyszerre két csinos és szabályos külváros adott kényelmes helyet az iparkodó lakosságnak és csakhamar megkezdődött az uj szabású városrészben a kor modern fegyvereivel vívott uj harcz — a kenyérért. E harczból a körülményekhez képest diadallal vergődött ki városunk, daczára hogy az idők súlyos csapásokkal voltak terhesek. 1826-ban nagy jeges árvizet öntött reá a Duna s elpusztította a téli kikötőben állott hajókat és malmokat.

Pénzügyi viszonyok.

Az 1829-ik év végén és az 1830-ik év elején olyan havazások voltak, hogy minden közlekedés lehetetlenné vált s a város már élelmi szerekben is szükséget szenvedett. Utána *árviz* következett, mely az egész vidéket elpusztította s a város mélyebben fekvő utczáit is elborította. Még ugyanezen évi julius 21-én nagy *tüzvész* ütött ki Ujvárosban és Nádorvárosban, e tüzvész 161 házat hamvasztott el s két emberélet is áldozatául esett.

Csapások.

Legborzalmasabb volt azonban valamennyi csapás közt az 1831-iki *kolera*, mely jul. 19-től szept. 17-ig tartott és melyben 1474 betegségi eset közül 602 halállal végződött A járvány tartama alatt az utczákon és tereken embert alig lehetett látni, mindenki elhúzódott lakásába és várta sorsát, az utczákat a hatóság kirendelt füstölői járták be. A kolera megszüntével a *váltóláz* öltött oly mérveket, hogy majd minden házban volt nehány fekvő beteg. („Descriptio morborum Anno 1831. Jaurini epidemicorum.“)

Közművelődés. A *közművelődési* állapotok jellemzésére meg kell említeni, hogy a népiskolák kezdetlegesek voltak, főleg a külvárosokban, hol fiú és leánygyermekek összezsúfolva együtt nyertek oktatást. A Belvárosban azonban 3 berendezett tanterem volt s több tanerő végezte az oktatást. Volt a Belvárosban egy külön rajziskola is, összeköttetésben az elemi iskolával, itt egy szakképzett rajztanár működött, ki önálló oktatást is adott, főleg a nagy szünidőkben, a jelentkező gimnáziumi ifjuságnak. Ez a rajziskola volt első magva a később létesített reáliskolának. A felsőbb irányú oktatás intézete a Mária Terézia által 1769-ben felállított 1776-ban ünnepélyesen megnyitott, győri kir. akademia volt, melynek jogi és bölcsészeti tanfolyamát sokan hallgatták s a hallgatók száma évről-évre növekedett. Az akademiát 1785-ben Pécsre helyezték át, de 1793-ban Győr ismét visszakapta. Feloszlatása előtt, 1847-ben 136 jogi és 161 bölcsészeti hallgatója volt. [1]

Irodalom. *Az irodalom* az időbeli művelői közül CZUCZOR Gergely, MAÁR Bonifácz, CZECH János, dr. KOVÁCS Pál neveit említjük meg, az utóbbi szerkesztésében jelent meg az 1848-as viharokban elnémult „Hazánk“ győri lap is

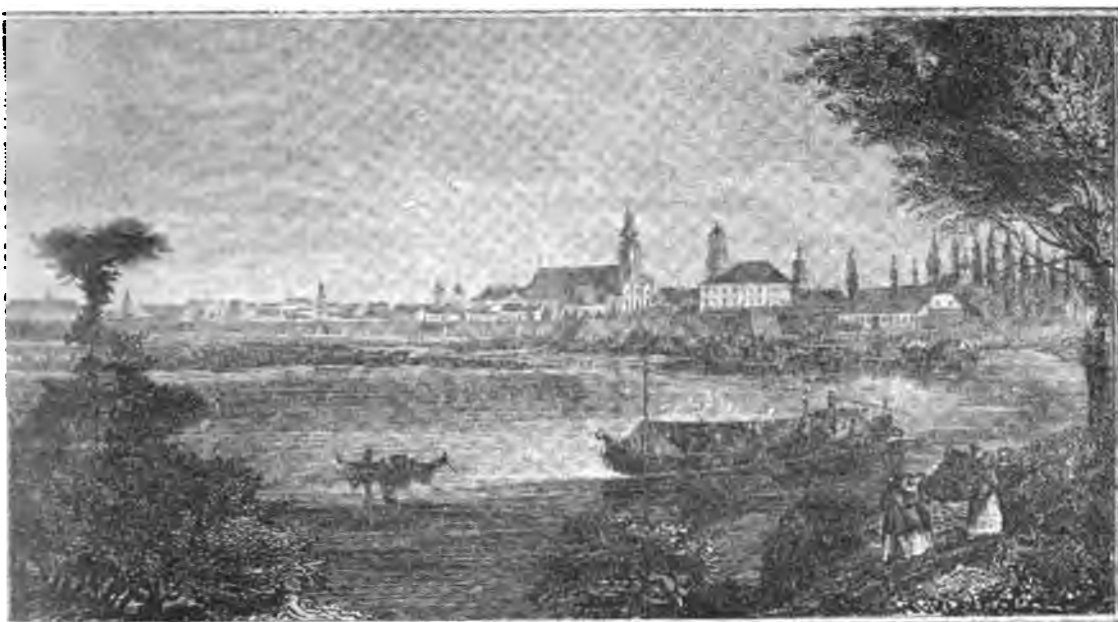
Szinház és zene. Ez időben alakúlt (1840.) a győri *olvasó-egylet*, 1830-ban egy zeneegylet, mely azonban 1840-ben működését beszüntette. 1846-ban egy *énekiskolával* kapcsolatos *férfi-dalegylet* létesült, 1841-ben egy *szinpártoló* egylet, illetve szinházi részvénytársaság. Az egyházi zene emelése körül abban az időben RICHTER Antal székesegyházi karnagy (Richter János kir. udvari karnagynak atyja) szerzett eredményeket.

A zeneművészet a harminczas és negyvenes években kiváló pártolásnak örvendett a városban, melynek falai közt a legelső zenekapaczitások művészetében gyönyörködött Győr művelt közönsége. Megfordultak itt többek közt Liszt, Rubinstein, Wilmers, Borer Zsofia, Ole Bul, Ernszt, Hauzer Mina, Janza, Menter, Kellerman, Röser, Briccialdi, Haindl, Wimmercatt, kik rendesen 2--3 egymást követő hangversenyen mutatták be művészetöket. A sopronmegyei születésü GOLDMARK hirneves opera-szerző 1849-ben a győri szinházi zenekar igazgatója volt s mint ilyen május 20-án a honvédsebesültek javára hangversenyt rendezett. A negyvenes évek

[1] A tanintézetek története a jelenkori rész fejezetében következik.

elején a fennállott zene-egylet Haydinnak „Teremtés és négy évszak" cz. oratoriumát, továbbá Mozart „Cossi Fan Tutte" operáját volt képes előadni.

Az irodalmi, művészeti és társadalmi közélet előkelő szinvonalának emelése a szerencsésen fejlődött viszonyok mellett igen nagy részben tudható be SZTANKOVITS JÁNOS azidőbeli győri püspök kiváló egyéniségének s az irodalmi, művészeti és társasági *Sztankovits püsp.*

viszonyok iránt való finom és összhangot keltő érzékének. Udvara a győri jótársaságnak s a szépmesterségek művelőinek és barátainak állandó találkozási helye volt.

A *kereskedelem* lépésről lépésre virágzóbbá vált. Vasutak hiányában a nagyban való árúszállítás eszköze a víziút volt. Győr lett a közvetítő, Magyarország gazdag alföldje, mint eladó és a nyugoti kereskedelem, mint vevő között. A Tisza torkolatánál megrakodott gabnás hajók Győrig és Mosonyig tudtak feljönni s itt értékesítették rakományukat. A gabnakereskedés a Dunán országos jelentőséggel birt és emporiális jelleget öltött. Télen rendesen 100—150 nagyobb hajó feküdt a győri kikötőben, a Dunapart élénk munka és forgalom helye volt egész éven át. Mikor a város *Kereskedelem.* *Gabnakereskedés.*

1841-ben az osztrák vasuti hálózatnak Brucktól Győrig való kiépitését kérte, a hiteles adatokon nyugvó emlékirat szerint az 1840-ik évben a 35 győri nagy hajótulajdonos hajóin 2,328,000 pozsonyi mérőt, vidéki hajókon pedig 3 millió mérőt túlhaladó gabona érkezett Győrré, melynek egy részét a 75 győri burcsellás hajója vitte Mosonyba, a többit itt adták el, illetve magtározták be.

De nemcsak a gabnaneműekben, hanem gubacs, gyapju, toll, rongy és egyéb árúkban is virágzó kereskedés fejlődött ki.

Kalmár-jogok. A nyilt üzlettel biró kalmári testület Mária Terézia királyné által engedélyezett 40 gyökös jog korlátozása által a versenytől megóva lévén, az illető tulajdonosok jólétnek örvendettek; — ezen jogokhoz tartozott a rőfös, posztó, ékszer, norinbergi, fűszer és vaskereskedés; — ezen jogok advás-vevés tárgyát képezvén, ily jog több ezer frt értéket képviselt; — a városi telekkönyv ezekről külön nyilvántartást vezetett és a hitelezők javára ugyanezekre biztosítási előjegyzések is történtek.

Ipar. Az ipar is szép fejlődésnek indult, főleg a műtakácsok szebbnél-szebb munkákkal szereztek maguknak hírnevet, 1844-ben létesült az első győri pénzintézet, a „győri takarékpénztár" s 1846-ban volt a legelső magyar iparkiállitások egyike, a győri műipari kiállitás.

* * *

Így fejlődött a város, természetes alapokon, megpróbáltatások közt szedett tanulságok árán, önerejéből lépésről-lépésre s ily állapotban találta az a fenséges vihar, mely a szabadságharcz événél uj korszakot nyitott az országnak is, Győrvárosának is.

III.

EGYES LAPOK GYŐR TÖRTÉNETÉBŐL.

Ilyen gazdag történetű városról, mint Győr, olyan szorosra szabott helyen, mint amilyen rendelkezésemre állt, lehetetlenség minden érdekeset elmondani és sokat el kell mellőzni abból is, aminek részletes megirása jellemző és vonzó volna, de a részek arányát megzavarná.

E gyűjtő fejezettel vélek tehát lehetőleg segíteni a jól érzett hiányon. Mintegy kiszakítok egyes lapokat a város nagy történetkönyvéből, minden főfejezetből egyet-kettőt s ezeket részletes teljességökben adom le.

Ily módon az olvasó a forgatott lapok futó szemléletéből is régies hű szinekben összeilleszkedő képet nyer s a város életének ős rugóit a maguk eredeti szerkezetében és mozgásában látja.

Ezt a fejezetet a következő mozaikdarabokból illesztem össze:

1. A közjogi helyzet történetéből.

a) Győrre vonatkozó törvények.
b) Királyi kiváltságlevelek.
c) Győr országgyülési követei.
d) Egyesség a káptalannal 1743-ban.

2. A győri vár történetéből.

a) A győri vár legrégibb hősei.
b) Áruló várparancsnokok.
e) Győrvár visszafoglalása 1598-ban.
d) A mi „védőink.“
c) A győri várparancsnokok 1271—1851.

3. A közigazgatás történetéből.

a) Győr főispánjai.
b) Kik voltak a városbirák 1300—1743.

c) A város rendje a középkorban.
d) A várkapitánysági személyzet fizetése.
e) Királyfogadás 1839-ben.
f) A szab. kir. Győr tisztujitásai 1743—1848.

4. A püspökség és káptalan történetéből.

a) Győr püspökei 1001—1896-ig.
b) A győri székeskáptalan.
c) Régi levelek.
d) Évszámok a püspökség történetéből.

5. A törvénykezés történetéből.

A törvénykezés gyermekkorából.
a) Istenitéletek.
b) Győri boszorkánypör.
c) Lófarkon-hurczoltatás, felnégyeltetés.
d) Elevenen tűzbe, vizbe.
e) Vétségek esetei.
f) Polgári peres esetek.
g) Czigányok esküje.

6. A kereskedelem történetéből.

a) A győri kereskedésről az országos törvények.
b) Béla király vámszabályzata.

7. Az ipar történetéből.

a) Törvények a győri iparról.
b) A legrégibb győri czéhszabályok.
c) Mikor a pestis pusztitott.
d) Szűtsmesterek pere 1600-ban.

8. A népesség történetéből.

a) Győri nemescsaládok 1200—1680.
b) A győri polgárság ősei.
Háztulajdonosok 1567-ben.
Városi polgárok 1600-ban.
A vármegye 1611-ben.
Háztulajdonosok 1617 és 1703-ban.
c) A ráczok Győrött.

9. Csapások krónikája.

Tüzek, árvizek, földrengések, pestisek stb.

10. Apróságok, furcsaságok.

Régi szokások, történetek.

11. Évszámos útmutató Győr történetéhez.

1. A közjogi helyzet történetéhez.

Győr az országos törvényekben.

Zsigmond király alatt.

1403. 9 czikk.

„Minden püspökségek méltóságok s egyházi javadalmak, szinte Rohoncz, *Győr,* Hocsor és Podolin várak és az esetben, ha Lublyói Miklós fia István által nem tisztségkép, hanem örökösen bírni ismertetnek, valamint hadiszerek és birtokok, melyek bármely egyházi, világi vagy nemesektől elvétettek, vagy általok visszafoglaltattak, úgy rendeltük, hogy azoknak, kiktől elidegeníttettek, teljes joggal visszaadassanak — t. i. amelyekért mindkét — Miklós erdélyi vajdák, nékünk kezesek állítását kötelezték.“

I. Ferdinánd királysága alatt.

1548. 19. czikk.

„Mind a köztörvények, mind a helytartó hatalmánál fogva bíráskodni szokott törvényszékek Vizkereszt és Szt Jakab apostol napján bíráskodjanak.“ (Győri törvénykezési nap.)

1555. 4. czikk.

„Az összes rendek minden 100 jobbágy után két folyvást katonáskodó embert állítsanak s Pozsony, Komárom és Győr megyék, ily katonasága *Győr* és Komárom körül a nádor által kinevezendő kapitány alá álljon.“

1556. 4. czikk.

„A várak megerősítésére minden jobbágytól ötven denár adassék az alispányok kezéhez; és száz jobbágytól három napra bérért négy szekér azon használatra küldessék.“

4. §. „Hanem azon szekerek, barmok s azokkal járó emberek a fentírt három napon túl azon munkára ne kényszeríttessenek, mint némely külföldi tisztek által, különösen *Győrben* történt.“

Az Ausztriához elzálogosított várak tartozékainak munkája is Győr és Pápa erősítésére fordítandó.

6. §. „Méltóztassék ő felsége, különösen a *győri* és pápai ilyen munkákra alkalmilag cseh munkásokat is használni.“

1556. 10. czikk.

„Pozsony, Győr és Mosony megye közmunkái a *győri vár* javára fordíttassanak.“

1556. 37. czikk.

(A harminczadok régi helyei megtartassanak és az országlakók szabadságainak a hatalmaskodások ne ártsanak).

3. §. Őfelségének az országbeli külföldi hivatalnokai is, mint Óváron, Komáromban, *Győrben,* Trencsénben és más helyeken ő Felsége hivei elleni méltatlankodásoktól magukat megtartóztassák.“

1557. 6. czikk.

A végvárak megerősítésére 6 napi ingyen munka fordítandó.

1. §. „Ugy mindazonát, hogy ez alkalommal Pozsony, Komárom, Mosony és Győr megyék *Győr* városának erősítésére 14 napokat fordítsanak.“

10. §. „Kik pedig a mult évben többet dolgoztak volna, mint törvény szerint tartoznak, beszámíttassék nekik az évi munkába; kivévén mindazonát a fentírt 4 megyéket, melyekre nézve meghatároztatott, hogy *Győr* erősítési munkáira egész 14 napi időt tartoznak tölteni.“

1563. 41. czikk.

2. §. „Mivel gyakran szokták magukat több gyilkosok, tolvajok, rablók s gonosztevők a végekre, mint Szigetre, Egerbe, Gyulára, *Győrbe* s más helyekre venni és ott büntetlen tartózkodni, azért az ország karai és rendei könyörögnek, ő Felsége azon helybeli kapitányoknak komolyan meghagyni méltóztassék, hogy azokat elfogatván, itéletszolgáltatás mellett büntessék.“

I. Rudolf királysága alatt.

1588. 17. czikk.

1. §. „Sem ennekutána a kapitányok, vagy bárkik által tárgyaktól s lefoglalt pénzektől kilenczedek, vagy tizedek ne szedessenek, mint eddig *Győrben* s egyéb helyeken történt.“

1593. 17. czikk.

(A rendek magyar főkapitányokat kérnek):

1. §. „minthogy most is különféle és éktelen panaszok vannak a külföldiek és gróf Hardegg Ferdinánd *győri* felügyelő ellen.“

1602. 24. czikk.

(Külföldi — vallon — katonákat szerződtet a király s ezek élelmezése bajjal jár.)

2. §. „Annálfogva addig, míg táborban fognának szállani, *Győrbe* szállítandóknak találtatnak, hol élelmet és egyéb szükségeseket pénzért szerezhetnek, továbbá a Dunán könnyebben elláthatók.“

II. Mátyás királysága alatt.

1608. 11. czikk.

(A véghelyek felügyelőségei s kapitányságai magyarok legyenek.)

1. §. „Sőt a kapitányi tisztségeket is, a veszprémi és nógrádi várőrségnél született magyaroknak, még pedig az országban birtokos országnagy uraknak vagy nemeseknek, mostan a *győri* kivétetik *(úgy azonban, hogy ott a régi szokás és gyakorlat szerint különben magyar alkapitányok legyenek, korábbi tekintélylyel és hatalommal és azon győri főkapitány az ország törvényeinek alatta legyen s a királyi felség után a nádortól függjön, magát a földesurak törvényhatóságába ne is avassa, ellenkezőleg cselekedvén, az ország törvényei alatt álljon),* de a komáromi kapitányságot minden vallás-külömbség nélkül jó érdemű, született magyar személynek adja.“

1618. 26. czikk.

A győri püspök, káptalan és főkapitány s ő Felségének többi tisztjei közt fenálló viszályban az országgyűlés biztosokul meghatalmazott birákul kiküldi Telekdi János váradi püspököt, Galantai Esterházy Miklóst, Pakay Benedeket, ő Felsége tanácsosait, továbbá Szombathelyi Györgyöt, Moson vármegye, Amadé Istvánt Pozsony vármegye alispánjait, végül Chernel Istvánt és Marczalthövy Miklóst.

II. Ferdinánd uralkodása alatt.

1618. 54. czikk.

„A karok és rendek szükségesnek tartják, hogy ő Felsége a *győri* vár mellett folyó Duna-ágnak megvizsgálására bizonyos és alkalmas biztosokat rendeljen.

1. §. Mely bizottmány végezetül Győr és Mosonymegyéknek és kisebbik Csallóköz szigetnek ingyen munkái oda alkalmaztassanak."

1622. 2. czikk.

(A komáromi és *győri* főkapitányokról.)

„1. §. Az világosan kijelentetvén, hogy azon komáromi és győri főkapitányok és egyéb csapatfelügyelők a nádornak az ország törvényei szerint alatta legyenek.

2. §. És hogy a *győri* és komáromi alkapitányság valláskülömbség nélkül jó érdemű alkalmas személyeknek, tudniillik született magyarnak, vagy pedig az országhoz csatolt nemzetbelieknek adományoztassanak.

3. §. Hogy a győri és komáromi mind fő-, mind alkapitányoknak és egyéb őrségi felügyelőknek az utasítások is a magyar tanácsból az ország törvényeivel megegyezőleg adassanak."

1622. 50. czikk.

A győri püspök és káptalan sérelmeinek kiegyenlítésére a bizottmány ujból kiküldetik.

1622. 51. czikk.

A *győri* vár alá tartozó nemesek ne kényszeríttessenek a várbeli őrség részére fát hordatni.

1622. 42. czikk.

Emlékeznek a karok és rendek, hogy az előbbi években bizonyos czikk hozatott a Duna ága iránt. (1618. 54. czikk.)

1. §. „Mivel pedig a Rába folyamnak az ott épült malmoknak, úgy szinte az ujabban emelt ároknak megvizsgálása nem kevésbbé szükségesnek látszik, a karok és rendek alázattal könyörögnek, hogy ő Felsége mindkét folyamnak és az érintett ároknak

megvizsgálása végett bizonyos alkalmas biztosokat mielőbb oda küldeni méltóztassék, kik mind egyik, mind másik folyam medrét kitisztítani el ne mulasszák és az árok iránt is ő Felségét értesítsék.

2. §. Ezen Rába folyamnak kitisztítására Sopronvármegyének azon folyamon túl fekvő része alkalmaztassék.

3. §. Mely bizottmány végeztével azután Győr és Mosonymegyéknek, úgy kisebb Szigetköz szigetnek ingyen munkái oda alkalmaztassanak."

1622. 74. czikk.

Kik a zavaros időkben bármely állítólagos lázongás miatt akárhol az országban, mint *Győrben* is, kapitányok s bármely tisztek kérelmére, akármi jogon elmarasztattak, stb. bűnbocsánatot nyernek.

1625. 18. czikk.

A győri püspök, káptalan és főkapitány közti viszályt a kiküldött orsz. bizottmány elintézte, melyért a hű karok és rendek, névszerint pedig a főtisztelendő püspök úr és tisztelendő győri egyházi káptalan örök hálát adnak.

1. §. „És jóllehet a biztos urak határozata, melyet a Győrben lakó regimentbelieknek, azon püspök és káptalan, mint földesuruknak alattvalóságáról kihirdettek, ő Felségének némely arra rendelt tanácsos urai által ezen országgyűlés alatt akkép világosíttatott, hogy ily regementbeliek ott nem többen, mint csupán 24-en s azok is többnyire németek tartathassanak, kik ugyan személyökre nézve azon vár főkapitányának, házaikra nézve pedig a telek urának engedelmeskedni, az ily elhunytak örökösei pedig és örökségei más polgárokhoz képest a telek urának alatta lenni, továbbá mindkét nemzetbeli katonák ingó javaikra nézve ugyan a hadbíráknak, házaikra nézve azonban a telek urának itéletét elfogadni tartozzanak. Mindazonát a biztos urak által hirdetett egyéb határozati pontokat ő Felsége általában kegyelmesen helybenhagyta és hitelesítette.

2. §. Annálfogva további panaszok okainak megszüntetése végett ő Felsége kegyelmes megjegyzésével elhatároztatik, hogy ezután a fő- és alkapitány úr és más hadi és élelmezési tisztek és harminczadosok azon helyben magukat mindenben fentebbi biztos urak határozataihoz alkalmazni tartozzanak és kötelesek legyenek."

1630. 3. czikk.

A *győri vár* erősítésére Győrmegye, Mosonmegye s ő Felségének úgy, mint más uraknak Óvárhoz tartozó birtokai rendeltetnek.

1630. 32. czikk.

„A *győri* és komáromi *vár-árok* megvizsgálására az ország karai és rendei biztosokat küldenek, tekintetes és nagyságos Bosnyák Tamás és Forgách Miklós, továbbá nemzetes Horváth Bálint és Izdenczi András urakat.“

1630. 34. czikk.

A *győri* püspök, káptalan és főkapitány közötti viszály bizottmányi elintézésének foganatosításáról.

1630. 44. czikk

„Határoztatik, hogy minden egyes véghelybeli kapitányok s alkapitányok, névszerint *Győrben* stb. *azon zsarolásokat, melyekkel az ország belföldi kereskedőit a szokott vámon felül szokták terhelni*, ezután teljesen megszüntessék; sem a szegény kereskedőket baromfiak, barmok, só és más hasonlók ötvened vagy század részének, vagy az árúk tizedének is kihasításra ne kényszerítsék, a hatalmaskodás felől kiadott czikkeknek értelmében veendő büntetés alatt.“

1635. 63. czikk.

A *győri* és komáromi vár-árok megvizsgálására biztosok küldetnek.

1635. 64. czikk.

„És mivel a Rábafolyam medrének kitisztítása még tökéletlenül hagyatott, a karok és rendek tökéletesítését szükségesnek tartják:

1. §. Ezen munka iránti gondoskodásra és igazgatásra rendeltetnek főtiszt. Simándy István erdélyi püspök úr és nagyságos Csáky László úr, úgy Vas, Sopron vármegyék alispánjai, Győrmegye szolgabirái.“

1635. 77. czikk.

A *győri* püspök, káptalan és főkapitány viszályának elintézési módja „minthogy annak a várbeli katonatisztek és élelmezők mindeddig mindenekben eleget nem tettek“ ujból törvénybe iktattatik.

III. Ferdinánd uralkodása alatt.

1638. 13. czikk.

„E helyen időszerűleg jő elő a Rábafolyam medrének tisztítása; az iránt fenyegető veszélyek miatt, melyre nézve az 1622. évi 42. és 1635. évi 64. czikkek megujíttatnak.“

1638. 20. czikk.

A győri püspök, káptalan és főkapitány közötti viszályban a korábbi törvények érvényessége beczikkelyeztetvén,

„1. §. Határoztatik, hogy azon főkapitány és alattvalói által, valamint régebben, úgy ujabban is mind a káptalan mind más panaszkodó nemesek ellen elkövetett méltatlanságoknak, jelesül pedig özv. Nádasdyné asszonynak Ikren szállásbeli s ahhoz tartozó és az említett kapitány által erőszakkal bitorolt kaszállókra nézve és nemes Semberger Györgynek Győrben létezett háza visszaadására nézve és nemes Ivános Miklósnak háza ára kifizetésére nézve (különben ha egész családjával a töröknek megadást tettleg elhagyná, nem fizetésre, hanem visszabocsátásra nézve) egészben elég tétessék.“

2. §. „A polgárok említett káptalani alattvalókra nézve a *pallos joga* azon győrvárosbeli biráknál, nemesekre nézve pedig *Győr* megye fő- és alispánjánál maradjon.“

1647. 9. czikk.

„*Győr* véghelyen templom építése az Ujvárosban megengedtetik, szabad gyakorlás pedig azon véghely kőfalain belül és kivül és hogy az evangelista papja az érintett véghelynek falai közt lakhassék és házban tanítást is tarthasson.“ (Zámolyi templom az evangelikusoknak visszarendeltetik: 1647. 6. czikk.)

1647. 45. czikk.

A *győri* püspök, káptalan, a megye, a város és a főkapitány folyamodnak viszályuk elintézésére orsz. bizottmány kiküldéseért.

1. §. „És maguk részéről biztosoknak nevezik főtisztelendő Kysdi Benedek urat, választott váczi püspököt, nagymélt. gróf Nádasdy Ferencz urat, nagyon tisztelendő Rohonczy István szalavári apát, Folnay Ferencz vasvári prépost urakat, úgy nemzetes Darás István személynöki itélőmestert, keselőkői Majtényi Mihályt, Széplaky Botka Ferenczet."

1647. 61. czikk.

A véghelyek megvizsgáltassanak. A *győri* és komáromi főkapitányok az országnádor urának alatta lenni tartozzanak.

1647. 62. czikk.

A véghelybeli kapitányok magyar és jó hazafiak legyenek, az országgyűlésre megyék vagy más főnökeik nevében semmi követséget ne vállaljanak, vagy az őrségtől azok veszélyére soká távol ne maradjanak.

1647. 103. czikk.

„Minthogy az ország karai és rendei nem akarják, hogy a káptalanok szabadsága valamiben megsértessék, ugyanazért elhatároztatik, hogy a mostani győri püspök (Draskovits György) ezután a káptalan törvényhatóságába törvényes és birói végrehajtásaiba ideiglenes birtokaiba avatkozni, szabadságait felforgatni ne merje, — hivatala elvesztése alatt."

1647. 113. czikk.

A *győri* püspök (Draskovits György) ellen hatalmaskodásai miatt igen sok terhes panasz érkezvén a káptalan, helybeli és vármegyei nemes személyek, városok és helységek részéről, az országgyűlés vizsgálatot indít ellene az esztergomi érsek, az országbíró gróf urak által, hozzájuk veendő egyházi személyek, úgy birák és kir. táblai ülnökök közbenjöttével.

1647. 129. czikk.

A *Rábaszabályozásra* vonatkozó 1638. évi 13-ik törvényczikk megújittatik és főtisztelendő Simándy István úr erdélyi püspök helyett Nádasdy Ferenczet nevezi ki az országgyűlés.

1647. 145. czikk.

Győr, Komárom és Pápa városbeliek vámmentesség feletti szabadalmaik mennyiben az országnak s másoknak sérelmére nincsenek, épségben maradjanak.

1649. 37. czikk.

A győri püspök ellen panaszok megvizsgálására kiküldött bizottmány még nem intézkedvén, a karok és rendek megujítják az 1647. 45. t.-czikket s Szécheny Györgyöt nevezik elnökké.

1649. 50. czikk.

A *győri* káptalan engedélyt nyer a patonai erősség kiépítésére s ott várkastély emelésére.

1649. 52. czikk.

„Mivel Komárom és *Győr* megyék panaszkodnak, hogy azon részekben némely kegyetlenkedők és köznyugalom-háborgatók támadnának, kik azon megyék szegény népét háborgatják és azon megyék által meg nem fékeztethetnek“ : a karok a nádorispánra bizzák megfenyítésüket.

1649. 92. czikk.

„A határbeli helyek, vagy véghelyeik piaczaira vinni szokott élelmek és eladó tárgyak értékének szabályozásáról s megtartásáról szóló 1563. évi 13. czikk a véghelyeken, leginkább Komáromban és *Győrben*, megtartassék.“

III. Ferdinand uralkodása alatt.

1655. 8. czikk.

A győri és komáromi őrségek vezéreiről s kapitányairól szentesített 1608. 9. és 10. t.-czikk és 1622. évi 23. t.-czikk megujíttatnak.

1655. 30. czikk.

„3. §. Hasonlón a Rába folyam medrének tisztítása és a Mura folyam árvizei ellen építendő töltések iránt nagymélt. gr. Nádasdy Ferencz úr és az érintett csornai prépost úr (Szenttamásy Máté),

Aszalay István, Farkas András s azon megyék alispánjai biztosoknak neveztetnek ki."

1655. 116. czikk.

„23. §. Mosony megyéből *Győr* várához őrségre rendelt és felveendő pénzösszeg adassék és vitessék azon győrmegyei alispán kezeihez, ki a bevételekről és kiadásokról a megyének kellő számot adni tartozik."

I. Lipót uralkodása alatt.

1659. 23. czikk.

Az abdai hídon és győri kapunál a német katonák által beszedni szokott fizetések eltöröltetnek.

1659. 23. czikk.

(Törvény a Győrbe menő kereskedők érdekében.)

„Ő Felsége kegyelmes megegyezése hozzájárulván, megállapíttatott, hogy a győri várnagy és német katonák által az abdai hídon a nemességtől és a nyomorult néptől beszedetni szokott terhes fizetés és a Győrbe menő kereskedőktől bármely kicsinált ürügy alatti erőszakos beszedés még az országgyűlés alatt a mondott győri vár minden mostani és ezutáni tisztjeinek kiadandó kegyelmes és szigorú parancs által teljesen eltöröltessenek és megszünteknek tartassanak."

1659. 24. czikk.

A *győri* várbeliek azon kihágásai, hogy a nemesek birtokain legeltetnek, az egyháziak és nemesek erdeit vágják, a réteket kaszálják, a vizekben halásznak, stb. megszüntettetnek.

1659. 60. czikk.

„A királyi és vámbeli jövedelmek csonkításával történik, hogy a magyar várakba helyezett német katonák kereskedést folytatván, mindennemü fél- és egész harminczadtól, úgy a vámok fizetésétől magukat menteknek kivánják tartani.

1. §. Mire nézve megállapíttatik, hogy azok is, ha kereskedést folytatnak az ily törvényes járulékok kiszolgáltatására vagyonaik lefoglalása alatt kötelezve legyenek."

1659. 79. czikk.

Ujból kimondja az országgyűlés, hogy az 1647. 45. és 1649. 37., úgy az 1655. 8. tczikkek (a *győri* bizottmányról) végrehajtassanak.

1659. 81. czikk.

„Szinte határoztatott, hogy a *győri* sapkacsinálók s más külföldi kézművesek, kik a német katonaság igazgatása alá helyeztettek, a győri lakókat és azon honfiakat a magyar sapkák kereskedésétől s bevitelétől a királyi jövedelmek csonkításával, az ország törvényei és régi szabadságai ellenére el ne tiltsák.

1. §. És ő Felsége megajánlotta, hogy azt az ottani vezér úrnak kegyelmesen megparancsolja."

1662. 30. czikk.

„Minthogy pedig a karok és rendek a közigazság hátrányára tapasztalják, hogy a győri vezér úr *Győr* városában s várában, mint azon megye törvényszékének rendes helyén *az emberek emlékezetétől* fogva ott gyakorlatban volt pallosjog gyakorlatát azon megyének, városnak s más evégből szabadalmazottaknak megtiltotta volna:

1. §. Annálfogva a karok és rendek igazságosnak tartják, hogy minden megyéknek s más pallosjoggal bíróknak saját törvényhatóságaik alattiak felett, az ily pallosjog gyakorlata a vezér, alvezér és kapitány urak által ne akadályoztathassék s meg ne tiltathassék; nem állván ellen, ha ellenkező hadi rendelet adatott volna is."

1659. 77. czikk.

„Az országlakók elhatározzák, hogy a *győri* és más országbeli vásáros helyek kapitányai, kereskedői, barmászai, mészárosai, sóárulói, harminczadosai, vámszedői s más hasonlók, az országlakó nemeseket, nemteleneket s külföldieket az azon helyeken tartandó országos és heti vásarokon a kősónak, barmoknak és más árúknak s eladó tárgyaknak megvételében hatalmaskodás büntetése alatt ne akadályozzák."

1681. 20. czikk.

Megtiltja a hadi tiszteknek, hogy *Győr* felett a Rábcza-hidnál fizetéseket szedjenek.

1681. 21. czikk.

2. §. „A Dunának azon ága, vagy kisebb folyása, úgy az utazóknak kényelmére, mint a *győri* erősség iránti gondoskodásból, mely felé az felettébb szétágazik, Pozsony és Mosony megyék ingyen munkája által bizonyos töltések felállításával elzárassék, elhatároztatik."

1681. 26. czikk.

Az ág. és helvét vallástételt tartók részére Győrött és Győr megyében templom építésére engedély adatik.

III. Károly alatt.

1715. 42. czikk.

A cs. kir. katonaság kihágásai és hatalmaskodásai tárgyában ujra törvény hozatik s „a győri várban a királyi jog név alatt legujabban a nemesekkel és polgárokkal kötött szerződés szerinti beszedések megszüntetteknek," egyszersmind a szerződés ügyében bizottmányt küld ki az országgyűlés.

1715. 79. czikk.

A czéhek kartelljei és önbüntetései, az összebeszélt áraktól való eltérés esetére, érvényteleneknek mondatnak.

1715. 83. czikk.

Ő Felsége megértvén azt, hogy a *győri* várbeli gyógyszerész magános haszna miatt polgári gyógyszertár felállítása itt mindeddig háborítva lett :

1. §. „Annálfogva a közhaszon és közjót ekintetéből nemcsak annak felállításához kegyelmes megegyezését adni, hanem annak fentartását is kegyelmesen elrendelni méltóztatott."

1715. 91. czikk.

A *győri* harminczad további fennmaradásáról.

1715. 62. czikk.

„Mivel a paraszt-telkeken lakó nemeseknek, sőt nemteleneknek kihalása s az ilyenek utáni örökösödés körül eddig *különösen Győrben* némely kérdések és nehézségek támadtak," a földesurak örökösödési joga megállapíttatik.

2. §. „Egyszersmind ő sz. Felsége a tisztelendő győri káptalannak, mint földesúrnak jogait helybenhagyván, nemcsak az eddig a győri katonatisztek által az említett káptalannak nagy kárával és sérelmével akadályozott téglakemencze építését, hanem az ott égetett tégláknak használatát és mások részére való szabad eladását is legkegyelmesebben megengedte.

3. §. „A várbeli kemencze pedig csupán azon vár kőfalainak javítására háborítlan meghagyatván."

1715. 76. czikk.

„Miután a *győri* lakók azon várnak s ott táborozó katonaságnak a legközelebb mult lázadások alatt 9000 frt követelésöket a rendes uton szorgalmazták és azon követelésöket törvényesen bebizonyították volna, ő sz. Felsége nékiek illő elégtételt szolgáltatni legkegyelmesebben méltóztatni fog."

1723. 53. czikk.

A kereskedők tartoznak könyvet vezetni.

1715. 131. czikk.

Gr. Heister Sigfrid győri várparancsnokot „mint valódi és kétségtelen magyar honfiusítottat jelen tvczikkbe beiktatják és kijelentik, hogy a kitett 1000 aranyokat kifizetni nem tartozik."

1715. 135. czikk.

Báró Liebenberg Károly ezredes és győri várparancsnokot magyarnak e törvény befogadja.

1729. 3. czikk.

A győri várparancsnok által eddig behajtatni szokott királyi jogok (regále), mint törvénytelen, eltöröltetik.

Mária Terézia uralkodása alatt.

1741. 30. czikk.

A várak parancsnokai és azok soltészai (Schultheisz) *Győrben* és másutt a közigazgatási és törvénykezési ügyekbe való avatkozástól eltiltatnak.

1741. 35. czikk.

„Igazságos dolog, hogy a győri lakók azokat, melyek biróilag elhatároztattak és utólag szerződés közbenjöttével is megállapíttattak, valósággal megadni tartozzanak“, ennélfogva ő Felsége elrendeli, hogy a katonai hatóságok a káptalant ily tartozások megvételében ne akadályozzák.

1751. 27. czikk.

„Minekutánna ő Felsége az érdem és közhasznosság tekintetéből *Győr,* Komárom, Ujvidék és Zombor városokat a többi szabad királyi városok sorába kegyelmesen bevette, az ország karai és rendei is azokat a többi szabad királyi városok közé üléssel és szavazattal befoglalják.“

II. Lipót uralkodása alatt.

1791. 67. czikk.

Dorffner Jakab, Győr város követe, a sérelmeket tárgyaló bizottságnak tagjául küldetik ki.

I. Ferencz alatt.

1807. 6. czikk.

„Hogy a gabnakereskedés, melynek külföldre kivitele Magyarországnak s csatolt részeinek és az egész birodalomnak nagy hasznával van egybekötve, minden lehető biztosságát megnyerje, ő sz. Felsége a karokat és rendeket kegyelmesen biztositani méltóztatott, hogy:

1. §. A gabna kivitele az állam terhes okai nélkül, melyek azt beállítani javallnák, soha se fog megtiltatni. Sőt rendelkezni fog, hogy a határbeli kivitelen, az útak és hidak használatára állított vámokon és réveken kivül semmi dijjal ne terheltessenek.“

1807. 7. czikk.

Hasonlóképen a borok kiviteléről.

1808. 7. czikk.

Megörökítvén azok neveit, kik a Ludovika magyar katonai akadémia alapításához nagyobb összegekkel járultak, a névsorban találjuk a következő győri neveket:

Balogh Sándor kanonok s győri káptalani követ 2000 frt.

Györgyi Pál kir. tan., Győr megye alispána és követe 1000 frt.

Vásonkői gr. Zichy Károly v. b. t. tan., értekezleti min. Győrm. főisp. 8000 frt.

Vilt József győri püspök 3000 frt.

(A magyar nemzeti muzeum létesítésére az 1827. 35. tczikk szerint Győr megye 1824 frt 49 krt, Győr város 1131 frtot ajánlottak fel készpénzben.)

V. Ferdinand alatt.

1832. 5. czikk.

A jobbágytelkek állományáról. Győrmegyében 3 osztályt szab e törvény, az 1 osztályban 20 hold, a 2-ikban 22, a 3-ikban 24 hold szántóföld s 6—10 kaszás rétben állapítja meg a jobbágytelki külső állományt.

1840. 15. czikk.

Váltó-törvényszékek állíttatván, Győr a pozsonyi hatásköre alá osztatott be.

1848. 5. czikk.

Az orszgy. követek népképviselet alapján való választása kimondatván, meg lett állapítva, hogy Győr város 1 követet küld, Győrmegye 3-at.

1848. 23. czikk.

A szabad királyi városokról.

Királyi kiváltság levelek.

IV-ik Béla királynak 1242. évi május 7-én Budán kelt diplomája, mely a vár és város lakói közti viszonyokat 13 pontban szabályozza. (Lásd a köv. fejezetben 1. sz.)

Ugyanannak 1255-ik ápril 24-én Churgoon (Csurgón) kelt diplomája, mely Győrött az adó nemeit szintén 13 pontban meghatározza.

V-ik István királynak 1271-ik évben kelt Győr város lakóinak (hospites) jogait és szabadalmait megállapító kiváltságos adomány-levele. (Közölve az előző tört. rész tárgyaló szövegében 24. l.)

IV-ik László királynak 1283. évben kelt s a fentebbi kiváltságokat helybenhagyó és megerősítő diplomája. (Közölve e részben 2. sz. a.)

Ugyanannak 1285-ik évben kelt hasonló tartalmú kiváltságos adomány-levele. (Lásd 3. sz. a.)

III-ik András királynak 1295. ápril 6-án kelt s az V. Istvántól nyert kiváltságokat megerősítő diplomája. (Lásd 4. sz. a.)

Róbert Károly királynak 1323. évben kelt hasonló kiváltságos levele. (Következő fejezet 5. sz.)

Nagy Lajos királynak 1361. évben kelt diplomája, mely megparancsolja, hogy a győri polgárok senki más, mint saját hatóságuk által tétethetnek fogságba és itéltethetnek el. (Közölve 6. sz. a.)

László királynak 1455. évben kelt, elődjei által adott szabadalmakat megerősítő adomány-levele. (E fejezetben 7. sz. a.)

I. Mátyás szabadalom-levele 1465. jan. 26 (Közölve 8. sz. a.)

II. Ulászló király szabadalom-levele 1496-ból, megerősíti Mátyás király kiváltságlevelét. (Lásd. 9. sz. a.)

I. Ferdinánd királynak 1527-ben kiadott rendelete, melyben a győri kastélyt várrá átalakítja.

II. Rudolfnak 1604. ápril 8-án Prágában kiadott szabadalmi levele, melyben Győrvárosának Ferdinánd, Lajos, Ulászló, Mátyás, László, Károly és László királyok által adott kiváltságait megerősíté. (Városi levéltárban.)

Esztergomi káptalannak 1609. évben Pozsonyban kelt tanúkihallgatási bizonyítványa, Győrvárosa némely szabadságai és kiváltságai tárgyában. (Városi levéltár.)

II. Mátyás királynak 1609. évben kiadott diplomája, melynél fogva Győrvárosnak lakóit minden tized, kilenczed, királyi negyedadói kötelezettség alól felmenti, Győrt kereskedői rakhelynek kijelenti és a polgároknak évenként 10 havi (július és augusztust kivéve) szabad bormérési engedélyt ad, házaikat a katonatartás terhe alól fölmenti, évenként öt vásártartásra, hetenként pedig 1, t. i. szombat napon vásárra engedélyt ad. (Vár. levélt.)

II. Mátyásnak 1609. január 28-án Bécsben kelt szabadalom és kiváltságlevele. (Vár. levélt.)

II. Mátyásnak január 28-án Győrváros polgárainak adó- és vámmentességet kimondó szabadalom-levele. (Vár. levélt.)

II. Mátyásnak 1609. január 28-án Győrvárosának, az összes kir. illetékek és egyéb kir. tartozások alóli mentességét szabályozó kiváltság levele. (Városi levéltár.)

II. Mátyásnak 1609. január 28-án Győrvárosa polgárainak a gabona 10-ed, 9-ed és 4-ek alóli mentességet szabályozó levele. (Városi levélt.)

II. Mátyásnak 1609. január 29-én Győrvárosa városi székháznak, katona betegszállásolás alóli mentessége tárgyában kiváltság-levele. (Városi levélt.)

II. Mátyásnak 1609. január 29-én Győrváros italmérési kiválts. levele. (V. L.)

II. Mátyásnak 1609. jan. 30-án Győrvárosa kereskedelmi árúczikkek megállítási és letételi szabadságlevele. (V. l.)

II. Mátyásnak 1610-ben kelt s a fenti kiváltságokat megerősítő adománylevele.

II. Ferdinándnak 1635. február 8-án Sopronban kelt levele, melyben megerősíti I.. Mátyás szabadalmi levelét. (V. l.)

III. Ferdinándnak 1646. október 29-én Pozsonyban kelt levele, megerősíti II. Mátyás és II. Ferdinánd kiváltságleveleit. (V. l.)

Gróf Pálffy Pál nádornak 1649. május 13-án Pozsonyban kelt rendelete, a Győrváros és győri székeskáptalan közt a közmunka, vámszedés, 9-ed és 10-ed-jog szabályzata tárgyában. (V. l.)

III. Ferdinándnak 1650. márczius 26-án Bécsben kelt szabadalomlevele. (V. l.)

III. Ferdinándnak 1650. márczius 26-án Bécsben kelt vásári szabadalomlevele.

Lipótnak 1679. augusztus 21-én Bécsben kelt szabadalom-

levele, a Győrvárosa területén tartózkodó nemesek jogainak és kiváltságainak épségben tartása tárgyában. (V. l.)

Lipótnak 1679. augusztus 21-én Bécsben kelt levele, melyben megerősíti II. Ferdinánd, II. Mátyás és III. Ferdinándnak adó- és vámmentességi kiváltságleveleit különös tekintettel az abdai vámra. (Lásd köv. fejezet 11. sz.)

VI. Károlynak 1712. szeptember 1-én Bécsben kelt vásári szabadalomlevele.

Mária Teréziának 1743. márczius 6-án Bécsben kelt s Győrnek kir. várossá emeltetése tárgyában kiadott szabadalomlevele. (Közölve a történeti rész tárgyaló szövegében 65. l.)

Mária Teréziának 1746. február 12-én Bécsben kelt vámszedési szabadalomlevele (Vár levélt)

Mária Teréziának 1758. augusztus 14-én Bécsben kelt szabadalmi levele súlyok és mértékek hitelesítése tárgyában. (V. l.)

II. Ferencz 1798 május 25-én Bécsben kelt vásári szabadalomlevele. (V. l.)

II. Ferencz 1799. augusztus 9-én Bécsben kelt vásári szabadalomlevele (V. l)

I. Ferdinánd 1844. julius 4-én Bécsben kelt levele, Győrváros pecsétjének megállapítása tárgyában. (V. l.)

*

E királyi kiváltságlevelek közül az alapvető fontossággal biró két legnagyobbat, *V. Istvánét és Mária Teréziáét* a történeti részben (I. 24-ik és 65-ik l.) bemutattuk. Itt közöljük kiegészítőleg a nevezetesebbek szövegét magyar fordításban

IV. Béla 1242. május 7.

Béla, Isten kegyelméből Magyarország királya, Győr megyének és a győri, abdai és fizegtui adófizetőknek üdvöt és kegyelmet. A tisztelendő O. (Omede) atyának, győri püspöknek levelét a Győrött, Abdán és Fizegtun szedendő adók formájára nézve a régi módot megtartva a következőkép fogadtuk el, hogy t. i. minden Magyarországba jövő német kocsi után kapjanak az adófizetők 4 denárt, a főispán pedig 2 királyi denárt. Hasonlókép a Magyarországból átmenő kocsi után az adófizetők kapjanak 4 denárt, a főispán kettőt. Ép úgy, ha árúikat hajókon hozzák, a kocsik száma szerint számítják és rendezik s minden kocsi után kapnak az adófizetők 4 denárt, a főispán kettőt, de

ha a hajón a kocsik rakóképességén (hordképesség) fölül van, nyolcz denárt az adófizetőknek, kettőt a főispánnak (fizetnek). Hasonlókép ha német ökrök vinnék följebb, akkor minden ökör után két denárt, a főispán pedig két német ökör után kap egy denárt. A tovább szállító magyarok kocsija után két ökörtől egy denárt, a főispán 4 ökörtől kap egy denárt. A lisztes kocsi után az adófizetőknek kell kapniok három a főispánnak egy fontot. Hasonlókép minden edény tunella bor után az adófizetőknek 8, a főispánnak két denárt fizetnek. A magyarok sóhordó kocsija uttán 2 sót, a győri főispán fél és egyrész sót kap. Továbbá 100 frt árú (marca) bors után az adófizetők kapjanak egy frt árú (marca) borsót, 100 keztyű (cyroteca) után 2 cyrotekát (keztyűt), hasonlókép, a többi apró árúk után. A latin jövevények kocsija után egy frtot (magyar frt a marca negyedrésze = viertheil). Fizegtun a németek kocsija után, bármily teher van is rajta egy denárt, egyéb árúk, ökrök t. i. s más árúk után Fizegtun semmit sem tartoznak fizetni. Abdán a németek két kocsija után 4 denárt fizetnek az adófizetőknek, ép így két ökör után egy denárt. A német gyalogosok semmit sem tartoznak fizetni. Ez alapon hűségteknek szorosan parancsolva meghagyjuk, hogy az adók dolgában régóta megszabott módon túl épenséggel semmit ne merészeljetek követelni, különben parancsunknak áthágóit személyökben és vagyonukban keményen megbüntetjük. Kelt Churgoun sz. György ünnepen az Úr 1255. évében. (Bécs városa levelesházának eredeti kártyájáról. E levelet szóról-szóra átirta és megerősitette V. István, Magyarország királya, 1270-ben.)

IV. László 1273. aug. 19-én.

László, Isten kegyelméből Magyarország királya, az időnkint hivataloskodó hűséges — Győr és más megyékben levő fő- és alispán, adó és egyéb élelemgyüjtőknek üdvöt és kegyelmet. Midőn mi előbbi nyilt levelünkhez képest a győri anyaszentegyház kártalanitásáról királyi jóságunknál fogva kegyelmesen tanácskoztunk volna, a győri egyház káptalanának földén a vár előtt összegyült és még letelepedendő jövevényeit és a mondott káptalan más bármi feltételekkel megszállt népeinek már multkor megengedtük, hogy semmiféle esetben, még tolvajlási vétekért se merészelje elitélni az alispán, hanem ahányszor kivántatik, földesuruk előtt tartoznak megjelenni, ezenkivül részint különös kegyelemből, részint országunk gyökeres szokásai szerint, melylyel a többek közt a székesegyházak és az ország monostorai dicsekedhetnek, megegyezünk abban és örökösen sértetlenül kivánjuk megtartani, hogy a győri anyaszentegyháznak Győr és akármelyik megyében lakó szerződéses népeit, a királyi gyüjtelék megadására, mely részint kamaránk érdekében, részint bármely okból szükséges, vagy más okból kivettetik, annak csak felét tartoznak kiszolgáltatni, vagy megfizetni, a mi t. i. említett győri egyházunk legrégibb szabadalma, szokásai és szabadságaiból is kitünik és bizonyos, hogy időnkig tekintetbe vétetett és megtartatott; akarjuk tehát és hűségteknek jelen okmányunk erejénél fogva keményen megparancsoljuk, miszerint említett káptalanunk

és prépostunk vendégeit, jövevényeit (hospites), vagy ezeknek bármilyen-féle népeit semmiféle esetben a mint meghagyva volt, megitélni ne merészeljétek; sem ti gyüjtők ezen egyházfeltételekkel megszállt népeit szabadalmaik ellenére, vagy szerződésükön felül a gyüjtelék beszedésében ne merészeljétek valamiben terhelni vagy nyugtalanitani s ez érdemben máskép cselekedni semmiképen se merjetek. Kelt Budán, a boldogságos szűz ünnepének ötödik napján (aug. 19.) az ezerkétszázhetvenharmadik esztendejében.

IV. László 1285.

László, Isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvát-, Ráma-, Szerb-, Galliczia-, Kun- és Bolgárországok királya. Minden Krisztusban hivő és ezen levelet megtekintőknek üdvöt a mindenek üdvözítőjében. Ezen oklevél által mindenkinek tudtára adni kivánjuk, hogy Karacsin mester, választott férfiu, a győri egyház prépostja, kedvelt és hű papunk elénk járulván felmutatá nekünk a mi kegyelmi és szabadságaikról szóló nyilt levelünket, melyet multkor a győri vár előtt egybegyült és egybegyülendő jövevények és más ugyanazon egyház bármily sorsu, vagy állapotú népeinek adtunk, alázatosan könyörögvén, hogy azt helybenhagyni és szabadalom-levelünkkel megerősíteni méltóztatnánk; melynek tartalma következő: (Lásd a fennebb 1273. évnél fölhozott okmányt.) Mi tehát a mondott prépost igazságos kérésének királyi jóakaratunknál fogva engedvén, említett nyilt levelünket szóról-szóra jelenleg átirvám, ezen levelünk erejénél fogva megerősítjük meghagyván: hogy sem a győri fő-, sem az alispán a győri káptalan és prépostja népeit és az említett jövevényeket, bármily állapotúak (conditio) legyenek is azok, semmi esetben ne merészeljék elítélni; valamint az is meg van hagyva, hogy mind az akkor foglalkozó denár-, mind az élelemgyűjtők a győri egyház conditionális népeit a gyűjtés alkalmával általunk adott kegyelmi jelvényünk ellen semmiben sem merészeljék terhelni és háborgatni. Melynek emlékére és örök erősségére jelen levelünket kettős pecsétünkkel megerősítve kiadjuk. Kelt tisztelendő Tamás atya, kedvelt és hű váczi püspök, udvarunk korlátnoka keze által az Úr ezerkétszáznyolczvanötödik s uralkodásunk tizenharmadik évében.

III. Endre 1295. ápr. 6.

András, Isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvát-, Ráma-, Szerb-, Galliczia-, Ladaméria-, Kun- és Bolgárországok királya. Minden Krisztusban hivő jelen irat szemlélőjének"örök üdvöt az urban. A jelen okmány tartalma által mindenkinek értésére juttatni kivánjuk, hogy János bíró, Ivánka, Pál és János — Csuk fiai -- győri polgárok elénk járulván, boldog emlékü István úr Magyarország méltóságos királyának, legkedveltebb testvérünknek szabadságaikról szóló privilegium levelüket előmutaták, alázatosan kérvén minket, hogy mi azon István király szabadalom levelét helybenhagyni és saját privilegiumunkkal méltóztatnánk megerősiteni, melynek tartalma következő: „István stb."

(lásd 24. lap, az 1271-iki évről). Mi tehát János biró és a győri polgárok igazságos kérelmének jóakaratúlag engedve, mivel István király eredeti szabadalomlevelét látók, hogy az vakarás, törülés nélküli, hiánytalan és semmi helyén meg nem hamisíttatott, annak tartalmát szóról-szóra jelen levelünkbe iktatván, a mondott szabadalom-levelet bevégzettnek, kedvesnek és elfogadottnak kijelentjük s jelen okmányunk erejénél fogva megújítjuk és megújítva kettős pecsétünk erejénél fogva megerősítjük. Kelt tisztelendő férfiu Tódor mester székesfehérvári prépost s udvarunk alkorlátnoka, kedvelt és hű hivünk keze által, az úrnak ezerkétszázkilenczvenötödik évében, ápril hatodikán, uralkodásunk ötödik évében.

Róbert Károly 1323.

Károly Isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvát-, Ráma-, Szervia-, Galliczia-, Ladaméria-, Bulgária s Kunországok királya, Salernói fejedelem s a szent Angyalok kegyének ura, minden a jelen és jövőben, ezen irat szemlélő, Krisztusban hivőknek, üdvöt a mindenek üdvözítőjében. Jelen levelünk által mindenkinek tudtára adni kivánjuk, hogy János, a szent-adalberti egyház prépostja és Mihály a győri egyház őrkanonokja, választott férfiak és mesterek, hű és kedves hiveink, elénk járulván, boldog emlékű László úr, hajdan Magyarország méltóságos királya és legkedveltebb testvérünknek, a győri káptalan és a győri vár előtt összegyűlt és összegyűlendő jövevények és az említett egyház más bármily állapotú népeinek engedményezett és adott vakarás, törlés, szóval semmi helyen meg nem hamisított kegy- és szabadalmi levelét felmutatták nekünk, kérvén minket illendő alázattal, hogy azon szabadalom-levelet helybenhagyni és hiteles királyi uj pecsétünk felfüggesztése által királyi kegyelmességünknél fogva megerősíteni méltóztatnánk, melynek tartalma a következő: László Isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvát stb. országok királya, (lásd fentebbi 1273. és 1285 évben kelt leveleket). Mi tehát az előbb nevezett prépost és őrkanonok urak igazságos és törvényes kérelmére szokott királyi kegyelmességünknél fogva jóakaratúlag hajolván, László király úr szabadalomlevelének tartalmát szóról-szóra a jelen okmányba iktatva elfogadjuk, helyben és jóváhagyjuk és ezen iratunknál fogva megerősítjük, melynek nagyobb bizonyságára és erejére jelen hitcles kettős uj pecsétünkkel hitelesített levelet kiadjuk. Kelt választott örök hívünk László mester, a sz.-fehérvári egyház prépostja és udvarunk alkorlátnoka, kedvelt hívünk keze által, az Úr.ezerháromszázhuszonharmadik éve, január havának huszonharmadikán, uralkodásunknak huszonharmadik évében.

I. Lajos 1361.

(1356-ban I. Lajos királyunk, mielőtt a velencziek elleni háborút megkezdette volna, Albert osztrák herczeggel Győrött január 16-ikán összejött és ezt Pozsonyba el is kisérte. Tárgyalásaik még a tavaszon is tarthattak,

mert még márczius 20-ikán is hazánk nyugoti határán Köpcsényben találjuk királyunkat.

E korban gyakran megtörtént, hogy ha győri polgár valahol adós maradt, nem ezt pörölték be, hanem ha valahol győri embert kaphattak, mindaddig fogva tartották, mig az adós győri polgártársa helyett le nem fizette az öszszeget, azután szabadon bocsátották. Az illető ilyenkor nemcsak sok kárt, mulasztást szenvedett, hanem személyes szabadságát sem élvezhette. E bajok után hazamenve, itt kellett az adóssal perelni, hogy a helyette kifizetett öszszeget neki térítse meg, mi uj kellemetlenség volt. Ily nem csekély keserüséget és kárt okozó bajokat akart 1361-ben Domonkos Győr város birája eltávolitani, ugyanazért I. Lajos királyhoz folyamodott s tőle a következő tartalmu szabadalom-levelet nyerte, mely magyar forditásban igy hangzik.)[1]

*

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország királya, minden hiveinek, egyházi és világi zászlósok, főispánok, várnagyok, nemesek, ezek tisztjei, városok és szabad községek, ezek kormányzói, birái és elöljáróinak, kiknek jelen irat felmutattatik, üdvöt és kegyelmet. Domonkos, Miklós fia, Győr városa birája, a maga és az összes polgárok és jövevényeink nevében panaszlá nekünk, hogy midőn ők eladás, vagy más dolgaik kedveért birtokaitok és helyiségeitekbe, vagy közétek mennek, őket javaik és személyeikben anélkül, hogy előbb, — mint illő volna — biráiknál törvénytételt sürgetnétek, kitiltjátok őket és itéltek felettök, különönösen mások adóssága, vétsége és bántalmáért, a miért is városunk nem csekély pusztulást türt, miután azonban bármelyik városunk ős szabadsága magával hozza, hogy semmiféle biró és országunk törvénylátója őket, vagy közülök bárkit mások adóssága-, vétsége- és bántalmáért eltiltani és bebörtönözni, mielőtt azon város birája előtt törvény tetetett volna, ne merészelje: megelőzőleg parancsoljuk, miszerint ezután közületek senki az emlitett győri polgárokat és jövevényeket (hospites) vagy bárkit közülök, midőn helységeitek és birtokaitokra, vagy közétek javaik és portékáikkal megérkeznek, kitiltani, különösen pedig mások adóssága-, vétsége- és bántalmáért bebörtönözni, vagy más esetben és ügyekben, kivévén azonban a köz lopás, tolvaj és bűnügyeket, itélni, vagy önhatalmúlag bebörtönözni, kényszeriteni, a mondott város birájától nem kérvén előbb igazságszolgáltatást, semmikép se merészelje, ha pedig közületek valakinek ellenökben ügye, vagy keresetei lettek volna, a város birája és hitesei előtt törvényesen keressék azt. És ha ezek részükről az igazság kiszolgáltatásában hanyagok lennének, akkor nem a perbefogottak, hanem a biró a mi vagy Tárnok·mesterünk jelenléte elé idéztethetik törvényesen, kinek részéről minden panaszlónak elég törvényes igazság fog szolgáltatni, hazánk törvényeinek figyelembevételével, máskép tenni rosszalásunk büntetése alatt ne merjetek. Kelt keresztelő szent János születése ünnepének nyolczada utáni szombaton, az úr 1361-dik évében (jul. 3.).

[1] Ráth Károly tört. dolgozatai.

V. László 1455. október 18.

Mi *László*, Isten kegyelméből Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horváth stb. országok királya, Ausztria és Steierország herczege, Morvaország őrgrófja, stb. jelen levelünk által adjuk emlékül mindenkinek, hogy fenségünk elé járulván regensburgi Fogol György a győri székesegyház prépostja, Máté, üdvözítőnkről nevezett pápóczi egyház prépostja, Ottingi János hittudományok tudora és soproni főesperes, Pápai Antal rábaközi főesperes és Beyczi Mihály a mondott győri egyház kanonokjai, valamint Rajthay Mátyás mester a győri, váczi és pécsi egyházak kanonokja, királyi udvarunk korlátnokságunk egyházi jegyzője, a maga és az egész győri káptalan minden többi társai és kanonokjainak nevében és személyében elénk terjeszték és adták néhai fenséges ur Károly fejedelem Magyarország királyának, elődünknek uj, kettős és nagyobb hiteles pecsétjével, melylyel mint Magyarország királya élt, megerősített, néhai László (IV. vagy kun.) legméltóságosabb fejedelem, Magyarország királyának bizonyos szabadalomlevelének tartalmát megerősitőt, a melyben szinte ugyanazon László király urnak alább felhozandó és megerősítést tartalmazó levele benn foglaltatik; (melynél fogva a mondott győrszékesegyház káptalanának a győri vár előtti földjén lakó vendégeknek, (hospiteseknek) és ugyanazon káptalan bármily más állapotú embereinek bizonyos szabadalmakat és kegyelmet örökre adott és engedett); az említett György és Máté prépostok és a többi fenn megnevezett kanonokok nevében és személyében folyamodtak Fenségünkhöz, kiknek igen alázatos kérelmükre, hogy azon levelek tartalmát, záradékát és pontjait elfogadni, helybenhagyatni és megerősíteni s szabadalom-levelünkbe szóról-szóra beirni, a nevezett győri egyház káptalana jelenlegi és jövendőbeli összes tagjainak megujítani és örök erejűvé emelni méltóztatnánk, ezen leveleknek tartalma így következvén: Károly Istén kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvát stb. országok királya (lásd fönebb az 1323-ik évről.) Mi tehát az előbb említett György és Máté prépostok és a többi fentirt kanonokok által a maguk és minden kanonoktársuk és az egész káptalan nevében és személyében Fenségünk elé alázatosan benyujtott kérelmet királyi jóvoltunknál fogva meghallgatván és kegyelmesen engedvén, Károly király ur fönebb említett hiánytalan, töröletlen és semmi helyen meg nem hamisított, hanem valódi és őszinte igazságban sarkaló levelét ezen hasonlólag szabadalmi levelünkbe szóról-szóra bármily kihagyás és hozzáadás nélkül átirjuk, egész tartalmát, záradékait és pontjait elfogadjuk, helybenhagyjuk és királyi kegyelmünk és hatalmunk teljessége, továbbá azon ragaszkodás és tiszteletnél fogva, melylyel a mondott győri anyaszentegyház és a dicsőséges Istent szülő szűz Mária iránt — kinek szentséges nevében azon anyaszentegyház alakíttatott — tagadhatlanul viseltetünk, de leginkább azon kegyeletből, melylyel a mondott győri anyaszentegyház a mult háborús időkben néhai fenséges fejedelem Erzsébet asszony Magyarország stb. királynéjának legkedvesebb szülőnknek és nekünk is csecsemő korunkban és legnagyobb szük-

ségben menhelye, nyughelye és lakhelyünk volt, azért, mivel szülőnket és minket az üldözők körméből kiragadván, győri várukba befogadott, pártolt és védelmébe vett, azért is, mivel a mondott anyaszentegyháznak mind püspöki, mind káptalani, majdnem összes falvait és birtokait az említett üldözők nemcsak kegyetlenül, hanem dühöngve tűz- és fegyverrel megemésztették, most tehát ez alkalommal legkegyelmesb elismerésünk jeléül néhai Károly király ur említett levelét a magunk és az ország nagyjai és zászlósai megfontolt akarata és tanácsából ugyanazon levél tartalmában foglalt és előszámlált összes szabadalmak és kegyelmekkel a győri anyaszentegyház és káptalan, továbbá a mostani és jövendő minden kanonokok részére megújítjuk és örök erejűvé emeljük jelen kegyelmi iratunknál fogva, más joga fentartásával. Mely dolognak emlékére és örök erejére ezen levelünket kiadjuk, függő titkos pecsétünkkel — melylyel mint Magyarország királya élünk — megerősítvén. Kelt Pozsonyban, Lukács evangelista ünnepe utáni pénteken, az Ur ezernégyszázötvenötödik esztendejében, magyar királyságunk tizenhatodik, cseh királyságunk második évében.

I. Mátyás 1465. jan. 26.

Mátyás, Isten kegyelméből, Magyar-, Dalmát-, Horvát-, Ráma-, Servia-, Galliczia, Ladaméria-, Kun- és Bolgárországok királya minden jelen és jövendőbeli s erről tudomással biró Krisztusban hivőknek üdvöt a mindenek üdvözitőjében. Ezen levelünkkel mindenkinek tudtára adni kivánjuk, hogy tisztelendő Demelki László a győri és Kutusi Tamás egyházi jogtudor, vasvári anyaszentegyház prépostjai, meg Vasvári János mester, a győri anyaszentegyház kanonokjai, hiveink, fenségünk szine elé járulván, a maguk és a mondott győri anyaszentegyház káptalana személyében előadták nekünk néhai fenséges fejedelem László úr szinte magyar királynak, közvetlen elődünknek, azon titkos zárt pecsétével (melylyel mint Magyarország királya élt) ellátott okmányt, néhai fenséges fejedelem Károly úr és több más magyar király elődeink bizonyos leveleinek tartalmát, melyben a győri káptalan népeinek adott alább a levelekben teljes rendben és egész terjedelmében beiktatott bizonyos szabadalmak és kegyelmek megerősítve vannak, a maguk és a győri anyaszentegyház káptalana nevében fenségünktől alázatosan kérték jóváhagyni, megerősíteni, mely leveleknek tartalma a következő: (Mi László, Isten kegyelméből Magyar, Cseh stb országok királya stb.) mi tehát a fentirt László és Tamás prépostok, meg János mester a győri anyaszentegyház kanonokjai által fenségünk elé nyujtott alázatos kérelmet királyi jóságunknál fogva meghallgatván és kegyesen engedvén, a fentirt hiánytalan, törületlen és semmi helyén meg nem hamisitott leveleket szórólszóra minden hozzáadás, vagy kihagyás nélkül, jelen kiváltságlevelünkbe annak egész tartalmát, szakaszait és záradékjait befoglalván, annyira a mennyire azok valóban és törvényesen kiadva vannak, elfogadjuk, meghitelesitjük és megerősitjük, s azokat és minden azokban foglaltakat a mondott győri anyaszentegyház káptalana és minden élő, úgy jövendőbeli összes kanonokjainak megújitván,

örök erejűvé emeljük jelen levelünk hitelénél fogva, mások jogai fentartásával. Melynek emlékére s örök erejére jelen szabadalmi levelünket adjuk, azt hiteles kettős pecsétünkkel megerősítvén. Kelt az úrban, tisztelendő atya István úr kalocsaï és bácsi anyaszentegyház érsekének, udvarunk főkorlátnokának hű és kedvelt hivünk keze által, az úr ezernégyszázhatvanötödik évében január 26-án, országlásunk hetedik, megkoronáztatásunk első esztendejében.

II. Ulászló 1496.

(1496-ban II. Ulászló király Pozsonyból Budára szándékozván menni, Győrött utazott keresztül s május hó 1-jét itt tölté, a mikor a győri káptalan két tagját azon kérelemmel küldé a királyhoz, hogy elődei által a városnak adott kivátságait erősítené meg, mit Ulászló király következő tartalmú levelében teljesitett is):

Ulászló Isten kegyelméből Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvát-, Ráma-Servia-, Gallitia-, Ladameria-, Kun-, Bolgárországok királya, Silézia-, Luzemberg herczege, Morvaország és Lausitz őrgrófja, minden élő és jövendőbeli Krisztusban hivőknek, erről tudomással biróknak üdvöt a mindenek Üdvözitőjében Jelen levelünk által mindenkinek tudtára adni kivánjuk, hogy hiveink a győri káptalannak tisztelendő György prépostja és Gergely olvasó kanonokja Fönségünk szine elé járulván, a maguk, kanonoktársaik és a győri anyaszentegyház egész káptalana személyében elénk adták és terjeszték Fönséges fejedelem ur néhai Mátyás magyar király jó emlékű elődünk kettős és hiteles pecsétje alatt kiadott, megerősitett levelét — mely László magyar és cseh király, úgy Károly és más fenséges fejedelmeknek, a győri káptalannak, a győri vár előtt összegyült bármily állapotú népeknek kiadott s megerősitett szabadalmáról szól. — alázatosan kérvén Fenségünket, hogy ezen kiváltságlevelet kegyelmesen helybenhagyni, jóváhagyni és átirni stb., meg örök erejüvé emelni méltóztatnánk, mely szabadalomlevélnek tartalma így következik:

Mátyás, Magyar-, Dalmát-, Horvát stb. országok királya stb. lásd fentebb az 1465. évnél. Mi tehát az említett György prépost és Gergely olvasókanonok s ezek által az egész győri káptalan nevében, mint mondatik, elénk terjesztett kérelmet kegyelmesen meghallgatván és annak engedvén, néhai Mátyás király ur teljes hitelű levelét jelen szabadalomlevelünkbe szóról-szóra minden csonkitás nélkül beiktatván, elfogadjuk és megerősítjük stb. Kelt az Urban tisztelendő atya Tamás ur az egri anyaszentegyház püspöke, udvarunk fő- és titkos korlátnoka, kedvelt és hű hivünk keze által. Győrött, május hó elsején, az Ur 1496., magyarországi uralkodásunk hatodik, cseh királyságunknak pedig huszonötödik évében.

II. Mátyás 1606. január 28.

Mi második Mátyás, Isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvát- és Szlavon-, Ráma-, Szerbia-, Galiczia-, Ladoméria-, Kun-, Bolgárországok stb. királya. Csehország jelölt királya, Ausztria főherczege, Burgundia, Karinthia,

Krajna herczege, Morvaország őrgrófja, habsburgi és tiroli gróf stb. tudtára adjuk jelen levelünk értelmében mindazoknak, a kiket illet: hogy okos és tapintatos híveink, Győr városnak birája, többi polgárai és lakói elénk terjesztettek némely pontokat, a melyek szabadalmakat és régi szokásokat tartalmaznak, a melyeket Magyarország dicső királyainak, a mi boldog emlékű elődeinknek kegyes engedelméből élveztek s jelenleg is élveznek, a melyekről elegendő irásbeli bizonyságaik voltak, de állítólag ama helynek a török által való elfoglalása alkalmával elvesztek, legalázatosabban esdekelvén Felségünk előtt, hogy ezen pontokat érvényeseknek tartsuk, jóváhagyjuk és elfogadjuk, kiváltságos levélbe foglaljuk s hogy mind maguk, mind összes utódaik számára örökké érvényesek legyenek, kegyesen megerősíteni méltóztassunk. — Ezen pontoknak tartalma a következő:

1-ször: hogy senkimás joghatóságának vagy hatalmának sem ők, sem elődeik alávetve nem voltak, hanem közvetlenül a győri egyház káptalanától, mint földesurától függtek.

2-szor: hogy említett földesuraiknak évenkint semmi más adót nem szoktak fizetni, mint két dámvadból vagy más élelmi szerekből álló illendő tiszteletdíjat s ezt is karácsony táján szokták átnyujtani.

3-szor: szüretkor annyi boros edényt tartoztak a káptalanbelieknek Mosony megyében levő s Védennek nevezett falujába ingyen saját szekereiken szállítani, amennyi azoknak kellett.

Ugyancsak a székesegyházat és a város kapúja melletti Rába hidat ugyanazon földesuraiknak kivánságára tehetségükhöz mérten megjavitani segitettek, ha bajuk esett, valamint az említett káptalanbeliek szüksége esetén ugyanazoknak kivánságára megillető bérért szekereiket átszolgáltatni szokták és most is szokják.

Ennélfogva minthogy néhány szavahihető férfiú vallomása és bizonysága szerint az említett polgárok ilyen szabadalmakat és szokásokat élveztek s minthogy ugyanazok kérelmét királyi jóakaratunkkal kegyesen meghallgattuk, ezen polgároknak fentebbi régi szokásai érvényesek, helybenhagyottak és elfogadottak, említett Győr város polgárai, valamint összes utódaik számára örökös szabadságul és kiváltságul végleg kegyesen adományozzuk és engedélyezzük. Jóváhagyván, valamint biztos tudomásunkból és szabad elhatározásunkból engedélyezvén, hogy Győr városnak említett összes polgárai és lakói, valamint összes utódaik az említett szabadalmakat és szokásokat ezentúl is szakadatlanul jövő és örök időkig használhassák és élvezhessék.

Minélfogva nektek, összes hiveinknek, az említett győri egyház tisztelendő püspökének, prépostjának, olvasó, éneklő, őrkanonokjának és a többi kanonokoknak, valamint az ugyanazon Győr városba helyezett s jelenleg és jövőben ott tartózkodó nagyságos, jeles és nemes, fő- és alkapitányoknak erősen meghagyjuk, hogy ezeket megismerjék, amennyiben a körülmények úgy állanak, a mint nekünk előadatik, ugyanazon Győr város említett összes polgárait és lakóit fentebbi szabadalmaikban és régi szokásaikban zavarni, akadályozni vagy ezeken felül más szokatlan szolgálmányok vagy fizetések teljesítésére

kényszeríteni és rábírni sehol, soha és semmi módon ne merészeljétek, hanem ezen szabadalmat és régi szokást, valamint magatok erősen és sértetlenül, úgy mások által is, a kiknek érdekében áll, megtartatni lehetőleg törekedjetek és iparkodjatok, máskép nem cselekedvén.

Jelen levelet pedig, a melyet azon titkos függő pecsétünkkel erősítettünk meg, a melyet mint magyar király használunk, átolvasás után az átadónak ujra megpecsételvén, visszaadatni akarjuk és parancsoljuk. Kelt a mi kedves hivünk tisztelendő Leépes Bálint által választott nyitrai püspök, ugyanazon hely örökös főispánja, tanácsosunk és magyar udvarunk kanczellárja, Bécs városunkban január 28-án, ezerhatszázkilenczben, uralkodásunk első évében. Főtisztelendő és tiszteletreméltó urak Kr. Atyák Gimesi Forgách Ferencz a római sz. egyház presbyter-bibornoka, esztergomi vál. érsek, Napragy Demeter a kalocsai és bácsi törvényesen egyesitett egyházak vál. érseke, Fr. Bratulich Simon zágrábi, Mikatis Miklós váradi, ugyanazon Napragy Demeter győri kormányzó, Domitrovics Péter vál. pécsi, az említett Leépes Bálint nyitrai, Almássy Pál vál. váczi, Ergelio Ferencz vál. veszprémi, Herovitio Mátyás vál. csanádi, Majtényi László vál. szirmiai, Telegdi János vál. bosniai püspökök szerencsés kormányzása alatt; az egri, erdélyi, zengmodrusi püspöki székek üresedése alatt. Ugyszintén tekintetes és nagyságos gr. Illésházy István Magyarország nádora, Homonnay Drugeth Bálint kuriai biró, gr. Erdődy Tamás Dalmát, Horvát- és Szlavonországok bánja, Forgách Zsigmond tárnokmester, Batthyányi Ferencz lovászmester, gr. Thurzó György asztalnok, Dóczy András pohárnok, Zichy Tamás udvarmester, Istvánffi Miklós ajtónálló, Pálfy István pozsonyi főispán és a többi megyei főnökök hivataloskodása idejében.

Mátyás s. k., 1609-ik évben Keresztjáró vasárnap utáni legközelebbi szombaton, azaz testületünk általános gyülése napján és helyén előterjesztetett ezen kiváltságlevél és általam ünnepélyesen közzététetett, Radóczi Martonfalvay Mátyás, Győrmegye törvényszéki jegyzője, ugyanazon jegyző s k., Leépes Bálint vál. nyitrai püspök s. k., Nagymihályi Ferencz s. k.

Lipót 1679. aug. 21.

Lipót, Isten kegyelméből választott római császár, Német-, Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvát-, Tótországok királya, Ausztria főherczege, Burgundia, Brabantia, Stiria, Karinthia, Kajna herczege, Morvaország őrgrófja, luxembugi alsó- és felső sziléziai, vürtembergi és békai herczeg, sváb fejedelem, habsburgi, tiroli, ferretumi, kiburgi és goricziai gróf stb.

A szent római birodalom jeles herczegének, őszintén szeretett hivünknek Montecuccoli Rajmundnak, a mindkét horneghi urodalom örökösének, az arany-gyapjas rend lovagjának, belső titkos tanácsosunknak, kamarásnak, általános helytartónak, hadvezérnek, a győri és a kapcsolatos végvárak főkapitányának, nemkülönben nagyságos, jeles és nemes hiveinknek Galanthai Eszterházy Jánosnak, az említett győri vár s a vele kapcsolatos végvárak helyettes főkapitányának, Miller Dániel ezredes és legfőbb strázsamesternek s

a többi említett Győr vár mindkét nemzetségbeli hivatalnokainak és katonáinak, úgyszintén Győr, Mosony, Pozsony, Sopron, Komárom, Veszprém, Sümegh, Zala és Vasmegyék alispánjainak, nemesi biráinak és hites ülnökeinek, ugyanazon megyék mágnásai és nemesei fő- és alispánjainak, nemesi biráinak, hites ülnökeinek s az összes ezen megyékbeli mágnásoknak és nemeseknek, de másoknak is, a kik Magyar birodalmunkban bármely hivatalban, vagy elöljáróságban foglalkoznak és tartózkodnak jelenben és jövőben, a kik jelen levelet megfogják ismerni, üdvöt és kegyelmet!

Keserű panaszszal fordultak Felségünkhöz okos és tapintatos hiveink Győr község birája, hites polgárai és egész közönsége, hogy — bár Magyarország hajdani dicső királyaitól adományozott (kiváltságok és szabadalmak) és felséges második Ferdinánd, második Mátyás, nemkülönben harmadik Ferdinánd római császár és német-, magyar és csehországok királyai, atyánk és dicső emlékű elődeinktől megerősített szabadalmak és kiváltságok által egyszersmind nagyságos tekintetes gr. Erdődi Pálffy Pál Magyarország nádora előtt végzett és kötött örök időkig tartandó szerződések és alkudozások által megállapitott, hogy ugyanazoknak Magyarország területén belül semmi hajódijat, vámot és adót nem tartoznak fizetni, mindazonáltal voltak többen, nevezet szerint a mi őszintén szerett hivünk főtisztelendő Széchenyi György, a törvényesen egyesített kalocsai és bácsi egyházmegyék érseke, a győri püspökség kormányzója, ugyanazon megyék örökös főispánja és belső titkos tanácsosunk, a ki nemcsak a Győr községben és várban évenkint tartatni szokott vásárokon, hanem a Rába- és Rábcza-hidon, vagyis Győrszigetben és az öttevényi birtokon Győrmegyében és Nezsider községben, Mosonymegyében s imitt-amott másutt, továbbá a mi hiveink a tiszt. győri káptalan az említett szerződés érvénye és értelme ellenére a győrmegyei abdai hidon erőszakkal és hatalommal vámot- és adót szedetnek és ugyanazon polgárokat régi szabadalmaikban és kiváltságaikban zavarni és akadályozni nem szüntek — károsításával, kisebbitésével és megingatásával ugyanazon kiváltságoknak, megsértésével az említett szerződésnek, nemkülönben megrövidítésével királyi jövedelmeinknek, mintegy fontos és nyilvánvaló ügyben ugyanazon győri polgárok illő kérelemmel a legalázatosabban esdekelvén előttünk, hogy méltányos orvosságról kegyesen gondoskodni, ugyanazokat oltalmunkba és pártfogásunkba venni és királyi személyünkben, pártfogásunkra és védelmünkre bizni kegyesen méltóztassunk.

Ezeknek alázatos, igazságos és méltányos kérelmét és folyamodását királyi jóakarattal kegyesen meghallgatván és elfogadván, minthogy más hű alattvalóinkat is mind egészben, mind egyenkint régi szabadalmaikban és kiváltságaikban királyi hivatalunk tisztje szerint épen megtartani akarjuk, ezért hűségtekre és mindegyitekre bízzuk és szorosan meghagyjuk, mást nem akarván, hogy a mikor és a hányszor csak a fentemlített győri polgárok együtt, vagy külön felkeresnek benneteket, vagy egyet is közületek, azon polgárokat szabadalmaikban és kiváltságaikban bármely sértegetők, törvénytelen támadók, zavarók, károsítók, vámok, vagy más terhek követelői ellenében, főkép pedig említett Széchenyi György, győri püspökség kormányzoja és a győri káptalan,

vagy bárki mások ellenében, a kik most, vagy jövőben ugyanazon polgárokat előirt szabadalmaikban és kiváltságaikban törvénytelenül zavarni, megtámadni és károsítani törekesznek, vagy merészelnek, mindenképen oltalmazni és védelmezni tartoztok és iparkodjatok, e tekintetben teljes királyi hatalmunkkal ruházunk fel benneteket mint jelenlevőket, méltányosan és jogosan akarván eljárni az alázatos szolgákkal, jelen levelet átolvasván s az átadónak visszaadván. Kelt Bécs városunkban, augusztus 21-én, ezerhatszázhetvenkilenczedik évben, római uralkodásunk 22-ik, magyar és többi országokban való uralkodásunk 25-ik, csehországi uralkodásunk 23-ik évében.

Lipót s. k., Markovszki Hermann s. k., Szelepcsényi György s. k. esztergomi érsek, Orbán István s. k. (P. H.)

Győrváros országgyűlési követei.

(Mióta Győr sz. kir. város.)

Az 1764. jun. 17-ére egybehívott országgyűlésre: (Babatits József biró időközben megbetegedvén) *Schöpf János, Börcsy Márton.*

Az 1792. junius 6-iki budai országyűlésen: *Börcsy Márton, Dorffner Jakab.*

Az 1796. november 6-iki pozsonyi országgyűlésre: *Dorffner Jakab, Schnajd Ferencz.*

Az 1802. május 2-iki pozsonyi országgyűlésre; *Hegedűs János, Haimel József.*

Az 1805. október 13-iki pozsonyi országgyűlésre: *Hegedűs János, Bohunek Mátyás.*

Az 1807. április 5-iki budai országgyűlésre: *Dorffner Jakab, Hegedüs János.*

Az 1808. augusztus 28-iki pozsonyi országgyűlésre: *Hegedűs János, Schöpf Ferencz.*

Az 1812. augusztus 28-iki pozsonyi országgyűlésre: *Dorffner Jakab.*

Az 1825. szeptember 11-iki pozsonyi országgyűlésre: *Rába István, Czech János.*

Az 1830. szeptember 8-iki pozsonyi országgyűlésen: *Szakács Mihály, Czech János.*

Az 1832. deczember 16-iki pozsonyi országgyűlésen: *Czech János, Zánthó Mihály.*

Az 1840. jun. 2-iki pozsonyi országgyűlésre: *Czech János*

Az 1844. május 14-iki pozsonyi országgyűlésre: *Zánthó Mihály, Hergeszell Ferencz.*

Az 1847. november 7-iki országgyűlésre: *Györgyi Mihály, Hergeszell Ferencz.*

Az 1848-iki pesti országgyűlésre: *Lukács Sándor.*

Egyességlevél Győrváros és a győri székeskáptalan közt.

1743. január 30.

Tudják mindenek és egyesek, hogy miután a győri székesegyház tisztelendő káptalana igényelt jogaira támaszkodva, már több mint ötven éve akarja földesúri jogának teljesen alávetni Győr kiváltságos városát, ugyane város pedig bizonyos királyi kiváltságaihoz és 1649-ből eredő nádori ítélethez ragaszkodva, az említett káptalan javára s a város kárára hozott kir. kuriai határozatnak engedelmeskedni elhatározta s ezen, a két fél közt már félszázadnál tovább húzódó s roppant költségszaporodással járó viszálykodások és pörök, egyesektől még a följebbviteli törvényszéken kivül is (forum contradictorium) azért tárgyaltattak, hogy valamelyes középútat találva, a hosszan elnyúló pört előterjeszteni s a tetemes, több ezer forintra rugó kiadások miatt elkeseredett, ellenséges lelkekkel békés egyetértésre lehessen vezetni; végre pedig ő Felségének is szándéka szerint is, — az említett felekhez a nagyméltóságú magy. kir. kanczellária által előzetesen intézett azon hathatós buzdítással, hogy vegyék fontolóra a jelen, mult és jövő időt, a sok huzavonát és békességet, a hasznot és kárt, a bizonyosat és bizonytalant — a tisztelendő győri káptalan törvényes kiküldöttei s Győrött a káptalanból 1743. jan. 15. keltezett s a káptalan pecsétjével ellátott felhatalmazó-levelével megjelenő megbizottjai és ugyan: nagyságos Károlyi Lőrincz nagyprépost és a bold. szűzről nevezett lebegényi apát és Mitkovics János pápóczi prépost s mindkettő a győri székesegyház káptalanának kanonokja; másrészt meg Győr kiváltságos városnak, ugyancsak a város pecsétjével ellátott s 1743. jan. 12-én kelt felhatalmazó levelével kiküldött teljes hatalmú megbizottja: a derék, bölcs és eszes urak: Karner József a mostani biró, Babatits Józef és Vissy István tanácsosok, Baráthy János hites jegyző, nemkülönben Attin György, Richter Ádám János, Miskolczi Ferencz, Thooth István, a nevezett város polgárai, a fönnevezett nagyméltóságú magy. kir. kanczellária hathatós intésére s szorgos közreműködése folytán, megszüntetvén mindkét részről és megsemmisítvén a fönnevezett tisztelendő káptalan és említett város közt eddig felhordott vagy ezután bármi módon kigondolható (s a jelen esetre tartozható) minden kérdést, viszálykodást és pört elnyomván, továbbá a két fél közt eddig netalán meglévő gyűlöletet és ellenkezést mindkét fél részéről a következő örök időkre érvényes, barátságos, egyetértő békességre léptek és ugyan:

1. A tisztelendő győri káptalan, magára vállalván az utódaira eső minden terhet és kötelezettséget is, átengedi teljes és összes jogát, a mit a belső és külső városban valósággal, vagy jogigénye értelmében bir, következőleg tehát átruházza ugyane káptalan az ő földesúri jogát a mint az 1727. évben hozott kúriai itéletben s a rákövetkező 1728. évben ugyane várossal való egyességében meg van állapítva. E szerint az Ujvárosban levő korcsmaházat a tárházzal, a belső város piaczán, a ráépitett házzal és kemenczékkel, nemkülönben az ugyane városban levő három mészárszéket is a ráépitett házzal; nemkülönben enged azon kölcsönös kötelezettségből is — t. i. az abdai vámhid tatarozásához való hozzájárulásból, vagy a vámfizetésből, mint a kilenczedből és tizedből (ha és amennyiben a nevezett városbeliek erre kötelezve voltak), az őzek beszolgáltatásából, az edényeknek Védenbe való szállításából, a jövedelmekből és minden egyéb úrbérből, úgy azonban, hogy a birtok e valóságos és igényelt jogaiért s a vele járó javakért és jövedelmekért kárpótlásban részesüljön. Épezért

2. Nevezett Győr városa a nevezett tisztelendő káptalan teljes és összes — akár valóságos, akár igényelt jogaiért, nemkülönben az említett módon akár a belső, akár a külső városban levő bizonyos javadalmaiért a jelen egyezség-levél értelmében, magára vállalván összes és bármily rendü polgárainak terheit, kötelezi magát és utódait, hogy ugyanezen tisztelendő káptalannak a legközelebbi szent György ünnepén jó (érvényes) folyó pénzben fizet 17 ezer frtot, a szent György napig járó bármiféle elmaradt adók vagy bármilyes jövedelmek, nemkülönben a káptalannak eddig okozott kiadásokért nevezett Győr városa e szerződés-levél aláirásakor ugyanazon káptalannak lefizet ötezer rajnai forintot. Midőn azonban

3. Ugyanazon tisztelendő káptalan mindkét nevezett városban levő valóságos, vagy igényelt jogáról lemond, mégis nyiltan kifejezi, hogy az ugynevezett dombon, a hol a székesegyház és kanonoki házak vannak, teljes földesúri jogát fenn akarja tartani. Nehogy azonban

4. Viszálykodások, perek támadjanak, az illető hegyecskének vagy dombnak meg nem jelelt helyiségei (területe) miatt s hogy a jövő időkben is mit kell hozzátartozónak venni, ép azért az eddig valóban létező kanonoki házakon kivül az ujabb lakhelyiség értelmében hozzátartoznak: 1. az a ház, a melyben jelenleg a másod harangozó lakik: 2. ugyane ház melletti kert, a hol az előbbi számára lesznek katonaszálló helyek; 3. az ács háza; 4. Szabó István háza; 5. az ugynevezett Deszkássi-ház a maga katonaszállásával; 6. az ugynevezett Egyed-féle ház a maga katonaszállásával; 7. a deficientiában levők háza melletti katonaszállás; 8. a vas-kertről nevezett kanonoki ház mögött levő ház, továbbá két más házacska, a melyek az előbb nevezettel kapcsolatosak; 9. a harangozó háza, a Barilitz kanonok lakása mellett; továbbá az elhagyott ház, vagy elhagyott negyed, a német káptalan háza mellett. S ugyanezen elhagyott ház mellett a tényleges katonaszállás; 10. Huny háza, a mely Malczaniéhoz függed; 11. végre néhai Némethy János háza, a mely háttal van a Pilathi-féle lakáshoz.

5. A tisztelendő káptalan határozottan fentartja, hogy az említett dombon mészárszéket állít, úgy azonban, hogy a húst vágó mester a győri mészárosok czéhébe lesz kebelezve s a megyei árszabás szerint vágja a húst. Hasonlóképp szabad korcsmaházat, borelárúsítást is a nevezett dombon, továbbá a Huny- és Némethy-féle házban ruhaelárúsítást (vestium), kivéve azon két hónapot, mikor a királyi borelárúsító jog szokott forgalomban lenni; azt azonban határozottan kifejezzük, hogy a nevezett hegyen a győri czéhek rovására semmiféle czéhek ne keletkezzenek, sőt hogy Győr városa az ő jogkörébe tartozókat az említett korcsmaház látogatásától szabadon visszatarthassa. Mivel azonban

6. A tisztelendő káptalan Győr területén magának tart fönn bizonyos szántóföldeket és réteket, sőt azok használhatóságára a maga számára pusztai lakást (allodium) akar emelni, ezek mint eleddig, ezután is ugyanazon káptalan birtokában maradnak, minden teher nélkül s a nevezett pajtát felépítheti, úgy azonban, hogy a község rovására, ott valami gyár, vagy mészárszék, más efféle, a mi úrbéri jog alá tartozik, el ne árúsíttassék, sőt ugyanezen káptalani területhez más földek vagy rétek ne csatoltassanak. Végre

7. Mindenféle dolognak be- és kivitele a mint minden nemesnek, úgy a káptalanbeli uraknak is szabad lesz, semmi megvámolásnak sem lesz alávetve, sem a mit közönségesen *Pflastergeld*-nek neveznek. Mivel azonban

8. Az egész dombot teljesen joggal a tisztelendő káptalan fogja birni — e házcsoportból ugyanezen káptalan saját két házát — az Esztergomi és Ambrozi-féle házakat ugyanazon városnak adja örökre, visszavonhatatlanul; oly föltétellel azonban, hogy nevezett város az említett két házat méltó becsáron tartozik megváltani a tisztelendő káptalantól. Valaminthogy a tisztelendő káptalan a Huny- és Némethy-féle házakat, nemkülönben más, a dombon levő és polgári állásbeliektől birt házakat — ha az ujabb, vagy bármilyen eddigi birtokosuktól megváltani, vagy megvenni akarja, ezt a városbeliek külön kifejezett engedélye nélkül is megteheti. Ezen, a káptalan-dombra vonatkozók előrebocsátása után Győr városa magának határozottan föntartja, hogy

9. Részletezve; a házak, amelyek most azon domb falához függednek s Győrvároshoz tartoznak s a netalán a jövőben még hozzá épitendő házak minden háborgatás és ellenkezés nélkül legyenek Győr város birtokában. Nehogy azonban

10. A győri terület — vagyis a város közt és az abdai terület közt — amely a káptalané, jövőben valami ellenkezés támadjon, megegyeztünk, hogy ezen szerződéslevelünk hitelesítése után az alvárosi győriek, vagyis az ujvárosiak és abdaiak közt levő határjelek a megszabott módon megujitandók. Ha valami módon azonban

11. Sikerülne az uj (modernum) Győr városát a szabad királyi városok állapotára emelni s így a plebániai egyház kegyúri patronatusi jogát a plebános felterjesztési jogával együtt megnyernie sikerülne, ezen esetben kikötöttük, hogy a város a győri káptalan kanonok urai közül egyet plébánosságra a mgos és ftdő püspök úrnak felterjeszthet, s ugyanazon plébános fentartásáról kellőképen gondoskodik.

12. A tisztelendő káptalan a város kebelében levő iskolaházat — minthogy különben is az alapitó levelek is megvannak, — továbbra is megtartja az iskolamesternek és a zenészeknek s mint eddig, ezután is lakásul adja, egyéb tekintetben pedig a fönnebb említett okból minden tehertől mentes maradva, de az említett alapítvány költségén tatarozzák, valaminthogy az említett zenészeket és iskolamestert, a kik az egyháznak is szolgálnak, továbbra is a tisztelendő káptalan fizeti s szükséges fentartásukról a város hozzájárulása nélkül fog gondoskodni.

13. A káptalan, valamint a kanonok urakhoz tartozó káptalani házak, nemkülönben az egyház szükségleteire való saját tégláikat az abdai téglakemenczéből ezután is hordhatják minden teher, vagy bármilyen módon kigondolható igény, vagy kényszerítés nélkül. Ha azonban a tégláknak, vagy más dolgoknak a szállítása nem a saját, hanem más kocsikon történik, akkor e kocsik tulajdonosai a rendes fizetésnek lesznek alávetve.

14. A káptalani urak országos, vagy heti vásárok alkalmával bármiféle megvett, vagy elárusitott dolgokért semmit sem vehetnek, vagy követelhetnek.

15. A Malchai-féle ház tájékán keletre eső szegeletháztól évenként 12 frtot kell fizetni; e 12 frt, minthogy nem a földesúri joghoz, hanem alapítványhoz tartozik, jövőre is a káptalannak jár; az említett háznak lakói azonban a területtel együtt a polgári joghatóság alá tartoznak.

16. A dombon levő és világiaktól lakott házak után méltányos megszabás alapján kivetett jövedelmet a káptalan kapja, míg káptalani házakká lesznek.

17. Hogy e szerződés s a rá adandó királyi szentesítés az ország törvényczikkelyei közé kerülhessen a legközelebbi általános országos gyűlésen mindkét szerződő fél kérni fogja.

18. A káptalani házak körül semmiképen sem szabad úgy épiteni polgári házakat, hogy a káptalani lakóktól a mostani kilátást elfogják.

19. A magyar ispotály a Széchenyi-féle alapítólevél értelmében ezután is a káptalan joghatálya és igazgatása alatt marad, a mint eddig, úgy ezután is minden teher és katonai beszállásolás nélkül; de a polgári hatóság ajánlatára a nevezett káptalan polgári nyomorékokat is felvesz s az alapítványból tart el.

20. Az előbb felvett 4. és 8. pontokban megállapitott szétválasztás szerint, — t. i. hogy a káptalandomb és a város elkülönittetnek, — a káptalandombra menekülő, de világi joghatóság alá tartozó személyeket a helybeli tanács onnan erőszakkal, vagy a káptalan megkeresése nélkül nem hurczol el.

Ezen békés megegyezés pontjainak és feltételeinek sértetlenül való megőrzésére és megtartására mindkét fél mind magát, mind utódaikat kötelezetteknek jelentette ki.

Bécsben, az Úrnak 1743-ik évében január hó 30-án. Károlyi Lőrincz győri nagy prépost, s. k. (P. H.), Milkovics János győri kanonok, pápóczi prépost, s. k. (P. H.), Karner József a nevezett városnak birája, s. k. (P. H.), Baráthy János, a föntemlített városnak hites jegyzője, s. k. (P. H.), Babatits József, ugyanezen város tanácsosa, s. k. (P. H.), Vissy József, ugyancsak e város tanácsosa, s. k. (P. H.), Attin György, ugyanazon város polgára, s. k.

(P. H.), Richter Ádám János polgár és meghatalmazott, s. k. (P. H.), Miskolczy Ferencz ugyanezen város polgára, s. k. (P. H.).

Hogy a jelen másolatot valódi és hiteles eredetijével egybevetettem, összehasonlítottam és minden pontjában, záradékában és czikkelyében azonosnak találtam, — alulirott hitem szerint bizonyítom. Bécsben, 1743. febr. 5. Bobok Mihály ő felségének magy. kir. udvari titkára, s. k. (P. H.)

A győri vár történetéből.

A győri vár legrégibb hősei.

Győr hatalmas pártfogója, a nagy kiváltságot adó V. István meghalt (1272.) s 12 éves kis fia (IV. László) helyett ennek anyja, Erzsébet kormányzott. A hatalomra jutott oligarchák Ausztriát pusztították, az osztrákok és stájerek bosszúból Mosony és Győrmegyébe törtek, Győrt árulással megvették, a várkapitányt, Jób pécsi püspök és mosonyi főispánt vasra verve elhurczolták. Ezután (1273.) Ottokár tört be nagy sereggel, itt ütötte lovaggá a győri várban fiát és más 50 vitézt. Megrakván a várat erős cseh és osztrák őrséggel, feldúlta Sopront, Pozsonyt s távozott.

Amint kiment, Sopron, Vas és Zalamegyék főispánjai királyi parancsra sereget vezettek Győr alá s az itteni nemességet fegyverbe szólították. Roland (vagy Lóránt) nádor (kunok birája) maga volt az ostromló sereg vezére. Nagy harcz folyt ekkor a győri várfalak alatt. A csehek és németek elkeseredetten védték a várat, kőhajítógépekkel óriás köveket dobáltak az ostromló seregre s nagy pusztítást tettek abban.

Végre a vitéz magyar sereg hosszú harcz után bevette Győrt s az őrsereget felkonczolta. A győri csatát a királyi kitüntetések egész sorozata követte, amint azt tudós régészünk, Ráth Károly kinyomatta és megörökítette. [1]

A történet kedvelők tán érdekkel fogják olvasni azok neveit, kik ezen rohamnál kitüntették magukat, melyből először az is kiviláglik, kikből állott a király serege s másodszor világosan be-

[1] Győr ugyanezen harcz alatt tanúsított hazafias és vitéz magatartásáért IV-ik László királytól kiváltságlevelet nyert. (Lásd a függelékben.)

bizonyíttatik, hogy a zászlós urak, nemesek és várjobbágyok egyformán vitézül forgolódtak a roham viharában.

A jelesek sorát először is maga *Roland* (Lóránt) nádor és a kunok birája nyitja meg. Ezt követi IVATSIN királyi tárnokmester, Pozsony és Pilis megyék főispánja.

FORGÁCS András — Ivánka fia — bányai főfelügyelő, Tamás és több fiával együtt a király szeme előtt kedves jutalmazásra méltó szolgálatokat vittek véghez, miért is a harczi várhoz tartozó két ekényi Belát földét nyerték királyi adományul 1275-ben.

POLAN (comes) és testvére SZEPESI RUDOLF, Rudger fiai és a BERZEVICZY nemzetség ősei. Polán a vár ostromakor a királyi zászlót vivén egyik kezében, a másikkal harczolva oly nagy sebet kapott, mely miatt ujjai összehuzva levén, kezének sohasem vehette hasznát, RIKOLF testvére pedig nagy sebekkel tetézve hagyta el a küzdhelyet, a haza irányában tett e szolgálatukért IV. László király az 1278-ik év október hó 10-ikén Farkasfalva és Tokaj nevü szepesmegyei falvakkal jutalmazta meg őket.

Jakab, az OSTFFYAK nemzetségéből, Győr vára bevételénél vitézül viselte magát, s a nyilszóró gépből jövő nyillal meg is sebesíttetett, mely szolgálatért őt 1274-ben a király megerősítette Maglócza birtokában, melyet őse Ost (comes) 1222-ben II. Endre királytól nyert adomány utján.

UGRA nemes — Ipoly comes fia — a köveknek hajítása és ütése következtében halálos sebeket kapott, azért testvéreivel együtt még ezen 1273-ik évben Elia birtokuk mellett levő s udvarnokok által birt három ekényi Lindaföldét kapták ajándékul.

JAKAB (Comes = itt előkelő nemesnek kell venni) Jakab fia, IVATSIN királyi tárnokmesterrel együtt vitézül harczolt, némelyeket a németek közül lándzsákkal levert, de maga is halálos sebeket kapott, melyekből a legjártasabb orvosok is csak hosszu idő mulva tudták kigyógyítani. Vitézsége jutalmául a király őt és fivérét Istvánt 1274-ben Slavoniában lévő Bruche várához tartozott Konuszka nevü hat ekényi földjével ajándékozta meg.

PÉTER mester, nemes — KOMPOLT fia — a királyi asztalnokok jegyzője, a gerelyek és kövek zápora, továbbá a hajítógépek halált szórása közben előre rohant és halálos sebeket nyert.

BORI MIKLÓS — Márton fia — nógrádmegyei nemes, Győr vára megvételénél dicséretes szolgálatokat teljesített és halálosan megsebesíttetett, miért 1275-ben a Honti várnak Bori nevü puszta és lakosok nélküli földét kapta jutalmul.

BULTI BACSÓ — Lőrincz fia — fehérmegye Daj helységéből, az ostrom alkalmával a vár alatt, karján nyil által megsebesíttetett, ezért és mert fivérei Bencs, Bencze és Betlen is, őseinek és magának is sok szolgálatot tettek, a király 1278-ban Inde nevü nyúlászok földjével (Fehérmegyében) adományozta meg őket.

ENESSEI Ákos a most is fennálló és legrégibb győrmegyei nemes család őse is kitüntette magát a vár vivása alkalmával.

Ják nemzettségből SITKEI nemesek, u. m.: Boksa comes (Abrahám comes fia), Péter (Pál comes fia), András és Iván (Csepán fiai), Kázmér (Kenéz fia), Pál és fivérei (Oldru fiai), Kondakur és Detrik (Czondra fiai), Győr megvételénél a kő és nyilzápor daczára dicsérőleg harczoltak, hol Kázmér a kőhányó által (balista) meg is sebesült, miért is a vitézséget jutalmazni tudó király a birtokukkal szomszédos Bottyán vasmegyei — buchariusok által birt földdel jutalmazta meg őket.

Péter (NEMELL fia) és Benedek (kondori NARÁD fia) borsodi várjobbágyok nem csak Győr vára ostrománál, hanem a Morva folyam melletti csatákban is kitüntették magukat s egyik fivére itt, a másik pedig Győr vára alatt bátran harczolva esett el, mely vitézségükért IV. László király, Pétert és Benedeket a királyi szolgák rendjéhez, azaz a nemesek közé (servientes regii) iktatta.

A szolga győri várjobbágyok különösen kitüntették magukat s a király szemei előtt jobb sorsra tették magukat érdemesekké, közülök sokan a várfalak meghágásakor kövekkel sújtva temettettek el, a megmaradottak közül névszerint kitüntek SÁGI Kiliánnak Ámán és Uz fiai és az utóbbinak János fia; ugyanazért őket és többi társukat IV. László király 1279-ik évben a királyi szolgák rendjébe vette fel.

Veszprém várához tartozó Csöglén lakó várjobbágyok, Lóránt nádor szolgái, közülök különösen Dege, Endre és Pál (János fiai), Csama, János, Márton, István és Izsák (Mikula fiai), Simon (Salamon fia), kik IV. Béla, V. István és IV. László hadjárataiban, különösen Győr vára ostrománál jól vitézkedtek s többen meg is sebesültek, — 1275-ben a fejedelemtől a király szolgák rendjébe emeltettek.

Zala megyében lévő Söjtör helyiségének Vasvárához tartozó várjobbágyai, névszerint különösen Ábrahám és Benedek (Izsó fiai), Venczel, Sándor, Salamon (SORÓ fiai) Márkus, Ese, Martunus, Batiz és Ivanka (GURGUS fiai) Győr várának a németektől visszafoglalása alkalmával vitézül és dicséretesen harczoltak, mely szolgálatokért IV. László őket királyi szolgákká tette.

A király még a következő abaujvári jobbágyokat, úgymint Pált (IVÁNKA fiát), Péter, Mikó, János és Miklóst (IVÁNTS fiait) és Egyedet (DUSA fiát) Győr vára visszafoglalásakor kitűntetett vitézségükért, hol Pál, Péter és Mikó halálosan megsebesültek s mint a királyi okmány mondja: „szemei előtt félholtan maradtak hátra", a királyi nemes szolgák rendjében iktatja, hogy az arany szabadságot élvezhessék Végre még ezek közül SZER és PONSA megnemesittetvén, sárosmegyei Zsidópatak nevü jószágot kapták.

Áruló várparancsnokok.

A történeti feljegyzések között három sötét lap van, melyek más-más korban a hűtlen vezérek neveit őrizték meg, kik a győri várat pénzért eladták vagy gyáván feladták. Ezeket a gyászneveket is megörökítjük érdemök szerint:

1. Nagyszombati (Farkas) László és Kollár Péter.

Az ausztriai császároknak örökösen fájt a foguk Győrre, mely hadilag és forgalmilag egész felső Dunántúlt dominálta. Már az Árpádok idejében sokszor megkisérelték birtokba vételét és nem voltak válogatósak az eszközökben. Mikor az ország például a tatárok ellen a Sajóhoz vonult fel, a loyalis szomszédok rátörtek nyugoti Magyarország végvárára és elfoglalták. Az ország azonban első kötelességének tartotta mindig visszafoglalni. Az Árpádok magvaszakadtával, mikor I. Ulászló és Erzsébet anyakirályné versengtek a trónért, a Győrött lakó ERZSÉBET királyné alig hunyta le szemét, Frigyes császár már rávetette szemét városunkra. Ostrom helyett azonban kényelmesebbnek találta az árulás embereihez leszállani. Alkudozni kezdett a győri várkapitányokkal, Nagyszombati, másképp FARKAS Lászlóval és KOLLÁR Péterrel s ezek 3300 arany forintért neki 1443-ban eladták a várat. A megnyitott kapukon német őrség vonult be a várba és ez az őrség nemtelen zsarolásokkal és pusztításokkal sanyargatta Győr vidékét, oly istentelen garázda életet folytatván a székesegyház körül, hogy miatta Hunyady János panaszos levelet írt a pápának. A regedei béke megállapodásai folytán került ismét magyar kézre Győr 1447-ben.

2. Hardegg gróf és Perlin alezredes.

SZINÁN budai pasa 1594-ben már két hónapja ostromlá a „bevehetetlen" hírű győri erősséget eredménytelenül. Julius 25-én kezdődött az ostrom s szeptember 25-én még semmi eredmény. Ekkor az ostrom oly mértékben folyt már, hogy Szinán kénköves lőport is vettetett éjjel az őrseregbe. Megijedt erre HARDEGG gróf a várparancsnok, tanácsot tartott főtisztjeivel s PERLIN Miksa alezredest kiküldte Szinán táborába alkudozni. Szinán megegyezett, hogy a főtisztek és a 6000 főnyi őrsereg szabadon elvonulhat. A „bevehetetlen" erőség parancsnoka szeptember 29-én szégyenszemre kivonult a várból, melynek kulcsait oly kivánsággal adta át Szinánnak, hogy „még sokáig maradjon a várnak háborítatlan birtokában". E jó kivánság után lóra pattant s Perlinnel együtt Öttevény felé elvágtatott, vezérlet nélkül hagyván és sorsukra bizván a sereget, melyet ennek folytán podgyászaiktól megfosztott

RAAB verloren A° 1594 A° 1598 wider erobert

Donau flus

DONAW FLVS

Burck

A B C D E

RAAB FLVS

A. Weissenburger thor
B. Wienerthor
C. Wasser thor
D. Vngrisch pastey
E. Heilingberger pastey

és lekaszabolt vagy elfogott a török. Hardegg Bruckba futott MÁTYÁS főherczeghez, ki azonban az esetnek hirét vette s Hardegget és Perlint elfogatta. A katonai törvényszék 1595. június 16-án őket Győr várának hűtlen átadása miatt kézvesztésre és halálra itélte. A bécsi császári vár előtt hajtották végre rajtuk az itéletet, a hóhér előbb jobb kezüket, azután fejüket levágta, mint az Orteliusnak 1620-ban kiadott norinbergi krónikájában lerajzolva s e könyv történeti tárgyalásai között hiven másolt képen (51. l.) látható.

3. Müller Dániel.

1685. márczius elején a törökök alattomos járásokon Győr felé közeledtek. Az ősz várkormányzó MÜLLER Dániel volt a vár ura, ki áruló egyezséget kötve a törökkel, elhatározta, hogy 4000 törököt bebocsát a várba. HEISZTER császári hadak fővezére történetesen megtudta a tervet, itt termett, az ellenséggel szembe szállt és 80 harcsosai eleste után őket szerencsésen visszaverte. Müller látta, hogy árulása napfényre jött, életének maga vetett véget. Helyébe ESZTERHÁZY János tétetett vezérigazgatóvá, ki a következő 1686. évben 3000 gyalog katonával járult Buda visszavételéhez.

Győr visszafoglalása.

Ali rézkakasa, Pálffy petárdája, a hősök jutalma.

A vizi (Duna-kapu) fölött a török uralom idején kéjtorony állott, a kapú párkányán kőharangok díszlettek körül s a torony tetején vörös rézből készült kakas állt, alatta félholddal. ALI pasa, a győri vár ura olyan biztos volt Győr bevehetetlenségében, hogy a kapukat nappal még ostrom idején se záratta be. A monda szerint Ali azt a nyilatkozatot tette, hogy majd akkor veszik vissza a magyarok Győrt, ha a rézkakas megszólal, a kőharangok hangot adnak s a torony félholdja megtelik.

Nemsokára mindez bekövetkezett s a nevezetes hadi eseményt Mendelényi — néhány uj részlettel módosítván — a történeti részben foglalt előadásunkat így adja elő:

1598. január hóban a Prágában működő főhaditanács SCHWARZENBERG Adolf és PÁLFFY Miklós ezredeseket, kik Győr visszafoglalására ajánlkoztak,

erre felhatalmazván, e két hadvezér ugyan az évi márczius 27-én 5150 kiválogatott hadfival Komáromból megindult, — az előrehaladás a magas hó miatt felette nehéz volt, estve a Czonczó nevű patakon átkelve, találkoztak Felnémeth Mátéval, ki a Miksa főherczeg által sikertelenül tett ostromkor elfogatott, most azonban pénzen magát kiváltá s utnak eresztetett. Ettől hallották, hogy a törökök vendégeskedve élnek, sőt 200 janicsárt el is bocsájtanak az őrseregből Budára, pénzért, élelemért s az ellenséget annyira megvetik, hogy még a kapukat se zárják be gondosan s őrök sem vigyáznak elegendőképen.

Ily állapotban találá az ostromló sereg Győrt, — Felnémeth a sereghez csatlakozott és némileg útmutatóul is szolgált. Márczius 28-án a rohamra szükséges előkészületek és tanácskozások megtörténtek, estve Pálffy és Schwarzenberg terve szerint Vabecourt lothringiai báró előcsapatjával és Lamars gépészszel Győr alá elindult, ez utóbbi a Bécsben készült nagy petárdát vitte magával. A külső kaput nyitva találták, Lamars a petárdát a belső (fehérvári) bezárt kapura szegeztetvén, éjfél után 1 órakor elsütötte.

Irtóztató robajjal tört be a kapu, egyik szárnya a várostérre 300 lépésnyire vettetett be. E jeladásra a már előrehaladt katonaság Vabecourt, Oberburg, Orsich, Lopecz, Strasolds, Werlein, Hoyn és Tökölyi Sebestyén kapitányok által vezetve, a várba berohantak, mindenik a számára kijelölt tért és utczát elfoglalta. A mintegy 2000 főből álló török őrsereg álmából felriadva magát kellően nem rendezhette ugyan, de mind a mellett élet-halálra harczolt, úgy hogy 3 órai elkeseredett küzdés után az ostromlókat háromszor visszanyomta.

Ali basa várparancsnok a felső várból 30 segédével együtt a török zászlót baljában, kardját jobbjában tartva kirohant és seregéhez csatlakozott és buzdította azt. Összes főtisztjeivel hős halállal halt meg. E közben előrohantak a kapu alatt álló s Pálffy által vezérlett magyar huszárok, kik azonban nem akartak lovaikról leszállni és gyalog harczolni, de Pálffy jó példával maga ment elől — utána valamennyien leugráltak lovaikról s őt nyomba követve, a már hátráló gyalogság diadalát biztosították. A törökök visszafordultak, egy részök Omer Aga vezérlete alatt a felső várba menekült, a másik rész pedig a lőporos tornyot robbantotta fel, ami nagy pusztulást okozott mindkét seregben.

Miután az ellenség a város kivül már mindenhol el volt nyomva, a várba vonult Omer Agát megadásra szólíták fel, de ez magát utolsó lehelletig védelmezte, Schwarczenberg ágyúkat szegeztetett a kapunak — berontott a felső várba és az ellenséget részint legvagdalta, részint a bástyákról a Dunába szórta le. Élve onnan nem menekült senki.

1598. márczius 29-én reggel az életben maradt főtisztek és katonák örömkiáltások közt az Istennek hálát adtak a nyert diadalért, a győri lakosok pedig ezen, reájuk felette nevezetes napot két századon át ünnepelték meg isteni tisztelettel, egyházi beszédekkel, — Schwarczenberg és Pálffy arczképeinek a templomokban felállításával. A beépített fehérvári kapunak egyik szárnyát pedig örök emlékül a székesegyházban helyezték el.

Nagymennyiségü zsákmányra tevének itt szert a győzők, mely a vezérek és harczosok közt egyaránt kiosztatott. A nyert 128 ágyút a király birto-

kában hagyták. Az ellenség közül 1400 halt el a harczban s fogságra esett a nőkön és gyermekeken kivül 300. A mieink nagyszámu sebesülteken kivül 500 vitézt vesztettek a harczban.

Ali feltételei teljesültek, a viharos éjszakán csikorgott éjjel a szélben a rézkakas, a petárda bömbölő zaját visszhangozva adta vissza az egész vár, hangot adtak tehát a kőharangok is és teleholdnál törték meg a magyarok a félholdat.

1598. ápril 3-án MAXIMILIÁN császár személyesen megjelent Győrött s a csata folyamáról közelebbi értesitést adatott magának, minek következtében Pálffy

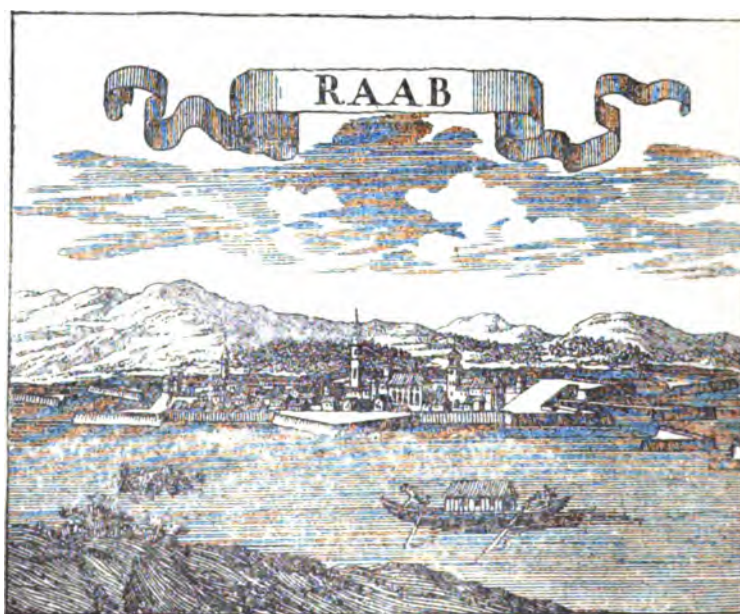
Miklóst ez évi május 18-án Mátyás főherczeg. Schwarczenberg Adolfot pedig junius 3-án Maximilian lovagokká ütötte és fényes hadi működésükért a király gazdagon megajándékozta, Schwarczenberg 100000 darab aranyat, Pálffy pedig a pozsonyi uradalmat és grófságot, a bécsiektől pedig 1000 aranyat nyomó poharat nyervén ajándékul.

Az erősség ez évben kitisztíttatott és kijavíttatott, május 17-én Győrbe jött BÁTHORY Zsigmond erdélyi fejedelem, kit Pálffy, Nádasdy és Schwarczenberg illendően fogadtak, kedvtöltésére fényes mulatságot adattak; Mátyás főherczeg a király testvére is lejött; ebéd után a magyar és vallon ezredek tisztjei lovagjátékokat tartottak, melyben Pálffy egy franczia főtiszttel viaskodván, azt dárdájával nyergéből a porba lökte.

A mi „védőink".

Az 1602-iki pozsonyi országgyűlés Győrmegyének ezidőbeli állapotáról a következő megdöbbentő képet festi:

„A világ minden részeiből kihozott segélyhadak itt vonulnak át, itten táboroznak, átvonulás közben itt élelmeztetnek ingyen, itt szedetnek össze, itt szerveztetnek; a táborok innen élelmeztetnek, háborúzás után itt pihennek s kinyugvás után innen szélednek haza . . . minden katona, külföldiek és hazaiak már nemcsak a nép és jobbágyok, hanem az urak, nemesek és papok birtokait is megtámadják, minden jószágot elrabolnak, a templomokat feltörik,

a sirokat felássák, a kihánt csontokról és tetemekről — eddig még hallatlan gonoszsággal — a halotti öltönyöket és ékességeket levonják; a gazdákat ütik, verik, a nőket férjeiktől, gyermekeket szüleiktől, gyenge leánykákat testvéreiktől, ártatlan és szemérmes szűzecskéket családaiktól elrabolják; s ezeket — oh Isten! könyörülj a magyar nemzet ennyi nyomorúságán — bordélyba hurczolva meggyalázzák; a nőket, leányokat és gyermekeket nagy váltság mellett bocsátják vissza férjeikhez és szüleikhez s ily gyalázat és megszégyenítés mellett látván, hogy mennyire elhagyattunk, az ő kicsapongásaik pedig büntetlenül elnézettek, az Istent, fejedelmet és minden törvényhatóságot káromolják. A népek ezen csavargók megtámadásai által házaikból kiűzetvén, azok dühösségétől menekülni, családjaikkal együtt a táborban és várakban szűkölködve vonják meg magukat. A jobbágyok, miután lakhelyeik a katonaság által felégettettek, vagy azokból kiűzettek, mint az oktalan vadállatok,

hegyek, havasok, erdők és kősziklák között lappangva, legkeservesebben nyomorognak, meghalni óhajtván inkább, mint e kinos halálnál keserübb életet küzdeni; mert az erdők, hegyek és rejtekhelyek sem védik szegényeket, ott is kinyomoz mindent a zsiványok ügyessége s a felkutatottakat a föld üregeiből is kivánja és az öltönyeiktől megfosztottakat iszonyúan megverve, mezítelenül kergeti szét; kor, nem és állapot külömbség nélkül senkit sem kimél, mindenki iránt egyenlő szilajsággal viseltetik, az alispánokat, szolgabirákat és más tisztviselőket még adószedés közben is kifosztja, a kifosztottakat kegyetlenül elveri. Ennyi keserű szenvedés után sok nemes család ivadéka, kik valaha élelemben és öltönyben állapotukhoz képest dúslakodtak, most daróczczal és pakróczczal ruházkodva, éhesen és rongyosan házankénti koldulásból tengenek".*

Győri várparancsnokok.

(A bécsi hadügyministeri levéltárból.)

1273-ban Jób püspök és mosoni főisp.	1552-ben Pallavicini Sforzia
1440-ben Czilley Ulrik	1554-ben Ruber János
1440-ben Smikusky János	1556-ban Callus Ádám
1441-ben Czeczkó Henrik	1559-ben Tóth Bálint
1442-ben Giskra N.	1562-ben Salmi Eck Miklós
1443-ban Farkas László	1565-ben Salmi Eck Egon
1444-ben Kollár Péter	1566-ban Tahy Ferencz
1453-ban Ujlaky Miklós	1567-ben Szalmás Egyed
1489-ben Kövesy Pál	1568-ban Montecucoli N.
1518-ban Thassy Ferencz	1569-ben Jakorszky Ferencz
1524-ben Pirosinger István	1572-ben Lichtenstein Erasmus
1526-ban Sárffy Ferencz	1577-ben Teuffel András báró
1529-ben Lamberg Kristof	1579-ben Günther N. báró
1530-ban Bakich Pál	1586-ban Nogarol Ferdinánd gróf
1531-ben Nagy Balás	1589-ben Spinola Octavian
1535-ben Cseszneky György	1591-ben Lichtenstein György Erasmus
1537-ben Fels Lénárd	1592-den Hardegg Ferdinánd gróf
1540-ben Salm Miklós	1598-ban Schwarczenberg Adolf gróf.
1543-ban Tournier Fülöp	1599-ben Teuffenbach Kristóf báró
1548-ban Salm Miklós	1600-ban Redern Menyhért báró
1549-ben Cunsper Honorius	1602-ben Eggenberg Rupprecht
1550-ben Porkoláb Márton	1605-ben Oettingen N. báró
1551-ben Zerecheny Sixtus	1614-ben Breuner János báró
1552-ben Teuffel Erasmus Mátyás	1621-ben Breuner János báró
1551-ben Desöfy Ferencz	1626-ban Pázmán Ferencz
1552-ben Étsy János	1627-ben Zichy Pál gróf

* E panaszok folytán az országgyűlés törvényt hozott a győri idegen katonák visszaélései ellen.

1633-ban Mannsfeld Farkas gróf	1691-ben Baden Lajos Vilmos gróf
1638-ban Lichtenstein Miksa herczeg	1706-ban Forgách Simon gróf
1643-ban Mannsfeld Fülöp gróf	1706-ban Heiszter Siegbert gróf
1647-ben Zichy István gróf	1715-ben Lichtenberg Károly gróf
1655-ben Eszterházy János gróf	1751-ben Ingram Jósef
1658-ban Gonzago Don Luigi Marchese	1761-ben Waldstein N. gróf
1660-ban Montecuccoli Raymund gróf	1809-ben Pechy Mihály
1681-ben Baden Hermann gróf	1849-ben Apponyi Károly gróf
1685-ben Müller Dániel	1850-ben Wallentsits Antal
1686-ban Eszterházy János gróf	1851-ben Schirny de Saint Antaire K.

Érdekes lesz még e helyen felemlíteni a győri várparancsnoknak évi járadékait, a mint ezeket b. Teuffel András 1577. évben nyerte.

10 lótartás : 100 frt, 2 irnok 32, 1 tolmács 10, egy lovag 12, 2 trombitás 24, 2 szolga 16, táblapénz 262 frt 30 kr, egy szakács 6, két szolga 16 frt 40 kr fizetés 300, összesen 778 frt 90 kr havonként, vagyis évenként 9344 frt 40 kr és 2000 frtnyi regál-jutalom, összesen tehát 11344 frt 40 kr.

Győrmegyei főispánok.

I-ső időszak.

Világi főispánok 1001 évtől 1510-ig.

1. *Volfger* hamburgi gróf a Héder nemzetségből, Szt. István király alatt működött (Enessei szerint).

2. *György,* 1137-ben. II. Béla királynak a szentmártoniakhoz küldött levelében felemlíttetik.

3. *Damián,* 1188-ra tétetik Lehóczky által (Stemmatographia I. könyvének 126. lapján).

4. *Kornél,* ugyan a fentebbi iró szerint 1192-ben viselte e hivatalt.

5. *Márton,* említtetik II. András királynak a Garam melléki apátúrság részére 1209. évben kiadott levelében.

6. *Miklós,* ennek emlékét fenntartotta a budai szentegyház határainak megujításáról 1212-ik évben kelt levél és II. András királynak 1223-ban kelt levele.

7. *Jula,* Rátolt testvére és II. András király főudvarnokmestere 1221-ben.

8. *Hedrik,* a Hédervári nemzetségből 1223.—1231. András királynak 1223. kelt levele szerint.

9. *Simon* 1232-ben viselte a főispánságot, nagy értelmü férfiu volt, kit II. András igen kedvelt s azért 1232-ben Dienes nádorral és Rembald főpappal IX. Gergely pápához Rómába is küldött a szentegyháztól lett kiátkozás alól való felmentés végett, melyet Róbert esztergomi érsek a királyra és az országra kimondott.

10. *Buzád,* 1237-ben volt Győrnek főispánja. (Rajcsányi Ádám jegyzetei szerint.)

11. *Miklós*, előfordul II. András királynak 1239. juniusban kelt levelében, melyben Miklósnak Zátomár fiának megengedi, hogy minden vagyonát a Templariusoknak hagyhassa.

12. *Móricz*, egyszersmind főpohárnok, IV. Béla királynak 1243. és 1244. okleveleiben fordul elő.

13. *Detrik*, 1251-ben a mosonyi és győri főispánságokat együtt viselte, neve előfordul IV. Béla királynak 1251. november 23-án a brebéri nemeseknek adott levelében.

14. *Lőrincz*, főlovászmester és győri főispán volt. 1258-ban IV. Béla királynak az almisiai nemeseknek adott levelében.

15. *Dienes*, 1271-ben; Lehóczky stemmatographiája szerint.

16. *Selta*, vagy Selke 1274. oklevélben van felemlítve.

17. *László*, 1291-ben emliti fel III. András királynak a kézdi székelyek számára adott levele.

18. *Pál*, 1299-ben igazgatta Győr, Sopron és Mosony vármegyét, az ország rendeinek ez évben a Réthinger jószág iránt kiadott levele szerint.

19. *Simon* 1300. és 1318-ik esztendei levelekben fordul elő Lehóczky szerint.

20. *Héderváry Miklós*, azon mágnások közt találtatik feljegyezve, kik Robert Károly magyar és Szép Fridrik római királyoknak Brukon 1328. év szept. 21-én tett békekötését aláirták.

21. *Drugeth Vilmos*, olasz eredetü, mint a győri főispánt emliti Róbert Károlynak Zách Felicián családja ellen 1330-ik évben hozott halálos itélete. Később nádorispáni hivatalra is emelkedett.

22. *Bakony Móricz*. 1337-ik évre helyezi Lehóczky.

23. *Héderváry Miklós*, fenemlitett Miklósnak fia és a hires Héderváry Lőrincz nádornak atyja, 1356-ban.

24. *Simon*, 1357-ik évben, egy régi tanúvallatási oklevél szerint.

25. *Gersei Pető János* tárnokmester és 1366-ban Vas, Zala és Győr megyék főispánja, Zsigmond király 1403-ban zalamegyei Kemend nevü várral jutalmazta meg.

26. *János*, Szemnyai Tamás fia, Lehóczky szerint 1375. körül volt győri főispán.

27. *Rozgonyi László*, a 14 század végén és 15-ik elején viselte a győri és fehérvári főispánságot. Nagy Lajos király alatt Nápolyban vitézkedvén, különös bátorsággal és hűséggel viselte magát. (Littere donationales Sigismundi de anno 1436 pro die phano filio condam Ladislai Albensis et Jaurinensis commitatuum comitis.)

28. *Rozgonyi István*, az előbbinek fia. Temesi, fehérvári és győri főispán 1436. évben — Galambócz vára ostrománál 1428-ban jelen lévén, Zsigmond királyt a törökök által való elfogatástól élte koczkáztatásával megmentette s e tetteért fényes jutalmat nyert. Az ő felesége volt a hires magyar amazon: Szentgyörgyi Cäcilia.

II-ik időszak.

Győri püspökök mint örökös főispánok. 1510-től 1783-ig.

29. *Gosztonyi* János 1510-ik évben lett győri püspökké és nemsokára győri főispánná, ő volt egyszersmind II. Lajos király hitvesének Mária királynénak cancellárja, 1525-ben erdélyi püspök lett, a hol rövid idő mulva Bedő Ferencz meggyilkolta.

50. *Paksi Balázs,* 1525-ben nyerte meg a győri főispánságot, azonban nem élvezhette azt, mert 1526-iki aug. 29-én a mohácsi ütközetben elesett.

31. *Ujlaky Ferencz,* 1540-ik év körül lépett a főispánságra és ezt 1553. évig viselte, nagytudományu férfiu volt, kit Ferdinánd király annyira kedvelt, hogy őt 1550-ben magyarországi királyi helytartóvá is kinevezte, meghalt Pozsonyban 1555-ben.

32. *Gregoriancz Pál,* 1553-ban lett főispán ; tudományosságáról és példás életéről jeles, egy kis munkát hagyott maga után e czim alatt : „Breviarium rerum hungaricarum" melyet Beél Mátyás kiadott.

33. *Listhy János.* 1570-ben nagy pompával iktatták be főispánná, 1573-ban főkancellár is lett s 1578. évben Prágában, hová Rudolf császárt elkisérte, meghalt.

34. *Draskovich György,* 1578-től fogva győri főispán és magyar főcancellár. Tridenti követ és 1585-ben római Cardinalis lett, 1587-ben meghalálozván, holt tetemei Győrré hozattak és a győri székesegyházba temettettek, mint a sirja felett levő emlékkőből most is látható.

35. *Hercsinczy Péter,* 1587—1590-ig bölcsen kormányozta Győr megyét, a főcancellári méltóságot is viselte, 1590. junius 10-én Prágában meghalt.

36. *Kuthassy János,* 1592. ápril 23-án a főispáni méltóságba fényesen beigtattatott, ezen idő alatt Győr város és egész Győrmegye a törökök járma alá esett, nem is érte meg a város visszafoglalását, minthogy 1596. évben esztergomi érsekké, későbben főcancellárrá és kir. helytartóvá nevezték ki.

37. *Hetesi Pete Márton,* 1598. évben jutott a főispáni székbe, ő hozta vissza Győrré a püspökök lakását és a káptalant, ő állította helyre a törökök által elpusztitott megyét. 1605-ben mint kalocsai érsek és királyi helytartó Bécsben elhalálozott.

38. *Napragy Demeter,* 1607—1619-ig bölcsen kormányozta a megyét, 1619. márczius 25-én Győrött hunyt el.

39. *Lépes Bálint,* 1623-ban avattatott be a főispáni székbe, mint iró is kitüntette magát, 1623-ban halt meg.

40. *Dallos Miklós,* 1623-ban Sz.-Jakab apostol utáni szombaton iktattatott be. E püspök vetette meg alapját a győri papnevelő intézetnek s ő volt az, ki II-ik Ferdinánd király helybenhagyásával a jezsuitákat Győrré behozta, halála 1629-ik évben esett.

41. *Sennyey István,* 1630—1635-ig volt főispán, később kanczellár is.

42. *Draskovich György,* 1635—1650-ig viselte a győri főispánságot.

43. *Püski János,* 1650—1655-ig kormányozta Győrmegyét.

44. *Széchenyi György.* 1659-ben nevezték győri püspökké és főispánná; nagy jótevője volt az egyházi és iskolai intézményeknek, melyekre és más közhasznú czélokra ötödfél millió forintnál többet fordított.

45. *Gróf Kollonics Lipót* 1685-ben nyerte meg a győri főispánságot; Bécs városnak ostromlása alatt tett különös érdemeiért tárnokmesteri, esztergomi érsekségi és kardinálisi méltóságokkal jutalmaztatott.

46. *Ágoston Keresztély* eaxoniai herczeg, 1696-tól 1725 augusztus 23-ig, mely napon Regensburgban meghalt, viselte a főispáni méltóságot.

47. *Gróf Szinczendorf Fülöp Lajos*, 1726-ban 28 éves korában gr. Erdődy Gábor egri püspök mint kir. biztos által főispánná beiktattatott, 1733-ig élt.

48. *Groll Adolf* az ausztriai piaristák rendének generálisából. 1733. Sz.-Márton hava 2-án szintén fennevezett kir. biztos iktatta be főispánná. A hivatalt 1743. november 13-ig viselte.

49 *Gróf Zichy Ferencz,* 1744. junius 8-án tette le mint főispán a hitet, ennek köszönheti a győri székesegyház mostani fényét, az akadémiai épületet egy emelettel bővítette. Meghalt 1783. junius 8-án, holt tetemei a székesegyházban nyugosznak.

III-ik időszak.

Ismét világi főispánok II. József császár rendeletéből 1783-ik évtől.

50. *Gróf Zichy Károly,* 1783-ban neveztetett ki II. József császár által győri főispánná, s ezen méltóságába Battyányi József akkori hg. primás igtatta be, közbejövén mindazáltal József császárnak Magyarország beligazgatásában tett változásai, minek folytán Győrmegye Mosonmegyével összekapcsoltatván.

1785. junius 16-án a győri főispánság megszünt és gróf Győry Ferencz lett kir. biztossá kinevezve, ki is Győrmegyét és várost 1790-ig kormányozta, a midőn az előbbi rend visszaállíttatott és gróf Zichy Károly a megye kormányát ismét átvette, ezen idő alatt azonban belső titkos tanácsossá, tárnokmesterré, magyar kir. kamarai elnökké, később országbiróvá, a helytartótanács előülőjévé, aranygyapjas rend vitézévé, végre status és conferentialis ministerré neveztetett s e szerint Győrmegyét kellőleg nem kormányozhatván, Ő felségétől I. Ferencztől azon kegyelmet eszközölte ki, hogy gróf Zichy Ferraris Ferencz 1809. évben neveztessék ki helyettesévé. Gróf Zichy Károly 40 évi kormányzat után 1826. szeptember 28-án Bécsben meghalt.

51. *Gróf Zichy Ferraris Ferencz* 1826-iki szeptember 30-án valóságos főispánná kineveztetvén, ez a megye élén 17 évig működött, őt követte

52. *Szolgaegyházi Marich Dávid* cs. királyi kamarás 1842—1844-ig.

53. Galánthai gróf *Eszterházy Károly* valóságos belső titkos tanácsos 1845—1848 ig.

54. *Gróf Zichy Ferraris Bódog,* Győr és Mosonymegyék kir. biztosa, 1849. év elejétől ez év ápril 15-ig.

55. *Balogh Kornél* 1849. juniustól deczember végeig.

Városbirák.

A győri székeskáptalan levéltárából. 1300-tól—1743-ig.

1301-ben Ivánka János
1326-ban Szoldos György
1361-ben Domonkos Miklós
1375-ben Pethens N.
1384-ben Mihály N.
1495-ben Feyerváry János
1496-ban Zentkirályi Domonkos
1498-ban Borros Benedek
1500-ban Kamarás Tamás
1503-ban Pellifex János
1504-ben Zarka Mihály
1505-ben Saphar István
1506-ban Literati Imre
1507-ben Feyes Benedek
1508-ban Mészáros Vincze
1509-ben Feyes Benedek
1510-ben Zakách János
1512-ben Pellifex Péter
1513-ban Zakách János
1514-ben Literatus Imre
1515-ben Zakách János
1516-ban Hysthwánfy Mihály
1518-ban Zarka Mihály
1519-ben Sághy Benedek
1520-ban Pellifex Péter
1521-ben Zenzh Péter
1522-ben Mészáros István
1524-ben Isthwánfy Mihály
1527-ben Wendeghfogadó Farkas
1533-ban Cserncky György
1537-ben Wayden N.
1538-ban Stanislaus N.
1540-ben Morich Péter
1542-ben Zabó Benedek
1543-ban Kalmár Balás
1544-ben Soós Mátyás
1546-ban Warga János
1547-ben Kalmár Balás
1552-ben Szarka Esaiás
1583-ban Mézáros Benedek
1588-ban Torkos János
1589-ben Kapsa Balás
1607-ben Kapsa István
1612-ben Dallos János
1615-ben Literáty György
1616-ban Bodó Mihály
1617-ben Keszlhely Pál
1619-ben Torkos István
1620-ban Simon György
1621-ben Torkos Péter
1622-ben Kethelyi Pál
1626-ban Egri Márton
1627-ben Szeghy Mihály
1628-ban Egri Márton
1635-ben Horváth Pál
1637-ben Segesdy István
1638-ban Torkos Péter
1639-ben Segesdy István
1641-ben Oppaca György
1636-ban Bekkáni Virgil
1644-ben Szokonyi János
1643-ban Borbély Ferencz
1649-ben Zombath András
1650-ben Szokonyi János
1697-ben Gindl Orbán
1699-ben Beczkó Ferencz
1700-ben Ridli Jakab
1707-ben Paidli Orbán
1710-ben Boronkay Sándor
1711-ben Buza Márton
1714-ben Pagel Jakab
1719-ben Lósy György
1720-ban Görözdös Mihály
1724-ben Sajnovits József
1727-ben Kovács György
1734-ben Botth Márton
1736-ban Frank András
1742-ben Karner József

(Ekkor Győr a sz kir. városok közé emelkedett. Tisztikar-választásait túl lásd a következő lapokon).

A város rendje a mult századokban.

— A szabályrendeletek őse. —

Érdekesek azok a nagy részletességgel megállapított szabályok, melyek a közrend megóvása érdekében hozattak s melyek megszabják a polgárok jogát és a kapitány hatalmát.

Ez a szabályrendelet méltán tekinthető a városi szabályrendeletek ősének, kiterjed az élet minden nyilvánulására s igen rendszeresen és körültekintőleg szabja meg az azon idők szellemében helyes rendet.

Rendőri szabályok.

A győrvárosi nemesi és polgári, továbbá a gyalog és lovas katonaságnak, a regiment-alattvalóknak és egyéb városi lakosoknak ezennel tudtokra adatik, hogy a közjó és rendőrintézményi szempontokból megállapított következő pontokat tartsák irányadókul:

1. Ünnep- és vasárnapokon az isteniszolgálat tartama alatt a boltokat kinyitni, vásárt üzni, bort mérni vagy molnároknak őrölniök nem szabad; a délelőtt való vevés és eladás — akár pénzért, akár pénzértékért — birság terhe alatt eltiltatik. Épúgy a titkon vagy nyiltan űzött játékok, a tekézés stb. szintén betiltatnak; ezek helyett kiki az isteniszolgálat látogatására köteleztetik.

2 Az istenkáromló első izben komoly feddésben részesűl, másodizben vasra veretik, harmadizben nyelvével a pelengérhez kötöztetik s végül a várból kiutasíttatik.

3. A magyar és német nemzetbeliek kölcsönösen óvakodjanak egymás sértegetésétől, a gyűlölködéstől; erre okot egyáltalában ne szolgáltassanak, hanem békés egyetértésben éljenek.

4. A magyar és német gyalog és lovas katonaság, a regiment-alattvalók, a polgárság és egyéb városi lakók (iparosok és kereskedők) a gyalog és lovas parancsnokok irásban kapják meg ama rendeletet, mely számukra kitüzi ama helyet és állást, melyet ellenségestámadás, vagy tüzvész esetében alattvalóikkal egyetemban el kell foglalniok.

5. Ama magyar és német lakosoknak, kik nem állanak Ő felsége zsoldjában s szolgálatában, a bástyákon, mellvédeken s górvédek körül nincsen semmi keresni valójuk, épígy az asszonyok és gyermekek se forgolódjanak itt. Azonfelül az összes — úgy a polgári, mint a katonai lakosság felhivatik, hogy ezentúl kocsijok és lovaikkal az őrváltásra induló őrség sorrendjét meg ne bontsák; továbbá az utczákon a házaik elé vert karókat és korlátokat, valamint a halomra gyűlt fanemüeket hordják el, mert az veszély vagy ellenség közeledése esetében a katonaság közlekedésének nagy akadályául szolgál — főleg éjjeli időben.

6. Mivel eddigelé a két zászlóalj rendes német gyalogságnak kvártélya állandóan ki van jelölve, azért mindazon lakosok és örököseik, kik építkezni

akarnak, tekintettel legyenek a katonai kvártélyokra is. A katonai kvártélyokat rendszerint meg kell vizsgálni, mert a katonaságot ezentul nem szabad a padlásokba beszállásolni, hanem oly lakást kell nyitni részökre, hol eső és hideg ellen kellően védve legyen. Amely házban ilyen helyiség nincs s a polgár saját házában nem akarna ily katonai kvártélyt épiteni, utóbbi esetben a főkapitány mentességi levelet ad az ily polgárnak, melynek értelmében (salva quardia) saját házában ment a katonai beszállás terhétől.

7. Minthogy sok üres házhely, mely régente a német kvártélyhelyéhez tartozott, különböző hatóságok alá tartozó egyének által be lett épitve, majd ismét eladva, — ezennel szigoruan meghagyatik, hogy a magyar és német katonáknak, továbbá a regiment — alattvalók — vagy polgároknak ezentúl a fő- vagy alkapitány tudta nélkül nem szabad ily üres telket szerezniök. Azon épületet, melyet engedély alapján ily telekre épiteni fognak, a főkapitányság előleges tudta nélkül nem szabad eladniok, vagy elidegeniteniök, mert ellenkező esetben házok kárát vallják, vagy annak megfelelő pénzértékben bünhődnek. Az üres háztelkek beépitésének egy évnegyed alatt meg kell történnie, ha el nem adatik; aki pedig ilyet vesz, azonnal köteles hozzá fogni az épitkezéshez. Megjegyzendő, hogy az eladó telek méltányos árát szakértők által kell megállapíttatni; az eladásnál a becsár legyen irányadó. Az épitkezni akarók is kötelesek a szándékukat előzetesen bejelenteni, nehogy épitkezésökkel esetleg elzárják a tereket.

8. A német soltész hatósága alá tartozók körében megtörtént, hogy némelyek a soltész hivatalnál tett előzetes bejelentés nélkül kéz alatt — egészben vagy részletekben eladták házaikat; de ezt megelőzőleg helybeli s idegen egyéneknek itt is ott is adósság fejében már lekötötték volt és pedig a valódinál már három, vagy ötszörte nagyobb becsértékben is. Ily eljárás után adósaikat csak mint csőd alá jutottak elégitették, úgy hogy a hitelezők nagy károkat szenvedtek, mert jogos követeléseiknek csak csekély részét kaphatták meg. Ennélfogva a soltész hatósága alá tartozók közül ezentúl senki sem adhat vagy vehet házat előleges bejelentés nélkül s a vételnek is (az 1650. évi határozatok ellenére) a soltész előtt kell megerősíttetnie. Az ellene vétő a kérdéses ház értékéből minden 10-ik aranyat birságul tartozik lefizetni.

9. A törvényszabta birság terhe alatt eltiltatnak a törv. hatóság tudta nélkül kötött bármiféle szerződések, kötések és végrendelkezések, mint amelyek jogi természetöknél fogva a hatóságok köréhez tartoznak s amelyek mellőzése folytán főleg az árvákat már sok vesztesség érte.

10. A katonai vagy polgári hatóság alá tartozó egyének közül csak egynek-egynek adassék meg a sörmérési engedély. A kat. hatóság alá tartozó sörös a kimért sör dolgában a soltész ellenőrzése alatt áll, kinek minden akó sör után 20 magy. denárt fizet adóul; ugyanannyit fizet a polg. hatóság alá tartozó egyén is a maga hatóságának. A sör jóságára a vásárbirák kötelessége felügyelni; ha máshonnan hoznak a városba sört, azt vegyék meg a helybeli sörmérők.

11. Miként régente, úgy ezentúl is a zsindelylyel, léczczel s egyéb fanemüekkel üzött kereskedés csak a kat. és polgári hatóság alá tartozó egyének

szabadalma legyen. Ilynemű házi szükségleteit egyébiránt kiki bárhonnét is fedezhet, csakhogy azzal kereskedést űznie nem szabad.

12. A szombati hetivásáron megjelenő árusok — a régi jog alapján — minden erőszakosság ellen biztosíttatnak.

13. Azonfelül a napi vásárt épúgy meg kell tartani, mint ezelőtt, de az elővétel bármiféle árukra vonatkozólag, akár hal, akár hus vagy másféle élelmiszer legyen az, úgy a városban, mint azonkivül teljesen eltiltatik. E rendelkezés érdemében felügyelni a porkoláb és a vásárbírák kötelessége; ha valamelyikök a tetten ért vevőt vagy eladót feljelentené a főkapitányságnak, ez árú elkoboztatik, $^1/_3$-da a feladóé, $^2/_3$-da pedig a főkapitányé.

14. Az éjjeli bor-, sör- és méhser-mérés nyáron át Szt-György-naptól Szt-Mihály-napig egész esti 9 óráig, télen át azonban Szt-Mihálytól fogva csak esti 8 óráig van megengedve. Ekkor a pinczék bezáratnak s azontúl — a bor elvesztésének terhe alatt — mit sem szabad kimérni, épígy magas birság terhe alatt tilos a vendégek, játékosok befogadása is.

15. Nyáron úgy, mint télen esti 9 órától fogva lámpa nélkül senkise lépjen ki az utczára; amint az esti 9 órát jelző harangszó megkondult, többé senki se merjen a piaczra lépni.

16. A vásárbírák kötelessége felügyelni, hogy a súlyok s mindenféle mértékek a hatósági mértéknek megfelelők legyenek. Vizsgálják meg havonként többször az iparosok műhelyeit és ellenőrizzék őket; szigorú büntetés terhe alatt járjanak el az előírt kötelességök teljesítésében és semmit se merjenek eltitkolni. A mértékek megbélyegzése is az ő tisztökhöz tartozik.

17. A vendéglősök, korcsmárosok, mészárosok, halárusok, kenyérsütők kötelesek a közhírré tett s reájuk vonatkozó szabályoknak megfelelőleg eljárni az iparosokkal együtt, kik már különleg értesítvék. Szóval a vevőnek bármiféle megrövidítése, hamis mérték és súly használata, vagy kisebb súlyu kenyér sütése, büntetés terhe alatt tiltatik.

18. A különféle kereskedők és iparűzők, kikre vonatkozólag általános a panasz, hogy túlságosan felcsigázzák czikkeik árát, addig is, míg e téren is meg fog történni a kellő árszabályozás, óvakodjanak a túlságos árkövetelésektől és a vevő megkárosításától; mert lelkiismeretlen eljárásuk esetében — méltó büntetésre számolhatnak.

19. A porkoláb és az esküttek kötelessége havonként megvizsgálni a kéményeket — magukkal vivén a kéményseprőt is. Ahol a tisztítást szükségesnek találják, ott a házbirtokos az eskütt kezébe azonnal fizesse le a kéményseprőt megillető díjat, a kéményseprő az ekként megvizsgált házak kéményét ezután sorban tisztogatja, de diját az esküdt kezéből veszi.

20. Minden házbirtokos — tűzvész esetére — házában vagy a háza előtt egy kád vizet tartson készen két bőr kannával; ugyanezen esetben a szomszédok is kötelesek kútjaikat teljesen készen tartani és pedig négy arany bírság terhe alatt.

21. A kémények ne legyenek alacsonyak, hanem a tűzveszély könnyebb elhárítása czéljából magasabbra emelendők. Amely háznál az első intés után

sem foganatosíttatik e rendszabály, ott az egész kémény lerombolandó és ujból felépítendő.

22. Szalmával és náddal ezentúl nem szabad a házakat fedni az ily háztetőt 3 hónap alatt le kell rontani és három arany birság terhe alatt — zsindelylyel vagy deszkával befödni.

23. Ha valamely tűveszélyes helyen valaki fát vagy szénát tart, azt a porkoláb és az esküttek vizsgálják meg, hogy megfelelő intézkedés történhessék.

24. Ezentúl akármiféle idegennek, vagy ismeretlennek nem szabad szállást adni. Ha egy vagy több mégis bejő a várba s itt a polgárok, nemesek vagy regiment-alattvalóknál szállást kérne s a gazda gyanúsnak találná az illető egyént — ez esetben köteles őt testi és halálbűntetés terhe alatt bejelenteni.

25. A ganéjt, piszkot és egyéb szemetet se a magyar, se pedig a német katonaság, vagy polgárság ne szórja s a moslékot ne öntse ki az utczára; csöbrökben nem szabad a szemetet kihordani, mivel mindez nyáron dögleletessé teszi a levegőt. A várban talált dögtestek eltakarításáról a porkolábnak kell gondoskodnia. Az istállók ganaját a fehérvári kapu elé a kijelölt helyre — kell hordatni; aki az ellen vét, annak lovát, ökrét és szekerét a kapúőrség letartóztathatja mindaddig, mig csak ki nem egyenlíti az ügyet és ki nem váltja a lefoglalt zálogot.

26. Disznókat nem szabad a várfalakon belül tartani; a meglevők négy hét alatt eltávolitandók, mert dögleletessé teszik a levegőt.

27. Szénacsűröket és jégvermeket csak a vártól 400 lépésnyire szabad felállitani; továbbá a fehérvári kapu előtt fekvő kertek árkai betöltendők és pedig a telek elvesztésének terhe alatt. Árok helyett sövényzettel vagy tüskével foglalják körül a kerteket.

28. Minthogy hihető, hogy a helyben állomásozó német katonák — a ker. erkölcsök rovására — romlott és kétes erkölcsű nőkkel élnek és laknak, kik között férjeiktől megvált és házasságtörő nők is találkozhatnak, ennélfogva szigorúan meghagyatik, hogy ama katonák, kik élettársukkal nem akarnak törvényesen egybekelni, az illető nőt 3 nap alatt eltávolítsák a várból, aki pedig egybe akar kelni, az jelentkezzék a soltész-hivatalban további utasítások végett. Ha pedig a kitűzött 3 nap elteltével még ily kétes erényű hajadonok vagy házasságtörő asszonyok tartózkodnának a várban, ez esetben a hóhér a hajadonokat megbélyegzett arczczal üsse ki a kapukon, a házasságtörő nők pedig halállal lakoljanak. A porkoláb dolga felügyelni és kiméletlen erélylyel éjjel-nappal odahatni, hogy semmiféle erkölcstelenség s bűntanya ne találjon helyet a vár falai között. A jó rend és erkölcsök érdekében minden nőtlen idegen s nőtlen cseléd, aki nem tartozik sem a katonai, sem a polgári hatóság alá, 24 óra alatt takarodjék ki a várból. Ha pedig valaki kenyérkeresés végett jő a városba, az jelentkezzék a soltész vagy városi hatóságnál, hogy annak rendje szerint felvétessék. Ha pedig a regiment-alattvalók közül valaki el akar költözni, annak becsületbeli kötelessége a soltész előtt jelentkezni, hogy ez ismét a főkapitánynál jelenthesse a dolgot; mert ennek utasitásához képest

fogja az elbocsátó-levelet kiállítani. E pontra a lakosság kiváló figyelmet forditson és idegent, főleg hódoltságbelieket, meg ne tűrjenek a városban.

29. A kivont fegyverrel való veszélyes hadonázás, lődözés vagy bárkinek valamely fegyverrel való megsértése — miként azelőtt, úgy most is — kivételt nem ösmerő halálbüntetés terhe alatt tilos.

30 Sem a magyar, sem pedig a német nemzethez tartozó úri szolgák, tanulók, mesterlegények és ezekhez hasonló állásúak kardot, csákányt, buzogányt, husángot, vagy egyéb tilos és rejtett fegyvert sem éjjel, sem nappal nem viselhetnek, kivéve a magyar katonatiszteket. Ellenkező esetben az illető nemcsak fegyverétől fosztatik meg, hanem meg is büntettetik.

31. A káros elővételi jog gyakorlása már több izben rendeleti uton szabályoztatott, mivel sokan e jogot nemcsak a gabona — s hasonló árúnemüekben gyakorolták, hanem az élelmi szerekre nézve is. És minthogy ezeket sokan már a várkapu előtt összeveszik, titkon házaikba csempészik s azután — mint egyesekről köztudomásu — 2—4 kofát is tartanak s ezek által a piaczon busás nyereséggel ismét eladatják s ezzel igen felszöktetik az élelmiek árát : ennélfogva minden árut, melyet a fehérvári kapun behoznak, egyenesen a piaczra kell vinni, hogy kiki a maga szükségletét olcsón beszerhesse. Aki a rendszabály ellen vét, az árúja elkobzáson felül is bünhődik.

32. Minden házbirtokos kiváló gondot fordítson a tűzveszély elhárítására ; az e tekintetben hanyagnak mutatkozó — személyválogatás nélkül — testi fenyítéssel sújtatik.

33. Vallási vitatkozások, sértegetések vagy a folyó háborúra (spanyol örökösödési és kurucz háború) vonatkozó beszélgetések testi büntetés terhe alatt — úgy a nyilvános, mint a magán helyeken — betiltatnak. Az esti takarodó (Zapfenstreich) után a vendéglősök és korcsmárosok távolítsák el vendégeiket; mert ellenkező esetben összes boraik elkoboztatnak.

34. Ha lovat, marhát vagy disznót találnak a bástyákon, ezeket be kell hajtani, de nem szabad lelőni. A kiváltás összegét a főkapitány határozza meg.

Az alkapitány hatalomköre.

A győri főkapitányok a XVII. század közepe óta (1664.) rendszerint Bécsben laktak; távollétökben az alkapitány áll az ügyek élén s mint a főkapitány helyettese — az ettől nyert utasítás értelmében kezeli a reábizott hatalmat. Ezek hiányos volta miatt, kapcsolatban az alkapitányok s közegeik önkényes eljárásával — a katonai, polgári és nemesi hatóság között örökös egyenetlenség, panasz és visszavonás volt napirenden ; Heister főkapitány tehát hason viszonyok között úgy a köznyugalom, mint a lakosság békéje és a vár érdekében szabatosabban körvonalazza Bédae Bertalan alkapitány jogkörét. E szerint :

1. Az alkapitány csak azon regaliákat élvezheti, amelyeket a főkapitány kegyelemből engedett át számára; nem szabad tehát a saját érdekében külön vámot szedni, nehogy egy árútól 2—3 helyen is vegyenek regáliát.

2. Az őrjáratok éjjel-nappal őrködnek a közrend felett; az idegenek a főkapitányság hatásköre alá tartoznak.

3. A cs. és kir. kiváltsággal biró czéhek megkeresésére — a nekik adott főkapitányi protectionalis értelmében — a himpellérek és kontárok kiirtására segédkezet kell nyujtaniok.

4. Önkényesen mit se követeljen, támogassa a végrehajtásban azon ármegállapításokat, miket a győri hatóságok az ordinánz-házban szoktak volt elhatározni.

5. A fajzási, rét- és legeltetési jog tekintetében a túlkapásokat ne nézze el s a nagy hálókkal űzött halászatot se engedje meg a katonaságnak.

6. A vár közelében nem szabad vizi malmokat felállitani, mert árthatnának a falaknak.

7. A kapukat, ha köd vagy veszély nem mutatkozik, a szokásos vizitálás után fél óra mulva meg kell nyitni s csak esti szürkületkor zárassanak el, hogy a lakosok mezei és kerti munkájokat végezhessék.

8. A nagy ágyúk (pl. a fél Kartaum) a górvédeken, a mozsárágyúk pedig oly helyeken állitandók fel, ahonnét az utczák felett uralkodni lehessen. Ehhez képest új górvédek felállitásáról kell gondoskodni; a többi ágyú maradjon a bástyákon.

9. A puskaport ezentúl nem szabad egy helyen összehalmozva tartani, hanem különböző helyeken.

10. A kazamaták és egyéb boltozott helyiségekben többé nem szabad marhát tartani, hanem csak ágyúkat és tábori szereket; a bástyákon való kocsikázást vagy legeltetést sem szabad ezentúl megengedni; a legeltetés csak a külső sánczokon engedélyeztetik.

11. A főkapitány jövedelmei felett való őrködés és azok kezelése annak kastély-kapitányát (Schloss-Hauptmann) illetik.

12. A tüzveszélyre való tekintettel a lakosság csak négyheti fa-, széna- és szalmaszükségletet szállíthat a várba stb.

A várkapitányság tiszti fizetése.

A győri főkapitány és közegeinek mellékjövedelmei.

A főkapitányok és főtisztjeik rendes zsoldjuk és asztalpénzükön felül még jelentékeny mellékjövedelmi forrásokkal (regalia) is rendelkeztek. Ezek ellen ugyan a káptalan, a város és a megye többször tiltakozott, ámde a sérelmek orvoslására kiküldött bizottságok úgy 1625. mint 1650-ben meghagyták a főkapitányt és tisztjeit eddigi mellékjövedelmeik élvezetében. A törvény szava pl. határozottan eltiltja a végek főkapitányait az úgynevezett ötvened és századrész szedésétől, melyet a marhák, só és egyéb kereskedelmi tárgyak után vettek (1630: 44. és 1635: 77. t.-czikk) a bizottság mindamellett elnézte ezt továbbra is; a többi jövedelemforrásokra nézve pedig a főtisztek elődeik százados gyakorlatára s a többi véghelyeken dívó szokásokra hivatkoztak.

Gr. Mansfeld Fülöp főkapitány regaliái:

Országos vásárok alkalmával (4) minden zsidókereskedő kocsija után egy vég vászon; egy kocsi kősó után egy darab kősó; minden láda besózott hal után tetszés szerint néhány darab; egy kocsi szárított haltól azok minőségéhez képest néhány drb; 50 drb Győrön át hajtott disznótól egy drb; 50 juhtól egy drb; minden Győrött kimért vizától annak feje és belső részei; minden halász hetenkint, ha sok hala van, abból körülbelül egy font súlyut ad; minden kenyérsütő asszony hetenkint ad egy czipót; a Győrött kimért szarvasból annak két vesepecsenyéje s a vaddisznóból annak feje jár.

A főkapitány háztartásában gyertya- és szappanfőzésre évenként 7 mázsa faggyút fogyaszt el; a győri mészárosok ennek mázsáját a folyó árnál egy magy. tallérral olcsóbb áron kötelesek a főkapitány tiszttartójához (Hofrichter) szállitani. A czigányok is kötelesek évi ajándékot adni, a regiment-alattvalók pedig a szükséges mennyiségű jég szállitásáról gondoskodnak.

A főkapitány azonfelül Győr egész vidékén szabad vadászati jogot gyakorolt.

A főstrázsamester (Obristwachtmeister) mellékjövedelme:

Minthogy Győrött a főstrázsamesternek mindenkor egy tolmácsot kelle tartania, e czimen azon hódoltságbeliektől, kik Győrré hozták volt eladó marhájukat, fejenként 5 s minden ökör után egy garast szedtek; azon hódoltságiaktól pedig, kik Győrön át Ausztria felé hajtják marháikat, (mi ritkán szokott történni, mert a győri marhakereskedők szokták volt megvenni) fejenként egy birodalmi tallért, de a' győri lakosoktól mit sem szoktak vámul venni. Minthogy azonban az Ausztria felé menőknek a győri főstrázsamestertől útlevelet kell váltaniok (nehogy gyanus elemek is átmehessenek), mely nélkül az abdai hid őrsége senkit sem bocsát át, ez útlevélért a győriek ugyan semmit, de az idegenek egy garast tartoznak adni a útlevéliró egyén fizetéseül. A zsidók, kik bőröket, vagy egyéb árúkat vásárolnak, vett árúik természetéhez képest a régi szokás szerint 1—3 tallért tartoznak fizetni, országos vásárok alkalmával pedig a vásárőrök czimén a főstrázsamesternek minden idegen kereskedő sátra után 3—4 garas értékü tárgyat ad. Az összes regáliák évi összege alig emelkedik 200 frtra.

A strázsamester hadnagy (Wachtmeister Lieutenant) mellékjövedelme:

Régi szokás, hogy minden szekér fa után egy darabot adnak a hadnagy számára, ki abból a kapuk utalját tartozott fával kirakatni s ez útat jó karban tartani; a szombati fajövedelem azonban a helybeli kórházat illette. A helybeli polgárok országos vásárok alkalmával soha egy krajczárt vagy fillért nem szoktak fizetni, azonban az idegenek, mint a pozsonyiak, soproniak és bécsiek sátorhelyök kijelölése és tisztántartása fejében mindig adtak egy kis ajándékot.

Az ezred porkoláb mellékjövedelme nem állott egyébből, mint hogy az általa elzárt egyének mindegyike egy birodalmi tallért fizet s hogy a katonaság köréhez tartozó néhány üzletember hetenkint egy garast ad. A sérelmi iratokban ellene felhozott vádak szerinte alaptalanok.

A vásárbirák mellékjövedelméül a régi szokás szerint minden kocsi után 4 magy. denárt vettek; azonfelül az elővásárlóktól (kik t. i. mások felett a vételben elővételi jogukat gyakorolták) és egyéb árúsoktól egy denár szokott járni részökre.

Mikor a pestis pusztított.

Prayner János főkapitány rendelete 1620-ból.

„My Prayner János, Staernak Nemes, Stubnigh, Fladnyez, Rabenstein és Zentt Margaretha waraynak szabad ura, az Feolseges Romay Chiaszarnak Oduary és hadakozó Tanachya, Alsó Ausztrianak eöreökeös Camorasa, es az Gieőry feő Wégháznak hoszaya tartozando vegbeliekel eghietemben Generalis fw kapitannya.

Ezen Gieőr Warasy feő Byronak és Esküttéknek minden ió akaratunkat ayanlvan, Adhattjuk értésére, Hogy latwán Istennek eő szent feölsegenek ez my wárasunkon bweynket az deöghletes pestissel és nyavaliaval való chiapását és ostorozását, melinek ha imadsagot és szorgalmatos gonduiselesel eleytt nem vesziök, feleö, hogy naponkentt touab touab ne terjedgien és hatalmaskodgiék raytunk. Annak okaert Tysztünk és hyuatalunk vezérlésébül hadgiuk s paranchollíuk, hogy mind az teöb ió renben állapodott Varosok s mind penigh ez veghaznak regh io szokasa szerint kegtek mingiarast, mindenfele Mester embereknek, Ugimintt Szyartoknak, Wargaknak, Thymaroknak, Zwechieöknek, Zappanfeözeöknek, Giergtia chinaloknak, és minden egieb hasonló lughzo mestereknek, kiknek nehez biödeös illatjokkal az leveghő eegh inkab megh uesztegeteodik ereosen megh paranchiollia, hogy myndenek az eő lugosokatt az Várasbul minden halladék nélkül tüstent ky Vigiék es az Varason kyuül giakoroliak abbely mesterségekett, nem tilalmazuán senkitt az ittben valo Varrastul és arulástul hasonlokeppen az Mester embereken kyuül egiebekis mindenek hazoknal és Uduarokon valo biodeös ganeytt, azon szerint házak eleytt ky tiszttychiak es horgyak. Annak feöleötte myngiárt az barbel mesterek keöziöl egy mester Valasztassek, ky az választott nemett mesterrel egiut, az betegekett latogassa és Nézze, ha affele deögleletes betegséghben fekszyke auagy nem, es ha mellyett affelet találnak azt mijngiart az varason kyuül bizonios helre ky vytessenek, holott fekiögiek es giogittassek, hogj egyebek tiöle ittben megh ne deögeollyenek, az hazatt penygh myngiárt be pechietelliek. Annak feöleötte aztis eros büntetésünk alatt megh hyrdettessék házonkéntt, myhelen valamelj háznál affele deögeös Nyaualiaban leuő ember auagj giermek talaltatyk, az ház gazdaya ottan megh yelenchye eleotte jaroianak, es az az latogatokal megh nezese es az varashol az rendelt helyre ky Vytesse. Hol penygh az gazda el titkolna, az szomszedy effelekre uygiazuán meg yelenchiék: melliett ha sem az gazda, sem szomszédok megh nem jelentenek auagj el tytkolnak es jeouendeöben ky hyrhedyk, affélék kemeny büntesünkett el nem kerölyk,

hasonlokeppen azokis igen megh biöntetődnek, Valakyk hazokon valo pechyetett ideő eleőtt le merik szakasztanny es hazokott feolnyttnya. Towabba, myuel igen melegh ideök szolgálnak, legien az is ereős büntetés alatt megh hyrdettwe, hogj mynden haz elott edenyekben Viz tartassek, hogy (a kitül Isten oltalmazzon) ha giuladas esnék a warasban, hamar valo seghitségh lehessen annak oltására. Ez rendelésunk penygh es Decretomunk személy valagatas nélkül minden az helben leueő lakosokat illety.

Királyfogadás 1839-ben.

Eö Császári Királyi Felségének

1839-ik évi Szent-Iván hava 10-én

Tekintetes Nemes Győr Vármegyébe, 's ugyan azon nevü szabad 's királyi Városba szándékozott legkegyelmessebb eljövetele' napjára határozott

ünneplési rendszer:

1-ször. Eöttevényen, a' Plebánus, Mester, Előljárók, két nembéli tanuló ifiuság, a' többi helybéli lakosok, valamint szinte a szomszéd helységekbül öszve gyülendő jövevények ünneplő öltözetekben, — de végre a' közelebbi Hédervári, 's Ásványi Czéhek is lobogóikkal, — a' Posta háznál kezdve, két sorban az uttzán hosszat állittassanak, a' házok kifehérittessenek, és zöld ágokkal kiékesittessenek; — 's igy mindenek elrendeltetvén

2-szor. Járásbéli Szolga-Biró, és Esküttt Urak, kiválosztandó 12 nemes Lovagokkal, Eő Felségét a' Posta háznál bevárni, 's ne talán veendő legkegyelmessebb Parantsát tellyesitteni fogják.

3-szor. Megérkezvén Eő Felsége, a' harangok szünteleni szóllása köztt, a lovak váltása után, utját folytatandja, e' következő rendel:

a) Előre indul a' Járásbéli Szolga-Biró úr, — utánna

b) A' Nemes Vármegye Katonáji, — 's ezeket, elegendő távolságban, hogy Eő Felségének az okozandó por terhére ne legyen, követik

c) A' 12 nemes Lovagok nyargalva az Udvari hintók előtt.

4-szer. Abdánál, hasonlóan a' Plebánús, Mester, Előljárók, a' két nembéli tanuló ifiuság, 's a' többi lakosság, csinossabb köntösben az arra vezető

ut hosszában két sorossan kiállittassanak, 's ekkint a' Templom harangjai szóllása köztt tiszteltessék a' Felséges Utazó.

5-ször. Szabad 's királyi Győr Városa határa szélin egy diadalkapu állittatván ottan, a' nélkül, hogy Eő Felsége megállapodjék, a' Városi Tisztikar, és válosztott Polgárságnak vegyes Kiküldöttsége két oldalrul helyet foglalva, első tisztelkedését teendi.

5-szor. Vett ujjabbi utasittás szerint Eő Felsége csak egy helyen kivánván Kiküldöttséget fogadni, erre való nézve a' Nemes Vármegyének, — valamint szabad 's királyi Győr Várossának is kirendelt két Kiküldöttségei, illetőleg eggyé olvadva, délután a' Nemes Vármegye Curialis Házának nagyobb Teremében öszve gyülekezzenek, 's innénd eggyütt, pontban három órakor, e' következő rendel:

a) Előre a' válosztott Polgárságnak Szószóllója lóhátán. — utánna

b) A' Nemes Vármegye Katonái, 's ezek után

c) A' Nemes Vármegye háza előtt hasonlóan öszve gyülekezendő lovas Polgárság, 's igy végre

d) A' Kiküldöttségek Hintóikban az Ujvárosi Vámház kivüli gyepre induljanak, 's ottan tüstént, a' már kün addig öszve gyülendő disz, és forma öltözetü lovagokkal, kellő sorra állván, Eő Felségét bévárják, — megérkezvén pedig

7-szer. A' Vámtól kezdve a' béjöveteli rend ekként határoztatott:

a) A' választott Polgárság Szószóllója legelő, utánna

b) A' Nemes Vármegye Katonái, — ezeket kövesse

c) A' Lovas Polgárság.

d) A' Kiküldöttségek Hintaji a' Városi Kapitány vezérlése alatt, — előre a' Város, utánna a' Vármegye.

e) A' forma öltözetü Nemes Lovagok egyik Osztálya, Kapitány Urnak vezérlése alatt.

f) Az Udvari Kotsik körülvéve, a' disz öltözetü lovagok által, 's végre

g) A' forma öltözetű Nemes Lovagok másik osztálya, fő Hadnagy Urnak vezérlése alatt.

8-szor. A' Vámháztul kezdve egész a' Harmincz Adói épületig, a' Szabadhegyi, Ujvárosi, és Majoroki polgárság, és Lakosság diszessebb ruháiban állittasson fel két sorba.

9-szer. A' Harmincz Adótul kezdve a' Palatinus Vendégfogadóig, helyheztessék el az Ujvárosi Catholica, 's egyébb vallásu, ugy a' Majoroki tanuló ifiuság is, mindegyik ifiuság az illető Lelkészek, és Tanittók vezérlése alatt, — innénd

10-szer. A' Városi Séta-térig az Izraeliták Előljáróikkal és a' Szigethi Czéhek lobogóikkal foglaljanak helyet.

11-szer. A' Séta-téren Szabad 's Királyi Győr Városának Kiküldöttsége Eő Felségét a' Kultsok általadása mellett üdvözlendi, 's ugyan itten az egyenruhás polgárságnak három Osztályai is tisztelkedendjenek, utóbb pedig Eő Felsége tovább indulván ezen Osztályok is, a' tisztelkedő vonalba kanyarodjanak mindjárt az Udvari Kotsik után, 's ekkint a' Kotsik, és forma öltözetű

Nemes Lovagok köztt helyet foglalván, az egész jövetelt a' piaczon keresztül szinte késérjék egészlen a' Gulik Házig, a' hol balra vonulva, a' Szodtfriedt-féle ház előtt, veendő további parancsig felállani fognak.

12-ször. A' Bécsi Kapun bellül a' Bécsi uttzának egész a' Szent Benedek Kolostorig fekete öltözetű pálczás polgárok két sorba állitva fognak tisztelkedni, 's egyszersmind a' jó rendre ügyelni.

13-szor. A' Szent Benedek Kolostor szegletétől, az egész tanuló Ifiuság Oskolákon kint, úgy az árva Intézet is, illető Tanitóiknak, 's főbb igazgatóiknak vezérlése alatt, a' Kolostor Templom, és Oskola épületek hosszán a' Kávéház felé kanyarodva fognak sorossan helyet foglalni.

14-szer. A' Piacznak többi részén, a' Király Utzának egészlen a' Gulik házig, a' Városi Czéhek állíttassanak fel lobogóikkal.

15-ször. A' Gulik háztul egészlen a' Püspöki Várig, ismét a' fekete öltözetü pálczás polgárság tisztelkedjék.

16-szor. A' vár Gráditsának eggyik oldalán, végre a' tanuló Leánykák, fejér ruhákban zöld virágokkal töltött kosarakkal ellátva, a virágok Eő Felségek előtt leendő hintésével tisztelkedendenek.

'S ily rendtartással a' tisztelkedők vonala a' Püspöki vár Kapuja előtt (a' Ferdinánd városban, jelessen az ottani falerakó körül, jó távol az úttul, melyen Eő Felsége érkezend, alkalmaztatandó ágyúk' és mozsaraknak durrogása, 's minden harangoknak szünteleni szóllása köztt) megérkezvén, a' vezető Városi Szószólló azonnal jobbra tartván Dresmitzer Eő Nagysága háza felé konyoruljon, 's az egész kiséret őt követve, — a' Nemes Vármegyének Kiküldöttjei Hintaikbul, (mellyek tüstént hazamenendők) leszálva, azonnal a várnak kissebb Kapuján gyalog Eő Felsége elejbe siessenek, a' Nemes Lovagok pedig az öreg templom általellenében, az üres épület-tér falkeritése hosszán, veendő további parancsig helyet foglaljanak, — az Udvari Kotsik ellenben egyedül a' disz-öltözetű Lovagok által késérve, egyenessen a' várba hajtsanak, 's ottan a' lovagok eloszoljanak, a' Kotsik pedig rendeltetések helyére szállittassanak.

Szent-Iván hava 11-én

Eő Felsége regveli 6 órakor Komáromba folytatván utját, erre való nézve

1-ször. A' disz-öltözetű, 's ismét választandó 12 forma öltözetű 12 Nemes lovagok, a' Püspöki vár udvarán öszvevonuljanak, 's ugyan ottan

2-szor. Az egyenruhás gyalog, és lovas Polgárság is tisztelkedés végett megjelenjen, 's alkalmatos helyen felálljon.

3-szor. Megindulván Eő Felsége, a' vonal lészen, a' Bétsi uttzának, ki a' Fejérvári Kapun, 's a' meneteli rend ekkép határoztatott:

a) Első All-Ispány Ur, a' Járásbéli Szolga Biró Urral, legelő, utánna

b) A' Nemes Vármegye Katonáji, — ezt kövessék

c) A' Városi lovas polgárság, a' Fehérvári vámig.

d) A' 12 forma öltözetű Nemes Lovagok, kik Eő Felségét Gönyőig késérendik.

e) Az Udvari Hintók, körülvéve a' disz-öltözetű Lovagok által, — de ezek is csak a' Fejérvári Vámig, a' hol két oldalrul sort formálva, a' c) alatt már érintett lovas polgársággal vissza maradnak.

f) Gönyőn, hol szint' ugy valamint Eöttevényre nézve az 1-ső Szám alatt előadatik, az intézetek üdeiben megteendők lesznek, — a' már előre kirendelendő Nemes Vármegye Katonái 's más 12 nemes lovagok az érkezőket felváltani, 's Eő Felségét Ácsig késérni fogják.

A szab. kir. Győr tisztujításai.

1743—1848.

A szab. királyivá lett Győrvárosa 1743-ik évi ápril 24-én esett át a tisztválasztási izgalmak első érzetén. Ekkor választotta b. KELLER Károly kamarai tanácsos mint királyi biztos elnöksége alatt először meg saját tisztviselőit.

Az első tisztikar.

Birónak a külföldi származású KARNER Józsefet választotta meg, ki honositása után hivatalába beiktattatott.

Kapitány: Miskolczi Ferencz.

Tanácsosok: Vissy Lőrincz, Franck András, Botth Márton, Gencsy János, Szalai György, Hackstock János, Szél Mihály, Babatits József, Vissy István, Döller Péter, Klausz Tamás.

Főjegyző: Baráthy János.

Ügyész: Czauner Károly Fridrich.

Szószólók: Attin György és Pirsth József.

Ez időtől kezdve szórványosan 51 tisztujító ülése volt a városnak 1848-ig s az ezeken végbement választások alapján a következők viselték a főbb hivatalokat.

Előrebocsátjuk, hogy 1743-tól 1848-ig volt főbiró 15, polgármester (1787—1841) 11, kapitány 20, tanácsnok 64, főjegyző 6, törv. sz. jegyző 10, tiszti ügyész 8, szónok 29, külső tanácsbéli tag (1800—1846) 164.

Főbirák.

1743-ban Karner József
1753-ban Babatits József
1768-ban Polgári József
1769-ben Döller György
1773-ban Börcsy Márton
1778-ban Schnajd János
1787-ben Börcsy Márton
1792-ben Dorffner Jakab
1800-ban Schnajd Ferencz
1808-ban Hegedüs János
1824-ben Dorffner Jakab
1826-ban Gözsy Máté
1829-ben Rába István
1836-ban Czech János
1841-ben Steffanits József

Polgármesterek.

1787-ben Dorffner Jakab
1790-ben Vissy István
1798-ban Hajmel József
1800-ban Hegedűs János
1805-ben Hajmel József
1819-ben Hornischer Ferencz
1824-ben Gözsy Máté
1826-ban Szakáts Mihály
1831-ben Czech János
1836-ban Steffanits József
1841-ben Anvander Ferencz

Kapitányok.

1743-ban Miskolczy Ferencz
1747-ben Széll Mihály
1751-ben Gentsy János
1753-ban Schopf János
1755-ben Polgáry József
1756-ban Schnajd János
1771-ben Teslmayer János
1772-ben Szalay András
1773-ban Angster Antal
1778 ban Klausz József
1787-ben Hegedüs János
1800-ban Bahanek Mátyás
1805-ben Gözsy Máté
1816-ban Angster József
1819-ben Rába István
1822-ben Vissy József
1824-ben Szakáts Mihály
1826-ban Steffanits József
1836-ban Zánthó Mihály
1846-ban Hergesell Ferencz

Tanácsnokok.

1743-ban Klausz Tamás
Vissy Lőrincz
Frank András
Both Márton
Gencsy János
Szalay György
Hachstock János
Széll Mihály
Babatits József
Vissy István
Döllner Péter
1753-ban Schopf János
Baráthy János
Hajmel András
Richter Ádám
1754-ben Polgáry József
1756-ban Börcsy Márton
Schnajd János
1758-ban Klausz József
1759-ben Dosztern Károly
1762-ben Angster Antal
Szalay András
1769-ben Fechtmayer József
1772-ben Huffnagel József
1773-ban Miskolczy András
1774-ben Nemesnépy József
1776-ban Vissy István
1778-ban Hoffer (Hajmel) József
1790-ben Jorffner Jakab
Schnajd Ferencz
Schelius Kristóf
Hegedüs János
Babatits Józef
Mayerhoffer Mihály
Bahunek Mátyás
Gözsy Máté
Lackner Márton
1803-ban Angster József
Vissy József
1808-ban Vizer Ferencz

Horváth Mihály
1819-ben Hornischer Ferencz
Rába István
1822-ben Szakáts Mihály
Fray János
Mayerhoffer Ignácz
1824-ben Czech János
Steffanits József
Pirst Antal
1826-ban Anvander Ferencz
Csaby József
1829-ben Kajdacsy János
Zánthó Mihály
1834-ban Tomentsek Ferencz
Beke Auguszt
1836-ban Legény János
1841-ben Kövessy Ferencz
Lakatos János
Karpff Sándor
Hergesell Ferencz
1846-ban Klimisch József
Landherr János
Mendel István

Főjegyzők.

1743-ban Baráthy János
1753-ban Deáky József
1760-ban Unger József
1782-ben Dorffner Jakab
1787-ben Schopf Ferencz
1826-ban Korbonits István

Törvényszéki jegyzők.

1760-ben Luby János
1770-ben Nemesnépy József
1774-ben Haymel József
1778-ban Babatits József
1787-ban Horváth Mihály
1808-ban Rába István
1819-ben Czech János
1824-ben Legény János
1836-ban Mendel István
1846-ban Lehner János

Tiszti ügyészek.

1743-ban Czauner Károly
1753-ban Zsiday Pál
1760-ban Jankó Mihály
1768-ban Babos József
1785-ben Schopff József
1817-ben Zánthó Mihály
1829-ben Gittig (Gulih) János
1846-ban Hinár János

Szónokok.

1743-ban Attin György
Pirsth József
1744-ben Heinel András
Mück József
1745-ben Farkas János
1748-ban Schopff János
1752-ben Mogyoróssy Józs.
1754-ben Teschlmayer J.
1756-ban Miesl Antal
1757-ben Szalay András
1759-ben Czollner János
1763-ban Marchart Ferencz
1768-ban Ratkovits Pál
1785-ben Farkas Márton
1789-ben Fray János

1816-ban Rába István
Noisser Mihály
1819-ben Gurster János
Fekete Márton
1824-ben Gurster János
Téhely János
1829-ben Ecker János
Verderber István

1331-ben Ecker János
Téhely János
1841-ben Toscano József
Wurda Ferencz
1846-ban Toscano József
Pasperger Antal

Külső tanács tagjai.

1800-ban Verderber György
Balter János
Fabriczy Péter
Hügel József
Ormos József
1803-ban Koller József
Csomay Sándor
Höninger Simon
Hornischer Ferencz
Steltzner György
Lepsényi József
1805-den Borsody Illés
Kiss János
1808-ban Nyeregjártó János
Valter Ignátz
Szabó Pál
Sulczer Jakab
Simonyi György
Steinböck József
Tamaskó József
Gschwind János
Czeglédy János
Landherr Mihály
Balogh József
Kindermann Vencz.
Lengyel Márton
Kimmerl József
Karner Mátyás
Németh János
Krach Antal
Kováts Ferencz
Ankerl József
1812-ben Mayerhoffer Ignácz,

1812-ben Skublits Mihály
Scharritzer Ferencz
Tüzkő István
Czech György
Fekete Márton
Holczer Ignátz
Haas Mátyás
Rába István
Grössenbrünner Márton
Preng János
Schőberl Ferencz
Magyar Ádám
Standtner Domonkos
Frischmann Antal
Purgl János
Laky András
Sax János
Durza Tamás
Schadl Mihály
Rautner József
Ringlhan Ignátz
Kovatsits Pál
Cziráky István
Adler Reinhardt
1816-ban Spiró György
Hügel Ferencz
Mogyoróssy János
Szodtfriedt József
Somogyi István
Neupauer György
Torkos Kristóf
Hetsch József
1819-ben Lang József

1819-ben Simonyi Imre
Szekrényessy József
Peer Ferencz
Téhely János
Buchberg János
Ecker János
Szaváry Ignácz
Virág Ádám
Fillinger József
Schrattenbach József
Verderber István
Fischer József
Kutassy József
1822-ben Welcher György
Szabó Pál
Grössing Mihály
Lakatos János
Bordáts István
Szakáts Mihály
Hofbauer József
Fehér József
Fink József
1824-ben Fleischman József
Mogyoróssy Ignácz
Saffran Mihály
Pintér Ferencz
Stizner Ferencz
Czumpf Mátyás
Berner Ferencz
Lents József
1826-ban Streibig József
Mérföldy Mihály
Graff Mihály
Lehner János
1829-ben Kajdatsy János
Nagy István
Puntigám János
Buchberg János
Purgly György
Erhart Antal
Bauer János
Thurner József
Hoffmann Mihály
1831-ben Ettlinger Ferencz
Tóth Imre
Klauzer Gottfried
Schey János
Latesz Jakab
Menner Ferencz
Császár József
Karpff Antal
Szekrényessy József
1836-ban Györgyi Mihály
Hitzlberger Ferencz
Hutflösz Sámuel
Raymann Antal
Bősze Péter
Klein János
Hergeszell Ferencz
Lengyel Ignácz
Bezerédy Ignácz
1841-ben Szávay Antal
Pachl József
Takáts György
Heuffel Samuel
Michl János
Schandl János
Caneider József
Horváth Dániel
Lucardy Ferencz
Bisinger József
Limbeck Vincze
Tóth József
Vallner Pál
Mayer Mihály
Pasperger Antal
Haagen István
Kohlnhoffer József
Toscano József
Marchart Ferencz
Linck Mihály
1846-ban Hupka György
Folk Ignácz
Jankó János
Adler Ferencz
Marton Ignácz
Balogh Kálmán
Perlaky Dániel

Noisser Ernő	Kautz Ignácz
Preng Mihály	Fischer József
Schäffer Jakab	Singer György
Latesz Jakab	Demetrovits Sándor

Ezután a 48-as idők következtek, melyeknek tisztujításáról a könyv második főrészében vannak az adatok.

4. A püspökség és káptalan történetéhez.

Győri megyés püspökök.

A püspökség és káptalan történetét századok hosszú során a legbensőbben összeforrva találjuk a város történetével. Az általános, úgy a művelődéstörténeti fejezet feltünteti az összeszövődés szálait. E helyen pusztán nehány adatsorozatot kivánt egymás mellé fektetni könyvünk.

1.	Modestus	1019—1037.
2.	I. Miklós	1055.
3.	Dezső	1064.
4.	Arduin	1097—1103.
5.	I. György	1111—1113.
6.	Ambrus	1114—1131.
7.	I. Péter	1135.
8.	I. Pál	1137—1138.
9.	Zacheus	1142—1146.
10.	Izbeg	1150.
11.	Gyárfás	1156—1158.
12.	Mikulin	1176—1186.
13.	Ugrin (Chak)	1188—1204.
14.	II. Péter (Pethle v. Peksa)	1205—1218.
15.	Kozma	1219—1223.
16.	Gergely	1224—1241.
17.	Benedek	1242—1245.
18.	Artolf	1245—1252.
19.	Omode	1254—1267.
20.	Farkas	1268.
21.	Dienes	1270—1284.
22.	András	1290—1292.
23.	II. Benedek	1294.
24.	Theodor	1295—1304.
25.	II. Miklós	1308—1306.
26.	Kálmán	1338—1373.
27.	III. Péter	1376—1377.
28.	Gillermus (Guivellmus)	1378—1384.
29.	Hédervári I. János	1337—1415.
30.	Molnári Kelemen	1419—1438.
31.	III. Benedek	1439—1440.
32.	Ágoston	1447 - 1465.
33.	Monoszlói Csupor I. Demeter	1466—1480.
34.	Nagy-Luchei Dóczy Orbán	1483—1486.
35.	Erdődi Bakocz Tamás	1486—1495.
36.	Erdődi Bakocz I. Fer.	1495—1509.
37.	Felső-szelestei Gosztonyi II. János	1510—1525.
38.	Paxi Balázs	1525—1526.
39.	Ujlaky III. Ferencz	1530—1554.
40.	Gregorianczi II. Pál	1554—1565.
41.	Delphinus Zachariás	1566—1572.
42.	Listhy III. János	1573—1578.
43.	Trakostyáni Draskovich II. György	1578—1587.
44.	Heresynczy IV. Péter	1587—1590.
45.	Kuthassy IV. János	1592—1597.
46.	Hetesi Pethe Márton	1598—1605.
47.	Napraghy Demeter	1607—1619.
48.	Lépes Bálint	1619—1623.
49.	Dallos III. Miklós	1623—1630.

50. Sennyey István 1630—1635.
51. Trakostyani Draskovich III. György 1635—1650.
52. Püsky V. János 1651—1657.
53. Széchenyi IV. György 1658—1685.
54. Gr. Kollonich Lipót 1685—1695.
55. Keresztély Ag. hercz. 1695—1725.
56. Gr. Sinzendorf Fülöp Lajos 1726—1732.
57. Groll Adolf 1733—1743.
58. Gr. Zichy III. Ferencz 1743—1783.
59. Fengler I. József 1787—1802.
60. Vilt II. József 1806—1813.
61. Schwarzenberg Ernő herczeg 1819—1821.
62. Juranits I. Antal 1825—1837.
63. Sztankovits VI. János 1838—1848.
64. Karner II. Antal 1849—1856.
65. Simor VII. János 1857—1867.
66. Zalka VIII. János 1867—

A győri székeskáptalan tagjai (kanonokok) 1115-ik évtől.[1]

1	Ananias	1115—1118	30	Matthaus	1238—1245	59	Bors	1286—1296
2	Ioannes	1209—1216	31	Chepanus	1234—1240	60	Matthias	1296—1321
3	Kilianus	1210—1214	32	Philippus	1240	61	Uglinus	1297
4	Veda (Beda)	1210—1231	33	Sixtus	1241—1254	62	Fabianus	1299—1313
5	Petrus	1210—1216	34	Mikou	1241—1254	63	Dominicus	1299
6	Helias	1210—1214	35	Rogerius	1243	64	Emericus	1299—1312
7	Felicianus	1210—1214	36	Girardus	1244	65	Josephus	1301—1318
8	Benedictus	1210	37	Iurko	1255—1269	66	Nicolaus	1303
9	Jacobus	1210	38	Uglinus	1255	67	Ladislaus	1309—1311
10	Opus	1210	39	Saulus	1258	68	Andreas	1311—1313
11	Petrus	1214	40	Alexander	1258	69	Dominicus	1311
12	Briccius	1214	41	Marcus	1258	70	Gregorius	1311
13	Nicolaus	1214	42	Nicolaus	1261	71	Matthias	1318—1347
14	Theobaldus	1216	43	Hector	1261—1269	72	Nicolaus	1318—1326
15	Thomas	1216	44	Ireneus	1262	73	Michael	1318—1325
16	Paulus	1216	45	Petrus	1262	74	Ioannes	1319—1327
17	Viruntius	1216	46	Demetrius	1263	75	Saulus	1320
18	Pethe	1216	47	Ioannes	1264	76	Damianus	1323
19	Demetrius	1220—1229	48	Sixtus	1264	77	Dominicus	1323
20	Bulchu (Bulco)	1221—1229	49	Ioannes	1267	78	Macsa	1024
21	Primogenitus	1223	50	Myko	1270—1281	79	Otho	1324
22	Benedictus	1224—1226	51	Othmarus	1270	80	Petrus	1324
23	Smaragdus	1225	52	Thomas	1270—1271	81	Jacobus	1326—1328
24	Babus (Clericus)	1229	53	Andreas	1272	82	Paulus	1326
25	Janus	1231	54	Carachinus	1273—1304	83	Georgius	1328—1353
26	Lucas	1237	55	Abraam	1278—1281	84	Petrus	1331—1347
27	Martinus	1238	56	Dominicus	1281—1293	85	Hermannus	1332
28	Jonas	1235—1240	57	Stephanus	1281—1312	86	Ioannes	1336
29	Thomas	1238—1258	58	Elias	1281	87	Nicolaus	1342—1359

[1] Akiket hiteles okiratok említenek. A névsorozatban a régibb idők kanonokjainál az évszámok azon éveket jelzik, melyek közt fölemlíttetnek, az újabb időkben pedig a kanonokok kinevezési évét jelenti. (Dr. Szely Lajos: Syllabus canonicorum cathedralis Ecclesiae Jaurinensis.) Épen igy az előző püspöki névsoránál is.

88	Dionysius	1342
89	Demetrius	1345
90	Briccius	1347—1361
91	Albertus	1338
92	Gyurke	1348—1368
93	Gregorius	1349
94	Nicolaus	1350
95	Emericus	1350—1369
96	Ladislaus	1353
97	Blasius (Soós)	1355—1359
98	Ioannes	1358—1379
99	Franciscus	1359
100	Dominicus	1359
101	Michael	1359
102	Michael	1359
103	Lorandus	1359
104	Guilielmus	1360
105	Nicolaus	1360—1382
106	Dominicus	1360—1382
107	Dionisius	1361—1371
108	Stephanus	1366—1382
109	Michael	1366
110	Ioannes	1367—1368
111	Ioannes	1367—1387
112	Paulus	1367
113	Nicolaus	1368
114	Dominicus	1369—1371
115	Henricus	1369—1372
116	Demetrius	1369
117	Petrus	1371—1372
118	Blasius	1372—1383
119	Nic. Jeklini	1372
120	Nic. Benedicti	1372
121	Andreas	1372
122	Lorandus	1376—1386
123	Gelasius	1379
124	Georgius	1379
125	Blasius	1380—1383
126	Stephanus	1383—1386
127	Michael	1387
128	Joannes	1387
129	Thomas	1387—1407
130	Gregorius	1391
131	Stephanus	1391—1407
132	Andreas	1394—1400
133	Valentinus	1394—1406
134	Dominicus	1394
135	Demetrius	1394—1416
136	Stephanus	1394—1403
137	Joannes	1394—1401
138	Joannes	1396—1402
139	Michael	1397—1403
140	Ioannes	1398—1399
141	Thomas	1398—1399
142	Petrus	1400
143	Emericus	1400
144	Sebastianus	1400
145	Ladislaus	1406—1407
146	Thomas	1406—1408
147	Georgius	1407—1416
148	Barnabas	1407
149	Simon	1408—1412
150	Aegidius	1409—1412
151	Dominicus	1408
152	Laurentius	1408
153	Ladislaus	1411—1426
154	Gallus	1412—1416
155	Petrus	1412
156	Gregorius	1414
157	Nicolaus	1415
158	Dominicus	1416—1438
159	Gregorius	1417—1419
160	Nicolaus	1420—1424
161	Dionysius	1420
162	Blasius	1420
163	Ioannes	1420
164	Matthias	1424
165	Gregorius	1424—1432
166	Thomas	1426
167	Bartholomäus	1430—1436
168	Ladislaus	1432
169	Laurentius	1434
170	Gregorius	1424—1432
171	Ioannes	1454
172	Georgius	1455
173	Michael	1455—1464
174	Briccius	1455
175	Stephanus	1455
176	Matthäus	1455—1457
177	Antonius	1453
178	Thomas	1488
179	Ioannes	1468—1476
180	Ladislaus	1476
181	Georgius	1476
182	Lucas	1476
183	Thomas	1478
184	Andreas	1478
185	Petrus	1486—1502
186	Benedictus	1486—1487
187	Blasius	1487
188	Simon	1491
189	Georgius	1495—1502
190	Gregorius	1495—1502
191	Albertus	1495—1506
192	Philippus	1495—1502
193	Gregor. Zegedi	1495—1517
194	Sigismundus	1495—1497
195	Thomas	1495—1502
196	Petrus	1495—1509
197	Andreas	1495—1497
198	Michael	1495—1497
199	Andreas	1495—1496
200	Thomas	1495—1497
201	Georgius	1495—1497
202	Michael Tatay	1495—1520
203	Nicolaus Pápay	1495—1520
204	Mart. Munkácsy	1495—1503
205	Petrus Olaszy	1495—1508
206	Math. Dombroy	1495—1503
207	Petrus Frády	1495—1503
208	Simon Keszey	1495—1508
209	Petrus Öcsényi	1495
210	Andr. Körmendy	1495
211	Jac. de Jaurino	1495
212	Steph. Nagy-Duche	1495
213	Clemens Somlyai	1495
214	Joannes Szily	1495
215	Lucas Meszthegnyő	1495
216	Joannes de Jaurino	1495
217	Joannes Körmendy	1495
218	Gregor. Lothomberg	1495
219	Urbán Pereszthegy	1495
220	Joannes de Bavaria	1495
221	Benedict. de Pech	1496
222	Petrus Thussay	1496
223	Michael Pály	1496
224	Bened. Csehfalvy	1497
225	Joannes Palusy	1497
226	Joannes Zathmáry	1497
227	Stephanus	1497
228	Sigism. Pyber	1497
229	Antonius Sávoly	1498
230	Casparus Dalus	1498
231	Blasius Bakonyi	1498
232	Gregorius Körösy	1498
233	Fr. Joannes	1498
234	Martinus Csanaky	1499
235	Joannes Tandalló	1500
236	Joannes	1503
237	Gregorius Thury	1503
238	Franc. Dengeleghy	1503
239	Paulus	1503
240	Ladislaus Burián	1503
241	Joannes	1503
242	Steph. Iberliszko	1503
243	Franc. Genges	1503
244	Blasius Keresztury	1504
245	Lucas Debreczeni	1503
246	Franciscus	1503

247 Petrus Soklyosy 1504
248 Andr. Krivinay 1504
249 Gregorius Gerliczy 1505
250 Casp. Dengeleghy 1507
251 Casp. de Sabaria 1505
252 Georglus 1506
253 Blasius de Jaurino 1507
254 Ioannes Csanády 1508
255 Franc. Némethy 1508
256 Ioannes Némethy 1508
257 Franc. Zathmáry 1508
258 Georg Meszlényi 1509
259 Gregorius Péczy 1509
260 Mathias Ikerváry 1510
261 Michael Szanyi 15!0
262 Nicolaus Babothy 1510
263 Nic. Sospataky 1510
264 Philip. Zerhordis 1510
265 Simon Crucifer 1510
266 Paulus Labady 1510
267 Simon Sárváry 1510
268 Ivannes Zegedy 1510
269 Stephanus 1510
270 Franc. Sárffy 1510
271 Georgius Silesita 1511
272 Joannes Vértessy 1511
273 Fabianus de Alba 1511
274 N. Szelestey 1511
275 N. Szentistváni 1511
276 Steph. Kajáry 1511
277 Gregorius Erdődy 1511
278 Emericus Pápóczy 1511
279 Petrus Ludányi 1511
280 Franc. Körmendy 1512
281 Franc. Herman 1512
282 Nic. Galgóczy 1512
283 Franc. Zathmáry 1513
284 Benedictus Pápay 1512
285 Joannes Nárday 1514
286 Michael Pathy 1515
287 Andr. Körmöczy 1515
288 Melch. Sárospataky 1515
289 Albertus Ölböy 1515
290 Autonius Kajary 1516
291 Marcus Crucifer 1517
292 Thomas Nárday 1517
293 Paulus Sárváry 1517
294 Blasius Várday 1517
295 Valent. Meszlényi 1517
296 Ambrosius Gyory 1518
297 Georgius 1519
298 Gregorius Tórey 1519
299 Blasius Vizy 1520
300 Ioannes Letenyei 1520
301 Pauius Budiszlay 1520
302 Ivannes Thury 1520
303 Mart Micskey 1520
304 Thom. Nagybaráthy 1521
305 Martinus Vizy 1521
306 Greg. Martonfalvay 1521
307 Fran. Pázmáni 1521
308 Gregorius Pethő 1521
309 Bened. Csesztreghy 1522
310 Nic. Kakathy 1522
311 Paul. Nagyváthy 1522
312 Bened. Olaszkay 1522
313 Bened. Komlósy 1523
314 Paulus Pesthy 1523
315 Franc. Pecsy 1524
316 Nic. Privigyey 1525
317 Emericus Csáky 1525
318 Nic. Ujhelyi 1526
319 Demetr. Szegedy 1526
320 Blasius Papay 1526
321 Steph. Visy 1527
322 Marcus Velike 1527
323 Francisc. Gúthay 1527
324 Benedictus 1528
325 Franciscus 1528
326 Nic. Kormonczy 1528
327 Ambr. Debreczeni 1528
328 Theofil de Cibinio 1529
329 Joannes Nagybaráthy 1530
330 Lucas Nándory 1530
331 Gregor. Morvay 1531
332 Nic. Genyey 1531
333 Domin. Berzsenyi 1531
334 Joannes Cseghe 1531
335 Michael Kuzmith 1532
336 N. Szentiványi 1532
337 Vinc. Pászthory 1533
338 Mathias Tolnay 1533
339 Emer. Nagymartoni 1533
340 Gregorius Tatay 1533
341 Paulus Pápay 1534
342 Valent. Gyirmolthy 1535
343 Blasius Körmendy 1535
344 Joannes Czeglédy 1535
345 Joannes Veróczey 1535
346 Urban. Püspöky 1535
347 Jacobus Borhy 1536
348 Martinus Cseghe 1536
349 Valent. Pápay 1537
350 Emer. Zalankemény 1537
351 Petrus Kapossy 1539
352 Franc. Veszprémy 1539
353 Joannes Csepreghy 1539
354 Joannes Pathay 1539
355 N. Löveldy 1539
356 Greg. Herczeg-Szőllősy 1540
357 Tranqu. de Andronica 1541
358 Joannes Szöllössy 1542
359 Demetr. Szt Máriay 1542
360 Georg Vásárhelyi 1542
361 Petrus Kemlik 1542
362 Lazarus Pátkay 1542
363 Mich Tisza Varsányi 1543
364 Benedictus Csőszy 1843
365 Ladislaus Siklósy 1543
366 Franc. Gyulay 1543
367 Sixtus Szerecsenyi 1543
368 Bened. Czenky 1543
369 Michael Pécsy 1546
370 Gallus Buday 1546
371 Tbomas Edvy 1546
372 Gregor. Ujlaky 1550
373 Laurent. Thury 1550
374 Simon Sárkány 1550
375 Paulus Kálmánczy 1550
376 Blasius Pápay 1550
377 Greg. Verbőczy 1550
378 Vinc. Tapolczay 1551
379 Valent. Csithvandy 1552
380 Colom Körmendy 1552
381 Mich Kapronczay 1558
382 Petrus Guáry 1559
383 Sebast. Liszthius 1560
384 Steph. Fehérkövy 1561
385 Steph. Máthéssy 1567
386 Petrus Keczely 1569
387 Luc. Szt.-györgyi 1570
388 Mich. Hoduzy 1571
389 Ioannes Pápay 1577
390 Ant. Gabrinus 1579
391 Ad. Ankerreither 1580
392 Petrus Crisinus 1583
393 Franciscus Lázy 1584
394 Petrus Zlatáry 1584
395 Greg Jelencsich 1584
396 Steph Bay 1584
397 Georg. Megyery 1587
398 Georg Makovich 1587
399 Ioannes Vitriarius 1587
400 Ioannes Kovachich 1592
401 Math. Draskovich 1592
402 Ambroz. Harnich 1592
403 Georg. Máthéssy 1592
404 Nic. Martony 1893
405 Georg Pawkovits 1593

406 And. Polosticzay 1593	459 Georg. Vasváry 1650	512 Andr. Vargyasy 1714
407 Valentin Lépes 1600	460 Ioan Hédervary 1651	513 Adamus Acsády 1714
408 Mich. Monoszlay 1600	461 Georg Zichy 1653	514 Ad. L. B. Amadé 1714
409 Joannes Altabak 1601	462 Ioan Posgay 1654	515 Sigism. Fiáth 1716
410 Steph. Csömöthey 1602	463 Georg. Pongrácz 1654	516 Ant. com. a Turn 1718
411 Steph. Thömöly 1602	464 Gualterus Lyncaeus 1655	517 Joannes Gráczol 1718
412 Steph. Baksay 1602	465 Steph. Köszeghy 1656	518 Steph. Nyitray 1719
413 Joannes Köntös 1602	466 Ioannes Holbich 1656	519 Car. L. B. Malczán 1720
414 Joannes Iványczy 1604	467 Franc. Gorup 1656	520 Ant. L. B. Gaun 1721
415 Gregor. Nagyfalvy 1604	468 Martinus Szily 1658	521 Franc. Kopcsinay 1724
416 Matth. Posgay 1604	469 Franc. Kasza 1659	522 Laur. Károlyi 1726
417 Volfg. Vrachenich 1607	470 Thomas Kondray 1659	523 Paulus Pogány 1726
418 Petrus Baranyay 1607	471 Steph. Gallovicius 1660	524 Joannes Milkovich 1729
419 Thomas Balásffy 1607	472 Ioan. Ferenczfy 1661	525 Leop. L. B. Pitaty 1730
420 Matthias Veres 1611	473 Nicol. Fábry 1663	526 Paul. com. Batthyany 1730
421 Thomas Farkas 1611	474 Ioannes Görgey 1663	527 Joannes Horváth 1732
422 Georg. Vasváry 1614	475 Ladislaus Páhy 1667	528 Math. Barilits 1733
423 Joannes Veber 1615	476 Octav. Salvucci 1667	529 Joannes Stehenich 1733
424 Nic. Böythe 1616	477 Mart. Jäger 1668	530 Franc. Lassek 1736
425 Steph. Csiky 1618	478 Andr. Matusek 1668	531 Stan. Esztergomi 1736
426 Gabrl. Bornemissza 1620	479 Nic. Csernatoni 1668	532 Mich. Dombi 1736
427 Mich. Kopcsányi 1627	480 Mich Dvornikovich 1672	533 Joan. Boussard 1739
428 Paulus Bakócz 1630	481 Steph. Telekessy 1675	534 Mich. Szammer 1740
429 Steph. Csehovius 1631	482 Petrus Kuzmich 1676	535 Frid L. B. Pfütschner 1741
430 Joannes Bény 1631	483 Emericus Ray 1676	536 Steph. Kovács 1743
431 Steph Jaurinensis 1634	484 Paulus Széchenyi 1677	537 Daniel Vörös 1746
432 Mich. Lony 1634	485 Ioannes Horváth 1677	538 Josephus Niczky 1746
433 Joannes Csákány 1637	486 Mich. Kecskeméti 1681	539 Jac. Rosenich 1746
434 Mart. Alberti 1637	487 Mich. Nagy 1686	540 Franc. Heinrich 1746
435 Mich. Káldy 1638	488 Petrus Kalicsák 1687	541 Josephus Liszt 1747
436 Petr. Máriáni 1638	489 Nic. comes Lippay 1688	542 Mich. Sebő 1748
437 Mart. Sobry 1638	490 Math. Dusich 1688	543 Daniel Kiss 1749
438 Emer. Gody 1638	491 Math. Bubnics 1688	544 Joánnes Kásonits 1752
439 Gerg. Berdóczy 1639	492 Sig. comes Kollonits 1701	545 Joseph Zeittler 1754
440 Elias Herber 1639	493 Ioannes Lacza 1692	546 Christof Schogg 1754
441 Georg. Szuppanich 1639	494 Matth. Guraby 1692	547 Jos. Hermann 1755
442 Steph Lendvay 1641	495 Laurent. Skadvári 1692	548 Gabr. Schmith 1755
443 Mich. Ujváry 1641	496 Franc. Mikos 1695	549 Emericus Szabó 1761
444 Albertus Nagy 1642	497 Franc. Lipthay 1696	550 Carl. Scharlach 1762
445 Nic Paulenics 1643	498 Paul. com. Zichy 1608	551 Paulus Ruisz 1763
446 Mich. Magyary 1643	499 Ioannes Pagelli 1699	552 Joannes Szily 1764
447 Steph. Kéry 1644	500 Ioannes Tarródy 1699	553 Ignat. Bogyay 1765
448 Georg. Cyriac. Hort 1645	501 Ant. L. B. Pechmann 1699	554 Jos. Fogler 1765
449 Georg. Telegdy 1645	502 Bernard. Haidfeld 1700	555 Georg Farkas 1761
440 Tobias Gaborjány 1646	503 Ladis. com. Erdődy 1701	556 Franc. Kornis 1759
451 Joan Vlahovics 1647	504 Josephus Ribics 1702	557 Mich Dongó 1771
452 Petrus Bellesich 1547	505 Ign. L. B. Amade 1708	558 Joannes Somsich 1769
453 Ioannes Szalay 1648	506 Mich. Zádori 1709	559 Jos. Apfalter 1770
454 Gregorius Bolgár 1648	507 Gregor. Matalits 1709	560 Cajet. Teufel 1770
455 Nic. Kállóczy 1648	508 Ladisl. com. Nádasdy 1711	561 Steph. Eördögh 1775
456 Petr. Philippacsich 1649	509 Steph. Kontor 1712	562 Jos. Pierer 1757
457 Mich Matkovich 1649	510 Andr. Sgodich 1713	563 Emer. Kelcz 1771
458 Ioannes Magnovich 1649	511 Mich. Kükedy 1714	564 Ant. Majláth 1778

565.	Ant. Keller	1781
566	Mich. Hollóssy	1781
567	Ioannes Frankl	1 78
568	Emer. Nagy	1790
569	Steph. Salamon	1790
570	Leop. Somogyi	1790
571	Georg. Frank	1790
572	Emer. c Stahremberg	1792
573	Alex. Balogh	1796
574	Joannes Martony	1798
575	Joannes Kelcz	1804
576	Mich. Paintner	1806
577	Ant Minian	1806
578	Ladisl. Sztpétery	1806
579	Franc. Csontos	1808
580	Jos. Kiss	1808
581	Jos. Tumpacher	1811
582	Christ. Kramarits	1816
583	Mich. Berghoffer	1820
584	Joannes Asztl	1822
585	Joseph. Dresmitzer	1822
586	Joan Sztankovits	1822
587	Josephus Sütő	1824
588	Georg Hodich	1825
589	Georg Sailer	1825
590	Josephus Kovács	1825
591	Laur. Hohenegger	1827
592	Mich. Wagner	1829
593	Joannes Sághy	1832
594	Anton Karner	1832
595	Steph. Feltinger	1832
596	Ioannes Varga	1834
597	Josephus Tóth	1834
598	Ladislaus Payer	1836
599	Dom. com. Zichy	1838
600	Carolus Wurda	1838
601	Emer. Prileszky	1845
602	Jos. Silberknoll	1845
603	Gerg. Schusich	1845
604	Sigism. Deáky	1847
605	Franc. Putz	1847
606	Paulus Mogyorósy	1847
607	Caralus Müller	1851
608	Fran. Novák	1851
609	Ioannes Tatay	1851
610	Georg. Barbély	1853
611	Ferd Sterne	1854
612	Ant. Szerdahelyi	1858
613	Fabián Hauzer	1858
614	Ioannes Zerpák	1858
615	Ladislaus Schreiber	1859
616	Carolus Nogáll	1864
617	Anton. Winterl	1864
618	Jos. Mayerhoffer	1864
619	Franc Tartsay	1867
620	Georgius Orbán	1867
621	Steph. Fabián	1868
622	Franc. Hupka	1868
623	Franc. Hodich	1870
624	Ludov. Ászl	1871
625	Stephanus Szabó	1871
626	Josephus Tiichtl	1871
627	Emer. Farkas	1871
628	Joseph. Kokas	1871
629	Steph. Mester	1873
630	Joannes Bertha	1873
631	Franc. Ebenhöch	1873
632	Thomas Jordán	1874
633	Ludovicus Szely	1878
634	Joannes Holdbázy	1882
635	Antonius Mohl	1883
636	Aloysius Beidl	1885
637	Stephanus Tóth	1886
638	Martinus Steiner	1890
639	Ioannes Surányi	1890
640	Ignatius Mladonitzky	1892
641	Petrus Schlegel	1893
642	Ernestus Kutrovátz	1894
643	Antonius Balits	1894

A győri kanonokságból magasb polczra emelkedtek:

Bálint 1394—1406, pécsi püspökké és bibornokká.

Fejérkövy István 1561—1596, veszprémi-nyitrai püspökké, későbben esztergomi érsekké.

Máthéssy István, 1567, váczi-csanádi püspökké.

Lépes Bálint 1600, nyitrai-győri püspökké.

Nagyfalvy Gergely 1604—1641, váczi püspökké.

Balásffy Tamás 1607—1617. váczi-pécsi püspökké.

Csiky István 1618—1631. erdélyi-veszprémi püspökké.

Kopcsányi Mihály 1644—1646. váczi püspökké.

Dvornikovich Mihály 1687—1705. csanádi-váczi püspökké.

Telekessy Pál 1677—1710. pécsi-veszprémi püspök, kalocsai érsek.

Gróf Erdődy László 1708-ban nyitrai püspökké.

Gróf Kollonich Zsigmond 1708—1751. váczi püspök, későbben bécsi érsek és bibornokká.

Gróf Thúrn Antal 1732-ben pécsi püspökké.

Acsády Ádám 1726—1744 veszprémi püspökké.

Szily János 1777—1779. legelső szombathelyi püspökké.

Somogyi Lipót 1806—1822. szombathelyi püspökké.

Sztankovich János 1838—1848. győri püspökké.

WAGNER Mihály 1835—1842. bécsi szt. Hyppoliti püspökké.
KARNER Antal 1848—1856. fehérvári, majd győri püspökké.
Gróf ZICHY Domokos 1842—1849. rozsnyói-veszprémi püspökké.

Régi levelek.

— Pázmán Pétertől és Széchenyi Györgytől. —

PÁZMÁN Péter esztergomi érsek levele Dallos Miklós győri választott püspök, örökös főispán és királyi tanácsoshoz a Győr *városába hozandó Jezsuiták s azok oskolája* érdemében. Pozsony, 1626. október 26.

Reuerendissimo Domino Nicolao Dallos Electo Episcopo Jaurinensi Locique eiusdem Comiti perpetuo, Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Consiliario etc. domino et fratri in Christo obseruandissimo.

Szolgalok kegyelmednek. Isten minden iot adgyon kegyelmednek. Ugy vagyon hogy Cancellarius Vram meg iöuen, az kegyelmed leuelet meg ada, es az Paterekkel is eleget discuraltunk. Bizony csudálkozom az Captalan dolgan, és nem hihetem hogy minnjaian abban az modotlan opinioban volnanak, ha nem csak nemellyek. Azert kegyelmednek priuatim kellene mindenikkel beszelleni, es erteni elmeieket. Es a kik io intencioba vannak azokat disponalni hogy illyen alkalmatlan dolgokban ne ereszkedgyenek. En Vram olj opinioban vagyok, hogy ha egyeb büne nem volna is annak a ki ebbe az dologba ellent tart, csak azertis elkarhozik. Azert szanakodni kell raitok, és mint az Atya az hogymazban levő fiat gyógitani kel, és fenyitekkel is zabolázni. Kegyelmed priuatim agalljon Nagyfalui Vramnál, Csiki Vramnal, az en iambor gazdammal Altobak Urammal es ercse 's vegye töllök tetszeseket, es persuadeallja, hogy a kik akariak separalljak magokat azoktul a kik nem akariak, lehetetlennek itilem, hogy minyajan ebben az bolond velekedesben volnanak. Ha magunk közöt fraterne ualamire nem vihettyuk, compelle intrare, közlöm ő szentsegeuel az dolgot, es seuerioribus medys vegben kel vinnünk, etiam auxilio brachy secularis. Mod leszen abba, ha arra kel mennyi. De a mint mondam, nem hiszem hogy mind illjen derelicti a Deo sint, ut bona facientes impedire velint. Es a ki olljan, nem erdemlj hogy Canonicus legyen, es modot talalljunk benne hogy eszekbe vegyek magokat.

A mi az kegyelmed fundusan valo dolgot jlleti, az immar ugyan balgatagsag es nem okosság hogy abba contradicalnak. Nemis kel semmit gondolni a Contradictioval.

Nem tudom en ha az paterek ugyanot akariak az Collegiumot, és nem ot ahol en Jauallom vala, Kőszegben. De ha ugyan Győröt akariak, en nem ellenzem, sem improbalom. Et in illo casu, az iauallom hogy kegyelmed *kezgye el az Iscolat a mint lehet ugy,* Suadealtam is az Patereknek, hogy aggyananak ket vagy harom mestert. Ne gondolljon kegyelmed senki ellense-

geuel, hiszem kegyelmed feie a káptalannak, ha ki insolentiat es inobidentiat cselekeszik, ellenezven hatalmasul azt amire kegyelmednek authoritassa vagyon, kegyelmed praelatus, es bir vellek, Etiam Captiuatione mediante impediat violentiam. Ha pedig csak szoual ellenkezik, semmit ne gondolljon kegyelmed velle, jurgalljon, et voces contemnat. Az üdő és az Iskolaknak fructussa meg lagittja elmeieket. En mindenekben assistallok kegyelmednek, es mikor időm leszen örömest priuatim, et communiter, agalok az nemes Captalannal, De meg nem itilem idejet; Mert az ő Contradictioiok egy babot nem ér, Akár ki, akarmel dologba protestalhat es contradicalhat, de a felöl ugyan el kel embernek iarnj dolgaba.

A hadak dolgarul kegyelmed tudom informatus. El ölek el pusztitok az szep földet, most vissza kaszolodnak vergődnek. It Szempcz taian vannak immar. Többet nem irok ennél, mert most imelyeg a gyomrom bele. Isten tarcsa es algya megh kegyelmedet.

Pozsony 16. Octobris 1626.

Kegyelmednek szeretettel szolgal
Archi Episcopus Strigonienis.

Az egész eredeti levelet — a külczimen kivül — maga az Érsek saját-. kezüleg irta. (Ráth Károly kézirati gyűjteménye.)

*

PÁZMÁN Péter Magyarhon prímása és esztergomi érsek levele Dallos Miklós győri püspökhöz stb. a jezsuita-zárda telekje és egészségi állapota felől; kéri végre hogy küldjön neki nehány darvat. Nagy Szombat 1627. Julius 22.

Külczim, melynek egy része leszakadt:

. . . . . . Domino Nicolao Dallos . . . . . Episcopo Jaurinensj, Locique . . . . . Comiti perpetuo, Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Consiliario etc. Domino et Fratri in Christo observandissimo.

Reuerendissime Domine frater observandissime.

Salute, et servitiorum commendatione praemissa Kiuanok Istentül kegyelmednek minden iokat megadatnj. Az mely leuelet kegyelmed 18. July írt, nem tudom ki hozta ma ide házamhoz, melybeöl értem az Győrj Captalannak processusat, az Collegiumnak situsa felöl. Az ördögnek nagy mestersege az, hogi az egyhaznak emberektül kell impedimentomanak lennj, az Religio promotioianak. De nem kel ebbe egy czöpnyere is meg ütköznj, — hanem csak ember modiaul indicsa az dolgott, ugian progredialni kel. Az most pedig abban áll, hogi az mely hazakat akarnak wennj, ne wegyek pro Patribus, hanem o felsege maganak wetesse, vgy hogy az Dominium ő felsegee legyen, az utan ad inhabitandum engedgye az Patereknek. En az Pozsony Collegium dolgaban igy progredialtam, es jmmediate az ő felsege Camaraia vette kezehez az hazakat, az uton pedig ad usum adta a Patereknek; En oda feljs meg irom Bechben, hogy e szerint procedallianak és senki Inhibitioiaual ne gondollianak.

Nagy iónak kel abbol ki nőny, a mit illjen igyekezettel akar az ördög bontogattnj.

Magam felöl azt irhatom, hogy Vasarnap az Cancellarius Uram Consecratioiat el wegezuen mindgyart agyba estem, es az uta nagy faidalmokban voltam. Az egesz Job labam, czipömtül fogua talpamig fait, de főképen a terdem dagadasa acutissimos dolores attulit. Hala az Ur Istennek ma ugian alkalmasint meg könnyebültem, Szent Maria Magdolna Intercessioia altal. A Doctor azt mondgia, hogi frigidi et Crassi humores defluxerunt, Meg Szinte oly praesumtuosus nem vagiok hogi az kegyelmetek köszuenyes Companiaiaban, meltonak alicham magamat, de nagy dolog azert ha vagy öcse, vagy bacsa, nem volt az kegyelmetek wendégenek.

Az szeginj Statinay Vram, szinte wege fele wagyon, az Vr Isten megterithetj, de nehezen hiszem, hogi csak holnapot is erie szegény. Bene dispositus et munitus omnibus Sacramentis. Azonkivülis it az fraterek közül ugian sokan betegeskednek. Imatkozzek kegyelmed mi erettünk is.

Hallom hogy oda kegyelmetek fele illyen korban könnyen szerit tehetik az Daruaknak, kerem kegyelmedett szereztessen ennekem egynehanyat az Pozsony hazamhoz igen io Newen veszem kegyelmedtül.

Ezel Isten tarcha kegyelmedett io egessegben.

Thyrnauiae, 22. July 1627.

Reuerendissimae Dominationis Vestrae

Frater addictissimus

Archi Episcopus Strigoniensis m. k.

Csak az aláirás saját keze irása (Ráth Károly gyűjteménye.)

*

Széchenyi György győri püspök levele Győr várának megerősítési munkájára vonatkozólag.

Generoso Domino Joanni Tarcsy Vice-Comiti Comitatus Jaurinensis Domino Amico observandissimo Jauriny.

Aiánlom szolgálatomat kegyelmednek. Im az eő Felséghe kegyelmes parancsolattyát megküldtem. Hirdessen Gyülést kegyelmed, és proponállia az Nemes Vármegyén, és egy átallyallyában külömben ne cselekedgyék kegyelmetek, hanem a dolgot fogia serio, mert bizony Szigetköznek is (a ki Győr Vármegyének egyik fő tagia, és darabia, és mostani jdőben maid job része) nagi bastiája, strasáló s takargató Véghelye lészen, a mint az egész Győr vármegyének, és annak a földnek, ez az uy Kapitányság, kit eő Felséghe kegyelmessen rendelt, kire a mint régen emlegettyük az egész annak a földnek, anny szüksége volt, mint a mindennapi kenyér. Valamikor kivannya Groff Vram, az eő Felseghe kegyelmes parancsolattya szerént, nem csak Szigetközbül, hanem az egész Győr vármegyéből, had vigyék oda Szolga Birák Vraimék, a népet, a ki arra szükséges, mert ha külömben lészen, egi

az hogy az Udvar meg busul rajta, más az hogy azon kivül is rosszul fog esny, Isten tartsa kegyelmedet jó egésségben. Soprony die 17. 8bris Ao 1681.

Kęgyelmed

jóakaró Baráttya

Szecheni Györgi

Calochai Ersek.

Ezen eredeti levél november 6-án Győrmegye gyűlésén felolvastatott, s feltalálható Győrmegye levéltárában.

*

Széchényi György kalocsai Érsek értésére adja a győri káptalannak, hogy Esztergomi Primássá neveztetett, egyszersmind Kóny helységét visszabocsátja s megköszöni. Szombathely Mártius 27. 1685.

Radissimis, Adm. Rudis Dominis Venerabili Capitulo Ecclesiae Jaurinensis etc. Dnis Fratribus in D. observ. Jaurini. praesentatae die 5. Aprilis 1685.

Aianlom kinek szolgalatomat. Isten sok iokkal algia meg kteket.

Fogadasom szerint, im tudtára adom ktknek hogi 21. praesentis ö felsege, erdemem felet, az Esztergomi Ersekseget kegielmesen nekem conferalta. Im uiszsza adtam kegielmeteknek Konjt, s — Isten fizesse ktknek hogi eddig szenvedte nalam, a mi dolgom, Konj barmainak Giore valo vitele uégben nem ment volna az elmult esztendőkben, ha az nem lett volna.

Meg uan a diplomais a Causank felöt, egi keués idö kell hozza, hogi osztozasba uegiük, szinte ugi a Seminariumot, Conuictust Giöröt, s rea segit Isten.

Nem bucsuzom meg most kegielmetektöl, most 40 esztendeie hogi a dunan innen lakom, tarisnias nem vagiok, Isten által Szt. Ivan nap előt meg a földröl ki nem üressedhetem rörid nap indulok, Isten által Beczben s — a donatiot mingiart ala küldöm annak, Posonba Szombatba s — a Bania varosokon hogi installialliak, . . . Szomolianban es igi lesz üdom hogi szemeliem szerint praesentalliam magamat ktknek s — elbucsuzzam, maid 30 esztendeig uolt kegielmetek szolgalataiban töltöt üdöm utan, azonkiuül is arra kel altal mennem Esztergomba, a houa először is megiek, Isten által, s — innét a Bánia varosokon, Szombatba, Posoniba. Adgia Isten talalliam kteket io egesben. Sabariae 27. Marty 1685.

ktek io Fratere

Szecheni Giorgi

Calotsai Ersek m. k.

P. S.

Io successorom van, uigasztalasomra eset kit kiuantam, Kolonich Uramat, io Frater Isten ktekkel.

E levében — melyet Széchenyi György Érsek saját kezével irt — van még egy negyed iven következő néhány sor.

Ti Koniak, eddigis en titeket chak io akarattiabol s — engedelmeből birtalak a nemes Giöri Captalannak. Azert im viszsza adtalak ő kegielmeknek s — ennek utanna az Nemes Captalantól fügietek s — halgassatok. Sabariae 27. ma Marty 1685.

Szecheni Giorgi m. k.
Caloczai Ersek.

*

Széchenyi György esztergomi érsek megbizza a győri káptalant, hogy a Jezsuiták számára Convictusnak való házat vegyen.

Radissimis Admodum Reverendis Dominis Venerabili Capitulo Ecclae Jaurinensis etc. Dnis Fratribus in Xto observandissimis. Jauriny translatae 3-a Marty 1694.

Ajanlom kegyelmeteknek szolgalatomat. Győrött a Convictusra való Fundatio megh van Isten által Hazat kel venni Convictusnak valot alkalmatost. Nem arra valok Jezuvitak hogy abba faradgyanak Mindazaltal velek köl közelni. Edgyet vagy kettötis kegyelmetek magok közül valaszon kerem ki vigye vegben Isten által.

Vagyon harom esztendeje hogy Zergetek a Pr. Jesu, de heaba s nemis jó reájok biznya mert két áron veszik, ha jezovita nem kemeli a mas ember erszenyét, kerem . . . . . kegyelmetek cselekedgye Isten tarcsa kegyelmeteket jó egészségben. Datum Posonii die 1 Martii 1693.

Kegyelmetek jo Fratere
Szecheni Giorgi
Archi Epis.

Igen rongyollott állapotban a ft. győri káptalan levéltárában; csak az aláirás sajátkezű.

A győri püspökség és káptalan életéből.

— Évszámok. —

1001. Szent István Győrött püspökséget alapit.
1065. Dezső győri püspök kibékíti Salamont Geyzával.
1189. Csák Ugron püspök 2000 lovassal csatlakozik Barbarossa Frigyes császár keresztes seregéhez.
1217. Péter püspök csatlakozik Endre király keresztes hadához. A Tábor hegy ostroma alkalmával elesik.
1221. A Dominikánusok szerzete Győrben megtelepül és iskolát alapit.
1241. György püspök a Sajónál vivott ütközetben elesik.
1349. A győri püspökség a római pápa legátusának költségeihez 33 frttal járul.
1359. A pápóczi prépostság alapítása.
1407. II. János püspök tizedeit kénytelen bérbe adni.

1420. Kelemen győri püspök a római pápa segedelmezésére 800 frttal járul.
1428. Győrött a papság zsinatot tart.
1446. Hunyady János levelet ir a pápának s panaszt tesz a Győrött tartózkodó német őrségnek a templom szomszédságában való garázdálkodása miatt.
1486. Mátyás király Bécsbe utazván, Győrött megszáll és az itteni Szt János egyházat különféle jogokkal ajándékozza meg.
1490. Bakocz Tamás püspök Mátyás hadaihoz csatlakozva, harczba megy Ausztria ellen.
1510-től kezdve a győri püspökök a város örökös főispánjai.
1514. Gosztonyi János püspök szétveri a pórlázadókat Győr alatt.
1526. Paxy Balázs püspök elesik Mohácsnál.
1529. Ferdinánd kinevezi várkormányzóvá Bakics Pált, ki elfoglalja a püspöki lakot s a kanonokok házait.
1594. A török uralom miatt a káptalan Sopronba menekül s 1593-ben tér vissza.
1684. Széchenyi György püspök a nemesi convictust alapítja.
1717. A pápa Kontor István győri kanonokot s tribuniczi püspököt megbizza, hogy Eugennak az általa felszentelt kardot és hadvezéri süveget itt adja át.
1743. A káptalan a várossal megegyezik s Mária Terézia Győrt a szabad kir. városok sorába emeli.
1777. Mária Terézia kérelmére VI. Pius a szombathelyi püspökséget felállitja s Vasvármegye a győri püspökség területéből kiszakittatik.
1783. Az örökös főispáni méltóságot a győri püspökök elvesztik.
1784. II. József alatt Zichy Ferencz püspök visszaváltja a püspöki kastélyt s a káptalan házait.
1808-ban nyeri a káptalan I. Ferencztől a biborszalagon függő emailcsillagot.
1809. A püspöki vár s vele a levéltár a francziák ostroma alatt teljesen leég.

*

Győr püspökei közül hat viselte a *bibornoki* kalapot, Bakocz Tamás 1501., Delphini Zachariás 1567., id. Draskovich György 1585., gr. Kollonits Lipót 1686., Keresztély Ágost szász herezeg 1698., gr. Zinzendorf Fülöp 1728. és Simor János 1893. Szintén hat győri püspök nyerte el a *primási* széket: Bakocz Tamás 1497., Kutassy János 1597., Széchenyi György 1685., gr. Kollonits Lipót 1695., Keresztély Ágost 1707., Simor János 1867.

5. A törvénykezés történetéhez.

Az országos törvényekből.

A város pallosjoga. A katonai és polgári hatóságok örökös harczában a katonai hatóság (várkapitány) a jelentősebb jogokat mindig el akarta birtokolni. Vitássá vált a város pallosjoga is, úgy, hogy az országgyülésnek kellett dönteni. Az 1662. 30. czikk azután kimondotta :

„Minthogy pedig a karok és rendek a közigazság hátrányára tapasztalják, hogy a győri vezér úr *Győr* városában s várában, mint azon megye törvényszékének rendes helyén *az emberek emlékezetétől* fogva ott gyakorlatban volt pallosjog gyakorlatát azon megyének, városnak s más evégből szabadalmazottaknak megtiltotta volna:

1. §. Annálfogva a karok és rendek igazságosnak tartják, hogy minden megyéknek s más pallosjoggal biróknak saját törvényhatóságaik alattiak felett, az ily pallosjog gyakorlata a vezér, alvezér és kapitány urak által ne akadályoztathassék s meg ne tiltathassék; nem állván ellen, ha ellenkező hadi rendelet adatott volna is."

2. §. „A polgárok említett káptalani alattvalókra nézve a *pallas joga* azon győrvárosbeli biráknál, nemesekre nézve pedig *Győr* megye fő- és alispánjánál maradjon."

A földesurak örökösödési joga tekintetében is az országgyűlésnek kellett határoznia, „különösen a győri esetekre" vonatkozólag. El is rendeli az 1715. 62. czikk, hogy:

„Mivel a paraszt-telkeken lakó nemeseknek, sőt nemteleneknek kihalása s az ilyenek utáni örökösödés körül eddig *különösen Győrben* némely kérdések és nehézségek támadtak," a földesurak örökösödési joga megállapíttatik.

A város autonomiáját, a polgári lakosság felett való közigazgatási és törvénykezési hatalmat szintén magukhoz akarták vonni a várkapitánysági tisztviselők. Győr azonban védte jussát s kieszközölte az 1741. 30. tvczikket, mely rendeli, hogy:

A várak parancsnokai és azok soltészai (Schultheisz) *Győrben* és másutt a közigazgatási és törvénykezési ügyekbe való avatkozástól eltiltatnak.

A birói itéletek végrehajtására vonatkozólag is a karok és rendek szentesített határozata ad igazságot a győriek (káptalan) panaszának az 1741. 35. tvczikkben:

„Igazságos dolog, hogy a győri lakók azokat, melyek biróilag elhatároztattak és utólag szerződés közbenjöttével is megállapíttattak, valósággal megadni tartozzanak", ennélfogva ő Felsége elrendeli, hogy a katonai hatóságok a káptalant ily tartozások megvételeben ne akadályozzák.

A törvénykezés gyermekkorából.

Istenitéletek.

Miklós győri főispán idejéből, a tizenharmadik század elejéről fennmaradt irott nyoma egy győri peres esetnek, melyben ordaliával, istenitélettel volt kitűzve a döntés. A nagyváradi lajstrom feljegyzéseiből közli Karvasi Kálmán, hogy Nixa vagy Mixa nevezetű

ember, ki győrmegyei Néma faluban lakott, lopással vádolta a győri főispán előtt egy Budeu nevű, szintén némai lakost.

Határoztatott, hogy tűzpróba derítse ki az igazságot.

A bevádolt Budeu azonban — nyilván lelkiismerete által is sarkalva — elmenekült s az istenitélet ekként végrehajtás alá nem került.

Egy másik módja az igazság kiderítésének a perdöntő párbaj volt, mely ősabszurd eljárás egy győri perben szintén alkalmaztatott.

Győr közelében egy halászó hely joga kétségessé, illetve peressé lett. Két főember, Hédervári Hector és Márton egyformán igényt támasztott arra.

Határoztatott, hogy perdöntő párbaj mondjon igazságot.

Mind a két fél helyettest állítván, kényelmesen várta ügye kimenetelét. A párbajban Hector bajnoka legyőzetett, ennek folytán az itélet úgy szólt, hogy Mártonnak van igaza s övé a halászó hely.

Győri boszorkánypör.

Az imént előadott esetek borzalmas rokona az a per, mely a győrvárosi levéltár okmányai szerint 1687-ben, tehát csak kétszáz esztendővel ezelőtt folyt le egy boszorkánysággal vádolt szerencsétlen győri asszony ügyében.

A per kivonata a következő:

„Anno 1687. die 3-a Julii levata est causa generosi Domini Augustini Posgay ut A et ill. contra Ursulam relictam viduam Matthiae Bolla velut G.	Az 1687. évi julius 3-án felvétetett nemzetes Posgai Ágoston urnak mint A-(felperes) nak pere Bolla Mátyás hátrahagyott özvegye Orsolya ellen.

Pro A. Michael Böze cum nostris et cum protestatione proponit.

Mikép a megnevezett J. félre tévén Isten és világi sulyos törvényeknek büntetését, az ördöggel czimborálván, sokféle vesztéseket babonás gyógyitásokat cselekedett, az minthogy némelyek mint eset és lehetett megvesztetések megtudta mondani, az mint meg is tudta gyógyitani, ugy hasonlóképen ujvárosban lakozó Horvát György nevű legényt, a kinek ujait valami ördögi mesterséggel összezsugorította és meg is gyógyította. Accedit ehez az is, hogy az elmult 1686-dikban valami füveket a Szt. Iván tüzéhez küldvén megfüstölésnek okáért, a gyermekek közül némelyek úgy mint Varsáni Jánosnak Mihály fia, és Szabó Istvánnak fia a füvet elkapdozván, kit tüzben hánytanak kit elvittek magukkal és ugyanakkor megfenyegetvén a szolgálócskája, mindjárt az első más napra Szt-Iván nap virradóra megbetegedvén, az előtt semmi

nyavalája nem lévén, másnap meghalt, ugy hasonlóképpen a másik gyermek is megbetegedvén az nap, egy hét mulva hasonló nyavalában sinlődvén, nagy kinai után meghalt. Járul hozzá az is, hogy ez J. miutánna megfürösztetett volna, az kiket az előtt már megvesztett volt, arra igérte magát, hogy meggyógyítja, a mint a juhászok közül, az a ki előbb esze nélkül volt, ugy annyira, hogy meg kellett kötözni, kenése után és reáolvasása után megkönnyebbedett. Ag. rávallja az is az I.-t., hogy az vizben vetettek volna, noha a katonák mindenütt azon voltak, hogy csak lakal vizben nyomják, semmi uttal le nem ült, a melyekből ezen J-nek ördöggel való czimborálására és ördögsége kitetszik, melyeket cselekedett Isten és világi törvények ellen.

Kivánja azért a D. A. prókátora, hogy az J. ezen cselekedetekért országunk törvényei szerint tüzre itéltessék és több gonoszsági és ördöngős társainak kivallására nézve megcsigáztassék, és debita poena affiiciáltassék subsegda Executione.

Ad latus cujus producit certas inquisitionales pro informatione negotii, ne tamen per hoc probam assumere videatur reservatque ulter.

Ehhez az ügyről való tájékoztatás végett némely nyomozásokat hoz fel, nehogy ezáltal a bizonyítást elfogadni látszassék, továbbra fentartja:

5. personaliter adotans (azaz vádolt személyesen megjelenvén) azt vallja, hogy ő gyógyított egynéhányt is, de nem ördögi mesterséggel, hanem gyógyított olajjal, borzhájjal, és ökör-farkas fűvel, azt nem tagadja, de ördöngösséggel nem gyógyitott, a vesztéseket tagadja.

Pro A. protestatur super I. partim qualificata partim negativa responsione, et siquidem vi sua qualificativa responsionis jam ream se sua qualificata ad actione reddidisset, ideo cupit ut in termino doceat qualificatam. Ratione vero negativa cupit purgam in causa in sufficientia testium fassionum imponi et reservat.

A vádra nézve J. ellen részint minősített, részint nemleges felelettel vall és pedig mivel minősített feleletével a cselekvésben magát bűnösnek ismerte, ezért kivánja, hogy határidő alatt annak minősitését adja elő. Nemleges irányban pedig óhajtja, hogy a tanúvallomások elég telensége esetén kényszerittessék igazolásra.

Deliberatum est:

Jóllehet az I. az ellene feltett Actiot rész szerint tagadja, rész szerint qualificalja, de mivel hogy az Actióban feltett némely punctumokban a producált inquisitióban denominált bizonságok vallási nehezitik az I. cselekedeteit, kihez képest országunk törvénye szerint tartozik az I az megállt punctumokban a jövendő városszéken magát 12-magával jámbor és tisztességes személyekkel expurgálni, holott nem — törvénye leszen.

Anno 1687. die 11-a Augusti celebrata sedes judiciaria Cittis Jaurinensis — in qua

Levata causa grosi d. Augustini Posgay ut M. et A ctra foeminam relictam viduam Matthiae Bolla Ursulam in su-

1687. aug. 11. Győr városa itélőszéke ülést tartott, melyben nemzetes Posgay Antal urnak Bolla Mátyás hátrahagyott özvegye Orsolya ellen a fennebbi perfölvételben már bővebben részletekett vádja vétetett tárgyalás alá.

periori levata uberius specificatam veluti I.

Et pro dio M. et A. Egregius Joannes Deáky cum nostris et cum protestatione cupit priori lata Deliberationi respecta purga fienda satisfieri, alioquim contra eam finale Judicium cum reservata ulteriori facultati.

M. és A. (felperes) részéről tekintetes Deáky János kivánja, hogy a fönnebbi itélet épségben tartásával az igazolásnak (purga) elég tétessék, ellen esetben pedig végleges itélet hozassék ellene, mindazonáltal a további eljárás fentartásával.

Deliberatum est (Itéltetett).

„Mivel hogy az I. asszony az előbbeni terminuson tett deliberatiónak eleget nem tett, az illető conjuratorok közül csak egy sem akarván a törvényszéknek módja és rendje szerint mellette megesküdni, másfelül pedig a produkált inquisitióban megnevezett bizonyság vallási is nehezitik az 5. cselekedetit. Arra nézve azon J. asszony mint afélle ördöngős, bübájos és varázsló embervesztő érdem szerint megbüntettetik, és elevenen tüzre itéltetik, előbb pedig hasonló gonosz és ördöngős társainak kinyilatkoztatására megcsigáztatik."

És Bolla Orsolyát 1688-ik évi ápril 7-én csakugyan elevenen megégették. (Városi levéltár 1688. évi csomó Folio 33, 43, 56. No. 11, 13, 20)

Lófarkon hurczoltatás és elnégyeltetés.

1689-ik évben, Horváth Mihályt és társait Fehérvári Farkast és Rácz Gábort gyilkosságban találta bűnösöknek a városi törvényszék. A város pallos-jogánál fogva szörnyű halálra itélte. Fehérvári Farkas a börtönben elhalt, Horváth Mihály és Rátz Gábor lófarkon meghurczoltattak, azután felnégyeltettek és az utak mellett fákra lánczczal felfüggeszttettek. (Győrvárosi levéltár, 1681. évi 71., 64., 76. lapon 32., 33. és 34. sz. a.)

Elevenen tüzbe vizbe.

I.

Győr város 1694-ik évben vezetett törvkezési jkvéből.

„Horváth Pál győri városi főbiró uram együtt lévén az városházánál Esküdt tanácsaival egyetemben, végezték ő kegyelmek az mint következik."

„Az ördöngős Nagy Lőrinczné, mivel nyilván reá vallottak és szóltak, és önön maga is azt az ördögi cselekedetet — hogy embert vesztett — nyilván vallja hogy cselekedte;

azért mivelhogy az Fölséges Isten teljes Szt. Háromság Isten ellen vétkezett, — és az egész kereszténység ellen vétkezett — embert vesztett — tűzre való égetésre itéltetett: és elevenen megégettessék."

(Tehát a gyermekvesztésre tűzhalál volt a büntetés.)

II.

Horváth Pál győri városi főbíró uram együtt lévén az városházánál Esküdt tanácsaival egyetemben, végeztek ő kegyelmek az mint következik:

„Török Mártonné ellen való végezés. Mivelhogy nyilván kitetszik és megbizonyodott, hogy az Isten eránt való parancsolatnak ellene ne paráználkodjék, az paráznaságba találtatatott, mint efféle parázna lator gonosz életben élt és tapasztaltatott: elevenen vettessék a vizbe. (Actum in domo senatoria Anno et die ut supra).

Paráznaság, gyermekgyilkosság.

Deliberatum est: Minthogy az J. asszony nem tagadja, sőt megvallja, hogy házasságtörésben esvén másfél esztendeig az urával házasságbeli közösködése nem volt, azon időtül fogva pedig más legénynyel is közösködvén házasságtörésben esvén, gyermeket szült, az melyért is törvényt tartván — — — nagyon világosan kijön az B— tanúk vallásiból, hogy azon gyermeket ő e világra szülvén és el akarván röjteni, — -- nyakára vetette azzal nem elégedvén hanem mint egy kis ujnyi madzagot az nyakára erősen szoritva rá és

kötvén megfojtotta és az kut alá titkon eltemette, melyet ugyan az birák uraimék fölnyomozván, fölkeresvén az ugyan azon madzagot az nyakán találták, annak okáért mind az két vétkeért hóhér által feje vétetődik.

Vétségek esetei.

I.

PROTHOCOLUM
AB
Anno : 1611

(Az erény érdekében.) „Réfalvi nagy Orbán leánya Örse az nemes győri városi polgár és nemes embernél Gyurkovits Szabó Istvánnál szolgálván meggyermekezett, és ez bizonyos vétkéért győri nagyprépost ő nsága istantiájára megfogadtatott. De mivel hogy némünemű okokból az törvények halasztattanak, Ő nsága akaratjából kezességre elbocsáttatott törvénynapig. Lett pedig kezes az nemes győri városi főbiró 10 ftig, az városnak Esküttjei 10 frtig. Az refalvi megnevezett atya és annya, és ugy réfalvi Somogyi Benedeknek meghagyott özvegye: Nagy Ilon 20 frtig.

II.

(Akasztófát érdemelne.) „Baiksli Moor(nak) Sebastiani szolgája mivelhogy Posonban és egyébb helyeken különkülönféle lopásokat, és egyébb emberek csalását zsarolt, és utólban ezen megnevezett urát Baiksli Moort meglopta, mely cselekedetéért noha megérdemlette volna az akasztófát, mindazáltal Birák uraimnak tekintete lenne az irgalmasságra az maleficumért ezen szolgát megpálczáztatják és az városból kimenni késztetik.“

III.

(Ez is akasztófát érdemölne.) „Horváth Szabó István, az minő szabó legény szolgáját néhány izben való lopásért megfogatta és ezen város házánál immár régtől fogva tartatta — mivelhogy Horváth Szabó I. világosan az lopást az szolga ellen nem tudja megbizonyitani, sem mennyiségét pénze elvesztének; és noha immár az varasdi legenytől ellopott 22 tallér felől biró uram satisfactiot tett azon varasdi legénynek, mindazáltal hogy urát is meglopta, noha akasztófát érdemölne — ez ily vétke hogy büntelen ne legyen három pálczával megverettetik az szolga és az profuzzal kikisértessék az városi kapun, hogy soha ide többször ne jöjjön.“

IV.

(Becsületsértés.) „Szüts Márton panaszkodván Borbély István ellen minemő bizonyos szitkokért, melyért — biro uram több esküttt tanácsival együtt megértve, — megalkudtak egymás közt s megis követte Borbély István azon Szüts Mártont kezet fogván meg is békélettek ilyen ok alatt, hogy se Borbély István maga, se penig cselédje azon Szüts Mártonnak vagy feleségének szemére ne vethessék hogy igy szidták őket, melyért ha szemére vettetnek, annyiszor ahányszor 12 frton maradjon — melyet biró uram mindennemü törvénybeli orvosságokat kirekesztve megvehessen, és az város szükségére tartozzék ő kegyelme is forditani." (Ez esetben a város szükségére. Máskor a biró és az esküdtek javára.)

Szlatnay Jakab uram panasza.

Anno Dni 1641 Die 3. Juli. Benkovits Péter győri városi főbiró uram együtt lévén esküdt tanácsival az városházánál, jött volt őkegyelmök elében az nömös győri káptalannak succentora Szlatnay Jakab. Panaszt tevén ezen városban lakozó városi ember Jerig. feleségének, Máriának ellene, néminemű gyalázatos szitkokkal illetvén. Találták azt Birák uraim, hogy tisztességesen megkövesse ezen városházánál; megkövették feleségével együtt Szlatnay Jakab uramat. Annak fölötte ilyen csögöt vetettek birák uraim közikben. Husz forintot (fizet), ha valamely fél afféle szidalommal illeti az másikat . . . . . . okvetetlen megveszi biró uram rajtok.

V.

(Vettetett „csög“ közikbe.) „Nagy László özvegye, Ilona asszony egyfelől — másrészről penig Csizmazia Mártonné Éva asszony közt minémő egyenetlenség és szitkozódás miatt; megkövetvén egymást, vettetett *csög* közikbe, t. i. hogy az békességet mind az két fél megtartja, különben az meg nem álló félen városi biró uram 12 frtot vehessen minden irgalom nélkül.“

VI.

(Az panaszpénz.) „Ötvös Ferencz az minémő panaszt tett Komáromi Ötvös Jánosné és az annya ellen, az minémő szitkok mián; birák uraim ő kegyelmek azt találták, hogy elsőbben Komáromi Ötvös Jánosné biró uramnak az panaszpénzt letenné, — annakutána kövessék meg egymást: Hogy ennek utána penig efféle összeveszések és szitkok eltávoztassanak, birák uraim 20 frt *csöneget* veszik, melynek két része birák uraimé lészen, harmadik része penig azé, az mely rész az végzésben megmarad.“ (Ez időben a birság- és panaszpénz képezte a főbiró és esküdt birái fizetését.)

VII.

(Házasságjog. Nappal 2, éjjel 1 bizonyiték.) „Szabó Ambrus és felesége Örse asszony között végezet. Mivelhogy ez megnevezett két fél minémő viszálkodásban volt alkalmas ideig, ki miatt egymás nélkül éltenek és az káptalan urak is, ugyanezen dolog végett megtaláltatának, minekokáért mi előttünk minden egyenetlenségök felől egymást megkövették becsületesen. Ajánlván és kötelezvén magukat arra, hogy eddiglen levő egymás közt való egyenetlenséget az mai nap eltemetnek és meg nem emlékeznek róla, hanem nagy istenesen egymás szeretetében élni fognak, sőt egyik a másikat böcsületében meg nem sérti, sem okot nem ádd semminémő viszálkodásra. Hol penig az mely fél ez Szent békességet fölbontaná és méltatlan cselekednék: nappal két bizonsággal és éjjel egygyel megbizonyítja azt, hogy méltatlan és ok nélkül bontotta fel az köztük lévő békességet: városi biró uramnak adatott oly hatalom és méltóság, hogy az meg nem álló félen 20 forint birságot vehessen, melynek az 2 része Biró uramnak, a harmadrésze Eskütt uraiméknak jár.“

VIII.

(Egy kis örökség.) Érdekes levelet olvasunk 1567-ből egy a győri püspök földesurasága alá tartozó győri leány érdekében, kit a magyar királyné magához vett, ki akart házasitani, de a jó királyné meghalt. Igért a leánynak bizonyos ruhákat, melyek iránt ime az örökösödési eljárást folyamatba teszi a püspök udvarbirája.

(Showath János deák, Győr vára püspöki tiszttartója, Nagyszombat birájának.)

Kozonetemeth es magam Ayanlasat Irom kegelmednek, mynht biszoth uramnak es barathomnak, Towabba kegelmednek tuttara adom, hogh az Pyspik uram Jobbagya ursula Asszony che Istwanne Jeot wala enelombe, ky Refaluban lakik, es en tarthoszom minden as Pyspek uram Jobbagyit oltalmasnom, mert engemeth hagyoth kepeben, es ev Nagsaga Udvarbyraya vagyok Georoth, Azért az Ursula Asszonnak wolt egh leanya kyralnenal[1] kyt ew maga kerte wolt oda, hogh ew megh haszasetana Isten torwenye szerenth, de myert hogy az Ur Isten az Wylagbol ky weotte, haszasagath nem erhette. De megh elteben hagyoth wolt Neky walamynemu Rohakath kyt neky megh akarnak adny. Azerth kerem kegelmedet mynth Uramath es Barathomath, hogh kegelmed alassa ele azok kyk elotte wallotta es hatta, kyralne az leannak az Rohakath, mert kegelmed tuggya hogh torvenben az tanolokat (tanúkat) soktak ele wenny. Azért kegelmed byrya rea az tanwkat es biszonyoth (bizonyságot) kyk elot az kyralne megh elteben tette az hagyomanth es kegyelmed Isten serent walo Igasagoth hatra ne hagya ha nem mynth az torven hosza kegelmed el Jaryon benne, kyt en kegelmednek Towabba es megh akarok szolgalny mynth Uramnak es baratomnak. Isten tartha megh kegelmedet, mynden Jawawal. Ez level kwlt georot Pynkesd nap utan walo theterteken anno dni 1567. Joannes literatus de Showath provisor Arcis Jaurinen.

Polgári törvénykezési esetek 1600–1604-ből.

— Szabad kir. Győrvárosa legrégibb jegyzőkönyvéből. —

PROTHOCollum
A6
Anno 1600.

Az Ezer 600 száz Esztendőben melly dolgok az város előtt törtennek Szegy SZEŐTS Gergely birósagaban.

I.

(Birtokbevallás.) 1. 15. Aprilis. Alkodot megh Philep Frisch felesége Anna asszony az eő meghnevezet uranak adosagaról tudny illik 600 ft, kinek

[1] I. Miksa felesége. Tehát a királynénál magyar szolgálattevők voltak.

adós volt, Hanibal Rucbachernek Bécy polgarnak,mely Rucbacher megh halvan szallott az adasag az eő veire György Heschre es az eő töb maradékira, Azért Hesch György szolgaia Jörig Menzler jelen levén az, eő ura es az töb attifiak kepeben tett ily vegezest az varos előtt, hogy Anna asszony az eő hazat, mely vagion itt györött (delről Palos Pal haza, eszakról Hadricius Janose, ket felről az uca) vagion oda agia az meghnevezet 600 ft. es ehez 100 ft. kesz penzert es egy vegh cömöletert, mely meghnevezett sumakert atta eő neky az házat minden hatalommal, mindenek feleől felelvén. Ez vallás let Biró-uram es az város előtt 15 Auguszty Anno 1600.

II.

(A jezsuiták deákja.) „Az páter Jezsuiták deákja Bécsi Gergely minemő excessusáért megfogatván és ezen győri városházánál fogságban tartatván — minthogy Ujvárosban az Tizedest Högyészi Szabó Mihályt késsel véresitette és sebesitette, ugyanazon páter Jezsuiták instantiájára az megnevezett deák az fogságból kibocsáttatott és most felszabadult oly okokból, hogy a Páterek obligátiójuk szerint Fehérvári Miklós és Györgyi Ferencz páterek által az megirt deákot az kereső félnek effectualják és igazságot administráltatnak felőle."

III.

Fuvarbér Pápára. Rendbirság.) „Kisbaráti Kovács Mihály minő Hédervári uram ő ngysága jobbágya, városi biró uram és Esküdt uraim előtt azon panaszkodik, mivel ő Geiger Mihályt Szt Péter és Szt Pál nap tájban Pápára alá vivén kocsiján, és onnant visszahozván szekérbérét u. m. 10 frtot szolgálatja érdemét meg nem akarja adni, mely panaszra Geiger Mihály elhalasztást kér a jövő pénteket. Ugyanazon napon mivelhogy az törvényszék előtt Michael Geiger — Kovács Mihályt publice is tolvajnak merészelte mondani, azért városi biró uram az 4 frtot jure optima megveheti Geigeron. — Kovács Mihály penig ha nem akarja viselni a gyalázatos nevet: keresse annak modja szerint Geigert."

IV.

(Ott hagyta képében Csepregh György uramat.) „Városi biró uram esküttteivel együtt lévén a maga házánál az minémü adosság kereseti volt Nagy Vinczének egy mosonyi Hegedüs Sándor nevü emberen azt az ujvárosban megfogatván Nagy Vincze — és mivel az ujvárosi eskütteknek relátiojából világosságra jön, hogy Ujas János az megfogatott emberért kezes lett, azon fölül megnevezett Nagy Vincze meg nem elégedvén az maga házát s még rabságát is köti hozzája, azért mátul fogva 15 napra az hátramaradt restantiát u. m. 51 1/2 tallért megfizesse, avagy azon adósat kezében adja, kit ha meg nem cselekszik: városi biró uram az házábul executiot tészen. Nagy Vincze hagyta képében Csepregi György uramat."

V.

(A fejős tehén ára. A csordás szavatossága.) „Az Szigetben lakozó csordás elvesztette ezen győri városban lakozó Halasy Szabó Mártonné Piroska asszonynak egy fejős tehenét, annak okáért az tehenért itéltek birák uraim 7 magyar frtot, melyet tizenhatodnap alatt füzesse meg a csordás."

VI.

(Ha az adós nem fizet.) „Kenesén lakó Kiss András és győri Király Mátyás között hogyha jövendőben Király Mátyás az 75 tallérral őtet megelégiti, Kiss András megelégszik véle és tovább meg nem háboritja. Hol penig meg nem elégiti, szabad legyen Kiss Andrásnak az felől megirt summa pénzrül megemlékezni, és mind személyében s mind marhájában Király Mátyáshoz nyúlhatni."

VII.

(Birtokegyesség.) „Az nemes káptalan commissiójából az minémő szántóföld controvertáltatik Kun Miklós és Csiszár István között, ezen győri határban és vármegyében per modum recussionis végeztünk az szerént felőle az mint következik, hogy Csiszár András most úgy válik el az földtől, hogy ennek utána semmi részét azon földnek meg nem tartja, hanem in annum elszakadott tőle és Csiszár István az contra versa földtül elszakadt."

VIII.

(Birói egyesség.) „Szabó Gergely igért az sógorának Gyönge Miklósnak az ház végett az jövendő mustrán egy dolmánnak való csizmozint az sógornéjának penig ugymint Révfaluban lakozó Varga Istvánnénak egy szoknyának való kentula posztót az is az jövendő mustrára megvenni és igy a controversia leszáll az ház végett az atyafiak között. (Mustra = divat.)"

A czigányok esküje.

Az se utolsó dolog, hogy a czigányok számára a törvénykezés külön eskümintát czirkalmazott ki, mely e kétes igazmondású népet mindenféle válogatott önelátkozással szeretné igaz hittételre csábitani. Szintén levéltárunk őrizte meg a győri városi törvényszék aktái közt az eskümintát, mely a következő:

Juramentum Zingarorum ys dem imponi solitum.

Én esküszöm a telyjes szt. háromság hatalmas egy bizony Istenre, ki Atya, Fiu és Szt. Lélek, ki teremtette mennyet, földet, tengert és minden benne lévő csuszó és mászó állatokat, hogy ezen dologban, melyben engemet kérdesz, én semmit sem tudok, vagy hallottam és ha tudok, láttam, vagy hallottam, a föld alá sülyedjek és megemésszen, mely föld Corét, Dotánt és Abiránt megemésztette. És ha tudok valamit, láttam vagy hallottam az Korság, Vérség és az hirtelen guta üssön meg, és hirtelen halállal halljak meg, s mind testemben s lelkemben elvesszek, marhámban kárt valjak és soha Ábrahám kebelébe ne érkezzem és ha láttam, tudok, vagy hallottam valamit a föld ne szenvedjen gyomrában, hanem kivessen, valamint Jónást a czethal kivetette volt gyomrából és ha tudok, láttam, vagy hallottam valamit azon dologban, az Mójzes törvénye, ki Sinai hegyen kiadatott engemet eltörüljön és minden irás, mely a Mójzes törvényében be irattatott, engemet megsententiázzon, és ha láttam, tudok vagy hallottam valamit azon dologban, akkor legyen szerencsém, mikor az kő virágzik. És ha ezen esküvésem nem igaz Isten engemet mingyárt elveszessen, és se az nap, se az hold, se az csillagok nekem ne szolgáljanak. Isten engemet úgy segélyjen, és a boldogságos Szt. Szüz Mária, úgy a Szt. Evangelium.

6. A kereskedelem történetéhez.[1]

Törvényes rendelkezések a győri kereskedésről.

Az 1556. 37-ik törvényczikk elrendeli, hogy a győri harminczad régi helyén (Győrben) fenntartassék s hogy a hivatalnokok ne zsarolják a kereskedő közönséget.

Ezek a zsarolások azonban úgy látszik nem akartak megszűnni, mert a panasz oly mértékben megújult, hogy az ország karai és rendei ismét törvényt hoztak e tárgyban. Az 1630. 44-ik törvényczikkben ugyanis:

[1] V. István szabadalomlevelét (árúmegállitási jog, melyet az országban Győr kapott legelőször, 1271-ben, Buda csak száz évvel később) l. 24. old. A többi szabadalomlevelet a 144—156. oldalon.

„Határoztatik, hogy minden egyes véghelybeli kapitányok s alkapitányok névszerint *Győrben* stb. *azon zsarolásokat, melyekkel az ország belföldi kereskedőit a szokott vámon felül szokták terhelni*, ezután teljesen megszüntessék; sem a szegény kereskedőket baromfiak, barmok, só és más hasonlók ötvened vagy század részének, vagy az árúk tizedének s kihasításra ne kényszerítsék, a hatalmaskodás felől kiadott czikkeknek értelmében veendő büntetés alatt."

A város lakóinak régi szabadalmakon alapuló vámmentességi jogát sem respectálták, mert 1647-ben törvényt kellett hozni (145. czikk), hogy

„*Győr*, Komárom és Pápa városbeliek vámmentesség feletti szabadalmaik mennyiben az országnak s másoknak sérelmére nincsenek, épségben maradjanak."

Különösen sok panasz merült fel azon jogtalanságok tekintetében, hogy a Győrbe jövő kereskedőket az abdai vámnál zsarolták különféle önkényes vámokkal A győri kereskedelemnek nagy sérelme volt ez, épen azért az 1659. 23-ik törvényczikk megparancsolja, hogy

Az abdai hidon és győri kapunál a német katonák által beszedni szokott fizetések eltöröltetnek.

„Ő Felsége kegyelmes megegyezése hozzájárulván, megállapíttatott, hogy a győri várnagy és német katonák által az abdai hidon a nemességtől és a nyomorult néptől beszedetni szokott terhes fizetés és a Győrbe menő kereskedőktől bármely kicsinált ürügy alatti erőszakos beszedés még az országgyűlés alatt a mondott győri vár minden mostani és ezutáni tisztjeinek kiadandó kegyelmes és szigorú parancs által teljesen eltöröltessenek és megszünteknek tartassanak."

Az 1659. 60. törvényczikk a német katonák által űzött kereskedést a jogtalan élvezett privilegiumtól megfosztja.

„A királyi és vámbeli jövedelmek csonkításával történik, hogy a magyar várakba helyezett német katonák kereskedést folytatván, mindennemü fél- és egész harminczadtól, úgy a vámok fizetésétől magukat menteknek kivánják tartani.

1. §. Mire nézve megállapíttatik, hogy „azok is, ha kereskedést folytatnak, az ily törvényes járulékok kiszolgáltatására vagyonaik lefoglalása alatt kötelezve legyenek."

Az 1649. 92-ik törvényczikk ujolag elrendeli, hogy „a határbeli helyek, vagy véghelyeik piaczaira vinni szokott élelmek és eladó tárgyak értékének szabályozásáról s megtartásáról szóló 1563. évi 13. czikk a véghelyeken, leginkább Komáromban és *Győrben*, megtartassék."

A győri kereskedők a városban kirakott czikkek vásárlásánál elővételi jogot gyakoroltak. Számos elkeseredett per keletkezett ebből, különösen egyes czéhek a czéhszabadalmukban biztosított jogok megsértését látták a szakmájukhoz tartozó czikkeknél mások vásárlásában.[1] E tekintetben nagyon messzire mehettek már a győriek s a privilegiumot igen széles alapon akarták kihasználni, mert az 1659. 77. tczikk szerint:

„Az országlakók elhatározzák, hogy a *győri* és más országbeli vásáros helyek kapitányai, kereskedői, barmászai, mészárosai, sóárulói, harminczadosai, vámszedői s más hasonlók, az országlakó nemeseket, nemteleneket s külföldieket az azon helyeken tartandó országos és heti vásárokon a kősónak, barmoknak és más árúknak s eladó tárgyaknak megvételében hatalmaskodás büntetése alatt ne akadályozzák."

Erre az időre esik a Duna és Rábaszabályozásra vonatkozó első törvények hozatala is. A Duna eliszaposodása folyton emlegetett sérelme volt a város kereskedőinek.[2]

Az 1681. 20. czikk ismét megtiltja a hadi tiszteknek, hogy *Győr* felett a Rábcza-hidnál fizetéseket szedjenek.

Különösen sok baja volt a kereskedőknek a katonasággal, mely nem tisztelte a győrvárosi közönség kiváltságait s folyton különféle regáliák szedésével zaklatta ezt. Ezért az 1715. 42-ik törvényczikk keményen rájok szólt, mondván:

„A cs. kir. katonaság kihágásai és hatalmaskodásai tárgyában ujra törvény hozatik s „a győri várban a királyi jog név alatt legujabban a nemesekkel és polgárokkal kötött szerződés szerinti beszedések megszüntetteknek", egyszersmind a szerződés ügyében bizottmányt küld ki az országgyűlés."

Az 1729. 3. tczikk pedig világosan kimondja ismét, hogy a győri várparancsnok által eddig érvényesíttetni szokott különféle királyi jog (regále), mint törvénytelen, eltöröltetik.

1715-ben ujra szóba jött a győri harmindszad megszüntetése, illetőleg áthelyezése, azonban az ez évi 91-ik tczikk elrendelte annak Győr székhelylyel leendő további fentartását.

[1] Ilyen szemelvények „az ipar történetéhez" fűzött lapokban, köv. fejezet.

[2] Ebben az időben a mosonyi Duna-ágat hajózták s amint a sok törvényből látjuk, sok baj volt vele. Van egy érdekes régi munka a Duna völgyének leirásáról 1500-ból. Suntheim László regensburgi születésü, Miksa császár udvari történésze, kéziratban hagyta hátra (Stuttgarti királyi kvtárban). Az utazás vonala: Pozsony-Oroszvár-Köpcsény-Ovár-*Győr* — melyről megjegyzi, hogy „város, vár és püspökség a Duna és Rába mellett fekszik." Tehát még ekkor is a mosonyi Dunán utaztak, mint I. Endre király idejében. (Tört. füz. II. 121.)

Mint általános érvényű, de a kifejlett győri kereskedelem szempontjából kiválólag győri érdekű törvényt, fel lehet itt említeni az 1723. 53-ikat, mely elrendelte, hogy a kereskedők könyvet tartoznak vezetni.

I. Ferencz uralkodása alatt a folytonos háborúk az állam minden segélyforrását kimerítették, a forgalom megadóztatása tehát mind erősebb mérvben történt

Nemcsak a gabnakereskedés akkori gócza Győr városa, de az egész ország közgazdasági veszélyt látott ily körülmények közt a gabnakereskedés kiviteli vámjainak emelésében, miért is 1807-ben a 6-ik törvényczikkbe ily rendelkezést vettek fel:

„Hogy a gabnakereskedés melynek külföldre kivitele Magyarországnak s csatolt részeinek és az egész birodalomnak nagy hasznával van egybekötve, minden lehető biztosságát megnyerje, ő sz. Felsége a karokat és rendeket kegyelmesen biztosítani méltóztatott, hogy :

1. §. A gabna kivitele az állam terhes okai nélkül, melyek azt beállítani javallnák, soha se fog megtiltatni. Sőt rendelkezni fog, hogy a határbeli kivitelen, az útak és hidak használatára állított vámokon és réveken kivül semmi dijjal ne terheltessenek".

Hasonlóképen intézkedett a következő, 1807. 7. tczikk a borok kiviteléről, amiben Győr szintén erősen volt érdekelve.

*

A város nagybecsű kereskedelmi kiváltságairól az előző fejezetben közölt királyi kiváltság-levelek s különösen V. Istvánné, II. Mátyásé, I. Lipóté és Mária Terézіáé foglalnak magukban adatokat.

Vámok, utak, értékszámítások.

IV. Béla királynak a közjogi szemelvények között bemutatott szabadalomlevele 1255-ből nagybecsű adatokat tartalmaz a győri vámok szabályzatáról. Ugyanezen adatokat s a város anyagi míveltségére vonatkozó egyéb kérdéseket felöleli Villanyi Szaniszló érdekes munkájá is, melyből a következő részeket ide iktatjuk.

A győri harminczad.

A harminczadot az országba behozott vagy kivitt árúk után fizették. Győrött, mint a dunamenti kereskedelem egyik fokhelyén, a harminczadszedő hivatal már a XII. században fennállott. IV. Béla 1255-ben azzal bízta meg

Omode győri püspököt, hogy a régi szokás alapján kutassa ki (a III. Béal által szervezett) az abdai, győri és füzitői vámtételeket. A király az általa megerősített vámszabályt miheztartás végett felküldötte a bécsi kereskedő céhnek. E vámszabály szerint minden Magyarországba jövő német szekér után a vámosoknak négy, a győri főispánnak két kir. denár jár; ellenben a Magyarországból kimenő szekértől a vámosoknak nyolcz, a főispánnak két kir. dénár. Ha hajókon hozzák áruikat, ezeket is a szekérteher arányában (mértékegység a vámszedésnél) kell megbecsülni, minden szekér után a vámosokat négy, a főispánt két dénár illeti; ha pedig a Dunán fölfelé szállítják áruikat, minden szekér teher után nyolcz dénár a vámosoké és két dénár a főispáné.

Ha a németek ökröket hajtanak ki, a vámos minden ökör után két dénárt, de a főispán csak minden két ökör után kap egy dénárt.

A magyar kereskedő szekere után a vámosnak két dénár, a főispánnak pedig két szekér után jár egy dénár; ha magyarok hajtanak ki ökröket az országból, a vámos két ökör, a főispán pedig négy ökör után vegyen egy-egy dénárt. Mézzel terhelt szekér után a vámos három, a főispán pedig egy pondust kapjon. Minden tunella bor után a vámosnak nyolcz, a főispánnak pedig két dénár jár. Magyar sót szállító szekértől $2^1/_2$ kősó vétessék a főispán részével együtt. Száz márka súlyu bors után a vámos egy márka borsot, száz keztyüből kettőt vegyenek vámul. Ez utóbbi tétel szolgáljon kulcs gyanánt a többi kisebb árúk megvámolására nézve is. Az olasz vendégek (Esztergomban, Fehérvárott számos olasz lakott ez időben.) szekerétől fél fertót szedjenek.

Fizegtőn egy német szekér után, bármily teherrel legyen is megrakva, egy dénárt, többi holmija t. i. ökrei és egyéb árui után semmit se fizessen. Abdán két német szekér után négy, s két ökör után egy dénárt fizessenek.

Gyalogos németek mitsem fizetnek.

A győri harminczad jelentékeny jövedelemforrása vala a kormánynak. IV. Lászlóa királyné kanczellárjának 500 ezüst gírából álló fizetését a királyné győri harminczadából (tehát a királyné birtokában volt) utalványozta, mely körülmény egyuttal Győr meglehetősen élénk kereskedelmi forgalmáról tanuskodik.

A vámosok szaporodása egyrészről jelzi, hogy az iparos tevékenység és kereskedés is már élénkebb lendületet vett, más részről azonban a vámjog sűrü adományozása és a földesurak által önkényetesen felállitott vámhelyek súlyosan hatottak az éledző ipar és kereskedelemre. A rendek már III. Endre alatt szükségesnek látták a IV. László fejetlen kormánya alatt felállitott vámhelyek szigoru eltiltását.

Királyaink, hogy a vámhelyek sűrű felállítása által okozott terhek ellenében megóvják a bel- és külkereskedelem érdekeit, bőkezűen osztogatták a kiváltságokat. IV. László az I. Rudolf császár tartományaiból jövő kereskedőket a harminczad és vásárvám kivételével minden egyéb elvámolás alul felmenti. Egyebek közt Győr lakossága is az egész országra kiható vámmentességet nyert (1271.) kiváltságlevele értelmében III. Endre a nemesek és egyházak népeit is fölmenti a vámfizetés terhe alul, mely ezentúl csupán a kereskedői osztályra nehezedik.

Győr mint árúmegállító hely.

A vámoknál még lankasztóbban hatott a kereskedelemre az árúmegállító jog, mely a kereskedőket bizonyos határozott utvonal megtartására kényszeritette Szt. Lipót herczeg pl. Bécsnek adott ily áru megállító jogot (1198.), melynek értelmében németországi kereskedőknek — legalább ezen irányban — nem is volt szabad Magyarországba jőniök; sőt Bécsben is csak a bécsi polgároknak adhatták el áruikat. I. Rudolf (1278.) császár megerősíti e kiváltságot, mely a magyarországi s első sorban Győr felé irányuló kereskedelmet a bécsiek egyedárúsági jogává tette. Idegen kereskedő Bécsben nem tartózkodhatott tovább két hónapnál. Ha Ausztriában valamely kereskedő a vámhelyek érdekében szabályozott útiránytól eltért, összes árúit elkobozták. A bécsi kalmárok érdekében még a belföldi kereskedőknek is meg volt hagyva, hogy Bécsben $^1/_4$ mázsánál kisebb részletekben nem szabad eladniok áruikat. A magyar királyok sem követtek különb gazdasági elveket.

V. István Győrt is felruházta az árúmegállítás jogával, de csak az Ausztriából jövő vagy oda menő kereskedőkre nézve. E szerint az alulról vagy felülről jövő kereskedő Győr vidékén nem használhatott más utat, mint amely Győrön át vezetett. Itt köteles volt lerakni árúit s csak miután a polgárság elővételi jogát gyakorolta, vonulhatott ismét tovább.

A dunai hajózás a pozsonyi hajósok javára szintén meg volt szorítva; mert Pozsonytól kezdve a külföldiek csak a pozsonyi hajósok által szállithatták tovább árúikat.

Győr város és megye szerencsés fekvése, majd kiváltságai folytán kevésbé érezte a közlekedés akadályait és a tömeges szállítás nehézségeit. A külföldi kereskedő visszamenet közönségesen megrakodott a megye nyers termékeivel, minek a mezőgazdaságra is csak jótékony visszahatása lehetett; mert a szegény pórosztály is arca verejtékének bővebb gyümölcsét arathatta.

Kereskedelmünk útjai.

A közlekedés könnyűségét és szabadságát nemcsak az önkényes vámok és zsarolások gátolták, hanem az utak, hidak és kompok rosszasága, a kellő gondozás hiánya. Az ,országutak, töltések és hidak jó karban tartása s ennek ellenőrzése a várispán tisztje volt.

A kereskedelmi utak irányát Dunánk és a római korból fenmaradt útvonalak határozták el. A Duna mentében Pozsony, Mosony, Győr, Esztergom és Budapest voltak a vizi kereskedelem főhelyei; a vizi uttal majdnem párhuzamosan halad a Bécset Győrrel s ezt Komárom, Esztergom, Székesfehérvár és Budával összekötő római korbeli útvonal. A jól készült római utak közel egy évezred viszontagságaival daczolva még fennállottak s hasznos szolgálatokat tettek azon nemzedéknek, mely a rómaik módjára szinte szedte az útvámot, de az utak jó karban tartására nem sok gondot forditott.

Győrből Komárom, Pázmánd, Varsány, Mosony és Mórichidán át Szombathely felé; továbbá a Bicske körüli bogpontból Esztergom, Tata, Komárom és Varsányon át szintén Szombathely felé vezető útvonalak nemcsak Árpád honfoglaló hadainak irányát jelzik, hanem (a balatonmelléki vonallal) egyúttal a pannoniai kereskedelem fő és mellékútjai gyanánt szolgálnak az egész középkoron át. A varsány—szombathelyi utat (Koppány mellett) még 1086-ban is a „hadak útjának" nevezi az oklevél. A győr—mosonyi római utat a XIII. században, Etteven-nek nevezték. A Közép- és Észak-Németországból a szentföldre zarándokolók rendesen ezen utat használták.

A vizi közlekedésre is a Duna mosonyi ágát használták nemcsak I. Endre korában, hanem még a XV. században is. Suntheim László a Dunavölgyét (1500 körül) leirva: Pozsony, Oroszvár, Köpcsény, Óvár, Győr, Komárom stb. sorrendet követ

Élet és vagyonosság.

A Duna és két partmelléke volt az átvonuló kir. hadaknak rendes útjok. Konrád császár is (1147.) erre vonult át seregével, melyben Ottó, a freisingi püspök és krónikás is jelen volt. Leirása szerint a Lajtán átkelvén, a nagy sokaság részint a vizen, részint a szárazon vonult tovább. Kiemeli hazánk szépségét, földje termékenységét s valóságos paradicsomnak mondja; de kevés várat, épületet talált. Szerinte a falvakban és városokban igen hitvány lakhelyek vannak, t. i. jobbadán nádból, ritkán fából és még ritkábban épitvék kőből. Egész nyáron vagy őszön át, úgymond, sátrak alatt laknak. Nincs okunk kétségbevonni ez állítások hitelét. Hisz még V. István is (1271.) cserjést és berket ajándékoz a cseh háborúban sokat szenvedett győri polgároknak, hogy házaik tatarozására elég vesszejök és karójuk legyen. A székesegyház, a püspök s kanonokok lakásai, továbbá a vár falai, mint az egykori római castellum maradványai, kétségkivül kőből épültek; a város legnagyobb része azonban fából készült vagy sövényfonásu házak kevésbé diszes és rendetlen csoportozatából állott. Mondanunk sem kell, hogy ez még nagyobb mértékben áll a falusi parasztlakások és épületekre vonatkozólag. Ha későbbi századokból szabad következtetnünk, úgy a sokorói hegyekben a barlanglakók (troglodyta) sem hiányoztak. Ha tűz ütött, mindenük porrá égett. Miként lakása, úgy a szorgalmi osztály életmódja is még kezdetleges; ellenben a nemesi osztály viseletében fényűző, életmódja pedig puhálkodó és munkátlan vala. A kép, melyben Tamás, a spalatói főesperes, XIII. századbeli (1240.) nemességünket festi, épen nem hizelgő. A „hosszu békében" ugymond, „a fegyverfogástól elszokva, kicsapongásokba, buja kéjekbe merűlve, gyávákká lettenek. A föld gazdasága okává lett fiai elkorcsosulásának. Mert mi egyéb volt ekkoron a fiatalság törekvése, mint magokát asszonyi módra cicomázni! Napjaik válogatott lakmározásokban, puha kéjek 's játékok közt folytak le; az éjjeli álmot alig szakasztá félbe a nap harmadik órája. Életöket nyaranta árnyas erdőkben, kies

mezőkön töltvén népeikkel, gondolni sem akartak a harczok zajára, kik akként nem komoly dolgokkal, hanem merő mulatságokkal foglalkodának.

A fejlettebb ipar termékei, polgáriasultabb életmód és lakás csak az egyháziak és nagybirtokosok körében, de ezeknél is voltaképen csak a XIII. század folyamában észlelhető nagyobb mérvben.

Ugy a vagyonosság, mint a házi butorokra s az életmód egyéb eszközeire vonatkozó részletes adatok dolgában szegények vagyunk. A III. Béla alatt összeállított állami kimutatás szerint a győri püspökség jövedelme 1184-ben 1000 girára rugott. III. Béla (1189) élelemszabályzását (4 ökör ára egy gira) véve föl viszonylagos (egyenleg) kulcs gyanánt — a győri püspök és káptalan (mert a székesegyházi javak birtokczímét tekintve — ekkor még közösek valának) évi jövedelme a mai ökör-árak szerint (csak 300 frtot számítva egy pár jó ökörre) körülbelül 600.000 frtra volna tehető. Egy meglehetős vagyonos polgár ingatlanát a selmeczbányai jogkönyv (IV. Béla alatt) 30 girára vagyis a fentebbi kulcs szerint — a mai értékben 18000 frtra becsülhető.

A kereskedés rendszabályaiból.

A fakereskedés privilegiuma.

A győri polgárok értékes szabadalmai közt foglaltatott az is, hogy egyebek közt a fakereskedést a városban csak ők űzhettik. Erről szól az 1700-iki év körül kelt városi szabályrendeletének e pontja:

11. Miként régente, úgy ezentúl is a zsindelylyel, léczczel s egyéb fanemüekkel űzött kereskedés csak a kat. és polgári hatóság alá tartozó egyének szabadalma legyen. Ilynemű házi szükségleteit egyébiránt kiki bárhonnét is fedezheti, csakhogy azzal kereskedést űznie nem szabad.

A kereskedők visszaélései ellen.

Nehogy azonban ezzel az értékes, de kétélű joggal a közönség kárára visszaéljenek a kereskedők, egy másik pont mindjárt az üdvös fékről is gondoskodik:

18. A különféle kereskedők és iparűzők, kikre vonatkozólag általános a panasz, hogy túlságosan felcsigázzák czikkeik árát, addig is, míg e téren is meg fog történni a kellő árszabályozás, óvakodjanak a túlságos árkövetelésektől és a vevő megkárosításától; mert lelkiismeretlen eljárásuk esetében — méltó büntetésre számolhatnak.

A vásárok rendje.

Hasonlóképen gondos és sok tekintetben tanulságos szabályokat találunk a vásári rendtartásról, különösen a hetivásárokon tapasztalt visszaélések körében:

16. A vásárbirák kötelessége felügyelni, hogy a súlyok s mindenféle mértékek a hatósági mértéknek megfelelők legyenek. Vizsgálják meg havonként többször az iparosok műhelyeit és

ellenőrizzék őket; szigorú büntetés terhe alatt járjanak el az előírt kötelességök teljesitésében és semmit se merjenek eltitkolni. A mértékek megbélyegzése is az ő tisztökhöz tartozik.

31. A káros elővételi jog gyakorlása már több izben rendeleti uton szabályoztatott, mivel sokan e jogot nemcsak a gabona — s hasonló árúnemüekben gyakorolták, hanem az élelmi szerekre nézve is. És minthogy ezeket sokan már a várkapú előtt összeveszik, titkon házaikba csempészik s azután — mint egyesekről köztudomásu — 2—4 kofát is tartanak s ezek által a piaczon busás nyereséggel ismét eladatják s ezzel igen felszöktetik az élélmiek árát: ennélfogva minden árút, melyet a fehérvári kapún behoznak, egyenesen a piaczra kell vinni, hogy kiki a maga szükségletét olcsón beszerezhesse. Aki a rendszabály ellen vét, az árúja elkobzásán felül is bünhődik.

12. A szombati hetivásáron megjelenő árusok — a régi jog alapján — minden erőszakosság ellen biztosittatnak.

13. Azonfelül a napi vásárt épúgy meg kell tartani, mint ezelőtt, de az elővétel bármiféle árúkra vonatkozólag, akár hal, akár hus vagy másféle élelmiszer legyen az, úgy a városban, mint azonkivül teljesen eltiltatik. E rendelkezés érdemében felügyelni a porkoláb és a vásárbirák kötelessége; ha valamelyikök a tetten ért vevőt vagy eladót feljelentené a főkapitányságnak, ez árú elkoboztatik, $^{1}/_{3}$-da a feladóé, $^{2}/_{3}$-da pedig a főkapitányé.

Az italmérési üzletek.

A regale-jogok gyakorlása szintén azon kérdések közé tartozott, melyek sok kölcsönös panasz tárgyát képezték a multban. A városnak már emlitett régi szabályrendelete e tekintetben is rendet igyekszik teremteni s megrendszabályozza az italmérőket. Igy például ezek a szakaszok:

10. A katonai vagy polgári hatóság alá tartozó egyének közül csak egynek-egynek adassék meg a sörmérési engedély. A kat hatóság alá tartozó sörös a kimért sör dolgában a soltész ellenőrzése alatt áll, kinek minden akó sör után 20 magy. denárt fizet adóul; ugyanannyit fizet a polg hatóság alá tartozó egyén is a maga hatóságának. A sör jóságára a vásárbirák kötelessége felügyelni; ha máshonnan hoznak a városba sört, azt vegyék meg a helybeli sörmérők.

14. Az éjjeli bor-, sör- és méhser-mérés nyáron át Szt-György-naptól Szt-Mihály-napig egész esti 9 óráig, télen át azonban Szt-Mihálytól fogva csak esti 8 óráig van megengedve. Ekkor a pinczék bezáratnak s azontúl — a bor elvesztésének terhe alatt — mit sem szabad kimérni, épígy magas bírság terhe alatt tilos a vendégek, játékosok befogadása is.

17. A vendéglősök, korcsmárosok, mészárosok, halárusok, kenyérsütők kötelesek a közhírré tett s reájuk vonatkozó szabályoknak megfelelőleg eljárni az iparosokkal együtt, kik már különleg értesítvék. Szóval a vevőnek bármiféle megrövidítése, hamis mérték és súly használata, vagy kisebb súlyu kenyér sütése, büntetés terhe alatt tiltatik.

Mindezekből az látható, hogy nincs új a nap alatt. A visszaélések ősfája mindig egyforma virágokkal volt megrakva s a kertészolló sem igen változik az egyes korszakokban, csak a szerkezete más.

Régi értékek, árak.

Egy-egy fénysugarat vetnek a régi kereskedelmi viszonyok képének felismeréséhez az itt-ott fennmaradt bevásárlási jegyzékek is. Ilyen például az, mely Matusek győri prépost felszentelése alkalmával lett összeirva a XVII. század vége felé. Látjuk, hogy már akkor is mindent Bécsben vásároltak.

Expensae diversae ad Rationem Andreae Matusek.

Pro Benedictione.

Faces	f. 3.—
Aliae faces 6	f. 4.—
Candelas & panes	f. —.20
duo Barilia	f. 1.—
Capellano aurei 3	
Sacrestonis	f. 2.50
Sutori	f. 1.50
	9.20

Béchi vásárlás.

9 réff	f. 18.—
Arany czipke 11 Lat p. f. 1 den. 80 . .	f. 19.80
6 szék	f. 6.15
Selyem Strimpfli	f. 5.—
Fősö	f. —.50
Egy tuczet czitrom	f. —.60
Szereczendio virag fe font	f. 3.—
Haia mondola és hajatlan 2 font . . .	f. 1.
Fahey 8 Lat	f. 1.20
harmad fel nodmez	f. 1.22
Huszár Istoknak 2 reff rását . . .	f. 2.20
Faolaiat	f. 2.20
Donatio	f. 33.—
	93.87
	9.20
	103.7

Győri sapkakereskedők pere.

— 1642. —

Nagy sérelmére volt a győri sapkacsinálóknak a 17-ik században, hogy elharapózott Győrben a kalap- és sapka-kereskedés s ezt széles körben sokan űzték, kész gyártmányokat hoztak be a városba, az árakat azzal lenyomták s nehézzé tették a czéhbeli mestereknek az életet.

Számos és hosszú per folyt emiatt a közigazgatási hatóságok előtt, de bajos volt igazságot találni, mert sokan osztották azt. A püspök, a káptalan, a város a maga területén egyforma jogon

szolgáltatta az igazságot s hozzájuk járult a katonai hatóság, melynek örökös vágya volt, magához rántani a polgári hatalmat is, minthogy a hatósága alá tartozó katonák polgári foglalkozásokban, iparban, kereskedésben is fáradtak, ha ráértek.

Végre azonban elvi jelentőségű döntést tett a káptalan a süveggyártók panaszára s a határozatot FERDINÁND király is jóváhagyta 1649. ápr. 20-án Pozsonyban kelt határozatával. E döntést, hogy feledésbe ne menjen, bejegyezték a város czéh-könyvébe is.

Az érdekes per két főokmánya, a kérelem és a határozat, melyeknek indokolásai kimerítik ez ügy anyagát, itt következik:

A süveggyártók előterjesztése.

Alázatos szolgálatunknak ajánlássa után kinszerittettünk Szükséghes képpen Ujonnan N. és Urassághtokhoz folyamodunk; Az mint mindennapiban beadott Supplicatiónk által delegáltuk vala N. és Uraságtoknak. Miképpen ez helyben az Süvegekkel való kereskedés annyira jutott, hogy immár nem csak az Kalmárok Bóltokban, de Szabók, és Takátsok, s-más Polghári renden való Személlyekis Héthi Vásárkor az piarczon, és Sokadalom Estin is Szabadon árulnak. Mellybül nékünk Czéhbéli Mestereknek nem kevés kárunk és fogyatkozássunk, de táplálássunknak is nagy detrimentoma láttatik naponként következni. Kirül instálunk alázatosan N. és Uraságtoknál azon, hogy méltóztatnék olly parancsolatot adni, és tilalmat vetni, hogy Senki Czéhünkön kivül más Mesterséghbéli Személly, Kalmár és Várossi rend Bóltokban, Sokadalmok estin, és héthi Vásárokban Süvegheket árulni ne merészelljen; De az eránt Várossi Biró Urunk és bötsületes Tanács mitsinálássának azon Shüveggel kereskedő Személyek magokat erősen opponálván, dísputállják azt, hogy ez kivánságunk nem volna Privilegiumunkban Specificálván. Melly dologh úgy vagyon, hogy nincsen declárálva; de Czéhbeli Artikulusinknak meghszerzésse után eszünkbe vettük azt, melly Nagy Kárunkra, és fogyatkozássunkra légyen az, hogy az Szombath Napi héti Vásárokon, Sokadalmok estin Boltokban (az Süveghekkel kereskedő Személyek hordó Számra más helyekbül Süvegheket hozván) árulnak, és az hóldalt[1] helyekre is hordó számra ell adgyák. Mellyhez képpest, az mi Munkánk nagy Fogyatkozásinkra, és Kárunkra rajtunk marad. Melly dologh Sehul Királyi Szabad Városokban: de mégh más helyekben is, az holl Czéhes Süveghjártó Mesterek vannak. Czéheken kívül való Személyeknek megh nem engedtetik az, hogy valamélly Kalmár avagy Mester Ember, Sem pedigh más renden lévő Süvegekkel kereskedgyék, és Se héti Vásáros Napokon Bóltokban, Piarczon, avagy házaknál titkon avagy nyilván Süvegeket árullanak. Más az, ha akármelly Várososokban is, az holl Süveghjártó, és egyébb Mesterséghbéli

[1] A meghódolt területekre.

Szemellyek wannak, Szabó, Takács, és egyébb Mesterséghet nem tanult, afféle munkával az Czéhbeli miveös Embereknek Károkra, és Czéheknek detrimentomára Sehol, az melly Mesterséghet nem tanúllt, avval kereskedni nem Szabad, és megh nem engedtetik. Nem Láttjuk azért miért kellessék Csak Szintén nékünk ez méltatlan dolghot ell Szenvednünk, holott minden helyekben és ittis minden Czéhbeli Rendek és Mesterek az eő igazsághokban meghtartatnak. Miért köllessék az mi igassághunknak Labefactáltatni? holott mijs minden Contributiot, és füzetést, mint egyebek hassonlóképpen praestaljuk, és az terhet edgyaránt visellyük és N. és Uraságthoktul nékünk adatott és engedtetett Privilegiumunk Szerint Zászlótis Csináltattunk mind illyen Kevessen is, az melly nem Kevés Költséghünkben Készültt. Hógy pedigh disputálásban vették azt, mivel ez kívánsághunk nem vólna Czéhünk Privilegiumja Artikulussiban inserálva, abbul okot Kárositásunkra nem vehetnek, S — nem is fulciáthattyák dolghokat. Mivel megh vagyon irva minden Czéheknek Privilegiumjában az mint az nékünk adotbanis hogy ha mi Olly Dolghokat eszünkben vennénk, kibül maghunknak Kára vagy Privilegiumunknak detrimentomára Következhetnék: azokat Successive ha Kivántatnék, azoknak Auktorításával, és Kikrül az Privilegiumok adatni szoktanak, és Conferáltatni, remedeálhassanak, és mijs angeálhassuk, és jó Karban hozhassuk, Könyörghünk azokáért N. és Uraságthoknak alázatossan, méltóztassék N. és Uraságthok illy igaz igyünkben Patrócniumát Nyujtani, és Serió parancsolni, s interdicalniis, hogy Senki Czéhünkön kivül levő Személly, Kalmár, Mester Ember, és akár ki Városi Ember Legyen, Semmi uttal Sem Szombath Napi héti Vásárkor Bóltokban, avagy titkon Házaknál, és Sokodalmok estin (a mint mindenütt Szokás) Süvegheket árúlni ne merészellenek; Ez illyetinek ellen pedigh méltóztassék oltalmazni, és protegálni. N. és Urasaghtok melyet N. és Urasaghtoknak elig alázatossan megh igiekezünk szoghalni. Istennek gondviselése alá ajánlván Nagysághtokat, és Uraságthokat, Nagysághtoktul, és Uraságthoktul jó váloszt várunk. N. N. Győri Süveghjártó böcsületes Czéehbéli Mesterek fejenként.

A káptalan végzése.

Panaszolkodásokra, és Supplicálásoknak illendő tekintetünk vagyon, a melyet az eő Privilegiomoknak meghtartására, s mind oltalmára az mi kiváltképpen való engedelmünkből vettenek mi tőlünk, mint földes Uraktul. Azért valamiben az eő szokott, és egyéb feő helyekben is meghtartott mesterséghek szerint való szabadsághok, az Süvegárulásban akár mi rendbéli emberektül (kik az kereskedésben nyereségheket várnak) meghbántatnék és károsíttattnék, azoktúl nevezet szerint, kik az Mesterséghet nem tanulták, hanem más kezi Munkában maghokat foghlalták: Azok ellen az mi Patrociniumunk alatt, igazsághokban végezés és megherőssétett jó rendtartásokban meghóltalmazni akarjuk mindenek ellen, akár kik legyenek azok. Feőképpen azok ellen, az kik az engedelmünk és akaratunk kivül, akármi talált okbul Szabadsághot arra venni akarnak maghoknak, hogy mindaz mi Jurisdictiónk szerint való ha-

talmunk mindenkor fönn maradgyon és az eő Mesterséghek szerint való szabadsághok munkájok hasznával előmentét vegyen az mi Városunkban. Miért hegy immár egynehány izben meghtaláltanak minket, alázatossan Supplicálván az mi Városunkban való Czéhbéli Magyar Süvegh Csináló Mesterek: Hogy az eő nekik adott és meghcrősitett Privilegiumokban avagy jó rendtartással Szerzett Szabadságokban megholtalmaznánk mindazok ellen, az kik mind Bóltokban (egyébb kalmár áruval is kereskedvén) s mind házoknál titkon és nyilván is Magyar Süveghet árulnának az eő Mesterséghüknek nem kicsiny Kárára, Mindennapi táplálássoknak is fogyatkozássára, és az mi nyilván való hatalmunk és parancsoltt akaratunknak meghvettésére. Annak okáért, mindeneket, az kik itt az mi Városunkban maghoknak arra vett szabadsághbul gyakorlanni, és üzni akarják az Süveggel való kereskedést: Azokat is ide Számlálván, az kik tanúltt kézi munkájokat félretévén, másunnan ide magyar Süvegeket hoznak, és itt árúsittyák: Es az Hóldultt földén Lakó Polgároknak avagy kereskedő Embereknek adgyák. Mindazokat ez jelen való Parancsolatunknak erejével, és hatalmával tilalmazzuk, fenyegettjük, és az Süvegekkel való kereskedéstül és árulássátúl mindenestül tiltyuk: Hogy semmiképpen azt ennek utánna ne merjék maghoknak vett, és tulajdonitott Szabadsággal meghpróbálni, és az mi Parancsolatunknak meghvetéssére cselekedni. Egyébbaránt ha kit engedetlenséghbül vakmerő akaratban tapasztalhatni: Az mi mostani Várossi Biránknak, és a Következendőnek is elegendő hatalmatt attunk és adunk is, az mi Commissióknak ereje által; hogy minden pénzre hozott, és áruban bocsátott Süveghet ell foghlalhassanak, Confiscálhassanak és az mi Birodalmunknak hasznára fordéthassanak. Változást és kedvezést más akarattal ebben nem akarván.

*

A káptalan különös megbizásából nyéki *Veörös* Mátyás nagyprépost állitotta ki az okmányt 1642. julius 21-én.

III. Ferdinánd ezt királyi pecsétjével megerősítve helybenhagyta 1649. ápril 29-én.

I. Lipót alatt azonban törvényt hoztak a karok és rendek ezt határozván:

1659. 81. czikk.

„Szinte határoztatott, hogy a *győri* sapkacsinálók s más külföldi kézművesek, kik a német katonaság igazgatása alá helyeztettek, a győri lakókat és azon honfiakat a magyar sapkák kereskedésétől s bevitelétől a királyi jövedelmek csonkitásával, az ország törvényei és régi szabadságai ellenére el ne tiltsák.

1. §. És ő Felsége megajánlotta, hogy azt az ottani vezér úrnak kegyelmesen megparancsolja."

7. Az ipar történetéhez.

Az ötvös-czéh szabályai.[1]

— 1529. —

Mindeneknek elötte, hogy az Eötvös Mesterek Esztendőnként magoknak az Négy Városban, *Győrben, Komáromban, Esztergomban* és *Ujvárban* válaszszanak egy Czéh Mestert Szent-György Vásár másod Napján ollyat ki méltó és alkalmatoss Férfiu légyen az Tisztnek elviselésére, mely Férfiut az Tanács Házban be vigyenek, és egy esküitt Polgárnak Kéren megh esküjjenek, hogy eő az Eötvös Mesterségnek minden dolgához és munkájához hűségessen és Szorgalmatossan hozzá lásson, hogy az eő Munkájokhoz való Ezüstben valami hamisság avagy csalardságh ne találtassék, és hogy mind rendrül rendre, Mihelyrül Mihelyre az Mestereket minden két két hétben megvisitalya, és az Ezüstnek visszaságát és Mérrő Szerszámoknak igasságát megh probállya, hol peniglen ez Dologban az Czéh Mester tunyának és röstnek találtatik, avagy barátságért valakinek kedvező lészen, tisztétül megh fosztassék, és hogy az Dologh könnyebben végre vitettessék, Egy Gyra Ezüst veretett Myben tiszta Ezüst Tizenhárom latt légyen, és az öntött Mybenis Tizenhárom Latos.

Másodszor: Hogy az ollyan Mester az ki az üst Mivet, Két, vagy több Mesterekkel az Czéh Mesterhez meg probálásra vini, és minek utánna meg proballyák, és jónak talállyák az Czéh Mesterségnek pöcsétit nyomják reája, ki illyen belő, és illyen formaju.

Harmadszor: Hogy csak egy Mesteris az Sárga Rezett meg ne merje aranyozni az Hamisságnak el tavoztatásáért, se penig az Iveg Követ az aranyban be ne csinállya, mert valaki ezt mivelendi az eő Mesterségétül megfosztatik; azonképpen büntettessék, ha valaki az eő mivére hamiss avagy all pöcsétet nyomna.

Negyedszer: Valamely Jövevény avagy Szolga ezen Mesterségben Lévő, az mi Városinkban bé jövend, tehát az ollyan tartozzék az Mesterek közzül egyet, egy egész esztendeig Szolgálni, hogy jobban mind hiréről, mind erkölcse felől, és az eő mind Szellel járásában való Dolgairól bizonyosbak lehessünk. Továbbá, hogy ha az illyen jövevény, avagy Szolga, Mester akar lenni: Tehát tartozik az a jó hirének, Jámborságának bizonyságot, és az hol tanult az Czéch Mestereknek Levelet adni, és az Nemzettség Levelet mutassa meg, mellyet mikor elő add azután az eő Mesterségének, és tudományának megmutatására csinállyon Mester Remeket, tudniillik egy Bokor kupat, egy helymy Pöcsétet, és egy arany gyűrüt, kiben csinállyon hat avagy Nyolcz Szegő követ,

[1] A legrégibb győri czéhlevél. Érdekes, hogy négy város ötvösci egyesültek egy czéh képzésére. Győr ötvös iparosai hiresek voltak s legujabb időkig fennmaradt hirök. A czéhlevél Pesten kelt.

ugy hogy az keő alatt való Folium alá az viz ne hatthasson, hol ezt megh nem tudgya csinálni méltatlan légyen az Mesterségnek föl vetelére, ha pedig méltó lészen az Mesterségre, agyon az Czéh Ládájában Nyolcz Forintot, avagy egy Gyra Ezüstöt, vegezetre az Czéh Mester ez illyen Embert tartozzék beiratni, az mi Polgár Társaságinkban, azután az Eötvös Mestereknek egy jó Ebedet adgyon, és az eő Mesterségének egy Esztendeje után meg hazosollyon.

Oetodször :. Hogy egy Eötvös Mesteris az Czéhen kivül ne mivellyen, minek előtte az Szolgálatban, Adófizetésben és Mestereknek Társoságokban nem számláltatik, ha ezt mivelendi, az eő Mesterségétül megh fosztassék.

Hatodszor : Hogy egy Mesteris az mi Eötvös Mesterink Közül az Uczákon, avagy Piarczon Uj ezüst Markát ne árullyon, hanem csak az Szabad Sokodalmakban, mert ha ez féle Marka találtatik, két felé az Biró részre, és az Mestereknek részére osztatik.

Hetedszer : Senki az Mesterek közül edgyike az Másik meghfogadot myvet ell ne csallya, és magának ne foglallja, mert ha mívelendi. először két forint az büntetéss, ha masodszor is mively Négy forint, harmadszor Nyolcz forint, az ki penigh fejéren megh csinállja, tehát ne légyen Szabad Máshoz vinni, hanem az Aranyozza megh.

Nyolczadszor : Hogy egy Mesteris az másik Mesternek Szolgáját, avagy Inassát, avagy allatomban magának ne hija, mert általán fogva Mesterség nélkül lészen.

Kilenczedszer : Ha valami Ember az Mestereket be akarná gyüitettni walami Dologért, tehát az Czéh Mester tartozik bégyüiteni eöket, és az az Személy tartozzék — — az Czéh Ládájában.

Tizedszer : Hogy egy Mester Se merjen menni valamely Ezüst Markának megböcsülésére, avagy merésere az Czéh-Mesternek hire Nélkül, mert ha edszer míveli két funt viaszal büntetődik, ha másodszor Négy funtal, ha ugyan vakmerőségből ell megyen bennek vessék ki az uramat az Mesterségbül, hogyha penig szabadsága lészen az Czéh Mestertül, ez fele ezüst Markanak böcsülléssére és Merésére minden Gyra Ezüsttül vegyenek ött ött Pénzt, többet se vegyenek, és ez féle Pénzt adgyák az Czéhládájában.

Tizenedgyedszer : Hogy egy Mester Se tarhasson három Szolgánál, és három Inasnál föllyeb, hogy ha penigh az Mesterek közül vannak Szegények az eö Lelkiismeretik Szerint meg lássák az Czéh Mesterek, hogy azokis Legény és apród nelkül ne Legyenek.

Tizenketödször. Ha valami aprod akarna más Mesterhez menni tanulásnak okáért, ki megh az eő apród Esztendőit az eő Uranak ki nem töltötte, de csak valami boszuságból hadgya el az eő Mesterét, tehát az Mesterek közül tudva nála Senki ne tarcsa birságnak büntetesse alatt : Ismeglen Senki ne merjen Inast Myvőre fogni, hanem csak az Mestereknek hiribül, akarattyábul és végezésébül.

Tizenharmadszor. Hogyha valamely Legényt, avagy Inast az Czéhnek Törvénye Szerént megbüntessék, tudniillik ha Legény lészen az eő Szolga Társai üssenek hármat hármat rajta, ha penigh Inast lészen az eő Inas Társai Üssenek ketőtt ketőtt rajta, és úgy békével bocsássák.

Tizennegyedszer. Hogy ha valamely Mester az eő Szolgáját el akarja tőle ereszteni, tehat két hétel az előtt tartozzik néki meg jelenteni, annak utánna mind az Mester az eő Szolgájának ell bocsáttassanak okat, és mind az Szolga az eő Mesterenek ell hagyásának okát, tartoznak az Czéh Mester, és mind a több Mesterek előtt megjelenteni, és ezután ezeknek végezésébül békességgel ell bocsájthatya.

Tizeneötödször: Egy Szolga Se Merjen avagy az Uránák Mivőheliben, vagy utczan, vagy Piaczon, Semminémü Ezüst Markat, avagy Követ magának venni, hanem csak az Uránák engedelmébül, mert ha mivelendi, ki vettessék az Czéhbül, és az Társaság közül.

Tizenhatodszor: Hogy ha valamely Szolga akarna az eő Uránák Leányát házasságra magának venni, avagy az eő Asszonyát az eő Ura megh halván, fell Mester Asztallal tartozik, azonképpen hogy ha valamely Eötvös Mesternek fia, Ki az Mivet tudná, akarná oly Embernek Leányát venni magának, Ki nem volna Etvös Mester, féll Mester asztallal tartozzik, de hogyha oly Embernek Leányát, avagy Feleséget, Ki az Eötvös Mivet tudta volna felességgül veszi, egész Mestersége légyen, és Semmit ne fizessen, annak fölötte egy Inast eöreg Se lehessen olly (ha Szakallos lenne is) Ki Négy Esztendőnek alatta be fogattatnék.

Tizenhetedszer: Hogyha valamely Aszony állat az eö Urátul Eözvegyen marad, olyan egy egész Esztendeig az Mívet Szabadon űzheti, de továb nem Szabad lészen.

Tizennyolczadszor: Hogy senki tudván vagy Egy Háztul, vagy egyebünnénd ezüst lopot egyeb Markat meg ne vegyen, Sőtt inkább ha valamely jelen meg Ismerheti, titkon tartozik az Város Birájának megjelenteni, mert ha külömben cselekedik, Mesterségétül megfosztatik.

Tizenkilenczedszer: Hogy ha valamely Közdolog ki egy Gira ezüstre böcsülendő volna valamely Mesternek törtendik, tehát az Czéh Mesternek az eö Mester Társaival egyetemben légyen Szabadsága reája annak meg lölésére, és el vegezesére: Hol penig az Személy meg nem elégednék Rajta, légyen Rajta Szabad vínnyi az dolgot az Város Bírája eléyben, Mely dolgot az Czéh Mesternek igazan és hite szerént köllessék elő beszélleni: Az Mester Embereknek Penig ne Légyen Szabad megh eskönnyek.

Huszadszor. Hogy ha valamely Mester az eő Mivet Czéh Mesterhez viendi megpróbálni, és az Czéhnek Pöcsetinek reá ütésére, tehát az ollyan Ember tartozzék minden Gyra Ezüstből Négy Négy Pénzt adni, Kit agyanak az Czéhnek Ladajába.

Huszonegyedszer: Hogy ha valamely Mester avagy Legény az Könyörgést, és Imádságot el halgattya, és reája nem mégyen az Szentegyházban, tehát egy Gyra Viaszal tartozzik azaz személy.

Huszonketődször: Hogy ha az Czéh Mester, valamely Mesternek, avagy Szolgának valamit parancsoland, és nem mívcli, avagy az Czéhben híja, és nem mégyen, először egy egy Gyra Viaszal büntetessék, másodszor Kettővel, mely tartozzik az Templomban, harmadszor az eő engedetlenségének vallya erdemét, vessék ki az Mesterségbül, ha penig csak Társ lészen az Czéhbül vessék ki.

Huszonharmadszor: Az Iffjak közül akár Legény Mester, avagy Társ Légyen, valoszanak Decuriót magoknak, hogy az szegény Mestereknek, kik avagy betegek, avagy meg holtak, avagy elevenyek lesznek, az Czéhnek Pénzébül gondgyat visellye.

Huszonnegyedszer: Ha valamely Eötvös Mesternek, vagy Háza Népe, vagy Legénye, vagy eő maga Ki mulik ez világbul, tehát minden Eötvös Mester az el takarásán jelen Légyen tudniillik bizonyos órának jelenyen, ha penig Ki el nem jön légyen büntetese egy latt Ezüst, mely büntetéss tetessék az Czéhnek Ládájában, hogy ha pedigh az mi rendünk Kivül más Czéhbeli megh hal, és az mi Czéhünk tisztességét el takarassára hivatattnék, tehat az mi jelen voltunkért tartoznak egy Tallérral, és azis az Czéh Ladajába tetetik. Hogy ha penig valamely Mester meg halna az mi rendünkbül, és Fia maradna, az Fia is ha megh halna az mi Czéhünknek kölletik ell Kesersenny.

Huszoneötödször és Utolszor: Hogy egy Mester Se merjen magának három Gyra Ezüstnél többet venni, hanem ha töbre talál, tartozik megh jelenteni az Mesternek, és ha akarjak venni, vegyék megh, hol penigh nem Szabad légyen mind azt magának megh venni, és föl mivelni. Költ ez Levél Szent György Napján Pesten, Ezer eöt Száz huszonkilenczedik Esztendőben.[1]

A német-vargák czéhszabályai.

— 1582. —

A győri német vargaközönség czéhszabályai, kiadva Teuffel András győri várparancsnoktól 1582. márcz. 1.

Gr. Montecuccolli Raimund győri várparancsnok ugyanezt megerősiti s sajátkezüleg aláirja, 1665. ápr. 3.

Handwerchs Ordnung N. der Maister aines ganczen Ersahmen Handwerchs der Deütschen Schuechmacher alhie in der Besaczung Raab, so den Ersten tag Martij den 1582. Jahres aufgericht vnd bestüt worden ist.

Aufgerichie Handwerchs Ordnung vnd Zunfft N. der Maister, Vnd Knecht Aines Ersamen Handtwerchs der Teutsschen Schuechmacher alhir in der Kayserlichen Statt vnd Besaczung Raab in Wngarn.

An heut den Ersten tag des monats Marty im Tausend fünff Hundert zway vnd Achtzigisten Jahr, hab Ich Andres Teüfl freyherr auf Gunderstorff vnd Ennzerstorff an der Vischa, der Röm: Kays. Maytt. etc. auch der Fürstl: Durchl: Erz-Herzog Ferdinanden Zu Öhsterreich beider Rath. Obrister alhie in der Kaysserlichen Statt Und Besaczung Raab in Hungarn, und derselben

[1] „A győri aranyműves czéh ládájában van egy 1663-ik évről szóló irott jegyzőkönyv, mellyben a győri ötvös-czéh dolgai 1710-ig csupán magyarul vagynak feljegyezve. Az inas esztendők *apród-időknek* iratnak benne; 1719-től kezdve már német nyelven vitetik e jegyzőkönyv a mai napig; de reméljük 1848-tól kezdve ismét elfoglalandja benne nemzeti nyelvünk törvényes helyét." („Hazánk" 1848. évf.)

vmbligenden vnd zuegethennen Präuinzen, auf das vielfaltig schriftlich vnd mündtlich gehorsambist anhalten, bitten Und begehren, N. der Mauster aines ganzen Ersamen Handtwerchs der Teütschen Schuehmacher alhir, Ain Hantdwerchs Ordnung Vnd Zunfft, Ihrem vnd aines Ersamen Handtwerchs der Schuester zu Wienn, vnd anderer Stätt in Vnter Ohsterreich gewohnheit vnd gebrauch nach gemähs, Wes Sy sich, vnd ihre zugethanne Schuechknecht vndt Handtwerchs genossen, in Ainem vnd dem Andern hinfüren gegen einander verhalten sollen, (in ansehung vnd erwögung, dass ich solliches Ihr gehorsambs billiches begehre nit allein für billich eracht, sondern weil auch dasselb, vnd diese In Handtwerchs Ordnung vnd Zunfft zu befürderung Gemaines Nutz alhie gereicht.) ordenlich aufzurüchten vnd zumachen zuegelassen, vnd bewilligt, Will Ihnen Ainem Ersamen Handtwerch alhie auch solliche Ir auffgerichte vnd gestellte Handtwerchs Ordnung (yedoch mit nachbegriffnen austrückhlichen Condition vnd Vorbehalt.) als Obrister in nachfolgenten Artikeln vnd Püncten, in krafft dieses, hiemit volkhumenlich und allerdings, Hezo und hunfüran Ordenlich willigt, Confirmirt, bestät, und Bekräfftiget haben, vnd Laut angezogte Handtwerchs Ordnung mit ihrem inhalt von Articln zu Articl wie hernach steet.

Anfencklich vnd Erstlich Volgt wehsentlich die Maister aines ganzen Ersamen Handtwerchs gegen einander Verhalten sollen.

Erstlichen. So solle das ganze Handtwerch alle Jahr zween Zöchmaister aus Inen erwöhlen, so darzüe täuglich, vnd dem Handtwerch notturffig können fürzehen.

Zum andern sollen alle Maister der Teütschen alhie zu Raab, alle Monat vmb zwölff Vhr in des Zöchmaisters hauss khumen, nach Handtwerchs gebrauch, vnd alda ausslegen, yeder vier Hungerisch. Wellicher aber solliches nicht thette, der solle von den Maistern gestrafft werden, Vmb ain Bechtel.

Zum dritten. Soll ain Maister ain Jahrlang die Schuechtknecht Herberg haben, vnd dasselbig soll ain Jahr vmb dass Ander vmbgeen.

Zum Vierten, soll ein Jeder Maister, so eines Schuechtknecht notturffig, von der Herberg ainen sezen, nach Handtwerchs gewohnheit, Im fahl aber ain Maister ain Schuechknecht, ausserhalb der Herberg seczen würde, der soll vom Handtwerch gestrafft werden.

Zum fünfften, Wouer ain Maister dem Andern sein Gesindt wurde aufreden, vnd abwendig machen, der soll von dem Maistern darumben gestrafft werden.

Zum Sechsten, Wann der Vatter die Schuechknecht nit ordentlich, nach Handtwerchs gebrauch, wurde einbringen, so soll Er doppelt gestrafft werden.

Zum Sibenden. Wan ain Maister ainen Schuechknecht acht tag gefürdert hat, vnd der Ime alle Tag Sechs paar Schuech aussmachen, soll er ihme Zum Wochenlohn geben achzehn Khreiczer vnd das Flickherlohn, Aber kain Trinckhgelt, Wellicher aber bey Ainem Maister das Stuckhwerch arbeit, solle ihme der Maister von ainem paar schuech zu machen geben zween Vngerisch aber kein Flickherlohn.

Zum Achten, Ob sichs begäb, dass ain Maister sturb, vnd sein nachgelassne Wittib bey den Handtwerch bleiben wolt, vnd aines Predtmaisters dar zue nottdurffig wäre vnd ain Maister ain Schuechknecht hette, Es were in wellicher Werchstatt es wölle, so soll sie zu den Zöchmaistern geen, die sollen ihr denselben einbringen, vnd desselben Maister soll ihm Ir nit verhalten.

Zum Neünten, Wan aine im Handtwerch sturb, so sollen die Zöchmaister durch den Jungsten Maister zum begräbniss den Maistern vnd Schuechknechten lassen ansagen, dieselben sollen solliche Leich Christlich vnd ehrlich zur Erden helffen bestätigen, ob aber Jemandt, ohne Vrsach, aussblib, der solle von den Maistern darumben gestrafft werden.

Zum Zehenden. Wan ain Schuechknecht allhero käm, vnd begehret Maister zu werden, so soll Er zuuor ainem Maister Ain Jahr lang arbeiten, damit man khüne sehen, Ob Er mit der Arbeit zum Maister länglich ist, oder nit? Vnd wen Er begehrt in das Handtwerch, so soll er zu den Zöchmaistern gehn, vnd sich bey ihnen anmelden, Alss dann sollen die Zöchmaister nach seinem begehrn, das gancz handwerch zusamen fordern lassen, vnd wan Er seine Lehr vnd Geburtsbrief auflegt, solle Ihme die Maisterschaft eruolgt, und bevilligt werden; Es soll auch demselben über das halbe Jahr vnbeheyrat das Handtwerch zutreiben nit zugelassen, noch gestatt werden; Im fahl Er aber seine Lehr vnd Geburts brief nit aufzulegen hat, solle ihme sein begehren auch abgeschlagen werden. Ob auch ainer Verhanden oder khünfftig herkhumen möcht, der sich vnter das handtwerch nicht begeben, sondern für sich sebsten Maistern wolte, deme soll mit Hülff der Obrigkeit das Handtwerch zutreiben Niedergelegt vnd gewöhrt werden.

Zum Eilfften, Weil es überall handtwerchsgebrauch ist, das Maister mall zugeben, solle der Jenig, so begehrt Maister zuwerden, für dasselbig 22 Taller in die Laad zulegen schuldig sein, Damit dem dürfftigen desto stattlicher dauon müge geholffen werden, vnd den Maistren soll er nit mehr als zwo Khandl Wein zugeben verpundten sein.

Zum Zwölfften, Wan ein Maister ain Lehrbueben zum Handtwerch will dingen, soll er ihm Zuuor Vier wochen, ob Er zum Handtwerch tauglich ist oder nit, Versuechen, Ist er tauglich vnd Ehrlich geboren, soll er ihme für das Handtwerch fürstellen, vnd daselbst auf drey Jahr lang verdingen, Wan Er nun die drey Jahr erstreckht, vnd ausgelehent hat, solle ihm der Lehrmaister wider fürstellen, vnd bey dem Handtwerch frey segen, Damit Er sein erlehrnt Handtwerch an Ort vnd Emden, wo es ihne gelust vnd gefällig, gebrauchen müg, Es soll Ihne auch sein Lehrmaister sen Ordenlichs Lehrkläydt zugeben schuldig sein, vnd ihne Verkehr nit aufhalten.

Zum dreyzehenden. So ain Schuechknecht zu ainer Witfrauen des Handtwerchs Heyrathen wurde, der soll in die Laad zween Taller zulegen schuldig sein.

Zum vierzehnden. So aines Maisters Sun wurde Maister werden, der soll auch in die Laad zween Taller zulegen schuldig sein.

Zum fünfzehenden, Wo ain Schuechknecht zu aines Maisters Tochter heyrathen wurde, der soll auch Zween Taller in die Laad zulegen schuldig sein.

Zum Sechzehenden und letzten, solle der Jüngist Maister des Handtwerchs schuldig sein, dem ganzen Handtwerch anzusagen, und das Jhenig, was die Zöchmaister mit ihme schaffen werden, fleissig auszurichten.

Hierüber vnd zum beschlus will ich Vorgenannter Andres Teüfl freyherr alss' Obrihter obgemeltem Ainem Ersamen Handtwerch den Schuesstern für das Erst bey Statt Ernstlich auferlegt, eingebundten, vnd khaines weeges zuegelassen, noch bewilligt haben, dass Sy die Maister Ir Arbeit, oder Schuech, Aintweders etwas schlechter, vnd geringer, (wie bisshero beschehen) machen vnd verkauffen, oder aber die selb ihres gefallens staigern vndt Übersetzen, vnd also dieser Irer zugelassnen Handtwerchs Ordnung allain zu ihrem Wortl vnd aigen nutz gebrauchen wolten, Sondern Sy sollen Ir arbeit vnd schuech, ihrem beschehnen erbietten vnd zue sagen nach, gerecht vnd guetmachen, vnd dieselben vmb ainen Christlichen vnd billichen Pfenning vnd werth geben vnd Verkauffen, vnd damit hierinen Niemandts beschweren — Es soll auch das Handtwerch durch ihre zween Zöchmaister alle vierzehn tag Ihrem Handtwerchs gebrauch nach iedes Maisters arbeit vnd Schuech, ob die gerecht vndt guet gemacht sein, oder nit, ordenlich vnd fleissig besichtigen vnd beschauen lassen, vnd die Jenigen, so mit der Arbeit vnzecht vnd falsch befunden werden, nach notturff darumben straffen.

Fürs Ander So solle nit allain den Jetzigen Maistern des Schuesster Handwerchs so mir, alss Obristen, vnd meinem Vntergebnen Regiment mit Kriegssdiensten, vnd sonsten zuegethan vnd Vnterworffen, bey verlierung diesser Irer zugelassnen Handtwerchs Ordnung, vnd Freyheit gänzlich verbotten, vnd gewert sein, Dass Sy weder ycze, noch hiefüran, vnter die Hungarisch Burgerlich jurisdiction nit begeben, noch das Burger Recht an sich nehmen wöllen, sondern es sollen sich auch die Jenigen Schuesster, so alhie Häuslich wohen, vnd des Handwerchs Maister worden wöllen, desselben allerdings enthalten, Vnd mir als Obristen, vnd gemeltem meinem Untergeben Teütschen Regiment, ohne mitl in allen gebührlichen sachen, vndt Auflagen yder Zeit vnderthänig gehorsamb, gewertig, vnd unterworffen sein.

Dess zu warem Vrkundt hab ich vorgenannter Andres Teüfl freyherr, obangedeute aines Ersamen Handwerchs der Teütschen Schuechmacher alhie aufgerichte vnd beschriebne Handwerchs Ordnung in allen Articln vnd Puncten mit meinem aignen angebornen Insigl vnd Handtschrifft verfertigt, Bestattigt vnd bekräfftiget. Actum vt supra.

Andree Teüfl m. k.

Iennen hieuor begriffnen puncten der Freyheiten des Schuester Handtwerchs, ist auf gebührend : inständiges enhalten derselben sambtlichen Maister diser, alss der Siben Zehnte Punct noch beygefügt worden. Raab den 3. Aprilis 1665.

Es soll keiner dem Handtwerckh einuerleibter Maister, Der bereits mit Leder handelt, oder noch handlen will, nicht macht haben, das Leder an Jemand andern, alss die Maister, so in Handwerck seind, zuuerkauffen, bey

Verlust dessen, was Verkauff worden, welches halb der hohen obrigkeit, und halb dem Handwerckh haimb fallen thuett.

R. G. Montecuccolj m. k.

(Győr megye levéltárában levő eredetiről.)

A győri borbély-czéh szabályai.

— 1593. —

„Mi Barbely Myhal, Barbely Imre, Barbely Orban, Barbely Balas, Barbely Simon, Barbely Ambrus, Barbely János, Barbely Gergely, Barbely Peter, Barbely Gergely és Barbely Deometer, Gyerry feo Mesterek mikoron lattuk volna az mi keozeottunk valo eginetlensegeket, es mind pedighlen leghenink keozeot es egieb cheledink keozeot való vizzavoniasokat, Akaruon azert eltavoztatni mi keozzulunk affele teorventelensegeket es szokatlan dolgokat keozeonseges es egienleo akarattal, mi magunknak, es mi vtannunk leendeo Mestereknek Javokra vegeztuk ez it aiat megh yratot rendtartasokat, mellieknek megtartasara akar ky legien, az ki it az mi mestersegunk szerent valo rendben es allapotban akar elni akaryuk hogj engedelmes, es keoteles legien. Primus Articulus hogj keozenseges es egienlő akaratbol valaztatot Cheh Mester legien keozettunk, es ha valaky az czebely Mesterek keozzul az Aniazent egihaznak illeo Innepin, az che mesternek engedelme ellen talaltatnak feiet mosny, tahat teorweny szerint affelek bwntettessenek megh Zazbech byrsagal. Annak kiveole ha az Mester meghadna az leghennek, hogi feiet ne mosna, meghis az, nem gondoluan Mesterenek hagiasaual feiet mosna, az ollian is Zazbech byrsagot fizessen. Secundus Articulus, mikoron Istennek engedelmebol keozeonseges Nyeresegek (tán Vereségek) teortenik lenni az Vitezeknek, tahat chiak egi Mester ne keothesse az Sebeseket, hanem keozeonsegessen es iutalmat is keozeonsegessen vegiek, mind addiglan mygh nem kotya vetyere hanniak. A kiuul ha mikor egi, auagi ket sebes esnek, azoknak keotese egyiktul is megh lehet. Tertius Articulus, ha valameli Mester avagi leghenie hyuatlan elmenne ualamely Sebeshez, tehat az ollyan megh bwntettessek teorweni szerent. Ánnak kiuule ha valameij Mester az chebely Mesterek keozzul, eo feolsige Zolgaia leuen, valamikoron Chatan teortenit szerint eset sebest keotne otkin be, tehat mihelien haza jeouend, azonnal keozenseges leghien, de azert annak az ot kin valo bekeotesiert, megiobbettassek az eo munkaia valamenyuel. Quartus Articulus, ha walameli Sebest, valameli keozzulunk legh eleozer bekeotend, es ezuthan mas Mester tarsunkhoz menne az sebes, es az, latuan az keotest rayta, s meghis mindaz altal bekeottne teorweni szerent az ollian Mester meghbwntettessek. Quintus Articulus, ha valami Mester leghen gazdaiat elhagiandgia es wandorlanni megien, senki keozzulunk mogh ne fogadhassa egi eztendeonek eleotte, seőt ha meg fogadgia meghbwntettessek erette teorweni szerent. Sextus Articulus, ha valameli Inas mep zegeodet volna es eztendeiet auagi teorueneink szerint valo ideiet nem akaruan ki teoltenny, vrat el

hadgia, senki keozzulunk meg ne tarthassa, es ha valaki megfogadna teorweni Zerint megh bwntettessek erette. Septimus Artisulns, ha valameli leghenhez oli szo adatnek, ki tyztessege ellen volna, tohat keoztunk ne maradhasson, kileomben ha nem ha, meg igazettia, es megtiztettia magat. Octauus Articulus, ha valameli ezen Mestersegben heliheztettek fele vgian it az mi Varasunkban, magan partot wttue, maganak, tahat, annak valameli leghen műhelieben volna, Annak az mi mwheleinkben, senki soha műiet ne adhasson, seot meg az mi legheninnkys velek ne tarsolkodhassanak es affele Mesternek ha teortennek hogi Inast fogadnais, auagi penigh valamy mas dolga teortennek, tohat az mi felenk keozzul annak bizonsagara senky oda ne mehessen. Nonus Articulus, Annak uthanna ha valameli meg zegeodet Inas eztendeiet ki teolty es akkor Zokas zerint valo tiztesseges vendegseget (kit mi tars poharnak hyuunk) nem zerezhetne es megh nem adhatna, hanem vandorlanny menne, tahat egi eztendeigh ha az eo Vat megh nem keresy, mindemit rea irattathassek, de ha megh keresy igassag szerint az eo Mesteret, tahat az eo Mestere szokot leuelet tartozzek megh adny neky, es az Inas is az eo tars poharat megh adgia az eo Mesterenek. Decimús Articulus, ha valameli Mester, az cheh Mester ellen es az teob chebely Mesterek ellen az eo Medenczeiet ki tenne, tahat annak az Medenczeie le vetessek, es mywe megtytassek. Undecimus Articulus, ha valameli leghin, Mesterre akar lenny, tahat az Mestereket megkeresse Zokas szerint, es annak kiuöle, mikor Mesterre allapottatik, az keozeonseges ladaban harom arani foryntot tegien be, az Mestereknek epöletekre, es az wegeres Zerint való probat megadgia es az Mester Aztalt. Az mi Mestersegunk Zerint valo proba imezeknek megh chinalasa Zwrka deakorium, Nagi Erleleo, Deaquillum, Grattia Dey, veoreos Ir, Czibak flastroma, Eöklelö Ir, Vnquentunn Regis, Cinobrium sebtucium, Apostolicon, es Gyapiús Ir. Duodecimus idenque ultimus Articulus, Vegezetre akayuk es wegeztuk aztis egienlo akarattal, hogi az feolliul megiratot dolgok, es azok kuül valok is ha olliak teortennenek lenny, melliek az mi chehunknek es Mestersegunknek rendytt illetnek, tahat affele dolgaink mindenkoron az cheh Mester eleot igazittassanak el, es vytessenek veghez, teoruen zerint walo kizolgaltatassal."

A győri káptalan nemes Barbély Mihály és Simon győri barbélymestereknek kértére ezeket a czéhszabályokat 1593. július 5-én megerősítette.

A győri csizmadia-czéh szabályai.[1]

— 1604. —

My Chyzmazya Marton Lyndway, Chyzmazya Georgy Koppai, Chyzmazya István Posony, Chyzmazya Albert Gyeory, Gyeor Warosaban lakozó Chyzmazya

[1] A győri káptalan 1602. febr. 25-én kiadja azon okmányt, mely az egyesült *paizs- és nyereggyártó, szijgyártó , fegyvertisztító- és lakatgyártó* czéheknek a káptalanhoz mint földesurhoz tartozó állását megállapítja. Maguk a czéhszabályok azonban nem maradtak fenn. (RÁTH.)

Mesterek, mykoron lattwk wolna az my keozettwnk waló egyenetleségett, es mynd peniglen legenwnk keozett, és egyeb Cheledenk keozett waló wizzawonyassokatt akarwan azertt eltawoztatny my keozeolwnk affele terwentelenségeket és zoktalan dolgokatth keozeonseges es egyenlw akarattal az Possoni Warosnak ,Tyzteletes Polgár Mesterinek Byraynak es Eskwtteknek engedelmekwl ugyan azon Posony Warosnak Cheh Mesteritwl az w Cheheknek es szerttartasoknak leweleinek kertwnek Massat, es wittwk az my Kegyelmes Wraynk az Gyeory Kaptalan Wrak eleybe megh confirmaltattny, ez itth allat megh iratatott rendtartasokat mellyeknek megh tartasara akar ky legyen az ky itt az my Mestersegwnk szerynt waló rendben, es alapattban akar illny akarywk hogy engedelmet es keoteleos legyen.

Primus Articulus. Hogy ha walaky Chyzmazya Mesterre akar lenny mindeneknek eleotte az Tyztelendeo Captalan Wrak eleotth Polgarok keozibe adgya magatth es az Warosnak zokassa zerynt megh eskwdgyek, az mellyekre az polgarok kiwanyak.

Secundus Articulus. Hogy az Cheh Mester, es a teob Chyzmazya mesterek eleotth, nemzettsig lewelet, es tanwlo Lewelet eleo hozza hogy ezeket megh latwan az eö Mestersiginek megmutatására az Mesterektwl egy Napott keryen, es Mester remeknek, kitth hynak tudniillik az myneomeo miuet eleyben adnak, az az egy Papuch kapchostwl megchynyalya, es ha Mesterek helyen haggiak es jauallyak mestersiget, az Cheh Ladaiaban egyy Arannyat tegyen le, es keozeottek mywet adnak neky.

Tertius Articulus. Hogy az mogh newezett es mely Napot kert myndeneket az w Mestersighe zeryntt meg munkalkoggya, es az Cheh Mesternek iteleti zerynt az teob Mesterekkel egyetemben az w munkayatt megh probalwaln es ha helyen hadgyak az eo erteke szerynth egy ebedett keszychen az Mestereknek, es az Cheknek ladayaba tyzenhat foryntott tegyen le az Mestereknek keozeanseges haznara.

Quartus Articulus. Hogy ha az eo Mesterségetth helyen hagyyak, hogy jamborul kytanulta, be alhatth oztan az teob Mesterok keoziben, de ugy hogy teorwynt zeryntt megh hazasodgyek es az Mesterekkel mynden terhett keozeonsigessen wiselyen, es myden modon az Mestereknek rendy szeryth zabya, es tarcha magath mynt jambor.

Quintus Articulus. Hogy igiekezetthy azon legyen, hogy mind ez feleol megh mondott dolgokatt, egy esztendeo forgassa alatth weghez vigye, addigh az w Mestersiginek miueth neuzhesse, se penigh tanuló Inast, se legint ne legyen zabad tartany mighlen az Mestereknek teorwenytth rend szeryntt be tellyesitti.

Sextus Articulus. Hogy ha Falurul wagy honnett Chyzmazya ide az Warosra akarna jeeny, ez Mestersigetth, ne legyen Zabad wzny miglen a Cheh Wegexissinek es Teorwinynek elegett nem teszen es ha myweth ide az Warosra hozna eladny adigh ne legyen zabad arulny mygh az Cheh Mesterekett meg nem keressy es az Cheh Ladaiaban tegyen le tyzenhat penzt, es az wtan meg Latogassak mywetth es ha walamy ganchott talalnak benne megh bwntessek.

Septimus Articulus. Hogy nagy gyakorta minden teorwen zerynth valo mestereknek tarsassagaban tyttkon nemellyek zoktak talaltattny, hogy az w Nemzettsighe leweleth, es hogy Jamborul wiselte magat az w iltiben es az w tanusaghban semi lewele nynchen rola, sem az polgári terhet nem vyselyk egyarant (mivel Chyak hogy buydossik) hanem terwen zerynt waloknak eleteket ellopyak wigezes ez hogi ennek wtanna e feleknek az Warosnak feolden helye ne legyen, walakyk penigh a felek talaltattnanak, tahat az w mwweket az waros byraynak hirivel az Cheh Mester az teob Mesterekkel egyetembe megh tarhassa.

Octavus Articulus. Az Chyzmazya Mestereknek felesigek es eozvegyek migh az Wroknak Newitth wisselik, tiztessigessen az w Wroknak teorwynywel elhetnek, da ha mashoz mennek fyrhez, es nem Chyzmazyahoz, ky az Mywet es Mestersiget nem tudgya, mingyarast az chehbwl kyrekeztessenek.

Nonus Articulus. Hogy ha az Chyzmazya walamel Chyzmazya Mesternek felesigetth wezy, es magat az Mesterek keozibe adna, ds jelenteny es feleol megh irtt Penznek ky az harmadik Articulusban wagyon chyak felytt tegye az az nyolcz foryntotth, Ha penigh Chyzmazya Mester fia, es igh akarya magatt beadny, tahat az teob fizetesektwl ment ember leszen, hanem myntt az Attya oly chebely Zabadsággal elhet.

Decimus Articulus. Senkinek az Mesterek wagi felesigek keozeol ne legyen zabad, ket Chyzmazya legennel, azon keppen Inasnal (többet) tartany.

Vndecimus Articulus. Inassok negy eztendeigh tartoznak tanulny az Mestersegeth mynd az altal wgy hogy Negyedik eztendöben mynden heten adgyanak nekyk tyz penzt, az eo Mesterre mydeon oztán az negy eztendeot eppen ky teöltty az eo Mestere egy eolteze ruhat, adgyon neky, az mint zoktak az teob Mesterek ys adny, es az eo tanulo lewelytth Inas eztendeyereol, es az Mestersyghrul az Cheh Pecheti alatt adny, es a Tanulo Inas az Cheh ladayaban egy foryntot tegyen le es ugyan azon Inas hogy az Mester legennek keoziben zamlaltatyk Zokas zerynt tyztessigel jelenche megh az w erteke zerynth: Es az Inast mykor bezegeottetyk, az Inas tegyen le az huzon eotth penzt es mykor feolzabadettyak eotwen penzt.

Duodecimus Articulus. Az mel Inast az Mester keozibe zamaltattnek az eo Inas ezteondeinek wtanna harom eztendeigh wandorolyon hol az eo Mestersigeth gyakorolya, az wtkn legyen zabkd az Mestereknek keziben wennvy.

Decimus Tertius Articulus. Chizmazya Legennek, teobeotth egy hetre ne legyen zabad adni Harmyncz ket penznel egy Mester embernek ys, se az mostani, se az utan keowetkeozendoe Mestereknek, Mestersighnek el weztesse alatt, es az Mester legeny se ssokadalom se Innepek alatt el ne hadhassa az Wrat, de ketth hettel annak eleotte megmongya az Wranak hogy el akar teole menny azonképpen ha innet mas Warosban akar mennys.

Decimus Quartus Articulus. Ha walame Mester mas Mesternek el zekeotth Inassat tudva nala tarttya, Negy forynt az bwntetesse, engedelem nelkül, kitth az Chehnek Ladayaban wessenek, es az Inast az eo eleoby Mesterehez wizza erezze, es ha az Inas az eo Mesteréhez nem akar wizza menny (okott nem

adhatwan Mesterihez) tahat senkynek ne legyen zabad megh tartany, hanem tellesiggel az Mestersigteol az Mesterek ky rekezzek.

Decimus Quintus Articulus. Hogy ha walaky talaltatyk, hogy mas Mesterteol alatomban wagy tytkon az Mester magahoz hynnaya, wagy hyttettneye az Mester legent az Mester Negy forynttal beontettessek, mynden engedelem nelkwl es az Cheh Ladayaban wessek azonkeppen az Legenys az ky az w Mesteriteol ez keppen el megyen, ez feleol megertt beontetese legyen es aztys az Czeh Ladayaban wessek.

Decimus Sextus Articulus. Az tanulo Inasokat az Cheh Mester hire nelkwl egy Mester se fogagya, hanem byzonysagh lewele leven Cheh pecheti alatth, aztol, az hol az Mestersigetth tanultta ebben penigh elyaryon ezteondeo altal es megh hoza tanulo lewelet ha nynchen melertt mynd az az tanuló Inasok teorekegyenek az eo Mesterinel az kynel tanultt, hogy megadgya neki ha walamel legen tanultt wolna kontár helyen, es Cheh lewelet akar zolgalny egy eztendeigh zolgallyon, es az Cheh ladayaban teggyen harom foryntot az wtan aggyanak tanuló Levelet neky.

Decimus Septimus Articulus. Hogyha valamel haborusag az Mesterek es Mesterlegen keozett tamadna, az Cheh Mester az teob Mesterekkel egyeott lewen eleikben hiwatwan es az fele keztek waló haborusaghnak ehvegezissire legyen hatalma az Cheh Mesternek, mynd az altal zabad legien az Waros byraya eleibe menny, hogy ha valamelik fel, welne magát igen megh teorheltettnek lenny az Chehnek walo bozusagaertth.

Decimus Octavus Articulus. Hogy ha az legen wagy az Inas, az Mestereket keryk hogy eözveo gyeollenek tartozanak az Mestereknek eozwe gyeolcseertth az Cheh ladayaban den. 25. zamlalny, az ki penigh az Cheh Mesterre a wagy walamelyekre walo bozusagaertth wagh hogy elegendeondeo Mestersegetth nem adhatth hogy az Chehben nem mehet huzon eotth penz bwntetese legyen engedelem nelkwl.

Decimus Nonus Articulus. Chyzmazianak walo beortth sokadalamban a wagi akarmely Ideoben ide az Warosra kytth hoznak, senky egy mas hire nelkwl az Mestereknek megh ne mergye venny, negy forynth byrssagh alatth engedelem nelkwl mel negy foryntott az Cheh ladayaban tegyek.

Vigesimus Articulus. Az mely Mesterek az Chehben wadnak az kyk itth Georeott laknak teobben ne legyeeek az Chehben az eott Mesternel, az kyk keozeol minden ezteondeoben, eggyk Cheh Mesterre walaztossek, es ha az eggik az Masik ellen tyztelettlen zott zolna mykor eggywtt wadnak az Cheh Mesternek hatalma legyen meghbwntettni harmynz kett penzel kitth az Cheh ladayaban tegyenek le.

Vigesimus primus Articulus. Hogy az Chehnek tulaydon Pechety legyen, mel pechetett oltalomert az Chehnek ladayaban tarthassek, es mel Pechyttel az Mestereknek hire nelkwl semmy level ne pecheteltesek.

Vigesimus Secundus Articulus. Wegezetre hogy senky ne menthesse magath hogy ezeket az Chehbeli Wegezesekett es teorwyneket nem tudta wolna, ezertt mynden kantorban az Cheh Mester. eozwe hya mynd az egez

Cheh Mestereketth legeneketh es Inasokatth mynd az Mesterseghben leowéok és ezeket az cheh leweliben megh irtth wegezeseket es teorwennyeket, es az teobbytth myndenestwl megolwastattny es magyaraztattny gongyya legyen az Cheh Mesternek rea, mynd az egész Chehnek keozeonsiges woltaertth es haznaertth, hogy senkyne menthesse magath, hogy nem tutta, es nem hallotta legyen, es az Chehnek ladayaba keozeonseges haznaertth myndenik wessen tyzenkett penztth es Zent Mihal nap wtan az Mester legen fel kellyen harom oran ejfel wtan, es is — megh estwe kylentz oran fekwgyek le, es kylentz oran haggya el az w Wra dolgatth.

*

Fennevezett csizmazia mesterek ezen czéh-szabályokat a pozsonyiakéból készítették s igy nyujtották be a győri káptalanhoz, mint akkorbeli győri földesurasághoz, mely testület azt elfogadván, megerősitve hitelesen a czizmadia-czéhnek kiadta, azonban a czéhtől megkivánta, hogy először szintén nehány forint ára viaszgyergyát vegyenek a székesegyház számára, — másodszor: hogy a czéh minden tagja Urnapján az ünnepélyes egyházi meneten megjelenjék, másként az általok szabandó büntetéssel fenyegetőztek.
kedden. A hiteles kiadvány kelt az 1604-ik év Quasimodo vasárnapja utáni

Ekkor a győri káptalan a következő egyházi személyekből állott: Iwanczy János székesegyházi nagyprépost, Megyerinus György olvasó-kanonok és vicarius, Lépes Bálint őrkanonok, az éneklő-kanonok üres lévén, Mathissy György Üdvözitőről nevezett pápóczi prépost, Makonwitth György szent Adalberti prépost, Chemetey István székesegyházi, Manoszlay Mihály soproni, Theomeol István mosonyi, Paukowytth György locsmándi, Altabak János pápai, Baksay István rábaközi főesperesek.

A szűcsmesterek pere.

— A 17-ik századból. —

„Az szücsmesterek czéhe egyfelől — másrészről penig Baiczy István között az bárány bőrök végett. Az szücsmesterek beadván privilegiomokat, feltalálják Birák uram benne azt, hogy idegen kereskedő ember — a szücsmesterek ellen szücsmesterséghez tartozandó mivekhez és kereskedésökhöz avagy árujokhoz ne adja magát senki, akár ki légyen az, — melyhez képest városi biró uram noha executiot tehetett volna, de az bárány bőrök megvételeken Szüts György városi Esküt okot adván az megvételre, Baiczy István hadnagy ahozképest vette meg az bőröket, vévén százat per Taller imperiál 16. — Tekintvén Birák uraim az privilegiumot, de kiváltképen Szüts György biztatását, melyet nem tagad maga is, ahozképest az bárány bőröket itélték az szücsmestereknek ily okkal, hogy noha Baiczy István hadnagy 16 Talléron vett meg százat: mindazáltal tartozzanak az szücsmesterek tizenhetedfél tallért afféle pénzt, melyel vétettek az bőrök, az hadnagynak fizetni, mivel ez ideig az ő pénze az az bőrökben állott, mely pénzt hasznosabb kereskedésre fordithatott volna hadnagy uram. Büntetését sem mondhatják ki birák uraim, mivel

nem vakmerőségből vétettek meg a bőrök, hanem az privilegium tartalmának tudatlanságából, és Szüts György mester tanácsából, mely tanácslásért és biztatásért ha szücsmester uraimék neheztelése accedál, vagyon az czéhnek büntetése, és az szerént járjanak ellene."

A téglaégetés iparjoga.

A káptalannak ősidőktől fogva volt Győrszigetben téglavetője, már a legrégibb Ortelius-féle térképeken úgy látjuk megrajzolva Győrszigetet az ő téglakemenczéivel. Jelentékeny jövedelmet hajtott ez az ipar a káptalannak, mikor azonban Győr váreröddé lett, a várkapitányság is állított téglakemenczét, különösen az erőd építésére és folytonos javítására. Egyszersmind nyereségesnek találván ezt az üzletet, a káptalan versenyét ki akarta zárni.

A hosszas pörlekedés vége az országgyűlésen dőlt el, hol a káptalan mint földesúr orvoslást keresett. Az 1741. 30. tczikk ezt meg is adta.

2. §. „Ő sz. Felsége a győri káptalannak, mint földesúrnak jogait helybenhagyván, nemcsak az eddig a győri katonatisztek által az említett káptalannak nagy kárával és sérelmével akadályozott téglakemencze építését, hanem az ott égetett tégláknak használatát és mások részére való szabad eladását is legkegyelmesebben megengedte.

3. §. A várbeli kemencze pedig *csupán azon vár kőfalainak javítására* háborítlan meghagyatván."

A győri molnárczéh irataiból.

Statutum 1788-ból.

„Mellynek ereje által ezen Szabad s Kir. *Győri Ujvárosban* lakozó Polgári Molnár Mesterek azon világos által látás mellett, hogy noha ugyan Mesterségünket Mindnyájan nagy Terhel a vizen üzzük és visellyük, mindazonáltal azon bévett vissza élés, hogy némellyek és Ugyan a' Tehetőssebbek az őrlőket az Helyrül az Malomban, és onnand Haza állitják, és mindez, mindpedig egyébb Fuvarozás által, Mellet az őrlőkért Szolgálnak, magoknak több őrlőket öszve szöröznek, Némelly Szegényebb Mesterek, akik ezen ugy szólván Robotot véghez nem vihetik, őrlés nélkül maradván, végső veszedelemre jutattnak, ezen veszedelmes vissza éllés, és végső lenyomattatásnak kiirtására nézve, egyes akarattal azt végeztük, hogy az Aratóknak, vagy más őrletőknek Buzájért vagy egyébb Jószágért akár minemü Szin vagy feltétel alatt is minden Dereglézés, és fuvarozás sem az Rábczán, sem a Dunán, a vagy a Rábán Szabad ne légyen, hanem Mindhogy ez Nagy veszedelmet okozna, végképpen Muljékel. Melly végzésünknek is erőssebb meg tartására, azokra nézve, Kik azt által hágni merészelnék, anyiszor 12 forint Büntetést rendelünk. Sőtt ezeken kivül ezen Büntetés alatt még e Következendőket is szorosan megtartani Kötelessek leszünk.

Először: Sem Arató, vagy nyomtató Részt, sem pedig egyébb örleni való Jószágot Faluról, vagy más Hellyrűl Győrön kivül nem szabad, és tellességgel megtiltatik, az Dunán alá, vagy fel, ugy az Rábán, és Rábczán Dereglével Hordogatni.

Másodszor: Sem az Szántó Földekre, és Tallóra, vagy egyébb rostálló Helyekre Csutora Borokkal, vagy Más ajándékokkal, és illyes Hizelkedésekkel eljárni és orzátlankodni sőt az őrletökknek Pénzeket Költsönözni és ez által az őrleni való Jószágot magához huzni Szabad nem lészen.

Harmadszor: Onnét alúlrúl mások által meghozott arató részeket, ebéddel, Borral, vagy Más Mesterséges álnoksággal az más Mester Társaiktul eltsábitani tiltva légyen.

Negyedszer: Valamely őrletőnek uttyát állani, az Utakon, Utzákon, és Hidakon leskelődni, azokat Csalogatni, és Magához kénszeritteni a fentt Kitett Büntetés alatt tiltva lészen, Hanem igazi Felebaráti Indulatbol ki ki az, őrletött, oda menni, Szabadon ereszsze, ahová őrleni való Jószágát vinni Szándékozik.“

A tordai molnárok ellen. 1813.

„Az Győri Ujvárosi, és Szigethi Nemes Molnár Czéhek igen Betsüs és Érdemes Tagjainak teszszük alázatos Tiszteletünket, és az Istennek Bő áldását kivánnyuk nékiek!

A Tordai Molnárok iránt bé adott alázatos Instántiankra aszt az kegyes Resolutiot nyertük a Miltóságos Uraságunktul, hogy a most jövő 1817-dik Esztendőre (hogy ha igen jó rendtartás fog közöttünk lenni, és a Molnár Legénység is jó szoros vigyázat alatt fog tartatódni, jobban mind ennek előtte) tehát reménységünk lehet, hogy a Tordai Molnároktul még szabadulunk, sőtt ha akarunk, azok helyeiket mi Occupálhatyuk. A — Tordaiaknak Instántiájokra pedig az a Resolutió jött nékiek, hogy, hogy mervén a Tordában engedelem nélkül a Malmaikat bé kötni, mikor az Idére már nekik a bé kötés nem volt megengedve? Melyért is hogy Méltók volnának onnan tüstént elparancsoltatni, de a Méltóságos Uraság könyörületességbül most az *egyszer!* a ki kötésig meg engedtte a nekiek ott való maradásokat, de minden Malomra 18 forint büntetést szabván ki, és igy minden Malomtul instantana 50 forintokat le kölletett nekiek füzetni, oly hozzá adással, hogy 24 forintot fog ha Nemes lesz füzetni, ha Nemtelen pedig 24 Páltza Ütéssel fog büntettetni, a ki tsak leg kissebb Karót az Uraságunk Partjában le verni bátorkodik. — Contractus már nem adatott nekik. — Ezen Resolutiokbul nyilván kiérteni a Tordaiaknak jövendő bizonyos el pusztulásukat — tőlünk pedig nem kivánnyo a M. Uraságunk hogy azoknak jövendő árendájokat füzessük, és életünket az által is sulosittsuk. — Nem szorul ugymond az Uraság azon füzetésünkre. A midőn tehát égéretünk szerint, a Méltóságos Uraságunktul nyert Váloszokat az Originalis Indorsatábul való értelem szerint tudosèttanánk a Titt. Urainkat,

vagyunk Gönyün 25. May 816. Az *Győri Ujvárosi* és *Szigethi* Nemes Molnár Czéhek igen Betsüs, és Erdemes Tagjainak, nekünk Drágo Collega Urainknak

alázatos Szolgáji
A Gönyüi N. Molnár Czéhbéli Társaság közönségessen.

TÓLDALÉK

Azon *Punctum*okhoz, mellyeket a' Czéhbéli Mesterek, és Legények Ő Felsége Kegyelmes RENDELÉSE szerént, ámbár azoknak Czéhbéli *Articulus*saik már vólnának, vagy azokat ezután ki-nyerni kivánnnák, szorgalmatos vigyázással meg-tartani köteleztetnek.

A' Mester-Emberekre nézve.

Elöször: HOgy az Esztendönként tartandó Czéhbéli Gyülekezetnek alkalmatosságával, a' bé vételekrül, és ki-adásokrúl a' Czéh-Mester által adandó Szám-adás, ennek nagyobb bizonyságára nézve a' Czéhbéli *Commissarius* Urak nem különben a' jelen lévö Mesterek által-is Neveik alá-irásával meg-erösétteséék, 's ekképpen a' Czéhnek Ládájában tétessék.

Másodszor: A' Czéhbélieknek a' külsö Tartományokban lévö Meserektül Levelek által a' Mesterségnek mivóltárúl, avagy akár melly Czéhbéli dolgok eránt értekezni tellyességgel tilalmaztatik.

Harmadszor: Az Inasok, Mestereknek halálok után a' ki-tanúlásoknak utolsó Fertály Esztendejekben más Czéhbéli Mesterekhez adattassanak, és igy azok által a' Czéhnek mutattassanak-bé, 's úgy szabadíttasanak-fel.

Negyedszer: Ha a' Czéhbéli Mesterek közzül valamellyik meghal, érette egy Szent Mise szolgáltassék, és a' Czéh által fizettessék-meg.

* * * * *

A' Mester-Legényekre nézve.

Elöször: KÖteleztetnek arra: Hogy Hónaponként a' magok Ládájokban négy krajtzárokat minden személy fizessen, azon Láda pedig három kúltsok alatt bé-zárva légyen, a' mellyek közzül az egyiket ugyan a' Czéhbéli *Commissarius* Urak, másikát a' Czéh-Mester, a' harmadikát a' Dékány-Legény magoknál tartsák.

* * *

Másodszor: Azok a' Legények, a' kik a' Bé-járási Gyülekezetekben pörlekedéseket, háborgásokat, vagy akármelly illetlenségeket el-követnek, másokat meg-vetnek, s engedelmeskedni nem akarnak, avagy Elöjáróikat; tudni-illik: a' *Commissarius* Urakat, vagy Czéh, és többi Mestereket illendö bötsülettel nem tisztelnék: az ollyanok húsz, harmintz, negyvenöt krajtzárokra, és ha vétkesebbek egy forintban-is büntetödgyenek; hogyha pedig még nagyobb *Excessus*okat követnének-el, nem tsak a' Bé-járásban, vagy Czéchben büntetödgyenek, hanem azon kivül, még a' Nemes Magyistrátusnak-is bé-vádoltassanak.

* * *

Harmadszor: A' Kalapos, vagy akármelly Mester-Legények a' Mesterektül ne várják a' Gyertya gyújtást, vagy az ébreszgetést, hanem magok szerént minden nap reggel öt órakor felkelvén, estve nyóltz óráig dolgozni köteleztetnek.

* * *

Negyedszer: Az ollyatén Mester-Legények, kik dologtévö Napokon henyélnek, vagy Hétföi henyélést, az az: *Blau-Mantag*ot tartanak; elöször harmintz, másodszor negyvenöt krajtzárokban büntetödgyenek, melly Pénz a' Legénységnek közönséges Ládájában tétetödgyék; harmadszor pedig a' Czéhben bé-vádoltassanak. Azomban az a' Mester, a' ki az illyetén vétkes, és roszsz tselekedetü Legényét bé-nem vádollya, két Forintokra a' Czéh Ládájában büntetödgyék.

* * *

Ötödször: Keményen parantsoltatik a a' Mester-Legényeknek; hogy Dologtévö Napon egymást ne látogassák, és a' Mühelyekben egyik a' másika munkáját ne fitymállya; nem külömben másokat a' Mühelyről el-ne tsábitson a' Kortsmára, egyébaránt az a' ki el-hivja egy Forintra, a' ki pedig el-mégyen húszonnégy krajtzárokra büntetödgyék.

* * *

Hatodszor: A' Feleségtelen Legények jó idején, 's korán? Nyárban tudniillik tiz órakor; Télen pedig kilentz órakor Haza takarodgyanak, másképpen elöször tizenöt, másodszor harmitz krajtzárokra büntetődgyenek és ezek a' Társaságnak Ládájában tétessenek.

* * *

Hetedszer: Ha a' Vándorló Legény minekutánna a' Czéh-Mesternél magát meg-jelentette, munkát nem találna, azon helységben három napnál tovább maradnia néki szabad nem lészen.

* * * * * *
* * *

Nyóltzadszor: El-érkezvén a' Vándorló Legény, 's valamellyik Mesternél munkát kapván, a' Bé-járásban legelöször tartandó Gyülekezet alkalmatosságával magát a' Legénység' Laistromában bé-iratni, és azért tiz krajtzárokat tartozzék fizetni; a' melly a' fel-szabadúlandó Tanitványokrúl-is értetödik.

* * * * * *
* * *

Kilentzedfzer: A' fellyebb emlétett mód fzerént öfzve-fzedett Pénzel akárminémü.Lakozáfokat, 's Vendégséget inditani tellyefséggel tilalmaztatik; hanem azon Pénz a' Beteg, és fzükölködö Legényeknek fegedelmekre fordittafsék, és a' bé-vételrül, 's ki-adásrúl a' Legénység Efztendöbéli Gyülekezetének alkalmatofságával fzám - adás adattafsék. Ki-adattatott Györött a' Nemes Városi Tanátsbúl Szent-Mihály-Havának 10-dik napján, 1781-dik Efztendöben.

N. K. Nemes Szabad, 's Királyi Győr Városának Fő-Birája, és Tanácsa

Ipari munkák hivatalos árszabása 1813-ból.

A czéhek korszakában az iparosok numerus claususa arra való volt, hogy tisztességes megélhetésüket biztosítsa s ne kényszerüljenek a versenynek sokszor öngyilkos fegyvereivel is vívni a létért való küzdelmet. Hogy azonban a fogyasztó közönség se legyen az árak tekintetében önkényüknek kiszolgáltatva, hatósági felügyelet gondoskodott a garancziákról s erre a törvényhozás maga adta meg az alapot, mikor az 1715. 15-ik t.-cz. elrendelvén, hogy:

„A czéhek kartelljai és önbüntetései, az összebeszélt áraktól való eltérés esetére, érvénytelenecknek mondatnak."

Sőt maguk a hatóságok állapították meg az iparczikkek és ipari munkálkodásnak szabott árait, melyektől való eltérést úgy az eladónál (munkaszolgáltatónál), valamint a vevőnél (dolgoztatónál) büntetéssel sújtották. Igy az iparosok versenye a legérdemesebb térre, a munka jóságára volt szorítva, mert a közönség azonos árak mellett természetesen a jobb munkát s megbízhatóbb iparost kereste.

Egy ily nagyon érdekes szabályrendelet van előttünk 1813-ból. *Győr* vármegye törvényhatósága állapította meg. Közöljük belőle néhány iparág azidőben gyártott főczikkeinek az árát.

A MESTER-EMBEREK MIVJEI ÉS SZEREK ÁRÁNAK ÚGY SZINTÉN A MOLNÁROK' TSELÉDEK ÉS NAPSZÁMOSOK BÉRÉNEK TEKÉNTETES NEMES GYŐR VÁRMEGYÉBEN

Az 1813-ik Esztendőben Böldog Asszony Hava 18-dik napján Szabad Királyi Győr Városában tartott köz Gyülése alkalmatosságával

L E T T

M E G H A T Á R O Z Á S A.

A' Mészárosokra nézve.

	fl.	kr
A' legnagyobb és legjobb nyers ökor börnek párja...	20	
Középszerünek párja	18	-
Kissebbnek párja	10	
Egy pár öreg Juh bör gyapjustúl.. .	1	-
Gyapju nélkül	–	30

A' Timárokra nézve.

	fl.	kr
A' legjobban kikészitett ökör börbül való Talpnak párja	32	-
Alább-való ökör bör talpnak párja 29 fl. egész	30	
Egy pár Borjú börnek hal-zsirral való kikészittéséért	1	30
Egy pár Juh börnek hal-zsir nélkül való kikészittéséért föstékkel együtt	---	21

A' Tsizmaziákra nézve.

	fl.	kr
Egy pár legnagyobb Kordován, vagy hal zsirral készitett Borju bör Tsizma selyem Sinorra	4	40
Valamivel kissebb	4	-
Ha valaki Kordovánt, vagy más bőrt ád nagyobb Tsizmára a' Varrásáért, talpért és béllésért fizettetik	2	-
Asszonynak való nagyobb Kordován Tsizma	2	40

	fl.	kr
Egy pár, Szolgáknak való legnagyobb Tehén bőr Tsizma	3	—
Borjú börböl Asszonynak való Fejellés	1	12
Férfiaknak való Kordován fejellés ...	1	40
Egy pár legnagyobb Talpallás . .	—	28
A Fejellésekre nézve értetödik, hogy a' fejeltetö maga fogja az hozzá való Szárt adni		

A' Magyar Vargákra nézve.

	fl.	kr
Egy pár hosszú szárú Halász sarú ...	3	40
Szolgáknak való öreg sarú	3	—
Ennél kissebb	2	–
Egy pár öreg sarú fejellés	1	40
Egy pár öreg sarú talpallás	—	40
Egy pár öreg Topánka	1	40
Egy pár öreg bör Kaptza	—	48

A' Németh Vargákra nézve.

	fl.	kr
Egy pár valós. bagaria legnagyobb sarú	8	10
Kisebb	6	—
Egy pár Borjú bör legnagyobb sarú ...	6	—
Egy pár, Férfinak való legnagy. Tzipellés	2	40
Egy pár legnagyobb sarú Fejellés ...	2	
Egy Férfinak való legnagyobb paputs	1	12
Legnagyobb sarú talpallás sarkokkal együtt	—	40

Horváth Vargákra nézve.

	fl.	kr.
Egy pár legnagyobb sarú	3	20
Kisebb	2	40
Egy pár legnagyobb Sarú fejellés ...	2	—
Legnagyobb Sarú Talpallás	—	40

A' Szíjjártokra nézve.

	fl.	kr.
Egy pár egész Frantzia Szerszám Szijj-Istrángokkal, hasonló Tartóval, Kantárral, egy szóval minpen hozzá tartozandókkal együtt fekete tsatokra, és Karikákra	32	—
Szíjj-Istráng és Tartó nélkül	16	—
Egész Sráglás farhám, minden hozzá való készülettel	16	—
Egy pár Szijj Kötöfék szára nélkül ...	1	40
Egy pár hátulsó Szijj-Istráng	8	40
Egy Lógós Gyöplü	1	10
Közönséges farmatring Nyereghez ...	—	48
Egy pár Kengyel Szíjj magánossan ...	1	—
Egy hosszú Bagaria Nadrág-Szíjj ...	—	36
Kissebb	—	8

A' Szütsökre nézve.

	fl.	kr.
Egy rövid Férfiú menténck bárány börrel való béllésétül és vörös Róka nyakkal való Prémzéstül	9	—
Ugyan ollyan béllés nélkül	6	—
Egy fekete prémmel készült Férfiúnak való nagyobb újjas Ködmen	4	—
Legkissebb	2	—
Egy Asszonynak való föstött újjas Ködmen ... ... -- ...	3	40
Egy pár Róka lábbúl készültt téli Kesztyü	1	—
Egy Erdélyi fekete Bárány börből készültt Lengyel süveg	4	—
Közönséges fehér börbül varrott süveg	1	30
Egy Róka, vagy Nyest bör tsávállásátúl	—	10
Egy Juh börnek kikészittésétül	—	12
Egy Farkas bör tsávállástúl	—	24
Egy Vidra bör kikészittésétül	—	18

A' Szür-Szabokra nézve.

	fl.	kr.
Egy legnagyobb embernek való szűr ...	6	—
Egy 17 és 18 esztendős Legénynek való	5	—
Egy öreg embernek való hosszabb Dolmán szür, a' millyent a' Han mellékiek és Rábaköziek viselnek	3	30
Egy kurtább mint a' Rábán kivül valók viselik	2	—

A' Magyar Szabokra nézve.

	fl.	kr.
Egy selyem Posztó menténck két felül gombkötő munkára nyári béléssel a' varrásátúl	1	40
Hasonló béllés nélkül	1	12
Egy selyem posztó újjas Dolmán Táférral két felül Szerszámra	1	20
Közönséges Posztóbúl való Dolmán ...	—	48
Egy nagyobb kerék Köpönyeg	1	20
Egy Salavárdi varrás	—	20

Mind ezeknek a' varrása minden hozzá adandókon kivül értetődik

A' Németh Szabokra nézve.

	fl.	kr.
Egy jobb Posztóbúl készült újjas és béllölt Köpönyeg nagy Gallérral ...	2	—
Egy közönséges Posztóbúl hasonló módra	1	30
Egy úgy nevezett Mülionér, vagy fél Frak varrása selyem Posztóbúl ...	1	40
Egy Lovagló Nadrág bőrrel burítva ...	1	20
Egy rövid Németh Nadrág, az az Bugyogó varrása	—	40
Egy rövid Jánkedli, vagy Spentzedli varrása...	1	15
Egy fein Leibli varrás	—	40

És itt-is a' kissebb Ruhákra nézve a' proportió megtartatik, és ezen varrások-is minden hozzá adandókon kivül értetődik.

Asszonyi Szabokra nézve.

	fl.	kr.
Egy Testhez álló hosszú Bunda varrása béllés nélkül	1	30
Egy vatérozott selyem Asszonyi Köpönyeg	2	—
Egy vatérozott felső Ruha (Ueberrock) Vata nélkül...	2	—
	1	—
Egy Asszonyi Spentzel varrás	—	40
Egy Szoknya varrás	—	18
Leibli és szoknya egybe varva	—	36

A' Vásári Szabokra nézve.

	fl.	kr.
Egy egészen kész Karasia, vagy közönséges posztóbúl való nagy Dolmán bélelve	7	30
Ennél Kissebb	5	20

	fl.	kr.
Egy setétkék Pukai posztóbúl készült és vászonnal béllelt nagy Dolmán ...	10	—
Egy Pukai világoskék posztóbúl legnagyobb Dolmán minden készülettel ...	9	20
Legnagyobb bélletlen Nadrág	2	56
Világoskék Pukai posztó újjas Leibli minden készülettel	4	—

A' Kalaposokra nézve.

	fl.	kr.
Egy koros embernek való, és első rendbéli közönséges Kalap bélléssel és sinórral	2	—
Kissebb	1	—
Jobb nemü gyapjubúl való pupos Kalap	2	—
Téli jó nyúl bőrbül selyem pupos Kalap	5	—
Egy közönséges Kalapnak a' föstése bélléssel együtt	—	20

A' Gombkötőkre nézve.

	fl.	kr.
Egy réf gömbölyű selyem Sinór	—	4
Egy réf selyem Sujtás	—	2_5
Egy réf selyem Fonyás	—	4
Selyem mentekötő	—	23
A' Teve szőrbül tsinált munka megegyez a' selyem munkával.		
Egy szőr mentekötő	—	8

A' Takátsokra nézve.

	fl.	kr.
Harmintzas, vagy-is a' Magyaroknál Tizenötös vászonnak, mellynek egy funt Fonábúl 4 réfen fellül lesz ...	—	12
Huszonnyótzas, vagy Tizennégyes, mellynek fonatja 4 réfet ád	—	11
Tizenkettős, vagy hatos	—	5
Nyótzas, vagy négyes	—	3
Párnának való egy réf szélességü Kittől	—	7
Legszélessebb Kittől, mint Sopronyon fellül szokják szűnyi	—	8
Sávolos Abrosznak réfétül közönséges formára	—	13
Kamuka szövés réfétűl	—	10
A' legszebb Krádlinak réfétűl	—	15

Mivel ezen Mesterség nagyon nehéz munkát kiván, és tapasztalás szerént jobbára mint Szegényck és nyavalások azért hogy jobban élhefsenek, bérekis jóval fellebb emeltetett.

A' Kötél-Jártokra nézve.

	fl.	kr.
Legjobb szálu Kenderbül Harang, Bor eresztő, vagy Csigára való kötélnek fontya	—	32
Alább való Kenderbül való kötélnek fontya	—	26
Dupla rudazó kötélnek öle	—	10
Egy pár hátulsó Istráng	—	32
Egy pár közönséges Istráng	—	20
Egy duppla kötőfék	—	12
A' legfeinyabb Spagátnak fontya ...	—	50
Az alább valóé	—	40

A' Kovátsokra nézve.

	fl.	kr.
Egy Lógós Kotsi vasazásátúl a' csináltató vasábul tsupa munkáért	16	—
Egy födeles Kotsinak vasazásátúl ...	22	—
Egy nagyobb Paraszt Szekér vasazásátúl	14	—
Kissebb magyar Paraszt Szekér vasazásától	12	—
Kotsi kerék vasazásért új vassal és puskázva	1	—
Egy első Kotsi Tengöl vasazásért Ruddal együtt	1	40
Egy hátulsó Tengöl vasazásért Bakkal együtt	3	—
Egy új Tsoroszla tsinálás	—	15
Tsoroszla nádolás	—	4
Egy Lántz szemnek tsinálása	—	1
Egy egész Talitska éasalása	—	36
Egy uj Ló patkónak felütésétül	—	5

A' hol a' Kovátsoknak különös haszonvételei vagynak, az ollyas Helységekbe a' Kováts a' Helységgel teendő Contractus szerént alább is tartozik dolgozni.

A' Lakatosokra nézve.

	fl.	kr.
Egy ajtóra való duppla fekete Pléh hozzá tartozandó sarkokkal, és hevederrel, és ennek felszegezésével	4	—
Egy közönséges Olmáriom, vagy Láda kults	—	18
Egy 16 egész 20 akóig Posonyi akós hordónak vasra való abrontsolásatúl	1	36
Egy 6 akóstúl egész 12 akóig	1	—

A' Sarkantyú Tsinálokra nézve.

	fl.	kr.
Egy pár Sarkantyú felverésétül	—	6
Egy pár közönséges Zabla	1	—
Közönséges Kengyel vasnak párja ...	1	—

A' Bognárokra nézve.

	fl.	kr.
Egy födeles Kotsiba való első Kerék	2	—
Egy paraszt Szekérbe való első Kerék	1	45
Első Kotsi tengöl Ruddal együtt	2	30
Hátulsó bakkal együtt	4	—
Egy Kotsiba való puszta tengöl	—	18
Egy barona	1	45
Egy első és kisebb Srágla	—	36
Egy pár Taliga kerék	1	15
Fürgetö Rakontza nélkül	—	15
Egy közönséges Paraszt Szány Bognár fájábúl	4	—

A' Fának, mellybül ezen Mesteremberek dolgoznak, most annyi nagy ára okozta, hogy a' Bérek-is fellebb emeltetett.

Az asztalosokra nézve.

	fl.	kr.
Két Személyre való festetlen ágy lágy fábúl	2	—
Egy Személyre való hasonló ágy ...	1	30
Egy föstött nagy Ruha láda	2	40
Egy közönséges hátos Szék föstve ...	—	32

Mind ezen Asztalos munkák fenyő fából értetődnek.

A' Kádárokra nézve.

	fl.	kr.
Fél akós hordó Pintér fájábul megabrintsolva	1	—
Egy akós ugyan Pintér fájábúl	2	—
Két akós	3	—
Két akós Káposztás hordó	2	30
Kuthoz való legnagyobb vödör		48
Tsap alá való edény		24
Egy fertályos Uborkás hordó		48

Mivel ezen Mesteremberek a' mesterségjekhez szükséges fákat messzérül szerezhetik bé, és akkor-is szározzan használhattyák, ez volt az oka, hogy Bérek fellyebb tétetett.

A' Föstökre nézve.

	fl.	kr.
Buza virág szinre föstött vászonnak réfétül	—	15
Jó féle külső Országi setétkékre föstött vászonnak réfétül		18
Jó föstékkel föstött gyapjúnak fontjától	—	30

A' Szitásokra nézve.

	fl.	kr.
A' legfeinyabb szőrü Szita	1	
Középszerü	—	36
Egy abrakos fa Rosta	-	18
Egy sürü vas Rosta	1	—

Az Átsokra, Kömüvesekre, Tserepezőkre és Kő-Faragókra nézve.

	fl.	kr.
Egy Áts vagy Kömüves Legények Sz. György naptúl fogva, Sz. Mihály napig, a' ki reggeli 5 órátúl estvéli 7 óráig a' munkában tartozik lenni egy napra, minden tartás nélkül fizettetik	—	45
Szent Mihály naptúl fogvást Sz. György napig reggeli 7 órátúl fogva estvéli 7 óráig egy napra a' maga Kenyerén fizettetik	—	33
Ugyan Áts és Kömüves pallérnak naponként két garassal több adatik mint a' Legényeknek.		
Egy Tserepező Legénynek (mint előbb)	1	
Szent Mihály naptúl fogva	—	48
Egy Kő-Faragó Legénynek (mint előbb)	—	54
Rövidebb napokba...		42

Az Tsavargó Legények előfzör páltza ütésekkek büntetődnek, azután pedig ha alkalmatossak, a' Katonák közé adattatnak.

A' Molnárokra néz e.

	fl.	kr.
Midőn a' Molnár négyféle Lisztet tsinál, akkor minden Posonyi mérő gabonátúl szita pénzül fizetessék a' Vámon kivűl	--	3
Fel hordó pénzűl pedig	-	1
Ha pedig egy vagy két Lisztet tsinál, akkor szita pénzt		2
Fel hordó pénz pedig	—	1
Égettborhoz, Pálinkához vagy Sörhöz való daráltatástúl, az egy vámon kivűl, semmi némü szin alatt kész pénzt nem lesz szabad venni.		
Alább való vagy-is egy mérő öröbb árpa kása tsinálásátul ugyan a' vámon fellyül	-	24

A vám alatt pedig mindenkor 10-ed értetődik.

Melly ekképpen lett meg-határozásnak folyamatjára a' mult új Esztendő napja fog szolgálni, olly formán, hogy az azt meg-előző Conventiok-is ezen mostani Limitatiora vétessenek. Hogy pedig ezen Intézetek annál inkább tökélletességre mehessenek, és mind az adók, mind pediglen a' vevők által, akár mely Tzikkelyeiben-is megtartassanak, rendeltetett.

Először: Hogy ezen meghatározás, vagy-is Limitatio a' Városban a' Városi Magistratus által az öszve gyülni szokott helyen, oda rendeltetvén minden Tzéhbéli Mesteremberek és más Lakosok, ugy az Helységekben is a' Helység Házaihoz parantsoltatván az ott Lakozók és találtató Mesteremberek-is, azoknak az Előljárók által kihirdettessék, kihirdetvén pedig Exemplárja, vagy-is valóságos mássa ezen Limitationak úgy a' Városnál, mind más Nemes és Nemtelen Községnél, minden ne talántán jövendőben támadható kérdéseknek megfejtésére maradjon, és tartassék-meg. Ekképpen kilévén hirdetve.

Másodszor: Megparantsoltatik minden Uraság Tisztyeinek, hogy a' Helységekbe az ezen Limitatió ellen történt Excessussokat azonnal ha tapasztallák, a' Járásbéli Szolga Biró Urnak béjelentsék, hogy ha pedig azon Tisztek tudva valamit elhalgatnának, annyifzor, a' mennyiszer 6 forintokra büntetődjenek.

Harmadszor: A' ki ezen Limitatiót, annak rendi szerint meg nem tartaná, légyen az adó avagy vevő, hanem vakmerőül által hágván, Jószágát fellebb adná, 's venné, az ollyatén azonnal az 1659-ik esztendőbéli 71-dik Artikulusnak értelme szerint, ha a' Jószág 12 forintnál többet ér, 12 forint kész pénzre, ha pedig annyit nem érne, a' Jószágának elvesztésére büntetődjék, ha pediglen valaki ezen büntetésnek vakmerőül magát ellent szegezné, az ollyatén, ugyan a' jelentett Törvény szerint, ha Nemesember lenne annyi 100 forintokba, a Nemtelen pedig 40 forintokba, valahányszor magát ellent szegezné, büntetődjék, melly büntetéseknek két harmad része a' Nemes Vármegye szükségeire fog fordittatni, az egy harmad réfze pedig a' büntetőnek fog adattatni.

Negyedszer: Nem tsak az adók avagy vevők, hanem ha netalántán valamelly Mesteremberek, avagy akármelly Tzéhek, nyakassan magokat ellent szegeznék, és a' Limitatio szerint dolgozni nem akarnának, avagy az ekképpen teendő munkát, vagy annak eladását, akármelly szin, vagy mód alatt akadályoztatnák, azok ugy fognak büntetődni, mint a' Nemes Vármegye rendeléseivel tusakodók.

Ötödször: Ha pediglen akármelly Mesteremberek-is, az elkészittésre nékiek adott munkát elrontanák, és az a' megvisgáltatás után, ugyan elrontattatnak találtatnék? ha a' készittető úgy kivánná, tartozni fog a' Mesterember annak illendő árát megfizetni. Hogy pedig

Hatodszor: Ezen meghatározás annál-is inkább tökélletességre mehessen, mivel hogy ezen Nemes Vármegyének majd tsak nem minden Mesteremberek által panaszképpen jelentetett, hogy a' Mesterségekhez kivántato Materiálékat, ugymint Bőrt, Gyapjut, Posztót és más effélét az árulóktúl a' Zsidók előre elkapdozzák, utóbb pedig ők felesleg való uzsorával kénteléttetnek megvenni, ugyan azért a' már fellebb-is emlitett 1659-dik esztendőbéli 71-ik és 1723-dik esztendőbéli 75-dik Artikulusok értelmek szerint a' Zsidók és más Idegenek az illyetén Jószágoknak a' Mesteremberek előtt leendő előre való elkapdozásátúl és megvételétül Confiscatiónak büntetése alatt tilalmaztatnak, és annak a' ki maga szükségeire, vagy mestersége folytatására fordittani, nem pedig nyereségre megvenni szándékozik, engedni köteleztetnek, de tsak ollyatén esetekben, ha tudniillik: A' Mesterember a' Zsidóval vagy más Kereskedővel éppen a' vételekben öszve jönne és a' Mesterember-is megadná azon Portékáknak kiszabott árát, egyébbaránt pedig az Országos vásárokon kivül-is szabad lészen a' Zsidónak, vagy akár kinek-is akár mit-is venni, hanem mindenkor a' Limitatió szerint köteleztetni fog azt eladni.

Hetedszer: Minthogy a' Mesterségek gyakoroltatásában, a' Legények gyakorta való változások-is nem kevés hátra maradást okozna, azon okbúl ezen Nemes Vármegyében, akármelly Mesterlegény-is köteleztetni fog azon Műhelyben, mellyben már egyszer beállott, legalább is fél Esztendőt tölteni, kivévén ha valamelly fontos és elegendő okok annak változását méltóképpen kivánnák.

Kiadatott azon T. N. Győr Vármegyének Fő Jegyzője Horváth Mátyás által m. p.

8. A népesség történetéhez.

Győri régibb nemes családok.

— A XIII., XIV. és XV. századokból. —

(A győri káptalannál s szentmártoni conventnél tett örök bevallási és a győrmegyei levéltárban található oklevelekből összegyűjtötte néhai Czech János Győr városnak volt bírája.)

Amely évben előfordul.	
1209.	Capi Demeter Tamás
1221.	Catlu-Opoch
1237.	Tóth-Rust Dénes
1251.	Pok Márton
1258.	Opour-Sike, Bessenyő
1259.	Banich, Zalak
1268.	Babunai Miklós
1269.	Puk Lukáts
1270.	Puk Tamás
1273.	Hedervári Hajderik
1311.	Venetsk Sándor
1318.	Szávay nemes jobbágy
1323.	Knehk Sándor
1324.	Venyiszk Simon
1325.	Knekk György
1325.	Ost Lőrincz
1325.	Peth Balás
1327.	Gugh Lukáts
1341.	Mockkus Egyed
1342.	Bendes Jakab
1348.	Varju Bened., Venyszk Simon
1349.	Magyar Pál, Ders N.
1349.	Varju Benedek, Nagy Pál
1356.	Némai János, Varju Gergely
1362,	Alapi György, Nagv Pál
1361.	Nádasdi László
1363.	Barbachy Balás
1363.	Menfen Lukács
1360.	Kathaly János
1360.	Zöthör Pál
1356.	Varju Benedek
1359.	Kathl Jakab
1360.	Baráthi Péter
1360.	Konth Miklós
1362.	gróf Desew de Pok

Amely évben előfordul	
1362.	Nagy Pál
1372.	Magyar Pál
1370.	Beyn Pál
1370.	Petenje Lukács
1370.	Téke György
1370.	Csehy Pál
1370.	Asszonyfalvai Miklós
1370.	Némai Kozma
1371.	Nagy Pál
1371.	Nagy János
1378.	Chykvand Péter
1378.	Zaap László
1380.	Rufi Péter
1380.	Pok Miklós
1380.	Kéczen Miklós
1381.	Mochkus Mihály
1387.	Zerechen Miklós
1387.	Beken N.
1387.	Kanizsai János
1394.	Pethene Lukáts
1395.	Mochkus Jakab
1395.	Zeme Péter
1395.	Mestelfalvi László
1395.	Zombó Miklós
1393.	Szolgach Mihály
1391.	Capi György
1391.	Bani Simon
1400.	Chykvand István
1400.	Sebes Ambrus
1400.	Szemere István
1403.	Eörs István
1404.	Eürken Sándor
1404.	Eörs István
1404.	Némai Mihály
1404.	Némai György

Amely évben előfordul

1413. Pok Ferencz
1415. Barich Balás
1420. Zerechen Pál
1420. Makus N.
1426. Nemes Tamás
1426. Nemes Péter
1454. Groff Zsigmond
1454. Zöthön Mátyás
1454. Zöthön Miklós
1454. Narap Antal
1458. Mirgess Mátyás
1458. Katzor János
1429. Pok Jakab
1448. Baczár Kelemen
1448. Petheő Péter
1442. Babna István
1451. Katz János
1453. Ujlaky Miklós
1453. Rozgon János
1448. Koronczói Gergely
1448. Koronczoi István
1448. Koronczoi György
1457. Kolos Jeromos
1459. Beuny András
1463. Kaczor György
1463. Porkoláb Péter
1458. Mérges Mátyás
1458. Hosztffy Ferencz
1472. Groff Zsigmond, bazini
1484. Dóczy Orbán
1481. Bezy Lőrincz
1481. Pok Simon
1481. Inasz Pál
1481. Koronaj György
1481. Mosly Pál
1481. Gali János
1476. Hederváry Oszwald
1476. Hederváry István
1491. Hederváry Miklós
1469. Haly Domonkos
1469. Dragffy Bertalan
1469. Török Imre
1485. Kolgyáry György

Amely évben előfordul

1465. Bani Imre
1489. Enese István
1489. Enese János
1489. Enese György
1489. Bán Péter
1489. Török János
1489. Török Barnabás
1497. Mathay Bertalan
1497. Wyzar Péter
1497. Wyzar Mihály
1497. Poky Antal
1497. Haly János
1497. Mosty Pál
1497. Marczaltew Mihály
1472. Kaczor György
1472. Mérges Miklós
1472. Thurócz Lőrincz
1496. Drágffy Bertalan
1496. Mindszenti Imre
1497. Wyzar Mihály uj szászi
1497. Wyzár Péter
1497. Poky Antal
1497. Haly János
1497. Theremes István
1497. Eurkem Oszwald
1497. Eurkem János
1500. Rozgon István
1500. Gereb Péter
1516. Koronczay Jób
1520. Hosztffy László
1520. Hosztffy János
1520. Hosztffy Bálint
1520. Hosztffy Domonkos
1521. Kanisay László
1535. Lypchey Gáspár
1535. Mocskus Egyed
1535. Lypchey Damion
1537. Bakych Péter
1537. Török Bálint
1513. Pok Boldizsár
1513. Kesergeő István
1548. Nagy László
1548. Eszthergethen Ferencz

Amely évben előfordul		Amely évben előfordul	
1548.	Ormos György	1583.	Backner Lukáts
1548.	Czyna Albert	1587.	Miskey István
1548.	Laki Bakych Péter	1587.	Sárkány Miklós
1531.	Horváth János	1587.	Saffarich István
1536.	Eszthergethey György	1587.	Dallos János
1536.	Szaway Tamás	1587.	Grebethy Gáspár
1547.	Thewrewk Bálint	1587.	Kun Miklós
1552.	Thury György	1587.	Nyáry Miklós
1539.	Zentiványi Sebestyén	1587.	Kethelyi Pál
1552.	Thermes Miklós	1589.	Peck Jeromos
1552.	Zény István	1589.	Kapra János
1552.	Wyncze Ambrus	1590.	Pychardi János
1552.	Dorko István	1590.	Szeghy Ambrus
1552.	Fodor Mihály	1590.	Szapari István
1552.	Thulok Gergely	1590.	Eörsy Menyhért
1552.	Chaby Farkas	1590.	Baracskay István
1552.	Koltyai András	1590.	Zöldessy Bálint
1552.	Gyarman Gáspár	1611.	Alapy Gáspár
1553.	Hathalmi N.	1625.	Bakócz Miklós
1553.	Tychardi Albert	1628.	Nagypadányi Mészáros
1553.	Cseszneky János	1636.	Beccani Virgil
1553.	Bakych Pál	1647.	Iványos Bandi
1567.	Alsoky László	1650.	Poky Gáspár
1503.	Marczalthöi Ágoston	1680.	Fördős Mihály

A régi győriek.

A győri polgárság ősei.

1600. körül túlnyomó részben magyar lehetett a város, magyarok tartották a hegemóniát úgy a városban, mint a megyében.

A város jegyzőkönyvét — melyet ekkor kezdett rendszeresen vezetni — magyar nyelven vezette. A megyei tisztviselők között az 1610-iki beszállásolás alkalmával csak egy akadt, a ki tudott németül.

A következő névcsoportok megerősitik ezt az állítást s egyszersmind elénk állitják a győri polgárság családfájának ősi ágait.[1]

Belvárosi (vár) háztulajdonosok 1567-ben.

— Az 1567-iki telekkönyv. —

Magyar-utcza. Mayer János katona, Szalay Mihály polgár, özv. Deák Ambrusné, Tap Benedek katona, Bácsi Egyed katona, Fazekas Kelemen katona, Berky Márton katona, Szabó

[1] A telekkönyvek Villányi után.

Péter katona, Bácsi Debincze polgár, Pozsgay Pál katona, Somogyi György szakaszvezető, Balogh Mártonné elhagyott özvegy, Szalay Lukács polgár, Bajusz Péter katona, Balogh Istók polgár, Schwartzman György landsknecht (lándzsás német gyalog katona), Schnützer Jakab landsknecht.

Szt-Márton-utcza. Weiszkopf Konrád hadnagy, Germánskircher Gáspár landsk., Böhemb Jakab sörmérő, Nagy Ferencz szakaszv., Zsokvay Péter kat., Szöcs András kat., Balogh Simon kat., Nagy Benedek kat., Szálas Imre szakaszv., Cseh Gyurka kat., Gyarmath Demeter kat., Brunner Farkas landsk., Schletstadti Moffert György landsk., Gyczy Péter szakaszv., Hase Vilmos pattantyus (Büchsenmaister), Standnester György landsk., Winkler Miklós landsk., Khüniger Konrád landsk., Hermann Kristóf landsk., Schlesinger Gergely landsk., Dreyling Tamás kat., Porth Marciss landsk, Betrall Gáspár pattantyus, Szokoly Ferencz kat., Rung Adorján lakatos, Ormándi János huszár, Basóczy András elhalt nemes, Nagy Mátyás elhalt kapitány, De Pent István landsk., Szanyi István kat., Balogh Ambrus kat, Szabó Benedek polg., Nagy János szakaszv., Zugató János, Karch György landsk., Asztermann Jakab landsk, Sándor katonai borbély illetőleg sebész, Brantl Miklós landsk, Altschmid Farkas landsk., Kuscher János fürdős, Dörrer Bernát pattantyus, Pudi András pattantyus, Wegdner Péter pattantyus, Gruber Pál őrmester, Maier Simon landsk., Zillai Haffner Máté landsk., Jakab nevü spanyol, Don Sondree spanyol katona., Werner Anta, landsk., Mülner János landsk., Bayr András landsk., Folli János landsk., Bernsteini Gorit Gergely, Kemsch János, Flamb György, Jung János, Reutter György, Semul Antal, Tarokin Pál, Szakács Pál, Kontzi Ádám, Muszathi János, Szánthó Gergely, Horváth István katonák.

Magyar-utcza. Borbély János kat., Imre deák, Nagy Orbán kat., Ácsy Bálint polg., Tóth Bálint kapitány, Nagy Sebestyén, Csuty István kat., Pribék János pannonhalmi várkapitány, Nagy Péter hadnagy, Horváth Lőrincz kat., Szöcs György polg, Márton Lőrincz özvegye, Gáspár Iván huszár, Worr György és Halász Péter kat, Kulcsár Péter kat, Takács Péter kat., Horváth Iván kat., Maróthi Lajos polg., Szalay Marton és Szabó Farkas kat.

Fehérvári-utcza. Özv. Balogh Jánosné, Tóth Mihály, Kurtz Lázár, Szabó Máté polgárok.

Uj-utcza. Horváth Antal.

Az oldalközben. Varga Pál polgár, Vörös Bálint, Folly Mihály landsk. Fodor Gergely, Binder Albert polgár, Molnár Balázs polgár, Szabó Máté kat, Trombitás Jakab kat., Vörös Péter polgár, Vincze Bálint polgár, Nagy Mihály polgár, Dallos Gergely szakaszv, Angermaier Kristóf várépítészeti jző, Aruon várépítésnél alkalm, János Angliából kat., Kleffei Gábor kat., De Cundal Bálint kőmives, Buday Jakab kat., Magyar Lukács kat., Salóky Balázs polgár.

Uj-utcza. Lébenyi prépost ház, Szalay Miklós polgár, Kalmár János polgár, Némethy Péter kat, Wirthuber György szertár legény, Kerthay Mihály és Ambrus kat., Szabó Lukács polgár, Szappanfőző Miklós polgár, Borbély András polgár, Góth János kat., Szabó Péter polgár, Csiszár István polgár, Nagy István kat.

Császár-utcza. Csiszár György polgár, Szalay Benedek kat., Ludas László polgár, Davey János, Stockhammer Flóris landsk., Ludas András kat, Tóth János polgár, Torok István kat., Horváth Mihály kat., Somogyi Péter kat., Bokon Domonkos polgár.

Császár-utcza. (Valószinüleg a másik házsor) Horváth András kat., Pécsi Mátyás kat., Denckh György landsk., Tóth Mihály polgár, Szabó György polgár, Tolnay Benedek özv., Képiró János kat., Thüring kapitány, Tamaskó Miklós huszár; Nagy Miklós és Bornemissza Tamás huszárok, Mészáros Balázs polgár, Cséplő Pál kat., Oszla Miklós huszár, Mészáros Máté polgár, Szappangyártó Miklós szakaszv., Koszvinces Gergely kat., Szabó János katona özvegye, Maróthi Péter kat., Szabó Mihály huszár, Csaplár Balázs huszár.

Felső közép-utcza. Szabó Imre huszár, Nagy Ferencz huszár, Vigó Bálint huszár, Kolos János huszár, Ferdinánd csesznekí várkapitány, Nyereggyártó kat., Simon Vitál polgár, Ötvös Miklós polgár, Szijgyártó Balázs polgár, Ötvös Simon polgár, Nagy Illés kat., Horváth Tamás landsk., Nagy Benedek szakaszv., Szijgyártó Mihály polgár, Szabó János és Benedek, Somogyi János és Dombay Benedek, Gregoroczky huszárkapitány, Rigll Lénárd markotányos, Fracken Ciprián landsk, Böhemb Orbán landsk., Deák Bálint polgár, özv. Várady Albert huszár, Karosi György huszár, Szalay Márton polgár, Iván, Gregeróczky ur szolgája, Nagy György Gregeróczky ur úr szolgája, Szabó Lőrincz kat.

Magyar-utcza. Gregorianszky István nemes, Szanthi Mátyás Pál huszár, Panthira Antal landsk., Nagy Mihály kat., Horváth György szakaszv., Szabó Ambrus naszádos huszár, Pribek M. kat.

Alsó közép-utcza. Kis-Horváth Mihály huszár, Kotzinger Pál, Sebestyén István polgár, Polgári iskola, Hardek gróf, Telekesi István, Kovács János, özv. Nagyné, Rácz Illés huszár, Csiszár István polgár, Bachuring Zsigmond landsk, Szurkos Gergely polgár, Szabó Márton polgár, Kovács Márton huszár, Kovács László kat., Szabó György kat., De Gros Jakab kőmüves, Widman György özvegye, Kremer Mátyás landsk., Seidel Ferencz, Rauner András, Eberhardt János, György áldozó pap és Nagy Lőrincz, Proyen János, Reveca Flóris landsk., Basy Péter, Rácz László, Szentpéteri András kat., Kiss Miklós koldus, Jeycy Balázs hajdukapitány, Csuty István hadnagy, Nagy György kat., Szappanfőző Márton, Szabó Péter katona, Horváth István huszár, Kalbalos és Himblekuty János, Haider Sebestyén landsk., Mihály Mester német kovács, Borbély Péter szakaszv., Pribék Tamás kat., Szabó Tamás kat., Szabó Balázs polgár, Berufuss volt harminczados, Meel György zászlótartó, Gróf Agroll Ferdinánd, Regensburgi János, Flunschart, Lovasok prédikátora, Sáfár Tamás győri biró, Antoni Márton huszár, Római császár felség harminczad épülete, Bornemissza Máté polgár, Kelemenföldy Péter, Szabó János polgár, Lakatgyártó Vincze polgár, Szabó Ferencz polgár, Szijgyártó Ambrus polgár, Miklós Bálint polgár Borbély Kristóf markotányos. Burgonion Vilmy Francisko markotányos, Király Mátyás polgár, Szőcs, Lukács, Rueber, Huberg. Eytring, Gál János káptalan ispánja, Asztalgyártó Balázs polgár, Borbély Imre polgár, Miklós Ferkó polgár, Kleff Kristóf markotányos, Fenger Ottó, Téglás János, Deák Bálint és Rigel Farkas, Hamer Bertalan, Wildersich Miklós, Kalmár Balázs, Szabó János és Szabó Benedek, Racinger Pál landsk., Regensburgi szakács, László deák, Ratzendorfer, Szabó István és Szabó Ferencz, Drinkó Albert, Khestenberg Ferencz bécsi polgár, Ötvös Simon, Szijgyártó Balázs pol., Szöcs Ambrus pol., Mészáros Lőrincz pol., Telekesi István, Szt-Ivánról nevezett templom, Gergely deák káptalan szolgája, Szabó Pál kat., Kalmár Ambrus özvegye, Szabó Gergely grófi szolga, Kalmár Dénes özvegye, Jakasics és Thury Gergely, Mészáros István pol. Szabó Gergely pol, Lobesch Mihály pol., Prépost ur és Kálmán deák, a magyar prédikátor háza, néhai Baranyai György, Szőcs János pol., Schaffniger Lőrincz landsk., Szabó János pol., Kovács András pol., János deák huszár, Nagy Pál huszár, Weider György landsk., Aicher Boldizsár landsk., Rácz Gábor, Turchó Lénárt, Seiffen Fülöp, Vogl Mihály, Salm bástya, Schreigg és Bernsrdorff N. lovasok, Krumpak István, Gebhardt András, Pauer János, Wutsch Mátyás, Schwengfelt Gáspár, Kolnitz Jakab özvegye, Geiszler András, Pellegsi Balázs, Jakasics ur, Rácz Péter, Lakatgyártó Boldizsár, Nagy János, Deutschdorffer lovas, Ő Felsége elhagyottan álló pinczéje, Kálmár Miklós polgár, Nyirő Bálint, Szarka Ezaiás, Terschin Lénárt kőműves mester, Ambrus deák, Bozzay Ferencz, Nagy János vámos, Szücs János polg, Omosz markotányos, Reutter Sebestyén, Glantzer Kristóf özvegye, Lochner Sevald landsk., Eruner Jakab landsk., Kertscher Walter landsk., Hälbli Pail landsk., Franck István landsk., Sigemnair Kolman landsk., Bürkmaier András landsk., Gál Benedek polg., Garócsi György koldus, Tóth Balázs, Hermcsmaier Farkas landsk.

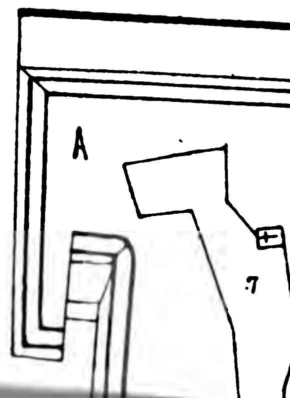
Uri-utcza. Nyereggyártó Jakab özvegye, Nagy Iván huszár, Kaufmann Vitál landsk., Spiesz Márton sütő és markotányos, Schőrtingi Beckhing Pál landsk, Lentzinger Ulrik landsk., Hamer Lipót landsk., Zsigmond Márton landsk, Zin Raphael landsk., Gleissenberger kapitány, Eckers Sebestyén landsk., Hann György landsk., Frank János landsk., Schmied György, Maurer Pál landsk., Wülmanstedti Hermann landsk., Bochmeier Vitus landsk., Spiesz Márton sütö.

Az Uri-utczának a hegyfelé eső része. Schrunkle Bertalan landsk, Fleischacker Gáspárné korcs., Zeller Sebestyén varga és polg., Proschauer kovács.

A hegyen. Ábrahám ur a landsknecht csapat prédikátora, Portner András landsk, Mostaller Rupert landsk, Feittner András ács és landsk., Ries Albert kádár, Wachtschreiber Benedek, Mihály János őrmester, Groff Pál landsk, Lützel János landsk., Kuen János landsk., Lengyel keresztes lovag háza, Märzo kapitány, Lukács áldozópap, Kranlnigi Erlinger Jánosné, Caplan János landsk.. Pitter Henrik landsk, Spitenbergi Ottavion kat, Dech Venczel, Borner Farkas landsk., Seidl Boldizsár landsk., Fierwind Vilmos landsk., Specht Kristóf landsk, Khain Dávid landsk., Palk Márton landsk., Lébenyi prépost, Lang Pál landsk., Zainer Ágoston landsk., Makauer János, Beraiti György, Mertl Vilmos, Zangenfried Márton, Gergely, Schultheisz, Schilling

Győrbelváros helyrajzához.

1. A székesegyház.
2. A Szent-István-, utóbb német-templom.
3. A Szent-Erzsébet-templom.
4. A szentferencziek Szent-István temploma (1655) és kolostora (1614).
5. A Szent-Ignácz-templom.
6. A Szent-Anna-templom (1666) és a magyar aggok intézete.
7. A püspökök, majd a várkormányzók kastélya a Dóczy-kápolnával.
8. A katonai éléshá[z]

Kristóf, Péter áldozó pap, a tisztartó háza, Tiering kapitány, Benedek áldozó pap, ezeken túl fekszenek a templom, katonai szertár és az egész várkastély (vagyis a mai püspökvár.)

Az Uri-utczának a hegy felé eső oldala: Preyer Mihály polgár, Kovács András és Nyirő István polg., Kalmár Frigyes.

Az Uri-utczának a hegy felől néző oldala: Borbély Mihály polg., Szappanfőző Gergely katona, Borbély György polg., Salamon Dénes bádogos.

Az Uri-utcza vége az innenső soron: Braun Pongrácz landsk.

A Zsidó-utczának a hegy felé eső oldala: Szalay Benedek polg., Szinay Pál polg., Kalmár Pál polg., Kalmár Albert polg, Wagenreiter Kristóf markotányos, Pirgl György, Reisinger György markotányos, Landskramer János landsk., Grosz Antal markotányos, Szabó Péter polg, Schmid György, Widmer Kristóf, Sándor György polg., Bakai Lajos polg., Diószegi Mihály polg., Nagy György kat., Huber János drabant, Schwartz János, Schmid András, Meitzenzall János, Korn Gergely, Märze kapitány, Hoff Tamás szabadcsapatbeli, Varga Gergely, Posch Kristóf, Posta istálló, Jäger Mihály, Mülner Mihály, Glaser Márton, Randorfer András, Kasz Tamás puskás, Röschen András, Praunner Menyhért, Mayr János, Fuchs Narciss, Küszinsz Farkas, Mosztovitz Bertalan, Prisz Jakab, Khain Dávid, Glaser és Grimb Farkas, Wallersdorfi Juncker Herman, Sporner Mihály, Mihály János őrmester, Szüsz György, Büchlperger Menyhért, Gerold Ullrik, Hueber Erhard, Riszmann György, Gruber Máté, Niffl Márk, Szántó Mata, Schneider Ulrich, Fallinger Albert, Böhemb Tamás, Weinmaier György magtárfelügyelő, Gensinger Mátyás, Lénárt Bálint olasz katona, Bütinger János, Leor György, Thiering Kristóf, Tiering András, Breisinger János, Türing Kristóf, Borbála asszony, Neupauer, Horváth István, Schmid Orbán, Muetmann István, Standenhertz Lénárt, Schmelcz Tamás, Stuhl Sebestyény, Rigl Joachim, Kheck Jakab, Thüring kapitány, Westhaus Jakab mészáros, Krauschanek Walter, Gottfried N., Steger Farkas, Szöcs István, Meysingi Gergely, Moschämer Farkas, Mészáros Bernát, Böhemb János, Seregbiró hivatal, Purisch Sándor, Gmalich Balázs, Osvald deák, Gergely deák, László deák, Kalmár Balázs.

Kalmár-utcza: Kaltenmarckt Menyhért, Preindl Henrik, Tragenreuter Kristóf, Grosz Antal, Reisinger György, Borbély Kristóf, Próy Mihály, Dorer Bernát (tüzér), Haás Kristóf, Nagler Miklós, Kramer János (előbb Stadl Jánosné), N. Sebestyén posztómetsző, Nyiró Mihály, e 13 kalmár és posztómetsző, Péter mester pattantyus, Kremsi Räckingi Márton, Marig György, Lutz János, Wapp Orbán drabant, Erszénygyártó Márton, Temporal Domonkos, Kramer Jakab landsk., Soma János, Strausz Lőrincz, Berckman János, Lambert N., Gaszner György, Hering János, Stadler Farkas, Tragenreiter Kristóf, Zermis András, Welsi János őrmester, Schütz Bálint, Kalmár András és Szabó János, Mentz János, Strobel György, Buchheimb, Premmer, Rueber.

A Kalmár-utcza egyik oldala a víztől (Dunától) kezdve: Hagern György, Hulffen Mátyás, Gerstdorfi György, Martheli Mátyás, Szabó Mihály polgár.

Kalmár-utcza: Gratiol ker. János markotányos, Prosbenger G. markotányos, Szabó J. polgár, Neu markotányos, Wölf Tamásné özv. és gyermekei, Borbély Imre, Öll Boldizsár landsk. Szabó István polg, Praidl Konrád markotányos, Borbély Miklós polg., Golzet Bertalan landsk., Gillig Hildebrand landsk., De Argentina Dániel, Prosberger Gáspár, Gratiol János markotányos, Heilingberger János kat., Phütner Lenárt landsk., Hösch János polgár, Spadt Lőrincz kőműves, Maladesta Benedek hadnagy, Stadler János landsk., Magdeburgi Bertalan, Szabó Mátyás vagy Cestein Ferencz, Drincke Albert, Velsi János strázsamester, Szabó Gergely, Hofer Gilig pattantyus, Riedl Farkas pattantyus, Seifrid György pattantyus, Profósz lakás, Öll Boldizsár, Steinecker Jakab pattantyus, Wolf Balázs pattantyus, Khirein Joachim polgár, Péter deák, Péter Miklós, Flemingi Kleff Bernát. Nürnbergi Peger Mihály, Züssersteini Huber János, Mülner János, Reiser Mong, Szabó Mihály, Tunckl Rueph, Szalay Jakab katona, Vadfogó Miklós polgár, Bőnyi János, Mészáros Gergely, Weickhard Péter mészáros, Pambhackl Ádám, Strobel György mészáros, Mészáros Ágoston mészáros, Mészáros Benedek, Gáspár Márton, Mészáros István, Seidl Márton, Mészáros Lőrincz, Gyenge János, Mészáros Antal, Vazul Ferencz, Mészáros András, Dallos Pál, Ábrahám Albert, Pandey János, Capra Balázs, Mészáros Jakab, Mészáros Bernát, Mészáros Péter. A mészáros czéh széke, Az élelmezési hivatalhoz tartozó két mészárszék, Klieber Márton, Pley Móricz, Scharding Miksa és Nagy Pál mészárosok, Varga Ambrus polgár, Szabó Kelemen

polgár, Borbély Stankosch Ambrus, Borbély Fábián polg., Szöcs István polg., Schlosser György pattantyus, Karl Ulrik landsk., Hanner Bertalan landsk., Paumgartner Sebestyén landsk., Varga Korlát Mihály polg., Vörös György özvegye, Kupher János tábori sebész, Brandstätter János polg., De Valentin Mihály felügyelő, Dreyer György landsk., Galgóczy András, Pár András landsk, Haasné asszony, Preisinger János landsk., Klemb András landsk., Posing mester özvegye, Nagy Ágoston özvegye, Nagy Ádám katona, Varg Miháy, Griesmüller János mester, San Marcho trombitás, Gratiol ker. János markotányos, Fischl Márton, Hartnags György, Baucker Ambrus gróf puskása, Somogyi János polgár, Anthoni Antal polgár, Tury György, Kalmár Dénes, Rácz Mihály, Turicht Antal, Kocsis Fábián, Szabó Gergely, Giertl Gáspárné, Schäffler Clanes, Fridant Jakab, Mosel Lambert, Lang György, Holler János, Steinfelder Gergely, Schmied György puskás, Köves István hajdu kapit., Anthoni György, Frölich Miksa, Sándor borbély, Fazekas György, Szalay Bálint, Sterrich János, László Péter, Szabó Gergely katona, Mihaly lakatos mester, Mihály mester, Jakasics ur, Szabó György szabó mester, Szabó György, Varga János, Fellendorfler Gotthard, Szántó Bálint, Pribék György, Téglás Margit, Győry Mátyás polgár, Lakatgyártó György, Ábraham Albert, Thiring Kristóf, Csiszár János huszár, Mészáros Ágoston, Eiszfeldt János, Varga Mihály polgár, Varga Orbán, Varga Mártonné, Varga Mártonné, Mészáros Jakab, Haller Márton törvény embere, Zweckenagel Mihály, Szabó Máté, Nyirő Mihály, András kovács, Paky Tamás huszár, Szabó Lázár huszár, Szijgyártó Balázs és Mészáros Ferencz, Jakasics ur, Hédey György, Pribék Tamás, Mészáros Ferencz polg, Szijgyártó Balázs polg., Józsa Márton pol., Varga Péter, Varga Pál, Mészáros Benedek, Piscntin Sándor, Pambhäck Ádám és Kolb Ulrik, Nagy Ambrus, Moschauer és Wallenstein, Schweinfurti János és Babocsa Tamás, Kristóf János, Péter János, Hülinger Péter, Rudolf János, Hansdorffer Sebestyén, Langbacher Farkas, Kis Gergely, Nagy István, Szabó István, Poky István, Carll János, Gazdag Miklós, Mészáros András, Oroszlán Mátyás, Horváth György, Damian Péterné, Marczaltői Miklós és Szigmatisch Péter, Wundő János és Mészáros Péter, Brandstätter, Vay Péter, Szőcs János, Bánki János, Anda Albert, Szabó Mihály, Caspar Antal csapatvezető, Péter kovács. Remisch Gergely landsk.

Győri polgárok 1600-ból

Az 1600. Esztendeőben, kik az geőry városhoz Irattak magukat die 5. Jung Biró uram Gregorius Szeghy, Benedictus Szeőts, Baltasar Szabó, Joannes Olasz, Stephanus Szabó, Joannes Szeőts, Thomas Kovak, Mattias Szabó, Emericus Varga, Nemess Christof, Mészáros, Georgius Szabó Giurkovits, Cismazia Albert, Michael Mészáros, Ludovicus Angarin, Martinus Kolompar. Stefanus Litertus, Paulus Kapra, Andreas Mészáros santa, Michael Szeőts, Stephanus Szeőts, Thomas Szabó, Gaspar Szijarto, Stephanus Szabó sánta, Andreas Tott, Simon Ciattkalmar, Michael Eöttvös, Johannes Mózes, Georgius Kovác, Christof Mészáros, Johan Baptista Bolla, Johannes Vagner kalmar. Claudius Tuller, Matis Tanaccer, Mathias Komies, Paulus Olasz, Petter Olasz süteő, Galliac Kapocin, Sixtus Plasty, Bernhartt Kraicer, Joring Tisler, Ádám Königch, Jörigh Krigly, Georgius Diószeghy, Lucas Lendvay, Paulus Paisiarto, Gaspar Vamos, Thomas Mészáros, Andrees Lakatjarto, Nikolaus Barbél, Gaspar Boor, Michael Barbély, Peter Lakatjarto, Stefanus Bornemisza, Ladiszlaus Szabó, Johannes Horvátt, Johannes Szappanfeozeo, Vince Lucas, Stefanus Barbély, Martinus Tallay, Mathias Cyszar, Andreas Bogdán, Gregorius Marton, Horváth Mihály, Barbély Mattias, Pál Gombkötcő, Banky András, Igly Kapler Johannes Barbély, Mészáros Gergely, Kertész Balas, Andreas Pallas, Pettrus Szijjartó, Fazekas Mihály, Fazekas Tamás, Kröner Giurko, Szabó Marco,

Fciervári Mihály, Ambrosius Feoldes, Jakob Bernhardt, Gaspar Prateneker, Pongratz Hofer.

*

Az 1600. után következő s példás renddel vezetett magyar nyelvű városi jegyzőkönyvek kötetei évről-évre egész tömegét tartalmazzák a város kötelékébe felvett polgároknak. A jegyzőkönyvkötetek utolsó üres lapját használták azidőben erre a czélra fel s ennek az egyszerü és sommásan ellátott közigazgatási módszernek ha volt is hibája, de az a nagy előnye is mindenesetre megvolt, hogy bármely pillanatban áttekinthető tiszta képet nyert a kutató szem erről a körülményről.

Kezdetben egyszerűen csak a nevek szerepelnek a kötetek lajstromaiban, hogy „X., Y. városi polgárnak iratta magát."

Később határozat formájában olvassuk a végzéseket, biró uram esküdt tanácsával fölvette a kifogástalan jelentkezőket a város kötelékébe s a notarius bevezette neveiket a lajstromba. Utóbb rendesen be lett az is vezetve, hogy mely városi polgároknak vagy polgárnak az ajánlatára történt a felvétel. Ime például egy kurta kis végzés róla:

(„Fiatt János ur kigyelmed irja bé az város közzé Vindich Jakabott Laurenchich Szabó Mihály úr recommondatiojára.")

Győrmegye uri népe 1611-ben.

Az előbbi adatokat kiegészítik a vármegye egyidőből vett azonos adatai. Győrváros egy része tudvalevőleg az ősmagyar értelemben vett várföldön feküdt, lakói eszerint nem a káptalan urasága alá estek, hanem a megye alkatrészét képezték. Látjuk is a megyegyülésen a győrieket szerepelni alább.

Az 1611-ik évi junius 21-én tartott megyei tisztujításon alispán lett Greberthy Pál, nemes birák: Torkos Péter, Szávay Tamás, Tóth János. Esküdtek: Dallos János, Giwrkovits Szabó György, Orross János, Orross Simon, Alsoky Márton, Szény János, Echy Mihály, Enessey János lettek, a jegyzőkönyv szerint egyszersmind assessores, azaz táblabirák. E tisztujításra az urak és nemesek a következőleg irattak össze.

1. *Egyházi rend.*

2. *Bárók és mágnások:* Révay Péter, Neáry család, Nádasdy Pál, Czobor Imre, Balassa Menyhért özvegye, Deörsffy István, özvegy Draskovicsné, özv. Lipchey Jánosné.

3. *Vitézlő rend:* Hédervány István, Marczalthevy Miklós, Amade Lénárt és Miklós, Uj-szászy, Vizazzy, Szeghy, Darabos, Runy, Saffarich, Sennyey, Somogyy, Poky, Pallér, Sitkey, Siey, Horváth, Lengyel, Sitkeyné, Stehenits, Szeczer, Bekén, Vincze, Grebethy, Pázmán, Dallos.

Győriek: Darnay, Barbély, Feöldessy, Torkos, Ballogh, Szabó, Mészáros, Tóth, Szűch, Szabó, Palfy, Vidak, Angrano. Tuczker, Baksay, Szakolczay, Beccaria, Bolla, Maklári, Hamar, Pozsonyi, Berkess.

Kis-Péczen: Csinty Bencze.

Kajáron: Keszeő és Romay.

Enessén: Enesseyek, Pathe, Drusza és Beödöghey.

Pataházán: Szávay, Szalay, Gyeőry.

Bácsán és Bajechon: Angrano máskép Olasz, Csepke, Bajchy, Mihályi, Varju, Szemethy, Szapy, Takás, Mészáros, Számbó, Ficzek, Nádasdy, Csesz-neky, Hölgyje, Téglás, Vida, Orross-ok, Bokor-ok, Berkes, Kebley, Fél, Czine, Marczi, Katona, Veöreös-ök, Csonka, Tóth, Nagy-ok, Cséry, Dékán-ok, Kiss-ek.

Zámolyon és Héderváron: Szabó-k, Szávay-ak, Alapy-ak.

Ásványon: Ásványi.

Babothon: Babothy, Hegyi, Csesznekу és Darkó.

Rácz nemesek: Rácz, Száva, Ábrahám, Damján, Lenárt Márton, Fekete.

Az 1617. évi telekkönyv.[1]

— Belvárosi háztulajdonosok. —

Szt-Rudolf-utcza. (Nemesség és polgárság.) Pallér Jeromos várkormányzói titkár, Csizmazia Márton, Csömete István, Pandelhofer Nicodem, Schart János vendéglős, özv. Szabó Palné, Csizmadia István, Preiner Janos főkapitány.

Szt-Rudolf-utcza. (Balsora a bécsi kaputól a piaczig.) Csizmadia István hajdu, Fekete Jakab huszár, Balogh István, Manglin János, Melkovicz Margit, Ivánczy János prépost, De Courier Franczisko kapit. és mérnök, Bakcsai István kanonok, Mézes István, Csizmazia Péter polg., Strobel Péter huszár, Pappio Jakab n. varga, Borbély István huszár, Miller György hadn., Laky Gáspár alispán, Angaroni Márton keresk, Király Márton, Borbély Jakab, Szöcs (Zwech) Ferencz polgár, Szöcs Gergely volt város biró, Beccaria Virgil, Borbély Miklós özv.

Szt-Miksa-utcza. Városház. Borbély Miklós huszár, Nagy Mihály, Horváth János polg., Jakasics András, Fekete Gyurkó hajdu, Sárközy Gergely huszár, Szegény Mihály polg., Horváth István, Nyereggyártó Gergely polg., Pordányi Jakab özv., Nagy Gergely huszár, Szöcs Mihály polg., Csiszár Markó polg., Csesznekі Gáspár huszár, Gáspár deák élelmezési ügykezelő, Klaris Péter m. szállásmester, Nagy Benedek huszár, Hussan Mátyás püspöki tiszttartó.

Szt-Miksa-utcza. (A középbástyától a piacz felé balkézre.) Szabó András, Ács Jakab, Kaptalan, Nagy Tamás huszár, Tallmayer György asztalos, Nagy Benedek huszár, Himmelreich György pannonhalmi főapát, Baranyai István vesprémi vajda, Nagy Vincze, Gál Benedek huszár, Ergely Ferencz veszpr. püspök, Rózsa Bálint özv., Jakasics András, Pázmán Ferenczné.

Szt.-Mátyás-utcza. Dannheimer Lajos kapitány, Nagy György polg., Szabó István, Nagy László magy. vajda, Vámos Gáspár polg., Csillag Péter hajdu, Lukács Szabó István polg., Olasz János polg., Tóth János polg., Schwarz Menyhért polg., Harmincz-udvar, Posztós Bálint vajda, Szabó Gergely polg., Szabó István, özv. Gáspár Istvánné.

Szt-Mátyás-utcza tulsó házsora. (A bécsi kaputól jobb kézre.) Cs. kir. épitkezési hiv., Nagyfalvy Gergely kanonok, Farkas kanonok, Feöldes Ambrus polg., Szabó János polg., Szabó János polg., Szappanfőző Márton polg., Borbély Gergely huszár, Saffarits Mihály tihanyi várkapitány, Angároni Antal polg., Szabó Balázs polg., Szabó István, Dallos János volt biró, Nagy János polg., Kollarits Ernő alkap., Gregoroczky Péter, Fővárta épület, Torkos Péter v. biró, Borbély István polg.

Szt-Albert-utcza. (A piacztól kezdve a középbástya felé a balsoron.) Feöldesy István komáromi magy. sereg biró, Csizmadia György polg., Gombkötő András, Csillag Bálint pannonhalmi várkapitány, Bolla ker. Janos keresk., Kollman Péter, Beccaria Virgil, Szt.-Ferenczіek kolostora, Kutassy Mihály csesznekі kapitány, Selyem Antal huszár, Csebiházi Ferencz huszár, Révay (Rebey) Péter, Prinzler Márton, Miklós György mészáros, Szijgyártó Pál huszár.

Jobboldali házsora. (A piacztól kezdve a közép-bástyáig.) Mészáros János polg., Tutzger János, Lengyel Boldizsár győri magy. kapitány, Sárközy András huszár, Forster Ádám polg, Szabó György hajdu, Langer János katona, Tornay Balázs vajda, György Ferencz, Kovács Balázs, Szittay András hajdu, Varga János hajdu, Iszapy Mihály, Darabos Mihály magy. kap., Balogh Lukács vajda, Latron Antal, Viziházy Ferencz hajdu.

A közép-bástyától köröskörül az uj bástyánál egész a Szent-János-utczáig. (Bástyasor. A várfalra néző házsor jobbkézről.) Gyulai János, Rhainitz Simon fuvaros, Schey András n. kat., Varga Márton hajdu, Fischer János fazekas, Kovács János hajdu, Kutasi János huszár, Kovács Márton hajdu, Egry István hajdu, Gál Gergely, Csesznеky György hajdu, Farkas Tamás huszár.

Szt-János-utcza. (Az uj bástyától a magyar-bástya mögött fekvő górvédig, Jobboldali házsor.) Baranyay Máté huszár, Baky István huszár, Trombitás Mátyás, Lendvay Lukács polg., Miklós Deák polg., Nagy László hajdu, Detschen Keresztély, Szijgyártó Péter polg., Toma János özv., Sós Bálint huszár, Gutsz István polg., Illés János hajdu, Szabó Illés hajdu, Varga István

[1] Az utczanevek analogiáját l. is I. a 102—103. oldalon

hajdu, Császár Péter hajdu, Mészáros Márton, Csibor György polg., Salamon András polg., Szőcs János polg., Nagy János huszár. (Ez utóbbi 8 ház — hét 1637-ben — utóbb a Jézustársaságiak collegiumának (ma a szent-Benedek-rendiek székháza) hátsó részéhez kapcsoltatott.) Antal deák özv., Szabó Márton polg., Varga Mihály polg., Soproni Miklós polg., Szabó András polg., Szabó Márkó, Gonter Bálint polg., Erdélyi András huszár, Kovács János huszár, Kovács Gergely, Szabó Péter polg., Wochner Ádám hajdu, Zsoknyay Péter polg, Nyrey Benedek polg., Torkos István huszár, Szabó György hajdu, Flammisch Bertalan.

Szt-János-uczta tulsó házsora. (A magyar-bástya mellett fekvő górvédtől az uj bástyáig jobbkézről.) Zsitnay Imre huszár, Sarkas István hajdu, Szalay Márton huszár, Szabó János polg., Saly György hajdu, Strittfurt András, Kovács Balázs hajdu, Tóth István huszár, Nagy István hajdu, Klain András bognár, Varga Imre hajdu, Szalay György polg, Giczy Márton huszár, Veorcos Péter polg., Varga János polg., Varga János polg, Varga János, polg., Szőcs Lukács polg., Héderváry István polg., Miklós Jakab polg., Poky Boldizsár, Szókay Gergely huszár, Szikár Gergely, Szabó Balázs polg., Feöldes Máté polg., Szentmártoni Benedek, Turóczy János polg., Tamaskó János huszár, Angolországi János, Szöcs Mihály hajdu, Szabó András huszár, Rácz György huszár, Szöcs Lukács huszár özv.

Az uj bástyától kezdve köröskörül a magyar-bástyáig. (Bástyasor). (A várfalra néző házsor jobbról.) Dombay Pál huszár, Geneber János, Poigenfirst Henrik, Heuraffel Kristóf ács, Mihály diák hajdu, Fehérváry István, Nagy Gergely huszár özvegye, Miklós diák szakaszvezető, Horváth Márton polg., Erdélyi György, nemes Szapáry István, Kis Péter polg., Horváth Gáspár m. szakaszvezető, Csiliz Balázs polg., Sopray János huszár, Kleinglas János n. kat., Pecher Tóbiás n. kat., Takács Márton huszár, Rupert János takács, Szabó Pál polg. özv., Imbsel Illés pattantyus, Gombkötő Gergely hajdu, Móricz Bálint hajdu, Szijgyártó Antal magy. szakaszv., Mödlits Gergely polg., Gerhardt Bálint patt., Heinich Péter patt., Keller János hadn., Lieben Farkas ezredporkoláb, Gerstmann Bálint patt., Sortin Péter irnok, Streitfurt András kat., Szöcs János polg., Mayer Mihály patt., Hackh Lőrincz kat., Wagner Heinrich őrm.

A várfallal szemben fekvő házak (és pedig a Szt.-Albert-utczától köröskörül egész a Szt.-Albert-utczáig balkézről). Kecskeméty Pál hajdu, Till János kertész, Görpruhel Hermann kat., Szabó Antal, Gergely deák m. vásárbiró, Szabó András, Bezi Benedek.

Szt-Erzsébet-utcza. (A szent-dombtól balkézre a székesegyházig.) Borbély Benedek polg., Tóth András m. városi jző, Tar Imre polg., Balázs deák hajdu, Borbély Gergely hajdu, Dobos Márton, Fehérváry Márton polg., Hegedüs János özv., Pálfy István huszár, Horváth György huszár, Borsos János hajdu, Mahots Benedek hajdu, Német Kristóf hajdu, Olasz Miklós polg., Gombkötő Tamás polg., Bősze Mátyás, Szöcs Benedek, Rézman Vincze takács, Hennyesei, Lőrincz m. seregbiró, Bornemissza István polg., Lehner Vincze patt., Beckh Mihály tábori jző, Haberle Bertalan kapitány, Sauerwein János kovács, Ludwig Bertalan bognár, Sattlederer János m. seregdeák, Haás János tanácsos, Borbély Kristóf keresk.. Imre deák özv., Geiger György kat. Mészáros Dávid polg., Pollanta György bécsi keresk., Pelckbo Gáspár keresk., Szöcs Markó polg. Fletzner Farkas patt. E ház és a tulsó sor között fekszik a Bold. szüzről czimzett székesegyház a körülötte fekvő temetővel

A Szt-Erzsébet-utcza baloldali házsora. (A székesegyháztól visszafelé a szentdombig.) Csász. kir. szertár, Balásffy Tamás őrkanonok, Pflaum Lénárt János német soltész, Bujáth Mátyás polg.. Nyilasy Bálint, Doik Mátyás sütőm., Gergely Dénes, Zaphot György n. varga, Mayer Illés, Magyar iskola-ház, Szabó István kápt. isp, Fehérváry János polg., Buday Mihály özv., Neumann Jakab altiszt., Szabó Mihály huszár, Mihály apát-kanonok, Mészáros Tamás hajdu, Alapy Lőrincz huszár, Szabó Miklós polg., Bándy György huszár, Csókay Gergely. Mészáros András, Kovács Tamás polg., Kis Tamaskó polg., Bandy János huszár, Makláry Márton huszár, Tóth András városi jző., Pribék András huszár, Zicsy János huszár, Göczy Máté Ferencz, Szőcs Lőrincz polg., Csomaky János, Nagy Imre huszár, Tóth János hajdu.

A Szent-dombi bástya mellett fekvő górvédtől balkézre a szertárig; a házak a várfalra néznek (bástyasor) Szaffarits Mihály huszár, Harischy Mihály huszár, Altabak kanonok, Nagy Mátyás hajdu, Viskó Mátyás hajdu, Guelman Eberhard kádár, Sturm János kat., Schwarz János kat., Ostermann Mátyás kat. ruhatáros, Miller Boldizsár polg., Ambt-

mann Gáspár musk., Teöreök Jakab huszár, Köntös János sopr pléb, Szabó Tamás, Jankó János, Győry János, Rechberger János dobos, Tamás apát-kanonok, Mészáros András polg., Csiszár János polg., Mészáros Gergely polg., Csillag Jakab huszár, a győri német katonák kórháza, Egry Márton polg., Gönyői Balázs polg, Kötős Balázs polg., Primus ihály polg., Csiszár Péter, Schmatzling Pál ruhatáros. Ez utóbbi ház előtt — nyilt helyen — három mészárszék áll, melynek jövedelme a kórházat illeti. Szabó Mihály polg. E sarokház előtt szintén két mészárszék lett felállítva. Heibl György kádár, Wirffel Lenárt halász.

A Dunakapu riadóhelye. Mészáros Tamás polg. özvegye, Borbély Mihály polg., Benedek István püsp. ttartó., Puchler Kristóf mész., Pirchner Kristóf patt, Neumeister András pattantyus.

Győrváros kereszt-utczái : Szt-Mihály-utcza. (A Dunától kezdve az uj-bástyáig jobb kézről.) Rechberger János kat. ruhatáros, azelőtt dobos, Télay Tamás apát-kanonok, Kis Tamás polg, Veöreös János, Miklós János polg., Stuel Bálint kötélverő, özv. Horváth Istvánné, Csiszár Janos, Nosztory János, Sos Imre, Ferenczrendiek kolostora és temploma, Kováts Balázs, Szabó János, Baranyay Márton.

Ez utcza másik oldala. (Jobbról visszafelé a Dunáig.) Farkas Tamás, Nagy Bálint huszár, Kovács Balázs, Szittay András, Szabados Ferencz, Laky Miklós és Jakab hajduk, Nagy Lőrincz huszár, Horvath György és Zimely (Bandy) János, Nyirő Olasz Ambrus hajdu, István deák polg, Győri János.

Szt-Sebestyén-utcza. (A kórháztól az uj bástya felé jobb kézről.) A két német zászlóalj kórháza, Mihály apátkanonok, Rézman Vincze, Csiszár István, Paizs György deák, Torkos Péter, Borbély Miklós, Racz Mihály m. kapit., Péter deák, Gombkötő András és Sárközy, Lakatgyartó János polg., Szijgyártó Péter és Tamaskó János.

Visszafelé a Dunáig (jobb kézről). Mihály deák, Miklós Balázs, Angolországi János és Deutsch K., Szalay Balázs hajdu, Buday Péter polg., Kránitz Balázs polg., Német Márton hajdu, Forster Ádám és Gömbkotő András, Korcsolyás Mihály polg., Szappanfőző Ferencz polg., Pázmán Ferencz, Nagy Mihály, Szöcs János polg., Csiszár Mihály polg., Borbély János polg., Nagy György, Csillag Jakab.

Szt-László-köz. (A görbe-köztől kezdve a piaczig jobb kézről.) Crispinó Jakab fésus, Torkos Imre polg., Veoreös Mátyás kanonok, Borbély Miklós özv.

A Szt-László-köz tulsó házsora. (A piacztól visszafelé a görbe-közig.) Városház, György deák.

Szt-István-köz. (A piacztól kezdve a császár-bástyáig jobbról) Borbély István polg., Czobor Máté polg, Posztós Bálint vajda, Lakatgyártó István hajdu, Szabó Illés Feöldes Máté, Szapáry István.

A Szt-István-köz tulsó házsora (Visszafelé a piaczig jobbról.) Erdélyi Gy., Borsos György polg., Szentmártoni Benedek, Illés János, Ballay György huszár, Putzger János polg.

Szt-Menyhért-köz. (A dunai várfaltól a Szt-Erzsébet utczáig balkézről.) Gönyői Balázs, Kötős Bálint, Buday Mihály.

A túlsó házsor. (Visszafelé a dunai várfalig.) Fehérváry János, Héjas Mihály.

Szt-Móricz-utcza. (A dunai várfaltól a piaczig balkézről.) Csiszár Isvan, Szabó István, Szabó István és Beckh, Mihály tábori jző, Kappel Rudolf polg., Ötvös László, Ötvös János m. vajda, Vasváry István polg., Beccaria Virgil

A Szt-Móricz-utcza túlsó házsora. (A piacztól visszafelé a dunai várfalig jobbrol) Szőcs G, Szabó Benedek polg., Mészáros Antal polg., Farkas kanonok, Pichler Lénárd polg., Hoffmann Konrád patt, Haberle Bertalan, Magyar iskola, Kórház közfürdő.

A bolthajtásos-köz (A Szt-Erzsébet-utczától a piacz felé jobbról.) Sattlederer János, Greüenberger András ném. katona, Tolnay János, Nagy Mátyás, Periger Gunter János, Mészáros Tamas özv.

A köz utolsó házsora. (visszafelé a Szt-Erzsébet utczának.) Szabó Benedek, Mészáros Antal, Farkas kanonok, Pichler Lénárt.

Szt-Lipót-utcza (A dunai várfaltól a piaczig balkézről) Schmaltzling Pál, Jakab olasz kéményseprő, Tolnay János polg., Thonauer Mátyás n. kat., Schammer Lőrincz, Szöcs Ferencz.

A piacztól visszafelé balkézről. Borbély Jakab, Sitelbossen Tiburcz őrm., Eötvös Sándor polg., Szabó Mátyás polg., Dallos Pál polg., Kalmár Simon, Haás (Sibenbürger) György, Mayer Illés, Heibl György, Szabó Mihály.

Halász-köz. (A dunai várfaltól balkézre a Szt.-Erzsébet-utczáig.) Heibl György, Klemm Orbán polg., Kulcsár Lukács kalmár, Mayer Illés.

Visszafelé balkézre. Zaphot Gy., Raucher Kristóf n. varga, Szabó Pál polg.

Szt-Anna-utcza. (A Dunakaputól balkézre a piaczig.) Özv. Mészáros Tamásné, Borbély Mihály polg., Zaphot Gy., Haas György, Kalmár Simon polg., Dallos Pál polg., Szabó Mátyás polg, Klein János altiszt, Prüclmayer Vilmos, Király Marton.

Balkézre vissza a Dunakapuig Angaroni Márton, Vincze Balázs, Csizmadia Lukács Lakatgyártó Mátyás polg., Pinzler Márton polg., Borbély Kristóf, Gergely Dénesné, Benedek István.

Szt-Mária-utcza. (A piacztól balkézre a császár bástya felé.) Dallos János, Kollonits ezredes, Trombitás Miklós, Nagy János és Hédervàry István

Visszafelé a dunakapuig. (Balkézről.) Szabó Pál, Huber Menyhért patt., Szijgyártó Péter polg., Szőcs Lukács, Antal deák, Szijgyártó Péter huszár, Szabó Simon polg, Strasser János keresk., Szabó Gergely polg., Szabó István, özv. Gáspár Istvánné. Borbély Kristóf polg, Borbély Kristóf, Schmeler Kolos kalmár, Csizmadia I. házáig néhány apróbb ház és bolt létezik.

Sz.-Márton-utcza. (A Sz. Rudolf-utczától balkézre a fehérvári kapuig.) Scharter János vendéglős, Szabó Márton polg., Szabó István polg., Pápóczy Gergely özvegye, átellenben a harminczad udvar, Szabó István polg., Horan Miklós börtönőr, Szabó Márkó, Szalay György.

Visszafelé. (A fehérvári kaputól balkézre a Sz.-Rudolf-utczáig.) Liben Farkas, Varga Imre, Szabó Antal, Szabó Besze János polg., Balogh György polg., Borbély György, Kovács Menyhért. Schlag Márton polg., Mészáros Lőrincz polg., Kalmár András vajda, Pandelhoffer N.

Sz.-Lázár-köz. (A Sz.-Mátyás-utczától balkézre a magyar bástya melletti görvédig.) Nagyfalvy Gergely kanonok, Gempel Menyhért, Fehérvári Mihály polg., Flammisch Bertalan és Zsitvay Imre.

Kis-Közök. Szt.-Ferencz-köz. (A Szt.-Miksa-utczától a Szent-dombi bástya mellett fekvő görvédig. Szöcs Máté huszár, Horváth István huszár, Vajda Kristóf.

Görbe-köz, később korcsolyás-köz. (A Szt.-Miksa-utczától a Szt.-Erzsébet-utczáig jobbról.) Szöcs Máté, Bogárdy Gergely hajdu, Nagy Gergely huszár, Nagy György huszár, Szalay Márton polg., Tóth János polg, Somogyi Imre huszár, Bogárdy Gergely hajdu, Nagy Lőrincz, Stuchl Bálint, Matkovich Péter hajdu, Ötvös János hajdu, Albert András polg, Németh Márton polg., Steiner Gergely Asztalos, Szíjgyártó Jakab polg, Borbély János. Csiszár István, Csanaky Farkas hajdu, Hennyasy Lőrincz

A Görbe-köz másik házsora. (A Szt.-Erzsébet-utczától a Szt.-Miksa-utczáig jobbra.) Beccaria Virgil keresk., Győri István hajdu, Jakasics András, Gunter Vincze takács, Vogel Mihály sütő, Szöcs Mihály polg., Német Tamás polg., Horváth J., Varga Balázs hajdu, Treiber János kat., Szalay Balázs hajdu, Kállay György, Kláris Péter, Grill Mihály kat., Türck György János kat., Beccaria Virgil.

Szt-Imre-köz. (A közép-bástyától a Szt.-Ferencziek kolostoráig balkézről) Riemer Benedek kat., Kalmar Simon, Révay N, Nosztory János huszár, Szabó György huszár.

Balról visszafelé (a kolostortól a várfalnak.) Bándy János, Varga Gergely, Bársony Imre, Pál Péter huszar, Torkosné kertje, Gergely deák.

Szemét-köz. (A Szt.-Miksa-utczáig.) Micsy Miklós hajdu, Mihály apátkanonok. Horváth Jakab.

Szt-Margitköz. (A dunai várfaltól jobbra a Szt.-Erzsébet-utczaig.) Csellev János m. ügyvéd.

A másik házsor. Pribék András, Köntös Janos v. kanonok.

Szt.-Péter-köz. (A Szt.-Albert-utczától jobbkézre a Szt.-János utczáig.) Deák Péter huszár, Balázs Vincze huszar.

A másik házsor. Fejérváry János huszár, Horváth Mihály polg., Boros Máté polg.

Szt-Borbálya-köz. (A Szt.-Péter-köztől jobbra a Szt.-Sebestyén-utczáig.) Német János, Strausz Sebestyén katona.

A másik sor. Fodry János.

Templom- vagy Kolostor-köz. (A Szt.-Mihály-utczától a Szt.-Sebestyén-utczán át a piaczig balkézről.) Bolla ker. János, Deák Péter pannonhalmi vajda.

Visszafelé. Csiszár János.

Szt-Nikodem-köz. (A Szt.-Anna-utczától a Szt.-Rudolf-utczáig jobb kézről.) Varga Gergely polg., György Miklós, Rauch János tábori sebész, özv Farkas Jánosné, Tein Konrád keresk., Härdt János altiszt, Csiszár Mátyás.

A tulsó házsor. Fischer Gergely esztergályos.

Sz-Jakab-köz. (A piacztól a bécsi kapuig balkézre.) Szabó György, István deák, Hajdu Miklós, Posz ós Bálint vajda, Csókay János polg., Mészáros Mihály, Jós András hajdu, Nagy László, Horváth György huszár.

Visszafelé a piaczig üres telkek

Sz.-Ilonaköz (A Sz.-Mária-utczától balkézre a Sz.-Márton-utczáig) Horváth György huszár, Német Szabó Máté, Szalay Mihály.

Visszafelé a sz. Mária-utczáig. Döbrősy Szabó György.

Szt-Fülöp-köz. (A Sz.-Mátyás utczától balra a Sz.-Lázár-közig.) Balogh Gergely orvadász. Szappanfőző János polg., Vincze Ambrus huszár, Erdélyi András huszár, Alföldy János hajdu, Baksay István apátkanonok, Vásárhelyi János, Talyigás István polg, Buday Márton vajda, Nagy Gergely polg.

Visszafelé a Mátyás-utczának. Passy Sebestyén polg., Buday Gergely, Szabó Gy. hajdu.

A peczegödörköz, (A peczegödörtől jobbra a közkimenetéig, vagyis a Vilmos-köztől a Rába felé.) Klesz Jakab hajdu, Pósta Márton polg., Morgenroth Mátyás kat., Rechberger János fegyver-csiszár, Mayer Tamás kat., Donner Márton sütő, Pfeffer Lőrincz neje, Pandelhofer Nikodem kap., Achmayer Tamás szerszámlakatos, Käsz Ábrahám.

Jobbról visszafelé a Szt.-Rudolf-utczáig Doderer Mihály patt., Lewenzer Farkas kat, Sagmeister Menyhért kat., Gollner Jeromos Schwarz Bertalan, Boll György, Hoff Kristóf polg.

A bécsi kapura néző házsor. Seltman Fülöp, Boll György fegyver-csiszár, Schwarz Bertalan postamester, Goller Jeromos orvos, Lewenzer Farkas kat.

A Káptalandomb felvétele. Szt-Vilmos-köz (A peczegödörtől a dombnak vonuló házsor balkézről.) Mayer Tamás kat., Sunbrig Kristóf asztalos, Hueber Gilgács, Widmayer Máté, Cs. kir. éléshàz

Jobboldali házsora Paksay Péter.

Szt-Bernát-köz v. utcza Bánky Mihály polg., Burckhardt Bálint törvsz. esküdt, Lobenseer János patt.

Lépcső-köz Baranyai Péter kanonok, Francisco de Curier kapitány

Szt-Jeromos-köz. (Jobbról az említett Mózes házától folytatólag a mai n. papnövelő intézet hátsó részének telkén.) Lackner Pál gyógyszerész., Kutner Tamás mészáros, Nagyfalvy Gergely, Dezer Szórény kat, Kurz János kat., Fein Mihály kat, Hueber János közőrmester, Rauch János seborvos. Jakasics András kápt. jző., Lackner Pál gyógysz.. Zetel János mészaros, Hartmann György kat, Schmelzer András, Pfaffenhofer János

A tulsó házsor. Pozsgay Mátyás kanonok. Hueber János altiszt, özv. Schmid Gy.-né.

Szt-Ágoston-utcza. (A Sz.-Jeromos köztől balra a Sz.-Erzsébet-utcza és székesegyház felé, jobboldali házsor.) Kuttner Tamás, Reich György kat, Pozsgay Mátyás kanonok, Fröhlich Silveszter fuvaros, Puxbaum Paulina.

Másik házsora Hartmann György, Kristóf J Mátyás kat., Trinksgelt János, Beber János kanonok, Karánsebesy Ferencz püspök-szakács, Schmidt Dániel patt, Muray Jakab polg., trombitás, Mencz Lőrincz, Peez János mészáros.

Másik sora Mencz Lőrincz patt. Steckel Kristóf szertári bognár, Peck János kat., Rapicz Gergely városi pálinka-égető. Erre a cs. kir. éléshàz s azután a cs. kir. várkastély (a főkapitány lakása vagyis a püspökvár) következik a hozzájuk tartozó melléképületekkel.

Az 1703. évi telekkönyv.

Szt-Rudolf-utcza. (A bécsi kaputól jobbra a piaczig). Pisterki-féle ház, Grf Eszterházy Ferencz, Grf Eszterházy Ferencz, Talián Sándor, Vásárhelyi Nagy Ferencz, Schok orvos, özv. Javorka Györgyné, Fürdős Mihály, Német Boldizsár, Korman Simon esztergályos, Rarch János ném. varga, Hochstock Mihály, Haberperger Kristóf, eszterg., Viszmár Pál özvegye, Hoffner György, Pilcz Frigyes.

A Rudolf-utcza balsora. (A bécsi kaputól kezdve). Mélt. özv. Frischenhauserné, özv. Kerlné, Tresch Vitus, Pápai pálosok, Karcsay Zsigmond, Borbély Imre, Pázmándy Gergely, Vitig György, Lendvay Dániel, Ható Márton, Langen János, Tavasz Gergely, Angaranó, Király-féle sarokház, Lebén János, Tarchi örökösök, Gindly Orbán, Főapátság, Berkes János.

Szt-Miksa-utcza. (A piacztól kezdve a bástyáig, balkézről). Városháza, Kamszfelder Jakab, Posch Gergely, Balaskó Klára Nagy Ferencz özvegye, Kup Erzsébet, Fürdős Péter özvegye, Csipszer Illés, Sidó Pál, Sakay Judit, Nemes György özvegye, Sulcz András, Hegedüs István, Pors Joachim, Pausz György, Knab Vitus, Fördös Erzsébet Györy Márton özvegye, Szabó Péter, Csik Péter, Schaczer Mária, Győrődi Ádám.

A Szt-Miksa-utcza másik házsora. (A bástyától visszafelé balra). Sider Simon, Sera Márton, Csipszer Menyhárt, Miskey István, Baranyay György, Djemer Éva, Domján Tamás, Horváth Ferencz, Závor Mária, Balogh János, Pázmándy Gergely, Magyar aggok intézete, Jordán Márton, Mányoki Ádám.

Szt-Mátyás-utcza. (A bécsi kaputól a piacz felé balról.) Nagy János vajda, Márton Judit, Szücs Péter és Pál, Brény Mihály, Hermann György, Kochy István, Mészáros György, Mányoky Ádám, Hochstock Mihály, Harminczad hivatal, özv. Frischenhauserné, Pozsgay Ferencz, Perszlényi Márton máskép Szabó, Saynovics Mátyás, Gindy Balázs, Farkas Mihály.

A Szt-Mátyás-utcza másik házsora. (A bécsi kaputól kezdve jobbról). Kármeliták székháza, Stansdorfi Henrik báró, Popardy Anna, Berdóczy Mátyás özvegye, Patonay Éva, Gleiner János szabó, Latrayter Mátyás sütő, Keszthelyi János, Bősze Mihály, Fogarasy János m. kat., Kövér Pál, Wolfart Mihály, Baranyay György, A Jézustársaságiak collegiuma.

Szt-Adalbert-utcza. (A collegiumtól a bástya felé balkézről.) Semberger Ádám, Csuhan György varga, Belkovich György csizmadia, Csell János gombkötő, Liptay Ferencz kanonok, Szent-Ferenczrendiek kolostora, Zichy Péter gróf, Vázsónyi Márton, Rechard kapitány.

Szt-Adalbert-utcza másik házsora. (A collegiumtól kezdve folytatólag.) Hajnal Ferencz, Gindy Orbán, A nemes ifjak convictusa, Marosy máskép Lakatos György, Iványos Miklós, Mlinarics máskép Szíjgyártó Ferencz, Holczgartner Keresztély, Chernek János fésüs, Torkos János, Daróczy István, Czemtner Máté, Grf. Zichy István, Zámory János, Zámory György, Pár Jónás, Trupoly György, Dienes Benedek, Fejér Péter özvegye, Bellovits István, Teschner Bernát.

Szt-János-utcza. (Az uj bástyától a magyar bástya mellett fekvő górvédig, jobb kézről). Zatay Mihály magyar vajda, Stalberkovich János, Matiskó István, Bogyasiczky Miklós szűcs, Redecsy György csizmadia, Vukovics Pál timár, Jó János, Rékay Miklós, Bilákovics Katalin, néhai Bannyai Mihály özvegye, Kémlyei Mátyás kovács, Ekker Péter kerékgyártó, Halász Mihály, Tavasz Katalin néhai Taxony István özvegye, Szücs György, Horváth Máté csizmadia, Sigrovics Vargha György, Egerland Tamás kovács, Kanizsay András, Gombkötő Tamás, Sterkovics Szabó György, Bott Szabó György, Antalovics Jakab csizmadia, Sipos Erzsébet, Hochstock Mihály.

A magyar-bástya mellett fekvő górvédtől visszafelé. (Az uj bástyáig jobb kézről.) Kánitz Márton lakatos, Eredy Katalin, néhai Takó István özvegye, Sós István lakatos, Beber Mihály kádár, Kovács András, Karner Pál, Egerland N. Pilcz Frigyes, Csibenek Csiszár, Török András borbély, Vukovics Szijgyártó Ferencz, Vidovics Szabó Mátyás, Parlikovics András varga, Pesserer János kerékgyártó, Bene János, Babatich János, Viczay Ádám, Iványos Miklós, Biró János, Bertovics Ferencz, Szopkovics János, Császári Teszta János, Császári Tóth István, Gatich Ferencz, Praisz Péter kádár.

Bástyasor. (Az uj bástyától a magyar-bástyáig jobbról). Korencsek Szücs Mihály, Iloka Balázs néhai gy. vajda árváinak háza, Medve Szücs István, Herl Pál timár, Szinka Pál, Joanovics Szabó András, Szabó Kovács Márton, Sipos Csizmazia János, Horváth Márton, Gyégh György mészáros, Patron András csizmadia, Siday János csizmadia, Fejes István szűcs, Rigó István szabó, Kratler János lakatos, Orosz György csizmadia, Szenczy Márton csizmadia, Botkay János kereskedő, Kapronczay Gáspár, Kulcsár György csizmadia, Kovács János kovács, Kovács Péter, Langh Lipót, Peipam Ádám, Hagu Jakab hadnagy, Tar Márton, Pilcz Frigyes bábsütő, Jósza Katalin, Bess János nyereggyártó, Szita Mihály szabó, Keszte János ólomöntő.

Szt-Albert-utcza folytatása. (A közép bástya vonalán a Szt.-Erzsébet-utczáig). Márkus István, Kőszeghi István, Lengyel András, Bacskó Tamás mészáros, Győrődy Ádám.

Szt-Erzsébet-utcza. (A szentdombtól kezdve a székesegyházig balról.) Pázmándy Ferencz, Kutas István, Gazdagh János, Décsy Sámuel, Hamer Ferencz, Ács György hajdu, Csiszár György m. katona, Takó András, Vécsey János, Winglmayer Mária asztalos, Szakolczay Szücs György, özv. Pogány Ferenczné, özv. Sallay Demeterné, Pécsy Gergely, Horváth Márton, Kup Miklós, Nagy Ferencz, Oy Gottfried szappanfőző, Zorman Ábrahám, Balaskai-féle ház, Bacskó Ferencz, Paur András, Fiáth János, Kőszeghi Ádám, Svaidl Mihály, Bubnics Máté kanonok, Zichy Pál, Székesegyház.

A Székesegyháztól balra visszafelé a szt.-dombi bástyáig. Csász. emel. szertár, Lacza János kanonok, Nagy Mihály szt-adalberti prépost, Pagaly György kanonok s képt. dékán, Erdődy Ádám pápoczy prépost, Zechmaister Keresztély ács, Perger Zsuzsanna, Káptalani magy. iskola, Huszár István, Matusek András szkepiai püspök és nagyprépost, Öry György, Miskey János lovas kap., Jeney Péter magy. kat., Hamar János, Kovács Péter, Mik Lőrincz,

Lakatos, Pápay István magy. kat., Aurin Zsófia, özv. Kovács Miklósné, Hebe Lukács takács, Asztermann Mária, Csupi István, özv. Szabadosné, Szokács Ambrus özv. Czompó Györgyné, Ferenczy György, Pálfy János, Potonyi Ferencz, Ács György hajdu, Thurowszky György, Szek Rozina, Kis András, Büky Gergely.

Dunai bástyasor. (A fönti háztól balra kanyarodva a szentdombi bástyának s innét föl a székesegyház mellett fekvő kat. szertárig.) Szek Rozina, özv. Horváth Péterné, Praidl Kristóf, Kaszás György, Maiszky Jakab, Antalovics János, Imre István, Pausz Dániel, Mannsberger György mészáros, Bognár György, Öry Mihály, Már Miklós kádár, Hofman Katalin, Czaiszner András késgyártó, Pagely János, Biró János magy. kat., A német aggok intézetének Xenodochiuma, Frank János mészáros, Kovács Péter csizmadia, Matusek András nagyprépost, Jordán János kádár, Riderer Bertalan fürdős, Offner Gergely, Branigh Pál mészáros, Czoller János, Radics Simon, Tavasz Gergely, Trinckl János csizmadia.

Keresztutczák. Szt-Mihály-utcza. (A dunai várfaltól jobbra az uj bástyáig. A sarokházakat l. a megfelelő utczákban.) Leposa (Lakatos) Balázs, Zádory Ádám, Závor István, Laky Mihály, Kriságh János.

A Szt-Mihály-utcza másik házsora. (Az uj bástyától visszafelé). Fekete István, özv. Bogovics Illésné, Böröczky György hajdu, Vögyi János, Légrády Mihály.

Szt-Sebestyén-utcza. (A német aggok intézetétől az uj bástyáig) Az aggok intézete, Klepesch András timár, Szigler János kádár, Rohonczy Pál, Erdély Miklós hajdu.

A Szt-Sebestyén-utcza másik házsora. (Az uj bástyától jobbra a dunai várfalig). Gindly Orbán, Kont András, Nagy Péter, Csillag Ádám, Vaidemon Boldizsár, Hajcsek Miklós gombkötő, özv. Jankó Gergelyné, özv. Godócs Mihályné, Csudics Márton.

Szt-László- és (Szt-István-köz. (A görbe-köztől a piaczig, jobbról). Kopf Frigyes bábsütő, Sidor István kereskedő, Bannyay Mihály lovas kap. Károly János.

Jobbról (a bástyasortól visszafelé a piacznak s a görbe közig). Egyed Bálint szabó, Szabados András.

Szt-Móritz-utcza. (A dunai várfaltól balra). Kőszeghy István, Mekler Ferdinand, Semberger Ádám.

A piacztól visszafelé a balsoron. Feterly másképp Fajerberger János, Kiszely Miklós, Rábekker András mészáros, Herman András, Riderer Bertalan fürdős.

Az ekkoron már elépitett s ugynevezett könyök közben. (Schwibogen). Botth Mihály.

Szt-Lipót-utcza. (A dunai várfaltól balra a piacz felé.) Peyerl-féle örökösök, Boloman György, Phem Zakariás.

Visszafelé balkézről. Komáromy István gombkötő.

A halász-közben. (balra). Tiszta László.

Visszafelé balról. Stöszl János, Leber Antal.

Szt-Anna-utcza. (A Duna-kaputól balra a piacz felé). Simon György borbély, Bannyai örök, Vámosy Lőrincz, Stanczer Jakab lakatos, Wener Róza.

A piacztól visszafelé balról. Kárlóczy Márton, Ertty Ferdinand, Vargha Mihály, Lehner Mátyás kötélverő.

Szt-Mária-utcza. (A Jézustársaságiak coll. sarkától a bástyasorig. l. a Szt. János utczát és a bástyasort. Ettől a piacznak visszafelé balkézről). Makóczy Péter, Varsanyi István szabó, Lorecsics Mihály özvegye, Csupor György, Schopf Bertalan, Békay Ádám.

Szt-Márton-utcza. (A Szt-Rudolf-utczától a fehérvári kapuig balról). Perdics Péter, Kovacsics máskép Szabó Miklós, Gyurekovics Péter özvegye, Obmaur Simon kovács, Fiáth János, Weisz Tamás.

A fehérvári kaputól visszafelé balról). Király Mária, Zádory András özvegye, Lepoglavy Mihály csizmadia, Manyoky Ádám, Firsatz János csiszár.

Szt.-Lázár-köz. (A Szt-Mátyás utczától balra, a magy. bástyáig). Gyöngyössy Márton, Nyers István hajdu.

Szt.-Ferencz-köz. (A Szt-Miksa-utczától balra a szt dombi bástya felé). Mécsly János.

Visszafelé balról. Schmidt János.

Görbe köz. (A Szt.-Erzsébet-utczától jobbra a Szt.-Miksa utcza felé.) Potyondy Ferencz m. kat., Keresztény Péter szabó, Fábián Sándor szabó, Kis Mátyás m. vajda, Vargha Péter szabó, Kis Rózsás, Milner Ferencz kőműves, Pápay István, Termessky György özvegye, Kárloczy István csizmadia, Deáky János özvegye, Hegyközi Gergely szabó, Németh György szabó, Ráday Tamás csizmadia.

Visszafelé jobbról. Csuri Szabó Lukács, Panovics Lukács csizm. Horváth (máskép Korcsolyás) István özvegye, Nagymezey István csizm., Hordós István, Hajdu Márton.

Szemét- és Szt-Imre-köz. (A Szt-Miksa-utczából balra.) Török János, Krisanics György, Légrády Mátyás hajdu, Körmendy Mihály.

Szt-Péter-köz. (A Szt-Adalbert-utczából jobbra a Szt-János-utczáig.) Szomobory András, Némák János özvegye.

Visszafelé jobbról. Németh Mihály hajdu, özv. Erneszt Katalin, Kholp Katalin takács, Balonyai János csizm., Szontagh György.

Szt-Borbálya-köz. (A Szt-Péter-köztől jobbra a Szt-Sebestyén-utczáig.) Vajda Boldizsár.

A másik soron. Dobos Ferencz.

Kolostor-köz. (A piacztól jobbra a Szt-Ferencziek kolostoráig.) Strohmayer Konstantin, Farkas Mihály.

Szt-Nikodem-köz. (A Szt-Anna-utczától jobbra.) Petrowszky László, Vendly János, Csapó János, Nagy Mihály, Peyerl Jakab, Kemley Imre, Torkos Péter, Reinprecht Jakab.

A Szt-Rudolf-utczától vissszafelé jobbról. Szaidendorfer János.

Szt-Jakab-köz. (A piacztól balra a bécsi kapuig.) Langon Mátyás, Pold

Pál, Czeller János, Ugróczy Péter csizm., Farkas Ferencz csizm., Oswald Kristóf tiszttartó.

Visszafelé balról. Mogyorósy Márton csizm., Csupor János.

Szt-Ilona-köz. Szita János, Rigó István.

Szt-Fülöp-köz. Vitkó János hajdu, Csepi Márton özvegye, Staindorf alkapit.

A pecze-csatorna-köz. (Az Eszterházy gróf háza előtti csatorna torkolaától, vagyis Vilmos-köztől jobbra a vár alatt fekvő élésházi pinczéig.) Glavecs János asztalos, Wassermann Katalin, Plich Mátyás, Laibel János pattantyus, Kerspammer György, Witmann Mihály, Kájel Keresztély kádár, Langh Mihály püsp. vámsz., Vorleitner Keresztély.

A bécsi kapura néző házsor. (A Rudolf-utczai sarokháztól a közig.) Fessler Illés m. sereg-deák, Erkrád Zsófia, Galgóczy Ádám magy. naszados vajda, Karner árvák, Strubekker Lénárt sütő, Osztermann Lőrincz.

Szt-Vilmos-köz. (A pecze-csatorna torkolatától, vagyis Glavecs sarokházától folytatólag fel a dombnak balról.) Prumer Márton, Thanhoffer János sütő.

Szt-Bernát-köz. (A Vilmos-közből jobbra a Lépcső-közig.) Matusek András nagyprépost, Mikes Ferencz kanonok.

Visszafelé jobbról. Raitlinger János.

Szt-Jeromos-köz (jobbról). Guraby Mátyás kanonok, Hurecsky Márton, Godics András, Jobszt Erzsébet, Kaydi István, Bibics Márton kanonok, Diószeghy János, A káptalan háza.

Szt-Ágoston-utcza (jobbról). Papnevelő-intézet, Liptay Ferencz kanonok,

Visszafelé jobbról Püspöki székház, Franck Egyed, özv. Lakos Jánosné, Banics Péter, Kenigher Pál.

A Szt-Jeromos-köz (visszafelé jobbról). Szakács Ádám, Phamperger Pál pattantyus.

A bástyafalakra dűlő apró magánházak, (a cs. kir. kath. kvártélyokon kivül, melyek mellözvék. A bécsi kaputól az élésházi pinczéig.) Schmidt Jakab muskétás. Ochperger Péter muskétás.

A Dunakaputól a Szt-Dombig. Steblin János, Vázmán György n. káplár, Spászer Ferencz, Knol Jakab özvegye, Habersperger Kristóf, Vizmár Kristóf özvegye, Mayer János pattantyus, Kauszer Burghard, Schmidt Márton pattantyus, Redly Illés, Star Kristóf, Saywald Mihály, Már Katalin, Riedly Boldizsár, Naimer Gáspár káplár, Schaider Menyhért muskétás, Lokinger György, Kaszner Tóbiás muskétás, Krisich Mihály muskétás, Pan György, Mecséry Dávid. Ritlich Rimon, Härtl János muskétás, Prukner András muskétás, Ortner Pál pattantyus özvegye, özv. Prietl Katalin, Kvankó János muskétás. Recs Péter, Kertner János muskétás, Rayner Tamás muskétás, Haidu Mihály muskétás, Super Márton muskétás.

A Szt-Dombi bástyától az uj-bástyáig. Özvegy Pekl Teréz, Neustetter Mátyás muskétás, Stanczperger Pál musk., Paitl András musk., Raimmer György musk., özv. Hoffer Mátyásné, Kasztner Erzsébet patt. özv., Rebhan Borbálya patt. özv., Sember Ágnes özv., Kugler musk., Dotter György, Djarmann János német első őrmester.

Az uj bástyától a magyar bástyáig. Vimmer Orbán káplár, Kupner Mihály muskétás, Puntsz Vitusz musk., Knor Gáspár musk., Czingieszer Bálint musk., Pigner Menyhért, Pinkl István, Snaxler Pál varga és musk., Paiper Gáspár, Fumics Miklós, Moderer János musk., Puch árvái. Kramorics Éva özv., Roth Mihály musk., Harnitzky János patt. özv., Pusner Péter muszk., Maidl Ádám patt.

A ráczok Győrben.

A Vaicas Száva vezetése alatt idevándorolt s a káptalan ujvárosi földjén megtelepitett ráczok jogállását a következő szerződés állapította meg, melyet a bevándorlók a káptalannal kötöttek:

1. Az Racziok az Captalant feöldes Uroknak esmeriek keözeötteök, és Tiszteségbeli Birot es leghalab Negi Esküttcket ualaszanak, kiket az Uraknak be praesentallinnak. Ha azok az szemeliek Captalanbely uraknak teczeni fognak is, ha nem tehát Birosagra Negi mas szemelieket es 16 mas Személieket Eskütsegre ualot proponallianak, az kik közül az Nemes Captalan egi Birot és Negi esküttet ualaszon, az Biro és az Esküttek lassanak igazat keözteök. Hol penigh ualamely felnek az Biro es Esküttek eleöt let Töruennie nem techienek, tehat az feöldes Urok eleiben apellalliak, hogi ot szakadgion vege dolgoknak.

2. Noha ugi vagion hogi ennek eleötte azal obligaltak magokat az Raczok, hogi feienkent harom harom forintot fizessenek az feöldes Uraknak, nagi lennenek fizetesen uagi nem (t. i. zsoldos katonák a győri várőrségben). De mindazonáltal az kik az Geöry fizetesen lesznek, az kik chiak igen keuesen legienek, affeleknek kivaltkepen ur eő Nsga Instantiaiara és maga interponalassara az harom forintal ualo adozas megh engettetik. Ha penigh ualamellik masut Mezeőben (táborban) uagi akarmi fizetes uolnanak is ugian tartoznak a harom forintot megfizetni.

3. Hogi ha valaki Hazat el adgia, akarkinekis tartozik el uegezet harom forintot azon kiuül az haz arrabul 3 forintot a feöldes uraknak adny.

4. Az uer Birsagh felől tarchiak magokat az Magiar Orszagh Toruenie-chez, mely Birsagh az feöldes uroknak szokott iarni.

5. Ha mely Rácz magua szakattul hall megh, Magiar Orszagh Töruenie szerent az Marchaia Captalanra szallion.

6. A mi Ispaniunk feoben iaro dolgokban uagi valami nagi uetekben, ugimint gyilkossagban, lopasban, tolvaysagban és effele teöb sulios dolgokban az Captalan parancholattiabul megh foghhattia a Raczokat, az Bitangotis el ueheti tüleök, hogi vetkekert az Bitangalis el ne szokienek, az mint töb heliekennis Orszagunk Törüennie szerent; De azert az illienek felől ugian Törueni lattatik és az igassag kiszolgaltatik az Igazság latotul és Törueni tudo Emberek az Nemes Captalan.

7. Touabba ha az Szüksegh kivannia mindenüt mi mellettünk legienek, harmadnapigh ingien, tudnia illik hatariarasban és az szokasos Dezmanak be

szedeseben, és egieb effele szükseges dolgainkban, ha penigh töb Napigh keszeritetnenek mellettünk maradni, fizetesünkert keszen legienek szolgalni.

8. Az mi az Rhetek dolgat illeti az az Articulus helien marad t. i. kikj mind maganak szerezen penziert, mint az teöb Jobbagiok.

9. Az mi az Mester Embereket illeti az az Articulus helien marad t. i. Csizmasiákat, Kouacsokat, Szabokat és akarminemő Miueseketis, akar Racz akarminemeő Nemzet legien, ha masnak az Uivarosi Raczok kiuül miuel, akar tarchon miues Legent akarne, azt akariuk, hogi Cehben legienek az io rendtartasnak megh maradasaert, legent penigh ha az Cehben nem lesznek, ugian ne legien szabad tartaniok.

10. Hidakra, az Uiuaros Uczaianak töltessere, Varosnak keözcönseges szüksegere, tartozzanak segittseggel lennie, azonkeppen az nalok lako zöllierek is.

11. Az mi Capitan Szavat illeti elegediek megh az, hogi eő rea az Captalannak eleg tekintete vagion 's leszenis ha magát iol akaria uiselni. De hogi eő az Raczok Birainak, Esküttinek ez az teob Raczoknak paranchollion, es azok teöle inkab hogi nem mint az Captalantul fugienek, azt nem engediuk, hanem mitőlünk kell mint földes Uraktul halgatniok Az hadakban eleötteök jaro lehet, de it az Varosban az mi feöldes Urasagunknak igassaga ellen hogi nekiek akarmit is paranchollion, nem szenuediuk és nem is akariuk, hogi raitok egi Csiepetis hatalmaskodiek, mert ha effelet valamit chielekeszik, büntetese leszen.

12. Idegen Raczokat auagi akarmi Nemzetbol ualokat is semmiképpen is hirünk nelkul be ne fogadianak, mert illien helien veszedelmes effele idegenieknek es ioueuenieknek forgolodasok. Az iöueuenieknek penigh neveket behozak minden Nap kaputetel eleöt, egi auagi ket Esküt, az Captalan Urak keözül rendeltetett szemelieknek kezekben.

13. Hazakat is hirünk nelkul se egimasnak, se masoknak el ne adgiak, hanem Várasunknak szokassa szerent hirünke tegiek, hogi tudgiuk kik laknak varosunkban.

14. Ha az adot az el uegezet Napra az Biro nekunk be nem szolgaltattia és az Raczok utanuk iartottiak Ispaniunkat a sok Napozasokkal es haladekonsaggal, ugian az Ispaniunk hazakon eöket megh birsagollja. Az miues Emberek, ha magok szerent hazat birnak es zelliersegben nem laknak, harom forintal tartoznak.

9. Csapások krónikája.

Elemi csapások: földrengés, tüzek, vizáradások, pestisek.

1489-ből találjuk feljegyezve az első nagy *tüzet*, mely a várost elpusztította. Mátyás király a tűzkárosultakat hat éven át minden adótól felmentette.

1493-ban ismét *tűzvész* ütött ki, mely porrá hamvasztotta Győrt.

1508-ban *pestis* dühöngött, mely rémületes pusztítást vitt véghez.

1529-ben Lamberg Kristóf várkapitány Mohamed bég közeledtének hirére a vár ágyúit Bécsbe szállíttatta s a várat felgyujtatta. A *tűz* elhamvasztotta az egész várat s átcsapott a városra is, mely ekkor még nagyrészt faházakból állott. Leégtek a templomok, kolostorok is, úgy, hogy az egyháziak kénytelenek voltak jószágaikat elzálogosítani az egyházi épületek felépithetése végett.

1556-ban ismét nagy *tűzvész* pusztította a várost.

1566. Szent Mihály napjának reggelén nagy *tűz* támadt s a nagy szél miatt annyira elharapódzott, hogy a vár és város legnagyobb részét elhamvasztotta; nemcsak a sebesültek és betegek, hanem azok is, kik javaikat a tűz elől megmenteni iparkodtak, elvesztek. Növelé a rémülést az a rettenetes dörgés, melyet a bécsi kapu fölött készen álló s a lángoktól megcsapott 18 nagy ágyú elsülése okozott; a magyarok tábora közel lévén a falakhoz, az égő város házai tetejéről a szél által lehordott égő sziporkáktól meggyuladt és elégett. Tahy Ferencz várparancsnok katonáival együtt feláldozólag működött a lakosok holmiai megmentése körül, mi azonban nem akadályozhatá azon gyászos eseményt, hogy a várban és környékén levő német katonák a gyujtogatás gyanúja alá esett olasz katonákat leölték s ez által a lakosság közt még nagyobb rémülést idéztek elő. Ez alkalommal a Szent István templom toronynyal együtt romba dőlt, valamint a város tornya és órája is leégtek. A tűz után a város uj terv szerint épült fel.

1647. október havában ismét nagy *tűzvész* volt.

1656-ik Győr város felgyujtatott és egészen leégett. A kormányzó a házakat egyenes vonalba épiteni parancsolta, így lettek, — mi a várakban és régi városokban nagy ritkaság — utczái, főkép a bécsi és király-utcza oly egyenesek. Ezen tűz után gr. Szécheny György győri püspök az 1625-ben leomlott Győr bástyái felépí-

tésére hagyott 16000 frtból Montecuccoli fővezér a bástyát kijavíttatta és felépíttette s a fehérvári kapú felől több sánczokkal megerősíttette.

1670-ben a Rába *kiöntése* okozott nagy kárt.

1673-ban Ujváros egészen leégett.

A PÜSPÖKI SZÉKESEGYHÁZ FOGADALMI KÉPE.

1678-ban midőn I. Lipót Bécsből a pestis elől Linzbe menekült, az őt kisérő gróf Montecuccoli Raimond tábornagy a győri várba menetelekor egy leesett gerenda által halálosan megsebesíttetett s reá nemsokára meg is halt.

1686-ban a várban a tűzszerek műhelyében ütött ki a *tűz*, mely a várat egészen elhamvasztotta s a városban is sok kárt okozott.

1697-ben a vár ismét egészen leégett.

1709-ben Győrött nagy *pestis* volt, melyben a lakosság közül több ezer halt el. E szerencsétlen eset miatt az évi junius 7-től deczember 10-ig tanácsülések nem voltak s majdnem minden közlekedés megszünt.

Ugyanez a rettenetes csapás 1711. és 1739-ben ujra, de kisebb mérvben mutatkozott.

1718-ban nagy *tűzvész* pusztította a várost.

1740-ben hat hónapig tartó rendkivüli *fagy* tette tönkre a gazdaságot.

1753-ban *tűzvészben* pusztult el a város nagyobb része.

1763. junius 28-án *nagy földrengés* volt. Reggel 5$^1/_2$ órakor támadtak észak-nyugotról, dél-keletre a lökések oly erővel, hogy számos házon kivül a püspökvár tornya is bedőlt, a tőszomszéd Révfaluban oly szakadások és ürek támadtak — irják az egykorú feljegyzések — hogy azoknak mélységét mérni nem lehetett; a lakosok a vásártérre menekültek és itt, valamint a kálvária-hegy mellett felállított sátorokban tartózkodtak, a Duna rendkivüli nagy hullámokat vetett. E szomorú eset emlékéül és jövő megóvás végett Szent László napján egyházi szertartással Szent László király koponyája ünnepélyes körmenettel hordoztatik a városban s ez alkalommal következő ének zeng: „Szent László királyért! annak védelméért! Jézus Krisztus hallgass meg! földindulástól ments meg!“

(A püspöki székesegyház fogadalmi képe az előző oldalon.)

1764-ben nagy *árviz* sujtotta Győrt.

1765-ben *uj földrengés* jelei mutatkoztak.

1768-ban és 1772-ben nagy *árviz.*

1776-ban, 1778-ban és 1780-ban a várost majdnem teljesen elpusztító *tüzek* voltak.

1826-ban *jeges vizáradás,* mely a Dunán több mint 200 hajót és malmot összezúzott.

1830-ban szintén nagy *árviz,* mely febr. 27-től május 20-ig tartott, utánna *tűzvész.*

1831-ben *kolera.*

1843-ban nagy *tűzvész.*

10. Apróságok és furcsaságok.

— Győr történetkönyvének margó-jegyzeteiből. —

A győri várkapu már Szent-István korában is az országnak nyugoti főbejárója lehetett, ahol mindenek okulására hirdetett meg a király, amit mindenek tudomására szánt. Igy a lázadó Koppány felnégyeltetése alkalmából — mint a történeti részben megemlítettük — az elrettentő példa nyugoti hirdetőkapujául Győrt választotta. Igy, olvassuk ezt a régi pergamenten:

„Egyik részét kildé Isztragom kappura, az másodikat Veszprimé, az harmadikat el fel Győré, az negyediket el bé Erdélben, miért mind az egész országnak ellensége volt."

(Szent István legenda, Érdy-kodex.)

*

Rozgonyi Cziczelle. Ezzel a hősnévvel is nekünk szabad eldicsekednünk. A Rozgonyiak a 14-ik század végén s a 15-ik elején (László és István) Győrmegye főispánjai voltak. Rozgonyi István felesége volt a galambóczi hőslelkü asszony, ki férje urát Zsigmond királyt 1428-ban Galambócz ostrománál éjjel vezetett hajójával megmentette, amikor is

„Egy árva hang sem beszéli Zsigmond győzelmét,
Mind a világ, egész világ Rozgonyi Cziczellét."

*

Petneházy győri fiu volt. Minden város büszke a fiaira, méltán büszke lehet tehát Győr is arra a hires magyar vitézre, aki 1686-ban, midőn megtörték a török hatalmát s visszavették Buda várát, — első volt a vár bástyáin. Ez a Petneházy, aki a várormra az első zászlót kitüzte, győri magyar hajdu volt, ama 3000 válogatott vitéz egyike, kikkel *Esterházy* János várkapitány a Budavárát ostromló császári sereghez csatlakozott.

*

Mikor a városházát lefoglalták. Valami pöre volt a pannonhalmi főapátnak Győr városa ellen, melyet szerencsésen meg is nyert. Az itélet erejénél fogva már most legérzékenyebb részén akarta a főapát a nyakas ellenfelet megfogni s azért 1694. decz. 1-én a városházát végrehajtásilag lefoglaltatta.

*

A kellemetes Győr. Szerették Győr városát a régi időben is, mert mindig kellemetes város hirében állott. Elannyira, hogy Erzsébet királyné a 15-ik században rendes lakóhelyéül választotta. A királyok is gyakran megfordultak benne, különösen IV. Béla és Hollós Mátyás. Mátyás király Győrben tervezte ki rendesen, hogy miként veri meg a németeket. Ide hozta feleségét, a szép

Beatrixet is, hogy az maradjon itt, mig ő Bécs ellen' operál. Igy találjuk ezt feljegyezve a krónikában:

„1477-ben elkezdé Mátyás a hadat az ausztriaiak ellen és mellé vevén *Beatrix* királyi asszonyt, kiindulva Budáról, mert felette kedvelé ezen királynét, ki igen szép és hizelgő beszédü volt, és hogy ne küzdjön a háború nyomoraival, Mátyás a legközelebb fekvő városokban biztos helyen hagyá. Győrött volt akkor neje és hadseregével, midőn háborút izent az ausztriaiaknak, — a *győri* püspököt *Dóczy* Orbánt nagyon szerette, és volt is oka, mert mihelyt a derék püspök látta, hogy Mátyás valamiben szükséget lát, pénzben vagy katonában, a bajból mindig kisegítette."

*

A város elad egy mészárszéket a püspöknek. 1391-ben, a hiteles feljegyzések erről is értesítenek — Hédervány János győri püspök a város birájától, Mihálytól egy mészárszéket vett.

*

A budai török basa czimezése. Nagyon kellett vigyázni a régi időben, nehogy megsértve érezze magát a hatalmas budai basa. Ennek okából a város tanácsa annak rendje és módja szerint megszabta, miképen kell a czimet megadni neki a hivatalos leveleken. A czim igy szólott:

„Az tekintetes és nagyságos vitézlő böcsületes urnak Mussa vezér pasának, az hatalmas theöreök Chházárnak tengeren innen lévő hadainak igazgató Serdárjának, végh házainak gondviselőjének, és Buda fő helytartójának etc."

*

A fortélyos törökök. III. Ferdinánd uralkodása alatt (1637--1657.) noha béke volt a törökkel, mégis azon voltak, hogy Győrt kezükbe kerítsék, e végre többen magyarosan öltözvén, gabonás szekereken bejöttek a városba, hogy ezután a künn leselkedő rokonaikat beereszthessék, kiknek segélyével azután elfoglalják a várost, de egy szegény asszony észre vevén a török fortélyt, ez iránt jelentést tett a várkormányzónak, ki tüstént becsukatván a kapukat, elfogatta a gabonát áruló törököket és lekonczoltatta őket, mit megsejtvén a kivül agyarkodók — eliramodtak.

*

Utlevelek a török korban. A török uralom alatt (1594—1598.) a város minden lakosa szorosan alája volt vetve a török várparancsnoknak, utlevél nélkül senki a várost el nem hagyhatta. Egy fennmaradt eredeti után a következőkben mutatjuk be az ily utlevél szövegét:

„Én Mehemed pasa, Istennek is akarattiaból Teöreök Császárnak vezére és Urumelly beglerbége fogadjunk my hitönkre tisztességönkre az én atiammal Serdárral eő ngával egietembe, igi hogj myde bántás

nekül szepen el bocsatunk mynden hozad tartozókkal egietemben, Isten akarattiaból hitemnek ura es igaz vagiok es az teobb passak es Jancsar aga fellől myndenek fellől felelunk.'

*

A városi sikkasztók őse. Győrvárosának 1600-ik évi jegyzőkönyvében olvassuk a következő épületes dolgot:

„Eötvös László 64 frt. bizonyos adósságáért, melyet az városi adó pénzből magának usurpálva elköltött, azon pénzért az városnak Ötvös László felesége Rebeka, adott egy aranyozott botot és két aranygyürüt, melyeket assignáltunk kamarás uram kezébe jövendő eladásért."

(Ez az a bot, amelylyel azóta a város az elsikkasztott pénzeknek üti a nyomát.)

*

Az ajándékozó Győr. Nem kellett arra Győr városát senkinek megtanitani, hogy mint vendéglátó gazda, miként kedveskedjék magas vendégeinek. A királyokat rendesen megvendégelte — ez a kötelessége szabadalomlevelében is ki volt kötve, de egyes esetekben emlékezet okáért ajándékokkal is megtisztelte. Hogy milyen nagyszerü volt ez az emlékezetes ajándék, arra is van megőrzött jegyzete a históriának:

„1522-i szeptember 29 én Lajos király és királyné Győrt meglátogatván, a város részéről következő ajándékokkal megtiszteltettek; a király egy 12 frton vásárolt ökröt kapott, a királyné pedig egy ezüst (aranyozott) karpereczet (eiphum argenteum deauratum)."

Egy másik ajándékozási eset, inkább adoma, is van a régi fóliánsok között megörökítve és pedig a közelmultból. Ime:

1893. junius 10-én V. Ferdinánd király felséges nejével Mária Anna Piával a várost meglátogatta és az éjjelt a püspöki várban töltötte. A város ki volt világítva, a polgárság nagyszerű fáklyásmenetet rendezett, — a király a megyeházat, városházat és több közintézetet, — a királyné az Orsolyaszűzek klastromát meglátogatta. Itt történt, hogy mikor kocsiba ülni készült, az apáczák főnöknője egy szépen himzett vánkoson részint az apáczák, részint a növendékek által készitett kézimunkákat ajánlott fel a felséges asszonynak emlékűl. Ő felségének különösen megtetszvén a himzett vánkos, erről a kisebb női munkákat leszedette és a vánkos elfogadására készségét kijelentette. A zárdai főnöknő azonban siránkozó hangon szólalt meg, benyúlván a vánkosért:

„Ezt nem adhatjuk oda, mert ezt Liczenmayer gyógyszerésznétől csak kölcsönbe kaptuk."

A királyasszony elmosolyodva a vánkost visszaadta. És igy győri emlék nélkűl kellett neki haza menni!

*

A megye meg a város már a régi időben is huzakodtak néha egymással a jog- és hatalmi körök tekintetében. Erre vall VI. Károly császárnak 1719. decz. 1-én kiadott parancsolatja, mely szerint „Győr város és megye közti viszályok megvizsgálására és elintézésére a bécsi udv. Cancellaria bizottmányt küldött ki s ez elhatározá, miszerint a város az adó tekintetében a megyének alárendeltetik, a városban lakó és telkeket biró nemesek azonban városi adófizetésre köteleztetnek."

*

Bajok a katonasággal. Kaszárnyaépítő Győr városának a katonasággal is sok baja volt. 1715-ben különösen felszaporodtak ezek a bajok s mivel segedelmet és orvoslást sehol se nyerhetett, kénytelen volt az országgyűléshez folyamodni. A törvényhozás a panasz megvizsgálására Koháry Istvánt küldötte ki.

*

A városházépités egykor nem került se 3, se 400,000 forintba. Például 1604-ben „Bajusz Mihály uram panaszkodván azon, hogy a városházának jó része az ő kegyelme háza falán áll — és hogy az mint az jégverem vagyon, azon rész városháza csak deszkábó vagyon, honnant Bajusz uram károkat is vall, és rabok is szabadultanak az deszkás falrul el; — annak okáért városi biró uram együtt lévén esküttjeivel, végeztetett az: hogy azon deszkás fal — téglával igazittassék fel."

*

A közerkölcs védelme épen nem kerülte el a város urainak figyelmét, még a zavaros időben sem. A város mult századokból fennmaradt szabályrendeletében olvassuk ezt a kemény pontozatot:

28. Minthogy hihető, hogy a helyben állomásozó német katonák — a ker. erkölcsök rovására — romlott és kétes erkölcsű nőkkel élnek és laknak, kik között férjeiktől megvált és házasságtörő nők is találkozhatnak, ennélfogva szigorúan meghagyatik, hogy ama katonák, kik élettársukkal nem akarnak törvényesen egybekelni, az illető nőt 3 nap alatt eltávolítsák a várból, aki pedig egybe akar kelni, az jelentkezzék a soltész-hivatalban további utasítások végett. Ha pedig a kitűzött 3 nap elteltével még ily kétes erényű hajadonok vagy házasságtörő asszonyok tartózkodnának a várban, ez esetben a hóhér a hajadonokat megbélyegzett arczczal üsse ki a kapukon, a házasságtörő nők pedig halállal lakoljanak A porkoláb dolga felügyelni és kíméletlen erélylyel éjjel-nappal odahatni, hogy semmiféle erkölcstelenség s bűntanya ne találjon helyet a vár falai között. A jó rend és erkölcsök érdekében minden nőtlen idegen s nőtlen cseléd, aki nem tartozik sem a katonai, sem a polgári hatóság alá, 24 óra alatt takarodjék ki a várból. Ha pedig valaki kenyérkeresés végett jő a városba, az jelentkezzék a soltész vagy városi hatóságnál, hogy annak rendje szerint felvétessék. Ha pedig a regiment-alattvalók közül valaki el akar költözni, annak becsületbeli kötelessége a soltész előtt jelentkezni, hogy ez ismét a főkapitánynál jelenthesse a dolgot; mert ennek utasitásához képest fogja az elbocsátó-levelet kiállitani. E pontra a lakosság kiváló figyelmet fordítson és idegent, főleg hódoltságbelieket, meg ne tűrjenek a városban.

*

Tilos a politika s a vallási vitatkozás. Bizonyosan nagy oka lehetett a városnak rá, hogy ezt is szabályzatba foglalta a polgárság közbékéje érdekében. A fent érintett szabályrendelet mondja ki ugyanis, hogy:

33. Vallási vitatkozások, sértegetések vagy a folyó háborúra (spanyol örökösödési és kurucz háború) vonatkozó beszélgetések testi büntetés terhe alatt — úgy a nyilvános, mint a magán helyeken — betiltatnak. Az esti takarodó (Zapfenstreich) után a vendéglősök és korcsmárosok távolítsák el vendégeiket; mert ellenkező esetben összes boraik elkoboztatnak.

*

Kajetán, aki a jussát nem engedi. Szóhagyományban is fennmaradt, de irásban is megtaláltuk, hogy miképen pereskedett Kajetán a győri polgár a győri nagyprépósttal, akinek a háza elől el akarta épiteni a kilátást. Im igy szól az irás:

„1784-ben II. Jósef császár Győrt az elsőrangu erősségek sorából kitörölte, és némely jeles erősítményeitől annyira megfosztotta, hogy Győr csak kevéssé védhető várossá lett. A várkormányzónak lakát eladta akkori győri püspök Zichy Ferencznek, ki kastélylyá alakittatta át.

A győri káptalan a felső vár többi részének birtokában megmaradván, az úgynevezett káptalandombon a kanonokok lakait felépíttette, és ez alkalommal, mint volt földesuraság, kikötötte, hogy a bécsi kaputól a dunakapuig terjedő vár dombjának bástyája alá a győrvárosi lakók által felházak azaz első emeletüek ne építtethessenek, nehogy a kanonokok a házaik és kertjeikből való kilátásban akadályoztassanak.[1] Ezt a várost szépiteni és kényelmeiket élvezni kivánó bástya alatti lakosok felette érzékenyen vették, s egyik háztulajdonos névleg „*Kajetán*", kinek háza épen a káptalani nagyprépostnak háza alatt volt épitve, a káptalan-dombra vivő kis köz jobboldalán, nem birt belenyugodni ebbe a helyzetbe. Folyamodott a városi tanácshoz, megyei közgyűléshez, káptalanhoz, sőt a helytartó-tanácshoz is a végett, hogy neki megengedtessék tulajdon lakházára emeletet épiteni, de mindhiába. A káptalannak szerződésbeli kikötésén hajótörést szenvedett az igyekezet. Kajetán nyakas egy magyar volt, a jussát nem engedte, felment tehát Bécsbe audiencziára. II József meghallgatta a „Kajetán panaszát", átvette tőle a folyamodását s azt irta ennek a hátára:

„Der Bürger Kajetan kann bis zum Himmel bau'n, und der Grossprobs soll ins Breviarium schau'n".

Kajetán örömrepesve építette fel jó magasra az emeletes házát és kapuja fölé az igazság isten-asszonyának aranyozott szobrát helyeztette fel, amint egyik kezében a mérleget tartja. A szobor 1846-ig, mikor e ház más tulajdonos kezébe kerülve átépítetett, szemlélhető volt.

*

Hajdan a boltbérek kisebbek voltak, még ha mindjárt a városházépületben volt is a bolt. Ezt mutatja a város számadásainak egy 1600-ban irt tétele, mely ekkép hangzik:

„Kisasszony napján árendáltunk esztendeiglen az városházánál való szeglet

[1] Ilyesféle kikötés olvasható a káptalan és a város között 1743-ban kötött egyesség 18-ik pontjában. (Lásd 161. lap.)

kemenczés bótot, Horváth Péternek 12 magyar forintban. Actum id damo Senatoria stb."

*

Mikor jobbágyok voltunk. Győrváros kiváltság-levelei — irja történelmi feljegyzései közt Matuschek János, a vármegye volt pertárnoka — a török ostromok alatt elvesztek. Ez alkalmat a visszaérkezett káptalan felhasználta, a város felett földesúri hatóságát napról-napra terjesztette s a győri polgárok V. István király szabadságlevele ellenére — mely őket a fejérvári polgárokéhoz hasonló szabadsággal ruházta fel — a káptalan által uri hatósága alá szorittattak, a püspök pedig vámfizetés alá vonta őket. Teljesen úrbéres járom alá nem engedték ugyan a polgárok magukat szorítani, de a káptalan jobbágyainak tartattak[1] s végtelen küzdelmek és perlekedések keletkeztek, melyek egyrésze csak 1743-ban a város szabad levelének kihirdetése által egyenlittettek ki. Tized képe fejében a város 12 frtot fizetett. Birót és tanácsost maguk választottak ugyan, de a kijelelést a káptalan magának követelte s a biró bemutatásáért utóbb a trón előtt is forgott perük. 1600-tól kezdve már jegyzőkönyveik vannak' Zeghy (Szeöts) Gergely birósága alatt kezdve. Végzéseiket a káptalan felterjeszteni kivánta; küzködtek, de engedniök kellett s házasságtöréssel vádolt és vizbedobásra itélt N. N. asszony ellen hozott itéletet is csak káptalani helybenhagyás után hajtották végre 1608-ban.

*

Az antiszemita világból. A kedélyes régi világban nagyon kellett arra vigyázni, hogy csakis igazhitűek szivják az városi levegőt. Ez magyarázza meg, hogy:

„1747. deczember 11-én a városi tanács és választó község vegyes közgyülésében a zsidóknak a város határábóli kiüzetése elhatároztatott, és a végett határul 1748-i ápril 24-e kitüzetett."

Felebbeztek az ellen zsidó atyánkfiai, de abban az időben az igazság szintén felekezeti volt, mert:

„1748-ik évben a zsidók folyamodására felsőbb helyről érkezett rendelvényben ezen erőszakos kiűzetés rosszaltatik ugyan, azonban a zsidóknak a város határábóli kizáratása jóváhagyatik."

*

Mibe került a káptalan megvendégelése, Szt.-György napján köteles volt a város a káptalant megvendégelni. Utóbb erre nézve kiegyeztek a következők szerint:

„1614-ben Dallos János, Geőri Warasy Feő Byró az szerént, az mynt az nömös Captalan Wrakkal az Sz. Geörg Ebéd feleöl, leött a wégzés, mely ez után ymmar leszállott. És bizonyos summában végeződett el. Annak Ötven forintjott". (Városi levéltár 1614.)

[1] Ennek bizonyos területre (Káptalan-Győr) való tényleges jogalapját a beltörténeti fejezet kimutatja. Szerző.

A gazdasági tanács figyelmébe. Az 1604-ik esztendőbéli tanács ezt az előnyös végzést foglalta jegyzőkönyvbe:

„Végeztünk az városi csordással. Minden marhátul egy krajzárt adunk egy hétre nekie, ismét 2 marhátul egy időre egy kenyeret; ez mellett magmarhával ő tartozik. Végezetre ha mely jámbornak marháját gondviseletlensége mián elveszti: az kárról meg kölletik elégiteni azon kárvallott embert."

PROTHOCollum AB Anno 1669.

*

Pellengér, vessző, akasztófa. A régi igazság kissé keményebb volt, mint a mai. Ime egy orgazdára rótt itéletet ide veszünk a törvénykezési szemelvények közül.

„Mivel mind a Győri városi deputált és exmittált Esküdtek hiteles Relatiókból, mind pedig az Actor által szolgáltatott Bizonyságok vallásibul világossan ki jön, hogy ezen I. Asszony az Actioban denotált dolgokban vétkes és nyilvánvaló Orgazdává tette magát az lopott marháknak tudva és akarva való befogadásánál, mely nyilvánvaló gonosz cselekedetiért Törvény szerint akasztófát érdemlött volna, mindazonáltal bizonyos okokra nézvén etiam Consensu Dni Actoris: Pelengérre itéltetett, úgy hogy kilencz órátul fogva Tiz

óráig ott legyen, annak utánna megbillegeztetik, kivesszőztettetik és kivesszőzés után ha valamikor Győrött és akárhol Győrvármegyében találtatik, az oda föllyebb megirt Sententia ugy mint az akasztófára itélés minden Törvény nélkül fején maradjon és fölakaszttatik."

*

A vizvezetéki kérdés sem az ujabb idők találmánya. Már Czech János, Győrvárosának egykori tudós polgármestere, később főbirája sokat gondolkozott, hogy mi módon láthatná el egészséges ivóvizzel a várost. 1835-ben egy „bécsi művészt" hivatott, aki biztosította a várost a sikerről s a Széchenyitéren artézi kutat kezdett furni. Belefurt 7000 forintot a földbe, már 75 méter mélységet ért el ekkor beletört a furója a munkába s azt megjavítandó, csendesen elment Bécsbe. Vissza se jött többé. A város tanácsa, hogy munkája mégis ne maradjon emlékezet nélkül, emlékszobrot rakatott kőből a kútfúrás helyére és pedig „a városnak királyi várossá történt felemelése" megörökítése czéljából. A szobor feliratára nézve azonban megállapodni nem tudott, a kőoszlop tehát megmaradt felirás nélkül a közönséges kuton. A 80-as években a vizvezetéki mű létesítése körül nagy érdemeket szerzett gr. Hédervány Károly főispán tiszteletére Hédervány-kutnak keresztelte el, a 90-es évek elején pedig, minthogy düledezni kezdett, elhordatta.

*

A törökkorszak adónemei. A mi már a török által meghóditott részekben a török részre tett adózás és szolgálatokat illeti: Salamon, Ráth, Hornyik és Szilágyi e tárgyra nézve tett nagybecsü értekezéseikben a török részére szolgáltatott következő adózási és szolgálati nemeket sorolják fel:

1. fejadó) közös néven harács.
2. földadó)
3 terménytized.
4. báránytized.
5. császár adója.
6. marhaszám-legeltetési adója.
7. malom-adó.
8 özvegyek adója.
9. rideglegények adója.
10. fa, széna szolgáltatás vagy váltság.
11. vaj, méz, sajt.
12. gyalog és igás robot.
13. császár míve.
14. Salétrom gyártás.
15. vámdijj.
16. örökösödési dijj.
17. Mennyegző pénz
18. nőszőpénz.
19. tizedpénz.
20. hitpénz.
21. hodrsetpénz.
22. csincsilátpénz.
23. kalodaváltság.
24. pálczapénz.
25 birságok.
26. ágypénz.

Volt tehát adófaj akkor is elég, még pedig egypár csiklandós fajta is.

*

Szinán basa és Becsényi nótája. Enesei Enessey György enesei és bezi (Győrmegyei) közbirtokos 1795-ben egy kis munkát irt következő czím alatt: „Fragmenta de statu Hungariae, et Incolarum, sub jugo Ottoman-Turcico, a

tempore nempe infelicio Hung. cladis ad Mohács, usque expulsionem Turcorum, et recuperationem partium Hung. sub Leopoldó I. Imp. et rege, idest ab anno 1526. usque ann. 1699. pecem nempe Carloviczensem, universim annos 173 in se complectente.“ Ebben nagyobbára török basák levelei foglaltatnak, azonkivül egyéb jegyzések. Ez utóbbiak közt emliti, hogy esméretes a *győri* muzsikosoknál Sinán basának tábori dalja 1594-ik esztendőtől fogva.

*

A győri csata a szinpadon. Az 1594. és 1598-iki török csatákról, melyek a győri várért vivattak — mint láttuk — époszokat s egyéb dicsőitő míveket irtak azon idők lantosai. A napoleni háború sem marad azonban a fényes hirűvé tett török csaták mögött, mert erről meg szindarabot irtak s országszerte adták Thalia apostolai a 48-as idők előtt.

Ime egy 1819-iki szinlap, amely szerint a nagyváradi játékszinre készült darabot a székesfehérvári szintársulat játszotta.

Székes-Fejérvár. Ma Vasárnap Januárius 3-ik napján 1819.
A' Nemzeti Játszó Társaság által fog elő adódni

„NAPOLEON, vagy a' GYŐRI ÜTKÖZET.“

Tableauval elegyitett Tábori nagy Érzékeny Játék 3 felvonásban.

A' Nagy-Váradi Játékszinre készült 1817-ik Esztendőben.

Személlyek :

Napoleon, Frantzia Császár	Farkas Ur	Veis Adjutáns a Győri Commendánsnál	Szilágyi Ur
Generális, Győri Commend.	Nagy Ur	Egy Ifju Özvegy Vendégfogadósné a Pápai Országút mellett	Kántorné Ifj. Asz.
Brigadéros Oberster a' Magyarországi Insurrectio résziről	Komlóssy Ur	Vedres) Insurgens köz Emberek	Éder György
Veszprémi, Kapitány) insurgensek	Horváth Ur	Kupa)	Király Ur
Horváth Fő Hadnagy)	Szalay Ur	1-ső és 2-ik Frantzia katona	. . .
Eliza, Veszprémi Felesége	Baloghné Ifj. Assz	1-ső) Győri Asszonyságok	Nagyné Ifj. Assz.
Marchal, Macdonald, Frantzia ármáda Fő Vezére	Demény Ur	2-ik)	Horváthné Ifj. A.
Major Legarde) Frantziák	Ifju Nagy Ur	3-ik)	Ifj. Nagyné Ifj. A.
Kapitány Cőr)	Karpentzky Ur		

Magyar és Frantzia Katonaság, Győri Polgárok.

Történik rész szerint Győrbe, rész szerint egy a' Pápai országút mellett levő Vendégfogadóba, és egy Faluba.

A 3-ik Felvonás 5-ik Jelenésibe az egész Játék átváltozik Tableura (ábrázolatra) 3 Szakaszokba. 1-ső szakasz : Napoleon harmadmagával lóháton jelenik meg, Gyalog katonaságtól kisértetve, s megszabaditja Veszprémit Feleségével együtt a Francziák kezek közül. 2-ik szakasz : Veszprémi és Felesége köszönik Napoleonnak mutatott Segedelmét ; Napoleon nyájasan fogadja őket. 3-ik szakasz : Napoleon kisérőivel együtt megérkezik Győrbe. A Győri Commendáns több Tisztektől, Asszonyságoktul, Polgároktól és Insurgensektől kisértetve, elebe megyen Napoleonnak, a' kitől egész illendőséggel fogadtatik Ennek végivel a játékszin Napoleon szállására változik, és a Játék visszatér előbbeni rendes folyamatjába.

A' Zárt-Szék és Első Hely Billetek árát kegyes Pártfogóim Gratiájokra bizom.
2-ik Hely 30 xr. Galleria 15 kr.

Győrről a verses krónikák. Horváth Ádámnak az akadémia-könyvtárban fekvő kéziratai közt van egy tisztes csomó, mely ezt a czimet viseli: „Ó és uj mintegy ötfélszáz énekek, ki magam tsinálmánya, kimásé. 1813."

A Rákóczy korszak e becses irodalmi míve sorra megénekli a dunántúli városokat. Pozsonynyal kezdi, melyről igy zeng:

Fennyen tartod a nagy orrod kevély Poson vára
De panaszos amit eszel noha pénzed ára
Miattad volt az országnak nem régen nagy kára
De néked is ugy lehet ám dolgod nem sokára.

Győrről a következő strófát találjuk benne:

Hires nagy Győr magyar város de most német birja
Azért sovány, mert németre szállott minden zsirja
Gazdag város volt régenten, mint krónika irja
De most azon is aggódik: hol lesz az ő sirja.

II. Évszámos útmutató Győr történetének eseményeihez.

1000—1848.

Országgyűlések Győrött.

1009-ben aug. 23-án Szt. István király alatt.

1441-ben a győri országgyűlés választotta királylyá I. Ulászlót.

1455-ben I. Ulászló alatt. Ez alkalommal a következő évi török hadjáratról tanácskoztak. Itt volt Hunyady János és Kapisztrán János is, ez utóbbi a ferenczrendiek templomában lángoló szónoklatot tartott.

Királyok Győrött.

Királyaink gyakran látogatták s rendesen megszerették Győrt, melyet távozásuk alkalmával kiváltságlevelekkel, illetve illyenek megerősítésével ajándékoztak meg. Itt volt:

1009-ben Szt. István. Itt irta alá a pécsi püspökség alapító levelét.

1033-ban Szt. István. Meglátogatta Modest püspököt s megtekintette az itt épiteni rendelt első kath. templomot.

1064-ben Salamon. Itt békült ki I. Béla fiával, Gézával.

1244. márcz. 23-án. okt. 3-án. továbbá 1254. okt. 2-án és 1264. okt. 7-én IV. Béla Győrött mulatott.

1270. nov. 5-én V. István, ki itt tartózkodván, Győrt annyira megszerette, hogy a következő évben nagy szabadalmakkal ajándékozta meg.

1278. jul. hóban IV. László király.

1291-ben III. Endre király.

1318-ban Róbert Károly.
1386-ban Erzsébet királyné, Mária leányával.
1402-ben és 1426-ban Zsigmond király.
1440-ben Erzsébet királyné, ki állandó lakásul Győrt választotta s egész 1443-ig folytonosan itt lakott.
1443-ban I. Ulászló, kit az ez évben tartott győri országgyűlés választott királylyá.
1464-ben, 1469-ben, 1470-ben és 1471-ben Mátyás király, 1486-ban nejével Beatrixxal.
1496-ban II. Ulászló.
1522. szept. 29-én II. Lajos, nejével.
1527. aug. 5-én I. Ferdinánd király a meghódolt Győrbe mennyezet alatt vonult be.
1566-ban és 1598-ban Miksa császár és király.
1609-ben jan. 28-án és 1610-ben II. Mátyás király.
1683-ban Szobieszky lengyel király.
1751-ben Mária Terézia, férjével Ferenczczel.
1764-ben Mária Terézia. királynő fiával Józseffel.
1786-ban József császár.
1792-ben I. Ferencz, Ferdinánd, szicziliai királylyal.
1809. május havában I. Ferencz, nejével.
1809. aug. 31-én. I. Napoleon.
1839. jun. 10-én V. Ferdinánd, nejével.
1848. I. Ferencz József.

Harczok Győrért és Győr alatt.

1030-ban Szent-István seregei Győr alatt gyülekezvén, itt kezdték meg a harczot a németek ellen.
1044. jul. 5-én Győr és Ménfő között Péter és Aba véres csatát vivtak.
1051-ben I. Endre Győr alatt ütközik meg III. Henrik császárral. Győrt erős őrsége menti meg a pusztulástól.
1096. Keresztes hadak vonulnak át.
1189. Csák Ugron győri püspök 2000 lovassal csatlakozik Barbarossa Frigyes keresztes seregéhez.
1217. Péter győri püspök csatlakozik Endre király keresztes hadaihoz.
1241-ben a tatárpusztitás alatt Frigyes osztrák herczeg Dunántult pusztitotta s Győrt megrohanván, bevette. De a magyar nemesség e nemtelenségen felboszankodván, visszavette a várat, a német őrséget kardélre hányván.
1242-ben a tatárok Győrt is elpusztították.
1271-ben V. István Győr mellett ütközött meg Ottokár cseh király roppant seregével, mely a Rábczahid leszakadása folytán ketté vált s melyen május 21-én Győr előtt István fényes diadalt aratott.
1272. Jób mosonyi főispán és pécsi püspök elfoglalja Győr várát.

1273-ban német birodalmi hadak vették be Győrt árulás utján s a várkapitányt, Jób pécsi püspököt vasra verve Austriába hurczolták. Ottokár cseh őrséggel rakta meg Győrt, melyet azonban a magyarok még ez évben visszavettek.

1278-ban Győr alatt összpontositotta IV. László azt a tábort, melylyel Habsburgi Rudolfnak segélyére ment Ottokár ellen.

1403-ban Győr meghódolt Kis Károly fiának, Lászlónak, de Zsigmond rendeletére Stibor vajda és a Garák a királynak visszafoglalják.

1440-ben Hunyady János és Rozgonyi Simon ostromlák a győri várat, melynek Giskra, majd Cilley volt a parancsnoka. A várat az őrség megvédte, de a várból kiszökött Cilley Ulrikot az ostromlók Öttevénynél kiséretével együtt elfogták.

1443-ban Nagyszombati Farkas László és Kollár Péter győri kapitányok 3000 arany forintért elárulták a várat Frigyes császárnak, mely német őrséggel rakta meg azt. Az őrség garázdálkodása és istentelenkedése miatt Hunyady János 1446-ban maga tett panaszt a pápánál. A vár 1447-ben a regedei béke által visszakerült magyar kézre.

1477-ben Mátyás király Győr alatt gyűjtötte össze seregét.

1480-ban Frigyes hadai pusztitva törnek fel Győrig.

1490-ben Miksa hadai fenyegetik a várost.

1514-ben Gosztonyi János püspök és várkapitány Sitkay Gotthárd pápai kapitánynyal szétverik Győr alatt a pórlázadókat.

1527-ben szept. 11-én Győr meghódolt Szapolyai János királynak.

1528-ban aug. 7-én Ferdinándnak hódolt meg.

1529. szeptember hóban Lamberg Kristóf várkapitány a törökök közeledtének hirére felgyujttatta a várat, az ágyúkat pedig Bécsbe szállíttatta. A török az elpusztult Győrt nem bántotta.

1539-ben Enyingi Török Bálint Pápáról Győrre rohant s azt felgyujtotta.

1540-ben Győr várát, mint Bécs előkapuját Ausztriával közös költségen megerősitik. A vár alatt apró harczok folytak a török portyázok ellen.

1566. Szulejman Szigetvár ostroma után Győr felé közeledett, Miksa király 50,000 lovassal és 80,000 gyalogossal Győr és Abda, majd Győr és Gönyű között foglalt állást és a támadó fehérvári basát visszaverte. September 27-én Salm várparancsnok levelet kapott a török nagyvezértől Zrinyi fejével, „fogadd (irja levelében) szives hajlamom jeléül legmerészebb vezértek fejét“. A király a nemes főt gyászkocsin vitette Győrbe s innen Csáktornyára szállíttatta.

1594-ben szept. 29-én a környéken vivott hosszú, véres harczok után Szinán basa Hardeck győri várkapitány árulása folytán a győri várat bevette.

1597-ben szept. 15-én Miksa főherczeg megkisérelte visszafoglalását.

1598-ban márcz. 28-án Pálffy és Schwarzenberg petárdával betörték a fehérvári kaput és visszafoglalták Győrt.

1605-ben tatár csapatok portyáztak a város alatt. A török csapatok állandóan rettegtették a környéket.

1626-ban aug. 19-én török portyázók meglepték a mezőn dolgozó szabadhegyieket s rabságba hurczolták, marháikat pedig elhajtották.

1651-ben márcz. 9-én ismét nagy zsákmányt és sok rabot vittek Győr alól a törökök.

1683-ban a Bécs alól megfutó török sereg Győr alatt vert tábort, itt zsinegeltette meg a nagyvezir a 80 éves Ibrahim basát és ötven török főtisztet, kiket a bécsi kudarcz okozóinak tartott.

1809-ben jun. 13-án a magyar insurgenseket itt verték meg a francziák. Az ostrom alá vett Győr jun. 24-én megadta magát.

Közélet, társadalom.

Királyszékek Győr körül. Győr mellett a győr-csanaki határon a maig is Királydombnak nevezett helyen gyakran tartottak fejedelmeink királyi itélőszéket, kezdetben a király, később nevében a nádor elnöklete alatt. És pedig:

1244. márcz. 23-án IV. Béla király.

1351-ben ugyanott Konth Miklós nádor.

1366-ban ugyanott kir. itélőszék.

1375-ben ismét Gara nádor alatt.

1394-ben Ilosvay Lökös nádor törvénykezik a királyszéknél.

1437-ben emlékezik a historia az utolsó győri királyszéktől.

*

Megyegyülések. Győr és Komárom megyék nemessége rendesen együtt tartotta rendi gyűlését.

1361-ben Győrött tartottak gyűlést.

1381-ben a két megye nemessége Gara nádor alatt a királyszéknél gyülekezett.

1419-ben a két vármegye rendei Tata mellett tartották gyűlésüket.

1785-ben Győrmegye Mosonymegyéhez csatoltatott s jun. 16-án József császár beligazgatási reformjai folytán a győri főispánság, melyet 1001-től 1510-ig kinevezett főispánok, innen 1783-ig a győri püspökök mint örökös főispánok, végül ismét kinevezett világi főispánok töltöttek be, megszüntettetett, kir. biztossá gróf György Ferencz neveztetvén ki, aki a vármegyét és várost 1790-ig kormányozta. 1790 után ismét a régi rendszer állott helyre.

*

A szt. korona a győri várban. A magyar korona többször menekült a győri vár biztos falai közé. A püspöki lakban emlék-tábla is megörökiti ezt, aranybetűkkel próbáltatván meg a diszesen faragott koronajelvényeket:

„E várban gyakran biztos menedékre találtam."

1645-ben a győztesen előnyomuló Rákóczy elől a nádor a szt. koronát ereklyéivel együtt a győri várba hozatta.

1647-ben innen Kéry János és Osztrosich Miklós koronaőrök — Rákóczy seregétől félve — Bécsbe szállitották.

1790-ben a királyi korona Győrött köztiszteletre volt kitéve.

1830. szeptember 28-án a magyar korona hozzátartozó kincseivel Budáról, Pozsonyba szállíttatván, — a győri székesegyházban volt éjjelen át letéve, mikor is nemes ifjak őrizték.

*

A város közéletének egyes mozzanataiból felemlitjük, hogy:

1271-ben nyerte a város V. Istvántól nagy *szabadalomlevelét.*

1385-ben Zsigmond király Pozsonyból Győr városába tette át a királyi *harminczad* szedést.

1397-ben találjuk fel legelsőben nyomát Győrött ***nemes udvarhelynek,*** (curia nobilitaris) melyekből 1848. évig Győr városban még kettő fennállott, t. i. a gróf Viczay és Györgyi-féle.

1533-ban kezdte meg a győri káptalan vezetni az egyes helységek birtokviszonyairól szóló *felvallási* jegyzőkönyvet.

1600-ik évi ápril 15-ről az *első tanácsi jegyzőkönyvet,* még pedig ***magyar*** nyelven vezetve. (Korábbiaknak a városi levéltárban nyoma nincs).

1612-ben Száva Vaicas vezetése alatt szerb családok menekültek Győrbe és Ujvárosban (Rácz-utcza) települtek le.

1615-iki deczember 29-én eszközlött *összeirás* szerint 206 házban 230 belvárosi és 92 házban 93 ujvárosi polgár volt, s a nevek után itélve, Győr ekkor még nem volt elnémetesedve.

1622-iki XXIII. törvényczikk a győri várkapitányt a ***nádor*** felsőbbsége alá rendeli.

1638-ban Ferdinand király biztositja a győri városi tanácsnak a vérhatalom (*jus gladii*) jogát.

1649. A város teljesen magyar lehetett. Erre vall az is, hogy a német vasasok beszállásolásánál csak egy megyei tisztviselő akadt, aki németül tudott.

1687-ben a győri káptalan előtt teendő örök bevallások betiltattak, s minden adás-vevési szerződés egyedül a katonai parancsnokság előtt volt csak köthető.

1743-ban Mária-Terézia Győrt a *szab. kir. városok* sorába emeli.

1751-ben szab. kir. várossá *országgyülésileg* bekebeleztetik.

1820. Ferenczváros ünnepélyes beiktatása.

1839. Ferdinánd város ünnepélyes beiktatása.

1843. A városi igazgatás minden ágába behozzák a magyar nyelvet

AZ ELSŐ RÉSZ TARTALMA.

A RÉGI GYŐR.

GYŐR 1848–1849-BEN.

FORRÁSOK.

„HAZÁNK“ győri hirlap 1848-ból.
„KÖZLÖNY“ hiv. lap 1848- és 1849-ből.
HORVÁTH MIHÁLY „A szabadságharcz története“.
GELICH RICHARD „Magyarország függetlenségi harcza“.
GÖRGEI Emlékiratai 1848—1849-ből.
KLAPKA „Emlékeimből“.
SZEREMLEY „Krónika a forradalomról“.
GYŐR VÁROS és Győrmegye levéltára.
A SZENT-BENEDEKREND győri székházának 1848—49-es gyüjteménye.
MUZEUMOK és magánrelikviák.

1848.

Lomha szürke szárnyait meglegyintette a világ felett az idő s *Hangulat.* lélekzetet vett minden földgöröngy, felébredt minden tetszhalott, türelmetlenül rázta le fejéről a havat minden törpe fűszál. És minden, ami élt, arczczal keletre fordulva várta a napot, melynek első fehér sugarai ahogy végigsiklottak a harmatos mező szinén, gyémánt szemecsek milliárdjaival látszott az behintve. Csak közelebbről nézve lehetett észrevenni, hogy a sűrü nagy mezőnek minden fűszála egy-egy magyar, ki a szabadság hajnalodását várja epedve, esengéstől és reménytől csillogó szemekkel.

Világszerte ilyen volt annak a kornak hajnalodása.

Távoli erdőzúgást hallottak a népek, sejtelmes morajnak vélték feléjük ütődni hanghullámait, úgy tetszett, mintha a messze, távol zúgás mély tengeréből most diadalrivalgás, majd halálsikoltás szakadna egy-egy pillanatra ki, azután csend leszen és árnyalatról árnyalatra beáll ismét az a távolról jövő zúgás.

És az emberek figyelve álltak meg mindennapi munkájok közepette, tekintetök éle, lelkük szárnya be akart hatolni a sejtelmes messzeség honába, ahonnan egyre-egyre hullámzott a mély zengzetű moraj.

A távolban keresték forrását, pedig saját szivük felhangolt húrja zúgott, összhangzatosan, egyformán, mint mikor Egyptom kelő napja első sugaraival megilleti Memnon szobrait.

A népek szivében felébredt édes vágya egy álmodott szebb *Idők lelke.* világnak, melynek fris levegőjében szabad életet él a lélek, elfojtott nemes érzelmek eszményi anyagából a szabadságvágy jegeczedett ki a szivekben, mint ahogy a föld szivében évezredek sajtoló nyomása a felmelegedett mély szénrétegből kijegeczíti a gyémántot.

Érezte mindenki, hogy a vajudások kora végét járja s hogy a megváltó gondolatnak, ha gyilkos kínok között is, de világra kell jönnie.

És betelt az idő és született a szabadság.

Szaporuló jelek árulák el az isteni gyermek közeledését, szent izgalom áramlott keresztül nemzetek szivén és idegen, emésztő nyugtalanságban égtek az országhatárok által el nem választott ember-milliók s összeolvadtak egy közös érzelemben, melynek vágyakozó kinyomata ült az arczokon.

És a jó isten napja, amikor tavaszi sugaraiban fürösztötte meg a világot, nem kerülhette el azokat a mezőket sem, melyek a Kárpátok övétől Adria öléig feküsznek s melyeken ép ugy rügyet vet a kikelet, ép úgy felhangzik a pacsirtadal és ép úgy dobog a szív, lázong a lélek, zajlik a szenvedély, mint egyebütt.

1848. Az 1848-ik év márcziusi szele nálunk is a szabadság üde lehelletét hozta meg.

S hozzánk sem érkezett váratlanul. Évtizedek szétszórt eseményei, alkotásai hordják homlokukon egy-egy vonását azonos jegyének, viselik lényegökön egy-egy sugarát azonos szellemének. Titkos törvényszerűség fonala húzódik át az egymástól függetlennek látszó mozzanatok egész sorozatán, a közszellem kiáradó hangulata törekvéseket szül, századok rendes munkáját néha órákra szabja s teremt a munkához csodás erejű titánokat.

A mi 1848-unknak is visszanyúlik gyökere az előző évtizedekbe, melyeknek óvatosan elemzett földrétegei közt sorra megtaláljuk finom szálait.

Előidők. A háromszázados nyomás zsibbasztó terhe alatt mozgolódni kezd az eleven nemzettest, az országgyűlések rendszeres csalódásai seregestől szülik a sérelmeket, nyugoti nagy nemzetek forrongó átalakulásainak szálló híre ábrándozókat teremt, eszményekért álmodók vérpadon ébrednek, itt-ott kiméletlen önkény tör nemzetiségünk ellen, mindez felébreszti a nemzet szunnyadó férfiasságát, éber óvatosság s kemény szókimondás iskolájában nevelkedik a közélet embere fel s a folytonos surlódás melegéhez csak egy alkalmas időben szálló szikra kell, hogy végig lobogjon századok alkotásán a tisztító, a pusztító láng . . .

Igy történt valóban.

1835. Az 1835-iki országgyűlésen már bontakozó szirmokkal jelentkezett a század derekának haragos-vörös virága; az országgyűlési ifjuság soraiban feltűnt a közvetlen jövő embere; az ifjuság kicsattanó lelkes hangulata, eszményi tervei mellett való összetartása

Kossuth „országgyűlési tudósításai", melyeket a törvényhatóságok lázasan tárgyalnak s egyesült erővel fogadnak védő szárnyaik alá, jellemzik az idők hangulatát. Kellett-e ehhez egyéb, mint hogy hagyományos balkezével az erőszak erejét éreztesse a hatalom s bilincset verjen azokra a kezekre, melyek a nemzet szivét simogatták művészi tapintattal, kellett-e egyéb, mint hogy börtönbe vessék Wesselényit, Kossuthot?

Egy nemzet rázta meg a börtönajtót és haragosan pattantotta le zárait. Azután gyorsan torlódtak egymásra az események hullámai. Megjelenik Kossuth „Pesti Hirlap"-ja, megalakul s az osztrák ipar czikkei ellen irtó háborút folytat az „országos védegylet", a megyékre erőszakolt administrátorok ellen országszerte folyó küzdelem között az 1847-iki országyülésre kiirják a választásokat, Bécsnek csak egy hő óhaja van, hogy meg ne válasszák Kossuthot, ennekfolytán Pestmegye díszesen megválasztja. József nádor fia, István főherczeg lesz az ország nádora, elmondja jeligéjét, hogy „addig éljek, míg honomnak élek", megkezdődik az országgyűlés, az alsóházban Kossuth Lajos, a felsőben gr. Batthyány Lajos vezérelik a liberálisokat, a ház a kormány válaszfelirati javaslatát visszaveti, ekkor jön meg a franczia forradalom hire s mindennap egy-egy új hír csap le hasonló piros szárnyakon, most Münchenből, majd Nassauból, Szász-Meiningenből stb., Kossuth Lajos megtartja márcz. 3-án azt a nagybeszédét, melyben Ausztriának alkotmányt, Magyarországnak független felelős ministeriumot kiván, ezt a ház elfogadja, az országgyűlés küldöttsége diadalmenetben vonul fel Bécs utczáin, melyben márczius 13-án barrikádokat emel a nép, Metternich a polgárvérrel fertőzött utczákon keresztül megszökik, Pesten rézsasok kétfejű repülése közben kivívják a sajtószabadságot, Petőfi elszavalja a „Talpra magyar"-t, a márczius 15-iki népgyűlés felállítja a 12 pontot, börtönéből kiragadják Táncsicsot, a Burg termeiben végső küzdelmét vívja a kamarilla, márcz. 17-én V. Ferdinánd aláirja a 48-as alkotmányt és kinevezi az első felelős magyar miniszteriumot.

1847.

Forrongó világ.

* * *

Számvető asztalánál, üzleti ügyeiben szorgoskodva, csendes töprengéssel ül a győri kalmár; csattogó munka zaja hatol ki, koronkint dallal vegyesen, a mesterember szerény műhelyéből, az

Győr.

uri osztály sürög a dolga után, az utczák nem népesebbek mint máskor, a tereken ásító üresség, a Dunaparton hangyabolyként zsákoló munkássereg, — szóval minden, minden a rendes 1848 elején Győrben.

A város. A tűztorony ormán nyugalommal ül az óriási sas, mintha oda volna örökre teremtve; egyik fejével Bécs felé néz, másikkal Budapestre s nem lát semmi különöset. A városházán jó öreg Anvander Ferencz nyugodt polgármesteri léptekkel méregeti széltében-hosszában reggeltől estig a tanácskozó termet, főbiró úr Steffanits becsületes mérleggel osztja az igazságot, Hergeszell Ferencz kapitány urunk mindennapos kihágók felett tör haragosan pálczát és a tanácsnok urak békén forgatják meg az aktákat, hogy hátukra irják véleményöket.

Történik ugyan egy és más, de azt már a tavasz hozza magával, ilyenkor nyugtalanabbak az emberek és aztán újítók minden korban voltak.

Rendes sétaképen azért most is csak a Dunához járnak, a mosonyi meg a pesti hajók rendesen hoznak valami ujságot Pestről vagy Pozsonyból, megbízni ugyan nem lehet abban egészen, de azért így is érdekes. A hiteles hireket meghozza a bécsi pósta, melynek csilingelő nagy szekerét békén várja az apátház előtt a város levelező intelligencziája.

Tavaszidők. Egyszer csak azonban mindenki azon veszi magát észre, hogy alig várja a pozsonyi hajót és a bécsi póstát s véle együtt egész sereg embertársa koszorúzza körül az érkezések helyét s a világ dolgait kezdik mérlegelni a győri utczákon.

Bizonyos immár, hogy február 22-én Párisban kiütött a forradalom és az is bizonyos, hogy a bécsi bankók felől gyanus hirek forognak.

Az olasz háborúkra sokat költ Ausztria. Hat millió a banknak érczalapja s már 200 millió papirpénzt bocsájtott ki erre a bank, amivel Ausztria idebenn eleget tesz a fizetéseinek.

Az országgyűlés. Az uj országgyűlésen épen *Győrmegye* követe, Balogh Kornél inditványozta e tárgyban márcz. 3-án, hogy

„kéressék fel ő Felsége, miszerint a bank állása, különösen a forgalomban levő bankjegyek mikénti fedezettsége iránt a nemzetet felvilágositani és megnyugtatni méltóztassék."

A győrmegyei követ indítványához fűzte a lánglelkű KOSSUTH híres nagy beszédét, mintegy prológját a negyvennyolczas nagy küzdelemnek, ebben a beszédben mondotta KOSSUTH, hogy

> „mirajtunk egy fojtó gőznek nehéz átka ül, a bécsi rendszer csontkamarájából sorvasztó szél fú ránk, mely idegeinket megmereviti s lelkünk röptére zsibbasztólag hat.“ *Bécs.*

Ebben a beszédben követelte először a szabadelvű reformokat s ebben követelt alkotmányt Ausztria számára is, mondván hogy: „büró és bajonet nyomoru kapocs!“

Ez a beszéd teremtette meg a bécsi forradalmat, s ennek felgyűrűző hullámaitól csapott fel magasra a mi fővárosunk ifjuságának lelkesülése, mely a 12 pontban és a „Talpra magyar“-ban csúcspontosult.

Azontúl az ország szeme Pozsonyon és Pesten csüngött s azontúl magyarok másról nem beszéltek, mint csak a hazáról s a haza bajáról.

Az ébredés kora. És ettől kezdve számvető asztalukat odahagyva tüzes magyarázatok közt csoportosultak össze a szomszédos üzletek kalmárai — kihalt a műhelyek dala, hanem amikor meg-megállt az iparkodó kéz és elcsöndesült a munka csattogása, arra a beszédre figyeltek mindannyian, amit az öreg mester mondott s aminek haragos vége már az utczára is kihallatszott, a hajón érkezőket száz kérdéssel ostromolták, tereken és közhelyeken felolvasták a lapokat és ádázan gyűlölni kezdték a pecsovicsokat . . .

Az a mély morajú szent zúgás megfogta itt is a rezgő lelkeket, hullámozva járt a vér az emberek erében — gondolatnak, szónak merész lett a röpte, fel volt hangolva a húr, és ha azt egy egy új esemény híre megütötte: az az akkord pendült ki belőle, amelyik a pesti riadónak volt az alaphangja.

Lehetne-e leírni azt a hangulatot, azt a lelkesülést, mely végiglángolt a győriek szivén, amikor a márczius 13-iki bécsi forradalomnak Metternich bukásának s a pozsonyi országgyűlés diadalmas határozatának híreit LUKÁCS SÁNDOR és dr. KOVÁCS PÁL az ezrekkel megzsúfolt győri nagypiaczon felolvasták s aznap ugyanott uj népgyűlésre hivták össze a népet és e gyűlésen lángoló szónoklatokkal magyarázták meg a magyar szabadság diadalának jelentőségét, a hölgyek pedig nemzeti kokárdákat tűztek a hazáért dobogó férfiszivek fölé. *Az első népgyűlés.*

Márcz. 15. A szabadságnak ez az első győri nagy ünnepe *márczius 15-én* délután volt, történetesen ugyanazon napon és ugyanazon órában, amikor a pesti ifjuság a múzeum előtt a nagy márcziusi ünnepet ülte.

Másnap este érkezett meg a pesti nagy népgyűlés híre, meghozta egy boldog győri ember a hírrel együtt a magyar szabadsajtó első nyomtatványát, a „Talpra magyar“-t.

Futó tűz oly gyorsan el nem terjedhet, s lángolóbb tüzet nem gyujthat, mint ez a hír s mint ez a lap. A szinházban megszakadt az előadás, Lukács Sándor a szinpadra ugorva kihirdeti a 12 pontot, hogy *mit kiván a magyar nemzet.*

A 12 pont.

1. Kivánjuk a sajtó szabadságát, a czenzura eltörlését.
2. Felelős magyar ministeriumot Budapesten.
3. Évenkénti országgyűlést.
4. Törvény előtti egyenlőséget, polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereget.
6. Közös teherviselést.
7. Az urbéri terhek megszüntetését.
8. Esküdtszékeket, képviselet-egyenlőség alapján.
9. Nemzeti bankot.
10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre; a külföldieket vigyék el tőlünk.
11. A politikai status-foglyok bocsájtassanak szabadon.
12. Kivánjuk az uniót Erdélylyel.

*

Olyan tapstól még nem rengettek a győri szinház falai, művész olyan diadalt alakításával még nem aratott, mint Lukács Sándor ezzel az egy kis hős jelenetével.

Harsog, rivalg az egygyé gomolyodó tetszészaj, a túláradó lelkesülés könnyező és könnyeztető jelenetei játszódnak le a zsúfolt nézőtéren, a zenekar a marseillaise dallamát húzza s annak búcsúztató hangjainál a kiáradó közönség sűrü csoportjai kórusban szavalják fel a csillagos egeknek:

„A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok többé
Nem leszünk!“

*

Eszmék harcza. A rendkivüli idők szaka beköszöntött Győrben is. Két aránytalan részre vált szét a társadalom. Az egyik, mely számra és erőre túlnyomó s melynek magvát az ifjúság képezte, volt a rajongók néposztálya; ehhez csatlakozott egész tömegében a nép. A másik a csendesvérű, vagyonos, időket élt polgárok pesszimista tábora volt. Az első csak a ragyogó czélpontott nézte, csak a fényt látta és vágtatott feléje az ideálizmus nemes elszántságával. A másik a tapasztalat fekete szemüvegén nézett bele a villogó fénybe és megtalálta annak foltjait, megtalálta annak árnyékát. Még élő szemtanúként emlékezett vissza a polgárság élemedett része a franczia ostromra, még látta rendbeszedett házacskája fölé repülni az üszköt, még látta rombadőlt, füstös falait, még emlékezett a sarczoló katonaság durvaságaira, a soká tartó inségre, nyomorra s féltette azt, amije már ismét lett, attól, ami ismét jöhet. A szülők könnyes szemekkel néztek össze, ha előttük állt serdülő fiuk, hajh, de a fiúk nem voltak már a szülőké, a közös nagy édesanya foglalta le őket magának, testőrökül.

A hűvöslelkületű szürke szavú öregek tábora mindegyre fogyott, átsöpörte elemeit a másik táborba az időknek eseményekkel labdázó szele.

Egykorú hang. Nagyszerü események korában élünk — irja márcz. 18-án a „Hazánk“ — mellyben gyakran egy órának eredménye, a multnak év tizedeivel, reánk nézve századaival felér. A franczia nemzet elűzte királyát 's köztársasággá alakult, német és olaszhon népei jogokat követelnek 's nyernek fejedelmeiktől, többnyire nehéz küzdelmek 's néhol polgárvérömlés között. Magyar hazánk felett különös irgalommal őrködik folyvást, nemzetünk hatalmas istene A' minden jóktól olly rég óhajtott józan átalakulás a' lehető legbékésb uton történik, s' fog véghez menni. Ennek boldog reménye, sőt mondhatnók - vallásos szent hite lelkesité városunkat, midőn annak egyetemes lakossága, a' mult lapunkban közlött pozsonyi kedves hirek által olly édesen lepetve meg, — minden aggodalma szétoszolván, magát egy nagyszerü nemzeti ünnep szokatlan élveinek, mintegy ösztönszerüleg egész általánosságban engedé át! Mihelyt az ország-gyülési Rendek ismert feliratának, a m. főrendek által történt egyhangu elfogadtatása nálunk köztudomásra jutott, a senkitől össze nem hivott, nem buzditott nép a legbékésb indulattal csoportosult utczáinkon, nemzeti dalainkat vig megelégedés közt zengedeztetve, — a város egyszerre közakaratból kivilágitva lőn, — a polgári őrsereg zenekara kedveltebb nemzeti indulóinkat harsogtatá, — e mellett háromszinü lobogók egy pár százra menő fáklyavilágnál hordoztatának minden rangu s szinezetü önkénytesek által utczáinkon, kikhez, töméntelen nép mindkét nemből, örömrivalgások közt csatlakozék, nem hijányzottak szónokok, a népnek, az ünnepély czélját s fontosságát szelid népszerű szavakkal

magyarázók, — s különösen a szükséges rend s csendesség fentartására polgártársaikat testvéri szeretettel intők. A nagyszerű menet, zene 's énekszó közt utczáinkon éjjeli 11 óráig tartatott a nélkül, hogy a rend csak pillanatra is háborittatott, — vagy bárminemü kihágás is történt volna. Mint rokonok, mint testvérek váltunk-el egymástól 's mentünk nyugodalomra, várva jó lélekkel, nem csak a reggel, de szeretett hazánk uj, jobb korszakának is boldog felvirradását! — És igy Győrnek jutott a szerencse, honunkban legelőször ünnepelhetni az alkotmányos szabadság legszentebb ünnepét.

A mult lapunkban közlött pozsonyi tudositások kivánt s remélt jó hatása el nem maradt. Ezeknek nyomtatásban olvashatása által az aggodalmak megszüntek, a kedélyek tökéletesen megnyugtatva s lecsilapulva lőnek. — Másnap csak elégedett, mosolygó, barátságos arczokkal találkozhatánk utczáinkon, mint egy jó atyának engedelmes gyermekei, mint egy boldog laknak elégült lakosai. Egyek levénk a nemzeti kokárda szinei alatt, ha nyelvben mindnyájan nem is; de honszeretetben s' imádott fejedelmünk iránti hűségben — igen! — Még az idő is kedvezett s boldogságunk iránt részvétre látszék gerjedni. Delután langy esőben örömkönyűit hullatá az ég; a nap pedig egy jó reményü szivárványban, nagyszerü nemzeti kokárdát tüze-fel annak végtelen ivére!

Estve szinházunk teljesen kivilágítva, s az idő rövidségéhez képest, valóban meglepő csinnal feldiszitve lőn. A karzaton nemzeti szalagokkal összefűzött zöld koszorúk diszlének, — a páholyokból apró zászlócskák lobogának, s a körül folyó háromszinü diszitmények közt hőn tisztelt nádorunk, Deák, Kossuth, Batthyány, Eötvös — s több nevezetes honpolgáraink arczképei arany rámákban ragyogának. Hölgyeink általában nemzeti kokárdát viselének fej-, vagy mell-ékül! A „Rákóczy induló“ erélyes eljátszatása után a zenekar által, dalszinészeink tizenketten a „hazádnak rendületlenül“ nemzeti hymnuszt énekelék zajos tapsok között, — mit felvonások között a szinházi közönség egy szivvel és szájjal többször ismételt. Ugyan ez a „Hunyady induló“ játszatásakor nagy lelkesedéssel énekelé: „megbukott a cselszövő, nincs többé rut viszály; éljen soká a hon, — és a magyar király!“ Itt ismét csak a legboldogabb öröm sugárzék minden arczról, — jövénk, mint egy jó barát által családi ünnepélyre összehivott kedves vendégek, — s távozánk azon édes hitben, hogy máskor is hasonló kedves körökben idvezelhetendjük egymást!

Igy ültük-meg első valódi nemzeti ünnepünket, mely bár történetünk naptárában utolsó ne legyen! S ezzel be is zárjuk mai naplónkat, nehogy egyébb apróságok annak nagyszerüségéből valamit levonjanak.

*

„Magyarok, figyeljetek.“

Márczius 19-én minden utczasarkon s úton, útfélen csoportok verődnek össze és a csoportok fölött egy-egy jóhangú ember olvassa a röpiratot, melynek czíme: „Magyarok figyeljetek“ s melyet LUKÁCS Sándor ezer meg ezer példányban terjeszt el, hogy mindenki tudja, mi történik a országgyűlésen Pozsonyban s az ország szivében, Pesten.

A rőpirat gyorsan terjedt, mint a tűz. Másnap már minden győri házban volt belőle egy darab. Ez volt az első száma mindenkinél annak a vaskos gyűjteménynek, mely 48-as nyomtatványokból összekerűlt később s melyet olyan gondosan rejtegettek el 49 után a kártékony szemektől. Hangzott pedig eképen:

Magyarok figyeljetek!

Megúnta Európa a rabszolgaság jármát? A zsarnokzság ellen élet halálra harczolt vivott. — Fegyvereit a szent örök jog védelmére szerencsésen vezérelte Isten keze! — Olaszhonra a szabadság napja ragyog. Francziaországban a trón, mert a szabadságtól elvált, leomlott. Németország népei alkotmányos institutiókkal erősbültek. — Ausztriában a szellemre vert békók letépettek, 's kevés napok mulva a szabadságnak alkotmanyos fája fog földébe ültettetni, melynek lelket és testet tápláló édes gyümölcseiből minden polgár egyiránt részesül. Magyarországnak, e multat és jövőt égbekiálltó sanyargatásokkal eléggé megbünhődött hazának sorsa fölött néhány órák előtt vettetett el a koczka, — magyarok örüljetek! a koczka jóra fordult! — a' királynak jó szive, a nádornak rendithetlen hazafisága, 's az országgyűlésnek a magyar nemzet érdekében éjjelt 's nappalt tántorithatlan lelkesedéssel átvirasztott munkássága, a magyarnak szabadságot, boldogságot biztositott, — Isten gondviselése lebegett nemzetünk felett, hogy egymást megértettük, — hogy szabadságunkat, mint a többi nemzeteknek, nem kellett polgári vérrel megvásárolni.

A király az ország akaratában osztozik, azok iránt a nádort mint törvényes királyi helytartóját teljes hatalommal felruházta, — a magyar többé nem Bécsből, de hazája szivéből kormányoztatik: — a királynak és nádornak akaratával gróf Batthyány Lajos az első magyar felelős miniszterium elnöke, ő teljes hatalommal van megbízva a nemzeti ministeriumot alakitani. Megnyugtatásra közel kutfőből mondhatjuk: hogy a ministerelnök, a ministeriumot nehány napok mulva a nemzet által közösen szeretett férfiakból, igazi magyarokból alakítandja, köztük lesz Deák Ferencz, a nagy hazafi!

Az ország Rendei most együtt ülnek. Ernyedetlen munkássággal felhasználnak minden pillanatot, a Rendek és mágnások tábláján nincs megoszlás többé, csak egy, a nemzetet boldogitani vágyó szent akarat nyilatkozik egyhangulag mindkettőnél. Néhány nap mulva a sajtószabadság, a közteherviselés, a népképviselet, a Pesten évenként tartandó országgyülés, a nemzeti őrsereg, az esküdtszék, 's az örökváltság kétségtelenül törvénybe fognak menni. Ezután rövid időre szétoszlik az országgyűlés, hogy a népképviseleti törvény szerint, a nemsokára Pesten tartandó országgyülésen, a törvények alkotásánál nemcsak a városok, nemesség és fő Rendek, de a nép is, mely 14 millióból áll, 's melynek számára a törvények egyaránt hozatnak — a nép is képviseltessék!

Ime, magyarok istenkeze vezérlé honunkat, mit annyi századas vérontás és szenvedés minden elhatározottság mellett sem tudott kivívni, mindaz most néhány nap müve lett! Ez országgyűlés a nemzet boldogságának szivcrét

méhében hordó legszentebb institutiók létesítésével fog egy pár hét mulva szétoszlani. E naptól kezdődik Magyarországnak élete, boldogsága, mert e napon kezdődik szabadsága!

Isten bölcs vezérletébe, a haza közegyetértésébe, lelkesedésébe és békesség szeretetébe van e jelen perczben letéve a nagy munkának megőrzése. A szabadság első gyökerét békésen, polgári véres áldozat nélkül ültettük hazánk földébe, béke kell, magyarok, béke! hogy a gyökér erősödjék, a gyökérből három törzság nyő ki: testvériség, egyenlőség, és szabadság! — Átok arra, ki vakmerő, békétlensége és egyetnemértése által e szent gyökeret megrázkódtatni meri!

Várjunk megnyugvással, de ébren, de lelkesedve! Ha valaha, most szeressük egymást, ha valaha, most bocsássunk meg elleneinknek. Szentségtelen a kéz, — gonosz az akarat, melly fölemeltetik, melly lázit, most, midőn szeretnünk kell egymást. Ne hidjetek, magyarok, isten és hazánk szent nevére, ne hidjetek a gonosz prófétáknak! — kik csak azért ingerelnek, gyanusitanak, hogy az országgyülésnek békességes működése utját bevágják, hogy hasztalanul polgári vér áldoztassék, békességbe legyetek, kisértetbe ne essetek, ne hidjetek!!! Győrött, március 19-én 1848.

Lukács Sándor.

A zavarosban. A lobbanékony hangulatú időket természetesen a zavarosban halászók vegyes elemei is megkisérelték hasznukra fordítani s egyes kihágások aggodalmat keltenek épen a szabadságért hevűlők táborában, kik attól félnek, hogy szent elveik és jelszavaik zászlaját sárba hurczolja a csőcselék.

Szállongó hirek érkeznek Pestről, Pozsonyból, hogy ismeretlen forrásból a zsidóüldözésre hangolják a városok pálinkaméréseinek népét. Pozsonyban és Pesten, úgy az ország több városában, aljas jelenetek játszódnak le, melyeket vérontással kell elfojtani.

Vegyes bizottmány. Ily körülmények között s e hirek hatása alatt Győrváros és Győrmegye vegyes bizottmányt alakít, mely a teendők felett tanácskozik. A vegyes bizottmány szigorú rendszabályokra készül s hogy magatartása felől tájékozza úgy a békés polgárokat, mint az esetleges rendzavarásra készülőket, nyilt proklamácziót bocsájt ki a közönséghez.

Szabad királyi Győr város kebelében a közbátorság fenntartása végett együtt ülő megyei és városi vegyes bizottmány jegyzőkönyvének

rövid szerkezete.

Mártius 19-én 1848.

1. Lukáts Sándor hites ügyvéd urnak mái napon a néphez kibocsájtott csillapitó felhivása czélszerünek elismertetvén, a bizottmány által magáévá tétetett, Lukáts Sándor ur pedig választmányi tagnak kineveztetvén, a kinyomandó nép felhivások szerkesztésével megbizatott.

2. A megyei és városi közönség az érkezett törvények közlése mellett: hogy a koronás királynak atyáskodásában, ugy a fenséges nádornak, és az ország gyülésének a haza boldogságára intézett szent törekvésében megbizván, békével foglalatoskodjék, sajtó utján felhivatni rendeltetett.

3. A polgári fegyveres osztályoknak a közbátorság fentartásában eddig tanusitott erélyes müködése méltányolva elismertetvén, jövendőre is igénybe vétetett.

Mártius 20-án 1848.

4. A helybeli tanuló ifjuság a haza boldogsága és a közbátorság eránt ismeretes lelkesedése tekintetéből, hogy a polgári fegyveres csapatokba besorozva az őr állásokban résztvenni sziveskedjen, az oskolai igazgatóság után megkéretni rendeltetett.

5. A közbátorság fentartására szükséges őrködési szolgálat minden helybeli lakosoknak kötelességévé tétetett.

Délután 5 órakor.

6 Az oskolai igazgatóság, úgy a tanuló ifjuság részéről megjelent küldöttek, bizottmányi tagoknak kineveztettek, és az őrállási rendszernek naponkinti kidolgozása, és kiadása egy alválasztmányra bizatott.

Mártius 22-én 1848.

7. Az eddig háborittatlanul létező csend és közbátorságnak tekintetéből a nyilvános őrállástul a fegyveres polgárság és tanuló ifjuság a folyó hó 25-én felmentetni rendeltetett, de az éjjeli őrjárás tovább is folyamába hagyatott.

8. Hogy az izraelitáknak a győri nemzeti őrsereg be nem vétele eránt ezen bizottmány mit sem végezett, jegyzői aláirás mellett a „Hazánk“ nevü hirlap utján kijelentetni rendeltetett.

Korbonits István s. k.,
bizottmányi jegyző.

A diákok. Amint látjuk, a város tanulóifjuságának felnőtt része mindjárt kezdetben részesévé válik az uj idők intéző elemeinek, most még csak a rendfentartás hivatáskörében kap szerepet, később a tettek mezeje is megnyílik számára.

Az idők szellemében rejlett akkor a reformnak, a haladás rugóinak kutatása. A győri főtanodai ifjuság is szükségét érezte annak, hogy a saját hivatáskörében hangot adjon érzületének s gondolatainak.

Összegyülekezett tehát a főtanoda ifjusága s márczius 23-án megszerkesztette „*kivánatait*", melyek az oktatás ügyének szabadelvü reformálására vonatkoznak. Az ifjuság memoranduma igy szól:

A főtanoda kivánatai.

A győri főtanodai ifjuság

kivánatai.

Az ifjuság czél- és korszerü nevelése a hon boldogsága 's jólétének alapja 's az alkotmányos élet kifejlődhetésének feltétele lévén, az hazánkban jelenleg annyival is inkább igényli a statusnak különös figyelmét, minthogy a népképviseleti rendszer behozatala következtében az alkotmányos jogok gyakorlásában a népességnek sokkal nagyobb része veend részt, mint eddig, ezeknek gyakorlása pedig értelmi kiképzés nélkül a status szabadságára 's boldogságára nézve veszélyteljes lehet.

Közös a vélemény minden felvilágosodott emberek között, hogy a jelenleg hazánkban uralkodó nevelési rendszer a kor igényeinek, a haza mostan kifejlődő viszonyainak meg nem felel, 's hogy hazánk más nemzetekhez képest e tekintetben szomorúan hátra marad.

Hazánk tanitási rendszere eddig egy élettelen mechanismus volt, mely a tudomány iránti kedvet nem igen mozdíthatta elő, az öngondolkodási tehetséget ki nem fejthette, és a tudományokat honositani, az élettel összeköttetésbe hozni képes nem volt. Ki már nemzetek közt is megfordult, azon szomorú tapasztalást tehette, hogy hazánk ifjai más nemzetek ifjaihoz képest nagyon hátra vannak, 's a tudományos szellemtől áthatva épen nincsenek: — hogy ezen baj orvosoltassék 's a nevelési rendszer a középkori formákból kibontakozzék, hazánknak dísze és java, nemzetünknek külföld előtti tekintélye, és a kor szelleme sürgetően követeli, — azért bátorkodunk e következőkben összpontosult 's a kor igényeivel megegyező alázatos kivanatainkat előterjeszteni.

1-ször. Mindenben, mit az egyetem lelkes ifjusága az egyetem átalakitására nézve petitiójában felterjesztett, tökéletesen egyetértünk, és azon elvek alkalmazását mennyire lehetséges, a többi főtanodákban is óhajtjuk.

2. szor. Minthogy kétséget sem szenved, hogy a főtanodák ifjuságának a tisztességes mulató helyektől és minden, a világgal érintkezésbe jöhetési alkalmaktól, milyenek szinházak, kávéházak, táncztermek s a t. elzárása 's azok minden lépteinek kikémlése, nem csak annak értelmi kifejlődését és világ ismeretek szerzését, melyektől az ember szerencséje leginkább függ — akadályozza, hanem a helyett, hogy a mostani kor igényeihez képest az ifjuságnak a többi polgárosztályokhozi simulását előmozditaná, és a tudományt az élettel összeköttetésbe hozná: inkább kártékony elvonulást, 's kasta — szellemet idéz elő és a jellem kifejlődésére is ártalmas befolyással bir; azonkivül pedig a főtanodák ifjuságát más osztályu ifjuság szabadságait tekintve lealacsonyítja, és az által a becsületérzésre is károsan hat, — azért az ilyen tilalmazásnak megszüntetését kérjük annál is inkább, minthogy a kir. egyetem polgárai már jelenleg is ily megszoritásoktól mentek voltak, és tehát a tilalom a többi főtanodákban is — hova a tanulmanyok

folytatása végett az egyetemtől is jönnek ifjak — csak nehézséggel, az előljárók és tanulók közti kellemetlen surlódással volt foganatba vehető.

3-or. A főtanodákban divatban levő naponkénti kényszeritett templombajárást, mely nemcsak a vallássosságot elő nem mozditja, hanem inkább a vallás iránt közönyösséget szül, megszüntetni kérjük.

4-er Kérjük, hogy a tanintézetek minden tudományos készületekkel, melyekben most általában hiány vagyon, nemkülömben illő könyvtárral, melybe az ujolag megjelenő jelesebb tudományos munkák a tanulók határozatából időről-időre szereztessenek, el legyenek látva; és a könyvtárnak használása valamint a könyvlajtstrom megtekintése a tanuló ifjuságnak szabad legyen.

5-ör Minthogy a felsőbb tudományos intézetek, ha legjobban elrendezvék, és legjobb oktatókkal ellátvák is, rendeltetésöknek meg nem felelhetnek, ha középtanodákban és elemi iskolákban a felsőbb tudományok felfogására alap nem vettetett: azért kérjük a középtanodákban és elemi iskolákban a tanitást ugy elrendeztetni, hogy azokban a jelenleg nagyobb részint divatozó szajkómódrai tanulás helyett a gondolkodó tehetség jobban kifejtessék, és gyakorlati tanmódszer altal kedv a tanulmányok iránt gerjesztessék, az ifjuság pedig leginkább a tulajdon szavakkali helyes előadásban, és a jelen korban annyira szükségessé vált nyilván szavalásban gyakoroltassék; úgy szinte az élet által annyira megkivánt számtanra különös gond forditassék. Ezekhez járul hogy a tanulmányi alap költségén jelesebb egyének külföldre, különösen Németországba küldetthessenek, hogy a kitünőbb tanodákban a gyakorlati tanmódszert mind nyelvekre, mind egyéb tantárgyakra nézve sajátukká tehessék, és hazatértükkel másokkal közölvén, azokat meghonosithassák.

6-or. Legnagyobb hiány lévén eddig a középtanodákban, miként ugyanazon egyén mindennemű tanulmányokat — melyek mindegyikére egy azon egyénnél egyforma hajlam vagy képesség ritkán találtatik — kénytelen vala előadni; minek következtében a tanitók nagyobb része is nem egyenlő figyelmet fordita minden tanulmányokra; azért kérjük a középtanodákat úgy elrendeztetni, hogy minden külön tanulmányra külön tanitó is legyen, ki azon tanulmányt minden osztályban tanithatja; továbbá az egész nevelést nemzeti alapra fektetni kérjük.

7-er a közép- és elemi iskolákban még divatban levő testi büntetéseket, melyek a becsületérzést elfojtják, eltöröltetni kérjük.

8-or Kérjük az alapitott ösztöndijaknak a legjelesebb ifjak számára valláskülönbség nélküli osztását.

9-er. Az utazás a kiképzés és tudvágy ébresztésére nagy befolyással bir, — kérjük azért, hogy koronként a szünidőkben kitünő ifjak valamely jeles tanitó vezérlete alatt a tanulmányi alap költségén kül- és belföldön utaztassanak.

10-er Mivel a tanelőadások nyilvánossága hatalmas rugója a tanitói és tanulói ösztönnek: azért kérjük, hogy a csend megtartása mellett mindenkinek különbség nélkül a tanelőadásokbani részvét szabad legyen.

11-er. A gyermekes, és csak surlódást szülő számszerinti érdemosztályzat megszüntét kérjük.

12-er. Minthogy a mezei gazdaság különösen hazánkban a nemzeti vagyonosság legtermékenyebb forrása, amugy is a földnek urbéri békók alól történendő felszabaditása után remény-hető, hogy több mivelt ember, mint sem eddig, választandja azt életmódjául, tanitása pedig, miután a tanodák semmi földdel, hol a gazdasági tanok gyakorlatilag mutatkozhattak volna, nem birtak, elhanyagoltatott; ezek folytán kérjük, hogy azok telkekkel elláttassanak, melyeken a mezei gazdaság gyakorlatilag és kisérletekkel czélszerüen tanitassék.

13-or. Tagadhatlan, hogy a kisdedóvó-intézetek a nemzeti nyelv terjesztésére leghathatósb eszközök, azoknak tehát felállitását és pártolását különösen kérjük.

14-er. Mind a középtanodákba, mind az elemi iskolákba czélszerű és a kor igényeinek megfelelő könyvek hozassanak be.

15-ör. Ugyszinte az elemi iskolákban a polgári jogok és kötelességek és a büntető törvények elemei tanitassanak.

16-or. Mindenrendű tanitók fizetésének hivatásukkali arányba hazatala ajánltatik.

17-er. Hogy a nevelési rendeletek szigorúan végrehajtassanak, minden iskolai kerületben

több iskola-ügyelő legyen, kiknek mindegyike bizonyos számú tanodákra terjedő felelős hatáskörrel birjon, 's mindnyájan a kerületi főigazgatónak alárendelve legyenek.

18-or. A vallástan a középtanodákban rendszeresen tanitassék, 's annak a bölcselkedési pályatantárgyai közüli kirekesztését eszközöltetni kérjük.

A győri főtanodai összes ifjuság gyülésébõl a sajtószabadság nyolczadik napján.

A győri akadémia ifjuságának a memoranduma fel lőn terjesztve az uj felelős magyar kormányhoz, honnan a következő válasz érkezett reá:

A kormány felelete.

A győri tanulmányi főigazgatónak.

A győri feltanoda mart. 22. 24 és 31-én tartott tanácsüléseinek bemutatott jegyzőkönyvei azzal küldetnek vissza: hogy a feltanodai tanácsülések eljárása helyeseltetvén, a tanuló ifjuságnak a legközelebb lefolyt politikai mozgalmak alkalmával az iskolai fegyelem, törvényes rend és béke iránti kötelességek érzetében kitüntetett dicséretes viseletért felsőbb tetszést nyilvánitson; és ugyanazt arra ösztönözze, hogy a tudományi előadásokat, eddig tanusitott szorgalmához képest, ezentúl is pontosan hallgatván, az aggodalomban lévő szülők feszült várakozásának jó előmenetellel, és példás erkölcsi viselettel megfelelni törekedjék, kérelmezéseit tárgyazólag pedig a közoktatás érdekében ministeri tervezetbe vett, az élet szükségeivel, és a kor igényeivel összhangzásban hozandó általános módositások valósithatásáig — ideiglen — függőben maradandó rendelkezéseket nyugodtan várja be. Egyébiránt a törvények iránti tiszteletet szeplőtelenül fentartani, azoknak hiven hódolni, első polgári kötelességül, legszebb, legdicsőbb feladatul tekintse; és az alkotmányos szabadság magasztos ihletétől áthatva, minden dicsőségét a törvényes rend és béke fenntartásában keresse.

Kelt Budapest, május 15-én 1848.

B. Eötvös József.

A magyar ‚Marseille'

Győr az akkori közlekedési viszonyok között — Pozsonyhoz való közelfekvése úgy hetenkint háromszor megjelenő hírlapja s jeles vezérfiai folytán — az ország irányadó városa volt. Magyar *Marseillnek* nevezték a forradalom előidejében s méltán. A „Hazánk"-nak sok kelletlensége volt előző időkben a czenzurával. Büszkén is közölte a márcziusi számokban, hogy „őrködik a Nemezis az igaz ügyek felett! Isten úgy akará, hogy azon lap, melynek egyik igen becsületes Censora egy igen jelentéktelen pozsonyi levél miatt még hivatalától is elmozdíttatott, ugyanazon lap volt szerencsés f. hó 16-án a *sajtószabadságot legelőször hirdethetni* a rabságából szabaduló hazának."

Hiven meg is találjuk hasábjain az izgékony és változékony hangulat hű kifejezését egész megszünéséig (1848. aug.). A most

tárgyalt napokról például a márczius 21-iki lap így ir a „Raktár“ czím alá foglalt hirrovatban:

F. hó 17-dikén a bécsi s pozsonyi legörvendetesb hirek délre már megérkeztek hozzánk. Ezek következtében a nemzeti lobogók egyházaink tornyaiban, valamint megye- s városházainkban is nemzeti öröm jeléül kitüzettek. A polgári őrsereg, mintegy villany-szikra által hatva meg, kevés perczek alatt talpon és fegyverben volt; nemzeti indulóink vig harsogatása mellett járva be utezáinkat s foglalva el a fő őrhelyeket. Örömkönnyük között láttuk ez alkalommal a szabadság első varázs hatását. Az egyenruha miatt eddig egymással nem egyesült fegyveres polgár-testvérek, minden unszolás, minden előleges szertartás nélkül, rögtön testvéri ölelkezés közt egyesültek, kevert sorokban s vegyesen foglalván el az őrhelyeket is. Ilyen a valódi szabadság! szűz lobogójának önkénytelenül meghódol a jobb érzés, s alatta születés, rang- s nyelvkülömbség nélkül, az egy hazának, osztatlan fiui szeretetet esküszik minden testvérré vált polgár. Adjon az ég örök maradást e szent frigynek. Azóta a közbátorság, rend és csend fentartására polgártestvéreink erélyes hűsége ügyel, éjjel és nappal; azért mi nyugton alhatunk, s napi foglalatosságainkat aggodalmak nélkül végezhetjük. A nemzeti őrseregbe, melynek tagja minden becsületes ember lehet, folyvást tartanak a beiratások. Különösen ki kell még emelnünk a helybeli tanuló ifjuságot is, kik szükség esetén szinte készeknek nyilatkoztak fegyvert fogni, eddigi viseletük által pedig minden békés polgár becsülését méltán kivivák; mert nem hogy zavarokat csinálni; de sőt minden keletkezhető csend, és rend bomlást férfiasan, de minden erőszak nélkül, szép szavakkal meggátolni iparkodnak. Éljen a derék ifjuság, — s mutassa meg továbbra is, hogy a kor eszméinek békés utoni felfogására ő is megérett már; de ha kell; életét is kész áldozni a hon javáért! *Márcz. 17.*

Sajnos csak az, hogy falusi népünk, egészen készületlenül rohanva meg a szokatlan események által, magát tájékozni alig tudja. Hallani köztük végtelen czifraságu badar beszédeket: p o. a világnak vége lesz! A franczia és a török jő kétfelől is! Uj császárt kapunk! sat. Ez utóbbira nézve igen jellemző egy vidéki pór nyilatkozata, ki igy magyarázá a dolgokat, miután Bábolnán lóárverést tartatni hallott: „De már igaz, hogy új császárunk lesz; mert a régi, már a lovait kezdi eladogatni!“ Papok! Szinte e hon fiai, szinte kedves polgártársaink! A közszeretetü haza jelen állapota minden jó polgárnak működési körét igénybe veszi most! A ti hivatástok a legszentebb, a legmagasztosb t. i. a népnevelés! Mutassátok meg most, hogy a haza becsülésére s a nép bizodalmára érdemesek vagytok! Tanitsátok a népet, mert ez minden korteskedésnél, s zöld asztalok melletti egyoldalu vitatkozásoknál szentebb s hozzátok illőbb munka! Ismertessétek meg a népet országunk jelen helyzetével, melyből reá is, még becsületes, munkás, békeszerető, — szebb és boldogabb jövő vár! A gép már megindult; nagy részt rajtatok áll, hogy az sebes ragadtatásában itt, ott sziklákba ne ütközzék!

E czélból helybeli evang. superintendens főtisztelendő Haubner Máté ur,

igen dicséretes s követésre méltó például, a mult vasárnap igen épületes és tanulságos egyházi beszédet tartott hiveinek a szabadságról, — igen érdekesen és felfoghatólag fejtegetvén előttük a gondolat és sajtószabadság lényegét s hasznait, valamint a hitegetők s álpróféták veszedelmes tanainak kárát, utálatosságát. A valóban alkalmi s gyönyörü egyházi beszéd hallására, nem egynek a hallgatók közül csurdultak ki örömkönyük szemeiből. Az érdekes beszédnek vége volt: mindenünket istenért! hazáért! s a szabadságért!

*

Győriek Pozsonyban. Az országgyűlési ifjuság Pozsonyban márczius 15-én hajóra száll, egy-egy fáklyát véve magához, megindul Bécsbe. A győri zenekar a Rákóczyt húzza, egész Pozsony a lelkesülés lázában integet a távozó hajónak a partokról.

Pozsonyban égő kiváncsisággal várják a hírt, hogy mily eredménynyel járnak ott az országgyűlés küldöttei. Az érkező hajó jó hireket hoz. A fogadtatás nagyszerű volt, a ministerium kinevezve. A redoutban este nagy gyűlés.

Lukács. LUKÁCS SÁNDOR hatalmas szónoklatot tart a redoutban s leszállítja a vérmes reményeket s azon hitének add kifejezést, hogy ügyeink Bécsben rosszul állnak. LAUKA GUSZTÁV hasonló nézetben van, nyomban küldöttséget kiván indítani Bécsbe.

Kálóczy. KÁLÓCZY LAJOS higgadt férfias szavakkal nyugalomra inti a kedélyeket s emlékezteti a jelenlevőket Kossuth utolsó intésére, miszerint addig, mig haza jön, legyenek békével és csendesen, mert a szabadság leglényegesebb oldala a rend.

Vas Gereben. VAS GEREBEN hasonló értelemben tart szónoklatot s a gyűlés e beszédek hatása alatt gróf Rádayhoz fordul tanácsért és hirekért. Még együtt voltak a pozsonyi ifjak, mikor megérkezett a pesti gőzös éjfél után 2 órakor, meghozván márczius 15-ikének fris történetét és a „Talpra magyar“-t.

Reggel 4 órára megérkezett a bécsi távirat is, mely tudatta, hogy a király megbizta gróf Batthyány Lajost a felelős magyar miniszterium megalakításával.

*

Zavargó világ. Zavargó világban élünk — mondja egy e napokban irt felhivás — de valamint isten a nagy munkánál ott fent velünk volt, úgy itt a kisebben is folyvást őrködni látszik a legszebb győzelmet kivívott igaz ügy felett. A Pozsonyban országosan végzettekkel nálunk

a legnagyobb rész elégedve van, annyira, hogy borús arczczal alig találkozunk egygyel-kettővel; mig az általános többség a legderültebb remény-mosolylyal tekint ujjászületett hazánk szebb jövője elébe. De valamint a madarak országában a nap felé repeső csalogányok mellett vannak sötét odukban huhogó fertelmes baglyok, - úgy közöttünk is lappanganak még imitt-amott hamis rókák s vérszomjuzó farkasok, kik, mert fekete tetteik szennyes diadalát nem ülheték, most a legszentebb ügy fényes győzelmét szeretnék ármányfertelemmel bemocskolni. Ezek, mivel mást nem tehetnek, most az általános örömzaj közé vegyítik vészjósló huhogásaikat, - s költenek hamis hireket a nép zavarba hozására, s ennek mesterségesen felcsigázott félelmeihez uj félelmeket toldatnak. Nem csoda így, ha a közbátorsági hit nálunk is sarkaiban megingattaték s szorongó aggodalmak tölték el sokaknak szivében a legtisztább hazafiúi örömnek helyét."

Szépen megválogatott hű szavak ezek, igaz kifejezői a hangulatnak.

Az ellentábor.

A kétszinűség kigyói sziszegtek itt is, ott is, s kárörömben égett a szemük, ha eredményét látták sziszegéseiknek. Különösen a márczius 21-ére kitűzött megyegyűlésen szerettek volna zavart előidézni, tudván, hogy e napon a nép egyszerűbb elemei is összegyülekeznek Győrött s ezen a gyűlésen kellett tárgyalni a megyei követek jelentését az országgyűlés műkö-

Rendkivüli hirdetés.

A hazának és illetőleg városunknak védelmére következők adatnak tudtára a közönségnek:

1-ör. Mindazok kik e városnak beirott polgárai, letett esküjöknél fogva felkéretnek, — s kötelességük teljesitésére felszólittatnak, hogy a város és haza védelmét rendező megyei s városi vegyes választmány rendeleteit tökéletesen teljesiteni el ne mulasszák.

2-or. Azok, kik nem városi beirott polgárok, megkéretnek, hogy a város és haza védelmére hónap reggeb 8 órától délig a belvárosi, ujvárosi és majoroki városházaknál megjelenni, s magukat a védő seregbe beirni tartsák hazafiui szoros kötelességüknek

3-or. A tanulo ifjuság a tanitói kar által — s általunk is különösen felszólittatik, hogy a haza védelmére magát összeirni s a névlajstromot a védelmet rendező választmanynak e mái napi délután 5 óráig a városháznál beadni sziveskedjék.

4-er. Szabadhegyen minden beirott, és be nem irott honpolgár egyiránt felkéretik, hogy helyben a hadnagynál — a haza és város védelmére a védőseregbe magát hónap délig beiratni tartsa hazafiui kötelességének.

5-ör. Mind ezen fenntebbiek s a rendes polgári fegyveres őrsereg körül egy rendes védő sereg fog alakittatni, — s a rendező bizottmanynak a város és haza védelmére teendő minden rendeleteit szigoruan teljesiteni.

Költ Győrött Martius 20. 1848.

A haza védelmet rendező
megyei és városi vegyes bizottmany.

déséről. A polgári őrség kettőzött számban foglalta el állomásait, éles töltényekkel látta el fegyvereit, a nemzetőrség ekkor szervezkedő ujonczai pedig fegyveresen czirkálták be éjjel az utczákat. Fegyvert fogott a győri tanuló-ifjuság is s a nemzetőrökhöz csatlakozott. A vegyes bizottmány „*Rendkivüli hirdetés*"-*t* adott ki. Ez volt a negyvennyolczas idők első szenzácziós proklamácziója a falakon. Legyen megörökítve itt.

Az első proklamáczió.

A gyűlés azonban a legnagyobb rendben és lelkes hangulatban folyt le, városban és vidéken teljes volt a nyugalom. Mindazonáltal az elhintett sárkányfogaknak mutatkozni kezdtek a csirái. Az ország déli részén forrongó zavarok, a szerb lázadás hirei naponkint uj táplálékot adtak a visszavonás lappangó jelenségeinek, az általános izgatottság zavarosát a közönséges bűntettek is kedvező talajnak kezdték felismerni.

Sárkány-fogak.

Ezek ellenében, de méginkább a túlzott mérvben nyilvánuló rettegés megnyugtatására Győrben is életbeléptették a rögtönitélő bíróságot. A város erre nézve a következő proklamácziót adta ki:

Dicsőségesen uralkodó első Ferdinánd

austriai császár, Magyarország e néven ötödik királyának s. a. t. Ő Felségének kegyelméből nyert hatalmánál fogva méltóztatott Ő cs kir. főherczegsége országunk Nádora alázatos felterjesztés következtében a talpon álló törvénynek a szántszándékos gyilkosok, rablók, utonállók, marháknak és barmoknak erőszakos elhajtói, úgy nemkülönben a kárhozatos gyujtogatók ellen való gyakorlását f. évi mártius 23-ról szabad királyi Pozsony városából költ k. levelében megengedni, hogy igy az előszámlált gonosz cselekedeteknek elkövetői, bizonyos és nyomban követő halálos büntetés által, mint a köztársaság veszedelmes tagjai az élők sorából kitörültessenek.

Mihez képest, hogy senki magát az előforduló esetekben tudatlansággal ne menthesse, ezennel közhirré tétetik, hogy ezen ns. város részéről a talpon álló törvény felállittatott, óvja tehát kiki magát a rablás, gyilkosság, ezzel vagy rablással összekötött utonállás vétkétől, mert a ki ezekben tetten éretvén, vagy folyvást üldöztetvén, megfogatik, az ezen tárgyban költ legfelsőbb rendszabásokhoz képest rögtön elitéltetni, 's akasztófára kárhoztatván, az itélet tüstént kihirdetése után magának érdemlett büntetésére, másoknak pedig rettentő példájára minden fellyebb vitel, vagy királyi kegyelem nélkül ebbéli halálos itélet három órának elforgása mulva ellene foganatba vétetni, és az élők sorából, mint a köztársaság veszedelmes tagja kitörültetni fog.

Költ sz. kir. Győr városában 1848-ik esztendei mártius 27-én

Szab. kir. Győr városa
főbirája, polgármestere és tanácsa.

A reakczió sötét lovagjai a nép műveletlenségét, tudatlanságát igyekeztek felhasználni s munkájokat az alsóbb néposztályok rétegeiben könnyen felszítható osztálygyülölség táplálásával kezdték meg.

„Le a zsidókkal.“ Amint az oláh és tót vidékeken a legérthetőbben vélték kiadni a nyers tömegek számára a jelszót azáltal, hogy az *urak ellen* lázitották őket, úgy a magyarlakta vidékeken *le a zsidókkal* volt a jelszó, mely mellett az anarchia terjedése legkönnyebben volt konstatálható.

Meg lehet érteni, hogy abban az időkben ez a jelszó még hatásosabb volt, mint manapság és nem pusztán a legalsóbb rétegekre szorítkozott hatásában.

Márczius 20-én például olvassuk a győri lapban dr. WITTELSHÖFER nyilatkozatát, ki a nemzeti őrsereg előkelőbb tagjai által felszólítva, be akart állani e seregbe. Azonban azt tapasztalta, hogy a választmány oly végzést hozott, mely szerint „a héber vallású magyarokat minden erre vonatkozó jogokból kizárja s egyszersmind minden kötelezettség alól is felmenteni“. Ennekfolytán bejelentette kilépését.

E kérdésből polémia fejlődött ki s már a következő lapban KORBONITS ISTVÁN bizottmányi jegyző rektifikácziót tesz közzé a bizottság nevében, hogy „azon testület eddig önkéntesekből alakúlva maga magát rendezte s így a bizottmány az egyének felvétele eránt mit sem határozott.“ Ezuttal nem a rendes nemzetőrségről, hanem a polgári őrseregről van szó.

A tanulók nyilatkozata. A győri tanuló-ifjuság márczius 24-ikén megjelent nyilatkozata szabadelvű szelleménél fogva általánosan jó hatást keltett s szelidítőleg hatott közre a felélesztett felekezeti viszály elsimítására is.

Erre vall a következő nyilt levél:

A győri szabadelvű tanuló-ifjuságnak.

Uraim! minden hitsorsosim nevében itt szives s mélyen érzett hálát nyilvánitok önöknek f. hó 24-ikén megjelent felszólalásuk s valódi szabadelvű nemes gondolkozásukért. Legyenek önök biztositva, hogy mi mindenütt, hol a haza, szabadság és jog kivánják, a legkészebb szivvel azon leendünk, hogy önök mellett méltólag állhassunk meg. Éljen a szabadság! az egyenlőség! éljen! éljen!

Győr, márczius 24. 1848.

Lederer Jakab
zsidó.*

Az egyházak szava. A győri egyházakban DRESMITZER püspöki helytartó intézkedésére békére intő beszédeket tartottak a lelkészek, így TÓTH Antal belvárosi káplán, HETSEY József ujvárosi lelkész; a megye papjaihoz pedig ugyanily értelemben körleveleket küldött az egyházi főhatóság.

Pozsonyból továbbra is lelkes hirek szárnyaltak Győrré. A pozsonyi nemzetőrség, mely pár nap alatt 900 főre szaporodott Győr kitünő fiát, Zichy Ottót választotta meg ezredeséül s márczius 25-én a nádort nagy ovációban részesítette.

Lázadás hire. Pestről azonban lázadásféléről jött hír, mely jóllehet meg lett czáfolva, mégis olaj volt a nyugtalanság lobogó tüzére.

A megyei és városi egyesült bizottság ily körülmények közt a következő hirdetményt adta ki:

Szabad királyi Győr városa kebelében a közbátorság fenntartása végett együtt ülő megyei és városi bizottmány jegyzőkönyvének

rövid szerkezete.

Mártius 28-án 1848. délután 4 órakor.

A békét és közbátorságot akár mikor és mi módon veszélyeztethető események kellő meggátolhatása végett letett esküjüknél fogva köteles minden helybeli polgár, ugy adott szavuknál fogva lekötelezett önkénytes csapat és a tanuló ifjuság is az egyenruhás polgári osztályok közé, ezek parancsnokaitul függendők, besoroztatni, kincstári fegyverrel elláttatni, és ezek forgatásában rögtön gyakoroltatni, — végtére a fellebb nevezetteken felül egyéb a közbátorság fenntartására maga a társadalmi törvényeknél fogva is köteles, egyéb akárminő rendü, de polgári kellékekkel biró helybeli lakosok tanácsilag megállapitandó rovatok szerént 18-tul 50 évesekig összeiratni fognak, és a fellebbiek közé besoroztatván és kellő fegyverrel elláttatván ennek forgatásában az egyenruhás osztályok parancsnokának kormánya alatt magokat gyakorolni tartoznak, az e czélra teendő és rendes számadás mellett kimutatandó költségeknek megtérittése annak idejében halóságilag elrendelendő lévén.

Korbonits István s. k.,
bizot.mányi jegyző.

Öreg ABC. Erre az időre esik a győri 48-as élet egyik kiváló vezéralakjának Vas Gerebennek az idők szellemében szerkesztett folyóirata: „*Öreg A—B—C vén emberek számára*“. Ebben a munkában a jeles iró ismeretes népies hangján meg van magyarázva az 1848-as átalakulás a nép nyelvén. Két váltó garas volt egy füzet ára s hihe-

tetlen mennyiségben kelt el a vásárra jövők között. Bay Antal megyei főbiró 1000 példányban rendelte meg jobbágyai és a birtokán levő falvak népe számára. Vas Gereben állandó munkatársa volt a „Hazánk"-nak s a márcziusi napokban lakását is Győrbe tette át, nemsokára azonban a kormány a „Néplap" szerkesztőjévé nevezvén ki, ismét visszatért Pestre.

Márczius 30-án a győri ujság a következő képét festi a győri állapotoknak:

A csend és béke, istennek legyen hála, városunkban s annak vidékén semmi kihágások által nem zavartatván, polgári őrseregünk mult szombaton délben őrhelyeit ünnepélyes díszmenettel hagyá-el. Öröm volt látni e valóban örök emlékű nemzeti ünnep alkalmával, nemcsak az eddig két pártra szakadt polgárság barátságos egyesülését; de köztük a tanuló ifjuságot is fegyveresen, derék tanárjuk Karvasy Ágoston polgartársunk vezérlet alatt, ügyes, katonás fordulatokban szemlélhetni, kik egész idő alatt a csend és béke feletti őrködés terheit minden őrhelyen éjjel és nappal, polgárainkkal, kész szivvel megoszták. Éljen a derék ifjuság, az ujjá született haza javára, örömére; mert ezen tettével megmutatá azt; hogy ezentul is bármikor a hon veszélyben forogna: érte vérét, életét áldozni kész! Fogadják a szeretett polgártársak is a haza és városunk szives háláját, köszönetét, azon nemes feláldozásukért; miszerint a vész óráiban, foglalatosságaik, családaik köréből magukat kiszakasztva, olly kitűréssel s elszánt szent akarattal a köz csend és rend feletti őrködést elvállalni, s abban oly példás kitartással hiven el is járni, hazafiui kötelességöknek ismerik, köztiszteletü főtisztjeiktől, az utolsó, becsületes közemberiség. Meg kell itt emlékeznünk Zichy Ottó gróf polgártársunkról. Ő volt tudtunkra első a hazában, ki öt évvel ezelőtt egy nemzeti őrsereg felállitását megyei gyüléseink egyikén inditványozá, s a nemes honfi kebel sugalta inditvány akkor — meg kell vallanunk — szánó mosollyal fogadtatott a megye akkori hatalmasbjaitól. Pár évvel későbben rendszerezte a polgár gróf a jelen fenálló polgári őrsereget! S ime! a Nemezis! A derék gróf inditványa jelen országgyűlésünkön csaknem pontról pontra elfogadtatva lőn; s az egykori mosolygók közül többen jegyezteték-fel már magukat a rövid időn országosan rendszeresitendő nemzeti őrsereg közé! Ennek nyomán hisszük, hogy a nép szava isten szava levén, nem sokára a közszeretetü polgár-grófot kerületi nemzeti őrseregünk főparancsnokául üdvözölhetendjük! Éljen sokáig, hű polgáraival együtt! *Márcz. 30.*

Sok jó szolgálatot tett ebben az időben a rend és béke fentartása érdekében az itt állomásozó Sándor gyalogezred, melynek b. Bakonyi alezredes volt a parancsnoka. A polgársággal szőtt jó viszony s a zavar napjaiban tanúsított előzékeny magatartás elismeréseül a polgárság esti zenével tisztelte meg és Zmeskál Sándor polgárfőhadnagy lelkes üdvözlő beszédet intézett hozzá, melyre ő hasonló tónusban felelt. *A helyőrség.*

Olyan lázas volt a polgárság érdeklődése a politikai események iránt, hogy a két országos góczpontra, Pozsonyba és Pestre, az egyesült bizottmány a saját kebeléből két-két állandó hirnököt küldött ki, Pozsonyba Lukácsot és Hinárt, Pestre Purglyt és Keresztessyt, meghagyva nekik, hogy mindent sürgönyileg tudassanak a bizottmánynyal.

April 1. April 1-én „Üdv a Hazának! Éljen a király! Éljen a nádor!" felhivások árasztották el a várost annak örömére, hogy Ő felsége szentesítette a korszakalkotó negyvennyolczas törvényeket.

Népgyűlés. Ebéd után a város népe sűrű eleven folyamokban mind a főtér felé tolúl, ahol d. u. 2 órára nagy népgyűlés van hirdetve. A népgyűlés szónokai RÓNAY JÁCZINT benczésszerzetes s a lángbuzgalmú LUKÁCS SÁNDOR. Rónay a szabadságról beszél elragadó ékesszólással, Lukács a szabadság, egyenlőség, testvériség eszméit glorifikálja, KOVÁCS PÁL a pozsonyi fris hireket adja elő a sokaságnak. Ezen a népgyűlésen volt a győri terek és utczák negyvennyolczas keresztelőünnepe, úgy mint az alább következő egykorú tudósítás elmondja.

Egykorú leirás. Azoknak hallatára, mik a fővárosban és Pozsonyban történtek, semleges tétlenségben maradni, mi is hazafiui bünnek tartók. Azért, mihelyt a mult számunkban közölt baljóslatu pozsonyi hirek hozzánk érkezének, magunkat védelmi karba helyezni, legelső kötelességünknek ismertük. Erre nézve polgári őrseregünk ismét fegyverbe öltözött, nemzetőrségünk pedig kikapá szükséges fegyvereit, hadi gyakorlatokban tölté idejét s az éjjeli czirkálásokat folyvást a legelszántabb lelkesüléssel teljesíté. Két napot (mart. 30-dikát és 31-dikét) a legkétesebb aggodalmak kinjai közt töltöttünk el. Pozsonyba küldött követeinktől sürgönyt nem kaptunk s egyéb megnyugtató hireket is nélkülöznünk kelle. Igy viradánk aggasztó bizonytalanságban f. ápril hó első napjára.

Ennek reggelén ugyan kedvező hirek kezdének terjengeni városunkban; de a leghitelesb örömhir csak déli $^1/_2$12 órakor jött legelőször e lapok szerkesztőjéhez, ki is azonnal sietett a kivánt s már-már alig remélt jó hirrel az „egység-térre", hol töméntelen városi s falusi nép összeseregelve volt. A béke hirdető levél a nagy kávéház előtt fennszóval a népnek felolvastatott, melly azt ki-kitörő örömriadások közt hallá, s élteté a *királyt, a nádort és a honatyákat.*

Harangzúgás. Városunk egyszerre a legvidorabb szint ölté fel, s ki ki egy rögtönzendő nagyszerü nemzeti ünnepély tervezetén töprenkedék. Este felé főbb utczáink mindinkább népesedének, hét órakor minden harangok meghuzatának, örömzúgással hirdeték egész nyolcz óráig kedves hazánk reménytelen nagy szerencséjét, a bástyákon ágyuk durrogának s a harangok elnémulása után felharsant polgári őrseregünk jeles zenekara a lelkesitő Rákóczi-indulóval, számtalan égő fáklyákkal köröztetve, az egész tér töméntelen nép sokaságtól lepeték el.

Elhallgatván a zene, koronás királyunknak a nagy kávéház felső csarnokablakában kivilágított s „éljen a király“ aláírással ékitett képe előtt, a fáklya körben jeles szónokunk a valódi népember.

Lukács Sándor polgártársunk lépett a szó-székre, s elmondván ismert ékesen szólásával a történteket s éltetvén a királyt, a nádort s a magyar felelős ministeriumot, hálaigére inté a népet azon jókért, mellyekben Isten, a nemzet hatalmas és igazságos istene azt, egy csepp polgár-vér nélkül részesíté. Dörgő éljenzések szaggatták félbe és követték a lelkes szónok szivreható beszédét, mire egy megható, emlékünkből soha ki nem vesző jelenet következett. *Lukács Sándor.*

Rónay Jáczint szt. Benedek szerzeti áldozó pap, a tiszta lelkü hazafi s valódi tudományos műveltséggel biró férfiu — kit olvasóink már többnemü dolgozataiból ismernek — állván a szó-székre, buzgó áhitattal imádkozá el a már lapunkban is közlött, pesti nemzeti őrsereg hálaimáját, mit a nép fedetlen fővel, ünnepélyes csend és buzgósággal végighallgatván, légrázkódtató háromszoros „ament“ dörge rá! *Rónay Jáczint.*

Ezután a szószéket e lapok szerkesztője foglalván el, e nemzeti nagy ünnep örökitésének emlékére, inditványt tőn néhány tér, s utczáink történeti elnevezésére, ki kiáltá pedig a *főtért,* mellyen összesereglénk, s úgy szólva az uj haza boldogitására ujonan egyesülénk, **Egység-térnek**, felséges királyunk emlékére a **Király-utcza** nevét tovább is megtartatni kérvén, kikiáltá a Megye-utczát **Nádor-utczának**, a *Városház*-utczát **Batthyány-utczának,** a Bécsi-utczát **Kossuth-utczának,** a *Fehérvári*-utczát **Deák Ferencz-utczának**, s a *Tejfeles* közt, hol az első czenzurátlan lap szerkesztetett, a hazánkbani sajtószabadság dicső emlékére **Szabadsajtó-utczának.** Mindez elnevezések egeket verdeső éljenzések között a néptől egyhangulag elfogadtatván, megindult a menet vig zene közt az Ujváros felé, honnét visszatérvén, az ujonan elnevezett utczákon haladt által, azok uj neveit harsogó éljen közt mindjárt megerősíté s később még a *Kármelita-tért,* mint a szabályzandó Rába folyam szomszédságába eső s legélénkebb közlekedési helyet, közlekedési ministerünk gróf Széchenyi István nevére, **Széchényi-térnek,** a *Duna-utczát,* ipar és kereskedelmi ministerünk nevére, **Klauzál-utczának**, végül több lelkes hölgy honleányi petitiójára a *Kereszt-utczát,* derék helybeli polgártársunk Lukács Sándor nevére, ki a lelkesbek legkitünőbb egyikeül, buzgó fáradalmaiért csaknem keresztre jutott,[1] de végre mégis elvbarátaival együtt a honról egy nagy keresztet ernyedetlen buzgalommal leemelni segített — **Lukács-utczának** elnevezvén, az egység-térről a legszebb egyességben s békében szétoszlott. Igy végződék nálunk a második nemzeti ünnep, mellynek szentségét tisztátalan kezek, fondorgó ármány, kivánjuk, soha többé meg ne fertőztesse! *Utczák keresztelése*

Pótlólag ápril végén az *ujvárosi főutczát* (Kossuth L.-utcza) **Márczius 15-ike**-utczának keresztelték el.

[1] Apponyi, volt kanczellár által az elfogatási parancs már alá volt irva; ez volt az utolsó, de már sikertelen aláírása.

A vegyes bizottmány permanencziában volt s a szükséghez képest adta ki proklamáczióit és rendeleteit.

Proklamácziós világ Egészen megszokottá lőn már a falragaszokon való beszéd a közönséghez s a talpon levő város alig várta a hiradás e röpke madarait.

Szabad királyi Győr város kebelében a' közbátorság fenntartása végett együtt ülő megyei és városi vegyes bizottmány jegyzőkönyvének

rövid szerkezete.

Aprilis 4-én 1848.

20. Vas Gereben nevü kiadónak „Öreg Á B C" czim alatt eddig kiadott népszerü munkálatai a' jövendőben kiadandó hasonlókkal együtt tek. Győr megye részére megvételni, egyszersmind, — hogy azt pártolni sziveskedjenek, minden megyék megkeresteleni rendeltettek. Vas Gereben által jövőre tárgyalandó kérdések feljegyzésével, és vélemény adással Lukáts Sándor, a' munkálatnak Kossuth Lajos minister urnál leendő ajánlással pedig Kálóczy Lajos ügyvéd urak megbizatván.

21. A' közbátorság és csend Győr városa kebelében miáltal sem háborittatván az ismét jeles áldozatot hozó polgári őrsereg az őrállástul felmentetett, de az éjjeli őrködés tovább is folytattatni rendeltetett.

22. A' folyó évi Martius 30-án Pestre küldött választmány visszaérkezvén, az ottani bizottmány általi szives fogadtatását tudatván, jelentette: hogy a' fegyverek, és ezekhez szükségesek megszerzése végett felsőbb helyen jelentés tétetett.

Korbonits István s. k.
bizottmányi jegyző.

Hírlapi hang. „A haszontalankodás korszaka elmult, — irja a győri ujság ápr. 11-en levelezőihez, igen jellemzőleg az időkre — ezentúl már nem az az ujság: egyik vagy másik városban min vesztek össze a kofák, — vagy ez vagy ama Casino milly tánczvigalmat rendezett s ebben csárdást tánczoltak e többet vagy franczia négyest s a t., de beállt a cselekvés kora, mellyben az ujjá született nemzet köz-üterét kell tapintanunk, s a nemzeti élet nyilatkozatait, mozgalmait kisérnünk folyvást, kisérnünk lélekesméretes figyelemmel. Addig is tehát, mig egészben átalakulandó lapunk programmját közölhetnők, őszinte barátsággal felkérjük, mind eddig volt, mind tán ezután megnyerendő t. levelezőinket, hogy becses közléseikben különösen a megyei és városi élet, s ezután leendő tiszt és követválasztási mozgalmak gyors és hű leirásai legyenek a főtárgy. A sajtó törvényekre nézve röviden ehez tartsák magukat 1. magyar király fölséges

személye sérthetetlen; 2 semmiféle vallást bántani, vagy gúnytárgyul használni nem szabad; — 3. az egyéni polgári becsület szent; 4. végre, kiki czikkének minden soráért becsület szavával jót áll, és felelős."

Ilyen hangon beszéltek abban az időben még a tudósítókkal is. Senki nem ért rá más ügygyel foglalkozni, mint a hazáéval.

Győr közszellemét jeles hirlapján kivül különösen a lánglelkü Lukács Sándor, Zichy Ottó gr., Kálóczy Lajos, Gyapay Dénes, Rónay Jáczint tartották állandó éberségben és fogékonyságban. *Győr vezérei.*

April 6-án Zichy Ottó gróf beszédet intézett a győri polgári őrsereghez, melynek őrnagya volt, hogy nem volna-e hajlama testü-

FENSÉGES UR!

Ez országgyülésen alkotott törvények' sziv-ere: „egyenlöség és testvériség," — ez által a' magyar nép szabad lett, — szabadságában boldog lesz!

A' százados szolgaság' testet lelket leverö jármától megszabaditott milliók' szabadságunk nevében LÉGY üdvözölve általunk!

A' magyar szabadság' teremtésének nagy munkájához TE veted az eldöntö sulyt. — Megváltója vagy e' hazának!

Isten adjon NEKED hosszu életet és erőt, hogy e' szabad nemzet' szellemi és anyagi hatalmas kifejlödésére, boldogságára sokáig közremunkás lehess. — E' nép NEKED tiszteletet, szeretetet és hálát ad örök ajándokul, — ez legyen zálogunk a jövendőre is!

VELED, vagy ÉRETTED, jó és balsorsban, e' haza függetlenségeért, szabadságaért, boldogságaért élni halni, egyiránt dicsöség és kötelesség nekünk!

Győrött April 6-án 1848.

A' győri nép nevében:

letileg megjelenni Pozsonyban, hogy ott a nagy dicsőséggel végződött országgyűlés berekesztése alkalmával az ünnep fényét emelje s Győr város hazafias hirét meghordozza. *El Pozsonyba!*

Lelkes éljenzés volt a beszédre a válasz, rögtön összeadták a szükséges pénzt s a polgári sereg készült a pozsonyi utra.

Győr feliratai. Hogy üres kézzel ne menjen a sereg, LUKÁCS SÁNDOR három ünnepi iratot készített, egyet a nádorhoz, egyet a ministerelnökhöz s egyet Kossuth Lajoshoz intézve. E diszesen kiállított üdvözlő lapokat a győri polgárság ezrei irták alá s ezeket vitte fel a nagy győri küldöttség a pozsonyi országgyűlésre.

Bemutatjuk a szöveg közé nyomva az emléklapok fénykép-mását.

Szeretett Polgártárs Minister Elnök ur!

A' békes utou kivívott magyar szabadság érzetével, a' győri nép, Tégedet 's Általad as egész magyar felelős Ministerium lelkes tagjait egyenkint, e' szabad haza nevében örömmel üdvözöl!

A' magyar szabadság és függetlenség első igéi törvényeinkbe irattak, Tietek a' hatalom és kötelesség a' megirtt igéket, mellyekért olly férfiasan küzdöttetek, megtestesiteni.

Hazánkban, az egyenlőség, testvériség és szabadság alapján sok történt, — de még több hátra van. — De az okos az idöt várja, — nem akar aratni mikor még csak vet.

Hosszu életet és erőt kivánunk Neked 's az egész Ministeriumnak, hogy legdrágább kincsünkkel, törvényeinkkel, törvényes körötökben — e' nemzet közboldogitására igen sokáig sáfárkodhassatok. — A' magyar szabadság és függetlenség tökéletes kifejtésének, ernyedetlen és szakadatlan nagy munkájában Veletek 's Általatok akarunk küzdeni, mint kiknek kezeibe első szabadságunk első gyümölcsét tiszta bizalommal letesszük.

Tisztelet, szeretet és hála jeleül Vedd 's vegye az egész Ministerium a' győri néptől a' magyar nemzet nevében ez emlék iratot, — jó és balsorsban a' magyar nemzet szabadságaért, függetlenségeért, boldogságaért a' sirig Veletek leszünk.

Győrött April 8-án 1848.

A' győri nép nevében:

Az emléklapokat — mint egykorú tudósításból olvassuk — KUHÁRSZKY ANTAL polgártársunk külön-külön „veres bársonyba könyvkötő mesterségének művészi remekségével bekötötte s hozzájuk SZŰCS JÁNOSNÉ divatárusnő három gyönyörű fehér selyem vánkost készített zöld és veres bársonynyal izlésesen feldiszítve".

Pozsonyba. Négyszáz egyenruhás, fegyveres polgár és nemzetőr szállt ápril 8-án reggel 8 órakor a „Ludwig" gőzösre TÓTH IMRE polgár-

őrseregi alezredes vezérlete alatt. A parton állt kendőlobogtatással, éljenzéssel egész Győr városa, ragyogó szemekkel, irigykedve nézvén a távozó hajó után, mely csakhamar eltünt a szemek elől s csak a Rákóczynak és az éljenriadalmaknak elhaló hangjai szálltak vissza búcsúzóul róla.

Szeretett Polgártárs Nagy Hazafi!

Az absolutismus, a' törvénysértés vakmerőségével, csel és megvesztegetésekkel e' nemzetet halálosan mérgezé. — Mindenható szavaddal, testet és lelket meggyilkoló e' hatalom ellen, a' népet — irtóztató álmából — tenni, tűrni, egyesülni folrázlad!

Téged a' hirdetett igaz igékért, a' világosságtól rettegő hatalom, irgalmatlanul büntetett.

Tiszta és igaz hazafiui jellemed' megfertőztetésére és hatásod' megsemmisitésére az ármány minden fondorkodásaival, — az epés gyanusitás és vétkes rágalom, minden mesterségeivel, 's a hatalom minden terrorismusával folléptek. — De Te önmagadhoz hű, mindég az maradtál a' ki valál! — A' folebredt nép, Téged' e' hazáért olly sokat szenvedett férfiut vezérévé választott, 's hiven kovetett, mert szavadban isten szava volt.

Megunta Europa a' rabszolgaság jármát. — A' zsarnokság ellen néhány hetek óta élet halálra harczot vivott, — fegyvereit a' szent örök jog védelmére szerencsésen vezérelte isten keze! — Te a' magyar nép méltó vezére, — ki az országgyülésen, az absolutismus ellen a' megsértett alkotmány védelmére, a' legnehezebb harczot vivád, — bölcsen megérted az időnek intő szavát. — És mig egy felöl az egész hazát átmenydörgő isteni szavaddal, mindenkit fölhivál, hogy a' szabadságért

„Gyenge és erős serényen
Tenni türni egyesüljenek,
És a' nemzet mint egy férfi álljon
Érez karokkal győzni a' viszályon!" — Addig más felöl e' törvényhozás szinhelyén — hol sorsunk folott a' kocka vettetett — tántorithatlan hazafisággal 's ernyedetlen munkassággal kinyujtád jobbodat, — 's a' szolgaság terhe alatt nyögő milliók részere, isten és haza szent nevében jogokat követeltél. — Követelésed teljesittetett. — És dicsőittessék a' gondviselés! a' magyarnak a' megbukott absolutismus romjain törvényei alkottattak, mellyekben az egyenlőségnek, testvériségnek és szabadságnak magja van!

E' szabad magyar nemzet nevében üdvözlégy áldás forrása! üdvözlégy a' magyar hazának uj alkotója!

Isten adjon Neked hosszu életet és erőt, hogy megkezdett nagy munkádat folytatva, — az egyenlőség, testvériség és szabadságnak ez uj haza szivébe — saját kezeddel ültetett fáját erősödni, gyumolcsozni lassad. — E' haza' függetlenségeért, szabadságaért, boldogságaért, Veled vagy Érted életet 's vért áldozni készek vagyunk. Ez emlék irattal, mit Neked a' győri nép e' haza tiszteletének, szeretetének és hálájának, zálogaul ad, a' KOSSUTH LAJOS név, sirodon innen, sirodon túl, — mig magyar él a' duna partjain, e' hazának örökre el van jegyezve. — Üdvözlégy e' szabad magyar hazának uj alkotója!

Győrött April 8-án 1848.

A' győri nép nevében:

Este 7-kor érkezett meg Pozsonyba a fegyveres Győr és most átadjuk a szót az egykorú pozsonyi tudósítónak.

Ápr. 13. 848.

Tegnap előtt záratott be Pozsonyban az országgyülés; még pedig ugy, hogy az ott többé soha meg ne nyittassék, hanem ezentul rendeltetésének rég hiában sürgetett, s most végtére meg nyert valódi helyén, az ország szivében, Budapesten tartassék. Ezen országgyülés, melly a magyar nemzetet törvényes királya alatt, független felelős magyar miniszteriummal, sajtószabad- *Győr Pozsonyban.*

sággal, — az eddig sok nyomattatások alatt sinlő összes népet pedig törvényes szabadsággal s törvény előtti egyenlőséggel ajándékozá meg: hazánk történetlapján aranybetükkel feljegyzendő örök emlékkel birand! Isten áldása, és a nemzet örök hálája azokon, kik e nagy munkának tényezői valának! A győri polgárság, melly a forradalmi mozgalmak elé mindég bátran, eltökélt szilárd akarattal nézett, méltányolva e dicsőségesen bevégzett országgyülés fontosságát, annak lezárása ünnepére, parancsnokai alatt, fegyveresen, tulajdon zenekarával ment el, a szinte fegyveres nemzetőrséggel egyesülten számra 300-an felül. Induláskor, közakarattal választott tábori papjuk RÓNAY JÁCZINT alkalmi igen szép és buzgó imát mondott a hajó fedezetén, miután következett az eddig *Ludwig* nevet viselt gőzös **Batthány Lajosra** lett elkeresztelése, minek következtében egy nemzeti lobogóra e tisztelt név rögtönözve feliratván, a hajóárbocza egész utjában már Ludwig helyett Batthány Lajossal büszkélkedett. Pozsonyban esti hét órakor szerencsésen megérkezvén, ZICHY OTTÓ gróf vezérlete alatt a nemzeti őrsereg s a partot ellepő töméntelen nép által nagy éljenzések közt fogadtatának polgáraink.

Hajókeresztelés.

A nádor előtt.

Másnap délután egész testületben tábori zenével fens. ***nádorunk*** előtt tisztelkedék a polgárság, s ő fenségének a mult lapunkban emlitett gyönyörü albumot nyujtá át fehér selyem vánkoson, ZMESKAL JÓZSEF polgár káplár, ZMESKAL SÁNDOR polgár főhadnagy ékes szónoklata mellett. Ő fensége igen nyájas szavakkal köszönte meg ez igénytelen, de tiszta szivből eredt ajándokot, s szemlét tarta a harczias tekintetü derék csapat felett, a győri polgárokat már ismerőseinek nevezvén, s számitván további lelkesedésükre, bármily veszély fenyegetné valaha a magyar király trónjat.

A ministereknél.

Ismét a sétatérre indult a sereg, hol is a zöldfa-fogadó előtt rendben állván, átadaték másik két album, BATTHYÁNY és KOSSUTH LAJOS minisztereknek, EÖRY SÁNDOR és LUKÁCS SÁNDOR lelkes szónoklataik mellett. Kossuthunk fájdalom, a mult nehéz napok s éji virasztások terhei alatt annyira elbágyadt volt, hogy szives válaszát a győri néphez Lukács Sándorra bizá, ki a nagy szónok méltó tolmácsa volt.

Ferencz József gárdája.

Hétfőn este érkezék ő flge a király felséges nejével, Ferencz Károly főherczeg s ennek nagyreményü fia FERENCZ JÓZSEF, az egykor leendő magyar király kiséretében. A sort győri polgártársaink képezék s ők valának szerencsések királyunk terem ajtaja előtt is a diszőrségi szolgálatot tenni.

Kedden 10 órakor volt a törvények szentesitése ő felsége által ilyen magyar szavakkal: „a kedvelt magyar nemzet minden kivánataiban örömmel megegyezem; mert népem boldogságában találom fel en-boldogságomat!" Hiszszük, hogy szeretett királyunk e boldogságot zavartalanul élvezendi; mert az alap, melyre ez épitve van, sokkal szilárdabb, rendithetetlenebb, mint egyes udvaronczok czifra szavakba foglalt hizelgő bókjai; A karzaton királynénk ő felsége is jelen volt magyar diszöltözetben, udvarhölgyeivel együtt.

Ez ünnepélyes nemzeti szertartás után ő fgeik s ministerelnökkel együtt a palota erkélyén megmutatták magukat a népnek, szivből fakadt őszinte éljenzésekkel üdvözöltetve. Ezután az összes polgári és nemzeti őrsereg ZICHY OTTÓ

által verzéreltetve, s legelől a győri polgárság, derék zenekarával, előtte lovagolván segédjével együtt szeretett alezredesünk Toth Imre ur — ő fgc előtt katonai rendben vonultak el teljes megelégedést aratva. *Ünnepek Pozsonyban.*

Később a sétatéren testvériség s örök barátság zálogául a *bécsi küldöttség*, lelkes szónoklat mellett, egy háromszinü (fekete, sárga és piros) német nemzeti zászlót adott át a magyar nemzetőrség számára Zichy Ottó grófnak, ki azt hasonló lelkes szavakkal köszönvén meg, a győri polgárságnak adá át addig is, mig a nemzetőrség egészen alakulna. Ezen zászló jelenleg városházunk erkélyén két nemzeti lobogó között büszkélkedik. *A bécsi zászló.*

Délután 3 órakor polgárságunk, miután még a gőzösen több rendbeli bucsuzó küldöttségek által tisztelteték meg, vig zene és álgyudurrogások között *Győr* felé vissza indult, hol a polgárság a nemzetőrség hon maradt része által egész diszben fogadtaték vala. Az álgyuk dörgése ½9-kor jelenté a gőzös érkezését, melly polgártársainkat fontos utjukból testvéri karjainkba visszahozá. Erre a dunapart ismét meg népesedett, s harsogó éljenzések és örömrivalgások közt vig zene mellett az egység térre érvén, miután Lukács Sándor lelkes szónoklattal bucsut véve polgártársaitól, kiki sietett szeretett családi körébe örömhirekkel a pozsonyi dolgok felöl, s azon büszke öntudattal, hogy e nevezetes nemzeti ünnepélyen a győri polgárság főszerepelést, általános kitüntetést s közbecsültetést vivott ki magának. *Indulás haza.*

*

Itthon a közélet forrongása a maga megakadályozhatlan útján haladt előre. A lázas forradalmi szellem ragadta magával az embereket és előkészítés nélkül teremtette meg az események alapjait. *Forrongó közélet.*

Nyilatkozat nyilatkozatot ért és a fellépések mind jobban és jobban kiszabadíták magukat a tartózkodás kényszerköpenyéből.

April 22-én azt kérdi a „Hazánk“ :

„A tanuló ifjuság több felőlről állott elő petitióval; még kispapnöveldékről nem hallottunk semmi mozgalmakat. Mi ennek az oka? Olly boldogok a, kispapok, hogy kivánni valójuk semmi nincs? Vagy olly oroszosan vannak elszigetelve a világtól, hogy a jelen mozgalmakról mitsem tudnak?

E kérdésre azonban válasz nem érkezett.

A nagy közjogi vivmányok, a magyar ministerium, a 48-as törvények, melyek napokkal ezelőtt még a legszenzácziósabb, legörvendetesebb meglepetést képezték, kezdtek úgy feltünni, mintha sem volna természetesebb a történteknél.

A vérmesség napról-napra terjedt s minden eseményt és jelenséget a maga szemüvegén keresztül birált el. *Vérmes felfogások.*

Az említett győri lapnak például április 29-én már az ellen is

kifogása van, hogy a magyar törvényeket az austriai császár adja az országnak.

Független Magyarország vagyunk-e, vagy nem vagyunk független Magyarország? Ha azok vagyunk, hogy van az, hogy a magyar törvényeket az ausztriai császár kezéből kaptuk, nem a magyar királyéból? A legutolsó országgyülés törvényczikkelyeinek bevezetése ugyanis igy kezdődik: „Mi I. Ferdinánd, austriai császár, Magyar- és Csehországnak e néven V-ik királya stb." Ha mi független Magyarország volnánk, e bevezetésnek igy kellett volna állani: „Mi V. Ferdinánd, Magyarország királya, mint austriai császár e néven I. stb."

A városi magisztrátus konzervativ elemekből volt megalakítva. A nagyközönség zúgolódott ellene s várva várta, hogy az 1848-as törvényczikkek sorozata szentesítve legyen. Volt ugyanis azok között egy, a XXIII. mely a szabad királyi városokra vonatkozott és tisztujításaikat is ujra szervezte.

Ismét népgyűlés. Amint az ünnepélyes szentesítés megtörtént, ápril 16-án ismét népgyűlést tart a győri polgárság és pedig ezuttal a redout nagytermében. Lukács Sándor ismét a főrendező és a szónokok kívüle még Keresztessy Ambrus, Kálóczy Lajos, dr. Kovács Pál, Karvassy Sándor. A városi tanács ellen erős vádak hangzanak s a népgyűlés azzal a hangulattal oszlik szét, hogy az 1848. XXIII. tczikk alapján legközelebb megejtendő képviselő és tisztujító választásokon szabadelvű és tetterős embereket helyez az ügyek élére.

Az ápril 16-iki népgyűlés. Lukács. Az idézett törvényczikk erre a polgárság egyetemének kedvező módot nyujt. Nevezetesen ugy rendelkezik, hogy szab. kir. városokban úgy a képviselőtestület, mint a tisztikar tagjait a választó joggal biró nagyközönség válassza és pedig a tisztikart egy alkotmányos uton választandó kijelölő bizottság jelölése alapján

Az április 16-iki népgyűlésnek igen érdekes leirása olvasható az 1848-as hirlapban:

Délután 5 órakor, a belvárosi nagy táncztercm nőkkel s férfiakkal a fulladásig tömve lőn, — mert igen kényes és fontos kérdés felett tartatott a népgyülés.

A terem közepén emelt helyen felállt Lukács Sándor, s következőleg nyilatkozik: — „Uraim! alig mult el öt nap, hogy a király és nemzet közakaratával, a népet politikai jogokban részesiteni törvények hozattak. E törvények szentek. És még is alig mult el két nap, e szent törvények a győrvárosi tanács által bünösen megszegettek. — Engeditek-e, hogy mit nekünk törvény adott, azt az absolutismus teremtett szolgái tőlünk megtagadják!? (hangos közbekiáltozás: nem.)

Engeditek-e, hogy a világosságtól rettegő e zárt testület jogaitokat, kénye szerint tiporja, hogy az absolutismusnak ezen rabszolga serege, ura és zsarnoka legyen a népnek? (heves közkitörés: nem! nem!)

Figyeljetek: itt, kezemben van a bünös czimborák vakmerő tetteinek tanulevele, elmondandom a történteket, begyőzendem okiratokkal, itéljetek, cselekedjetek, mint szabad polgároknak ily gyáva és mégis vakmerő testület ellen, illik és kell!! *A városi tanács ellen.*

Tegnapelőtt a tanács, camara obscurájában, zárt ajtóval összeült, s elhatározá: hogy egy a városi tisztujításról szóló törvény 11., 12. és 13-ik §-át ugy is érti, miszerint a 10 candidatorokat az egész választó közönség, — meg úgy is érti, hogy csak a bel és kül tanács választandják, ugyanazért felvilágositás végett, a zavarok kikerülésére — stafetaliter a ministerelnök urhoz irt, mely levelében kijelenti, hogy ha a candidátorok választási joga csak az eddigi bel- és kültanácsé, a közbizodalom erősitésére ő még szeretné bevenni azon harminczasokat is, kik legfelsőbb engedelem mellett a mult országgyülési követek választásába már befolyással voltak.

Ime polgártársak a száraz tény! — Itt a tanácsi jegyzőkönyv, — itt a ministeriumhoz irt gyalázatos levél egész fertelmetlenségével hiteles másolatban.

Most kérdem én: a politikai jogok gyakorlatáról hozott szent törvények, a mi számunkra t. i. e szabad haza szabad polgárai számára hozattak-e, — vagy azon, az absolutismus által, a nép nyakára, kárhozatul teremtett szolga testület számára!? (éles és szünni nem akaró közfelelet: a mi számunkra.)

Kérdem én: a hozott törvények végrehajtási, vagy magyarázási jogát, annyi bünös cselekedettel megfertőztetett, s a polgári szabadság, mindannyi hóhérjai kezébe, e zárt testület hatalmába tette-e le, vagy a mi kezünkbe!? (harsogó közbedörgés: a szabadon választandók kezébe.)

Kérdem én: lehet-e a zárt testület, mely az absolutismusnak gonoszság kutforrásából vette táplálékát, merité erejét, a polgári tiszta szabadságnak hű kertésze!? (közhang: nem lehet.)

De mind ezeket elmellőzve, kérdem én: mig a követjelentés megtéve, a törvények kihirdetve nincsenek, a törvények rendelkezésébe, magyarázásába bocsátkozni nem volt-e a legbünössebb vakmerőség!? (a termet átrázá e szakadatlan felelet: vakmerőség.)

Vagy ha azon gyönyörü testületnek, a törvények törvényéből egy legkényesebb kérdést egyszerre kirántani, s jogaink rovására magyarázgatni kedve jött, — ugyan miért nem tetszett ugyanazon törvényekből még egy másik pontot is kirántani, s megtartani, mely t. i. azt rendeli, hogy ezentúl minden bel és kültanácsi ülések nyilvánosak!? Kitünik a bünös akarat, mert az igazság a világosságot keresi — (a nép szava: úgy van sötétségben vétek bujkál.)

Polgárok! még egy fontos oldala van a dolognak. Az önérzet büszkeségével elmondhatjuk: hogy a győri népnek az egész haza előtt becsülete van, mert a legnehezebb időkben a hazáért tettünk, tűrtünk; s ott voltunk a helyen, hol sorsunkat kovácsolták, s a haza boldogságáért, életet s vért áldozni készeknek nyilatkozók. És e határozat és fertelmes levél, a mi kivivott becsületünkre akart gyalázat-bélyeget sütni, hogy mi vagy nem akarjuk tudni e törvényeket, — vagy mi a szabadságra nem vagyunk érdemesek, mert rólunk, nélkülünk, — a camara-obscura avas testülete által a törvények ellen és a polgári jogok *A győri becsület.*

rovására határozni engedünk, tűrünk! — Igy áll a tény. — A teendőre véleményem röviden ez: Ugyanazon uton, e határozatát és levelét a tanács ünnepélyesen, saját compromissiójára huzza vissza, — s ezt néki egy küldöttség rögtön adja tudtára, — s a küldöttség jelentését, ide rögtön tegye meg, s egyszersmind adassék tudtára a tanácsnak, hogy mig a törvényjelentés megtéve és a törvények kihirdetve nem lesznek, ülést tartani ne merészeljen, s hogy mi a törvények nevében minden titkos ülések ellen ünnepélyesen ellentmondunk!

Küldöttség a tanácshoz. Közakarattal LUKÁCS SÁNDOR szónok vezérlete alatt KÁLÓCZY LAJOS, KOVÁCS PÁL, PURGLY SÁNDOR, DURSZA MIHÁLY, PRENG MIHÁLY, ZMESKÁL SÁNDOR, HERGESZELL JÓZSEF, s még számosan küldettek ki, a mondott beszéd tartalma szerint a tanácsnál komolyan, erélyesen nyilatkozni.

Ugyan e küldöttség lőn avval is megbízva: hogy mint e lapok szerkesztője előadá — a nép által elnevezett utczák neveinek felirásáról, — mit eddig a tanács nem teljesiteni elég hanyag volt, — e tanácsot tüstènti intézkedésekre hivja fel. Valamint azzal is, hogy a kétfejű sasoknak leszedése által, csak negativ lépés lévén megtéve, a sasok helyett mindenütt Magyarország czimerét haladéktalanul feltétetni a tanács tartsa kötelességének — mert midőn a magyarok királya is, nem kétfejü sas, hanem Magyarország czimere alatt jött a törvények szentesítésére; hanyagság és nemzetietlenség lenne a királyt nem követni, — mert mi szabad magyar nemzet vagyunk!

Hergeszell védelme. E gyűlésben KERESZTESY AMBRUS, Hergeszell Ferencz volt városi követnek, — ki a tanácsban nem volt jelen, védelmére szót emelt. Erre KÁLÓCZY LAJOS által válaszul a kéznél levő okirat mutattatott fel, melynek homlokán az áll; hogy „a tanács ülésének határozata.“ — Hergeszell Ferencz szinte a tanács tagja. — Egyébiránt, kik e gyűlésben részt nem vettek, vagy a határozat hozatalban ártatlanok, itt a népgyűlés, — ott a szabadsajtó, ha szeretik becsületöket, tisztitsák ki magukat! Kálóczy Lajosnak ez erélyes nyilatkozatára KARVASSY SÁNDOR tanácsos rögtön nyilatkoztatá: hogy ő jelen volt ugyan a tanács ülésben, de azt nyilvánosan kivánta tartani, kivánatától a tanács által elüttetett, azután az illető törvénypontokat ő úgy magyarázta: hogy a 10 candidatorokat választási jog az összes választóké, e tiszta magyarázatától is elüttetett, — ekkor elhagyá a tanácsülést s másnap a hitelesitésen sem volt jelen, mert nem akart a polgári szabadság rovására tett ily határozatba befolyni. Karvassy tanácsosnak nyilatkozatában a nép megnyugodott.

Karvasy védelme.

A készséges tanács. A kiküldöttek a reájuk bizottakban eljárandók, a városházhoz mentek a tanácsülésbe. Lukács Sándor a népgyülés határozatát komolyan és erélyesen előadá. Előadására a tanács mindenben tüstént kész szolgálatát nyilvánitá s egyszersmind azt is kimondá, hogy a tanácsnak akaratában nem volt kedves polgártársaik jogát megszorítani stb. — Lukács Sándor megkéretett, tegye fel azon pontokat, melyekben a tanácsnak meg kell egyezni s melyekről a tanács a ministerelnököt stafetaliter rögtön tudósitandja. Lukács Sándor föltevé s tüstént felolvasá; a pontok következők:

A pontozatok. 1-ször. E mostani tanács sem hivatva, sem jogositva nem érzi magát a

törvényeknek kihirdetése előtt, azoknak legkisebb magyarázatába, — vagy azok iránti rendelkezésbe bocsátkozni, — ugyanazért.

2-szor: A városi tisztújításról szóló törvényeknek 11., 12. és 13-ik §-a utasitott magyarázatát s illetőleg határozatát ezennel ünnepélyesen visszavonja, s ezt stafetaliter szórul-szóra a ministeriumnak megirja s jegyzőkönyvbe veszi. Ezek nyomán.

3-or. A tanács kinyilatkoztatja s a miniszteriumnak megirja: hogy a követjelentésig, és törvények kihirdetéséig gyülést nem fog tartani, — s a legelső gyülést is már a törvények szerint nyilvánosan tartandja — s magát mindenben a legujabban hozott törvényekhez fogja szigoruan alkalmazni!

E 3 pont szórul szóra elfogadtatott. Ezután e lapok szerkesztője adja elő az utczák neveinek felirása s a magyar czimerek végett hozott népgyűlési határozatot, mely határozatnak rögtöni foganatositására a tanács késznek s engedelmesnek nyilatkozott.

Mosakodás. MENDEL ISTVÁN a tanács védelmére szót emelt, s HINÁR JÁNOS városi főügyészt vádolá be, ki a miniszteriumhoz irandó levelet inditványozá. Erre Hinár bejő, s a tanácsnak különösen megköszöni szivességét, hogy saját bünüket más vállaira áttenni oly gyönyörüen igyekeznek, kinyilatkoztatja, hogy ő az illető törvényt úgy magyarázta, miszerint a 10 candidátorokat az összes választók választandják. De mert nyilatkozata ellen a többség az ismert absolutistikus magyarázatot állitá fel, azért ő tanácsosabbnak tartá a ministeriumhoz irni, mert bátran hitte, hogy a ministerium ezen absolut magyarázatot magáévá tenni nem fogja. Egyszersmind megemlité: hogy a tanács, ki eddig őtet minden kényesebb dolgok tárgyalásakor az ülésből kiküldi, mondván: most privát conferenciát tartandunk, — most őt bevádolja mint a tanács absolut szellemü határozatának fő tényezőjét.

Ez alkalommal a kültanács részéről nyilatkozatok történtek az ellen, mintha e tanácsi határozatban a kültanács legkisebb részt is vett volna.

A népgyülés várta a küldötteket.

A küldöttek jelentése. A küldöttek nevében LUKÁCS SÁNDOR jelentést tőn, a tanácsülésben történteket szórul-szóra elmondá, s többi közt nyilatkozata ez: ime polgárok! ily testület az a belső tanács, tegnap előtt a polgárok jogainak rovására, a törvény magyarázatába bocsátkozott, most meg kijelenti, hogy ő tudja, jól tudja, hogy e jog egyedül az összes választóké, ime polgárok, ily consequens, ily szilárd testület mondá eddig ki a becsületes polgárokra a törvényt, az igazságot! tőletek függ, akarjátok-e ily emberek kezében hagyni az uj törvények végrehajtását, vagy nem!? (közkiáltás nem akarjuk!)

Hinár védelme. HINÁR JÁNOS a nép előtt előadá a tanács általi bevádoltatását, elbeszélé eddigi nyomasztó helyzetét a tanács irányában, védi magát a tanács vádja ellen, ő a törvények szelleme szerint, nem is egyezett, nem is egyezhetett volna meg a szabadválasztásnak ily absolut magyarázatában.

Igy lőn vége az ápril 16-diki népgyülésnek. Az absolut hatalom rongyai megtanulhatták, hogy a politikai joggal biró nép nem labda, mit kény és kedv szerint dobhatni idébb-odább, — s hogy a nép szava, isten szava, — ki a

nép ellen vétt, méltó büntetését várhatja. — Polgárok! itt a cselekvés ideje, a tér a tietek, ébren legyetek!!!

Nyilatkozatok. Nyomon követte a népgyülést a következő két nyilatkozat:

Nyilvános nyilatkozat.

A tegnap tartott győri népgyülésnek ezen város tanácsa és választott polgársága előtt megjelent küldöttsége által a városi eddigi képviselőségnek f. hó 14-ki vegyes ülésében hozott egyik határozata okainak előadásában és ezen testület becsülete védelmezésében — azon közbenszólással „miszerint hasonló egyéni mentegetés a már most szabadon mozgó sajtó utján teljesithető" akadályoztatván, minden további saját személyemet illethető védelem helyett ezennel kijelentem, miszerint az érintett népgyülési események következtében tiszti állásomnak és polgári életemmel együtt járó becsületemnek tekintetbe vétele mellett, benső birám itélete szerint mindekkoráig pontosan és hiven viselt városi tanácsnoki hivatalomról lemondottam, s ezen lemondásomat szinte mai napon a városi tanácsnak és választott községnek irásban be is nyujtottam. Minden családos apa, tiszti és polgártársaim, barátim, de elleneim is, reménylem, ezen nem csekély áldozattal járó lépésemet, mellyre — ismételve ünnepélyesen nyilvánitom — egyedül csak a becsületérzés kényszeritett, méltányolni, s illy egyéni védelemmel megelégedni fognak.

Győr, április hó 17. 1848.

Mendel István s. k.,
győri közpolgár.

Nyilatkozat.

E lapnak 201-ik számában érintett f. hó 16-án tartatott népgyülésben történtek nyomán enmagam iránti kötelesség érzeténél és Kálóczy Lajos felhivásánál fogva, igazolásomra nyilvánitom, miszerint én, tegnapi napon volt követjelentésem tétele előtt hivatalomat át nem vevén, a f. hó 14-én tartott tanácsülésben részt nem vettem, sőt jelen sem voltam.

Győr, ápril 20. 1848.

Hergesell Ferencz s. k.,
Győrvárosi kapitány.

Mielőtt a törvényben meghatározott kijelölő bizottságot a város megalakitotta volna, még egy népgyűlésre hivják össze a polgárságot.

Népgyűlés ápr. 23-án. Ez a népgyűlés ápril 23-án szintén a redout nagytermében folyik le s Rónay Jáczint és Lukács Sándor tartanak vérforraló nagy beszédeket.

Rendkivül érdekes e népgyűlés lefolyása, mert ez alkalomra összeszedték hiveiket a vakon vezethető néprétegekből az ellen-

tábor eddig fátyol alatt működő reakczionáriusai is s a népgyűlést a vad szenvedélyek előre elrendezett kitörése mocskolja meg; a nép egy része botokkal jelenik meg s Lukácsot akarja terrorizálni.

A katholikus nép jámborabb tömegeiben azt a gonosz hiresztelést hintik el, hogy veszedelemben van a vallása, Kossuth és hivei: Lukács, Kálóczy (jóllehet szintén katholikusok) elnyomják a kath. vallást a luteranus előnyére. *Botrányt rendeznek.*

A védekező Mendelről is későbbiekben derül ki, hogy menynyire igazuk volt azoknak, kik őt és hiveit a szabad eszmék ellenségének tekintették.

Az ápril 23-iki népgyűlésről szólva a következőket irja a „Hazánk“:

Megyénk és városunknak jelen helyzete, valóban komoly aggodalmakat költhet minden békeszerető jó honfi kebelében. *A „Hazánk“ leírása.*

Iparkodni fogunk röviden és szárazon elsorolni a tényeket, mik legközelebbi napokban előttünk felmerülének; nehogy a méltó elkeseredettség, melly keblünket, azoknak felemlítésénél áthatja, szenvedélyt, s így tán egyoldaluságot kölcsönözzön tollunknak. Husvét előtt egészen nyugodtak leheténk a dolog rendes folyamán, s meggyőződésünk vala, hogy a penitentiális hét alatt mindenki szent dolgokkal foglalkozván, s a keresztények mindenütt békére, testvéri szeretetre, — s más üdvös erények gyakorlatára intetvén, a közcsend, s felebaráti egyetértés még inkább szilárdulni fog közöttünk; s ime csalódánk! az eredmény egészen ellenkező lőn! Egyszerre a legnevetségesb ostobasággal szerkesztett hirek kezdének a nép közt terjengeni, mik szerint a jelen uj írások következtében a lutheránusok a pápista vallást el fogják nyomni, a klastromokat, templomokat elfoglalni, a szerzeteket feloszlatni, az apáczákat szétkergetni stb. stb. Ehez járult Husvét másodünnepén a szt. Benedekiek egyházában egy — becsületére a derék szerzetnek — *nem* szerzetes pap által mondott egyházi beszéd, mellyben a szónok, mintha a cathollca vallást már csakugyan végveszély fenyegetné — hiveit a vallás mindenároni megőrzésére s védelmére hivja fel, fel sem véve az ujonan nyert szabadságot, mellyből jó reájuk háramlani úgy sem fog stb. Mindezen rettentő dolgok létrehozandói s a cathol. vallás leendő megdöntői pedig az absurd hirek szerint Kálóczy és Lukács (mindkettő becsületes pápista ember) kiket már agyonveréssel kezdének fenyegetni. A zavar nőttön nőtt, s minden jóra kész s minden áron békét akaró városbirónk husvét első ünnepére délután népgyülést hirdet, a zaj lecsillapítására s félreértések megmagyarázatára.

Iszonyu néptömeg tólul a redout terembe — sokan botokkal — s Lukácsot, midőn szót akarna emelni a néphez, „le vele“! kiabálással fogadják, s már már komolyabb demonstratióra készülnek; midőn egy valódi pap a népből áll a szószékre s malasztos, szivhez szóló szavakkal a kedélyeket lecsillapítja, s mondhatni, — megmenti Lukács életét! Ezen becsületes pap a már többször

dicsérve említett RÓNAY JÁCZINT, a nemzeti őrsereg tábori papja volt. Egyszerüen jelezzük itt fel nevét, hogy ismerje azt az egész haza, s hallatára tisztelettel teljék el kebele! A nép pedig, az a magában jó, de galád izgatók által könnyen tévutakra vezethető, Lukácsot kihallgatá, és megéljenezé. De miként is emelhetett volna kezet, minden ok nélkül reá, nálunk egyetlen emberére, kit csak kevés napokkal ezelőtt égig szeretett volna emelni?! A gyülés komolyabb következmények nélkül csendesen oszlott szét! Azonban egyes gyülölség a felhozott két egyén iránt folytonosan ármánykodik, — Lukács titkon megintetik, hogy életére vigyázzon!

Illy előzmények közt érkeznek meg az uj törvények. Kihirdetésükre közgyülésül jövő május hó 1-je rendeltetik s hirdettetik ki alispáni körlevél által, mellyben már a helységek elöljárói is meghivattak. Ezt némellyek a falusi népnek úgy akarják magyarázni, hogy elöljárók alatt képviselőket értsenek, s falukra mennek. Némelly jobbágy helységekben a legnagyobb barátsággal fogadtatnak; de a megyének legnagyobb része szinte vallási féltékenységgel van eltöltve s felizgatva. S ebben van a valódi veszedelem! Vallási térre van áthurczolva erőszakosan az ügy, melly a maga vágásában hagyva, békeszerető s aránylag műveltebb népünk közt, még csak zajt sem okozott volna.

Mindezekhez járul főispánunknak épen a veszedelem közepén történt székérőli lemondása, első alispánunknak pedig folyvásti kétes ingadozása: vajjon lemondjon-e ő is, vagy barátai által magát székében megerősíttesse? S mig másutt a közjólét előmozdításán egyesülve munkálkodnak; addig nálunk, belviszonyaink közül egy kisszerü, de igen veszedelmes pártkérdés merült fel, mellynek eldöntése aligha vérbe nem kerülend! Nincs erényes, nincs népszerü hivatalnokunk, ki az ügy élére állva nyilt homlokkal elől küzdene a polgári vész ellen, nincs Nyárink, nincs Rozsos Imrénk, de annál több alattomos machinátio!

A közcsend érdekében.

Ily szorongatott állapotban a megyei és városi csendbizottság szükségesnek látta rögtön a ministeriumot a város s megye kétes sorsa felől küldöttek által értesíteni s annak bölcs intézkedését s hathatós segélyét kikérni. Helyben pedig következő felhivást intézte a néphez:

A néphez.

Figyelmeztetés.

Béke és csend egyedül azon jóltévő napsugár, mellynek életadó melege által léphetnek életbe legközelebb alkotott üdvös törvényeink. A béke és csend ellenei tehát a törvény legveszedelmesebb ellenségei. Minden lépés, melly a béke és csend ellen van irányozva, felségsértés és hazaárulás.

Hazaárulás, mert: törvényeink a nemzet akaratából, — felségsértés, mert: azok szeretett koronás királyunk hozzájárulásával hozattak.

Megyénk és városunk összes lakossága a legközelebb lefolyt veszélyes időkben — midőn a bizonytalanság a leghiggadtabb kebleket is folytonos ingerültségben tartá — az egyetértésnek és a szeretetnek ritka példáját adá. Ezrenként gyülekeztünk össze kedves hazánk állásáról értesülni, s nem vala semmi zavar, mert velünk volt a szeretet, velünk a testvériség magasztos érzete!

Az alólirott bizottmány kijelenti; hogy mindazon hirek, mellyek a mult napokban: holmi titkos összejövetekről, a római katholika vallás elnyomásáról, a szentegyházak elfoglalásáról, a papok üldözéséről keringtek, félreértésből vagy gonosz szándékból eredt koholmányok. Kijelenti: hogy legujabb törvényeink a vallás szabadságnak legerősebb védpajzsai.

Végre alólirottak a nyilvánosság iránti tartozásukat vélik teljesiteni annak kijelentésével, miként mai napon tartott bizottmányi ülésükből néhány polgártársukat olly czélból Pestre küldék, — hogy a legközelebb vett ministeri rendelet értelmében — belügyminister urat a veszélyt szülhető bujtogatásokról személyesen értesitvén, őt a béke és rend fentartása iránti intézkedésre felkérjék.

Győrött, ápril 25-én 1848.

Győrmegyei és városi vegyes csendbizottmány.

A visszavonás.

Ime — zárja be elmélkedését az idézett lap — mig más nemzetek véröket onták a szabadság kivívásáért; minket isten ingyen, jó kedvéből ajándékoza meg azzal: s a magyar egymás ellen fordul, hogy polgár- és testvér-vért ontson minden ok nélkül, haszontalan mendemondák után, kisszerü pártkérdés felett s Európa előtt mocsoktalan nevét a legundokabb bűn s gyáva ostobaság bélyegével önmaga piszkítsa be! Győriek! a honnak jelen pillanatokban minden jó fiára szükség van; meg ne szakadjunk, de testvéri kezet fogva, egyesült erővel iparkodjunk a közvész elhárításán. Nem az most a kérdés; ki mely templomba jár; de az: kinek-kinek szivében a czudar ámítók pogány bálványainak, vagy a felebaráti s honszeretet szent istenének van-e felállítva szeplőtelen oltára!

Polgárok! jó hiretek egész hazában elterjedt; mutassátok meg, hogy a nemzet bizalmára érdemesek vagytok! Magas ministeriumunk, melyhez határtalan bizalommal méltán viseltetünk, hathatósan fog bennünket pártolni szorult állapotunkban.

Rónay Jáczint. Rónai Jáczint győri benedekrendi pap, kit méltán neveztek el a szabadságharcz Kapisztránjának, nyilt levelet intéz a magyar papsághoz. A levél igen jellemző a viszonyokra és sok jelenség kulcsát magában foglalja. Igy szól:

Szózat a magyar papsághoz!

Bátran emelek szót, mert mindig és mindenütt azon elvek mellett küzdöttem, melyeket most, miután szellem-billincseink lehullottak, nyiltan kimondok az egész nemzet szine előtt.

A magyar szabad, áldassék érte a' felettünk őrködő gondviselés! A magyar kivívta vér nélkül szabadságát, áldassék érte a jó király, a dicső nádor, s azon nagy férfiak, kik hatalmas szavakkal felrázták nemzetünket évezredes álmából, és mondák az ébredőnek, hogy szabad, és megmutatták tettleg, hogy szabad! — Egy európai nemzet sem szunyadott oly soká, mint a magyar! Istenemre mondom, könyük csordulnak szemeimből, midőn e sorokat irom, büszke vagyok a magyar névre! — És még is, fájdalom rezgi által szivemet, ha meggondolom, mennyire elvesztė a nemzet tiszteletét és bizalmát a magyar papság, mely hajdan a béke malasztos ölében, és a csatatéren oly dicsőn állt a nemzettel és a nemzet mellett! És honnét a bizalmatlanság?

Azt hallom minden részről: a világ gyülöl bennünket, mert a vallás apostolai vagyunk! Igaz, vagynak egyesek, és voltak mindig, kiknek szivökben az erény utolsó szikrája is elhamvadt, ezeknek nem kell pap, és ez igen természetes; de vakság, megbocsáthatatlan bün volna az erénytelenség bélyegét az egész nemzetre sütni A nemzet jól tudja, hogy szabadsága, boldogsága csak úgy fog felvirulni, és csak addig ingatlanul állni, mig az erény és vallás szent malasztja illetendi a szabad nemzet fiait! Azon pillanatban, melyben a dicső görög nép elpuhulva letért az erény ösvényéről s a fonyasztó kéj karjai közé dőlt, megszünt szabad, megszünt nemzet lenni.

„Igy minden ország támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, mely ha megvész:
Róma ledül s rabigába görbed."

Ne ringassuk magunkat hiú remények közt, mert a felébredés késő és kinos leend. Legyünk őszinték, ne okozzunk mindig másokat, hanem keressük a hibákat már valahára önmagunkban is. A nemzet tudja, mit tettünk a honért, és a jót, mit tettünk, szent kegyelettel elismerendi; de a nemzet tudja, hogy mig az alsóbb rendű — félve, remegve a jövőtől — nyomorban sinylett; addig fájdalommal kell kimondanom, sokan azok közül, kik fenn ragyogtak, s bőségben usztak, feledve méltóságukat, eszközül használtatták magukat oly

téren, melyre hivatásuk nem volt. És a nemzet elfordult a nagyoktól, mert nem bizott bennök; elfordult a kicsinyektől, mert látta, hogy ők is, kényszeritve mostoha körülményeiktől, akarva, nem akarva eszközök lőnek, mert látta, hogy a mindennapi kenyér sulyos gondjai alatt, őket is elragadák az anyagi érdekek, s feledék a szellemit. De istennek hála, vagynak még köztük férfiak, kiknek szivök, és eszök helyén van.

Barátim! nem külsőségre szólitlak fel benneteket, ezek önkényt követendik a lényeget. Minden előtt legyen szent azon törvény, mely a vallásegyenlőséget kimondá. Tiszteljük a meggyőződést és vallást mindenkiben, mert csak igy tarthatunk viszonyos elismerésre, tiszteletre és szeretetre számot; csak igy fogjuk az erény és vallás magvait sikerrel hintegethetni. — Vagy tán van, ki viszonyos tisztelet és szeretet nélkül akarna még tovább is e honban élni?

Fogjunk kezet a nemzettel, mondjuk meg a nemzetnek, hogy csak vele és általa van számunkra e honban boldogság; rontsuk le az elkülönöző falat, vagy tán azt várjuk, hogy ez romjaival eltakarjon bennünket, és áldás helyett a nemzet átka legyen emlékünkön?

Ismerjük el a kor szent igényeit, vegyük tisztelettel és hódolattal, mit a nemzet anyagi érdekeinkben határozand felettünk. Mi hirdetjük a keresztény szeretetet, mi legyünk elsők, kik az egyenlőség elve mellett, örömmel nyujtjuk oda a felesleget, örömmel osztjuk meg mindenünket felebarátainkkal. Kinek sokja van, adjon sokat; és a nemzet és az alsóbb rendü papság örömmel fogadandja az áldozatot. Bizzunk a magyar nagylelküségben, mig hivei leszünk a nemzetnek, szerető anyaként ápoland bennünket. Munkás kezekre van szüksége a honnak, heréket nem fog, nem szabad türnie!

Hirdessük a szeretet vallását, a keresztény vallást — Gyujtsuk meg a világosság szövétnekét a nép előtt, hogy ismerje, hogy tisztelje, hogy szeresse a szabadságot! Mondjuk neki, hogy csak addig leend szabad, mig megérdemli, mig szabadságával vissza nem él! — Ébresszünk sziveikben bizalmat azok iránt, kik a nemzet szerencséjének mérlegét kezökben tartják, kikre a nemzet jövőjét, mindenét bizta. Mondjuk nekik, emeljenek buzgó imát érettök, hogy azon terhek alatt, melyek oly sulyosan nehezednek vállaikra, össze ne roskadjanak.

Barátim! ne feledjük méltóságunkat soha! ne legyünk eszközök senki kezében soha! És ha lennének közöttünk, mitől isten mentsen, kik még mindig a multba helyezik reményeiket, kik csak szinleg barátai nagyszerü átalakulásunknak, mondjuk ki nyiltan; ha akarjátok: veletek, ha nem: nélkületek lépünk a kitüzött szent pályára, melyen reméljük, hisszük, hogy a nemzetek istene boldoggá teendi hazánkat.

Legyünk szabadok, szabadok az önzéstől, szabadok a czim és hivatalkórtól. Legyünk hű sáfárai a vallásnak, hű fiai a hazának. — A tekintélyek kora lefolyott, a czim és öltöny nem tisztelendő többé; legyünk tisztelendők erényben és tudományban, és csak úgy, és addig áldjon isten bennünket, mig hivei leszünk a nemzetnek.

Rónay Jáczint.

A közvélemény forrongása, mint ezekből a nyugodtan egymás mellé rakott jelenségekből is következtetjük, mindig zajosabb és zajosabb lett. Az ápril 23-iki népgyülés még mindig izgatott beszédek tárgya volt s annak hősévé az események torlódása épen azt a Lukácsot tette, kit akkor akartak megsemmisiteni.

A „Hazánk" legujabb száma nyilt levelet közöl, hozzá intézve:

Nyilt levél Lukács Sándorhoz.

Ön tegnap egy keserü tapasztalattal gazdagabb lőn. Nagynak tartotta ön a népet, melly felépítheti a szabadság templomát, és kicsinynek találta azt, melly áldozatul hajtja meg fejét az önzés, a fanatismus véres oltára előtt; olly földnek tartotta ön a nép kebelét, mellyből az elhintett mag után fel fog hullámzani az áldás arany kalásza, s terméketlen agyagnak tapasztalhatta lenni azt, miből hideg, élettelen szobrot gyúrhat a népáruló tisztátalan keze.

Kevés nap előtt ünnepeltük meg a költői virágvasárnapot s nem sokára elkövetkezett a megfeszítés szomoru nagypénteke.

A népek története leverő tanuságot nyújt a nép emberének, de ki magasabb czél után eped, ki a nép közt nem számol egyesek hálájára, azt a küzdés nehéz óráiban nem fogja tántorithatni a balul vezérlett nép rút hálátlansága, mint a nehéz utra kelt vándor nem tér meg félutjáról, ha lábai rögbe botlanak, ha az összefonódott ágak arczát verdesik is.

Ön becsülettel küzdött a nép ügye mellett; szövétneket akart ön gyújtani járszalagra kárhoztatott polgártársai kezében, s tegnap szomoruan tapasztalhatá, miként a nép karja még erőtelen a szövétneket megóvni a felriasztott denevérek csapkodó szárnyaitól, hogy a győri népnek legkisebb erénye az elismerés, a méltány.

Én csak hallomásból ismerem a tegnapi népgyülés eseményeit, nem hihetem, hogy az önfentartás a szükkeblü önzés elkényszeredett erőlködése illy eszközökhöz mert volna nyulni, hogy mint sejtik, lehetne szövetség elég lelkiismeretlen, elég bünös, a népbe a fanatismus mérgét oltani, s a felvilagosodás és értelmiség ellen árulást követni el, — elborult kedéllyel kérdém tehát, mit vétett ön e fellázadt nép ellen?

Ön soha sem számolhatott, ezt mindnyájan jól tudjuk, az érdekben, az existentiájában megsértett tanács rokonszenvére, ön természetes következményül tekintheté a tanácscsal érdekegységben és családilag rokonult bourgeoisie feljajdulását, de a becsületes kézművesek, a nép magvát tevő iparos osztályban ön méltán kereshetett annyi önérzetet, annyi megemlékezést a közel multra, melly megtörje az ármány bűvös övét s visszalökje a nyujtott kábitalt; mert az időtől, midőn ön idejét, egészségét szentelé vala fel ez osztály érdekének, az iparnak, nem éltünk még meg egy emberkort. De a hűtlen emlékezet tünő fátyolán elmosódik a legszebb kép is. Az ember el legyen arra készülve, hogy elfelejtetik.

Ezért nem is említem, mint igyekezett ön még mostohább körülmények közt, annyi zátony és delátio ellenére is tiszteletet szerezni az első magyar nemzetőrseregnek, és a közszellem kifejtése mellett mint igyekezett akkor, midőn a tisztelt tanács urak az elmozdíthatlanság kellemes érzete mellett a nép érdekében vajmi keveset tettek, mint a mult napokban is, becsülést szerezni a győri nép nevének.

Mit vétett tehát ön?

Fellebbenté a titkos fátyolt, mely mögé az értelmetlenség és törvénytelenség menekült, megmutatá a kezet, melly beakará kötni a nép szemét, megnevezi az egyéneket, kik erőszakot akartak elkövetni a szabadságon, a szent küzdés győzelmén.

Önt azonban, tudom, a még tegnapelőtt hozsannát riadó nép tegnapi „feszitsd meg“ e nem tántorítja. De lehetetlen, hogy a becsületes kebel el ne boruljon, midőn látja, hogy a nép, ez óriás, az önzés, az aljas üldözés kezében puszta eszközzé törpül, midőn tapasztalja, hogy az általunk képviselt elvek és eszmék győzelme által megváltott nép nem bir önérdeke s a körülmények annyi ismeretével, mennyi szükséges, hogy a multon okult nép szabadságát a jövőben megőrizhesse.

De vigasztalódjék ön meg tisztelt barátom; nyugtassák önt meg Európa történetének utolsó lapjai. Az eszmék hatalma nagyobb mindennél, az igazság erősebb mint az ember. Előbb-utóbb a győri nép is öntudatra fog jutni és akkor jaj azoknak, kik a nép vallásosságából szentségtelen kezekkel játékot üztenek, akkor jaj az ámítóknak, kik 1848-ban, a felszabadult sajtó korában a nép vakhitére mertek apellálni s vétkes önzéssel, csakhogy hivatalukat megtarthassák, a népet legőszintébb barátja ellen lázíták!

*

Győr megye.

A megye közgyülése, melyen az uj törvényeket kihirdetik, május 1-re van összehiva. Purgly Sándor bizalmas tanácskozásra hivja össze a bizottsági tagok egy részét, e tanácskozáson önként ajánlkoznak a résztvevők, hogy bejárják a megye községeit, megmagyarázzák az uj törvényeket s felszólítják a községeket képviselőik megválasztására. E tanácskozás kifejezi meggyőződését, hogy a megye első alispánja s volt orszgy. képviselője Balogh Kornél az ő ismeretes elveivel nem fogja megtartani jövőre székét. Utódjául Szabó Kálmán tiszti főügyészt jelölik. A tanácskozáson Lukács Sándor és Kálóczy Lajos viszik a szót.

Általában véve Balogh Kornél ellen éles küzdelem folyt konzervativ egyénisége és makacsul védett elvei miatt. Czikkek és nyilatkozatok, szónoki beszédek egymást érték s nem minden túlzás nélkül támadták politikai karakterét.

*

Jelentős közügyek. A mindennapi élet gazdagon felbukkanó kisebb-nagyobb kérdései és csetepatéi mellett különösen négy jelentős ügy folyamata foglalta le magának a közélet teljes érdeklődését.

Ezek: a *vármegye közgyűlése,* mely május 1-én volt végbemenendő, nyomon követte ezt a *városi tisztujitás* s annak előharczai a kijelölő bizottság körül, ez május második felében, a *nemzetőrségi szervezése* és annak tisztválasztása, melynek május végére volt kitüzve a határideje és végül az országyülési *képviselőválasztás* június végén.

A megye értekezletei. A vármegye közgyűlésének s egyidejüleg az uj, alkotmányos alapon megalakuló népképviseleti megyebizottság szervezésének előmunkálatairól egyetmást már a közvetlen előző lapok elmondottak. A fonál a következőkben folytatódik.

A május elsejére kitüzött közgyűlés előtt a megye alispánja, Dorner Ede, kit szintén a retrograd elvek előharczosának tartottak s a következmények szerint nem alaptalanul, maga is tanácskozásra hivta össze a megye főembereit.

Aggodalmát fejezte ki ez alkalommal az alispán, hogy a korábbi értekezlet eljárása, nevezetesen a községekbe küldött bizalmi férfiak munkája folytán oly tömegek gyűlnek össze a megye májusi közgyűlésére, melyek rendbontást idéznek elő. Kálóczy Lajos és társai azonban megnyugtatták, hogy ami a törvény alapján történik, az helyesen történik s rendbontástól félni nem lehet; ha mégis kisérlete mutatkoznék, szembe kell azzal szállni s a rendbontás alapokait el kell hárítani.

Mindezeknél fogva mielőtt a teendők felett tanácskoznának, meghivják a gyűlésbe Balogh Kornélt, a megye volt követét, hogy módot nyujtsanak neki a nyilatkozásra.

A tanácskormány meggyőződését fejezte ki a már hallottak után, hogy „a szivében csirázni kezdő honszeretetnél fogva leköszönésével a megye nyugalmának meghozandja polgári áldozatát."

Balogh Kornél visszavonul. Balogh Kornél megjelenvén, beszédében kifejti a *tényleges* és *nemleges* közszolgálat külön-külön jellegét, elismeri a rendkivüli idők ragadók hatalmát, mely őt hivataloskodása 25-ik éve után a honszolgálat nemleges terére sodorja s kijelenti, hogy a jelen körülmények közt, midőn a hivatalviselésre a nép általános bizalma szükséges, őt hivatalában még a többség sem tarthatja meg; leteszi tehát tisztét. E fölött a tanácskozmány méltányló elismerését fejezi ki neki,

egyszersmind azt az „erődús proklamácziót", melyet POMPÉRY JÁNOS szerkesztett és felolvasott s a mely a győri polgártársakhoz volt intézve, feleslegesnek tartja kibocsájtani.

Hasonló nyilatkozatot várt a tanácskozmány DORNER EDÉTŐL, ezt azonban ez alkalommal hiába várta.

Ezután elhatározták, hogy:

1. Járásonkint fő- és albirák és esküdtek a velök együtt működendő küldöttek és lelkészekkel a megyét bejárják s a nép megnyugtatását és csoportos bejövetelének megakadályozását elintézik. *Megállapodások.*

2. A megyegyűlést Győrött a szabadban, a temető előtti téren tartják meg.

3. Az állandó bizottmány 270 tagból fog állani.

4. A megye választókerületekre felosztásának tervét egy bizottság készíti el.

5. A gyűlés alatt a nemzeti és polgári őrsereg fegyverben áll.

Az aggodalommal várt megyei közgyűlés május 1-én simán és ünnepélyesen folyt le. Balogh Kornél tetszetős és szabadelvű izű követjelentést terjesztett elő, melyet tetszéssel fogadott a szabad ég alatt tartott megyegyűlés. *Május 1.*

Felolvasták az uj törvényeket, melyeket a nép nagy lelkesüléssel és éljenzéssel fogadott.

Végül felolvasták azok névsorát, kik a legközelebbi tisztujításig a megye-bizottságot alkotják. A bizottságot 160 tagból alakították meg.

Egyetlen zavaró kiáltás sem bontotta meg a rendet, az Egységtéren felállított polgári és nemzetőri seregnek nem akadt semmi dolga s a gyűlés végeztével gr. ZICHY OTTÓ lelkes beszédet intézett a hadfiakhoz, hogy már most egyesüljenek és alakuljanak át egyetemes nemzetőrséggé. *A megyegyűlés.*

A városi és vármegyei közélet ezidőben eleven szálakkal volt összefűzve s az idők természetében is rejlett, hogy kölcsönös egymásrahatásuk kiegészítő volt.

A megye állandó bizottmányában a városi közélet előkelő alakjait nagy számmal találjuk; benne volt: LUKÁCS SÁNDOR, KÁLÓCZY LAJOS, KEPESZTESSY AMBRUS, ZISKA JÓZSEF, RADÁKOVITS JÓZSEF (Vas Gereben), NAGY LÁSZLÓ, MERSITS MIKLÓS, ZMESKÁL SÁNDOR, LEPOSA JÓZSEF, SZABÓ BÉNI, FERENCZY SÁNDOR, HORVÁTH FERENCZ, *Vezérférfiak.*

KOZMA IMRE, KOZMA SÁNDOR, PERLAKY DÁNIEL, ifj. VÖRÖS JÁNOS, NAGY ISTVÁN, SZALACSY JÓZSEF, ZICHY OTTÓ, MENDEL ISTVÁN stb.

A megye *központi választmányába* az első alispán elnöklete alatt a következők neveztettek ki:

A központi választmány.

Gr. Zichy Ottó,	Zmeskál Sándor,	Szabadhegyi Móricz,
Purgli Sándor,	Keresztessy Ambrus,	Hunkár János,
Kálóczy Lajos,	Boros Sándor,	Szabó Zsigmond,
Kozma Imre,	Matkovich János,	Német Sándor,
Lukács Sándor,	Őry István,	Hunkár Sándor,
Gyapay Dénes,	Zmeskál István,	Kis Mihály
Kozma Sándor,	Bodrogi József,	és nyolcz községi elöljáró.

Választókerületek. Az 1848. V. t.-czikk alapján ugyancsak ekkor osztották be a megyét választókerületekre, és pedig a tósziget-csilizközi *(Öttevény* székhelylyel), a sokoróaljai *(Téth* székhelylyel) s a pusztai *(Pér* székhelylyel) kerületre.

A szépen kimondott megyei határozatoknak azonban kevés foganatja lett, mert akiknek a foganatosítás tisztökben állt volna, e kötelezettségüket szándékosan vagy egyszerü hanyagságból, de nem teljesítették. Junius 3-án panaszkodik nyilt levélben GYAPAY DÉNES, hogy kerülete székhelyén Öttevényben megjelenvén „csalatkozással és lelkét átrázó ébredéssel" tapasztalta, hogy a központi választmány határozatai mint el lettek hanyagolva. A községek lelkészei közül többen az összeirási határnapokat sem hirdették ki, a megye pedig tudósitást sem küldött egyes községeknek. Ennekfolytán választók összeirására sem igen jelentkeztek.

*

Túlzások. Az eseményeket ma már nyugodtan szemlélhetjük s tárgyilagos itélők lehetünk felettük. E helyzetünkben megállapíthatjuk ma már azt is, hogy az a szenvedélyesség és túlzás, mely az egyes jelenségek tárgyalásánál a szabadelvűség szóvivői részéről nyilvánult, mintegy önként megteremtette a konzervativizmus részéről a visszahatást s a hirtelen vádaskodás, nyilvános megbélyegzés e szónoki korában sokan, akik csak természetes kritikát akartak gyakorolni a tények felett, mintegy bele lettek lökve az ellentétes szélsőség árjába.

A gyors haladás maga teremtette meg magának az elkeserített ellenségeket, akiknek különben tisztes csoportja árnyékában

azután az igazi reakczió is ellappangott és hintette a néptömegek megnyílott szivének barázdáiba a konkolyt.

Egyidejűleg a leirt eseményekkel, sötét panaszkodást is olvasunk egykorú nyomtatásban a győri és vidéki viszonyok felől. Ime :

A reakczió jelei.

Egy idő óta Győr megyében a reactiónak vészes jelei mutatkoznak. A székvárosban s a falukon gonosz emissariusok bujtogatják a kedélyeket, megtámadva az emberi kebel nyugalmát, aljas eszközökül használva fel, mi az emberben a legnemesebb, a vallásosságot, rémképekkel, czudar koholmányokkal lázitva a külön vallásuakat egymás ellen, hogy aztán a testvérviszály lángjai közűl kiálthassák a világnak, miként e nép szabadságra még éretlen, hogy a feldúlt rend, az elárult szabadság árán vásárolhassák tán meg azon hatalmat és befolyást, melly nekik a bukott kormány erkölcstelenitő pártfogása alatt jutott.

E lázitások több helyt olly férfiak ajkain szólaltak meg, kiknek hivatásuk a szeretet és egyetértés hirdetése.

A vesék redőit csak isten láthatja, de az eszmélő, a figyelmes ember előtt nem vonulhat el nyom nélkül a pillanat, s lehetetlen, hogy iszonyu meglepetéskint fel ne tünjék azon öszhangzó működés, azon egybefüggő találkozása a külön tényeknek, mik az irány veszélye mellett a mozgalmak egységére mutatnak. Mi ismerjük az önzés hatalmát, melyet nagygyá az eszközök választásábani határozottság szokott növeszteni, tudjuk, hogy az elsülyedés perczében az önfentartás erőlködése a végletekre is kész, azonban ismerjük az eszme, az idő hatalmát is, tudjuk, hogy a különerők összeütközésekor elébb-utóbb az nyerend, melly az éggel szövetkezett.

Ki a viszály, a gyülölet ördögét idézi fel, átkot aratand, ellene a nép haragja fog fordulni és ha elbukott, nevét iszonynyal emlitendi a késő maradék.

A kor, és hazánk ujabb eseményei, a szabadság győzelme a szolgaság bilincsein, temérdek érdeket és személyességet sértett és sepert el ; mert az események hatalma elzúzza az egyest, hogy emelkedjék az egész. Azonban vannak emberek, kik jobban szeretik magukat, mint a hazát, kik pillanati haszonért megalkusznak a szolgasággal is. E mellett hazánk kebelében a külön nemzetiségek pártharcza is dúl, mig itt-ott a régi utáni vágy rabsóhaja is kezd emelkedni, mert ki a börtön fülledt levegőjéhez szokott, annak mellét az isten tiszta lege szorítja. Ezerszeres bűn, hazaárulás lenne tehát most még a vallásviszály szövetnekét is meggyújtani, koczkára tenni mindent az őrült vigasztalásért, melly Samsonnal megrázatá a királyi palota oszlopait. De ti barátim nem is vagytok Samsonok, habár vakságra nézve azok is vagytok.

A reactiós politikának egyik rajongó eszköze, az ur feltámadásának magas ünnepén árulást követett el a szabadságon az által, hogy a hivők előtt az ipar és kereskedés pangását, a hitel ingadozását, mint a jelen események közvetlen eredményét s az ünnepelt szabadság keserű gyümölcseit mutatá fel.

A túlbuzgóság az ellenkező irányban is jelentkezik, nemcsak a negyvennyolczasok körében ; és még keserübb gyümölcsöket terem.

A „Pfaffenzwicker". A benczések templomában egy fanatikus egyházi szónoklatot mond el ezekben a napokban egy lelkész (nem benczés). A hitszónoklatra vonatkozólag kárhoztató megjegyzéseket tesz a „Hazánk". Nemsokára egy röpirat jelenik meg („Pfaffenzwicker"), mely gúnyoros modorban szól a pápákról, papokról s egyes egyházi intézmények eredetét fejtegeti. DRESMITZER püspöki helytartó hasonlóképen röpiratban válaszol, nem védelmezi az egyház férfiainak gyarlóságait, megtévedéseit, de védi a vallást. Efölött természetesen nyiltan és suttogva sokat beszélnek a városban s kiki a maga érdeke szerint szítja a hangulatot és igy terjed szélesebb-szélesebb körre a méreg elesett cseppje.

A kath. autonomia A katholikusok körében nyomtatott aláírási iveket köröztetnek, melyeken a következő kivánat foglaltatik :

„Alulirottak a bevett minden vallásra nézve a törvényileg kimondott viszonosság és egyenlőség elve szerint óhajtjuk és követeljük, hogy mi katholikusok a vallás és iskolai alapitványi javadalmakat magunk, egyháziak és világiakból álló bizottmány által kezelhessük, és azokkal szentegyházaink és iskoláink szükségeire rendelkezhessünk."

Az ivek felizgatják a közönséget, a sajtóban heves támadás történik az eljárás ellen, mely a különben is ideges időkben tápot ad az izgalom terjedésének. Ebből ismét nagy vita támad s röpiratok czáfolják egymást.

A polgármester az ivekből tiz darabot összeszed és felküldi a ministeriumnak.

A gyűlölködések mérgét akarja közömbösíteni erre az a nyilt levél, melyet egy áldozár, BENŐFY SOMA ad ki a „Hazánk" május 16-iki számában :

A magyar kath. papsághoz.

Szózat a papsághoz. A rémülésig aggasztó körülmények közé szoríttatunk, midőn békés átalakulásunkat némelly jó urak és papok — jónak látják vallási tekintetből is akadályoztatni. A vallási háborgások hire is kétségbeejtő, ugyan azért most, midőn a vallás ürügye alatti bujtogatások kezdik föl-föl ütögetni kisértetes fejeiket, most legszorosb kötelességünknek tartjuk: elismerni és kijelenteni, hogy religiónk veszedelemben épen nincsen. A szabadság, egyenlőség és testvériség szavak, isten ujjal irvák hazánk egére; és mi e szavakat lelkünk lelkéből visszhangoztatjuk; mert szentül hiszszük, hogy épen e szavak kezeskednek religiónk s polgárságunk mellett, mint tovább szentül hiszszük azt is, hogy épen így biztosan közeledhetünk czélunk szentélyéhez Ami pedig anyagi

érdekeinket (mint nem kulcsát a mennyországnak) illeti: teljesen megnyugszunk az uj kormány bölcs rendelésein.

Az isten és haza szent nevében valljuk: hogy minden gondolatunkat, szavunkat, cselekedetünket ugyancsak az isten dicsőségére és a haza boldogitására akarjuk szentelni. A szeretet legünnepeltebb jelszavunk s ennek rendületlen hangoztatásával háttérbe szoritunk s kárhoztatunk minden oly szándékot, mely az önzés bünbélyegét viselné magán.

Egyesüljünk, egyesüljünk tehát evégre, melly nem elárulása, sőt emelése ügyünknek, igérjük és fogadjuk: hogy egész resignátzioval készek leszünk halálig fölvilágositó szót emelni a türelem, rend, béke és bizalom érdekében; tökéletesen meg levén győződve arról: hogy szabad hazában legszabadabb a lélek, ennek hite és elvei.

A ki velünk nem tart, istentagadó és honáruló. Istentagadó, mert nem az isten szive szerint cselekszik, midőn földi kincsekért az evangelium fegyverével akar küzdeni; holott az evangeliom ép e pontnál fegyverkeztette le a Melchidesek rendén levő egyházi szolgát. Honáruló; mert isteni levén a has, egyéni javainak utánna teszi a honboldogságot, sőt testvér-vérrel kivánja befecskendezni a nemzet megváltásának napját. Igen, aki velünk nincsen, az ellenségünk; s mi ezennel ujra fogadjuk, hogy ellenségünket gátolni gazterveiben soha meg nem szününk; magunk pedig végre ismét fogadjuk, hogy bujtogatók nem leszünk, s a közjóért mindent megteszünk.

E nyilatkozatot nem teszi fölöslegessé az uj kormány legszigorubb fellépése sem; már csak azért sem, mert a szigoru intézkedés ijesztheti ugyan a vallás szin alatt bizgatókat; de meg nem nyugtatja a népet. Ellenben mihelyt a fő és alrendü papság annak módja szerint magáévá teszi szavainkat, azonnal fölösleges minden ijesztgetés és aggodalom. Rajta tehát még ma, nem holnap! mert minden percznyi halogatás rosszabbat szülhet. Ugyanazért az illető papságon kivül, minden hirlap ezennel felkéretik, hogy e felszólalásunkat közölni és hathatósan előmozditani legszentebb tartozásának érezze.

Többek nevében:

Benöfi Soma,
áldozár.

Az éber őrök, kik városunkban és megyénkben a közélet folyását ellenőrizték és a szabadság növekvő fájának fattyuhajtásait lenyesték, körültekintők és erősek voltak kötelességeik teljesítésében. Daczára folytonos aggódásnak, nem történt itt sem rendzavarás, sem zsidóüldözés, sőt május derekán a következő „nyilatkozat“-ot olvassuk a győri lapban: *A zsidókérdés.*

Nyilatkozat.

Azon általános izgatottság és hevültség között, mellynek folytában ezen három szent szavak „szabadság, egyenlőség és testvériség“ balul értelmezve és felfogva ahelyt, hogy mint valódi értelemben az embert felemelnék s magas

hivatásának felfogására vezérlék volna — botrányos kicsapongások ürügyéül használtattak s több helyeken hitsorsosink esének áldozatul — városunk ment maradt ez idáig a szennyes önérdek s türelmetlenség fekete foltjától, mellyet a történet nagy könyvének évlapjain Magyarhon több, de nem magyar, hanem tót és német ajku városi irányában letörülhetlen betükkel jegyez fel a kérlelhetlen igazság.

A megyei és városi hatóságok, úgy szintén az összes polgárság és tanuló ifjuság erélyes együttműködésének eredménye a fentartott csend és béke, — valamint az is, hogy személy s vagyon biztosság zavarva nem lőn, — s hogy a zsidónak személye és vagyona is hasonló tiszteletben részesült -- s illyképen lőn kiérdemelve — hogy Győr város lakosi a most már testvérileg egyesült polgártársak méltók arra, hogy legyenek e szabad honnak szabad fiai.

Hála érzetünk kényszerít és kötelez ezen őszinte nyilatkozatra s az édes tudat, hogy mi is e város lakosai vagyunk, melly a vész napjaiban kemény és elhatározott, a boru eltünte után pedig méltányos és igazságos vala — emeli kebelünket.

Vajha Győr, ezen ugynevezett magyar Marseille, követné tovább is e várost haladásban és türelemben — s lenne ő és legyen — napról napra virágzóbb, nagyobb és tartalmasabb. Ez legforróbb óhajtásunk s ezzel kapcsolatban az, hogy legyen minél több alkalmunk kötelességünk pontos teljesitésére s ha úgy kivántatnék, bár milly áldozattal legyőzhetni s tanusitani, hogy szivünk távol minden elzárkódási szellemtől, városunkért dobogva ver s annak méltó lakosi vagyunk.

Az egész zsidóság nevében.

Ijedelmek. Az ilyen félelmes hirű időben különben a legkisebb zörejre is össze szokott rezzenni a közönség, mert mindig a legrosszabbat véli maga előtt.

Május 6-án például hajnalban dobpergés riasztotta fel a várost, fegyverbe hitták a nemzeti őrsereget. Képzelhető az általános zavar és félelem. Az asszonyok mindnyájan mint Hector felesége bucsúztak férjeiktől és férjeik nem mindnyájan érezték magukat Hectoroknak.

Reggel azután 35 kocsin kiindult a sereg a vész szinhelyére, Ravazdra. A vész pedig abból állott, hogy a ravazdiak az uraság erdejét dézsmálták s az uraság ügyvivője attól tartott, hogy elviszik az egész erdőt, stafétát küldött tehát Győrbe. Szakemberek azonban oda nyilatkoztak, hogy a ravazdiak nem épen az uj törvények óta dézsmálják azt az erdőt.

A haza félelgei. Nem is itt rejlett a rémülékenység gyökere, hanem onnan a távolból szívták a gyökérszálak a tápláló nedvet, az alföld déli részéből, ahol égett már a lázadás üszke, a Kárpátok közül, ahol morajlott a veszedelem s a Dráva mellől, ahonnan átcsillogtak

Jellasich bán fegyverei. Ezekhez járult még a közel Bécs forrongása. Ezeket a fellegeket kell mindig az események fölé képzelni s megnyerjük bennök a sokszor érthetetlen jelenségek titkos rugóit.

*

A *város tisztujításának* előzetes mozgalmaihoz is képzeljük hozzá e fent úszó fellegeket, vegyük számításba azt a küzködést, melyet a természeténél fogva konzervativ, vagyonos, jobbára német városi kalmár-elem a felforgatóknak elhiresztelt reformálókkal szemben kifejtett. *A városi tisztujitás.*

A városnak is az uj közjogi törvények alapjára kellett helyezkednie, vagyis a közjogi képviseletet ujjá kellett szerveznie s a tisztujításhoz a kijelölő bizottságot meg kellett választania.

Május 9-én megalakítja a város közgyűlése a törvényszerű kijelölő bizottságot a következőleg:

Elnök: Tóth Imre.

Tagok: Caneider József, Toscano József, gr. Zichy Ottó, Habosy Pál, Müller János, Nyikos Béla, Fábry József, Horváth Dániel, Marton Ignácz, Haagen István, Téhöly János, Puntigám János. *A kijelölő bizottság.*

Majd összeirják a választókat, megállapítják, hogy az uj törvény értelmében a képviselők száma 94 lehet, kitűzik a tisztujítást május 22-ikére és a következő napjaira, kimondják egyszersmind azt is, hogy a törvény 24. §-a szerint a szavazás titkos lesz.

A képviselők választására nézve pedig megállapították, hogy a 94 közül 39 a Bel-, Ferencz- és Ferdinándvárosból, 32 Ujvárosból, 16 Nádorvárosból, 7 pedig Szabadhegyről lesz választandó.

1848. május 22-én s ezt követő napokon tartott tisztujitás eredménye a következö volt. Lássuk, kik a nagy korszak vezérlő emberei: *Az uj tisztikar.*

Polgármester: Korbonits István, volt főjegyző.

Biró: Steffanits József, eddigi biró.

Kapitány: Bugli Pál, volt belvárosi főhadnagy.

Tanácsnokok: Anvander Ferencz, volt polgármester, Beke Auguszt, Csaby József, Zánthó Mihály, Tomcsányi (előbb Tomencsek) Ferencz, Mendel István, Berzauter Lajos, Karvassy Sándor, Klimisch József, Landherr János.

Főjegyző: Zmeskál Sándor ügyvéd.

Aljegyző: Horváth Endre.

Törvényszéki jegyző: Lehner János.

Levéltárnok: Streibig Károly.

Tiszteletbeli aljegyzők: Angster Ede, Lefebre Lajos és Streicher Károly.

Főügyész: Probszt Ferencz,

Tiszteletbeli alügyészek: Kováts József, Zánthó Lajos, Toscano Károly és Petanovics István.

A törvényszéket a megválasztott tanácsból következőkép állították össze:

Elnök: Steffanits József.

Ülnökök: Beke Auguszt, Zánthó Mihály, Mendel István, Berzauter Lajos, Karvassy Sándor, Landherr János.

Gazdasági hivatalnokok:

Földbirtoki tiszt: Ecker János.

Számvevő: Békeffy György.

Számtartó: Fehér István.

Egészségi ügyelő hivatalnokok:

Főorvos: Eróss László.

Betegházi orvos: Prohászka Ferencz.

Rendes sebész: Pachl József.

Betegházi sebész: Begna József.

Tiszteletbeli sebész: Kornhoffer József.

Rendes mérnők: Pooder Nep. János.

Rendőri tisztek:

Kapitány: Bugli Pál.

Belvárosi főhadnagy: Putter András.

Ujvárosi hadnagy: Horváth István.

Nádorvárosi hadnagy: Gallauner János.

Szabadhegyi hadnagy: Ikker János.

Választás alá nem kerültek a következő szak-hivatalnokok

Pénztári hivatalnokok:

Házi pénztárnok: Hubner Antal.

Hadi pénztárnok: Csillag József.

Pénztári ellenőr: Somogyi Mihály.

Árvaszéki hivatalnokok:

Gondnok: Szaváry József.

Ellenőr: Grössing János.

Segéd: Linekker János.

Alapitványi hivatalnokok:

Pénztárnok: Lengyel Ignátz.

Ellenőr: Drengbesser János.

Az 1848-as képviselők

Az 1848-iki *választott képviselők* pedig a következők lettek:

Bel-, Ferencz- és Ferdinánd-városiak:

Wurda János	Habosy Pál	Buchterg János
Perlaky Dániel	Schäffer Jakab	Dursza Mihály
Horváth Dániel	Toscano József	Kálóczy Lajos
Noisser Ernő	Tóth Imre	Stinner Sámuel
Ferenczy Sándor	Marton Ignácz	Szinger György
Caneider József	Brenner Sebestyén	Hupka György

Nyikos Béla	Pöschl György	Fischer József
Link Mihály	Reichhüter Ferencz	Günther Mihály
Hergesell Antal	Lantai Sándor	Hermann János
Schandl János	Purgly Sándor	Lacza Ferencz
Fábry József	Lukáts Sándor	Vogt József
Krahn János	Horváth Kristóf	Király Lajos
Hoffbauer Károly	Mendl Ignácz	Horváth Endre

Ujvárosiak:

Haagen István	Tóth József	Bálint Sándor
Bősze Péter	Legény Ferencz	Vörös István
Preng Mihály	Winkle Ferencz	Nagy János
Rajki Ferencz	Domonkos István	Fekete István
Kautz Ignácz	Micheller Pál	Kindermann Ferencz
Fábián Ferencz	Halma János	Angyal Lőrincz
Boér József	Edl Adolf	Szabó József
Czechmeister Pál	Dobos Ignácz	Toschl János
Kozma János	Posonyi Ignácz	Hetsey József
Puntigám János	Szentmihályi Ferencz	Fehér István
Hergesell Ferencz	Marchart Ferencz	

Nádorvárosiak:

Hechtl Frigyes	Thoma János	Szuchentruk János
Latesz Jakab	Szodtfriedt Mátyás	Szüts Lajos
Müller János	Balogh János	Schmikl Pál
Späth György	Hergesell Ferencz idb.	Spíró Pál
Hetsch Mátyás	Markovits András	Lucardy Sebestyén
	Gaszner Ágoston	

Szabadhegyiek:

Gróf Zichy Ottó	Horváth Péter	Czapp István
Csányi Ferencz	Boczor János	Lakner Ferencz
	Mondovics István	

A választás elnöke, az öreg TÓTH IMRE, miként Simeon, boldogan, hogy e nap örömét még megérhette, a befejezett választások után imígy bucsúzott el az ezrekre menő választóközönségtől: *Választás után.*

„Tisztelt polgártársaim!

Miután polgártársaim bizalmának kifolyása emelt ezen helyre, ennek engedve hódolni legszentebb kötelességemnek tartottam.

Tiszta kebellel 's a' legjobb szándékkal indulván 's járván el hivatásomban, a' reám ruházott kötelességeknek bevégzése után, 's a' közbizalom úttyán megválasztott 12 bizottmányi társaimnak ernyedetlen fáradozásukért és szives közre munkálásukért hálámat és köszönetemet nyilvánítom.

Egy Istenem, egy a' hazám, 's én mint ennek csekély fia, de hű fia, nem adhatok elég hálát a' Mindenhatónak, hogy agg napjaimban meg engedé érnem, az emberi és polgári jogoknak ember társaimmali egyenlő élvezetét, — nyugodtan szállhatok már most siromba, mert hazám nem rabszolgák, hanem szabad polgárok szép hazája, melynek felvirágoztatására 's boldogíttására, hátralévő napjainkban ha csak mint csekély tényező jelenhetek is meg, éltem legszebb perczeinek tartandom.

Egyébiránt, ha netalán a reám ruházott kötelességeknek kellőkép meg nem felelhetek, bocsássanak meg polgártársim a' gyenge embernek, kiben az akarat tiszta, a' czél polgártársaim java és egyetemes boldogsága volt. . ."

*

A sajtószabadság.

Az 1848-as törvényczikkek sorozatában a XVIII-ik a *sajtószabadságról* szólott. E szentesített törvény alapján meg kellett alakítani az esküdtszéket is. Lássuk, kiket választott be Győr az első esküdtszék tagjai sorába s milyen volt az első esküdtszék szervezete.

Vizsgáló biró: A város kapitánya.
Közvádló: A tiszti főügyész.

A perbefogó biróság tagjai:

Elnök: Korbonits István polgármester.

Ü l n ö k ö k :

Ferenczy Sándor	Beér József	Vrana István
Noisser Ernő	Szüts József	Mészáros Sándor
Vogt József	Karvassy Kálmán	Zittritsch Mátyás
Hergesell Antal	Szubovits János	Keresztessy Ambró

Az első esküdtszék

Az esküdtszék tagjai:

Az első sajtó-vétség elkövetésétől számítandó 1-ső negyed-évre.

Fügi Ágoston	Kozma Imre	Szabó Józef
Kozits István	Turcsányi János	Thoma János
Perlaky Dániel	Gallauner Antal	Mayer Károly
Krahm József	Puntigam Rudolf	Rittmüller Ferencz
Nyikos Béla	Kautz Ignácz	Szabó Márton
Horváth Kristóf	Lacza Ferencz	Fábián Ferencz
Lengerer János	Joachim János	Ecker Adolf
Rajki Ferencz	Pakrócz József	Marton Ignácz
Hupka Alajos	Horváth Endre	Kováts Ferencz
Fábry József	Barla János	Weber Ignácz
Ringthan Ignácz	Horváth István	Szuchentrunk János
Hetsch Mátyás	Müller János	Szodtfried János

A 2-ik negyedévre:

Zombath Antal	Vurda Ferencz	Schäffer Jakab
Ney János	Winkle Ferencz	Gróf Zichy Ottó
Adler Ferencz	Preng Mihály	Karvassy Ágost
Fischer József	Habosy János	Lummitzer Károly
Lengyel József	Hergesell Ferencz	Caneider József
Reichhüter Ferencz	Mendl Ignácz	Brunner Sebestyén
Zathureczky Samu	Domonkos István	Bálint Sándor
Horváth Dániel	Maróthy Mihály	Strauss János
Hofbauer Károly	Toscanó József	Schmidt Ignácz
Jankó István	Eckstein István	Peitzer András
Latesz Jakab	Kálóczy Lajos	Váczi Péter
Dursza Mihály	Günther Mihály	Gönczöl Antal

A tisztujítás eredménye nem elégítette ki a közvéleményt, mely azután zúgolódott a czéhek ellen, hogy személyek által rábeszéltetni engedték magukat a részrehajlásra s fegyelmezett tömeges szavazataikkal eldöntötték a választás esélyét, anélkül, hogy az igazi népakarat érvényesülhetett volna. *A város a tisztujításról.*

Polgármesternek a szabadelvüek HERGESZELL FERENCZET szerették volna, ki már 3 év óta városkapitány, két országgyűlésen pedig követ volt. Birónak BEKE AUGUSZTOT, főjegyzőnek pedig LUKÁCS SÁNDORT. A kulisszák mögött azonban másként intézték a sort. HINÁR a tiszti ügyész is kimaradt.

ZICHY OTTÓ gróf a tisztujítás kedvezőtlen kimenetele felől czikkezvén, kifejti, mily programmot kellene a tisztikarnak megvalósitani. Mindenekelőtt a rég emlegetett *lovassági laktanyát* kellene létrehoznia. Azután egy *nemzeti szinház* építése, a *sétatér* rendezése, diszítése, a város *utainak* elkészítése, a *vásárállás* czélszerü berendezése és szabályozása, a nádorvárosi *por-* és *sárfészek* megszüntetése, végül a *nemzetőrség* azonnal leendő szervezése és felfegyverzése. Ezeket jelzi a legszükségesebb és legsürgősebb teendőknek. Amint látjuk, modern és gyakorlati érzékkel voltak már akkor e kérdések megválogatva, a haladó párt jó uton haladt. *Zichy programmja.*

Mindezek a kérdések azonban nagyon is elmaradtak a megoldástól. Egyet nem lehetett már tovább odázni: a nemzetőrség megalakítását, ez tehát a már megkezdett nyomokon tovább haladt s amint a következőkben látjuk, be is fejeződött.

*

A nemzetőrség. A nemzetőrségi törvény értelmében minden városi lakos, aki féltelket, vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot tulajdoni joggal bir, avagy ily birtok híjával 100 p. forint évi jövedelem után fizet adót, 20 éves korától 50-ig tartozik a nemzetőrségben szolgálatot tenni.

Győrnek volt már az előző időkből polgári őrserege és pedig magyar úgy, mint német. A nemzeti (magyar) polgári őrsereg 1847. juliusában ülte nagy diszszel zászlószentelési ünnepélyét, ez alkalommal tünt fel először LUKÁCS SÁNDOR, Zichy Ottó gróf titkára egy pályanyertes munkája előadásával. („A magyarországi polgárság multjáról.") Az ünnepélyen MOGYORÓSSY kanonok mondott misét, az őrsereg első zászlóalját gr. ZICHY OTTÓ őrnagy vezette s Lukács szónokolt.

Polgárőrök. A negyvennyolczas szelek egyesítették a polgári őrsereget s ápril 20-ikáról a következő rendszabályokat találjuk, melyek egyébként leginkább a tisztelgési szertartásokat irják elő:

Sz. s kir. Győr városa egyesült polgári őrserege számára alkotott

rendszabályok:

Rendszabályaik 1-ör. Kedves hazánk, közös érdekeink t. i. a vagyom és személy bátorság nevében, minden fő- és al-tiszt urak, s az egyesült polgári őrsereg minden közvitézei ezennel felhivatnak, hogy fő-, illetőleg al-tisztjeik rendeleteinek hiven engedelmeskedni, a szükség esetében adandó jel-dob-szóra, a hozzájuk legközelebb eső őrhelyen, diszöltönyben és fegyveresen, a lehető leggyorsabban megjelenni, s a közbátorságot és rendet, mint az igazi szabadság egyik talpkövet, minden erővel fenntartani, — az egész egyesült polgári osztály közbecsülésének elvesztése fenyéttéke alatt, el ne mulasszák. -- Ugyan ezen kötelességek teljesittését igényeli közös édes hazánk, a vagyom és személyes bátorság, e szabad királyi város minden nem egyenruhás polgáraitól is.

2-or. Különösen meghagyatik az őrségnek és az őröknek, hogy tanyáját, illetőleg őrhelyoket, a kiszabott idő alatt el ne hagyják, minden körülményt éber figyelemmel késérjenek, az őrök szükség esetén fegyverre kiáltsanak, körülöttök nagy öszvecsoportozásokat s minden rendetlenséget elhárítsanak, és senkivel társalgásba ne ereszkedjenek.

3-or. Ha az al-ezredes vagy őrnagy ur diszöltönyben kardosan jön az őrállás felé, az őr *fegyverre* kiált, és mind ő, mind az egész őrség tisztelег, -- ha pedig azok kard nélkül jönek, akkor az őr csupán csak fegyvert huz

4-er. Ha más fő-tiszt ur jön diszöltönyben karddal, az őr csak tiszteleg, kard nélkül jövőnek pedig szinte csak fegyvert huz.

5-ör. Ha al-tiszt diszöltönyben fegyverrel jő, az őr fegyverét meghuzza, ha fegyver nélkül van, fegyverét karra véve megáll.

6-or. Ha egy osztály, század, vagy szakasz, fő-tiszt vezérlete alatt jön, az őr fegyverre kiált, ő maga tiszteleg, az őrség pedig rendbe áll, — ha azonban lobogóval jön, akkor az őrség is tiszteleg. - Ha a' szakaszt al-tiszt vezérli, csak fegyvert huz az őr.

7-er. Ha valamelly rendezett ünnepélyt tartó ember tömeg, vagy egyházi körmenet jön, fegyverre kiált az őr és csak az őr tiszteleg, az őrség pedig rendbe áll, az őrség is tiszteleg azonban akkor, ha az egyházi körmenettel szentség is vitetik.

8-or. Akkor, midőn bármelly törvényes hatóság testülete diszöltönyben kardosan vonul el az őr előtt, ez fegyvert huz.

9-er. Miután az itt állomásozó sor-katonaság az egyenruhás polgári őrsereg, őrség és ezek egyes egyénei irányában a' fenn körülirtakat egész pontossággal teljesiti, s a kellő tisztelgéseket és üdvözleteket megadja, — a kölcsönös viszonyosság igényeli, hogy a polgári katonaság is mind azokat a sor-katonaság irányában teljesitse.

10-er. A fennirt tisztelgések és üdvözlések a jelen rendszabályokban előlsoroltakon kivül senkinek nem adatnak.

Költ Győrött az 1848-ik év tavaszelő 20-án.

Tóth Imre s. k.
al-ezredes.

Ebből lehet megítélni jellegét és jelentőségét is az ily polgári őrseregeknek.

Leginkább külsőségekben nyílvánúlt a hivatásuk. Nagy háborúskodások folytak afölött, vajjon a magyar, vagy a német polgári őrsereg vonuljon-e ki a körmenetekhez, rendesen kivonult azután mind a kettő.

A rend fenntartásában mindazonáltal hasznosan közreműködhettek, különösen sokadalmak és ünnepségek esetén s bizonyos polgári közszellemnek, városi önérzetnek, összetartozósági tudatnak voltak a kifejezői, fejlesztői és fentartói.

Zenekaruk jól lehetett szervezve, mert az egykorú tudósításokban mindíg kiemelve találjuk, hogy a polgári őrsereg zenekara remek indulókat és szebbnél-szebb darabokat játszott.

A polgárőrségi tiszti állások a legelőkelőbb kitűntetések voltak azok között, melyeket polgár polgárnak nyújthat.

Nemzetőrség. A nemzetőrség szervezése városunkban könnyen és simán ment, mert kész anyagot talált a polgári őrseregben, csak át kelle idomítani kereteit a törvénynek megfelelőleg és a fegyelmezett szolgálat szigorúbb szellemét kellett bevinni a sorok közé.

A szervezés. Ezt a szigorúbb szolgálatot egész simán életbeléptette a város, május havában már szervezve volt törvényes alapokon és keretek között a *nemzetőrség* s azon hó derekán tisztjeit is megválaszthatta.

Beszéljenek mindenről röviden és hitelesen maguk az okiratok.

1848. ápril 28-án a következő felhivás jelent meg a falakon:

Polgártársok !

Nyilváníttatván tegnapi napon az országgyülésen legujabban alkotott, és koronás fejedelmünk által szentesített törvények, mindenki megértette, minő kitünő jogokkal ruháztatánk fel.

A nyert jogokkal karöltve járnak a kötelességek is, melyek közt a haza, kitünőleg pedig városunknak a' béke, csend és közbátorság vétkes zavarói elleni védelem a főbbek között áll.

Ezen kötelességben ekkoráig a többiekkel egyforma jogokat élvező egyenruhás polgári osztályok legnagyobb, és csaknem egyedüli részt vettek.

Az egyenruhás polgári csapatoknak ezen áldozat dús részvétele, valamint dicső, úgy a közönyösöknek részvétlensége a méltányossággal, annál inkább az igazsággal meg nem egyeztethető.

Győr városában a szabadság lelkes érzete mellett a béke és közbátorság szeretete a lakosok kitünő erényeinek egyike, és a mennyire önön tehetségében álland, a közbátorság jövendő fentartásának biztos záloga.

Azért a város kebelében tiszta érzés és érdek egység lévén rugó tollak, a belzavaroktul tartani mit sem lehet.

De ha a várva várt szebb jövendőnek feltünő csillagát alig üdvözlő hazánkban széttekintünk, — kénytelenek vagyunk megvallani, hogy a csend és békének élvezete, valamint egy részről polgári testület lelkesedésétül függ, úgy az ismeretlen és rögtön rohanható külső körülmények által veszélyeztethetik is.

Valamint tehát egy részről a szebb jövendőnek reményére jogositva vagyunk, úgy a támadható szükség esetére, az akár honnan jöhető szerencsétlenség meggátlására is készen kell állanunk.

Erre nézve minden helybeli polgártárs, az egyéni érdekeket magában foglaló közbátorság szeretete szivére köttetvén, felszóllíttatik, hogy a közérdek oltalmazására kezet fogván, amidőn a városi hatóság elnöke által megbizatott egyenruhás polgári osztályok parancsnokai által akár fegyvergyakorlásra, akár pedig tettleges segedelemre felszólíttatik, ezen felszólíttásnak honpolgári kötelessége szerint engedelmeskedjen, mert a kötelességöket netalán felejtők a közgyülés eleibe hivatni, és a körül ményekhez képest fenyíttetni fognak, az ezuttal kiküldött választmány által, nemzeti őrsereg czím alatt a fegyveres szolgálattal tartozó helybeli lakosok tüstént öszveirandók lévén. — Adatott Győrben az 1848. évi April 28. folytatólag tartott nyilvános tanács üléséből

Korbonits István s. k.,
főjegyző által.

A beosztás. A nemzetőrség szervezési alapjául a várost hét századra osztották fel, pontosan megjelölvén az utczák határait s alkalmazván a nemzetőrségi törvény általános kötelezettséget megállapító elveit.

A beosztás a következő rendeletből olvasható ki tisztán:

Hirdetés.

A győri nemzeti őrsereg hét századra osztatik fel, a belső-város, Ferencz- és Ferdinánd-város együttvéve három századból áll; — az ujváros két századot, pusztamajorok és szabadhegy külön egy-egy századot karol magában.

Az I-ső század áll: Torony-, Kovács-, Deák Ferencz-, Kossuth-, Koronaköz, Kármelitaköz, Király-, Széchenyi-tér, Sarkantyuköz, Grádicsköz, Szabadsajtó-, Zöldpiacz, Egységtér és Klauzál-utczákból; 2-ik házszámtól 160-ik számig.

A II-ik század áll: Torony-, Klauzál-, Lukács-, Kazárnya-, Szücs-, Iskolaköz, István Nádor-, Batthyányi-, Egységtér, Testvériség-, Apát-, Káptalan domb, Bástya-, Hó- és Ujdunakapu-utczákból, 161-ik házszámtul 389-ik számig.

A III-ik század áll: Batthyányi-, Ujkapu-, Lukács-, István Nádor-, Szücs-, Ujvilág-, Deák Ferencz-, Vásártér, Országut-, Uj-, Klauzál-, Ujpiacz és Schwarzenberg-utczákból; 391-ik házszámtul 537-ik számig.

A IV-ik század áll: Március 15-ike-, Rábaszer és Rácz-utczákból; 1-ső házszámtól 199-ik számig.

Az V-ik század áll: Rábaszer, Rácz-, Március 15-ike-, Pozsonyi-, Taligás-, Széles-, Sütő-, Kanizsaköz, Gyep-, Szél- és Öreg-utczákból; 199 ik házszámtul 620-ik számig.

A VI-ik század területe: puszta-majorok.

A VII-ik század területe: Szabadhegy.

Az öszves nemzeti őrök névjegyzéke külön íven fog közrebocsáttatni.

Minden század tulajdon tisztjeit maga kebeléből fogja választani, és pedig választandó:

Minden században 1 kapitány, 2 főhadnagy, 2 alhadnagy, 2 strázsamester, 10 káplár, 8 szabados.

A tisztválasztás minden századra nézve külön tartatik; a három első század a megyei teremben, a negyedik és ötödik század az ujvárosi nádor vendégfogadóban, a hatodik a majoroki három nyulban, a hetedik század a szabadhegyi városháznál tartandják tisztválasztásaikat.

Fog pedig történni a választás az I. században Kedden Május 16-án délutáni 2 órakor; a II. században Szerdán 17-én délelőtti 8 órakor; a III. században 17-én délutáni 2 órakor. Ujvárosban a IV. század tisztválasztását tartja Kedden Május 16-án délután 2 órakor; az V. század Szerdán Május 17-én délelőtti 8 órakor; a majoroki és szabadhegyi századok pedig Kedden Május 16-án délutáni 2 órakor kitüzött helyeiken tartandják.

A tisztválasztást minden századnál közgyülésileg választott biztosok vezetendik, és pedig:

Az I. században: Lukács Sándor; a II. században: Kálóczy Lajos; a III. században: Ferenczy Sándor; a IV. században: Preng Mihály; az V században: Puntigám Lajos és Kozma János; a VI. században: Szücs Lajos; a VII. században: gróf Zichy Ottó.

Győrött Május 14-én 1848.

A nemzeti őrséget rendező választmány által.

A megjelent névjegyzék szerint a győri nemzeti őrsereg a következő létszámmal birt.

A 7 század

I. század. (A belváros 2. házszámtól a 160. házszámig) . . . . 201 ember.
II. század. (Belváros 161. házsz.-tól a 389-ig) 200 „
III. század. (Belváros 391. házszámtól az 553-ikig, ide tartozván Ferencz- és Ferdinánd-városrész is) . . . . . . 198 „
IV. század. (Ujváros 1. házszámtól a 199-ikig) 141 „
V. század. (Ujv. 199. házszámtól a 620-ikig) 135 „
VI. század. (Puszta-majrok egész területe) . 185 „
VII. század. (Szabadhegy területe) . . . . 85 „

Tehát a győri nemzeti őrsereg létszáma volt 1145 ember.

Örökítsük meg, kik voltak a 48-as őrsereg tagjai.

Kik voltak a nemzet-őrök.

I. század területe: belváros 2-ik házszámtul kezdve 160. házszámig következő lakosokkal:

Konek Sándor
Jankó Mihály
Prágay Károly
Koller Antal
5 Mocsonaky Imre
Szahola József
Part Ferdinánd
Mayer Ferencz
Jurmanovits Miklós
10 Pozsgay Sándor
Lakner Dániel
Timár Károly
Pintér Antal
Simits Konrád
15 Kovács József
Stantsits János
Siffer Ignácz
Karsay Lajos
Strausz János
20 Nitsinger Mátyás
Vlasits Simon
Helmbacher Antal
Németh Ede
Veixelgärtner Mátyás
25 Doleschal Béla
Griesz János
Linecker János
Meinert József
Stubán János
30 Holy Antal
Drexler János
Babusik István
Samu Ferencz
Schmid János
35 ifj. Horváth István
Bors József
Mészáros György
Peger Károly
Klöckner József
40 Szücs Mihály
Kugler József
Tersits László
Hauszer Gusztáv
Lehner János
45 Singer György
Ecker Adolf
Széchen Zsigmond
Dorner Antal
Holler János
50 Híros Sándor
Kőszegváry György
Kutasi József
Rátz Antal
Jellinek Antal
55 Fliner János
Stephán István
Beke Ágoston
Gönczöl Antal
Tinagl József
60 Müller József
Pável Ferencz
Zaumüller József
Czámetzer
Venczel Károly
65 Peringer Mihály
Zergényi József
Stampa János
König Lipót
Schwartz János
70 Litzenmayer Ferencz
Berzauter Lajos
Virágh Dániel
Beálló Mihály
Bukovala Vazul
75 Terner Gáspár
Rozakel Ferencz
Gyapay Dénes
Schandl József
Schemnitz Károly
80 Huber Ferencz
Huber Ignátz
Kuchárszky Antal
Heiter Ádám
Kozma Imre
85 Kozma Sándor

Klöckner Ferencz
Nemesovits József
Schwartz Vincze
Schäffer Jakab
90 Csernyi László
Lázár Károly
Thury Pál
Part Ignátz
Schikker Endre
95 Horváth Kristóf
Zathureczky Samu
Gulik János
Gulik Károly
Perjovicza Jakab
100 Adámovics Károly
Huber Antal
Ricker Lajos
Czompó Antal
Hermann Fülöp
105 Szendy István
Herman Antal
Barla János
Teller Antal
Kafka Venczel
110 Molnár János
Hicker István
Rüth Ede
Hicker Ferencz
Silbersdorf Henrik
115 Perlaky Dániel
Dursza Mihály
Zechmeister Pál
Hergeszell Antal
Streicher János
120 Jellenek Rezső
Schopf Ferencz
Schopf Alajos
Wéber Ignátz
Kovács Pál
125 Noisser Ernő
Hollósy János
Mayr Benedek
Tumel István
Leykam János
130 Hegyi István
Heffner Ferencz
Ulrich Mihály
Trexler Mihály
Trestyanszky Ant.
135 Neuhold Ernő
Zerbes Ferencz
Kovács Mihály
Mészáros János

Probszt Ferencz
140 Eőry Sándor
Éder Ferdinánd
Angszter Ferdinánd
Caneider János
Timár Ferdinánd
145 Schmutzler Ant.
Drobni Antal
Lehner Ferencz
Hegyi János
Link Mihály
150 Windisch Antal
Követses Márton
Limbeck József
Krizmarics János
Márton János
155 Schmid Ignácz
Zanathy Lajos
Gabriel Antal
Korendó Antal
Unschuld Ede
160 Haagen F. K.
Schlaudersitz Mát.
Zellhoffer István
Ecker János
Bordás Antal
165 Schön Antal
Szuborits János
Dangl János
Dörfer Ernő
Koszter Hartman
170 Purgly Sándor
Habosy Károly
Frey János
Reyman Károly
Unger Ferencz
175 Zergényi Endre
Herde János
Horváth József
Drazdóczky Károly
Zechmeister József
180 Nagy István
Pachinger András
Hainy Ferencz
Joachim János
Pakrócz József
185 Molnár János
Kitsovits Mihály
Csillag János
Matits Antal
Kniesz Mihály
190 Domian György
Csontos Imre

Levárdy Ferencz
Marton Ignátz
Győry János
195 Eőry Istvan
Szalay Dávid
Alerman Ferencz
Mendel Ignácz
Jilk Antal
200 Ortner Márton
Schwaiger Filibert

II. század területe: belváros 160-ik házszámtul kezdve 389-ik házszámig következő lakosokkal:

Prohászka Ferencz
Tóth Antal
Skopál József
Skopál János
5 Haidy Ferencz
Lehner Mihály
Szabó Benjamin
Kitzweger János
Vörös Anlal
10 Tomentsek Fer.
Polgár Antal
Presseller Mátyás
Buits József
Payer József
15 Szijártó Ádám
Brunner János
Janatta József
Janatta Ferencz
Abday József
20 Máté István
Feilinger Péter
Leiter Konrad
Csuday János
Fekete Imre
25 Struglits Imre
Horváth István
Schott György
Német József
Viklidán József
30 Fischbach József
Takács György
Stefkovich János
Fláskál Mihály
Meidl Ferdinánd
35 Győri Mihály
Léfebre Lajos
Lacza Ferencz

Mészáros József
Fruhmann Antal
40 Kozma Imre
Lustig József
Adler Ferencz
Tóth Ignácz
Kovács Imre
45 Reichardt Ed
Karvasy Sándor
Pasperger Sándor
Noisser Richárd
Streibig Károly
50 Bocskai Ignácz
Bock Lajos
Sinkovits Ferencz
Bugly Pál
55 Pottyondy Gusztáv
Györgyi Ignácz
Burchardt Antal
Vadász Endre
Zechmeister Károly
60 Lukárdy Tamás
Raft József
Fodor György
Brausze Antal
Tomentsek János
65 Bauer Rezső
Raab József
Frodl Ferencz
Neymann Antal
Kata Ferencz
70 Landgraf Farkas
Torkos Móritz
Torkos Kálman
Kovácsovics Mihály
Kocsis József
75 Zittrisch Mátyás
Hévizy Gábor
Pöschl György
Pletz Mihály
Nicsinger György
80 Hutflösz János
Szaváry József
Valy József
Halper Károly
Richter Antal
85 Boldini János
Novák Sándor
Kerlinger Mihály
Habosy János
Csaby Sándor
90 Skargay Samu
Günther Pál
Probszt Mihály
Schöpf Ede
Sax János
95 Lantay János
Stuparovits János
Hupka Alajos
Hupka Károly
Unger Alajos
100 Egry József
Erhardt József
Horváth István
Kanczer Ferdinánd
Ortner Jakab
105 Czakó István
Szabó István
Schramm Ede
Schmid János
Kaiser János
110 Kovács József
Hutflösz István
Fehér István
Kollár József
Szerdahelyi Ferencz
115 Policzer
Ditrich Peregrin
Beyczy György
Lengyel József
Horváth János
120 Jordán Márton
Köppel Ferencz
Langer József
Menner Ferencz
Horvátich
125 Huber József
Lendvay Flórián
Weisz István
Wörös Márton
Kitley József
130 Gindlstrasser Gy.
Follinger Antal
Nagy János
Polgárdy István
Peitzer András
135 Nagy István
Hinterreiter István
Ritmüller Ferencz
Szarka Antal
Majthényi Ferencz
140 Batári Antal
Borsos József
Karcher István
Pintér
Pilvax Antal
145 Fábry József
Landherr János
Nagy Antal
Gröszling János
Klauzer Mihály
150 Kolbe Lőrincz
Vrana István
Thiering György
Krainer Ignácz
Mack Mihály
155 Schnitzler Károly
Dorfmeister Károly
Medvárdy Károly
Marx István
Czapp Ferencz
160 Mórcz Ferencz
Jankó István
Valy István
Szauervein Victor
Streibig Lajos
165 Horváth Ferencz
Etlinger Károly
Henner Ignácz
Preinreich
Gebhardt János
170 Purker Gáspár
Lagner György
Szesztetics Márton
Steidl István
Nicsinger József
175 Schändl János
Nagy Kálmán
Nagy Rezső
Grabler Mátyás
Kormos Lajos
180 Schreier Antal
Békeffy György
Melha Elek
Jakab István
Frimmel János
185 Pantz József
Wirthl Ferencz
Varga János
Labek Jakab
Medvárdy József
190 Györkös József
Vatzlavek György
Keresztesy Ambrus
Verger János
Szabó Ignácz
195 Khrahm József
Reichhütter Ferencz
Schöpf Fridrich

Balogh Kálmán
Kovács Ferencz
200 Flock Mihály
Bölcsházy Sándor

III. század területe: belváros 391-ik házszámtul kezdve 533. házszámig ide tartozik Ferencz- és Ferdinánd városok következő lakosokkal:

Karkoványi Zsigmond
Stuparovits
Ringlhan Ignácz
Angerer Károly
5 Kreiner János
Vághy Antal
Vághy Károly
Veöreös János
Stadl Károly
10 Auchter János
Lüzow gróf
Stadler József
Goldhammer Mihály
Schatten János
15 Schatten Károly
Bitterman János
Kováts Ferencz
Buchinger János
Hofer Károly
20 Meggyesy Károly
Jankó Ferencz
Holch György
Földes György
Fojtinger
25 Krisztinkovits Antal
Horváth István
Karvasy Kálmán
Stanczl Antal
Pogrányi Sándor
30 Kovács József
Spanyur József
Mendel Lambert
Milkovits József
Robosz Kálmán
35 Drescher Ferencz
Scholcz Ágoston
Goós Janos
Karvasy Ágoston
Németh Sándor
40 Németh Antal
Pintér Ignácz
Sárvári József
Király Lajos
Szilágyi Mihály
45 Kálóczy Imre
Lumniczer Károly
Kalap János
Gapp János
Kreskai János
50 Hoószer János
Varausz János
Szaigenstuhl József
Hinár János
Bánóczky János
55 Fódi Ferencz
Kálóczy Lajos
Lukács Sándor
Kálóczy János
Farkass János
60 Gőczenberger J.
Kocsis János
Kurucz István
Göncz Gáspár
Emmer János
65 Emmer István
Ott Károly
Boszi Péter
Heimbach Ignácz
Szauer Jakab
70 Stadler Károly
Kanczer Flórián
Jankó Antal
Sidó Ágoston
Kristóf Ferencz
75 Szeivert Antal
Szalay István
Jáán Fridrik
Schmid György
Billegi Márton
80 Pfeffer János
Bertalan József
Knór János
Schorsmid Károly
Krisztian István
85 Michl Ferencz
Németh János
Szuborits János
Farkass Ferencz
Zmeskal Sándor
90 Zmeskal József
Gaszner József
Klair Alajos
Németh Ferencz
Berics János
95 Fekete János
Zajovits János
Tóth György
Zánthó Lajos
Zánthó Kálmán
100 Kovács Márton
Szalay Sándor
Koller Ede
Bély József
Kolosváry Kálmán
105 Balogh Kornél
Pintér Pál
Kornhoffer József
Günther Mihály
Fischer György
110 Száz Helmuth
Limbeck Ferencz
Pauler Tivadar
Galauner Antal
Fekete László
115 Petánovics István
Szilber János
Klauszer János
Lengyel József
Tüske Dániel
120 Hoffman Ferdinánd
Hergeszell József
Erős László
Horváth János
Simon Pál
125 Filinger Károly
Mayer Antal
Fischer József
Hofbauer Károly
Zombath Antal
130 Ritter Gábor
Zmeskál István
Ferenczy Sándor
Fritz Ferencz
Czech András
135 Mayer János
Fridrich Antal
Fuchs Antal
Róth János
Schmid György
140 Vogl Frigyes
Schrikker Mihály
Andrási János
Rikker Imre
Szerencse Károly
145 Jellenek Ferencz
Frisch György
Nikolics György

Huber János
Paraicz Iván
150 Szalacsi József
Magvasy Mihály
Plank János
Heuffel Ede
Mendel István
155 Fehérfi Lajos
Mille Károly
Baranyai Ferencz
Peer Mátyás
Gieffing Mihály
160 Birkmayer János
Poóder János
Fekete György
Schlichter Károly
Bujtás Mihály
165 Szabó Imre
Medvárdl Antal
Major József
Csaplár Mikály
Karpf Márton
170 Karf József
Fojtler Ferencz
Sári Ferencz
Ferenczy Miklós
Aranyosi István
175 Bukovits Mihály
Herman József
Kalmár Pál
Schubert Ágoston
Horváth Endre
180 Reiniczer József
Nyikos Béla
Veber József
Szücs Lajos
Lendvay János
185 Lengerer János
Patonai József
Kovács István
Thoman György
Bognár Gusztáv
190 Somogyi Fer.
Auchter Lipót
Ney Ignácz
Gildanovszky Fer.
Ney János
195 Milánovics János
Bazsi Imre
Szakács József
Schmikli István

IV. század területe: ujváros 1-ső házszámtul kezdve 199. házszámig következő lakosokkal:

Hergeszell Ferencz
Turcsányi János
Ossert János
Gayer Sámuel
5 Bolla Mihály
Bolla Sándor
Holczhammer István
Stokovszky Károly
Kautz Gyula
10 Wurda Alajos
Kutassy István
Marchhardt Sándor
Schädl János
Holczhammer Mihály
15 Krumpek János
Loidl Leopold
Vinkle Ferencz
Edl Adolf
Bodroghy József
20 Maidlinger István
Farkas László
Grau Vilmos
Brand Ferencz
Falk János
25 Mayer Alajos
Kálóczy János
Haagen István
Csány Mihály
Csány Ferencz
30 Lakner Ernő
Szalay Dávid
Kamper Péter
Effinger János
Jegyudl Lőrincz
35 Schrikker László
Nagy Károly
Stamütz Mihály
Tóth József
Kovalter György
40 Báthy Mihály
Dobos János
Kovács Dániel
Mausperger István
Krick Sándor
45 Puntigám Rud.
Fehér Dániel
Fehér István
Somogyi Mihály
Halma Ferencz
50 Krajcsovits Mih.
Nicsinger Sándor
Szilágyi János
Sas Ignácz
Nagy Sámuel
55 Petheő József
Valy János
Kresta Károly
Putter Sándor
Sailer Antal
60 Vörös Miklós
Böröndy István
Grüános András
Bittesser József
Griesz Mihály
65 Zajovits György
Vinkler Mihály
Bóka György
Kugler József
Lamprecht Kriszt.
70 Molnár Miklós
Szentmihályi Sándor
Kindermann Ferencz
Ásványi János
Streicher Károly
75 Puntigám Lajos
Puntigám János
Fügi Ágoston
Münzberger Ferencz
Hállay Elek
80 Angster Ödön
Karner Károly
Valxhoffer Ferdinánd
Csonka Ferencz
Fodor László
85 Bér József
Bikker József
Farkas Pál
Dietrich Ignátz
Szabó János
90 Szabó Ferencz
Farkas József
Paulik János
Falk Lajos
Ikker Antal
95 Vörös János
Nagy János
Thoma Ferencz
Schöpf József
Vátzi Péter
100 Valzer Ferencz
Bakody Sándor

Magner János
Gilgenbach Sebestyén
Rumpler Ferencz
105 Gilgenbach János
Dachauer Ferencz
Kautz István
Mayer György
Zalka Mihály
110 Zalka István
Schmidt Bálint
Tóth Ferencz
Szombathely István
Forstner József
115 Hetzl András
Schitz Károly
Fábián Pál
Rózsa Ferencz
Peidl Orbán
120 Magyar János
Nyuzó István
Kávásy Ferencz
László Péter
Nagy József
125 Körmendy Sámuel
Bak István
Dudits József
Varju Péter
Németh Ferencz
130 Kuthy József
Jungi György
Fábián Pál
Molnár József
Kraholetz Pál
135 Csöngey István
Biró József
Horváth Pál
Tolnay József
Németh József
140 Farkas Ferencz
Kótzy Adalbert

V. század területe: uj-város 199-ik házszámtul kezdve 620. házszámig következő lakosokkal:

Bóka György
Kvatek József
Hautzinger Ferencz
Hautzinger István
5 Fábián Ferencz
Rajky Ferencz
Tinagl Károly
Korpa János
Pintér Mihály
10 Szabó József
Szabó Antal
Horváth Mihály
Ásványi József
Szabó Mihály
15 Csány János
Forauer Ferencz
Iberhard Antal
Kovácsis Ferencz
Molnár István
20 Domokos József
Rajky János
Matyus István
Schönberger Ferdinánd
Timpl Ferdinánd
25 Lipoti József
Berendy János
Breng Mihály
Preng József
Szalay András
30 Kiss István
Pethő Antal
Nagy László
Horváth István
Szalay András
35 Kereskedő József
Kiss Samuel
Nagy Sándor
Rikker Ferencz
Pótzy Mihály
40 Szabó István
Nedőczy István
Csepy Vendel
Végh János
Károlyi András
45 Szalay György
Tarits István
Szalay István
Fodor László
Szollár András
50 Vörös Samuel
Makkay Márton
Sárközy János
Tóth Ferencz
Illés István
55 Frischmann Antal
Frischmann János
Posonyi Ignácz
Frischmann Ignácz
Balogh Ignácz
60 Nagy János
Kozma János
Eckstein István
Hilbert Mihály
Vörös Samu
65 Ásványi Ferencz
Falk István
Relle János
Andorka János
Borbély János
70 Veinhard Mihály
Szabó Pál
Dobos Pál
Körmendy András
Györkös Imre
75 Körmendy Endre
Tóth István
Török Ferencz
Elbe József
Lipóty József
80 Sörtés Ferdinánd
Nedöczy Pál
Lichnecher And.
Farkas György
Csaplár János
85 Domonkos István
Domonkos Fer.
Zöld Mihály
Horváth István
Horváth Pál
90 Velesnyey István
Rostásy Lajos
Szemety István
Kobedl János
Juhász Mihály
95 Balint János
Csery András
Gelesits Sándor
Bogárdy Mihály
Pusztay János
100 Holtzhamer György
Tüskés Mihály
Horváth János
Haas Márton
Vörös András
105 Czéh Sándor
Macher András
Kovalder Samu
Vötsey János
Petheő András
110 Simstich Pál
Bálint Sándor
Téhel Péter
Szabó Ádám

Czéh Pál
115 Szántó János
Macher Mihály
Molnár Mihály
Mindöl Samuel
Nits István
120 Nits György
Fischer József
Fejér József
Grumbholtz Mihály
Macher Pál
125 Kovátder Pál
Czéhmeister Pál
Czéhmeister János
Gyarmathy Istv.
Czéhmeister János
130 Macher János
Tehel Ferencz
Eger Mihály
Kozma András
Vörös Sándor
Pápay István

VI. század területe: pusztamajorok következő lakosokkal:

Lengyel János
Taczauer Frigyes
Taczauer Ferencz
Németh József
5 Hecs Mátyás
Herman János
Varga Gábor
Ugrinovics Ferencz
Lácsny János
10 Szerveczky D.
Fischer Károly
Garg Mihály
Csordás Pál
Nagy János
15 Prikovits Antal
Hamar János
Mayer Mihály
Mayer Károly
Maizburger
20 Kozó György
Hammer Márton
Smikli Sámuel
Szabó Mihály
Dietrich József
25 Roos Péter
Posgay Sándor
Farkass József
Hántó György
Geschrey Mátyás
30 Fürstenfelder M.
Falb Ferencz
Varler József
Knapek János
Szalay Vendel
35 Gönczöl Karoly
Eitelsberger Fer.
Flock József
Klein János
Németh György
40 Szencz János
Walczer János
Taninger Pál
Kowalder István
Szuchentrung Mátyás
45 Emmer Mihály
Simon János
Tolnai István
Dörnhoffer József
Schwarz Antal
50 Auchter János
Galauner János
Horváth Endre
Szuchentrunck
Latesz Jakab
55 Erben Venczel
Kain Márton
Maader Antal
Szücs János
Holzhammer S.
60 Táár Antal
Horváth Pál
Pooder József
Goda Sándor
Pagala István
65 Horváth István
Czech István
Szagala István
Poos János
Vittner Patritz
70 Vittner Ferdinánd
Gaszner Ágoston
Szodtfriedt Mátyás
Szücs Lajos
Hechtl Ferencz
75 Marschal András
Rehberger Jakab
Dom Pál
Dom Samu
Táár Ignácz
80 Kollenics Ferencz
Fekete Ignácz
Marschal József
Fekete József
Plesz János
85 Grünwalder Mihály
Plösz András
Czunszner Lőrincz
Bösendorfer János
Smikli Pál
90 Schuster Mihály
Schuszter Pál
Andrásy Pál
Stelzer János
Stelzer Ferencz
95 Fridl János
Szerezina Antal
Pintér Mihály
Czigler Pál
Teinl István
100 Tüske István
Reiter József
Tóth József
Schuszter János
Eckendorfer András
105 Graf János
Veinhardt Mátyás
Zotter János
Ambrus Mihály
Stuhl Mátyás
110 Makker János
Kancz József
Rovasz András
Kirsteier János
Strobl Jakab
115 Sárvári Pál
Gyarmathy Ferencz
Kopf József
Wildhofer József
Schuster Mátyás
120 Haffner Ferencz
Pukovics Ferencz
Schmid János
Manger János
Vinszauer Károly
125 Weller János
Hammer Pál
Majk András
Hauber József
Winkler István
130 Meirhoffer István
Joachinek Antal
Pócz János

Tinagl Ignácz
Müller József
135 Müller Mátyás
Klupák Ferdinánd
Thoma Pál
Balogh János
Halma Ferencz
140 Lendvay Pál
Witek György
Winter Antal
Lucárdy János
Nagy Ferencz
145 Grünvald Pál
Póczy Mihály
Kiss József
Grünvald János
Schmukli János
150 Osoltics Márton
Novotni Jakab
Jungi József
Czigler János
Schmid Vincze
155 Háán Mátyás
Tullner András
Hauczinger Ádám
Laky János
Szikra István
160 Matuss János
Labar István
Czéhmeister Pál
Rádics Antal
Gindl János
165 Szücs Adolf
Thoma János
Vasy Ferencz
Christen Ferencz
Balanik Károly
170 Radics János
Lucárdy Sebestyén
Falk Lőrincz
Szodtfridt Ferencz
Szodtfridt József
175 Späth György
Szauter József
Szauter Ferencz
Szodtfridt Ignácz
Nitsinger Mátyás
180 Saváry József
Graf Károly
Horváth Gáspár
Schöpf Jáhos
Fischer József
185 Puszta János

VII. század területe: Szabadhegy következő lakosokkal:

Faragó József
Koppendorfer György
Farkas Pál
Hatos Gergely
5 Horváth András
Boczor János
Nagy Pál
Szabó Márton
Boczor György
10 Soós István
Szili János
Gr. Zichy Ottó
Krisztinkovics Antal
Vass István
15 Horváth Péter
Szeich József
Csaplár Pál
Fodor István
Horváth István
20 Kovács István
Ungerhoffer András
Peller Sándor
Tóth Ferencz
Nagy István
25 Franczia István
Szivos András
Dékán Mihály
Sütőri János
Cseklész József
30 Soós József
Szollár Ferencz
Horváth Ferencz
Tóth György
Horváth Lajos
35 Szollár József
Iker János
Gindli István
Nagy István
Bos József
40 Hauczinger József
Kiss András
Dömötör József
Czébán János
Horváth János
45 okorai János
Kathy György
Kiss Mihály
Szabó András
Montovics István
50 Péter Mihály
Czap István
Mezző Márton
Nagy János
Nagy József
55 Lengyel József
Mise Mihály
Ihász István
Nagy András
Limpacher István
60 Molmár Pál
Gifing Mihály
Csaplár József
Fülöp István
Péter István
65 Bisztricz István
Csaplár Mihály
Komjáthy István
Csaplár János
Kiss András
70 Illés János
Srekker András
Fülöp András
Tiringer József
Kobor Imre
75 Megáll József
Karf Jakab
Inotai Sándor
Mezző József
Steiner Mátyás
80 Kovács István
Lenhardt Márton
Czölter István
Goda Ádám
Hamar György
85 Zalka György.

A nemzetőrök között, mint említettük, voltak lovasok, sőt tüzérek is. A város május 26-iki közgyülési jegyzőkönyvében olvassuk, hogy e napig „az aláirt lovasok száma 24, a tüzéreké pedig 20“.

A tiszt-választás.

A tisztválasztás eredménye a következő volt:

I. osztály.

Kapitány: HERGESZELL ANTAL, eddigi polgárőrkapitány.
Főhadnagyok: SCHÄFFER JAKAB és LEHNER FERENCZ.
Alhadnagyok: TIMÁR FERDINÁND és UNSCHULD EDE, szintén eddigi polgárőrtisztek.

II-ik osztály.

Kapitány: REICHÜTTER FERENCZ.
Főhadnagyok: LACZA FERENCZ, KERESZTESY AMBRUS.
Alhadnagyok: NAGY SÁNDOR, VIKLIDÁN JÓZSEF.

III-ik osztály.

Kapitány: FERENCZY SÁNDOR.
Főhadnagyok: KÁLÓCZY LAJOS, HERGESZELL JÓZSEF.
Alhadnagyok: MEGGYESY KÁROLY, HOFBAUER KÁROLY.

IV-ik osztály.

Kapitány: PUNTIGÁM RUDOLF.
Főhadnagyok: PUNTIGÁM LAJOS, EDL ADOLF.
Alhadnagyok: VINKLE FERENCZ, BÉR JÓZSEF.

V-ik osztály.

Kapitány: PRENG MIHÁLY.
Főhadnagyok: KOZMA JÁNOS, FALK ISTVÁN.
Alhadnagyok: RAJKY FERENCZ, POZSONYI IGNÁCZ.

VI-ik osztály.

Kapitány: LATESZ JAKAB volt polgárőrkapitány.
A VII. oszt. választásáról nem találtunk adatokat.

*

Nemzetőrség most már lett volna, csak az volt a panasz, hogy főtisztje nincs a seregnek s nincs egyenruházata és szolgálati szabályzata. Ezenkívül lovas-nemzetőrség alakulásáról is volt szó, a „Hazánk“ írja a tisztválasztásról szóló referádában:

„A győri nemzeti őrsereg VII. osztályában körülbelül 1200-ra rug, a lovasságon kivül, mely épen most van alakulóban. Egy ily derék sereg, úgy

hisszük, megérdemli, sőt méltán igényelheti, hogy a ministérium által el ne hanyagoltassék. Pesti lapok már rég irták, hogy a nemzeti őrseregi egyenruha — a csákót kivéve — meg van határozva; ha azóta mindig a csákóról vitatkoznak, úgy a muszkát — ha jő — bizonyosan fedetlen fővel kell üdvözölnünk, melly szolgaias viselkedéshez azonban semmi kedvet sem érzünk magunkban.

Főtiszteket tehát, törvényeket és egyenruhát minél előbb!"

Amint később látni fogjuk, az első üdvözlet, jóllehet csákóban történt, nem ilyen fennen történt.

A hiányzó szolgálati szabályzatot a város közgyűlése pótolta egy ideiglenes „figyelmeztetés"-be foglalt fegyelmi rendszerrel, mely már különbözik az előző lapokon közölt polgárőrségi szabályzattól s komorabb, de gyakorlatibb húrokat penget. Igy szól:

Szolg. szabályzat

Figyelmeztetés a nemzetőrökhöz!

1848-ik évi május hó 24-ik napján tartott *városi közgyülésben* a nemzetőrökre nézve *ideiglenesen* következő *fegyelmi rendszer* állapittatott meg:

A nemzetőröket kötelességük teljesitése alól: 1-ör betegség; 2-or halasztást nem szenvedő keresetbeli elfoglaltatás; és 3-or okszerü, 's a századosnál bejelentett távollét — menthetik csak fel.

Minden nemzetőr, ki a most elsorolt eseteken kivül kötelességét nem teljesiti, következőleg fog büntettetni:

1-ör. Az illető altiszt által előre bejelentett hétköznapi fegyvergyakorlásra először meg nem jelenő köz-nemzetőr századosa által nyilván — a század sorai előtt — kötelességének teljesitésére komolyan felszólittatik; — e bün ismétlése esetében 10; — 's ha harmadszor is elmaradna, 20 pengő krajczárok fizetésére büntettetik; — negyedszeri elmaradás esetében Polgármester ur által megdorgáltatik; — ötödszöri makacsság esetében a városi hatóság sulyosabb büntetéssel fogja a kihágót megfenyitni.

2-or. Ünnep- és vasárnapokon tartandó fegyvergyakorlásokon először meg nem jelenő 20; — másodszor meg nem jelenő nemzetőr pedig 40 pengő krajczár fizetésben marasztaltatik el; — a ki végre harmadszor is elmarad, az a hatóság eleibe állittatván, komolyan megdorgáltatik.

3-or. A megzavart közcsend és rend helyreállítására, ugy a tüzvész alkalmakor is a rend eszközlésére, a dobszó által történendő felhivásra meg nem jelenő nemzetőr először 40; — a másodszor is elmaradó pedig 1 frt 20 pengő krajczárra büntettetik; — a harmadszori elmaradásnak méltó — és szigoru megfenyitése a tanács előtt — és által történendik.

4-er. A fentebb elősorolt pénzbüntetések az altisztekre kétszeresen, — a fő tisztekre pedig háromszorosan fognak rovatni, — megjegyeztetvén: hogy minden egyéb büntetésük a köznemzetőrökkel egyenlő lészen.

Adatott Győr városa közgyüléséből május 24-én 1848.

Tóth Imre s. k., elnök.

Mizeriák. A szabályok daczára is lassan haladt előre a nemzetőrség kiképzése. A gyakorlatokra nem járnak el buzgón a nemzetőrök, nincs elég fegyver s hiányzanak a főtisztek. ZICHY OTTTÓ gróf felé fordul a közbizalom, hogy vegye kezébe az ügyet.

Győrből el akarják vinni a rendes katonaságot Pozsonyba. A győri vezérférfiak nyomban felvilágosítást adnak a kormánynak, hogy ezt tenni czélszerűtlen. Ennek következtében sebes futár jön, hogy maradjon a helyőrség itt, sőt ha szükséges, kész a kormány erősítést küldeni. Később a Sándor-ezred innen Pozsonyba vonúl s helyette a Lipót-ezred jött Győrbe, melynek emberei horvátok és szlovének.

Honleányok. Honleányok gyűjtést indítanak a honvédelmi pénztár számára, a nőegylet ugyanannak javára előadást tart, hasonlókép a műkedvelő tanulóifjúság, mely a műtő-kórház javára rendezte előadását, de tekintettel a hazai viszonyokra, a ministerium felhívására szintén az előbbi czélra áldozza jövedelmét. Ez volt Győrött az első áldozat a veszélyben levő hon javára.

Bizalom a kormánynak. A „Márczius 15-ike" cz. lap támadást intéz a ministerium ellen. A győri kör kitiltja asztaláról a lapot, a város közgyűlése pedig bizalmat szavaz a miniszteriumnak. Ezt teszik az ország többi városai is.

A kincstári épületeken még látható fekete-sárga színek és sasok ellen a közvélemény feltámad s követeli eltávolításukat.

A nemzetőrök vasárnaponkint most már gyakorolják magukat a fegyverek kezelésében s ha fegyverekkel nincsenek is még kellőleg ellátva, de saját daluk van, melyet az ápr. 28-iki őrállás emlékére PÁKH KÁROLY szerzett. Igy szól:

Nemzetőr-induló.

„Isten, szabadság és a haza!
Őr, zengd ezt hévvel messze tova,
S emlékezetedbe ahányszor ez száll,
Szent érzelemtől ihletve megállj;
Tisztelj!

De nézd, közeleg a vérzivatar,
Keleten a veszély szűnni nem akar;
Rút férgek rágják a hon gyökerét,
Megdönteni kivánják önérdekökért,
Ébren őr!

Közelgni látod az álnokokat?
Verd fel szavaiddal társaidat!
„Ránk törnek a kigyófajzatu fők,
Készen legyetek, hongyilkosok ők,
Fegyverre!"

Bátran rohand meg a vétkeseket,
Ne félj, a bűn rejt gyáva szivet;
Hogy szűnjön örökre meg mind a viszály,
Rendbontó-, csendzavarónak halál!
Tüzelj!

S elmulni ha láttad a fergeteget,
A béke nevében le fegyveredet!
És zengjen végül ajkaidon:
„Csend s béke ölében viruljon a hon!"
Pihenj!"

A nemzetőrség őrnagyává a hadügyminister nemsokára gróf ZICHY OTTÓT nevezte ki, a ki legtöbbet is buzgólkodott a szervezés nehezen haladó munkájában. Melléje segédtisztül pedig NAGY JÁNOS főhadnagy lett kinevezve, kit a győriek nagy bizodalommal fogadtak, mint kipróbált katonát és humánus embert. *Zichy Ottó őrnagy.*

A felfegyverzés hiányai és egyéb körülmények még augusztus elején sok panaszra adtak okot s a „Hazánk"-at ily kifakadásokra késztették:

„De az már mégis bosszantó, hogy a nemzetőrség odakint a prófunt-háznál még folyvást fekete-sárga szin mellett áll őrt! Ez valóban olly gúny a győri nemzetőrségre, mit hihetőleg csak Győrött türnek el! Aztán csodálja valaki, hogy a győri nemzetőrsereg a kimozdulásról hallani sem akar, — s a sorshuzásnak csak említésétől is már — fekete-sárga szint kap?! Részemről, ha parancsnok volnék, őrvitézeim által fekete-sárga szint már csakugyan nem őriztetnék, mert ez scandalum. Ha a profuntház — mint mondják — csakugyan österreichisches Eigenthum, úgy őrizze azt az österreichisches Militär, de magyar nemzetőr ne! *Panaszok.*

Mi a nemzetőri kötelességeket furcsán magyarázzuk. Városon olly tágan vesszük azokat, csakúgy lignek-lógnak rajtunk, mint a német bugyogó; egy közel helységben pedig egy őrvitéz levelet vitt a plébánoshoz, olly meghagyással, hogy azt tüstént vigye Győrré, mert ő a soros! Már uraim tisztelet, becsület a törvénynek, de azt már csak még sem kivánhatja, hogy bármily felekezetü lelkész egy levéllel, mint közönséges ordonáncz Győrig láboljon. Legyünk egymás, — s kinek-kinek hivatala iránt egy kis méltánylattal!

Hergeszell Antal kapitány Bécsbe utazott olly megbizással, hogy a város részére előlegesen 200 lőfegyvert az ottani gyárakban megrendeljen. Mondják, hogy Bécsben annyi a puska, hogy még oda alá a szerbeknek is jut belőle s miután azok már mind el vannak látva a legjobb fegyverekkel, halljuk, hogy jelenleg a magyar ministérium számára dolgoznak a bécsi gyárak; azonban, hogy munkájukkal mikor lesznek készen, azt meghatározni nem lehet."

A felszólalásnak lett is valami eredménye, mert a kaszárnyákat átfestették — hamúszinűre.

A nemzetőrök soraiban az *egyházi* férfiak egy-egy beállított helyettes útján vesznek részt. A *benczések* felirtak főapátjukhoz, kérdezvén, vajjon nekik ki kell-e rukkolniok. A *kármeliták* szivesen megigérték a gyakorlatokon is megjelenésöket, mihelyt nemzetőri zubbonyuk elkészül; egyszersmind tanítót kértek maguknak be a zárdába, hogy az előleges szabályokat együtt tanulhassák meg. *Egyháziak viselkedése.*

A panaszok ezután kevesbednek, sőt bizonyos hősi hangulat tör elő egyes társas alkalmak adtán a sereg soraiban. Mindenki nagyon meg van nyugodva és elégedve, mikor az egyenruházat fontos

Az egyenruha. kérdése eldől s megtudják, hogy búzavirágszín atillát sötét zsinórzattal, réz makk-gombokkal, szürke nadrágot veres paszománynyal és czímeres fekete csákót viselnek a nemzetőrök. A tanácsban élénk vita támadt, hogy kik vonuljanak ki az urnapi parádéra, végre is a *polgári* őrsereg nyerte el a megtiszteltetést. A fekete csákós polgárőrök megjelennek a városnál, hogy ők polgárok akarnak maradni s egyenruhájukat nemzetőrivel 3 év előtt nem cserélik fel.

Fegyelmetlenség. A nemzetőrök ismét nem szivesen járnak a gyakorlatokra, mert reggel 5-kor korállják ezeket. Gróf Zichy Ottó röpiratot ad ki, melyben a nemzetőrség organizáczióját tárgyalja s azt bizonyítja, hogy e sereg nemcsak rendfentartásra, de külellenség ellen is használható.

Ezekből a mozaikokból megbirálható, hogy miként állt a nemzetőrség ügye itt elméletben és miként a gyakorlatban.

*

Tiz honvédzászlóalj. Komolyabbá vált a hangulat s a megdöbbenés szelid ütése jelentkezett általánosságban, mikor megjelent a ministerium felhívása 10 rendes honvédzászlóalj alakítása iránt.

Belátta a kormány, hogy a sorkatonaság magyar ezredeire bizton nem számíthat, mert azok a monarchiában szerteszét feküsznek, egy részük tűzben áll az olasz harcztéren, a nemzetőrség pedig nem olyan haderő, amelylyel csatát merhetne felvenni még gyöngébb ellenség ellenében is. Különben is nem volt mozgósítható, hacsak önszántukból — mint az ország több helyén tették, sorshúzás útján — nem vállalkozott a küzdelemre.

Megjelent tehát a következő felhivás:

Felhivás Győrhöz.

Győr város közönségéhez.

Szeretett magyar hazánk láthatárán veszélyes felhők tornyosulnak. Minden hazafi szent kötelessége, hazáját bel- és kül-ellenségek ellen védeni: ezt igényli a természeti jog, ezt parancsolja a törvény.

A törvény-parancsolta nemzeti őrseregen felül szükséges haladéktalanul egy tizezer főből álló rendes nemzetőrsereg felállittatása.

A haza nevében szólittatnak fel tehát mindazon honlakosok, kik e rendes nemzetőrseregbe az ország zászlója alá, a királyi trón, haza és alkotmány védelmére belépni kivánnak, hogy magukat a következő hadfogadó (Verbung) helyeken bejelentsék: Pest, Pozsony, Kassa, Miskolcz, Nagy-Károly, Nagy-Kálló, Debreczen, Gyula, Szeged, Eger, Jászberény, Kun-Szt.-Miklós, *Győr,* Komárom, Veszprém, Zala-Egerszeg, Szombathely, Fejérvár, Kaposvár, Szegszárd és Pécs, megjegyeztetvén, hogy az e részbeni toborzás Pesten holnap, azaz május hó 17-én a ferenczvárosi tehénutczában az ottani főtoborzó házban veendi kezdetét.

A belépő nemzetőrök három évi szolgálatra kötelezik magokat; az állodalom részéről fegyverrel s ruházattal láttatnak el, és szolgálati idejök alatt, azonfelül, hogy a hitletétel alkalmával husz pengő forint foglaló pénzt (Handgeld) kapnak, a közvitézek naponként 8 a tizedesek 16, az őrmesterek pedig 24 pengő krajczár dijt fognak az ország pénztárából huzni.

Szükséges, hogy e rendes nemzetőrsereg tisztekkel ellátassék: e végett felhivatnak a rendes sorkatonaságban szolgáló magyar hadtisztek és más a tiszti fokozatra képes hazafiak is, kik e rendes nemzetőrseregnél főtisztekül alkalmaztatni kivánnak, hogy magokat a nemzeti őrsereg alkotásával és rendezésével megbizott ideiglenes választmány elnökénél, b. Baldacci Manó ezredesnél (Pesten, István főherczeg czimü vendéglőben 74. sz. a.) jelentsék; ezennel kijelentvén, hogy egy hadnagy 30, főhadnagy 40, százados 80, őrnagy és zászlóalji parancsnok 130 pengő forintos havi dijt huzandnak.

Végre, minthogy az ország rendes nemzetőrseregi lovas álgyutelepet is állitand fel, az erre képes rendes tüzőrségi magyar egyének és hazafiak felszólittatnak, ugyanazon ezredesnél magukat haladéktalanul jelenteni.

A haza bizalmasan várja fiaitól, hogy mostani veszélyes körülmények közt, a királyi trón haza és alkotmány védelmére az ország zászlója alá minél előbb összesereglendenek.

Pesten, május 16-án 1848.

Gr. Batthyány Lajos m k.
Baldaccy ezredes m. k.

Győrárosából toborozták az V-ik zászlóaljat. *A győri V. zászlóalj.*

A hadfogadás, toborzás, kezdetben igen lassan ment. Ellenben az adakozások nehány nap alatt 6000 frtot eredményeztek a honvédelmi pénztár javára.

A városi magisztratus igen lanyhán veszi kezébe a honvédtoborzás ügyét, mintha hinni sem akarna abban, hogy mindez

való és nem álom. A hadfogadó-kormány (bizottság) későn szervezkedik, a katonaság részéről KAISER Schwarzenberg ezredbeli toborzó kapitány áll a bizottság élére, a város részéről pedig DURSZA polgárőrkapitány. Junius 4-én 20 önkéntese van a bizottságnak, ez a szám azonban most már kielégitőbben szaporodik.

A nemzetőrséghez lelkes beszédeket intéznek egyesek, hogy lépjenek be a honvédséghez. Egyidejüleg metsző gúnynyal csiklandozzák a „magyar Marseill" hadfiait.

A sorozás. A sorozás folyik, összesen 1000 embert kellene sorozni, ez azonban a győri hadkerületből nem telik ki, tehát a pesti és alvidéki fölöslegből pótolják.

Győr városa adott	320	legényt
Győrmegye	70	„
Mosonymegye	6	„
Komárom és Esztergommegye	243	„
Pest városa a hiányzó . .	455	„
Összesen . .	1094	legényt.

Az ekként megalakult V-ik zászlóalj azonnal elhagyta a várost. *Az V. zászlóalj első tisztjei.* Komárom felé távozott Győr első honvédzászlóalja. Az egész város balsejtelemmel és csodálattal kisérte ki a határig ezeket az igazi katonákat, a nemzetőrök természetesen zenével.

Levitték őket a déli csatatérre, bizony kevés jött vissza belőlük. A zászlóalj tartózkodási helyéül később Futakot találjuk megjelölve.

Első tisztikara a következő volt:

Őrnagy és parancsnok: HORVÁTH DÁNIEL nyug. százados

Századosok: MAUSPERGER JÁNOS v. főhadnagy, KORODA DÉNES v. főhadnagy, GÖRGEY ARTHUR v. főhadnagy.

Főhadnagyok: SZTANKO SOMA főhadnagy és segédtiszt, MARIÁSSY JÁNOS hadnagy, BETHLEN JÁNOS v. hadnagy, DARÓCZY PÁL v. hadnagy.

Hadnagyok: ALEMAN LÁSZLÓ volt őrmester, TISZOVSZKY LÁSZLÓ volt őrmester, SÁGHY ÁMON.

A junius 15-iki „Közlöny" ezekhez még a következő kinevezéseket hozza:

Századosoknak: TÓTH JÓZSEF főhadnagy; UDVARNOKY BÉLA volt főhadnagy; gr. FORGÁCS JENŐ volt hadtiszt.

Főhadnagyoknak: KLEINHEINZ OSZKÁR hadnagy; RÁCZ FERENCZ hadnagy.

Alhadnagyoknak: NAGY JÁNOS volt őrmester, SKOBLICS ISTVÁN volt hadfi; LOVASSY ISTVÁN.

A győri zászlóaljnál kezdte meg tehát honvédségi pályafutását *Görgei.* a szerencsétlen végű harcz későbbi fővezére, GÖRGEI is.

*

Az ország helyzete, a katona-toborzás, a politika összekúszált gombolyag-csomója, az átvonuló önkéntesek, ide-oda rendelt sorhadi katonák változatosan mozgó képe felizgatták a közönséget. Ez az izgatottság azonban jegyében különbözött attól, mely pár hóval ezelőtt ragadta magával az embereket.

Tompa balsejtelem, a veszély közeledésének érzete s ebből *Balsejtelmek.* az érzetből eredő sietség voltak jellemző jegyei a most beállt állapotnak.

A városháza urai elzárkózott némasággal figyeltek, sötéten és *A város.* zavartan fogadván az eseményeket. A társadalom a honsegélyző jótékonyság munkájába merült, pénzt gyüjtöttek, tépést készítettek.

A megye gróf ESTERHÁZY KÁROLY kineveztetése által ismét *A megye.* főispánhoz jutott, kinek első dolga volt már most a leköszönések által üresedésbe jutott tiszti állások betöltése.

A főispán hivatalfoglalásáról és a tiszti helyettesítésekről a hivatalos „Közlöny"-ben a következő győri tudósítást olvassuk:

Uj főispánunk folyó hó 13-án jelent meg közöttünk, s az ünnepélyeknek barátja nem lévén, de a kor igényeivel sem látván összhangzásban a mult időket jellemző tisztelgéseket, rövid uton székét elfoglalta. Kineveztetése felolvastatván, a megürült hivatalok helyettesítésére, a bizottmány hozzájárultával jun. 15-két tűzte ki, a midőn a helyettesítés szerencsésen véghez is ment. Első alispán: SZABÓ KÁLMÁN; főügyész: NÉMETH SÁNDOR; alügyész: EÖRY SÁNDOR; számvevők: KARKOVÁNYI ZSIGMOND, SZALAI SÁNDOR.

Szolgabirák: SZABÓ ZSIGMOND, SZŰCS LAJOS; esküdtek: KOLOSVÁRI KÁLMÁN, PATONAI JÓZSEF, MÉSZÁROS JÁNOS, GODA SÁNDOR, FEKETE KÁLMÁN; várkapitány: ROGOS KÁLMÁN.

Május 25-iki közgyűlésén a veszélybe jutott nemzet védelmére a közadakozásnál czélszerűbb eszközhöz nyúlt: rendkívüli *Rendkívüli pótadó.* pótadót vetett ki. Minden hold földre vagy szőlőre 2 pengő garast, házas zsellérekre 4 pengő garast. A megye többi lakosaira azon kulcs szerint, mely eddig az országgyűlési költségek kivetésénél volt szokásban. A kivetésre bizottságot küldött ki a megye ZICHY OTTÓ elnöklete alatt Zmeskál István (főjegyző), Szabó Péter, Kálóczy

Lajos, Potyondy Ferencz, Nagy István (számvevő), Király Lajos (mérnök) és Jankó János (főadószedő) tagokból. Reményét fejezte ki a vármegye, hogy lesznek, akik a minimumon felül adakoznak.

*

A tanuló ifjuság. A hangulat hatása alól nem vonhatta ki magát haza reménye, a város ifjusága sem, a felső iskolások, míg könyveiket lapozgatták, fegyverekkel álmodtak. Megható volt a fiatalok búcsúzása a tanév zártával. Elbúcsúztak egymástól úgy, amint akik örökre távoznak.

Ime például egy ifju levele, a győri lapból:

Búcsúszó a győri tanuló-ifjuságtól.

Tekintve a baráti sziv s rokon érzet azon szilárd kapcsát, mely az oskolai év lefolyta alatt bennünket, hazánk átalakulási napjaiban is öszve tartott, — bizalmasan emelek hozzátok néhány szavakat, — kisérve azon édes öntudattól, — miszerint a mi benne jó van, kebletek földébe átültetve leend.

Mindenek előtt visszaidézem figyelmeteket honunk pár hó előtti állására, midőn kebletek a szabadság magvának e hon földébe átültetéséért lángol'; vissza a márcziusi napokban fejlesztett azon lelkesedésre, mely az emberiség szent nevében jogokat követelt a népnek, villámokat szórt azt elavult rendszer, s aristocratia óriási kinövéseire: vissza azon erélyességre, melyet anyagi s szellemi tekintetben átalakulásunk nagy napjaiban egy nemzet szabadságáért fejlesztettetek; vissza az öröm s büszke önérzet azon perczére, melyben küzdelmeiteket a szabadság egyenlőség s testvériség szelleme által felkarolni láttátok, — nem láttam arczotokon aggályt, nem kétes sejtelmet jövőnkről, hiszen minden kebel csak örülni tudott akkor, midőn szabadnak látta e hont, egyenlőknek fiait, midőn a századok edzette terhes lánczot a szabadság s testvériség kapcsa örökre számüzte.

S most, midőn leszállt a hon nemtője betölteni a sóvárgó sziveket, midőn teljesítve minden, mit csak várni lehetett, midőn a megtört aristocratia romjain az egyenlőség csarnoka felállittatott, most, midőn e sokáig szenvedett honnak polgári egyetértés szülte erőre van szüksége, hogy megvédjük azt, miért oly soká küzdöttünk, — kérdem, meg van-e szilárdítva a béke? betöltve az igények? a tapasztalás tanusítja, hogy nem, minek oka népünk nevelésbeni éretlen kora.

Milliók ontottak volna vért a szabadságért, s most milliók jogositják fel magokat személy s vagyon jogtalan megtámadásával a szabadság ürügye alatt polgári vért ontani, mit itt-ott mutatkozó szomoru események már is tanusitanak; kérdem, nem fogják-e az ily lázítók, szabadságunkat tán éjszak kancsukáira függesztve, honunkat uj iga alá görnyeszteni? a testvériség csiráját kigyomlálva, földünket egy polgári vértül párolgó csata piarczá változtatni?

messze az ily eszméktől barátim, átok a lázítókra, egy nemzet átka, melyet csak villámok foganatosíthatnak.

Ifju barátim! néhány nap s tán örökre búcsúzunk; szét oszlunk a haza mezején, fel kell lépni a tevékenység terére: mert a gyáva, a szűk keblü nem fija e honnak, a parányi erő is sokasitva, hatását nem téveszti, fel tehát barátim ébreszteni a lelket, fejleszteni az erőt, mit a hon, mit a szabadság igényel tőlünk.

Minden polgár kettős szolgálattal tartozik honának; tisztán csepegtetni az átalakulás eszméit azok fülébe, kik előtt azt vastag homály fedi, s védeni a hon szabadságát, ha vész tornyosul egünkre, — az elsőre a honban szétoszlásunk tág mezőt nyit, most azért szenteljünk naponta időt hirlapok olvasására, kisérjük éber figyelemmel az eseményeket, tájékozzuk magunkat a politicai harczok között, vegyüljünk nagyobb társaságokba eszme-csere végett s álljunk azok zászlója alá, kik szabadságunk védelmére s a minden irányban honunk egére borulható vész fellegek szétoszlatására hivatva vannak.

Igy távozzunk azon helyről, hol először szivtuk a szabadság jótékony legét; ily lelkesedés teremtse ajkinkra a talán utolsó isten hozzádot, ily lelkesedés kölcsönözzön karunknak erőt, ha szabadságunk ifju hajtását ármány-szülte csel idegen kertész bitorló kezeibe akarná játszani; — csatára ekkor barátim; rójuk le mivel tartozunk hazánknak, a gyávát átkunk kisérje enyészetébe, a bátort lelkesedésünk edzi a harczsikon; győzni vagy halni a honért: szent kötelesség, ha győzünk, a hon angyala füzi homlokunkra a szabadsági babért; ha elesünk, a késő nemzedék fia is eljön sirkövünkről leolvasni költőnk im e szavait:

Szabadság, te szép égi lény,
Érted vérzettenek.

Vérzettek és elhulltak ők,
De dicsőségesen;
Tettök sugára átragyog
Időn, enyészeten.

Saara Iván.

*

Elérkezett eközben *az országgyűlési képviselők* választásának ideje s az izgalom egy uj neme kavarodott bele a közéletbe.

Képviselő-választások.

A város jelöltje az volt, aki Győr lelkét akkor vezette: LUKÁCS SÁNDOR. Az ő jelöltetéséről ezt olvassuk a 48-as ujságban:

Mondják, hogy Lukácsot szeretnék elküldeni, de Lukácsnak a főjegyzői állomáson történt megbuktatása kevés kilátást nyujt, hogy a czéh-ármányok ellene ujra fel ne tolakodjanak.[1]

[1] Épen Lukács Sándor volt az, ki az 1847-iki győri iparműkiállításnál vasakarata és ernyedetlen szorgalma folytán nagy érdemeket szerzett, valamint a honi ipar védegyleti mozgalmainak is győri földön lelke volt, ki tehát épen az iparos osztály érdekei mellett díszes és sikeres tevékenységet fejtett ki.

Lukács. Győrött

Pedig városunkban hivatásának e tekintetben megfelelőbb ember nincs. Azonban az öregek előtt ifjusága,[1] az ifjak előtt feltünősége, a kézművesek előtt műveltsége, a műveltek előtt tehetsége — mindannyi botránykő, mely nem engedi, hogy a közbizalmat megnyerje.

Ne búsuljon ezen Lukács, néhányak méltánylata és szeretete inkább emelik őt, mint a hullámzó népkegy, mely majd emel, majd temet.

E borongós előljáró beszédre azonban fényes czáfolatot adott a junius 25-iki választás, mely Lukács Sándor diszes győzelmével végződött.

*

Sokoróban Kálóczy.

A *sokorói* járásban Kálóczy Lajos volt a jelölt. A szabadelvűség szeplőtlen alakjának ismerte mindenki, kinek „tudományos készültsége és jellemszilárdsága az alap, melyre minden választó bizalmát bátran helyezheti; múltja kezeskedik jövőjéről.“ Igy irtak róla. Ám a korteskedés ő ellene is megindult s mint a „Hazánk“ irja:

„a fondorkodás ördögi hálója ezen kitűntetésre méltó férfiú ellen is szövetik fanaticus egyének által. Sajnos dolog, hogy akkor, midőn az 1848. 20. t.-cz. e hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőséget és viszonyosságot állapít meg, találkoznak és pedig a katholica egyháznak felkentjei közül olyanok, kik hiveiket avval ámítják, hogy vallásukat veszély fenyegeti.“

Ellenében tehát ez oldalról indult meg a harcz. Mindazonáltal Kálóczy Lajost egyhangúlag választották meg a sokorói járásban.

*

A pusztai járásban Bay.

A pusztai választókerületben Szabó Kálman, Bay Antal és Kozma Imre voltak a szabadelvüek jelöltjei. Miután a megválasztásra legtöbb kilátása Baynak volt, ő maradt meg végleges jelöltül és zászlaját diadalra is juttatta a választás. Janko Mihály szintén még a választási mérkőzés előtt lépett vissza.

*

Csilizközben Balogh.

Legádázabb volt a küzdelem a csilizközi kerületben, mely Balogh Kornélnak volt a hazája s ennek földjén Anteuszként vetette meg lábait és főleg a nemességre támaszkodott. Elkeseredett választási küzdelem után gróf Zichy Ottóval szemben ő nyerte

[1] Ekkor Lukács 26 éves volt.

meg a szavazatok többségét, választását azonban az ellenpárt megfelebbezte s az országgyűlés a mandátumot meg is semmisítette.

Nem érdektelen az országgyülés e tárgyban megejtett vitájának közlése, amint azt a hivatalos lap julius 10-iki száma tartalmazza:

Lukács Sándor (hetedik osztály előadója olvassa a jelentést) Balogh Kornél (győrmegyei öttevényi kerületi) képviselő megbizó levelére nézve az osztály a házat figyelmezteti, miként ugyanazon megbizólevél 2-ik pontjában világosan mondatik: hogy a szavazás alatt panaszképen számos választók a a szavazatszedő választmány elébe terjesztették, miszerint Király Lajos megyei mérnök, egy magas nagy fekete tollu és még több urakkal együtt az összegyült választókat nemcsak igéretekkel és mindennemü hitegetéssel ámitgatják, hanem itatják és Balogh Kornél részére huszasoknak osztogatásával is csábitgatják. Különösen pedig: Béheim Pál, Csáktornyai Imre, Nagy Mihály, Nagy István Pinnyédről, Kaszás György réfalusi és Kulcsár László börcsi lakosok az előadott vádra nézve mint szemtanuk jelentkezvén, tüstényi vizsgálatot, és a szavazásnál illy törvénytelen módnak és eszköznek eltávolitását követelték. Elnök az előadott panasz következtében tüstént ki akarta hallgatni a bevádolt Király Lajost, de miután a bevádolt tettes törvénytelensége érzetében a hely szinéről sietve elillant, a vizsgálatot nem foganatosíttathatta. De mind a panaszemelők megnyugtatása, mind a megzavart béke és csend helyreállítása tekintetéből ünnepélyesen kinyilatkoztatta az elnök, hogy az előadott panaszra szigoru vizsgálatot fog sürgetni és biztosította őket egyszersmind arról, hogy azon esetre, ha a szavazatoknak pénzzeli megvásárlása bebizonyul, az illy módon az eszközölt többséget az országgyülés részéről kinevezendő választmány is érvénytelennek nyilvánitandja.

Balogh mandátuma.

Az osztály véleménye az, hogy magából a megbizó levélből, mellynek a képviselő igazolására kellene szolgálni, — világosan kitünik: miszerint csábítások, itatások és huszasokkali megvesztegetések ellen szemtanuk által szavazás közben ismételt panaszok emeltetettek, s a rendet csak a választási elnök megnyugtató nyilatkozata állíthatta helyre, miszerint az illy lélekvásárlással eszközölt többség választását az igazoló osztályok törvényesnek el nem ismerendik, a 7-ik osztály Balogh Kornél megbizólevelét a fennebbi fontos és törvényes okoknál fogva nem igazolja — egyébiránt véleményét a ház ítélete alá bocsátja. (Felkiáltások: Helyes! vizsgálat!)

Egy képviselő: Uraim! a vesztegetés itt olly nyilvános, miszerint szörnyü botránkoztatás volna, ha az osztály véleményét elvetnők. Tökéletesen meg vagyok győződve, hogy ámbár a vizsgálat annak rende szerint végre nem hajtatott, a feladásban meglehet nyugodni a háznak. Ezen követet meg nem lehet szenvedni. ! (Felkiáltások: Uj választás, vizsgálat, voks!)

Ivánka Zs.: Én nem értem, hogy mi végett rendelnők el a vizsgálatot, hiszen azt el akarta rendelni a szavazatszedő választmány is. Kérdem, miért nem rendelte el? Azért, mert magát bünösnek érezte. Ennélfogva én vizsgálatot nem kivánok, hanem a választást érvénytelennek látom.

Bessenyei K.: (Gyula.) Miután a követ mentségére semmit fel nem hozott, hallgatólag elismerte a vádat. Én tehát a választást érvénytelennek nyilvánítom.

Nyári Pál: Már maga az jellemző, hogy találkozott követ, ki az országgyülésen illy megbizólevéllel megjelent. Már ezen tény által ki van mondva a ház itélete. Pártolom azok véleményét, kik a követ megbizólevelét nem tartják igazolhatónak. (Felkiáltások: Uj választás! halljuk az elnököt!)

Elnök: Teljesen a magam meggyőződését mondom ki a többség azon végzésében, hogy a választás érvénytelen.

Egy képviselő: Bátor vagyok a tárgyhoz csak annyit mondani, hogy miután a vesztegetés annyira kitünik, a háznak méltósága ellen volna, azon embert elfogadni. Pártolom a visszaküldetést, csak azt szeretném hozzátenni, hogy a következő választásra ne is jelöltethessék. (Zaj. Az elnök csenget.)

Dedinszky József: (Csanád.) Uraim, én azt tartom, hogy a házban csak a nép bizalmának képviselői ülhetnek; és azt tartom, hogy kik a nép megvesztegetését képviselik, azoknak itt helyük nincsen. Ennélfogva pártolom azon indítványt, hogy kikre nézve a megvesztegetés bebizonyítva van, az ilyenek követekül ne választathassanak. (Felkiáltások: Nincs törvény!)

Kazinczy Gábor: Uraim! ha büntetőtörvénykönyvek szerkesztéséről volna e házban szó, azokkal tartanék, kik igen szivesen nyulnak az illyen módokhoz azoknak megfenyítéseül, kik a nép erkölcsét olly óvatossággal megőrizni nem akarják, mint kellene; de a tényeket ne méltóztassanak összetéveszteni. Itt verificatióról van szó. Itt nincs egyébről szó, mint arról valljon: a választásnál megtartattak-e a kellő formaságok, vagy sem? A háznak nincs is joga arra szavazni, hogy ezen ur ki ne jelöltessék. Hanem, ha majdan másként leszünk, akkor pártolom az inditványt.

Elnök: Kimondatott végzésnek, miszerint Balogh Kornél megválasztása annyira érvénytelen, hogy a helyett egészen uj választásnak kell történni: s ezt a maga utján az illető elnöknek tudtára kell adni.

A második választásnál ismét Balogh Kornél győzött, a választási eljárást azonban az országgyűlés ismét megsemmisítette. Végre a harmadik választásnál a közvéleménynyel összhangzó eredményre vezetett a választás.

*

Az országos helyzet. Eközben az események országos szinpadán gyors egymásutánban folynak le a nagy tragédiának rendezett előjátékai.

Az ingatag királylyal márcz. 28-án uj elhatározást iratnak alá, az országgyűlés tiltakozik, Pesten a marseillaise dallama mellett népgyűlés forrong, Ferdinánd ismét híve lesz első határozatának s a 48-as törvényeket szentesítve és az országgyűlés szine előtt adott szavával megerősítve átadja István nádornak, az országgyűlés

visszakapcsolja a Részeket, kinevezik az uj főispánokat, országszerte szervezik a városokban a nemzetőrséget.

Politikai örvények.

És párhuzamosan azzal, amit magyar részről tesznek, megindul Bécs felől aknajáratokon a tevékenység, sorra felhangzik, hogy „mit kiván a horvát, a szerb, a tót és a román nemzet.“ Jellasitsot horvát bánná nevezik, mint vészkiáltás, zúg közbe a vak Wesselényi pohárköszöntője ezzel a jeligével: „fegyverre“, a radikál-kör feliratot intéz a ministeriumhoz: „vészben a hon“, a ministertanács kiírja a toborzást tiz zászlóaljra s szinhelyekül a tiz legderekabb és legnépesebb magyar várost — közöttük Győrt — szemeli ki, Ferdinánd ide oda inog, Jellasits lázong, Bécsben május 15-én újabb forradalom, a magyar kormány 100,000 fegyvert rendel, önálló magyar bankot alapít, bankjegyet és kincstári utalványt bocsájt ki, ezek érczfedezetét országos adakozással teremti elő, asszonyok ékszereiket, mátkák jegygyűrűiket, munkások kenyérre való garasaikat dobálják könnyekre indító versenyzésben össze, május 30-án az erdélyi országgyűlés kimondja az úniót, az ország erősnek érzi magát.

Forradalom Bécsben.

Erdély uniója.

Száll a hír faluról-falura és átlépi igy az ország határát is, hogy „veszélyben a hon“. Külföldön szolgáló magyar katonáknak megdobban a szivök, ezernyi veszély közt haza igyekeznek, szökve, lopva, rohanva. Két annyi indul el, mint ahány hazaér és aki hazaér, golyók elé rohan, mert Karlóczán, Szent-Tamáson, Perlaszon sánczokon villogtatja fegyverét a rácz. És a bánság fellobbant tüze átcsap az erdélyi havasokra, a tótlakta felvidékre, a horvát-szlavon földre; köröskörül gyilkos ellenségek fenik fegyverüket az árva magyarra.

Veszélyben a hon.

200,000 honvéd.

De feláll az ujválasztású országgyűlésen Kossuth Lajos s 200 ezer katonát kérvén a hon oltalmára, elmondja azt a szózatot, melynek végszavai előtt felzeng az egyhangu „megadjuk“ szavazat s melynek végszavai ennek hatása alatt igy szólnak: „Leborulok e nemzet nagysága előtt.“ Bécs folytatja kétszinű játékát, a nagy Széchenyi leroskad s elhagyva a ministeriumot, tépelődve Döblingbe tér, a ministerium leköszön, Jellasits betör s fennhéjázó álmok közt halad Budapest felé, gr. Batthyány Lajos a veszély pillanatában újra elvállalja a kabinetalakitást, fegyverre szólítja Dunántúl népét, Kossuth mint a honvédelmi bizottmány elnöke körútra indul s ezrével toborozza a honvédeket, a szerb lázadókat sánczaikból

Jellasits útja.

kiverik, Jellasits már Fehérvár körül táboroz, a nádor elvonul az összetorlodó események szinteréről, Mága és Perczel szétverik Jellasits hadát, V. Ferdinánd Lamberget nevezi ki a magyar hadak fővezérének, Lamberget a felbőszült pesti nép megöli, az események hatása alatt kiüt a harmadik bécsi forradalom október 6-án, Latour grófot a hadügyministert egy lámpára akasztja fel a nép

Récsey. bősz dühe, valami Récsey nevű rokkant generális, mint strohmann-ministerelnök ellenjegyzi V. Ferdinándnak az országgyülést feloszlató rendeletét, ez ellen az országgyűlés tiltakozik, közben a balázsfalvai oláhgyűlés, az agyagfalvi székelygyűlés jelenetei játszódnak le, Erdély falvai és városai kigyúlnak, irtózatos rémtetteket

Janku — Hurbán. mível a megbőszült oláhság, Janku a havasok királya, Hurbán a tót apostol vérben gázolnak, a magyar várak feltűzik a háromszinű zászlót, a katonákat felesketik az alkotmányra, szervezik a csapatokat, az aszonyok tépést készítenek, zászlót és kokárdát varrnak,

Fegyverre. a parasztok kaszát egyenesítenek, hamvas ifjak honvéd-zászló alá szöknek az iskolából, vőlegényeiket küldik csatába ifjú menyasszonyok, templomaik harangját ajánlják fel ágyúércznek öreg plebánosok, az első kis magyar sereg megkisérli Bécset felmenteni

Forradalom. a schwechati csatával — és ezzel: égő városok rémes világítása mellett, vérfolyamokkal körülfolyt hullasánczok mögött a maga egészében megnyílik a szabadságharcz nagy csatatere.

*

Tettek kora. Varázsló erejét veszíteni kezdte a szó, már csak a tettek beszéltek és közbe a fegyverek csengtek. A veszedelem nőttön nőtt, az ellenségek szaporodtak s az ország védelmező ereje zilált és szegényes volt. A sorhadi ezredekre csak ott lehetett számítani, ahol a tisztikar magyar volt s ott se mindenütt. A nemzetőrség csak helyi szolgálatot végezhetett s kipróbált és megbízható nem volt. A honvédzászlóaljak lassan szervezkedtek, tisztekben, fegyverben, ruhában nagy volt a hiány.

Mozgó nemzetőrség. A kormány, hogy a haza védelmi erejét szaporítsa, 8000 főből álló *mozgó nemzetőrség* szervezését rendelte el. Négy kerületre lett evégből felosztva az ország s a dunántuli kerület főparancsnokává KOSZTOLÁNYI MÓRT nevezték ki.

Komor idők jártak akkor Győr városában is. A kétségtelen veszedelelem feltornyosúlt fellegei alatt lázas sietséggel és elszánt

komolysággal láttak hozzá a seregszervezéshez ismét. A hadi pénztár számára való gyüjtések eredményesen folytak, a nemzetőrség szaporodott s lelkes polgárok, mint LATESZ JAKAB, HETS MÁTYÁS felemelő példát mutattak, amikor a maguk erején még külön 1—2 nemzetőr teljes felszerelését és ellátását vállalták magukra. *Győr szervezkedése.*

A polgárság élénk és ellenőrző figyelmmel kiséri a városháza dolgait s amint megrovásával, úgy dicséreteivel sem takarékoskodik, ha okot talál reá. Ime például aug. 14-ről a következő helyi tudósítást közli az ország hivatalos lapja.

Midőn mindnyájan élénk figyelemmel kisérjük az alvidéki mozgalmakat, erélyes hatóságunk sem nézi tétlenül a pártütők gyilkos merényeit, hanem gondosan őrködik itt a távolban a felett, hogy a Dunán, melly minket azon vidékkel kereskedési tekintetben összeköt, a lázadók számára élelmi szerek, mellyek által kárunkra még tovább tengessék nyomorult létöket — ne szállittathassanak. Erélyes polgármesterünknek sikerült e napokban egy illy kereskedési viszony nyomába akadni. T. i. bizonyos Dungyerszki szent-tamási lakos és lázitó, Oberländer Vilmos, jelenleg városunkban tartózkodó verbászi lakos által tetemes mennyiségü gabonanemücket vásároltatott össze, hogy annak idején az alvidékre szállitassa. Polgármesterünk úgy vélekedvén, miszerint a hűtlenség élet- és vagyonvesztést vonna maga után, a birói zárt azonnal elrendelte, ollyformán, hogy a gabona a tulajdonosok kivánatára bármikor eladathassék, a befolyandó összeg azonban, a mennyiben a pártütő Dungyerszkit illetné, birói kéznél tétessék le. Derék polgármesterünk ezen eljárása mindnyájunk méltánylatát megérdemli.

A „Hazánk“ e viharosra váló időkben megszűnt, ezentúl tehát a polgárság már csak a falakra ragasztott és széthordott proklamácziók, rendeletek és hirdetményekből szívta magába azt az izgató anyagot, ami a nyomtatott betűből ilyen időben kigőzölög.

Ime egy ily szózat a maga eredetiségében augusztus 20-ikáról: *Szózat Győrhöz.*

Hazafiak!

Gr. Batthyányi Lajos minister-elnöktől érkezett rendeletekből látható: hogy szeretett hazánk láthatárán a' vész mindinkább tornyosodik. — Hazánknak illy vész teljes helyzetében tehát, a' lehető legrövidebb idő alatti nagy haderőnek kiállítása tekintetéből, mi is felszólitattunk, hogy egy — minél nagyobb számu, önkéntesen ajánlkozó, ép és egésséges egyénekből, kik magukat mindaddig, mig a' harcz tart, vagy a' haza szolgálatokat igényelni fogja, a' kormány rendelete alá helyhezni kötelezvék, álló, honvédsereggel mint tisztjeikre, mint közvitézeikre nézve a' kiindulási naptól haza jöttükig hasonló fizetéssel és fegyelmi rendszerrel ellátandó, 's a' dunántuli keruletre nézve e' napokban kinevezendő hadvezér intézkedései alá helyhezendő, — nemzetőrséget alakittsunk, hogy az igy alakitandó seregek segitségével hazáukat megmenthessük. — Ezen rendeletek nyomán e' város közönsége a' követelt önkéntes nemzetőrséget nem csak a' jelenlegi helybeli nemzetőrökből, hanem azon Győr városi lakosokból is, kik a' haza védelmében érdekelteknek találtatván, a' törvények értelmében a' nemzetőrök közé bésoroztatók, és magukat önkéntes nemzetőröknek bejelenteni fogják, felállitandónak kimondván, világosan elhatároztatott, hogy ezen önkéntes, köz költségen felfegyverzendő nemzetőrségnek mindon egyes tagjai, a' kiindulási naptól kezdve ezen önkéntes nemzetőri szolgálatjuk idejéig naponkint, a' kincstári 8 ezüst krajczár napi dijjon, illetőleg tiszti fizetéson kivül, e' város közadózói pénztárából fizetendő 22 ezüst krajczár napi dijjat fognak kapni, olly formán azonban: hogy ezen 22 ezüst krajczárokból akkor, midőn az önkéntes nemzetőr nős vagy családos ember, magának csak 10 ezüst krok, 12 ezüst krok pedig honn maradó nejének vagy családjának fognak kiszolgáltatni. — Elhatároztatott az is, hogyha valamelly önkéntes nemzetőr, távolléte alatt a' haza mellett teendő szolgálatában munkára 's kenyérkeresésre tehetetlenné válna, haza jövetele után is a' fennirt 22 ezüst kr. napi dijját haláláig folytonosan huzandja, ha pedig ugyan azon idő alatt elhalálozna, 's maga után özvegyet vagy gyermekeket hagyna, azon dijnak felét u. m. 11 ezüst krokat özvegye özvegységi idejéig, gyermekei pedig 16 éves korukig megkapni fogják. — A' mi végre a' városi hivatalnokokat illeti, ha netalán ezek közül is önkéntes nemzetőrök találkoznának, ezek a' fennirt 22 ezüst kr. napi dijjon kivül haza jövetelük alkalmával nem csak távollétük alatt összegyült minden fizetéseiket, 's hivatalaikkal járó haszonvételeiket megkapni fogják, hanem hivatalaikba ismét visszahelyheztetnek,

A' fennirt önkéntes nemzetőrségnek a' lehető legrövidebb idő alatti alakitására e' város polgármesterének elnöklete alatt egy választmány neveztetett ki. — Felszóllittatnak tehát ezennel e' városnak mindazon lakosi, kik magukat a' fennelőladottak szerint, a' haza védelmére és megmentésére hivatva és elhatározva érezik, hogy legfeljebb e' folyó Augustus 27-dik napjáig az illető nemzetőri kapitányok előtt magukat béjelenteni 's béirni sziveskedjenek; — felszóllittatnak e' városnak tehetősebb azon lakosai is, kik az önkéntesek számát személyes kiindulással bármi oknál fogva nem szaporithatnák, kövessék Latesa Jakab

és Hets Mátyás urak példájukat, kik közül az első két, a' második pedig egy önkéntes nemzetőrnek, e' város részéről tett ajánlatok és feltételek szerint leendő kiállitását magukra válalták, — 's felszóllittatnak azok is, kiknek ezt tenni körülményeik nem engedik, hogy legalább tehetségükhez képest az önkéntes nemzetőrség kiállitásához szükséges tetemes költségek fedezésére egyszer mindenkori adakozásaikkal hozzájárulni, 's ajánlataikat a' polgármesterhez bényujtani sziveskedjenek.

Polgártársak! a' haza veszélyben van 's fiai segitségére vár. Meg kell tehát menteni, mert mit ér az élet, mit a' vagyon, ha hazánk elvész, 's életünk és vagyonunk egy alávaló pártnak, egy gyalázatos fondorkodó camarillának martalékává esik

Kőlt Győrött az 1848-dik évi Augustus 20-án.

Az önkéntes nemzetőrsereg alakitására
megbizott választmány nevében
Zmeskál Sándor s. k.,
szabad királyi Győr városa főjegyző

A város hangulatának ismét hű kifejezőire találunk azokban a tudósításokban, melyeket a megszűnt „Hazánk“ helyett immár a hivatalos „Közlöny“-ben olvasunk. *A város közélete.*

Győr aug. 19. Mai napon tartott bizottmányi ülésünknek két főtárgya volt. Első az önkéntes nemzetőrök kiállítását s felfegyverzését illető ministeri rendelet. Ennek következtében elrendeltetett: hogy az önkéntes nemzetőr, kiállása napjátul számítva naponkint 22 ezüst krt. kapjon a megyei pénztárból s ha a harczban olly sérelmet szenvedne, melly miatt dologra alkalmatlanná lesz, ezen napidijat élete fogytáig vagy helyreállásáig huzza, ugyanezen dij fog fizettetni a csatában elesettek özvegyeinek is, ezek éltc fogytáig. Hogy pedig a bizonytalan idő a kiállási kedvet ne csökkentse, a kötelezés csak hat hónapra határoztatott. Mindezek egy felhivásban egybefoglaltatni, s a haza veszedelmének, úgy a hazafiui kötelességnek is rajzával kinyomatni rendeltettek; egyszersmind a járásbeli birák a nemzetőrségi tisztek hozzájárultával, e tárgybani minél buzgóbb eljárásra kiküldettek. Dicsérő említést érdemelnek Matkovich János alügyész és Mészáros János esküttt, kik unva a sok czifra szónoklatokat, ott hol tettre van szükség, mint önkéntesek ajánlkoztak. Ellenben keserüen nevetséges volt az, hogy némelly tuláradozó fiatal szónok attól függesztette fel ajánlatát, mig más idős és családos ember is menni fog.

Egy népjegyző, ki a martiusi napokban a nép iránti érzelmeknek legbuzgóbb tolmácsolója volt, egész lelki elkeseredéssel említette fel, hogy a nemesség, melly az utóbbi időkben áldozatot hozott, most is sokkal készebb a haza mentésére felkelni, mint a volt jobbágyok, kikre az átalakulás szellemi és anyagi ajándékot elég nagy mértékben árasztott. — Azonban reméljük, hogy az itt ott lappangó reactionariusok által ámítgatott nép rövid időn átlá-

tandja, mivel tartozik a hazának. Bizottmányunk másik tárgya az öttevényi kerületre nézve elrendelt harmadszori követválasztás. Ez ügy egykedvüleg utasíttatott a középponti választmányhoz, egyedül a föntebbi népjegyző figyelmeztetvén a választókat: „hogy okosabban tennének, ha azon urak közül, kik közéjük kijárnak, egyet sem választanának, hanem inkább maguk közül egyet." Ha úgy tréfából megtennék, tréfának, de talán épen csak tréfának, megjárná. Jövő bizottmányi ülésünk szeptember 4-én leend.

Győr aug. 20. Folyó hó 18-án rendkivüli gyülésre valánk meghiva, mellyet ministerelnök ur augusztus 15-én 801 N. O. szám alatt kelt azon parancsa idézett elő, miszerint a horvátországi ujabb mozgalmak meggátlására nemzetőrökből önkéntesek felállítása, s szükség esetében általános felkelés is rendeltetik. Ezen rendelet felolvasása után elnökünk keblet rázó szónoklattal rajzolá édes hazánk felett öszvetornyosuló vész nagyságát, kérvén a számosan összesereglетteket, hogy ezen tárgyban hathatós közremunkálásukkal vele kezet fogjanak; szólottak még ZMESKÁL SÁNDOR főjegyző, KOZMA IMRE, GYAPAY DÉNES, PRENG MIHÁLY kapitány, LATESZ JAKAB s többen, mellyek után határoztatott:

1-ör. Győr egyedül nemzetőrökből, vagy nemzetőri tulajdonokkal birókból az állomány által ajánlott 8 p. kron felül, 22 p. kr. napidijjal 200 önkéntest állít, kik közül a családos atyák 10 p. krt., családjaik pedig 12 p. krt. kapnak — a tisztviselők rendes fizetésükön kivül, visszatértükkor hivatalaikat is megtartandják. Ezeknek minél előbbi kiállítása egy azonnal összeülő választmányra bizatott. —

2-or. HERGESZELL ANTAL nemzetőri kapitány 200 lőfegyver szerzésére Bécsbe küldetett; ki már is az illető gyárossal szerződött, addig pedig míg ezek megérkezendenek, a toborzó tiszt a kezeinél lévő lőfegyverek elvitetésétől vagy kiadásától eltiltatott s ez iránt a ministérium értesíttetni rendeltetett.

3-or. Minden fegyverek öszveiratni, gyanusak ellen kutató rendszer használtatni, a fegyvert eltagadóra a gyalázat bélyege üttetni rendeltetett.

Ma érkezett városunkba „Sándor" nevet viselő lelkes huszárjaink első három százada Schveigl őrnagy vezérlete alatt; az egész őrsereg a zászlószentelési sikra ment ki, hol katonai rendben felállítva ezen feliratu nemzeti lobogóval: „Testvéreink! Isten hozott hazánkba" fogadá. Lovasságunk őrnagya az abdai határnál fogadá harczosinkat; megérkeztükkor Schveigl őrnagy rövid, de lelkes magyar beszéddel köszöné a szives fogadtatást, kijelentvén, hogy a csatamezőn — hol mondá, az ármány nagy, s ha legyőznek is bennünket, de birni soha sem fognak — fogják meghálálni. A tisztikar megvendégeltetett, a vitézek pedig fejenkint egy ezüst huszassal jutalmaztatának meg.

*

Népfölkelés. Szept. 13-án ujabb felhivások árasztották el a falakat; Batthyány miniszterelnök a dunántuli megyéket tömeges felkelésre szólítja, miután a horvát ellenség „a drávai vonalat három helyen nyíltan megtámadván, hazánk földét fegyverrel elfoglalni s a magyar nemzetet szolgává alázni akarja."

Ezután a 48-as naptárban gyorsan következnek egymásra a piros és fekete betűs nagy napok.

Szept. 19-én A bécsi légio 1100 ember Budapestre érkezik. A honvédzászlóaljak számát 16-ra emelik.

Szeptember 20-án SZABÓ KÁLMÁNNAK Győr megyei és LUKÁTS SÁNDORNAK győrvárosi kormánybiztossá való kineveztetése a nap eseménye. A kormánybiztosok főfeladata az ujonczok kiállítására ügyelni s a felszerelési és elszállásolási kérdésekben erélyesen intézkedni. *Az első kormány-biztosok.*

Szeptember 22-én Lukáts kormánybiztos összehivja a város képviseletetét s magát a városházánál beigtatja, a városi tanácsot új tagokból állítja össze, a nemzeti őrseregnek kiindítását és 260 ujoncznak kiállítását elrendeli. Másnap a nemzetőrökkel négy osztályban sorsot huzat a komáromi kiindulásra.

Ugyanazon napon jelenik meg a kormány elnökének mély benyomást keltő rendelete a rögtönitélő biróságok felállításáról. *Statárium.*

Rendelet.

Az ármánnyal körülvett hazát ujra vész fenyegeti, mert mint hitelesen tudomásomra jött, f. év szeptember 17 én és 18-án nagyszámu pánszláv bújtogatók, köztük bőven pénzzel ellátott, több nyugdijazott katonatisztek, jöttek be az éjszaka Ferdinánd czimű vaspályán magyar hazánkba, olly czélból, hogy a felső megyék tótajku lakosait fellázitsák.

Minek következtében rendelem, hogy :

1-ször. Minden hatóságoknál, olly hazafiakból alakitassanak a rögtön itélő biróság tagjai, — kik a törvényt a bújtogatókra kérlelhetetlenül alkalmazzák.

2-szor. A főispánok és tisztviselők olly szigorú intézkedéseket tegyenek — s olly buzgósággal őrködjenek, miszerint minden bujtogatási szándék csirájában elfojtassék s az alávaló lázitók bizton kézre jutva, a rögtön itélő biróság által kötélre kerüljenek.

3-szor. Minden egyes polgár felhivatik, őrködjék e vészteli időben, hazájának védelme felett — s a haza háláján kivül — mindenkinek, ki egy bújtogatót s lázitót kézre kerit, 50 p. frt. dij biztosittatik. Kelt Budapesten szept. 20. 1848.

Gr. Batthyány Lajos m. k.

Szept. 23-án Az országgyűlés megalakítja a honvédelmi bizottmányt Jellasits rabló hordáival Dunántúlt sarczolja, égeti s nyomul Buda felé.

Esemé-nyek. Szept. 25-én Kossuth elindul Pestről Czegléd, Szolnok, Kőrös, Kecskemét felé, katonákat szerezni a honnak István nádor elhagyja az országot.

Szept. 28-án „Lamberg szivében kés —"

Október 6-án „Latour nyakán kötél".

Jellasits szeptember végén már Fehérmegyében táboroz. Ide gyűlik a kis magyar sereg is, mely nagyrészt mozgó nemzetőrökből áll s melyet Moga vezényel.

A sukorói csata. Jellasits Sukoro mellett megtámadja seregünket, ez azonban a támadást visszaveri. Jellasics 3 napi fegyverszünetet eszközöl ki, azonban nem tartja meg. Saját levele szerint (Dahlen altábornagyhoz okt. 6-áról)

„működési vonala ellenséges befolyások által veszélyeztetve kezdett lenni. Budát felszereléseivel bevenni lehetetlen volt, minthogy a magyar csapatok vakbuzgósággal küzdenek az enyéim ellen. Én tehát az ellenféllel kötött három napi fegyverszünetet arra használtam fel, hogy *Győr* felé egy oldalfordulatot (Flankenbewegung!) tegyek, hogy így biztosabb tért nyerhessek és segitséget vonhassak magamhoz".

Flanken-bewegung.

Nagyon sietős volt a bánnak ez a flankenbewegungja, mire a fegyverszünet letelt s a magyar sereg utána nézett az ellenségnek már csak hült helyét találta.

Jellasitsot a kormány egy rendelete követte kisérőleg útján, Ez a rendelet a *győri posta* érdekében volt kibocsájtva s így szólt:

A kereskedési ministeriumtól.

Hiteles tudósitások szerint a horvát lázadók az előbbi tábori állomást elhagyták s utjokat Győrnek vették

Nehogy tehát a Győrbe és annak vidékére szóló levelezések az ellenség kezére jussanak és az által bármi magán, különösen pedig jelen háborus viszonyokra vonatkozó titkok elárultassanak, a következő rendelések tétetnek:

1. A Buda és Bécs között eddig fenállott gyors levél-posták és teher-posták megszünnek.

2. A mai nap azonban még Bécsbe a Komáromból, Érsekujváron, Nagyszombaton és Pozsonyon keresztül vezető vonalon egy gyors levél-posta küldetik.

3. Ezentúl ugyanezen vonalon mindennapi nyargaló-posták fognak létezni.

4 A körülményektől és az e részben meginditott tárgyalástól fog függni, ugyanazon vonalon a kereskedés tekintetéből hetenkint kétszeri gyors levél-

postáknak ideiglenes létesítése. Miről a közönség annak idejében a „Közlöny“ utján azonnal értesíttetni fog.

Budapesten, october 5 én 1848.

A bán megkísérlette útközben a komáromi várat is bevenni, amennyiben levélbeli parancsot intézett a Mertz helyét elfoglalt Majthényi parancsnokhoz, hogy bocsássa be seregét a várba. Itt azonban kereken elutasíttatván, tovább folytatta utját Győr felé.

A fürge lábú fővezér okt. 3-án már Győrbe érkezett. A megrémült város hirtelen összehivott közgyűléséből egy küldöttséggel ment eléje a fehérvári-utra, a jelenleg itt álló vasuti őrházig. A küldöttség nem állhatott sok tagból, mert láttára a vitéz bán nem fordult vissza, hanem elölovagolt. Itt a küldöttség fogadta, a vásárálláson pedig a polgármester *németül* arra kérte, hogy kímélje a várost. *Jellasits Győrben.*

Jellasits *magyar* nyelven válaszolt, megnyugtatta a polgármestert, hogy nem lesz bántódása Győrnek, csak lássák el a hadat élelemmel és természetben való egyéb szükségesekkel. Kovácsovics élelmezési intendáns azután elfoglalta a rendőri hivatalt s onnan osztotta parancsait. *A polgármester német beszéde.*

A nép maga épen nem találta rettenetesnek a bán hadát s nem osztozott a hivatalos egyéniségek rettegésében. Oly gézengúz kinézésű, rongyos és vad csőcselékből álló hadat ugyanis még nem látott a világ, mint amilyenek Jellasits éhes népfölkelői voltak, kik a legmegehetetlenebb dolgokat sáskamódra falták itt fel. A velök érkező „jézus-mária-huszárok“ sem voltak alkalmasak a páni rettegés keltésére, elannyira nem, hogy az ujvárosi polgárok be is özönlöttek a főtérre s fegyvert kértek, hogy kiverjék Győrből a horvátokat. A később érkező rendes sorezredek már megfelelő hadi képet nyujtottak s komolyabb hangulatot keltettek. *A horvát hadak.*

A győri nemzetőrség — uj egyenruhájában — e zivataros napokban a csanaki dombok közé vonult, hol gyakorolta magát a fegyverfogásokban.

A győri polgármestert német beszédjeért az országgyűlésen is megtámadták, ő azonban talpraesett nyilatkozattal vágta ki magát. A hivatalos „Közlöny“ a következő nyilatkozatot hozta ugyanis tőle: *Korbonits nyilatkozata.*

Nyilatkozat.

A Közlöny 119-dik számában a képviselőház tisztelt elnökének előterjesztése nyomán: „f. hó 3-án esti hét óra tájban Jellachich Győrbe érkezett

s ott a polgármester által németül köszöntetett fel s felszóllíttatott általa, hogy a rablástól tiltsa el katonáit."

A körülmények hosszabb ábrázolását rövidség okáért mellőzvén, őszintén kijelentem, hogy elnök urat tudósítónak nincs igaza.

Mert Jellachich a f. oct. hó 3-án Győrváros határába nem hét, hanem négy, Győr városába pedig öt órakor érkezett.

A fehérvári lineának utolsó háza előtt a közgyülés határozatának következtében, egy bizottmány által — mellynek én elnöke valék, de mellyel, mint ki a belvárosban az ellenséges csekély előcsapat látására támadott zavar lecsillapításával foglalkozám, jelen nem voltam, fogadtatott, egyedül magam által pedig, minekutána a vészszel fenyegető lázadást lecsillapitanom sikerült, már a vásárálláson seregével együtt (mesének rosz, de valóság) egy pár perczig feltartóztatván, német nyelven ezen szavakkal szóllíttatott: „Euer Excellenz! Geruhen die Stadt und meine Mitbürger zu schonen, überhaupt die Person und Eigenthums-Sichercheit aufrecht zu halten, was unsere Armuth vermag, werden wir zu leisten trachten." Erre ő magyarul igy felelt: „Én nem jöttem mint ellenség, seregeimtől ne tartsanak, egyes esetekért azonban jót nem állhatok."

Én tehát őt nem köszöntöttem, de szót sem volnék képes találni, mellyel hazám ellenségét köszönthetném, anélkül, hogy maga az ellenség tőlem undorral elfordulni ne kénytelenittetnék.

Szólottam pedig törött németséggel azért, mert mindenektől elhagyatva, csak az istentől nem, gyönge számitásom után czélt érni akartam és megvallom, ha horvátul tudok, őt horvátul szóllítottam volna meg.

1-ör: mint imádott hazámat az ellenségtől megmenteni nem képes, óhajtottam Győr városát hazámnak megtartani, ez a jó isten segitségével és polgártársaim közremunkálásával sikerült is.

2-or: megszólítottam németül, hogy mint austriai tábornok megértsen, mert nem képzelhettem, hogy ollyan egyén, ki magyarul tud, tehát a magyar levegőt szivta, hazámnak ellensége lehessen.

Mindezeket tiszta meggyőződésemből tettem, tudja az isten, tudom én, és talán polgártársaim sem vonják kétségbe.

Győr, oct. 12. 1848.

Korbonits István
polgármester.

A bán oda nyilatkozott a bevonuláskor, hogy Győrött csak rövid ideig marad, mert Budapest ellen vezeti seregét. Másnap azonban állítólag futár érkezett Bécsből azzal a parancscsal, hogy vonuljon Bécsbe, ahol kiütött a forradalom. (De az sem lehetetlen, hogy a futár Móga seregeinek közeledéséről hozott hírt.) Bármely verzio az igazi, annyi bizonyos, hogy az illyrizmus nagytervű hódító hadvezére ki se pihenhette kellőleg a pákozdi ijedelem és gyors menetelés fáradságait, október 4-én délután megindult Győr-

ből Bécs irányában. Mosonyból elbocsájtotta seregéből a Theodorovits vezérlete alatt álló népfelkelőket, kik a szűkebb hazába igyekeztek vissza, mely szándékukban a sopron- és vasmegyei nemzetőrök veszedelmesen háborgatták őket, úgy, hogy kénytelenek voltak Kőszegen át Austriába átszökni. *Jellasits megy, Móga jön.*

A győri nemzetőröknek tulajdonképen e horvátokkal szemben volt meg a tüzkeresztségük Zichy Ottó vezérlete alatt. Ezt olvassuk ugyanis az egykoru harczi tudósitában :

Vidos nemzetőrvezér és seregparancsnok szombathelyi átkeléskor október 16-án 1848. az országos honvédelmi bizottmánynak jelenti : hogy Thodorovich general táborát Karger alezredes s gróf Zichy Manó és Ottó úgy Kovács Zsigmond őrnagy urak mintegy 1800 emberrel példás bátorsággal f. hó 12-én délelőtt 11 órakor sopronmegyei Horpács és Salamonfa helységek közt megtámadván, sok emberveszteséggel hátravonulni kényszeriték ; későbben az ellen észrevevén seregünk csekély számát, 4 három fontos ágyúval s erős fegyvertüzzel felelt vissza ; s bár Hegyfaluból a sűrű ágyúdörgésre rögtön meginditott s Vidos seregéhez tartozó két Miklós huszár század, Berzsenyi Lénárd és Gosztonyi lelkes százados uraknak vezérlete alatt oldalt bevágott s ötvennél több rablót felkonczolt, mégis a legalább 12,000 emberből álló rablócsoport elől délután 4 óra tájban kénytelen volt visszavonulni, leginkább azért, mert gróf Zichy Ottónak serege, Kovács Zsigmond lovasai s a felkelt nép a tüzet ki nem állották. *Zichy Ottó serege.*

Még kurtábban végzett a Róth és Filippovits tábornokok vezérlete alatt Pákozd mellett fejtett dandárokkal Perczel Mór, aki letétetvén velök a fegyvert, elfogta az egész sereget Ozorunál.

Ettől kezdve Győr állandó átvonuló utjává volt a különféle barátságos és ellenséges hadaknak, melyek itt a kultura és polgári szorgalom sok virágágyát eltiporták, késő időkig érezhető sebeket ütve a lakosságon. Győrnek ezt az országúton való fekvését kell figyelembe vennünk, hogy igaz értéke szerint felbecsülhessük ama nagy áldozatokat, melyeket vérben és vagyonban, szellemben és hangadásban ily megpróbáltatásokkal teljes helyzetében sem félt a hazának hozni. *Hadak útja Győrön át.*

*

Az események haladásával lépést tartott a honvédelmi bizottmány gondos intézkedése és az ország áldozatkészsége.

Szept. 23-án 24,000 honvéd-ruházat készítésére hivták fel az ország iparosait. A pályázat 4 napos határidőt tüzött ki. *Uj honvéd zászlóaljak.*

Szept. 28-án a kormány a már fennálló 16 honvédzászlóaljnak még 14-gyel való szaporítását rendelte el. Megjelölte a katona-

állítási főhelyeket, az ország legmegbizhatóbb 14 városában s megvonta azok kerületeit.

A győri (23.) zászlóalj. *Győr* városa szintén egyike volt az állítási főhelyeknek, itt toborozták a 23-ik zászlóaljat, mely Győr, Moson és Sopron megyék népéből válogatta ujonczait.

Első tisztikar. A 23-ik honvédzászlóalj első tisztikarába a következőket nevezte ki a szept. 27-iki hivatalos „Közlöny“ :

Őrnagy : HAAS KÁROLY 6. h. z. százados.

Századosok : RUZSICSKA ANTAL 19. sz. ez. főhadnagy.

MILLIESZKY SZANISZLÓ 19. sz. ez. főhadnagy.

KRIST JÓZSEF 5. várőrs. z. főhadnagy.

Főhadnagyokká : ANDRÁSSY KÁROLY volt testőr.

KAUSZLER JÓZSEF 37. sz. e. hadnagy.

STARK JÁNOS 37. sz. e. hadnagy.

Alhadnagyokká : Báró KEMPERLE 8. h. z. altiszt, GAIGER JÓZSEF honvéd. NYULÁSZY JÁNOS 12. sz. huszárőrmester. ZSEBEHÁZY ISTVÁN nemz. őr. segédtiszt. Váradi SZABÓ LAJOS, MAYER JÁNOS 4. honv. z. altiszt.

Okt. 6-án találjuk még főhadnagygyá kinevezve PONGRÁCZ LÁSZLÓ volt testőrt s főorvossá ELCZ N-T. Okt. 11-én pedig NAGY FERENCZET századossá, MAYER JÓZSEFET főhadnagygyá, BERNÁTH GYULÁT alhadnagygyá.

Okt. 2. A 23-ik honvédzászlóalj ujonczkivetése a következő volt : Mosonymegye 233, Sopron m. 710, Győr m. 320, Ruszt városa 5, Kismarton v. 12, Sopron v. 56, Győr v. 64. Összesen 1400 ember. Ezenfelül felszólította a hadügyi kormány a kerületet, hogy összesen 18 oly kiművelt ifjut küldjenek a zászlóaljhoz, kik előbb altisztek, később rendes tisztek lehetnek.

Felhivás a tisztekhez. A vitéz 23-ik zászlóalj későbbi parancsnoka KMETTY GYÖRGY lett.

A tisztek, ugy látszik, kissé vontatva foglalták el állomásaikat, mert október 17-én a hivatalos lap élén a következő felhivás jelent meg:

A győri honvédzászlóaljhoz kinevezett tisztek, tisztségök elvesztése alatt ezennel felszólíttatnak, hogy rendeltetésök helyén, Győrben, öt nap alatt okvetlen megjelenni mulhatatlanul kötelességöknek tartsák.

Budapest, 1896. október 16.

Az országos honvédelmi bizottmány.

Győr szabói, csizmadiái és czipészei, nyereggyártói, szűcsei, gombkötői czéhek szerint versenyezve készitették a hadfelszerelési czikkeket, mig e munkájuk tartott, minden nemzetőri szolgálat alól fel voltak mentve. *Győr készülődése.*

Az asszonyok pedig fehérnemüeket készítettek az országos ruhabizottságnak, a hivatalos „Közlöny“ alig győzte közölni a jótékonyságokért a haza köszöneteit. Győrvárosa maga 5944 ezüst forintot, azonfelül nagyértékű ezüstneműeket ajándékozott a hadi kincstárnak.

Lukáts Sándor, a győriek képviselője és kormánybiztosa igazi forradalmi lélek volt. Ez volt az ő ideje, most érezte ő magát teljes otthonosságban a lázasan zajló események között. Mint viharban a rettenthetlen hajóskapitány, osztotta parancsait, határozottan és ellenmondást nem tűrve. Az ő kormánybiztosi működése csakhamar példaszerüvé vált országszerte s mikor a háború hullámai összecsaptak az ország fölött, kicsiny lett neki a győri tér, őt állították a hadfelszerelési és élelmezési országos szolgálat élére. *Lukács Sándor.*

Nem lehet csodálni, hogy vaserélyességű eljárása nyomán itt is, ott is felszisszent a hozzá nem szokott hivatalos világ és közönség, de október derekán ő már győri hivatásának megfelelt s *„eddigi intézkedéseinek igazolására“* a következő nyilatkozatot tehette közhírré Győrött. *Igazolása.*

1137./E.

Az országos honvédelmi bizottmány

Lukács Sándor kormány-biztos urnak!

A' honvédelmi bizottmány örömmel győződött meg Ön Oktober 14-ről kelt jelentéséből arról, hogy biztosi hivatását teljesen felfogva, a' hon ügyében várakozásunknak megfelelő eréllyel fáradoz. — Fogadja Ön a' haza nevében a' honvédelmi bizottmány teljes méltánylatát és köszönetét, mind azért, mit az ujonczok kiállitása, felszerelése és elszállásolása körül tett, mind azért, hogy betegeink számára kórházról gondoskodott, mind a hagyományozott könyvtár iránti intézkedéseért, mind pedig hadseregünk élelmezhetése körüli gondoskodásáért, s továbbra se vonja meg Ön a közügyektől eddig tanusított buzgalmát s' hazafiusággal páros erélyét.

Hogy az ujonczok számára fegyverek küldessenek, a' mosoni és soproni ujonczok Győrbe szállíttassanak, a' győri sóházhoz pénz küldessék, s a' győri honvéd zászlóaljhoz kinevezett tisztek, rendeltetésök helyén rögtön megjelenjenek, az iránt a kellő rendelkezések ezennel megtétettek.

Tudósitásait annak idején elvárjuk.

Budapest, 1848. Oktober 16-án.

Az országos honvédelmi bizottmány:

Kossuth Lajos s. k.

elnök.

Ennek az „igazolás"-nak találkozunk egy más formájával is és pedig egy helyi tudósítással, mely a következőleg ismerteti Győr helyzetét s a Győrben történteket:

Városunk, melyre a vész előnapjaiban olly kevés figyelmet fordítottak azok, kiknek tudniok kellett volna, hogy Győr a jobboldal Komároma, most mint a hon egyik legnevezetesebb pontja a legemelőbb jelenetek szinhelye lőn. A város alatt vonult össze az elkésett magyar sereg, mellyet e napokban követe Kossuth lelkes serege. Ha a mult napokban vádul emelteték fel ellenünk az, hogy önmagunkra hagyatva védtelen állapotunkban a várost feldulni nem engedhetve, magunkat el nem torlaszoltuk és az ellenség utjába nem eső hidakat el nem bontottuk, akkor, akkor a méltánylatnak sem szabad hallgatnia, midőn a roppant tábor rögtöni és pontos ellátására minden elkövettetett. És bár ezt Lukács Sándor biztos erélyességének köszönhetni, de rendelkezései szives és pontos teljesítése körül nem kis része volt az összes lakosságnak.

Lukács Sándor biztos, magát a haza hálájára tette érdemessé. Ő kórházakat, laktanyákat létesített, az ujonczilletőséget egészen kiállítá, felruházá, úgy hogy az első zászlóalja derék Kinesi őrnagy vezérlete alatt eddig már az ellenség előtt áll, az elfogott horvát lovak s szekerekből élelem, podgyász és betegek szállítására több fogatot állított elő, sőt figyelmét a közönség szellemi elvére is fordítá, az alapitványilag a közönséget illető, de a főtisztelendő urak által éveken át elrejtegetett Balogh-féle könyvtárt a közönség számára visszaszerezvén. A horvát foglyok a város szépítése és közmunkákra fordíttatnak.

*

Országos események. Október 1-én gr. Batthyány ministerelnök leköszön, okt. 3-án V. Ferdinánd kiadja manifestumát, mely az országgyűlést feloszlatja, végzéseit semmiseknek jelenti ki, az országot ostromállapotba helyezi, Jellasichot a magyarországi hadak fővezérévé és teljes hatalmú biztossá nevezi ki. Október 7-én a magyar országgyűlés *Bécs.* törvénytelennek és semmisnek jelenti ki a manifesztumot s honárulónak, aki Jellachichnak engedelmeskedik.

Ez az utóbbi kijelentés ugyan tárgytalanná vált, mert Jellasich bán ekkor már a pákozd-győri gyorsutazáson is átesett s Győrt is elhagyta, Bécsben pedig belátták, hogy ily vitéz, ki a maga gárdájával megszökik, hátvédseregeit pedig mindenestül elfogatja, még sem való fővezérnek s a helyzet urául Windischgrätzet ismerték el.

Az országgyűlésen okt. 8-án Kossuth bejelenti, hogy egy képviselőkből alakult vadászcsapattal, a Vilmos-huszárokkal és nemzetőrökkel gőzhajón Győrbe indúl, innen pedig a magyar táborba, mely meg fog ütközni Jellasich seregével.

Október 11-én a honvédelmi bizottmány, mely az okt. 7-iki határozat után a kormány teendőit végzi, Görgei Arthur ezredest a parndorfi magyar táborba küldi Móga mellé s annak megfigyelésére.

Október 21-én Kossuth ujonczseregével Győrbe érkezik. Kossuth a püspökvárba száll s itt haditanácsot tart. Másnap tovább megy a parndorfi tábor felé, ide 23-án megérkezik. *Kossuth Győrben.*

Győrben irta és adta ki lelkesítő felhivását Mosony vármegye népeihez. A németajkú néphez intézett felhívás tartalma és alakja ime itt következik. *Felhivás a mosonyiakhoz.*

An das brave Volk des Wieselburger Comitats.

Mit besonderer Anerkennung erfahre ich, daß die hochherzige Bevölkerung des Wieselburger Comitats mit ganzer Kraft aufgestanden ist, um mich in der Vertheidigung des Vaterlandes bruderlich zu unterstutzen.

Ich sage Euch hiefür im Namen Gottes, der die gerechte Sache schützt, und im Namen unserer gemeinschaftlichen Freiheit, meinen wärmsten Dank.

Eure thätige Vaterlandsliebe und männliche Entschlossenheit dient mir zum neuen Sporn, jede mögliche Kraft zu entwickeln, und selbst mein Leben gerne zum Opfer zu bringen, damit Ihr von den Drangsalen des Krieges je eher siegreich befreiet und in Frieden die Früchte der gesetzlichen Freiheit genießen könnet, hiezu ist aber noch eine kurze Zeit männliche Entschlossenheit und treuer Eifer nöthig, ich bin fest überzeugt, Ihr werdet dieses Opfer gerne dem Vaterlande bringen, und ich wünschte nichts sehnlicher, als in Eure Mitte fliegen zu können, um dankbarer Zeuge Eurer Vaterlandsliebe zu sein

Doch eben um Eures Friedens und Glückes Willen ist es meine Pflicht, während meines Weges soviel als möglich wohlbewaffnete Truppen zu sammeln, damit Ihr je eher von den Drangsalen des Krieges befreiet werdet.

Fest vertrauend auf Eure Vaterlandsliebe baue ich darauf, daß aus Eurer braven Mitte Tausend bis Tausend zweihundert entschlossene Männer sich an mich anschließen werden, um Eure Brüder, die ich Euch zuführe, zu Eurer und des Vaterlandes Rettung zu unterstützen

Doch die ganze männliche Bevölkerung des Wieselburger Comitats soll nicht in bewaffneten Reihen sich an mich schließen, denn sonst würde Niemand übrig bleiben, der die Hülfsdienste die zur Verpflegung der Armee nöthig sind, leisten würde.

Und glaubt nur, meine Brüder, diejenigen, die diese Hülfsdienste leisten, machen sich um das Vaterland eben so verdient, als diejenigen, die mit den Waffen dienen.

Ich bitte Euch daher, diesen meinem Wunsche gemäß zu handeln, Tausend brave Männer von Euch nach der Eintheilung des Herrn Offiziers, der Euch dieses Schreiben überbringt, mir zuzusenden; die übrigen aber mögen Ihrer Bürgerpflichten eifrig nachkommen, damit die tapfere Armee nicht an Fuhr und sonstigen Hülfsdiensten Mangel leide.

Montag bin ich mit etlichen Tausenden streitbaren Männern in Wieselburg in Eurer lieben Mitte, — rechne fest darauf, daß Eure Tausend Männer mich begleiten werden, das übrige Volk aber zu seinem Hause und Hofe zurückkehrt, und nach Umständen behülflich sein wird, Euch Allen einen wirklichen Frieden zu sichern.

Thuet demnach so, wie Euch die Ueberbringer dieser Schrift in meinem Namen anweisen werden. Gott der Allmächtige beschütze Euch, und seid Eurem Vaterlande mit aufrichtiger Liebe auch ferner zugethan.

Gegeben Raab, den 21-ten Oktober 1848.

Euer treuer Freund und Mitbürger

Ludwig Kossuth,

Präsident des Landes-Vertheidigungs-Ausschußes.

Kossuth Parndorf felé. Kossuth serege Pesttől Parndorfig mint a hógörgeteg nőtt. Ahol állomást tartottak s Kossuth gyujtó szavai elhangzottak, a nemzetőrök és népfelkelők seregesen csatlakoztak hozzá; mikor Győrből Miklósfalván keresztül Parndorfra megérkezett, 12,000 emberből álló ujonczsereget vezetett oda. Vele mentek a győri nemzetőrök is, mint szomoru hirét a következőkben megtudjuk.

*

Uj honvédzászlóaljak. A bécsi forradalom időt engedvén a magyar kormányzatnak a hadszervezés tovább folytatására, a meglévő 30 honvédzászlóaljhoz még 12-őt alakítottak október havában.

A győri (39.) zászlóalj. Győr városát ismét állítási főhelylyé jelölték s itt szervezték a 39-ik zászlóaljat.

Első tisztjei. A 39-ik honvédzászlóalj első tisztikara a következő volt.

Őrnagy: RUZSITSKA ANTAL, 23. z. a. százados.

Századosok: HALASY LAJOS, 39-ik sorezredbeli főhadnagy
LÉGRÁDY JÁNOS, Váza sorezred. granátos főhadnagy
GYRA ÁDÁM, kilépett főhadnagy
UJ IMRE, 8-dik huszárezredbeli főhadnagy
ZIHRER JÓZSEF, 39-dik sorezredbeli főhadnagy
ERNST JÓZSEF, nyugdijas főhadnagy.

Főhadnagyok: KRAUSZ ALAJOS, 34-ik sorezredbeli hadnagy
RUZSITSKA JÓZSEF, 2-ik sorezredbeli hadnagy
LÁZÁR VILMOS, kilépett hadnagy
IGMÁNDY IGNÁCZ, somogymegyei nemzetőrségi segédtiszt
TURCSÁNYI VILMOS, volt testőr
VICZMÁNDY VIKTOR, volt hadnagy.

Alhadnagyok: TUREK FERENCZ, 19-ik sorezredbeli őrmester
VEISZ FERENCZ, volt őrmester
MAYER ANTAL, 8-dik vadász zászlóalji őrmester
CSEPY TÓDOR, 60-dik sorezredbeli őrmester
SÁRKÖZY JÁNOS, nemzetőrségi tiszt
SZABÓ MIHÁLY, honvéd
HOFFER JÓZSEF, 62-dik sorezredbeli őrmester
SZIKSZAY IMRE, nemzetőr Zemplémben
FLATT GYÖRGY, 34-ik sorezredbeli őrmester
KOPÁCSY MIKLÓS, 8-ik huszárezredbeli őrmester
HORVÁTH KÁROLY, első honvédzászlóaljbeli altiszt
ETL GYÖRGY, első honvédzászlóaljbeli altiszt
HAVAS ADOLF, 10-ik honvédzászlóaljbeli altiszt.

A győri hadmegye. Egyszersmind nyolcz hadmegyére osztotta be az országot a honvédelmi bizottmány, *Győr* lett az 5-ik hadmegye székhelye,

melyhez Győr, Moson, Sopron, Fehér, Komárom, Esztergom és Veszprém megyék tartoztak. A győri hadmegye főparancsnokává SZABÓ ZSIGMOND ezredes neveztetett ki.

Győrben Lukács Sándor „teljes hatalmú nemzet és kormánybiztos“ nagy erélylyel folytatta munkáját s figyelmét nem kerülte el egyetlen körülmény sem, mely a forradalmi szellem táplálását előmozdíthatta s a hangulatot egységessé és teljessé tehette. *Lukács rendelkezései.*

Kossuth elutazása után még buzgóbban folytatta tevékenységét. Okt. 24-én következő rendelete keltett feltünést.

Rendelet.

Háborús hangon.

1-őr. E' város határában lakó minden egyházi személy, öltönyén nemzeti szinű szalagot fog rögtön viselni.

2-or. A' nemzetőrök, különösen az oklevelesek — kik közül eddig a' nemzetőri szolgálat alól magukat sokan kivonták — ha betegségük vagy bár mi ok miatt a' nemzetőri külső szolgálattól fölmentettek volna is — a' belső nemzetőri szolgálatot a' legpontosabban megtegyék.

3-or. A' magyar bankjegyeket mindenki. minden fizetéseknél a' legkisebb ellenmondás nélkül elvegye.

A' kik e' parancsomnak első és 3-ik pontját megszégik, a' haza és képviselőház nevében hazaárulóknak nyilatkoztatom, 's a' szerint szigoruan büntettetem.

A' kik pedig e' parancsom 2-ik pontját megszegik, az illető nemzetőri századosok parancsára rögtön elibe hurczoltassanak, 's börtönöztetni fognak.

Györött, october 24-én 1848.

A' haza és képviselőház nevében

Lukács Sándor s. k.

teljes hatalmu nemzet- és kormány-biztos.

A csata szele. A schwechati csata most már bizonyos bekövetkezőségek közé tartozván, mérhetlen izgalom tartotta fogva Győr közhangulatát is. Az izgalomnak természetes okai voltak. Először is ez volt a szabadságharcznak a tulajdonképeni ellenséggel vívott első csatája. A bécsi forradalom lángjai messze ellátszottak s a *támadó* magyar seregek operálása a képzelet regényes lobbanásainak dús táplálékot adott. De a seregben voltak Győr fiai is, a nemzetőrök és népfelkelők, tehát a közvetlen érdekeltség éles érzetei szövődtek a csata kimeneteléhez. A csatatér közelsége a bekövetkezendő eshetőségekkel is fenyegetett.

Kórház-berendezés Lukács kormánybiztos lázas gyorsasággal gondolt a sebesültek esetleges befogadását és ellátását biztosító intézmények létesítésére. Ezer ember számára kórházat rendezett be Győrött. A benczések levéltára a következő emléket őrzi ebbeli tevékenysége nyomairól:

Győr városi teljes hatalmu nemzeti és kormány biztostól.

A benczések háza. Miuthogy a' teljes hatalmu honvédelmi bizottmánytól felvagyok hatalmazva, egyszersmind [illegible] kötelességemmé van téve, miszerint rögtön intézkedjem 1000 betegre kórházat állítani, a' kórházzá leendő épületekre nézve pedig a' Benedek szerzet lakása is bevon foglaltatik. Ugyan azért a' Benedek szerzetnek ezennel a' legkeményebben megparancsolom: hogy f. hó 29én délig a' Győr városában lévő Kolostorból kiköltözzék, hogy a' Kolostort 30án reggel üresen találjam, és megsebesült, — s talán megsebesülendő magyar katonáink számára tüstént kórházzá alakíthassam: —

E rendeletem pontos teljesítését az illető szerzetnek teljes hatalmamnál fogva keményen megparancsolom; — ellenkező esetben hatalmammal élni, s a' nem engedelmest tüstént keményen büntetni el nem mulasztom. —

Győrött Octob. hó 26án 848.

Lukács Sándor m. k.
teljes hatalmu nemzeti és kormány biztos.

A szerzetbeliek lakásául a rendház nagy épületének főtérre néző részét hagyta fenn, az épület egyéb helyiségeit 300 beteg számára lefoglalta.

Ime a második kemény meghagyása:

Győr városi teljes hatalmu nemzeti és Kormány biztostól.

A' Benedek szerzet-beliek elöljáróságának meghagyom: hogy holnap délutánig épületjöknek azon részét, mellyet a' tornház számára már nap megneveztem, és jónak találtam, t. i. a' három termet, a' mellette és oldal folyosón lévő szobákkal együtt, a' Konyhát és Kertet is hozzá számítva, — szóval a' fő térre néző termeken, és élés kamarákon kivül az egész épületet kiüríttessék; hogy ott holnap délután 300 betegre rögtön Tornházat állíthassak. A' szerzetbeliek lakásául az épületnek a' fő térre néző része fenhagyatván. —

Győr Oktober hó 27-én 848.

Megjegyzem hogy a' nagy Konyhát is kivánom általadatni, — valamint az épületben lévő minden ágyakat és szalma zsákokat, mellyek t. i. az épületben most lakó szerzetbeliek butorzatán kivül vannak.

Lukács Sándor

teljes hatalmu nemzeti és Kormány biztos.

A schwechati csata balul ütött ki. A rendes csapatok vitézül harczoltak, de a tűzpróbán keresztül nem ment népfelkelők és nemzetőrök nem birták megszokni a kartácsot. Megfordultak ezek s anélkül, hogy visszatekintettek volna, hanyatt homlok siettek hazafelé, Mosonyon, Győrön keresztül egészen a Komáromi várig, melybe beleütköztek. Magukkal ragadták a tábor könnyebben moz- *Schwechat*

gósítható tömegeit s a szomszédos megyék népfölkelői és nemzetőrei egymástól átragadt megrémüléssel futottak haza. Ez a visszavonulás *„győri futás"* név alatt volt sokáig ismeretes és nem dicsekedett vele egyetlen résztvevő sem, az igaz, hogy azután annál buzgóbban hozták helyre hibájukat később a honvédek soraiban.

A győri futás.

Mi tagadás benne, bizony a győri falakra piros betűkkel nyomtatott kemény leczkéztetéseket ragasztatott ki a kegyetlen Lukács kormánybiztos és a következő mélyen megalázó beszédet intézte onnan a győri vitézség dolgában a győri nemzetőrökhöz:

November 5-ára virradóra sürgöny utján következö levelet kaptam:

Pozsony, November 2-kán 1848.

Lukács Sándor Györ városi kormánybiztos urnak!

„Győri vitézség".

Miután az ön kormánybiztosi hatósága alatt álló, azon gyáva Győr városi nemzetőrök. kik e' folyó év October 30-an veghezvitt Schwehati csata alkalmával megszaladván, — többi seregeinknek férfias magok tartasa nélkül. mind az egész tabort a legnagyobb vészbe dönthették, — mind a' nemzetre a gyávaság bélyeget reaja süthettek volna: — továbbra az egész sereg elmecsevészésének veszedelme nélkül a hadban nem alkalmazhatók. — de a honvedelmi díszes hivatásra nem is érdemesek: ezennel hivatalosan felkerem önt: hogy tüstént jelen rendeletem vételével. azon gyáváktól fegyvereiket elszedetni. s ezeket tovabbi rendelkezés végett a' komáromi várba szállitani sziveskedjék. — miután vagynak taborunkban meg felfegyverkezetlen férfiak, kik reményt nyujtanak. azon fegyvereknek a' haza védelmeben erősebb karokkal leendö forgatásukra. — A mennyiben pedig a' helybeli nemzetőri szolgalatok megkivánandják. kaszákkal őket ellátni, — önnek ebbeli teendő jelentése szerint gondoskodni fogok.

Csányi László m. k.
kir. biztos.

E' rendeletnél fogva keményen parancsolom:

1-ör. Hogy az illető nemzetőri századosok által minden Győr városi nemzetőrtől, minden fegyver holnap délig okvetlenül beszedessék.

2-or. A' századosok a' beszedett fegyvereket a' városházhoz pontos jegyzék mellett beadják.

3-or. Ha valamellyik nemzetőr vagy nem tudja. vagy nem akarja fegyverét beadni. a' szazadosok által nekem bejelentessek. hogy rögtön elfogathassam, 's mint nem engedelmeskedő hűtlen magyart. keményen büntettethessem.

4-er E rendeletem végrehajtására az illető századosokat a' legszorosabb felelősség terhe alatt utasittom. — Ellenkező esetben holnap délután a' hanyag százados ellen fogok minden kémélet nélkül a' legszigorubban eljárni.

Győrött, November 3-án 1848 délelőtti 10 órakor.

Lukács Sándor m. k.
teljes hatalmu nemzet- és kormány-biztos.

A történeti igazság kedveért meg kell azonban jegyeznünk, hogy a „győri vitézség“-nek e súlyos dorgatoriumában volt sok túlzás is, igazságtalanság is és egy kis politika is.

A csata minden leirója úgy adja elő a dolgot s maga Kossuth, ki a harczot közvetlen közelből egy magaslatról szemlélte, az országgyűléshez intézett jelentésében szintén világosan azt mondja, hogy az ágyútűzben a „komáromi kaszások“ voltak azok, kik megrettenvén, futni kezdettek s oly gyorsan futottak, hogy Kossuth kocsival nem birta őket utolérni. Az ilyen példa háborúban még rendes, tüzet próbált és fegyelemhez szokott seregnél is ragadós, kell-e tehát csodálni, ha a komáromiak hátrafelé irányított hadműveletéhez készségesebben csatlakoztak a győri és mosonyi szomszédok, mint illett volna. Ez a győriek részéről azért volt feltünőbb és kevésbé illendő, mert ők csinos nemzetőri ruháikban s jó fegyverzetökkel külsőleg jobb formát mutattak. *Igazolás.*

Ám ép ebben a fegyverzetben rejlett valószinűleg a kemény kormánybiztosi hang politikai oldala. A honvédzászlóaljak felfegyverzése akkor még oly hézagos volt, fegyverekben oly nagy volt a hiány, hogy szinte kapóra jött az alkalom, lefegyverezni egy nagy csapat nemzetőrt s átadni a fegyvert egy arra már esengve váró honvédzászlóaljnak. Ezért festhették kelleténél is feketébbre a győri nemzetőrség első nagy tűzpróbáját.

A történeti igazság kedveért megjegyezzük azonban, hogy a komáromiak parancsnoka is tiltakozott a lesújtó vád ellen. Ime a nyilatkozat maga:

Czáfolat, illetőleg utbaigazítás. *Komárom tiltakozása.*

Azon csata után, mellyet Bécs falai alatt hadseregünk dicsőségesen vivott, Pozsonyban egy falragasztvány jelent meg, mellyben egy szemtanu a csatát leirván, végén azt mondja, miszerint a komáromi kaszások a visszavonulásnál magukat rendetlenül és gondatlanul viselék és őket megállitani nem lehetett. Kötelességemnek tartom óvásképp kijelenteni, miszerint ezen vád a komáromi nemzetőrséget csak annyiban illeti, mennyiben bizonyos az, hogy a sereg jobb szárnyának egész napi győzedelmes előnyomulása után, Bécsből semmi jele a kitörésnek nem lévén észrevehető, este felé a visszavonulásra kiadatott a parancs és ekkor úgy a komáromi nemzetőrségnek kaszával fegyverzett része, mint már a többi csapatok is rendetlenül kezdték meg a visszavonulást.

Kelt Pozsonyban nov. 1-én 1848.

Gr. Nádasdy Leopold,
a komáromi 2-ik zászlóalj őrnagya.

A schwechati csata sebesültjeinek nagy részét Győrbe szállították, hol a város társadalmának gondos és gyöngéd ápolása enyhítette szenvedésüket.

Lukács Sándor nagy figyelemmel helyezte el immár felszerelt kórházaiban őket s nem szűnt meg gondoskodni a szükséges szerek felhalmozásáról:

A honleányokhoz.

Fölhivás
a' györi honleányokhoz!

A' magyar táborban megsebesült magyar testvéreink orvosoltatás végett a' győri kórházba hozatnak, teljes bizalommal felszóllitom Győr városának becsületes honleányait, hogy tépéseket, ruha darabokat és pólyákat hozzám a' városháználi hivatalomhoz — semmi időt nem halasztva minél nagyobb mennyiségben hozni sziveskedjenek.

A' ki becsületes honleánya e' hazának, kérésemet rögtön teljesitteni fogja.

Győrött, November 1-én 1848.

Lukács Sándor s. k.
teljes hatalmu nemzet- és kormány-biztos.

Országos események

Most ismét naptárszerüleg követhetjük az eseményeket, közéjük szővén azok győri szálait.

Okt. 31-én Bem tábornok Bécsből Magyarországba menekül és szolgálatait felajánlja.

Nov. 1-én Kossuth Görgey Arthurt tábornokká s a feldunai hadsereg fővezérévé nevezi ki. Görgey Pozsonyban üti fel főhadiszállását s hadteste zömét Győrbe kivánja áttenni, azonban ez nem keresztülvihető.

Komáromot eközben folyton erősitik, élelemmel és hadiszerekkel látják el. Oda szállítják a nyugoti vidékek gabonáját, nehogy az ellenség kezére jusson a kilátásban levő harczok alatt.

Ezekre vonatkoznak az itt következő rendeletek:

Rendelet.

Mellynél fogva a' legkeményebben megparancsoltatik: hogy minden gabona hordó hajó, akár győri lakóé, akár vidékié — a' gabonáknak Komáromba leendő szállitására minden pillanatban folytonosan készen áljon rendes és illendő kész pénz fizetés mellett.

A' ki e' parancsot megszegi, hajójával az állomány részére minden fizetés nélküli dolgozásra fog szorittatni.

Györött, November 6-án 1848.

Lukács Sándor s. k.
teljes hatalmu nemzet- és kormány-biztos.

1-ör. Győr városában a' hajókon lévő 39,316 mérő tiszta buza Komáromba fog az illető tulajdonosok által szállittatni.

2-or. A' mi kétszeres és rozs Győrben van, mind itt marad.

3-or. Árpa 14,380 mérő,

4-er. Zab 74.500 mérő,

5-ör. Kukoricza pedig 120,000 mérő szállittatik Komáromba.

6-or. A' köles mind Győrött marad.

7-er. Hogy kinek és mennyi gabonája szállittatik Komáromba, azt mindenki, a' városbiró elnöklete alatti választmánynál, melly a' városháznál folytonosan együtt ül, fogja megtekinteni.

8-or. A' szállitandó gabonák, és hajók körüli fő felügyeletet, és rendelkezést Fábián Ferencz és Rajki Ferencz megbizott urak fogják tenni.

9-er. Győrből Komáromig a' buza mérejének szállittási bére 9 váltó krajczár, a' zabnak méreje pedig 5 és fél váltó krajczárra határoztatott.

10-er. Győrből Komáromig 1 hajóslegény bére 12 váltó ft., kormányos heti bére 18 váltó forint.

11-er. Győrből a' leszállitási költség az illető gabona tulajdonost illeti, melly költség Komáromban az általvételkor a' gabona árába be fog számittatni, 's a' gabona árával együtt kifizettetni.

12-er. A' burcsellákra és nagy hajókra nézve a' mint Fábián és Rajki urak fognak rendelkezni, hogy minden ugy történjék, szigoruan rendelem.

13-or. A' hajóslegényeknek a' legkeményebben megparancsoltatik, a' leghivebb es legpontosabb szolgálat. — Győrött, November 8-án 1848.

Lukács Sándor m. k.
teljes hatalmu nemzet- és kormány-biztos.

Erdélyben véres harczokat vivnak csapataink az osztrákokkal és oláhokkal.

Nyilatkozatok kora. A nyilatkozatok korszaka következik. Ferdinánd király Olmützben proklamácziót ad ki Magyarország népeihez, elmondván, hogy „egy szemtelen párt“ az 1848-as t.-czikkek megerősítését „gonosz visszaélésekre és az osztrák monarchia megrövidítésére“ használja ki. Másnap meg a következő kiáltvány jelenik meg:

Magyar koronám országainak földmivelő lakosaihoz.

Kossuth Lajos és pártoló társai vakmerő kisérletei, mellyek által szerencsétlen hazátokban a hatalmat bitorolták, királytok parancsait megvetik, és az országot véghetetlen szerencsétlenséggel fenyegetik. Engem fegyveres erő használatára kényszeritenek.

Egyszersmind mindazonáltal néhány szavakkal kivánok hozzátok intézni, kiknek elcsábitása és megcsalatása megkisértetik.

Hirdettetik nektek, hogy seregeim az ország elfoglalására, a' folyó év Szent-György havában nyert engedmények visszavételére, a magyar nemzetiség elnyomására jelennek meg köztetek.

Kényszerités és fenyegetések közt lettetek ellentállásra fölszólitva, és ezen fölhivások az Én nevemben hozzátok intéztetni merészeltetnek!

Megcsalattatok, ne higyjetek a csábitók szavainak!

Az úri szolgálatok és dézma megszünése, mellyet hajdani földesuraitoknak adandó méltányos, a közállomány közbenjöttével történendő kárpótlás mellett nyertetek, teljes épségökben fönmarandandnak, kezeskedik ezért nektek a' törvény rendelete, kezeskedik királyi szavam szentsége.

A' rendet és békét akarom helyreállitani, melly nélkül nem élvezhetitek a' nektek adott engedmények gyümölcseit, mert a' nemzetőrségi szolgálat túlfeszitett kötelessége, az általános fölkelés, a mindenhol mutatkozó nyugtalanság, erőtöket felemészti.

Hazátoknak különböző ajku és nemzetiségü lakosai, jogaik kiterjesztését követelték — a' harcz veszélye fenyegetőleg mutatkozott, királytok mindent megkisértett a veszély elháritására, de azok a felségsértők, kik minden módon elcsábitásokra törekesznek, minden kisérleteimet meghiusitották, és végre gyáván meggyilkolták azon férfiut, kit a polgári háboru veszélyeinek elháritására hazátokba küldtem.

Bizzatok királytokban, ki a magyar nemzetiséget mindég szerette és atyailag ápolta, a nélkül, hogy más nemzetiségeket elnyomott vagy megsértett volna, — csatlakozzatok hadseregemhez, segitsétek azt a' rend helyreállitásában, — a többiben maradjatok nyugodtan, tiszteljétek mindenki jogait, mindenki tulajdonát, engedelmeskedjetek a törvényes hatóságoknak és azon rendeleteknek, mellyeket a' haza javára kiadandok!

Ki illy értelemben cselekszik, hiven teljesiti királyja és hazája iránti kötelességeit, ki parancsaimnak ellenszegül, mind a kettőt elárulja, és kénytelennek látandom magamat őt a szerint büntettetni.

Adtam Olmützben, November 7-ik napján 1848.

Ferdinánd s. k.

A nemzetgyűlés szintén kiáltványt intéz a néphez. A magyar püspökök feliratot intéznek a királyhoz, pásztorlevelet hiveikhez, Kossuth Lajos és a honvédelmi bizottmány a hadsereghez. A falakon és az iratos szekrényekben valóságos anarchiája gyűlik egybe a nyomtatványoknak. Szaporították ezeket a helyi kormánybiztosságok nyilt rendeletei. Ezek közül átadjuk mi a szót a sorban következő győrieknek:

Győr sánczol.

Rendelet.

1-ör. A' sánczolás holnap reggel 8 órakor a' pinnyédi erdőnél, az ujvárosi temetőnél, a' majorokli disznószállásoknál, a' galambvendégfogadónál. s a' sárádi pusztánál teljes erővel megkezdetik.

2-or. A megyéből a legjobb renddel vannak a' munkára helységenkint a' lakosok berendelve, kik a' megyei tisztviselők felügyelete alatt dolgozandnak.

3-or. A városnak minden lakosa fölhivatik, hogy holnap reggeltől kezdve, ezentul napankint a' fent jelelt helyeken ásóval. kapaval, s más szerekkel, különösen talicskákkal megjelenni tartsák becsületbeli és polgári mulaszthatlan kötelességüknek.

4-er. A' városi tanácstól és minden tisztviselőktől a' haza és városunk nevében különösen megvárom, hogy a' munkában részt vegyenek, s különösen a' munkálatnáli gyorsaságra és rendre ügyeljenek.

5-ör. Győrnek lelkes honleányai a' sánczolásoknáli munkálatra nem hivatnak föl, mert meg vagyok győződve, hogy ők addig az ujonczok és kórházak számára szükséges fehér ruha nemüek és tépések készitésével, előallitásával foglalkoznak.

Győrött, November 12-én 1848.

Lukács Sándor m. k.
teljes hatalmu nemzet- és kormány-biztos.

Adakozzunk!

Felszólitás

Győrnek lelkes honleányaihoz!

Csányi László föbiztosnak nevében tisztelettel felkérem Györnek honleányait: hogy a Lajthai magyar sereg számára kész fehér ruha ajándokot adni sziveskedjenek.

Az ajándok f. hó 14-én délutáni 2 órától f. hó 18-iki estig a városháznál e végböl kinevezett választmány által köszönettel elfogadtatik.

Az adakozó jó szivüek névsorát a hazával tudatni, s az adományt rögtön a posonyi táborba küldeni el nem mulasztandom.

Györött, November 13-án 1848.

Lukács Sándor s. k.
teljes hatalmu nemzet- és kormány-biztos.

Események. A honvédelmi bizottmány felhívást intézett többek közt Győr városához is, hogy a területén levő fegyverkészítők és tanonczaik névsorát terjessze fel.

Nov. 9-ikén Kossuth nagy beszédet tart az országgyülésen s beszéde biztos és szilárd hangjával megnyugtatja a kedélyeket. „Ha az ellenséges csapatok — igy szól — melyek nemzetünk szabadságát lábbal tiporják, megkisértenék a Lajthán áttörni, ha le nem győzzük ott, legyőzzük *Győrnél*, ha ott sem, Komáromnál, vagy Budapest előtt, vagy pedig a Tiszánál, vagy másutt, valamely hegyszorosban, de elvégre megverjük őket.“

Görgei is — mint előbb jeleztük — *Győrhöz* kivánta serege zömét vonni s itt akarta elfogadni a döntő csatát. Az osztrákok hadműveleti terve is aszerint volt felállítva, hogy a Budapest ellen induló fősereg a Duna mindkét partján vonul, fenn Pozsonyt fog-

lalja el, azután Csalóközt s *Győr* mellett, hol komoly ellentállásra számították, vivna döntő csatát, innen pedig az egyesült sereg Komárom körülzárolására menne.

Ily hangulatok közepette Győr szorongva érezte, hogy neki a a sors rendelése hadtörténeti hivatást készül kijelölni. Lukács kormánybiztos éberen őrködött, hogy Győr hazafias magatartásában hiba ne essék, azonkivül a város körül sánczokat is vettetett s e munkára a város népét vezette ki:

Felszóllitás.

A pinnyédi erdőhöz.

Győr városa lakossága ezennel felkéretik, hogy holnap reggel 8 órától kezdve sánczolás végett leginkább a' pinnyédi erdőnél jelenjék meg, minthogy e' nevezetes ponthoz mindeddig kevés munkás alkalmaztatott.

Győrött, November 14-én 1848.

Lukács Sándor s. k.
teljes hatalmu nemzet- és kormány-biztos.

Jankó Vincze kormánybiztos ezalatt az élelmiszerek összegyűjtésén buzgólkodott. Felhivta Győr, Mosony és Sopron vármegyék népét, hogy élelmi szereit szállitsa Győrré, itt tisztességes áron megveszi a magyar kormány, egyébként pedig az ellenség kótyavetyélése alá kerül.

A had élelmezése.

Győr, Moson és Sopron megyék lakosaihoz!

Testvérek és Polgártársak!

Közös anyánknak a' hazának nevében szóllok hozzátok, 's elvárom tőletek hogy rendeleteimnek épen olly szivesen engedelmeskedjetek, mint a' milly szivesen a' jó fiú édes annya kivánságait tellyesiteni szokta.

Az ellenség csak nem rég dúlta fel határaitokat, 's igen valószinű, miszerint a' magyar szabadság elnyomása végett még egyszer megkisérlendi a' hazánkbani berontást. Édes hazánk kormányzói mindent elkövetnek az ellenséget ebéli szándékában meggátlani, 's ez okbul rendelték azt is, hogy a' gabona Mosonbul eltakaríttassék, 's ez által az ellenségnek Bécs környéken tanyázó tetemes hadseregeit megfosztván az élelmi szerektől, azokat annál könyebben megsemmisithesse. De, hogy egyes polgártársaink nagy kárt ne szenvedjenek, az ország megveendi minden Mosonban és Győrben lévő gabonát, 's annak árát kifizeti, engem pedig megbizott azzal, hogy a' gabonának különösen Mosonból rögtön leendő elszállításáról gondoskodjak. Én azonban ennek csak akkor felelhetek meg igazán, ha ti is segédkezeket fogtok nekem nyujtani, 's ha bennetek a' segélynyujtásban szintolly jóakarat, becsületesség, és hazafiság vezérelend, mint a' minővel én kötelességemet tellyesiteni iparkodom.

Ehezképest felhivom Moson, Győr és Sopron megyének bár melly sorsu polgárait, kiknek kocsijuk vagy szekerük van, siessenek a' hazának e' szolgálatot megtenni 's Mosonban a' gabonáknak Győrig leendő szállitása végett megjelenni. Szükséges azonban

1-ször: hogy minden kocsis vagy szekeres magával legalább 12 zsákot hozzon, mellybe a' gabona beméretni fog.

2-szor: hogy minden kocsis vagy szekeres magával egy segédet is hozzon, hogy a' zsákolás gyorsabban menjen.

3-szor: hogy kocsiját vagy szekerét kiki jól ellássa szénával vagy szalmával, hogy rosz időben a' gabonát befedhesse.

4-szer: hogy azok, kik jonni akarnak egyegy faluból nekem, egy nappal előbb izenjék meg, hogy mikorra fognak Mosonba érkezni, hogy akkorra a' szükséges rendeléseket megtehessem.

A' fuvarbér Mosontul Győrig minden pozsonyi mérőtul 20 váltó krajczar leend, melly a' gabonának hiba nélkuli átadása után azonnal ki fog fizettetni. Ellenben az, ki hibával adja át a' gabonát, nem csak fuvarját veszti el, de ezen felül még szigoru buntetés alá is esik, a' rögtön itélő biróság eleibe fog állittatni, hogy bűnéért érdem szerint lakoljon. Azért jól meggondolja kiki mit cselekszik, mert egy pár forint haszonért könnyen életét is koczkáztathatja. Hasonló buntetés fogja érni azokat is, kik lopott gabonát akár ingyért, akár cserében, akár készpénzért elfogadnak; valamint szinte azokat is, kiknek a' lopás tudomásával történvén, a' vétkest fel nem adják.

Ismételve ajánlom tehát mindenkinek, hogy tiszta kezekkel, becsületessen mint jó hazafihoz illik, tegye meg a' hazának e' csekély szolgálatot, 's ne hozzon engem senki azon kellemetlen helyheztetésbe, hogy ellene a' törvény szigorát alkalmazni kénytelenittessem.

Moson, November 17-kén 1848.

Jankó Vincze,
kormánybiztos.

Lenn a déli harcztéren Damjanits veri a ráczokat, Perczel Muraközben a horvátokat, az aradi várból Aradot bombázzák, Erdélyben szerencsétlen csaták folynak, Gábor Áron ágyút önt, Windischgrätz serege átlépi a Murát, kiáltványt intéz a magyarokhoz, jelszava: „oltalom a hiveknek, bocsánat a megbánóknak s pusztulás a lázadóknak," felhivja harmadszor is Mogát és a császári tiszteket, hogy térjenek vissza a császári zászlóhoz. Görgei és Csány felelnek a felhivásra, kijelentvén, hogy a magyar királyhoz, magyar zászlóhoz hivek maradnak s parancsokat csupán Pestről fogadnak el. *A harcztér.*

A hadfelszerelések szállítására most már nem pályázatot irnak ki, hanem rövid uton szabják meg a czéhek kötelességét. Győrött ezek a rendeletek jelentek meg:

Az ipar hadilábon.

Rendelet.

A' Győrbe érkezett 's érkezendő magyar hadsereget, minden tekintetben a legpontosabban akarom minden szükségesekkel ellátattatni. ugyan azért az élelem és különösen a' hus kiszolgáltatására nézve Latesz Jakab urat főbiztosul kinevezem, kinek joga és kötelessége lesz az élelemhez, és különösen a' hus kiszolgáltatáshoz szükséges minden intézkedéseket a' legczélszerübben 's legpontosabban megtenni. es e' tekintetben mindenkit, különösen a' mészárosokat Latesz Jakab ur parancsainak pontos teljesittésére a' legkeményebben utasittom.

Egyuttal rendelem:

hogy az állomány részére dolgozó szijgyártók mái naptól kezdve a' munkát a' közös műhelyben mindennap reggel 6 órakor elkezdeni és este 10-ig szorgalmatosan folytatni szoros kötelességüknek tartsák. Egyszersmind megparancsolom: hogy a' fent emlitett szijgyártó műhelybe bort, pálinkát vagy más szeszes italt senki bevinni ne merészeljen.

A' ki akár a' kitüzött határideig nem dolgozik, — akár pedig a' köz műhelybe szeszes italt visz. nekem rögtön feljelentessék, és általam minden kimélet nélkül a' legkeményebben fog büntettetni.

Győrött, November 23-án 1848.

Lukács Sándor s. k.
teljes hatalmu nemzet- és kormány-biztos.

Rendelet.

1-ször. A' mái naptól kezdve a' Győr városi csizmadia-czéh a' magyar hadsereg számára hetenkint legalább 700 pár rövid száru jó minőségü rámás csizmát, — a' német varga-czéh pedig legalább 400 párt fog kiállittani. A' csizmák hozzá értők által fognak megvizsgáltatni, 's melylyek nem jó bőrből valók, vagy nem jól készittettek, visszavettetnek.

2-szor. A' mai naptól kezdve a magyar szabó-czéh betenkint 600 atillát, és annyi nadrágot, — a' német szabó-czéh pedig legalább 600 nadrágot fog késziteni.

3-szor. A' kesztyü-csinálók a' mai naptól kezdve betenkint 1000 nyakkendőt fognak kiállitani.

4-szer. A' gombkötők, a' magyar és német szabók által készittendő atillákhoz és nadrágokhoz elegendő zsinórzatot fognak kiállitani.

5-ször. Az összes szücs-czéh mai naptól kezdve, betenkint legalább 500 nyeregbundát, 's hozzá tartozandókat fog elkésziteni.

6-szor. A' szijgyártó-czéh a' mai naptól kezdve betenkint legalább 500 nyeregszerszámot fog kiállittani.

Ugyan azért

az illető czéh-mestereket a' legkeményebben oda utasitom, hogy a' fent kitett munkát minden mesterember között tehetségökhöz aránylag, rögtön osszák-ki, és a fent meghatározott számot minden héten szombaton délután hozzam a' városházuáli hivatalomba hozassák. Az egyes mesteremberekuek pedig keményen megparancsoltatik: hogy a' czéh-mesterek által reájok kivetendő mennyiséget, a legjobban elkészitve, okvetlenül beállitsak. A' beallitott munkák ára hetenkint kesz penzen fog fizettetni. de a' melly mesterember a' reája kiszabott munkat be nem állitja, rajta annyinak az ára fog rögtön megvétetni, mennyivel a' meghatározott mennyisegnél kevesebbet allitott ki.

Végül

a' mesteremberekhez tartozó legényeknek, inasoknak és más személyzeteknek megparancsoltatik: hogy a' legpontosabban, legszorgalmatosabban és leghivebben dolgozzanak, ellenkező esetben keményen fognak büntettetni.

Győrött, November 26-án 1848.

*

A Györött létezö nagy számu katonaság számára több ezer pakróczok kivántatnak, ugyan azért

1-ör. Mindazok, kiknek akárminemü pakróczaik vannak, holnap délután 3 óráig, a városháználi hivatalomhoz azon pakróczokat az árjegyzékkel együtt behozzák.

2-or. A pakróczok meg fognak becsültetni s kész pénzen fizettetni.

3-or. A ki pakróczát eltagadva be nem hozza, attól rögtön el fog koboztatni.

Györött, November 27-én 1848.

Lukács Sándor s. k.

teljes hatalmu nemzet- és kormány-biztos.

November 27-én a honvédelmi bizottmány minden sor- és honvédsereg közt eddig fennálló külömbséget megszüntetett.

Tekintettel Windischgrätz mozdulataira, Győr körül a legnagyobb sietséggel fejezik be a sánczolás munkáit.

Győr védelme.

Felhivás a' haza és városunk érdekében.

Az ellenség — ne talán — előnyomulásának hathatós meggátlására az ujvárosi temetőnéli sáncznak két nap alatt el kell készittetni, — ugyan azért:

A' haza szent nevére Győr városának minden lakosát ezennel felhivom: hogy holnap reggel 8 órára kellő szerszámokkal ellátva, az ujvárosi sánczolási munkára megjelenjék!

A ki felhivásomra a' kitűzött helyen meg nem jelenik, azon sulyos vétekbe esik, hogy városát és hazáját vedeni nem akarja, — és én ezennel kijelentem, hogy mind azoknak neveit, kik a' munkára alkalmasok, és az ujvárosi sánczolásnál meg nem jelentek, annak utján az egész közönséggel tudatni fogom. Reménylem e város lakosainak haza szeretetétől, hogy engem e sulyos moralis büntetés használatától meg fog kimélni.

Győrött, November 28-án 1848.

Lukács Sándor s. k.
teljes hatalmu nemzet- és kormány-biztos.

Deczember 1-én Bemet az erdélyi hadsereg fővezérévé nevezik ki. *Az ország dolga.*

Decz. 2-án V. Ferdinánd lemond a trónról s Ferencz József a trónra lép.

Decz. 7-én a képviselőház „az országba magánuton beküldözgetett“ trónváltozási okmányokra nézve kijelenti, hogy „a királyi szék birtokával egyoldalulag senki sem rendelkezhetik,“ ennélfogva azok Magyarországra nem kötelezők. Aki ez okmányoknak enge-

delmeskedik, hazaárulás bűnébe esik. A felsőtábla egyhangulag magáévá teszi e határozatot.

Decz. 10-én a feldunai kir. magyar hadsereg nevében Görgei és Csány ugyanezt nyilatkoztatják ki.

Görgei előőrsei Windischgrätzéivel hadakoznak.

Decz. 13-án Windischgrätz kiáltványban tudatja, hogy seregével átlépte a határt. Kossuth a guerilla-harczot elrendeli.

Népfelkelés. „Keljen fel különösen Komárom, *Győr,* Veszprém megye, — mondja a honv. bizottm. felhivása. — Az ellenséggel szemközt ott áll vitéz seregünk. A nép pedig, mint a fáradhatlan hangyasereg, vegye körül minden oldalról. Komárom népének a Csallóköz mocsárjai, a győrinek maga Győr, Veszprémnek a Bakony bevehetlen rejtelmei biztos fedezetül szolgálnak."

Mozgó csapatokat is alakítottak a megyékben. Győr megyében és Győr városban Lukács Sándor kormánybiztost bizta meg a szervezéssel a bizottmány.

A győri hadtest. Decz. 16-án Windischgrätz előrenyomuló hada megtámadja és visszaszorítja Zichy Lipót dandárát, mely utat tévesztve Mosony helyett Nezsiderbe vonul vissza. Kmethy és Pöltenberg hősiesen fedezik a visszavonulók utját.

Győr városa katonai főparancsnokságától.

Lukács Sándor teljhatalmu kormánybiztos ur megbizása következtében általam a Győr városában összesereglő katonai egyénekből egy rendes hadtest lészen alakitandó.

Minél fogva felszóllitok minden tiszt urat, altisztet és közvitézt, szóval minden vezénylőt, a' kik már Győr városába megérkeztek, vagy megérkezendnek: hogy nálam magukat, 's a' velük jött vitézek számát naponkint reggeli 10 óráig bejelenteni szoros kötelességüknek ismerjék.

Az illetőknek egyszersmind előlegesen azon utasitást adván, hogy magukat és embereiket mindég olly készen tartsák: miszerint a' legelső riadóra, melly akár dobszóval, vagy lövéssel, vagy trombitával hirül adatik, azon helyen, melly gyülhelyül ki fog mindegyiknek jeleltetni, okvetlenül megjelenjenek.

Élelmezésük iránt akkép intézkedvén, hogy jelen rendkivüli körülmények közt további rendelkezésig mindennap fejenként fél font hussal lesznek ellátva az álladalom költségén, melly végett a' nyugták utalványozásra hozzám benyujtandók.

Fölhivatnak általam a házi gazdák, hogy a' körülmények fontosságát tekintetbe véve, ezen rendeletet a' hozzájuk beszállásolt vagy beszállásolandó katonákkal tudatni ne terheltessenek.

A haza megvárja hű fiaitól a' szoros engedelmességet, főleg akkor, midőn ezt a' törvényeken kivül a körülmények is pontosan igénylik.

Győr, December 17-én 1848.

Szabó Zsigmond,
alezredes.

A párndorfi csata hire ismét felizgatta Győrt, mely a közvetlen veszély napjait érezte magára elkövetkezni. *A párndorfi csata.*

Decz. 17-én Lukács Sándor a következő rendeletet adta ki:

Rendelet.

Ez elárult haza szent nevére fölszóllittatik e' városnak minden lakosa: *Hatása Győrre.*

1-ször Hogy városunk védelmére minden pillanatban készen álljon.

2-szor Hogy az utászkarnak nélkülözhetlenül szükséges fejszéket, baltákat, 's más illy vágó eszközöket, a' kinek csak házánál találtatik, holnap reggel 9 óráig a városházához behozza.

3-szor Hogy a kinek kocsija 's lova van, holnap reggel 8 órára fogassa be, 's a sánczokhoz szükséges fahordás végett a belvárosi főtérre rendelje.

Én hiszem, hogy e városban egy balta s fejsze sincs, valamint egy kocsi sincs, melly a közhaza védelmétől megtagadtatnék.

Győr, December 17-én 1848. esti 5 órakor.

Lukács Sándor s. k.
teljeshatalmu nemzet- és kormány-biztos.

Decz. 18-án Görgei Pozsonyt elhagyván, Mosonyba vonult át, hol Jellasich hadosztályával találkozott. Görgei gyalogságát a gyalogütegekkel Győr felé küldi el, lovasságával pedig megütközik. Heves harcz után Jellasichot visszaveri, azután még éjjel elkezdi elvonulását Győr felé. *Görgei közeledik.*

Görgei az ütközetről győzelmi jelentést intézett a kormányhoz, mely azonnal falragaszokon adta azt hirül a főváros lakosainak s leküldötte a bánsági harcztérre is, hol bátorító hatású volt a harczosokra.

Görgeinek Öttevényből és Győrből a honvédelmi bizottmányhoz intézett e hivatalos tudósítása alapján a „Közlöny“ igy ir e harczokról:

Görgei tudósítása Éljen a magyar! már győztünk. A sokkal erősebb ellenség megfutott, kisebb bár, de kimondhatatlan bátor seregünk előtt a csatatért több halottal nekünk átengedvén.

A dolog története a következő:

A Duna jobbparti sereget Győrnél kivánván a tábornok összpontositni, deczemb. 17-én a gyalogságot és a gyalogütegeket Győrbe küldötte, 18-án délben a lovasság egy részét utasitá szintúgy Győr felé, midőn jelentést kapott az előőröktől, hogy az ellenség roppant erővel Mosonyhoz közeledik.

A tábornok seregünk kezénél levő részét az ellenség elébe vezeté s ezt megszalasztá.

Az ellenség oly sebességgel menekült, hogy őt, ugymond Görgei, minden jóakaratunk mellett sem érthettük utol. Több halott ember és ló maradt a csatatéren, még a sebesülteket sem vivék magokkal; emberiségből teljesitvén rajtok azt, mit saját vezéreik és pajtásaik félelemből elmulasztottak. A német vasasok szerte bomlottak seregük előtt, többen még kardjaikat is elhányták, valamint több lószerszámot és más fegyvert is szedtek fel vitézeink a csatatéren.

A mult 16-ai általános megtámadásnál leginkább Zichy Lipót 10-ik huszárezredbeli őrnagy tüntette ki magát legdicsőségesebben, ki üstökön ragadván a dicső veszély alkalmát, négyszer nagyobb ellenségnek soká a legbátrabban ellenlállt.

A mai (18-iki) ütközetben: Zehlhoffer negyedik huszárezredbeli őrnagy.

Szegedy Imre 9. huszárezredbeli alezredes és dandárparancsnok.

Görgey Kornél ugyanazon ezredbeli őrnagy és dandárparancsnok és

Zichy Lipót 10. huszárezredbeli alezredes és dandárparancsnok és a lovashonvéd tüzőrség, de általában az egész huszárság a legjelesebben viselték magukat.

A név szerint érintett törzstisztek megannyi hadvezérek; és én — mond Görgei tábornok — nyugodtan mehetek a legsűrűbb ágyútűzbe; mert biztos vagyok, hogyha én elesem, csak megannyi jelesebbeknek engedem át a fővezérséget.

Levele végén még megemlíti, hogy a győri vonal elfoglalásával, háta megett mindazon gabnát, szénát, zabot és szalmát, mit eltakaritani nem birtunk, megégettetett. Igy legalább — ugymond — győri uton aligha lakik soká jól az ellenség, s ha ezen példám utánzókra talál, majd elbánunk mi a czudarokkal.

A győri csata hősei A Győr körül folyt ütközetekben, amint a vezér leveléből látjuk többen kitüntették magukat. Érdemeik jutalmazásait képezik azok az elismerések és előléptetések, melyekről a hivatalos lap nehány nap mulva hirt ad a következőkben:

Kmetti őrnagy, kinek érdemeihez tartozik az is, hogy olly zászlóaljnak őrnagya, melyről azt mondhatom, ruházatlanul és soha még fegyvert kezébe nem tartva találtam akkor Győrött, amikor a tisztelt ház bizalmából a felső

táborba felmentem s akkor vittem magammal legelőször az ellenség eleibe: és most ott áll a zászlóalj őrnagyával együtt, hogy a legkitünőbbek közé számitható, ezen őrnagy urnak is a tábornok által alezredessé javaslott előléptetését a nemzet által helybenhagyandónak véli a kormány. (Kossuth jelentéséből.)

203. sz. december 31.

A haza és kormány nevében a feldunai hadseregben ezennel kineveztetnek: *Előléptetések.*

Zichy Lipót alezredes, ezredesül.

Kippke őrnagy, alezredesül a 10. honvédhuszár ezredhez.

Zichy Pál 10. honvédhuszárezredbeli százados, számfeletti őrnagyul a tábornok és fővezér személye mellé.

Szegedy 9-ik huszárezredbeli alezredes, ki magát *Győrnél* olly jól viselé, másodezredesnek.

Fekics 9-ik huszárezredbeli százados, számfeletti őrnagyul az ezredben, jutalmául *Győr melletti hős magaviseletéért,* hol ő kis csapatjával hatszoros ellenséges erőt sikeresen megtámadott és ámbár 2 mély, életveszélyes fejsebet kapott, még is még többeket foglyokul tett az ellenség közül, s legjobb renddel együtt tartotta a csapatját s az ellenséget vissza verte; orvosi segitséget csak ezek után keresvén.

Kelt Budapesten, december 30-án 1848.

Az országos honv. bizottmány elnöke:
Kossuth Lajos.

Decz. 18-án a következő felhivás jelent meg a győri falakon:

Győr alatt a sereg.

Rendelet
a' katonasághoz.

Folyó hó 19-én az az kedden, reggeli 10 órakor, Győrvárosban, Szigetben és Révfaluban lévő minden gyalog és lovas katonaság készen fölfegyverezve, minden itt lévő tisztekkel együtt a' nagy vásártéren meg fog jelenni, 's rendbeállani, — a' hol is Brigádákba fognak beosztatni.

Győr, December 18-án 1848.

Lukács Sándor s. k.
teljesbatalmu nemzet- és kormány-biztos.

A visszavonuló magyar hadsereg elpusztított maga után minden gabna és szénakészletet. Amit lehetett, Győrbe küldött előre, hol készpénzen megvette a kormánybiztosság és Komáromba szállíttatta.

A vaserélyü Lukács hatalmas fölhivást intézett a néphez. Ez az a fölhivás, mely Windischgrätz haragját is magára vonta s melynek ellenében, mint később látni fogjuk, ő is drakói rendeletet bocsájtott ki. Lukács fölhivása igy szól:

Felhivás ellenség-irtásra.

Fölhivás a' néphez.

Győr vidéke a' rabló ellenség erőszakos betörése által nagy cs:tának lesz szinhelye.

Van katonánk, istennek hála! lovasság és gyalogság, melly rendre konczolja gonosz elleneinket, — vannak ágyuink, mellyek által halomra lövessenek a magyar hazát megtámodó vad csoportok.

Ne féljetek magyarok! nekünk győzni kell, mert velünk vannak a' vitéz katonák, velünk isten és az igazság, kik irgalmatlanul megboszulnak minden ármányt és ártatlanul kiontott magyar vért!

De mig a' magyar katonák harczolnak egy felől, hogyan nézheti a' föld népe hidegen, miként rabolják és égetik a' falvakat más felől az erőszakosan betört ellenséges csapatok?

Föl hát nép! föl minden magyar, a' ki csak él! — keljetek föl tömegben, takaritsatok el az ellenség elől minden eleséget, — oldalt, hátul, leginkább éjjelenként, midőn az ágyuk nem dolgozhatnak, nyugtalanitsátok, öljétek a' gonosz fajt, — ne hagyjátok pi:henni soha, szedjétek el élelmi szekereit, 's ha kell, égessétek föl előtte a' helységeket, hogy élelmet ne találjon, az illy kár haszonba megy, és az ország kész pénzen fogja rögtön megtériteni.

Mednyánszky vezér.

Keljetek föl magyarok! és én az ország elnökének megbizásából Mednyánszky Sándort, lelkes magyart fővezéreteknek kinevezem, seregeljetek zászlója alá kaszával, vasvillával, dárdával, fejszével.

Minden helységben van elég lelkes ember, minden helységben legyen vezér az, a' ki akar, s a' kit a nép legjobban szeret, 's a' helységek vezérei egyesüljenek a' fővezér zászloja alatt, és isten, és hazánk szent nevében, gyöngitsék, irtsák a' gonosz fajt.

A' mit az ellenségtől elfoglaltok, az a' ti zsákmánytok marad, — a' hány embert elfogtok, vagy megöltök, annyi két pengő forintot kaptok, — a mennyi fegyvert, puskaport elfoglaltok, kész pénzzel veszi meg tőletek az ország.

Föl magyar nép! a' ti fölkeléstek lelkes katonáinknak nagy segitségére lesz e' szegény haza megmentésére, — ti nem fogtok katonáinkkal egyesülni, ti éjjel nappal saját vezéreitek akaratja szerint uton utfélen hátráltatjátok, pusztitjátok az ellenséget, a' mint jónak, a mint hasznosnak fogjátok látni.

Isten adjon nektek erőt és akaratot a' nagy munkához, most keljetek föl és cselekedjetek, és mentsétek meg a' gonosz rablóktól ez árva hazát, mert ha azt nem teszitek, csak atyáitoknak, gyermekeiteknek, testvéreiteknek csonthalmait fogjátok találni, az ellenség által feldult, elpusztitott árva hazában.

Győr, December 19-én 1848.

Lukács Sándor s. k.

teljeshatalmu nemzet- és kormány-biztos.

Görgei decz. 20-án szállotta meg Győrt s 26-ikáig e városban maradt. Kossuth azt irta Győrbe Görgeinek, ne ürítse ki Győrt 10 napig. Windischgrätz óvatos előrehaladása folytán ez körülbelül lehető is volt. Az indulásra azonban készen voltak minden órában. Lukács a város valamennyi kocsiját lovát szigorúan készenlétben tartotta rendeletével: *Görgei Győrben.*

Rendelet.

Készenlétben a város.

Ezennel rendelem és szigoruan megparancsolom: hogy minden Györ arosi lakos, a mint a városi kapitányi hivatal által parancsoltatni fog, — azonnal kocsival, lóval, vagy ökrös szekerével a kijelelendö helyen haladéktalanul megjelenni legszorosabb kötelességének tartsa, különben mindenki, ki ezen parancsomnak ellenszegül, a legszigorubb büntetés alá esik. - A kiparancsolt kocsik naphoszszat, söt a mennyire szükséges sötéttel is, a kellö szolgálatot teljesiteni tartoznak. — Minden kocsitól napibérül 2 pengö forint fog a hadipénztárból fizettetni.

Györ, December 22-én 1848.

Lukács Sándor s. k.
teljeshatalmu nemzet- és kormány-biztos.

Az álhirek és a rémhirek soha sem olyan könnyű keletűek és gyorsan terjedők, mint az ily háborús időkben. Abból a körülményből, hogy a visszavonuló magyar hadsereg eddig elégette az osztrákok elől a szénát, szalmát, gabonát: azt következtették, hogy most Győrt, mely Windischgrätz hadműveleteinek legközelebbi pontja lett s mely mellett a magyar seregek nem akartak döntő ütközetet elfogadni, szintén felgyújtják és elpusztítják a magyarok. Annyira el volt terjedve ez a hír s oly rémületet okozott a városban, hogy a hadsereg főkormánybiztosának nyilatkoznia kellett: *Rémhirek.*

Czáfolat.

Nyilatkozat.

A' veszélyes álhirek megczáfolására, 's a' nép megnyugtatására ezennel nyilatkoztatom: hogy a' magyar seregnek soha szándokában sem volt Győr városát felgyujtani, pusztitani!

A' magyar sereg a hazát védi, nem pusztitja, — 's a' mennyiben egy két helyen a' magyar sereg részéről véletlen felgyujtások történtek, — a' kár megbecsülését rögtön elrendeltem, 's a' károsodottakat kész pénzzel kifizettetni egy pillanatig sem késem. — sőt Posony megyében, Ujfalunál, a rabló ellenség által tett pusztitásokat is 3882 pftokkal, az állomány részéről, a szegény károsodottaknak megtérittettem, — valóban szomoru lenne, ha a' magyar városokat és falvakat — hol seregeink átvonulnak — saját magunk koldusbotra juttatnánk.

Nyugodjék meg a' nép, — a magyar katona, a' magyar hazát utolsó csepp vérig védi, de nem pusztitja! — mert ha egy két város a' sereg visszavonulásával — netán az ellenség kezére kerülne is — azért azon városok és vidékek, Magyarország kiegészitő részei lenni meg nem szünnek. Én bizom a' magyarok fegyvereiben, hogy a' visszafoglalás annál nagyobb diadallal fog történni, 's ez esetben nem akarunk mi elpusztitott városokkal 's falvakkal, nem akarunk mi koldusbotra juttatott magyar hazafiakkal találkozni!

Győr, December 24. 1848.

Csány László m. k.
főkormánybiztos.

Görgei megy. Görgei decz. 26-án éjjel hagyta el seregével Győrt, miután értesült Windischgrätz előrenyomulásáról.

Windischgrätz jön. Windischgrätzet érkezésében egy proklamácziója előzte meg, melyet szentmiklósi főhadiszálláson decz. 26-án bocsájtott ki s melynek éle különösen Lukács Sándor decz. 19-iki proklamácziója ellen volt intézve. A proklamáczió hasonmása itt következik:

PROCLAMATIO.

Felelet.

E perczben mutattatott be nekem egy felhivás, mellyben a' pártütők egyik biztosa, Lukács Sándor, a' népet Ö császári királyi Felsége hadserege ellen fellázitani merészkedik, azt felszóllitván, hogy azon hadsereg ellen fegyvert fogjon, 's nekie a' hol csak lehet ártson; sött annyira vetemedik; a' császári királyi hadsereget rablással, gyujtogatással vádolni, midőn még is ekkoráig csak a' lázitók csoportjai követtek el illy gaztetteket, helységeket felgyújtván, ártatlan lakosokat rabokként magokkal hurczolván; végtére nem irtózik, minden elevenen vagy megölve eleibe hozandó császári királyi katonáért két pengő forintnyi jutalmat igérni.

Bizok ugyan a' magyar népnek Urunk 's Királyunk iránti hivségében, 's ragaszkodásában, de ha még is valaki olly merész lenne, a' császári királyi hadsereg ellen a' legcsekélyebb ellenséges tettet megkisérteni, vagy elkövetni, illyféle vakmerőknek intésul és elrettentésül rendelem mint következik:

1-ször. Minden egyén, ki akár millyenű fegyverrel kezében elfogatik, rögtön kötél által kivégeztetik.

2-szor. Azon helységek, mellyekből több lakosok egyesülve, a' császári királyi hadseregnek akármimódon kárt tenni törekvendnek, vagy annak futárait, szállitmányait, avagy egyes csapatokat megtámadni merészkedendnek, tűzzel vassal elpusztittatnak.

3-szor. A' helységek elöljárói a' csendnek fentartásáért életükkel felelősek.

Kelt Szentmiklósi tábori főhadiszállásomon, Karácszon hó 26-án 1848.

Herczeg Windischgrätz Alfred s. k.

császári királyi Tábornagy.

KEMPEN főparancsnok, ki az előhadakkal már 27-én megkezdette a bevonulást, nagyon meg volt lepetve, hogy nemcsak ellenállásra nem talált, hanem a bevonuló császári csapatokat egyes jó érzelműek éljenzéssel fogadták. Nem is késett csodálkozással vegyes örömének egy győzelmi hiradásban kifejezést adni, hirdetvén szerte az országban a következőket:

Győr megszállása.

Nachricht.

„Mit Jubel und Éljen“.

Gestern den 27. Dezember um Mittag sind die k. k. Truppen in der Stadt Raab eingerückt, nachdem selbe in der verwichenen Nacht von den ungarischen Insurgenten verlassen worden war. Erstere fanden daher nicht nur gar keinen Widerstand, sondern wurden vielmehr von der Bevölkerung mit Jubel und Éljen-Ruf für Se. Majestät den König empfangen; am Abend war die Stadt beleuchtet.

Das ungarische Rebellenheer zieht sich gegen Comorn und Stuhlweißenburg zurück.

Preßburg, den 28. Dezember 1848.

Kempen,
Feldmarschall-Lieutenant und Militär-Oberkommandant.

Temesvar, gedruckt bei Joseph Beichel.

WINDISCHGRÄTZ deczember 27-én vonult be Győr városába. — Nagy óvatossággal jött, mert itt komoly ellenállástól tartott. Második hadteste egy dandár, a nagy- és kiscsallóközön, a tartalék hadtest a pozsony—győri uton, a középhad és az első hadtest a Rábcza felé s ezen átkelve, a pozsony—győri uton nyomult előre. Az első hadtest csapatai megszállották Győrt, a város előtti nagy sánczok üresen álltak, az országutat bekerítő fák a tervezett védelem czéljából ki voltak vágva.

Győr kulcsai.

Windischgrätzet Győrben a város jóérzelmü küldöttsége ünnepélyesen fogadta, átadta neki a város kulcsait. Ezeket Windischgrätz a kiséretében levő gr. Pálffy Mór őrnagygyal Olmützbe küldötte a császárhoz.

A győri sánczokról.

A győri sánczokat ittléte alkalmával Görgei személyesen vizsgálta felül s úgy találta, hogy azok a védelemre alkalmatlanok. Ennek folytán még napfelkelte előtt kiürítette, mert megkerültetetéstől is tarthatott. Visszavonulását úgy kezdette meg, hogy hadtestének két harmadát a főhadiszállásról — Gelich szerint — a mészáros uton indította el, mig egy harmada Gönyőn és Tatán keresztül haladt. A Duna mentében vezető posta út a hadsereg szekerészete és annak fedezete számára szabad maradt.

A főhadoszlop Bábolnáig ment, honnan 28-án folytatta utját Pest felé.

Országszerte oly biztosra vették a győri csatát s oly várakozással néztek eléje, hogy a honvédelmi bizottmány indíttatva érezte magát külön hadijelentésben informálni a közönséget elmaradásának okairól.

Ez a hadijelentés igy szól:

„Görgei tábornok czélszerűnek tartotta a háború koczkáit nem Győrnél vetni el és most vitéz hadseregünk többi csapataival is egyesült, hogy annál nagyobb hatással működhessék az ellenség hadmozdulatai ellen. A honvédelmi bizottmány értesíti erről a közönséget abban a reményben, hogy rövid idő mulva egy csatáról adhat hirt, mely minél később fog vivatni, annál inkább hiszi a tökéletes győzelem hirét közölhetni. *A honv. biz. nyilatkozik.*

Pest, 1848. Deczember 28-án.

A honvédelmi bizottmány.

Görgei visszavonuló seregének utóhadát, mely késve indult, Bábolnánál Ottinger osztrák lovasai meglepték s nagy pusztítást tettek a maroknyi csapatban. A 34-ik ezred egy zászlóalja, mely egy vértes ezred és egy dzsidás osztály által látta magát megtámadtatva, túlerők előtt lábhoz rakta a fegyvert. A vértesek azonban közéjük rontottak s irgalom nélkül kaszabolták őket. Erről a hősi tettről több egykorú csatakép ad hirt. *Bábolna.*

Görgei visszavonulásának hirére Perczel Mór is a Rába felé indult. 24-én Jánosházán vette a parancsot, hogy rögtön Pápára induljon s fedezze Görgei győri seregének balszárnyát. Perczel Győr felé közeledett, útközben azonban meghallván Görgeinek innen történt visszavonulását, Kisbérnek tartott s mintegy 5000 főnyi dandárával Moórra került. *Moór.*

Windischgrätz Győrött kényelmesen elhelyezkedvén, eddigi sikerein felbuzdulva, a legbiztosabb hangon kezdett el intézkedni az ország politikai és igazgatási rendezésén, egészen kétségtelennek tekintvén annak harczban való letiprását.

Decz. 29-én győri főhadiszállásán adta ki azt a nagy proklamácziót, mely imigyen intézkedik Magyarország felől:

Magyarország népeihez.

Windischgrätz rendezkedik. Nem elég, hogy Kossuth Lajos pártütő és czinkosai Magyarországot roppant számu papirospénzzel elárasztották; nem elég, hogy urunkat királyunkat 's az egész uralkodó családot hazug és gyalázatos felhivásaiban rágalmazni és becsteleniteni merészkedik olly nép előtt, melly századokon által mint az uralkodó ház iránti hivségnek tiszta tukre ragyogott, — még annyira is vetemedett mint ő, mint az általa és az ugynevezett honvédelmi bizottmány által valamennyi megyékbe küldött zsarnok-biztosok, hogy a' legiszonyatosb és megvetendő eszközök által rettegésben tartott népet felhivásaikban olly gaztettekre buzditsák, mellyek egy kül 's az országot minden jog nélkül meglepő ellenség irányában tiltvák, a' törvényes uralkodó vitéz hada ellenében pedig, melly csak azért lépett által az ország határain, hogy a' lázitó gonoszok által számüzött békét, rendet és törvényes állapotot visszaidézze — istentelenok és felségsértők. Nem irtóznak ők karhozatos elbizakodásukban a császári hadsereget, rablással, gyilkossaggal, gyujtogatással vádolni, holott még is az ő csordáik követnek el illy gaz tetteket, mirül előhaladásomnál naponta a' legszomorúbb meggyőződést szereztem, 's mi iránt a' szegény, kétségbeesésig vitt lakosok már előttem siránkozva panaszkodtak.

Nem elégedvén meg ezen gazságokkal, Kossuth Lajos es czinkosai ámitják a népet, Schwechat, Pozsony és Mosony mellett állitólag kivivott győzelmek hazug hireivel: holott ezen helyeknél vagy éppen nem is csatáztak, vagy pedig a' lazzadók megverettek, es elkergettettek, — csak hogy a népet a császári had elleni felkelésre ingereljék, meg sem gondolván illy őrült tettnek rémitő következményeit. Lukács Sándor győri biztos vad dühében a' Győrött hátrahagyott élelemszereknek megmérgezését határozta el, és ezen iszonyu gaztett kivitelében csak a' partütők sebes megfutamodása által gátoltatott.

Ezen minden idők történetében hallatlan gazságok és gonoszságok tekintetéből, ezennel Kossuth Lajost, a honvédelmi bizottmány valamennyi tagjait, és az ezek által a megyékbe és városokba szétküldött ugynevezett kormánybiztosokat **„törvényen-kivülieknek és földönfutóknak nyilatkoztatom,“** megparancsolván valamennyi hatóságoknak és községeknek a legszorosabb felelet terhe alatt, hogy őket elfogják, és a' legközelebbi katonai-osztáléknak általadják.

Azok, kik ennek daczára, a' pártütő kormánytul akármi csekély parancsot elfogadni, vagy annak engedelmeskedni merészelnének, rögtön itélő biróság utján tüstént kivégeztetnek.

Azon helységek, mellyekbül több lakosok egyesülve, a' császári kir. hadseregnek akármi módon kárt tenni törekvendnek, vagy annak futárait, szállitmányait, avagy egyes csapatokat megtámadni merészkednének, tüzzel, vassal elpusztittatnak.

A' helységek előljárói a' csendnek fenntartásáról életükkel kezeskednek.

Kelt Győrt tábori főhadiszállásomon, karácson hó 29-én 1848.

Herczeg Windischgrätz Alfred.

Az uj alkotmány Győrből intézte nevezetes válaszíratát Stadion grófhoz, ennek azon emlékiratára, melyet az osztrák államférfiak nevében ez Magyarország politikai megsemmisítése és beosztása érdemében hozzá intézett.

Windischgrätz Győrött kezdte organizáló működését.

Pénzügyministeri rendeletet bocsájtott ki a magyar bankjegyek érvénytelenné nyilvánításáról.

Királyi biztosokat nevezett ki az elfoglalt megyékbe és városokba.

Győr és Mosonymegye, úgy Győr város kir. biztosává gróf ZICHY BÓDOGOT, katonai parancsnokává gr. APPONYI KÁROLY ezredest nevezte ki. *Győr kir. biztosai.*

Utasításul adta a kir. biztosoknak, hogy a legszigorúbban járjanak az ostromállapotban levő ország népével szemben. Szedjék be az adókat, a komprommittált városi és megyei tisztviselőket csapják el s nevezzenek ki ők tisztviselőket. A közgyűléseket s mindenféle bizottságok ülését szüntessék be. A meggyőződésük szerint veszedelmes embereket rang- és állás-külömbség nélkül fogassák el s ha karhatalomra van szükség, forduljanak a katonai kerületi parancsnokokhoz.

Katonai kerületekre lett felosztva az ország. Győrt Windischgrätz a soproni ker. parancsnokság alá osztotta be, melynek parancsnokává Burich tábornokot nevezte ki. Ezek számára is széles hatalomkörrel megbizást dolgozott ki.

Windischgrätz bevonulása napján KORBONITS, a győri polgármester beteg lett, oly gyógyíthatlan, hogy hivataláról is leköszönt. Átadta azt AMVANDER FERENCZ tanácsosnak. *Korbonits lemond.*

Gróf ZICHY BÓDOG kir. polg. főbiztos decz. 29-én a vármegye kerületi biztosává KOLLER EDÉT, a város biztosává pedig MENDEL ISTVÁN tanácsost nevezte ki.

Windischgrätz Győrből elvonulván, itt hátrahagyott teljhatalmú polgári és katonai biztosa megkezdték működésüket. *Osztrák-világ Győrben.*

Gróf Zichy Ferraris Bódog a következő nyilatkozatban proklamálta uralmát:

Zichy proklamá-cziója.

Győr megye öszves lakosaihoz!

„A' haza veszedelemben van!" Ez volt a' következés-dús hang, melly szegény honunkon át rezgett annak egy szélétől a' másikáig, 's melly által fölhivatott a' jószivű lakosság, hogy vagyonának, erejének, vérének feláldozásával elámitva küzdjön egy ábránd — küzdjön egy paradicsom kivivására, melly igen is egynémelly költő felzavart agyában gerjedhet ugyan, de a' gyakorlati világban képtelen, lehetetlen, a' nemzetet megrontó 's végtelen nyomorba bonyolitó. „A' nemzet megmentve van!" Mert ime felséges urunk királyunk győzelmes hadai köztünk vannak, 's köztünk vannak atyáskodó királyunk Első Ferencz-József olly akaratából, hogy békét hozzanak e' szegény honnak, erejébe vissza helyezvén a' törvényt, melly sujtandja a' párt zsarnokságát, elérendi a' ravasz ámitót, az önző lázitót, oltalmazandja a' békes polgárt 's fenntartandja a' tulajdon szentségét! De fájdalom! a' társas élet ezen alapköve, az ország fokonkénti 's azért egyedül természetes kifejlésének ezen főfeltétele, némelly boldogtalan pártütők ármányai által annyira megingadozott, hogy a' rendkivüli állapot a' szokottnál hatályosb intézkedést igényel, 's hogy a' törveny ha szükséges elrettentő szigorral helyeztessék előbbi méltóságába. Ezért főtábornagy Windischgrätz Alfred ő herczegsége alólirottat a' király nevében 's annak rendeléséből mint tellyes folhatalmazott, Mosony és Győr megyék mindazon hatalommali királyi biztosának nevezé ki, melly elegendő a' fennebbi czél' legbiztosb elérésére. Midőn tehát e' hatalmamnál fogva már kitüztem volna a' teendők irányát, felszóllitom ezennel e' megye öszves lakosságát, hogy őrizkedvén a' fennálló hatalom 's törvényes urunk királyunk Első Ferencz-József Ő Felsége elleni minden bujtogatástól, hódoló alattvalói tisztelettel 's feltétlen engedelmességgel fogadja parancsait a' most e' megyében csak közbejárásával felállitott hatóságoknak, 's ne veszitse el szem elől soha, hogy a' legkisebb engedetlenség, bujtogatás vagy bujtogatók tüstenti felnemjelentése a' legszigorubb büntetést, melly a' fennálló társas viszonyok feldúlóira van kiszabva, kérlelhetlenül vonja maga után.

Győriek! közbátorság, béke, rend 's megnyilása az ipar és kereset forrásainak, melly után epedez a' nép ezernyi többsége, ez vár reátok, ezt hozák meg atyáskodó urunk vitéz seregei! Nyomor és halál vár azokra, kik bármi ürügy alatt egy más hatalomhoz hajlani merészelnének!

Kelt Győrött az 1848. évi karácsony havának 30-ik napján.

Gróf Zichy Ferraris Bódog s. k.
királyi biztos.

Gróf Apponyi Károly, a katonai parancsnok pedig ekképen mutatta be magát és hatáskörét:

Apponyi rendelete.

Hirdetmény.

Ő császári királyi Felségének Első *Ferencz Jósef* meghatalmazottya, császári királyi főtábornagy Herczeg Windischgrätz ur magas rendelete folytában szoros megtartás végett ezennel közhirré tétetik:

1. Minekutánna Magyarország háborús állapotban van, ennél fogva Győr megye ostromállapotban létezőnek nyilvánittatik.

2. A' békes polgároknak személy és vagyonbeli bátorsága biztosittatik; ellenben minden nyilványos és alattomos öszvejövetek, vagy Ő császári királyi Felsége Első *Ferencz Jósef* legmagasabb személye, vagy kormánya ellen irányzott szó, vagy irásbeli felingerlések, lázadások vagy lázitások a' katonai törvény értelmében rögtön itélet által fognak büntettetni, — hasonló bánásmód és büntetés érendi azokat is, kik a katonaságot kötelesség, vagy hitszegésre csábitni törekednek.

3. Az illető katonai hatóságnak engedelme nélkül senkinek sem szabad felhivásokat vagy falragaszokat felfüggeszteni és nyilvánitani, különben a katonai törvény értelmében rögtön itélési bánásmód és büntetés alá esik.

4. A' polgári hatóságok minden tisztviselői, a' katonai hatóság oltalma alatt, — mellynek aláia rendelvék — gyakorlandják hivatalos foglalatosságaikat. — Azon tisztviselő, ki jelen rendeletnek szóval, cselekedettel, vagy mulasztással ellenszegül, valamint az is, ki a katonai hatóságnak engedelmeskedni vonakodik, lázadási részesnek tekintetik és a katonai törvény szerint rögtön itélési eljárás alá kerül.

5. A nemzeti őrsereg a háboru és ostrom állapotnak ideje alatt feloszoltatik, annak mimódoni alakitása további rendelettől függvén.

6. Győrmegyének lakosai jelen rendeletnek nyilvánitásától számitandó tiz nap alatt köteleztetnek minden fegyvereket — ezek neménck külömbsége nélkül — a vármegye házánál átszolgáltatni, a katonai hatóságnak átadandókat. Magány fegyverekről az illetők nyugleveleket nyerendenek.

7. Kinél a fent kitüzött idő után fegyvert találnak, az katonai törvény értelmében rögtön itélési eljárás alá esik.

8. Az ugynevezett honvédelmi bizottmánnyal, annak elnökével, vagy a már ugy is feloszlatott országgyüléssel bár minő érintkezés a legszigorubban tiltva van, — kik ezen parancsolatokat akadályozzák és a jelesitettekkel hivatalos, vagy bizalmasb viszonyba ereszkednek, a katonai törvények teljes szigora alá esnek.

9. Minden külföldiek és utasok haladék nélkül összeiratnak, mind azok, kik kellőleg nem igazolhatják magukat, vagy pedig gyanusak, a katonai hatóságnak, melly kizárólag jogositva van tartózkodási jegyeket adhatni, intézkedése alá adatnak. Minden háztulajdonos lakóiról felelős, ki idegennek tartózkodási jegy nélkül szállást ád, katonai törvény értelmében büntettetik.

10. Uti levelek csak akkor érvényesek, ha az illető katonai parancsnokság által láttamosittatnak.

Győrben, Január hó 3-án 1849.

Gróf Apponyi Károly
ezredes és ideiglenes hadiparancsnok.

Decz. 31-én az országgyűlés két háza közös ülést tartott, mely a kormány és országgyűlés székhelyének Debreczenbe áttételét, Windischgrätzhez egy béke-követség küldését határozta. *Decz. 31.*

A gyűlés igen izgatott volt. Mikor Mészáros hadügyminister szólni kezdett, lekiabálták. Mészáros indokolta a sereg magatartását s a kormány javaslatait. A kormány terve volt, ugymond, *Pozsonyt* és *Győrt* megtartani, de ép úgy, mint a francziáknak 1812-ben, a tél ellenünk esküdt. A folyók és vizek, melyeknek a sánczokat meg kellett volna védeniök, jégkérgükkel alkalmas hidakul szolgáltak az ellenségnek, stb. Javasolja a kormány, hogy vonuljunk a Tisza mögé, ott van Magyarország tulajdonképeni ereje.

Ember tervez...

Események

A kormány és az országgyűlés január 1-én kimozdúlt a fővárosból s Debreczenbe tette át székhelyét.

A békeküldöttség eredménytelenül tért vissza.

Január 5-én jelent meg a Duna balpartjára vonult Görgei kiáltványa a feldunai sereghez, indokolva eddigi eljárását. E kiáltvány egyik része igy szól:

Görgei Győrről.

„Miután a feldunai hadtest a honvédelmi bizottmány rendeletére a határt másfél hónapig ritka önmegtagadással s a legfárasztóbb előörsi szolgálat által megvédte, miután a mosonyi csatában a tetemesen erősebb ellenséget győzelmesen szorította vissza, miután magát *a silány győri állásban* vitézül tartotta mindaddig, mig az ellenség jobb szárnyán megkerülte és visszavonulását, mely a fővárosok védelmére szükségessé lett stb. — —“ a feldunai hadsereg a honvédelmi bizottmánytól az utolsó pontnál mást várt mint amit tapasztalt. E hadsereg mindazonáltal hű marad esküjéhez, az alkotmányhoz, a külellenség ellen ép oly határozottan harczol, mint esetleg a republikánusok ellen s parancsokat csak a hadügyministertől vagy helyettesétől fogad el.

Windischgrätz Budán.

Január 5-én Windischgrätz bevonul Budára és Pestre, kulcsait Alfréd fiával küldötte Olmützbe, mint nem régen a győri kulcsokat.

Windischgrätz hozzá fogott az ország igazgatásához, a várfogságok és a kötél paczifikáló működésüket megkezdették, ő maga rendeletet rendeletre halmozott és biztosai a vidéken ahogy tudták, utánozták, őt proklamáló hajlamaiban.

Szabó helyett Balogh.

Gróf Zichy Bódognak is első gondját képezte, hogy éljen azzal a joggal, mely a gyanús elemeknek a közszolgálat teréről való eltávolítása tekintetében megillette, először is Szabó Kálmánt, a vármegye hazafias alispánját függesztette fel, kinek helyére Balogh Kornélt ültette s ezt a rendelkezést annak rendje és módja szerint proklamáczióval hozta mindenek tudomására.

A városnál gróf Zichynek MENDEL ISTVÁN (később Mendelényi) tanácsos volt az alteregója, mikor Zichy leköszönt, ápril 24-én gr. Apponyi Károly katonai parancsnok Mendelt vette oldala mellé polgári biztosnak.

Egy másik proklamáczió SZABÓ ZSIGMOND sokorói szolgabirót mentette fel, aki „a megyéből eltávozott s eltávozásának okát nem adta.“ Ez az ok nem egyéb volt, mint hogy a távozók a közigazgatás pennáját letéve, kardot fogtak a kezökbe s a harczmezőn tartották meg a hivatalos órákat.

Hirdetmény.

Szabó Kálmán Győr megyének volt első alispánja, azon vétkes pártnak, melly Magyarország kormányát bitorolva, annak lakosait Ő Felsége legkegyelmesebb királyunk elleni hűtlenségre készteté, és az országot a' legnagyobb anarchia örvényébe sülleszté — kitünőleg szerepelve, minden tekintetben segédkezeket nyujtván — általam ezennel tellyes hatalmu királyi biztosi minőségemnél fogva, eddig viselt alispáni hivatalától felfüggesztetik, — és helyébe Győr megye első alispánjának Balogh Cornél ur neveztetvén ki, ezennel ez közhirré tétetik. Többnyire

Miután roszlelkü egyének által a' lakosság elrémitése végett azon álhir terjesztetik, hogy a' császári királyi hadsereg minden 40 évet meg nem haladott fegyverfogható embert, erőszakkal besorozva elhajt, és e'kép ujjonczokat szed; általam ezennel, a' lakosság tellyes megnyugtatására nyilvánittatik, hogy ezen álhir puszta roszlelkü koholmány; mert minden jólelkü és engedelmes egyénnek személye ugy, miut vagyona biztositva lévén, bár ki is, e' részben aggodalmat nem táplálhat.

Költ Győrött 1848-ki December 31-én.

Gróf Zichy Bódog,
királyi biztos.

Hirdetmény.

SZABÓ ZSIGMOND Sokoróallyai járásbeli szolgabiró a megyéből eltávozván, 's eltávozása okát maiglan sem advân, — miután a járás tisztviselő nélkül nem maradhat, őt ezennel hivatalától felmentve, helyébe KOLOSVÁRY KÁLMÁNT szolgabirónak kinevezem. A' járást jövendőre ekép osztván fel: *Purifikálnak.*

MATKOVICS ZSIGMOND főbiró ur járásához fog tartozni : Hali, — Mérges, — Szt.-Mihály, — Kis-Babot, — Szt.-Miklós, — Móriczhida, — Uj- és Ó-Malomsok, — Csikvánd, — Szt.-Kút, — Téth, — Ferenczháza, — Teke, — Ponyvád.

KOLOSVÁRY KÁLMÁN járásához pedig fog tartozni: Felpécz, — Kispécz, — Kajár, — Szerecsen, — Gyarmat, — Gyömöre és Csiki.

Mi is ezennel mindenkinek kellő tudomására és mihez alkalmazására közhirré tétetik.

Győrött, Január 6-án 1849.

Gróf Zichy Bódog,
királyi biztos.

Majd meg azt nyomozták, hogy hol van az a sok gabona, amit Lukács Sándor élelmezési biztos Görgei elvonulásakor itt hagyott. „Bizonyos tudósítások“ — melyek alatt az egyre szaporodó és bátorodó jóérzelmü denunciánsokat kell érteni — azt súgták be, hogy magánházaknál rejtegetik a gabonát. Nosza jött a prokla-máczió:

Az elrejtett gabona.

Bizonyos tudósítások szerint a' megfutott pártoskodók nevezetes mennyiségü gabonát hagytak Győrött, és vidékén, melly több magány házaknal is lerakva tartatik, a' nélkül, hogy az illetők ezt még mindeddig bejelentettek volna!

Miután ezen elhagyott gabona egyenesen az álladalmat illeti, minden illetőháztulajdonosoknak kötelességül tétetik, hogy kétszer 24 óra alatt, a' hazakban lerakott illynemü gabonárul mulhatlanul jelentést tegyenek, magoknak tulajdonitván, ha mulasztás esetében hadi törvény eleibe fognak állittatni.

Győrött, Január hó 5-én 1849.

Gróf Apponyi Károly,
ezeredes és ideiglenes hadiparancsnok.

Egymást követték ezután a következő győri keletű és érvényű hirdetmények a falakon:

A magyar pénzjegyek.

Hirdetmény.

Miután a magyar pénzjegyek érvényessége iránt általjában, de különösen az egyes és kettőssek eránt — a mindennapi forgalomhoz nagyon szükségelt kissebb pénznemüek érezhető hiánya miatt — aggodalom gerjedt: herczeg Windischgrätz Alfred tábornagy urtól legközelebb vett utasítás folytán közhirré tétetik, hogy addig is, mig a nagyobb pénzjegyek eránt felsőbb helyen rendelkezés történhetend az egyes és kettős magyar pénzjegyek tellyes értékükben minden cs. kir. közpénztárakban is elfogadtatnak.

Győrött, Január 8-kán 1849.

Gróf Zichy Bódog,
királyi biztos.

(Windischgrätznek márcz. 12-én megjelent nyilt rendelete értelmében e bankjegyek közvetlen beváltására öt állampénztár, köztük a *győri* 30-ad és sóhivatal nyert meghatalmazást.)

Hirdetmény.

Herczeg Windischgrätz Alfred cs. kir. tábornagy úrtól legujabban vett rendelet szerint, Ő Felsége legkegyelmesebben elhatározni méltóztatott: hogy minden károk, mellyek az átvonuló cs. kir. hadsereg által akár egyesek, akár községek vagyonaiban okoztattak, — úgy mindazon termesztmények és előfogatok, mellyek ennek kiszolgáltattak, kellő hitelességgel felvétetvén, annak idejében leendő felszámitás végett az illető hatóságnál béadva tartassanak. Sőt miután Ő Felsége legmagasabb atyáskodó szándéka az volna, hogy még a felkelő magyar seregek által tett kárositások pótlása is lehetőségig eszközöltessék, ezeknek is külön s' kellő hitelességgel leendő béadására kiki utasittatik, oly formán, hogy a megyei lakosok illető járásbeli szolgabirájukhoz, a városiak pedig a tanácshoz adják be ebbéli kérelmeiket, — kik a bényujtott kérvényekről jelentést tenni tartoznak.

A kártérítésekről.

Győrött, Január 8-kán 1848.

Gróf Zichy Bódog,
királyi biztos.

Hirdetmény.

Értésemre esvén, hogy f. évi Január 3-án kiadott rendöletöm ellenére Győr megye kebeléből a fegyverek mai napig — mint akkoron szabott határidőig — csak csekély mennyiségben, s több vidékekről éppen nem szolgáltattak bé. E' mulasztást nem kivánván engedetlenségnek, vagy éppen dacznak, hanem inkább annak tulajdonittani, hogy fentebb érintett Január 3-iki rendeletem nem mindenhová kellő időben érkezve — nem tudatott: minden nemü, s bár kinél lévő fegyvereknek a megye házához leendő okvetetlen s mulaszthatatlan bészolgáltatására vég időhatárul folyó Január hó 20-dik napját olly világos és határozott kijelentéssel tüzöm ki, hogyha e' vég határidő elmulta után bár kinél (kivévén kik irásbeli engedelemmel birnak) kutatás következtében fegyver találtatik, kérlelhetetlenül a' rögtön itélő eljárás alá esik.

Elszedik a fegyvereket.

Költ **Győrött,** Január 13-án 1849.

Gróf Apponyi Károly
ezredes és ideiglenes hadiparancsnok.

Hirdetmény.

Folyó Január hó 15-én és 16-án e' város kebelében országos vásár tartatván, a' városnak ostromállapotba léte tekintetéből mindenki a legszigorubb rend fentartására intetik, és minden kicsapongások, vagy csoportozásoktól tilalmaztatik; sőt a békes 's jó lelkü polgárok ön javuk tekintetéből, a' kivánt rend fentartás körüli éber figyelemre, s még is netalán történhető zavarok estéjére a' katonaság erélyesen közbenjárandván, azonnali vissza vonulásra figyelmeztetnek.

A vásár.

Továbbá rendelem: hogy az ostrom állapot ideje alatt minden kávéházak és vendéglők a külvárosokban estvéli 9 órakor, a belvárosban pedig estvéli 10 órakor bezárassanak.

Költ **Győrött,** Január 13-án 1849.

Gróf Apponyi Károly
ezredes és ideiglenes hadiparancsnok.

Tilos a hírhordás.

Hirdetmény.

Miután jelenleg is találkoznak még olly egyének, kik különös feladatuknak tüzték ki, naponkint a legalaptalanabb hireket terjesztgetni; és pedig azon rosz lelkü szándékkal hogy a nyugodt lakosság kedélyeit felingereljék, a csendet felháborgassák és a már helyre állott bizodalmat megingassák. Ennélfogva az illy csendzavarók elleni szigoru fellépés kötelességgé válván, — minden jó lelkü lakos ezennel felszóllittatik, hogy az illy hazug hirekre ne hallgasson, és mindenkit, a'ki ezeket terjesztgeti, azonnal jelentse fel, hogy e' szerint az illy alaptalan és hazug hirek koholói, érdemlett büntetésüket elnyerhessék.

Győrött, Január 18-án 1894.

Gróf Apponyi Károly
ezredes és ideiglenes hadiparancsnok.

A vörös sapkák ellen.

Hirdetmény.

Tudomására esett, hogy több helybeli lakosok legutóbbi időben az utczán és egyéb nyilvános helyeken vörös sapkákkal és egyéb nemzetőrségi öltözethez tartozó ruhanemüekkel jelentek meg.

Miután a nemzetőrség ujabbi alakitásáig felfüggesztetett, magától értetődik, hogy annak kitüntető jeleit viselni nem szabad. Ennélfogva minden városi lakosnak tudtul adatik, hogy mindenki, kor különbség nélkül, ki ollynemű ruházatban, kivévén a' köpenyt (melyről azonban a' zsinórok és a' foglalás lefejtendők) nyilvános helyeken megjelenni bátorkodik, elfogatván, a' legelső katonai szállitmánynyal elvitetik és a hadseregbe soroztatik.

Nehogy azonban valaki magát ezen rendelet nem tudásával mentegesse, ezen hirdetmény minden házban ki fog osztatni és az illető háztulajdonosok, vagy azoknak megbizottjai ezen hirdetményt a ház lakosaival közölni kötelesek, valamint ez minden utcza sarkán is az utasok értesitése tekintetéből kifüggesztendő.

Ezen rendelet folyó évi március 3-án, a' midőn már mindenki tudomására juthatott, fog életbe léptetni.

Győr, Február 25-én 1849.

Gróf Apponyi Károly
ezredes és ideiglenes hadiparancsnok.

A polgármesteri állást nem akarta senki elfogadni, végre is Hergeszell Ferencznek tette a kir. biztos „szoros kötelességévé", hogy ez állást elfoglalja.

Hirdetmény.

Herczeg Windischgrätz Alfred tábornagy urnak folyó évi Mártius 12-én budai főhadiszállásán a magyar 1 és 2 forintos bankjegyek beváltása érdemében kibocsájtott rendelete következtében ezennel közhirré tétetik: hogy Győr város és megyére nézve a' beváltás a győri só és harminczadi hivataloknál, folyó hó 26-ától kezdve bezárólag April 1-ső napjáig fog eszközöltetni.

Győr, Martius 18-án 1849.

Gróf Zichy Bódog,
királyi biztos.

Bankók beváltása.

A csendes város.

A négy hónapos osztrák uralom alatt Győr csendes volt, mint a temető. Az ujjászületés tavaszának virágait imakönyvekben rejtegették a feltámadásban bízó hivek. A sasok elrepültek, amerre a sereg vonult, a dalos madarak pedig fészkeik mélyén hallgatagon ültek. Azok a nagy triumfussal kivivott nemzeti szinek sorban átsárgultak és feketültek és sok kelletlen hazafi kárörvendő mosolylyal öltötte fel igazi arczát. A templomokban visszaprédikálták a tavaszi szöveget, a városnál visszahatároztak a tavaszi végzéseket. Windischgrätz igy követelte. De ezalatt az idő alatt egyszersmind kiheverte magát a város, megerősödött.

Itélet.

Nagy Mihály Pinnyédi Győrmegyei születés ellen, 42 éves, r. cath., özvegy, 4 gyermeknek atyja, jelenleg molnársegéd Győr-Szigetbe, felvétetett azon vád, melylyet is a' felesküdött tanuk vallomása törvényesen bebizonyitván, hogy ő e' folyó hó 2-ik és 3-ika közti éjszakán egy nyilvános helyen boros fővel nem csak a' cs. k. katonaságot gyalázván, de egyszersmind ezen néhányszori felkiáltást „Éljen Kossuth" tenni merészelt.

„Éljen Kossuth."

Ennél fogva ő ezen izgató nyilatkozásáért és egyszersmind a' katonaság ocsmálásáért, az October 3-án 1848 kiadott legkegyelmesebb Manifestum, ugy később az ő herczegsége cs. k főtábornok ur által November 13-án 1848 és Januarius 7-én 1849-ben kiadott rendeletek, valamint is a' 39-ik h. cz. folytán az itteni felállitott hadi törvényszék által e' mai napon 3 holnapi börtönre könnyü vasban itéltetett.

Győr, Aprilis 16-án 1849.

A városi hatóság. Ha a gyorsan zajló események közepette visszatekintünk arra a magatartásra, melyet az egymásba fogódzó nemzetőri, honvédelmi és hadi ügyek intézésénél a város hatósága tanúsított, érdekes fejlődési menetet látunk az intézkedések szellemében.

Győr város 1848. és 1849-es jegyzőkönyvkötetei eleinte szórványosan s felületesen, később azonban már majdnem kizárólagosan a haza ügyével foglalkoznak s bámulatos áldozatkészségről regélnek.

Magatartása. Kezdetben a takarékos polgárszellem nem igen nyitotta meg erszényét s mikor a honvédeknek szállást és egyéb szükségeseket kellett adni, elvitatkozott a határozataival afelett, vajjon ő köteles-e adni, vagy a kincstár, utóbb azonban már olvasatlanul adta a haza oltárára javait.

Kezdetben általában igen szűk látkörrel s lelkesedés nélkül itélte meg a kor eseményeit, csak később emelkedett a helyzet magaslatára s a körülmények tudatára.

Kiegészíti e könyv leirását s hű képet nyujt az intézkedő városi hatóság és képviselőtestület felfogásáról, e felfogás fejlődéséről és ideges változásairól néhány visszamenőleg is kiválogatott szemelvény ez öreg jegyzőkönyvekből.

*

Zsidók. Julius havában arról lévén szó, hogy az izraeliták besoroztassanak-e a nemzetőrségbe, így végzett a közgyűlés:

A legujabb törvények senkit, ki ezen törvények értelmében képességgel bir, ezen bár tisztelettel és becsültetéssel, de egyszersmind terheltetéssel is járó kötelesség alul fel nem oldozván, azon elv, hogy az izraeliták is a mennyire képességgel birnának, a nemzetőrségbe beirandók és besorozandók, kimondatván, ennek azonnali foganatositása Tomtsányi Ferencz elnöklete alatt kiküldött nemzetőrségi választmányra az illető nemzetőri kapitányok hozzájárultával bizatott.

Papok. Ugyanazon időben egy kanonok felszólamlást intézvén a közgyüléshez, hogy maga helyett mást állíthasson nemzetőrül, a város végzése ez lőn:

A legujabb törvények senkit és igy valamint a Clerust, ugy bármely más valláson lévő papokat is, ha különben az érintett törvényekben elősorolt képességgel birnak, a nemzetőri szolgálatok terhe alul fel nem oldozván, — fegyvergyakorlatoknál és a szükség esetére a haza védelmezésénél további helyettesitésnek helye nem lehetvén, a folyamodó által ajánlott általános helyettesités el nem fogadtatván, kérelmétől elmozdittatott.

Julius 19-én. Horváth Dánielnek a honvédsereg 5-ik zászlóalja parancsnokának levelére – – melyben a Pestről érkezett ujonczok

alá, kik már 24 órán túl az iskolai épületekbe szállásoltattak, miután az élettárban semmi szalma nincs — vagy elegendő szalmát rendeltetni, vagy pedig őket háztulajdonosokhoz beszállásoltatni kéri, nem valami nagylelküleg ezt határozta: *A megtagadott szalma.*

A honvédsereg magán házakhozi szállásolásának elmellőzése már közgyűlésileg kimondva lévén, de egyéb iránt is a folyamodó őrnagy — a kértére lakásnak eddigi és ez utáni nagy költséggel kiürített academia és elemi tanodák termeivel már a mult alkalommal megelégedettnek szóval nyilatkozván, a butorzat, szalma és más hasonnemü katonai szükségeknek fedezése pedig a kincstári élelemházat illetvén, folyamodó őrnagy kérelme nem teljesíthető.

Ugyanezen parancsnok a közgyűlés előtt személyesen megjelenvén, keserűen panaszolja, hogy századának, a férgek elterjedése által alkalmatlanná vált szalma helyett sem tiszta szalmája, sem pedig a főzésre elkerülhetetlen szükséges bádog bográcsai nincsenek. Mire a városból ily vékony kaliberben tört elő a honfiui nagylelküség: *Vékony nagylelküség.*

E város a honvédseregnek elegendő szállást már adván, ámbár azt sem élelemmel, sem butorzattal, sem főző edényekkel ellátni nem tartozna, miután azonban az előadott körülmény rögtöni intézkedést igényelne — egyedül csak méltányosságból kiindulva az említett parancsnok által kért hét főző edénynek megszerzése s az illetők részére térítvény melletti kiszolgáltatására Klimisch József a g. választmány elnöke és a számtartó kiküldettek.

Azt azonban nem szerette, ha a győri nemzetőrséget bántják. A „Hazánk“ aug. 8-iki számában a Dráva melletti táborból rendkivül erős támadás jelent meg a győri nemzetőrség ellen, mely állítólag „nem akar esküdni arra, hogy őre lesz a szabadságnak“. „Fegyverkezzétek le e gyáva népet“, tör ki a czikk. Emiatt a város közgyülést tartott. *Támadják a nemzetőrséget.*

Korbonits István p.-mester előterjeszté, hogy „az érintett hirlap czikkében ezen város nemzetőrsége ellen aljas kifejezésekkel történt sértésnek orvoslása következtében — a helybeli nemzetőrség részéről — közgyülés tartására felhivattatván, ámbár az előadott ténynek megtorlását törvényes szempontból az esküdtszékre tartozónak lenni nyiltan kimondta volna, mégis az ingerült kedélyek csillapodására, s ebből eredhető szomorú következményeket maga után vonzó zavarok elkerülésére — a rendkivüli közgyülést mai napra elrendelvén, mely alkalommal a fent körülirt czikknek felolvasása után végeztetett:

Az ingerült kedélyek legyőzésével jelen ülés czélja elérve lévén, a kivánt vád pedig az egész közönség nevében — miután az említett „Hazánk“ czimü czikkben csak a helybeli nemzetőrségre vonatkozó kifejezések foglaltatnak — meg nem indittathatván, a sajtó törvények 19. és 20. §-ai értelmében, továbbá a sértések, vagy testületek által hozott határozat, vagy pedig az illetők panaszára boszultathatván ; ennélfogva a helybeli nemzetőrségi testületnek az emlitett törvényczikk értelmében kereseti joga fenhagyatik.

A nemzetőrség kiindítása.

Szeptember 21-én a közgyűlés a felett tanácskozik, hogy Batthyány Lajos ministerelnök, gróf Zichy Ottó azon jelentésére, hogy e város kebeléből a nemzetőrség ministeri rendelet nélkül kiindíttatni nem fog, parancsot adott a fegyverrel jól ellátott győri nemzetőrségnek azonnal Fehérvárra indítására, hol a Nádor további parancsait veendik. A közgyűlés kivételeket, szelídítéseket kérelmezett ennek ellenében s erősen megokolta határozatát. Mert, ugymond:

E város azon hely, hol nagyobb kincsek, pénztárak, kincstári épületek, gazdag templomok, kincstári, ugy magán lerakó helyek, vármegye- és városházak, melyben az alapítványok, árva értékek kezeltetnek, takarékpénztár, levéltárak, hiteles helyek levéltárai, sóház és Harminczad, de egyszersmind az úgynevezett proletáriusok is nagy számban léteznek és igy különösen azért, mert a városban rendes katonaság nem létez, az egész nemzetőrségnek kiindítása által könyen veszélyeztethető, személy és vagyon bátorságnak fentartása s a szükséges őrállási és egyéb szolgálatok megtétele, leginkább csak a helybeli és ezekért felelős nemzetőrség által biztosíttatnék mit a törvényhatóságnak szem elől téveszteni nemcsak a hon maradó lakosság, de a kiinduló nemzetőrség hátra hagyandó családjainak s vagyonainak biztosítása tekintetéből sem szabad.

Kormánybiztos.

Épen, minthogy minden intézkedésben túlságosan is körültekintőnek és az időkhöz viszonyítva kelleténél is óvatosabbnak mutatkozott a város, nevezte ki a kormány ide teljes hatalmu biztosává az erélyes Lukácsot, aki ellensége volt minden teketóriának.

A szept. 22-én tartott városi közgyűlésen, amikor Batthyány ministerelnök a honvédujonczozás ügyében küldött sürgős rendeleteket, személyesen megjelent Lukács s a jegyzőkönyv így örökíti meg fellépését:

Lukács a közgyűlésen.

Ezen rendeletnek folytán, Lukáts Sándor kormánybiztos ur a közgyülésben megjelenvén előadá, hogy miután ő a kormány által a népfelkelés és ujoncz állítás körül teendő intézkedésekre teljes hatalommal felruházva van, ezen hatalmánál fogva hazája javára mindent elkövetend s valamint egy részről e város boldogságát, a közbátorságot és a lakosság közötti egyetértést minden módon fentartani törekszik, úgy ellenben minden reactionális nyilatkozatok és tények ellenében a legszigoruabb módokhoz nyulni el nem mulasztja. Kijelenté egyuttal, hogy ő azon 258 ujonczra nézve, melyet Győr városa kiállítani tar-

tozik, a toborzást azonnal megkezdeti s 3 napokon által folytattatja s ha ezen 3 nap alatt a kivánt szám tobozás utján kiállíttatni nem fog, mátul számítandó 5 napok alatt az öszveirva lévő 19., 20., 21. és 22. évesek között a sorshuzást azonnal eszközölteti, sőt ha ezekből sem kerülne ki, a további kellő intézkedéseket is megteendi, kinyilatkoztatván egyuttal, hogy mind azon öszveirt egyének, kik távol lévén, felhivására 4 napok alatt a huzásra megjelenni nem fognak, ha a sors őket érendi, büntetésül az ujonczokra kiszabott 4 évi szolgálati idő helyett 8 évet szolgálni köteleztetnek, kijelenté továbbá, hogy ő a megyei kormánybiztossal úgy intézkedék, miszerint a kivánt ujonczok legfeljebb 8 napok alatt kiállítva, felruházva és besorozva legyenek, felszólítván egyszersmind e város közönségét, hogy minden ebbéli a haza és e város boldogságára czélzó rendeleteinek engedelmeskedni és néki segéd kezeket nyujtani el ne mulassza. Kijelenté végre, hogy ő által látván mindazon nehézségeket és akadályokat, melyek a helybeli nemzetőrség kiindításával öszvekötve vannak, biztosítja e város közönségét, hogy azon esetben, ha a város a fent irt 258 ujonczon felül még egy bizonyos számu ujonczokat p. u. 100-at 120-at fenirt idő alatt kiállítand, ki fogja a ministeriumnál a helybéli nemzetőrségnek honmaradását eszközleni.

„Ezen kormánybiztosi erélyes nyilatkozatokat a közgyülés — így irja legalább a határozat — lelkesedve s örömmel fogadván s a 258 ujonczon kivül az említett feltétel megtartása mellett még 102 egyént közköltségen kiállítani ajánlván, a toborzás azonnal megkezdetni, s a kormánybiztos urnak minden a népfelkelés és ujonczállítás körül teendő intézkedéseire nézve segédkezek nyujtása adatni határoztattak". *Lelkes határozat.*

Szept. 24-én. A veszprémmegyei nemzetőrség főparancsnoka sürgősen elrendelte, hogy a győri nemzetőrség rögtön Czell felé induljon ki. A közgyülés e rendeletre elhatározá, hogy *Indul a nemzetőrség.*

jelen felhivás következtében Lukács Sándor kormánybiztosnak is előterjesztése szerint a mostani körülmények tekintetbe vétele mellett a helybeli nemzetőrség 4 részre osztatván, annak első negyed része sorshuzás utján azonnal kiindíttassék.

Szept. 27-én a kormánybiztos előterjesztést tett a közgyülésnek a következőkről: *Méltányos végzések.*

1-ör. Hogy ő a kiindított nemzetőrök közül több szegény sorsban levő s a legszükségesebb ruházatot is megszerezni nem képes egyének számára csizmát és szürt, melyet azonban visszatértük alkalmával e városnak visszaadni kötelesek, vásároltatott, s hogy

2-or a kiindított nemzetőrséget Komáromba hajókon szállította le, s ezen két pont alatti költségek e város pénztárából megfizetendők, s hogy

3-or a szegényebb sorsu nemzetőrök hátrahagyott családjainak, azoknak t. i. kik a családfőnek a nemzetőrséggel lett kiindulása miatt magukat eltartani

nem képesek, naponkint a család fejét tevő nőknek 6 krajczárokat s minden gyermek után 2 krjrokat ezüst pénzben e város pénztárából segedelmezésül nyujtatni vél, s végre

4-én. Miután több olyan családok vannak, kik a családfőnek mint nemzetőrnek kiindulása miatt a házbért jelenleg megfizetni nem képesek, — ezen oknál fogva ezeknek háztulajdonosai értesitendők, hogy az ilyes családokat a házbérekért jelenleg ne zaklassák, hanem a kiindult nemzetőrnek hazajötte után még egy hónapig azzal elvárni köteleztessenek;

A közgyülés ezeket most már szó nélkül fogadta el.

Gyenge ujonczozás Ugyanezen a közgyűlésen a kormánybiztos előadá, hogy miután e városra eső ujonczok toborzás utján elegendő számmal nem lettek kiállítva, sőt azok még az összeirva levő 19, 20, 21 és 22 évesek közül sem kerülnek ki, ezeket minél előbb besorozni rendeli s a mennyire elegendők nem volnának a 23 és 24 éveseket is összeiratja. Egyébiránt a közgyülés szine előtt történt felhivás nyomán kijelenté, hogy ha e város részéről a reá kivetett 250 egyén ujonczul még 102 egyén ujonczul kiállíttatni fog, biztosítja e város közönségét, hogy nemcsak a honlevő nemzetőrség a haza védelmére e városból kiindíttatni nem fog, hanem a már kiindítottaknak visszabocsátását is azonnal elrendeli.

Ezen kormánybiztosi előadás tudomásul, illetőleg zsinór-mértékül szolgálván, miután a kivánt 102 ujoncznak magán aláirási uton leendő kiállítása könnyebben eszközölhetőnek látszanék, ennek bár ki által magányos uton leendő eszközölhetése is megengedtetett.

Harczi tüz Október 2-án, Jellasich közeledésének hírére megint összeült a közgyülés. Ez alkalommal előterjesztetett, „hogy miután a nép közül sokan zúgolódnak amiatt, hogy a helybeli nemzetőrség nem szállíttatik ki e város felé nyomuló ellenség elé, s a lelkesedést nem lehangolni, hanem inkább éleszteni kellenék, ezen oknál fogva e részben valami intézkedést tenni szükséges volna, ezen előterjesztés nyomán indítványozá gróf Zichy Ottó nemzetőrségi őrnagy azt, hogy ha már a nemzetőrséget azon oknál fogva, mert a roppant nagy számmal közelgő ellenségnek ellentállani úgyis lehetetlen volna, ez ellenséggel szembe szállítani tanácsos nem volna, szükséges mégis, hogy azok, kik lelkesedve érzik magukat táborba szállani, ne akadályoztassanak, hanem mindazok közt a még meglévő fegyverek kiosztatván, Téth felé, hol a megyei nemzetőrséggel csatlakozandanak, visszavonulva kiindíttassanak“, mely indítványra a határozat ez lett:

E város közönsége mindenki lelkesedését biztos számitás mellett éleszteni kivánván, a holnapi napon reggeli 8 órakor a város nagy piaczán egy nemzeti lobogó kitüzetni s az az alá önként gyülemlő nemzetőrség és nép, amennyire a még meglevő fegyverek száma engedi, felvegyvereztetni határoztatott, szabadságára hagyván mindenkinek az elvonuló gróf Zichy Ottó őrnagy parancsára s rendeletei szerint oda, a hova kivántatni fog, kiindíthassa.

Teljhatalmú választmány.

Ugyanezen a gyűlésen elhatározta a város, hogy a jelen zavaros időkben közgyűléseket nem tart, hanem néhány tagból álló választmányt nevez ki, mely választmány „minden a haza védelmére vonatkozó tárgyakat, mint különben is titokban tartani kelletőket tárgyalhassa s minden szükséges teendőket teljes hatalommal elintézhessen."

A horvátok elé.

Másnap, okt. 3-án „kérdés tétetett, hogy miután a roppant nagy számmal közelgő horvát tábornak e város lakossága ellenszegülni nem képes, segítséget pedig semmi oldalról reményleni nem lehet; nehogy e város lakói több eddigi példák szerint feldulassék és kiraboltassék, nem volna-e tanácsosabb néhány tagokból álló választmányt a város szélére a horvát tábor elé kiküldeni, csupán csak azért, hogy a várost és lakosait minden dulásoktól, rablásoktól s egyéb csapásoktól megkimélje?" Határoztatott ez alkalommal, amint következik:

Lázong a nép.

A helybeli nemzetőrség egy nagy részének a komáromi várba léte miatt, úgy a hon levők nagy részének fegyvertelen volta tekintetéből is sem az ellentállhatáshoz, sem a más honnét érkezhető segedelemhez semmi reménység nem mutatkozván, nehogy némely a nép között mutatkozó, az ellenség erejétől értesülve nem lévő s felingerelt egyéneknek az ellenség előcsapatjait megtámadható tetteikbül a közelgő ellenség az egész lakosság szándokolt ellenszegülését következtetve, e város feldulásához, összelövöldözéséhez, gyilkolásokhoz és rablásokhoz már a város szélén, mielőtt a körülményekről értesittetnék, hozzá fogjon s ekkép e város és lakosai minden siker nélkül, a legnagyobb veszedelemnek kitétessenek, Korbonits István polgármester elnöklete alatt néhány maga mellé veendő tagokból álló választmány a végett kiküldetett, hogy az érkező ellenséget arról értesítse, hogy e várost és lakosit minden dulástól és rablásoktól megkimélje, egyuttal pedig polgármester felkéretett, hogy a városi ház állványáról a nép felingereltjeit a körülmények előterjesztése mellett rögtön lecsillapítsa.

Kaszárnya mindenütt.

Okt. 30-án Lukáts Sándor kormánybiztos a kármelita zárda nagyrészét, az evangelikus iskolákat és transport-házat, hogy Rákóczy ezredbeli ujonczokat beszállásolni lehessen, kiüríttetni rendelvén; végeztetett:

Polgármester jelentése szerint e tárgyban már intézkedés történvén, s a

kérdéses helyekre, mint az illetők által azonnal oda ajánlottakra, ujonczok is szállásoltatván, tudomásul szolgál.

Okt. 31-én a kormánybiztos a közkórházat, hol a Harminczadó hivatal is székelt, katonai kórháznak foglalja le.

A horvát foglyok. A horvátok átvonulásának eleven emlékeiként egy csomó horvát foglyot tartott itt a város, kiket a vidéken való csatangolásaik s rablásaik között fogott el. Hogy ezek a kenyeret ingyen ne egyék, a sétatéren foglalkoztatta őket különféle földmunkával, majd meg a czigány-lapostól a téglakemencze felé egy csatornát kezdetett velök ásatni, továbbá hosszúhidtól a posztógyárig a Rába mellékéből oda hordott föld elegyengetésére használta őket.

A tanács sánczol. A szigorú Lukács november 13-án arra kérte fel a polgármestert, „hogy a tanácsbelieket és többi hivatalnokokat oda utasítsa, miszerint a rendeletében kijelölt sánczolási helyeken *példaadás végett* megjelenni sziveskedjenek, mire nézve végeztetett“ :

Polgármester a tisztviselőket felszólítván, hogy ezen megkeresés értelmében járjanak el, jelen felszólítás sinor mértékül szolgál.

Kényszer-kölcsönök. Decz. 7-én a közgyűlés fontos ügyet tárgyalt. A kormánybiztos elrendelte, hogy neki az alapítványi hivatalból 1300 p frt, az árvapénztárból pedig 3700 p. frt kölcsön adassék. A közgyűlés pedig — miután a kölcsönzött összegek olyanok, — melyek már árva örökségek letisztázására utalványozva vannak, részint pedig kamatok letisztázására fordítandók, kitérő választ adott.

A háború szele. Decz. 19. a háború közel szállingó szele alatt a polgármester előterjesztette, hogy Lukács Sándor kormánybiztos elrendelte, miszerint „minden a város felügyelete alá tartozó pénztárakat összeszedvén, azokat minden pillanatban tova szállítás végett készen tartsa, ő azon rendeletnek teljesítésére egy kiküldöttséget nevezett, mely kiküldöttség munkálatában eljárván, az ahoz kinevezett képviselők az eszközlöttekről szóló jelentésüket a közgyűlés hire és tudta nélkül aláirni vonakodnak.“ Az összehivott közgyűlés határozatképtelen, uj közgyűlést hiv tehát össze még az napra a polgármester.

A pénztárak veszedelme. E közgyűlésen jelenti a polgármester, hogy a pénztárakban talált pénzeket a küldöttség kézhez vett „s mindegyik pénztárban talált summát külön az illető számadó pecsétjével bepecsételt s felirással, t. i. mely pénztárból való legyen, ellátott boritékba takarva a földbirtoki hivatalba létező üres vasládába betették, a ládát be-

zárták, a kulcsokat kezeikhez vették s így az érintett láda minden pillanatban tova szállítás végett készen van." Jelenti továbbá a kormánybiztosnak azon további rendeletét, „hogy minden fennebbi pénztárak, kivévén a napi költségek fedezésére szolgáló és általa a hadi pénztárba tett összeget, egybeszedetvén, a Győrött állomásozó kis gőzösre vitessenek, azok biztosítására őrizetül egy egyén rendeltessék." Erre nézve így határozott a közgyűlés:

A közgyülésnek, mint az egész városi lakosság képviselőtestületének saját árváiról és szegényeiről úgy hitre bizott letéteményeiről is gondoskodni nem csak kötelessége lévén, hanem tőle ezt a mindennapi kényszerítő szükség is követelvén, miután ezen törvényes kötelességével elválhatatlanul együtt járó jogánál fogva a pénztárba található összegeket annyival is inkább, mert azokra nézve az egész közönség őrködő felügyelése és intézkedése alatt, hon nagyobb biztosítást lát, mint vidéken egyes magános egyénnek őrködése alatt, hon tartatni kivánná: Lukáts Sándor korm. biztos ur egy Zánthó Mihály, Karasy Sándor és Tomcsányi Ferencz tanácsnokokból, Horváth Dániel, Perlaky Dániel képviselőkből és Lefeber Lajos tiszti jzőből álló küldöttség által a végett, hogy a közgyülést jelen a közszükség igényelte intézkedési jogától és kötelességétől meg ne fossza, megkéretni rendeltett. Miután azonban a most kiküldött választmánynak nyomban tett jelentése szerint a megkeresett kormánybiztos ur úgy nyilatkozott, hogy ő a kérdéses pénztárnoknak itt tartását ha a közgyülés több biztositást talál magában mint az ő a magyar felelős kormány nevében és megbizásából a pénztárokra nézve tett fentebbi rendeleteiben nem ellenzi ugyan oly feltétel alatt, ha a kiküldöttek által néki tudtul adott fennebbi közgyülési határozatot minden közgyülési tag aláirandja; ezen nyilatkozat következtében kötelességének érzi a közgyülés kinyilatkoztatni, hogy a magyar kormány iránt már több izben kijelentett bizodalmát s hódolatát most is mélyen érzi s tetteiben is tanusítja, minthogy azonban a mindennapi szükség t. i. az árváknak és szegényeknek elkerülhetetlenül mindennapi megkivántató tartása és élelmezése úgy mindennapi magánfizetések a pénztároknak hontartását követelné, mint s kormány iránti tántoríthatatlan hűségnek és bizalomnak csonkítatlan, mint Lukács Sándor kormánybiztos rendeleteinek tiszteletben tartása mellett azon egyéb iránt az állomány irányában nem nyilvánosabb, hanem szoros értelemben magános pénztároknak hontartása elrendeltetik.

A pénztárakat nem adja át.

Az átvonuló hadak elől a magánosok, valamint az intézetek is sietve dugták el pénzeiket és értékeiket. A győri első takarékpénztár 50 éves történetében olvassuk, hogy október 2-án Jellasits hadainak közeledése hirére, az intézet az összes pénzkészletet és értékeket a Schäffer-féle ház pincze-kazamatáiban ásta el, a készpénztőkéket pedig egyesek között, magánőrizet végett, felosztotta.

Jön az ellenség.

Ugyanezt tette Windischgrätz közeledésének hirére is.

Ezután jött Windischgrätz s a mi történt, elmondja könyvünk az előző lapokon.

E kitérés után kövessük ismét az eseményeket.

*

Országos események. Mig a mi városunkban fegyelmezett csend nyujtott kényszerpihenést, addig az ország keleti, északi és déli részében dörögtek az ágyúk s az ország szivében, Pesten, majd Debreczenben folytak az előkészületek az eseményekkel rohanó napok alatt.

Január 3. Windischgrätz válasza az országgyűlés béketküldöttségéhez: „Unbedingte Unterwerfung".

Jan. 9. A debreczeni országgyűlés megkezdi üléseit.

Jan. 14. Klapka a felső tiszai hadsereg fővezérévé neveztetik. Ezidőben rendezteti be Nagyváradon a nagy tábori szertárt Kossuth. Ugyanide központosítja a ruházati, hadfelszerelési és élelmezési intézményt, annak élére Lukács Sándort az erélyességéről és buzgóságáról országosan tisztelt nevű győri kormánybiztost állítja.

Lukács Sándorról. Lukács rendkivüli fáradságot, körültekintést igénylő hivatáskörét páratlan odaadással és ahhoz járuló sikerrel töltötte be. Azonnal Nagyváradra szállíttatta a hadsereg szertárainak összes készleteit, hivatalt szervezett maga körül, egy-egy fiókot állítván Debreczenben és Pozsonyban. Az ellenségtől szabad országrészek lakosságát lángoló felhivásokkal árasztotta el, az összes mesterembereket, czéheket törvényes parancscsal kényszerítette, hogy más munkákat félretéve, a kormány rendeléseire dolgozzanak, szabott árakon s megszabott mennyiségben. Csempész-szolgálatot szervezett az ország északi vidékein fegyver, posztó és egyéb czikkekkel, élelmezési raktárokat, sütőműhelyeket állított fel, szóval megbizható lelke volt ennek a legfontosabb szolgálati ágnak.

Lukács Sándor tevékenységéről és élettörténetéről Gelich Richárd tábornok könyvében, mely a szabadságharcz történetének — különösen hadtörténelmi tekintetben — egyik kiválóan becses leirása, a következő sorokat olvashatjuk:

Lukács Sándor 1822-ben született, 1848-ban Zichy Ottó gróf titkára volt. Mint nagy eszü és képzettségü fiatal ember, kitünő szónoki tehetséggel birván, Győr városa által országgyülési képviselővé választatott. Lukács a legelőbbre haladott ember volt a korszellemhez képest, egészen forradalmár, határozott jellemű és fáradhatlan tevékenységű férfiu, de e tevékenységét mint képviselő

a parlament kebelében nem érvényesíthette, hanem azon kivül és igy azon hét első képviselő egyike volt, kiket a nemzeti kormány kormánybiztosokul nevezett ki. E minőségben Győrött igen kitünően hatott. Két önkényes zászlóaljat állitott Győrmegyében, melyek utóbb honvédzászlóaljakká alakittattak át, laktanyákat és kórházakat alapitott számukra és a csapatokról nagy élelmiszerek és gabnakészletek által gondoskodott. Csapataink Pozsonyból történt kivonulása után e készleteket a polgárok közt osztotta szét. Heves kiáltványai következtében, melyeket a cs. kir. csapatok bevonulása alkalmával a néphez intézett, az ellenség azt hitte, hogy az élelmiszer készleteket megmérgeztette, mit azonban nem tett. Ismert erélyessége és azon bizalma következtében, melylyel Kossuth iránt viseltetett, a főváros kiürítése után Lukács Nagyváradra a fölszerelési ügy élére állíttatott. Nagy kiterjedésű tevékenysége Nagyváradon a főruházati bizottság akkori állásából látható. Még csak azt lehet hozzá tenni, hogy Lukács éjjel-nappal fáradhatlanul dolgozott és noha e szakmában avatatlan volt, a különféle anyagok és eszközök ismeretében és megitélésében, mégis oly gyakorlottá lőn, hogy a szakavatottakat is csodálkozásra ragadta. E mellett a megtestesült becsületesség volt és tevékenysége által nagy becsülésben részesült a forradalom alatt. A világosi katasztrófa után előbb Hamburgba menekült, hol a menekültek főnökévé választatott, onnan Francziaországba ment, hol Pauban 1855-ben tüdősorvadásban meghalt.

*

Harczok krónikája.

Jan. 20. Dembinszkyt Kossuth fővezérré nevezi ki.

Jan. 22. Az országgyűlés proklamácziója a nemzethez Az erdélyi harcztéren Bem serege oroszlánvitézséggel harczol, véres csatákban nagy diadalokat arat Puchner felett.

Mészáros csatákat veszt északon Schlick ellen. Mészárostól az északi seregek felett a parancsnokságot Klapka veszi át.

Simunich osztrák tábornok a Vág völgyében Lipótvárt, Czecz vezérőrnagy a bányavárosokat ostromolja, *Komárom* körülzárolva, Nugent Dunántúl déli részén operal, Ottinger Szolnoknál Perczellel küzd, ki előrenyomul Pest felé.

A Bakony vidékein Mednyánszky Sándor népfölkelést szervez, ellene Győrön keresztül egy mozgó hadoszlopot indíttat Windischgrätz.

Kiss Ernő a bánságban, Damjanits a bácskában harczol, Aradot Máriássy, majd Gál ezredes ostromolja.

Febr. 4. Szerencsétlen csata Vizaknánál.

Febr. 5. Branyiszkói győzelem.

Febr. 9. A piskii diadal.

Febr. 26—27. A kápolnai csata.

Márcz. 2. A medgyesi ütközet.
Márcz. 7. „Szolnok mellett a Tiszánál Damjanits vitéz vezér áll".
Márcz. 11. Bem nagy-szebeni győzelme.
Márcz. 21. Az oroszok a tömösi szorosnál.
Márcz. 27. Bem a Vöröstorony-szorosnál visszaűzi az oroszokat.
Apr. 2. Győzelem Hatvannál.
Az osztrák hátrál. *Apr. 3.* Perczel beveszi Szent-Tamást.
Apr. 6. Isaszeghi győzelem.
Apr. 11. Windischgrätzet visszahivják. Utóda Welden. A minden oldalon megvert osztrákok hátrálnak a bécsi uton.
Ápril 14. *Apr. 14.* A függetlenségi nyilatkozat.
Apr. 19. A nagy-sarlói diadal.
Apr. 22. Komárom felszabadul az ostromzár alól.

Ezzel a háború súlypontja ismét a mi vidékünkre esik át s Győr látja falai közt zavartan visszavonulni a seregeket, melyeket az ország meghóditásának vakmerő szándékával vezetett be Windischgrätz.

Welden Győrben. *Ápril 25-én* a hátráló osztrák seregek fővezére, Welden báró, megszállotta Győrt és itt ütötte fel főhadi szállását.

Az ácsi csata. *Ápril 26-án.* Az *ácsi* csata. Hogy Komárom várát a Duna jobbpartjáról, Győr felől is felszabadítsák Klapka, (balszárny), Damjanits (derék) és Görgey (jobb-szárny) vezényelték a harczot, Görgey küzdött Ácsnál a Lederer osztrák dandára ellen. Hajnaltól déli 1 óráig tartott a véres harcz. Az osztrákok folytatták visszavonulásukat, Ácson hagyva élelmi- és harczkészletöket, melyet zsákmányul ejtett seregünk. Nyolczszáz magyar fiu vitézi vére öntözte a csatateret, az osztrákok 1200 embert vesztettek, azonkivül 1000 fogoly és 7 ágyú jutott a birtokunkba.

Az ácsi csatáról a következő tudósítás jelent meg a kormány „Közlöny"-ében:

Komáromi főhadiszállás ápr. 29 849.

A hiv. tudósítás. F. hó 27-én a sereg egy része Ács felé ment előre, részint az ellenség állásáról tudomást szerzendő, részint hogy az ott s az erdőben gyanított hadikészletet elfoglalja.

Ezen előmenet eredménye az lett, hogy az ellenségtől tiszta helységben 300 mérő árpa, 8 mérő zab, 170 mérő bab és 200 zsák, — az erdőben pedig, hol az ellenség ágyútelepe állott, nagy mennyiségü lőszer, szerszámok, mozdonyok, egész rétegezett golyóhalmazok, töltött és töltetlen bombák, lőporhordók és sánczszerek, egy szóval akkora készlet találtatott, hogy annak beszállitására nehány száz kocsi kivántatik.

Az ellenség sebes marsokban vonul vissza, egy része Győr felé, nagyobbrészt Sz.-Fehérvár felé, ott jobb szárnyával egyesülendő, harmadik része a Duna balpartján, Csallóközben, Pozsonyban, és Leopoldvárán van és Sellyén hidat épitett.

Tegnap az Ács melletti mocsárban egy 60 fontos taraczk találtatott, mi által azon gyanításunk, miszerint az ellenség ostromeszközeinek nagy részét elásta volna, nagyobb valószinűséget nyer.

Végezetül kell kormányzó elnök urat egy egész hazánkat ért balesetről értesítenem, Damjanits tábornok ur tegnap kocsijával felborult és lábszárát épen a bokánál eltörte.

Görgei.

A diadalmas magyar seregeknek nyitva állt az út a védetlen Bécs felé. *Bécs felé.*

Apr. 26-án. A bécsi udvar sürgetve kérelmez Miklós czár előtt, hogy „oly gyorsan, amint csak lehetséges“ küldjön segélyére hadakat. „Bécs a legnagyobb veszélyben van!“

A magyar hadak azonban megfordulnak s Budát ostromolják.

Magyar napok következtek ismét városunkra. Az osztrák-uralom bevonta sasszárnyait s azok, akik eddig e szárnyak alatt hatalmaskodtak, most meglapultak. *Magyar világ.*

Az országgyűlés 50,000 ujonczot szavazván meg, a toborzás és ujonczozás kezdetét vette ismét, Győr ekkor a 98-ik zászlóaljba adta fiait.

Párhuzamosan ezzel, a hadsereg felszereléseinek kiegészítése is lelkesült erélylyel folyt tovább.

Május 6-án már ujra megjelent LUKÁCS SÁNDOR s átvette az uralmat Győr felett. *Lukács visszatér.*

Az ujra beköszöntött magyar világban május 12-én tartotta Győr képviselete ismét az első alkotmányos közgyűlését gróf ZICHY OTTÓ alezredes elnöklete alatt. A gyűlés legfontosabb tárgya HERGESZELL FERENCZ képviselőnek önigazoló felszólalása volt, melyet a jegyzőkönyv a következőkben örökít meg:

Az ujonczozás kérdésének elintézése után nyomban Hergeszell Ferencz képviselő előterjesztette, hogy valamint ő a polgármesteri hivatalt, mellynek elvállalása hosszas ellenmondásai után is akarata ellenére szoros kötelességévé tétetvén, arra kényszerítetett, ugy a királyi biztosilag kinevezett képviselők is, előbbi állásaikat a cs. kir. hadseregnek e városbul történt kivonulásakor azonnal az öszvehivott közgyülés szine előtt letenni akarták; de az egész közgyülés által akkor annak addig, mig e részben felsőbb intézkedés tétetni nem fog, megtartására az említett képviselőkkel együtt felkéretett; most azonban, miután *Hergeszell igazolása.*

a felsőbbi intézkedés megtörtént, ezen olly számtalan kellemetlenségekkel öszvekötve volt hivatalrul, — mellyben, ha véle együtt az alakitott közigazgatási testület nem egészen alkotmányunk szellemében működhetett; az nem jóakarat hiányának, hanem az akkor fenforgott körülményeknek tulajdonitandó; — egyéberánt pedig, valamint a közjónak előmozdítását, úgy polgártársai érdekét soha szem elől nem tévesztette, — a fent hivatkozott képviselők nevében is leköszön, s e város pecsétjének Korbonits István törvényesen választott polgármester kezeihez lett általadása mellett, magát e város közönségének további szivességébe ajánlá. — Ennek nyomán Korbonits István pmester előadta: hogy a körülményeknek változtával s a cs kir. hadseregnek e városba lett bevonulásával — azon hivataláról mellyre a törvények értelmében a választók bizodalmának többsége által helyeztetett — lemondani kényszeríttetvén, örült annak, hogy tisztviselő társai közül csak ő egy maga esett áldozatul; egyéberánt miután nemcsak a Rendelet, de polgártársainak bizodalma által is előbbeni hivatalának elválolására magát felhiva látja; azt olly öntudat mellett: hogy jövőre is, habár törvényes eljárásaiért áldozatul kelletik is esnie, hazájáért és polgártársaiért türni, tenni és szenvedni kész, elfogadja; s magát e város közönségének további barátságába ajánlá, felhiván egyuttal tisztviselő társait: hogy vele kezet fogván a közjóra vállat vetve munkálkodni sziveskedjenek.

Május 9. közgyűlés. *Május 9-én* ismét közgyűlést tart a város, ez alkalommal „polgármester előterjesztette, hogy isten kegyelméből és a magyar hadsereg vitézsége által e város is az ellenségtől visszafoglalva s alkotmányos állásába visszahelyeztetve lévén, Lukács Sándor teljes hatalmu kormánybiztos ur megérkezett, kinél midőn tisztelkedett volna, kijelenté a tanács nevében, hogy ez is tiszteletét tenni kivánná; kormánybiztos urtól azonban azon választ nyerte: hogy ilyennemü tisztelkedések a jelen korban nem kivántatván, sőt feleslegesek lévén, elmaradhatnak.“

Május 10-ikére a kormánybiztos Győr városa közgyűlését egybehivta. Május 12-ére a megyéét. Ez volt a 49-es kormánybiztosság 1-ső nyilt rendelete. Igen érdekes:

$\frac{1}{1849}$ szám.

A függetlenségi nyilatkozat és Győr

Rendelet.

Győr megyéhez és városhoz!

1-ör Az ország kormányzó elnökének rendeletéből mint t. h. Győr megye és városi kormánybiztos, hivatalomat ezennel elfoglalom, — és a' zsarnok ellenség által megsértett alkotmányos jogok helyreallitására

2-szor. Folyó hó 10-én reggeli 10 órára Győr városa részere, folyó hó 12-ken délelötti 9 órára pedig Győr megye részére, ezennel közgyülést hirdetek.

3-szor. Mindkét közgyülés teljes nyilvánossággal fog tartatni, tanácskozási és határozási joguk lesz mindazoknak, kiket az 1848. évi torvények e' jogokkal felruháztak.

4-szer. E' közgyülésekben mindazok is meg fognak jelenni, kik a' zsarnok ellenségnek akár a' megyénél, akár a' városnál tisztviselői valának, — mert szinről szinre akarom ismerni, 's akarom, hogy ismerje a' nép azokat, kik vérrel szerzett és szentesitett alkotmányos jogainkkal olly hütlenül sáfárkodni nem irtóztak, — 's végre

5-ször. A' népnek ezennel tudtul adom, hogy „a' m a g y a r n e m z e t f ü g g e t l e n s é g i n y i l a t k o z a t a" a' fentebbi napokban tartandó közgyülésekben ünnepélyesen ki fog hirdettetni.

Győrött, Május hó 9-én 1849.

Lukács Sándor s. k.
Győr megyei és városi teljes hatalmu kormánybiztos.

Május 10-én „Lukács Sándor teljes hatalmú győrmegyei és városi kormánybiztos elnöklete alatt a tanács, képviselőtestület, valamint számos helybeli közönség jelenlétében tartott nyilvános közgyülésen" a következőket iktatta jegyzőkönyvébe a város: *Május 10. közgyűlés.*

„Kossuth Lajos az ország kormányzó elnökének f. é. Ápril 28-ról 6291. sz. alatt kelt azon nyilt rendelete, mellynek ereje mellett Győr megyében és városban t. Lukács Sándor ur teljes hatalmú kormánybiztosnak kineveztetvén, oda utasíttatik, hogy Győr megyében és városban az alkotmányos szerkezetet

visszaállítva, ideiglenesen tisztviselőket nevezzen, a hazaárulókat elfogassa, javaikat lezárassa, összeirattassa, ideiglenes zárgondnokot nevezzen, s kezelési rendelkezés végett a pénzügyi ministeriumhoz jelentést tegyen, szóval mindent a haza függetlensége és szabadságára intézkedjék — felolvastatott, mellyek után Elnök ur lelkes szavakban önté ki örömét az iránt, hogy a keblet nyomasztó lenyügözés lánczainak megtörését s ez által a nép szabadságának ujólagi visszahelyeztetését e város kebelében először is ő hirdetheti — élénken ábrázolván a magyar hadseregnek visszavonulása okait, melly alkalommal Pestbül lett kivonuláskor jóllehet némellyek az országgyüléstől elmaradtak, de annak egy része az ország megmentését szivén hordozván, küzdött a viharokkal, s mind az, mi a népjogon felül uralkodott, megtörött, s ez által a függetlenség és szabadság ujjólag biztosittatott. — Pestbül lett kivonulás előtt mégis a nemzetnek uralkodójához mindenkor tanusitott tántorithatlan hűségét az ország gyülése ismét bégyőzendő: követség által a Császárt az eránt felkéreté, hogy adná okát, mért jött be serege, miért öli halomra elhagyatott népét, gyújtással és pusztítással miért sanyargatja e nemzetet akkor, midőn Ferdinánd királya által szentesített törvények nyomán működik; azomban e követség a Császárhoz nem férhetvén, annak meghatalmazottja Windischgrätz által elfogatott, s azon válasszal: — hogy vagy feltétlen megadást kiván, vagy pedig a magyar nemet egytül egyig a halál áldozatának ejti — visszautasítatott. Ezen visszautasítása a követségnek szülte a képviselőháznál azon körülményt, mellynek megfejtése, midőn egy felül legnehezebb, másrészt legkönynyebb volt; legnehezebb, mert az ártatlan vér kiontása minden kebelt rázkódtatá; legkönnyebb, mert az ország boldogsága, mely nélkül nincs gazdagság, és az ország becsülete, melly nélkül nincs élet, kivivatott; s a hadi erő a mult télen is 50,000 vitézzel szaporíttatott; azolta pedig négyszereztetett, midőn ellenben az ellenségé bejövetele idejétől ötöd részre leolvadt; csatáztak tehát az idő olta, s kisebb nagyobb ütközeteket vivtak, míglen valahára bekövetkezvén a kápolnai döntő ütközet; az ellenség mind a mellett, hogy állásaiból kiveretett, még is a legjobb hireket terjesztgetni, sőt az országos elnöknek elfogatását, és Debreczennek is bevételét a Császárnak megírni nem átallott; melly vigasztalásra az Ausztriai ház magát elragadtatva s igy az elhatározó perczet megérve lenni gondolván, azon szellemet, melyet eddig mindenkor tanusított, ujjólag éreztetvén; kiadá az Olmützből kelt — ezen ország elnyomására és végképi eldarabolására alkotott manifestumát; erre az országgyülés lelke méllében megrázkódtatva, látván elárultatását, a népnek jogaitul lett megfosztását, kimondá: hogy király többé nem lehet, kimondá az ország függetlenségét, ki tökéletes szabadságát, s függetlenségi nyilatkozatát Európa nemzeteihez megküldvén, azok által ezen igazságos ügy nemcsak hogy megáldatott, sőt kijelentetett: hogy ezen tény volt azon egy, mellynél egyebet elkövetni nem lehetett. Kivíva lévén tehát a nemzetnek tökéletes függetlensége, az előterjesztő kormánybiztos ur a belügyek rendezését s igy a hivatalok betöltését szükségesnek tartván, a tiszti állásokat a következő kinevezésekkel tölti be:

Polgármester: JANKÓ MIHÁLY. *A 49-es tisztikar.*

Biró: KARVASSY SÁNDOR.

Kapitány: HINÁR JÁNOS.

Tanácsnokok: STEFFANITS JÓZSEF, ANWANDER FERENCZ, BERZAUTER LAJOS, KLIMITS JÓZSEF, EÖRY ISTVÁN, ZOMBATH ANTAL, LEFEBRE LAJOS.

Főjegyző: HORVÁTH ENDRE; aljegyzők: TORKOS KÁLMÁN, TOSCANO KÁROLY; tvsz. j.: STREICHER KÁROLY; levéltárnok: KIKLER IGNÁCZ; tiszteleti aljegyző: ANGSTER EDE.

Főügyész: KARVASSY KÁLMÁN; tiszteleti: TURY PÁL.

Földbirtoki tiszt: ECKER JÁNOS.

Számvevő: NAGY PÁL.

Főorvos: ERŐSS LÁSZLÓ; betegházi: SIGRAY KÁROLY; tiszteleti: PROHASZKA FERENCZ.

Sebész: PACHL JÓZSEF; betegházi: BEGNA JÓZSEF; tiszteleti: KORNHOFFER JÓZSEF.

Főhadnagy: HORVÁTH ISTVÁN; alhadnagyok: KOLBE LŐRINCZ, GALLAUNER JÁNOS, IKER JÁNOS.

Szállásolási biztos: RAAB JÓZSEF.

Házi pénztárnok: KRISZTINKOVICH ANTAL.

Hadi pénztárnok: CSILLAG JÓZSEF; ellenőr: SOMOGYI MIHÁLY.

Arvai gondnok: SZAVÁRY JÓZSEF; ellenőr: GRÖSSING JÁNOS; segéd· LINECKER JÁNOS.

Alapitványi pénztárnok: LENGYEL IGNÁCZ; ellenőr: HORVÁTH ISTVÁN.

A kinevezéseket a közgyűlés általános helyesléssel vette tudomásul s az illetőket hivatalaikba beiktatta.

A választott képviselőket meghagyták úgy, amint a választók bizalma őket székükbe ültette, „kivéve Király Lajost, Vogt Józsefet és még nehányat“, kiknek helyére SZALACSY LAJOST és JELLINEK FERENCZET helyezték.

Ez alkalommal tárgyalta a közgyűlés Kossuth Lajos kormányzó-elnök által tudomására hozott *függetlenségi nyilatkozatot* is s arra a következő határozatot hozta: *Győr és a függetlenségi nyilatkozat.*

„A megküldött függetlenségi nyilatkozat ünnepélyesen nyilatkoztatván, e város közönsége ezáltal valamint szenvedéseinek legdúsabb jutalmát, úgy hazafiui küzdelmeinek legszebb gyümölcsét lelkesült örömmel szemléli; s az ország

gyűlésének azon elhatározottságáért és lelkesedéseért, mely a nemzetgyűlest a fennebbi, ezen város által egész tartalmában osztott nyilatkozatra birta, legforróbb háláját kijelenti. Miről Kossuth Lajos kormányzó-elnök úr egy üdvözlő felirás által értesíttetni rendeltetett; — s minden, e város kebelében létező austriai szinek nemzetire festetni és a legparányibb emtékeztető jelek lerombolhatni, úgy egyházi mint polgári ünnepélyek tartatni határoztattak.“

Lukács a hadsereg felszerelési kormánybiztosságának nagy feladatai mellett részletes figyelmet már nem fordíthatván tovább a győri ügyekre, helyettest állított ide kormánybiztosul, egy rokonlelkű, tüzesvérű és erős kezű hazafit, GYAPAY DÉNEST.

Gyapay kormánybiztos.

72/1849. szám.

Győr megyei és városi teljes hatalmu kormánybiztostól.

Győr, Május hó 12-ik napján 1849.

Nyilt rendelet.

Gyapay Dénes urnak, Győr megye másod alispánjának.

Miolthogy én az összes magyar hadsereg felszerelési kormánybiztosi elfoglaltatásaim miatt folytonosan Győr megyeben és varosban nem lehetek, Győr megyébe és városba önt ezennel kormánybiztosi helyettesemnek kinevezem.

Ön az én megbizásomból Győr megyében és városban teljes hatalommal ugy fog müködni, mint Magyarország szabadsága, önállása, függetlensége és az alkotmanyos jogok parancsolják. Győr megye és varos önnek minden rendeleteit teljesiteni fogja.

(P. H.)

Lukács Sándor s. k.
kormánybiztos.

Ugyanezen napon, május 12-én, JANKÓ MIHÁLY polgármester városi közgyűlést tart. *Városi közgyűlés.*

Ez alkalommal tudomásul veszi a közgyűlés Lukács kormánybiztos leiratát a tisztikar végleges kiegészítése felől, egyszersmind nyomban felesküsznek úgy a tisztviselők, mint a képviselők a kormánybiztos által küldött függetlenségi eskü-mintára.

Elhatározza a város ezután, hogy a kismegyeri gyöpön népünnepet rendez s ennek költségeire Lukács Sándor 200 forintot felajánl.

Mielőtt eltávozott volna, még visszaállította az átfestett nemzeti szineket, melyeknek első szineit a negyvennyolczas év tavaszán ő festette meg, elűzi az idegenné vált czimereket s a nemzeti lobogót kitűzeti mindenütt.

A nemzeti jelvények.

Rendelet.

A' szabad és független Magyarország érdekében, Győr megyében és városban a' legkeményebb féle let terhe alatt ezennel rendelem· hogy

1-ör E' rendelet keltétől, negyvennyolcz óra alatt, Győr városban és Győr megyei minden helységekben nyilvános és magan épületeken, templomokon lévő austriai szinek magyar nemzeti szinekke váltassanak fel.

2-or. Győr városban és Győr megyében minden köz- és magán-épületeken. templomokon, emlék szobrokon, vagy bármi mas nyilvános helyeken lévő 's a' számitzött hűtlen dynastianak austriai császárságát, vagy magyarországi egykori királyságát képviselő vagy jellemző czimerek. jelek. vagy pecsétek, e' rendelet kibocsátásától számitandó 48 óra alatt mind letépessenek és korona nélküli magyar czimerekkel váltassanak fel.

3-or. A' rendelet kibocsátásától 48 óra alatt Győr városban és Győr megyei minden helységekben. a' helység hazairól, iskolákról. paplakokról, templomokról, kolostorokról. kórházakról. szoval minden néven nevezendő középületekről magyar nemzeti zászlók lobogjanak.

4-er. E' rendeletek szigoru végrehajtása. Győr városban a' polgármestert és kapitányt, Győr megyében pedig az alispanokat, fő- és al-birakat, fogja illetni.

5-ör. A ki e' rendeleteket nem teljesiti, haza ellenségének tekintetik, és minden kimélet nélkül ugy büntettetik.

Győrött, Május 14-én 1849.

Lukács Sándor s. k.
Győr megyei és városi teljes hatalmu kormánybiztos.

A hazafias áldozatkészségek e korszakában a város pénztára ismételve kimerül. A május 14-iki közgyűlés ismét megbízza KLIMISCH tanácsnokot, hogy szerezzen pénzt ötös kamatra, akár a takarékpénztártól, akár magánosoktól. Klimisch kölcsön is vesz *A városi pénztár.*

minden kölcsönvehetőt, ezek között a hivatalos letéteket is; a takarékpénztártól 5000 frtot kap.

A nemzeti szinek. *Május 15-én* a közgyűlés tudomásul veszi és végrehajtás végett a polgármesternek és kapitánynak kiadja Gyapay Dénes h. kormánybiztos azon rendeletét, „mely szerint 48 óra alatt ezen városban minden austriai szinek nemzeti szinekkel felváltatni, bármi emlékeztető jelek, szobrok, oszlopok, pecsétek a *korona nélküli czimerekkel* felváltatni, hatósági házak, tanodák, paplakok, kolostorok nemzeti lobogókkal elláttatni rendeltetnek."

Vérajándék. *Május 18-án* a közgyűlés tárgyalja Lukács Sándor azon felhívását, hogy „az országosan kiállíttatni rendelt ujonczokon kivül a függetlenségi nyilatkozat emlékének megszentelésére a haza védelmére legalább 50 vagy 100 ujonczot készen felszerelve állítson, mely czélra részéről is 200 pengő forintokat átnyujtott."

A város nyomban kiírja a toborzást és saját illetőségén kivül a kért ujonczokat megszavazza.

Győrmegyét hasonló hazafias áldozatkészségre szólítja fel Lukács és ott is hasonló hazafias készségre lel; a megye 150 ujoncz állítását vállalja el.

A kormány hivatalos „Közlöny"-ében erről a következő elismeréseket olvassuk:

„Lukács Sándor győri kormánybiztos jelentése szerint a függetlenségi nyilatkozat emlékére Győrmegye 150, Győrváros 100, általuk tökéletesen felszerelendő s négy évre állitandó fegyveres önkénytessel fogják a magyar hadsereg számát szaporítani. E hazafias föllépésért a nevezett hatóságoknak a nemzet nevében elösmerés nyilváníttatik.

Debreczen, május 25. 1849.

Belügyminister

Szemere Bertalan."

Hiv. tudósító. Majd később, junius 7-én Okolicsányi József alezredes, Répásy tábornok id. hadügyminister nevében Győrmegyének megköszöni a 150 ujoncz ajánlást.

A város rendes tudósítót jelölt ki még 1848-ban, kinek tisztében állott hű tudósításokkal ellátni Győr dolgairól a hivatalos lapot, a „Közlöny"-t. 1848. junius havában e tisztségre Lukács Sándort kérte fel a közgyűlés, az 1849. évi május 18-iki gyülésből pedig Hinár János kapitányt.

Ugyanezen városi közgyűlés elhatározza, hogy

„a függetlenségi nyilatkozat nyilvánítása következtében minden városi hivatalok pecsétjeinek körirását változtatni s azokról a koronát levenni kell." *A forradalmi pecsét.*

A polgármester foganatosítja a határozatot, a város hivatalos pecsétjén a magyar czímer felett álló koronát mellőzi s helyébe koszorúba font kardot tüzet. Elhagyják egyszersmind a város czíméből is a *„királyi"* szót s az 1849-es év összes hivatalos iratain és jegyzőkönyvein ez a czímezés lép érvénybe: *„Győr szabad város"*

„Győr szabad város·"

A város közgyűlése e megállapodásról értesíti a kormányt is s kéri a hivatalos lapban mindeneknek tudomására hozni Győr uj czímét és pecsétét.

És ki is hirdette a hivatalos lap június 23-iki száma a következőket:

„1221. B. Győr városa felirata folytán közhírré tétetik, miszerint e város eddig koronával ellátott hivatalos pecséteit korona nélküli magyar czimerrel s e felett koszorúzott karddal ékesített pecsétekre változtatta; az eddigi *„szabad* **kir.** *Győr város"* körirattatot pedig *„szabad Győr város"* körirattal cserélte fel.

Budapest, jun. 17. 1849.

Belügyminister
Szemere Bertalan."

Május 19-én esti 6 órára Jankó Mihály polgármester sürgős közgyűlést hivott egybe, melynek kemény diót kellett feltörnie. *40,000 frt a haza oltárára.*

„Gyapay Dénes h. kormánybiztos a VII. hadtest intendaturájának szükségei fedezésére 40,000 pengő forintot kölcsön adatni rendel, minthogy ezen város a császári seregek szükségei fedezésére is tudott pénzt teremteni."

Fájdalmasan esett a közgyűlésnek ez a rendelet, de különösen az a rideg czélzás, mely a császári seregekkel szemben tanusított készségre hivatkozott. A határozatban kellőképen vissza is tükröződik a közgyűlés megbántott érzülete. Igy szól a határozat:

„Visszaemlékezik ezen közgyülés azon időkre, melyekben a Császári seregek ezen város kebelébeni tartózkodása alatt még a szabad akarattul is megfosztva, s kényszerítőleg lenyügözve sinlődék, s mégis mindezek daczára a haza eránti kötelesség szentségérül meg nem felejtkezve, minden törekvéseiben azon czél vezérlé, hogy szilárduljon és szabad legyen e Nemzet, nem mellőzheti el fájdalmát sebjeinek azon felszaggatása miatt kijelenteni, mellyek által Kormány Biztos Ur, mintegy nem bizva e városi lakosság polgári elszánt-

ságában, a kivánt öszveg kikölcsönzésénél ezen várost annyival inkább kötelezettnek hiszi, mert a Császári seregek pótlására szinte képes volt pénzeket teremteni. Miután tehát a jelen Tisztviselőség és Képviselőség nem a zsarnokság szolgája, de az elüzött zsarnokság szolgáinak maradéka sem, hanem a Magyar Független Szabad Kormány nevében és kijelölésébül működő Testület, következőleg annak érdeke támogatására egyedül csak tiszta hazafiui indulatból intézkedik; a fennebbi keserü megrovást magára nem alkalmazhatja, s Kormány Biztos ur erről, valamint arról is, hogy a 7-ik Hadtest Intendaturájának szükségei fedezésére megkivánt 40,000 p. forintoknak felvételét is elrendelte, értesítetni rendeltetik; s a fennebbi öszvegnek — miután a pénztárak megürültek, sőtt ezen város magán szükségeit is csak kölcsön utján pótolhatja, a helybeli magánosoktul leendő megszerzésére Preng Mihály képviselő oly utasítással bizatott meg, hogy ha a szóbani 40,000 p. frtokat néhány napra kamat nélkül egészben, vagy egy részben megszerezni nem sikerülne, annak megszerzését 5 pénzes kamat ajánlása mellett is eszközölje, s a nyert öszveget a házi pénztárba további utalványozásig betegye."

Május 21-én a következő hirdetményeket teszi közzé a kormánybiztos:

Háborús felhivás.

96./1849. sz.

Nyilatkozat.

Hazánk szabadság-harczában olly nagyszerü egyes jelenetek merülnek fel, mik eléggé tanusítják, hogy olly nemzet, melynek népe a szabadság és nemzetiség szent érzelmétől annyira áthatva van, miszerint — nem ismervén félelmet — nemes feláldozással azon nyomorult zsoldosokat, kik hazánk szent földére azon gonosz szándékkal betörni vakmerősködtek, hogy századokon át rendületlenül fenálló alkotmányos jogainktól és nemzetiségünktől erőszakosan megfoszszanak — uton utfélen pusztítja, -- el nem veszhet.

Még is, hogy egyeseknek feláldozási készségük — a hálás magyar nemzet elösmerésén felül — rögtön megjutalmaztassék, ezennel ünnepélyesen nyilvánitom és kihirdetem, hogy *minden ellenséges katona elfogásáért 2 ezüst forintot, kard, fegyver, ló 's más szerek becsárának pedig fele részét fogja az ország a magát ekkép kitüntetőnek jutalmul adni.* — A kifizetés itt Győrött általam történik.

Megvárom a' föld népének hazafias érzelmétől, hogy nem mulasztand el alkalmat minden uton kevesbitteni azoknak számát, — kik édes magyar hazánkat rabszolgaságba vetni, a föld népét ujra az uri tartozás — robot — vas járma alá görbeszteni akarták, testvéreinket, rokonainkat gyilkolták, több évi véres és izzasztó fáradozásaink gyümölcsét — a vagyont — pusztítva dulták és rabolták.

Legyünk bátrak és elszántak — Velünk van isten és az igazság!

Eljen a haza!

Költ *Győrött,* Május 21-én 1849.

Gyapay Dénes m. k.,
Győrmegyei és városi h. kormánybiztos

A másik rendelet a fegyverek beszedésére vonatkozott s a következőleg hangzott:

92/1849. sz.

Rendelet.

Fegyverek beszedése.

Hazánk felszabadítására nem hiányzik semmi erő. A nép megismerte ellenségének vészhozó dühét. Önként ajánlkozik a' kar szabadságunk biztosítására. A bajnok nép csak fegyverre vár, hogy harczra szálhasson. Igy szól a hozzám érkezet felsőbb rendelet. Ennek következtében

szigoruan rendelem:

1-ör. Győr városában található vadászfegyverek, pisztolyok és kardok *f. évi Május hó 25-ik napjáig a város házához*, a megyében találhatók pedig — a' távolság tekintetéből — *f. hó 28-ig a megyeházához* beadassanak avagy beszedettessenek.

2-or. A beadandó vagy beszedendő fegyvereknek meghatározandó ára *kész pénzzel azonnal ki fog fizettetni.*

3-or. Ott, hol csaták vagy kórházak 's fő szállító helyek voltak, vannak leginkább találhatók, vagy elrejtett vagy némellyek által megvett fegyverek. Ezeket — mint az álladalom javait — beadni kötelesség, 's ugyan azért

4-er. Kik az illyeneket önként beadják, a kiszabott jutalom dijt megkapják. — Ellenben, kiknél kutatás idején fognak felfedeztetni, szigoruan büntettetnek.

5-ör. Jelen rendeletem végrehajtására a városban a' kapitányi hivatal, a megyében pedig az illető fő- és albirák ügyelnek fel személyes felelőség terhe alatt.

6-or. Kinél akár a megyében, akár a városban az 1-ső pontban kitüzött határidőn túl bárminemü fegyver találtatik, az a haza ellenségeként legszigorubban büntettetik.

Költ *Győrött*, Május 21-én 1849.

Gyapay Dénes m. k.,
Győrmegyei és városi h. kormánybiztos.

Szükségesnek itélte az élesszemű kormánybiztos arra a körre is kiterjeszteni figyelmét, ahonnan a nép széles tömegeinek hangulata legközvetlenebbül s legmélyebben ható eszközökkel volt befolyásolható.

Az egyházi férfiak magatartása e közbeeső napok alatt, úgy látszik, nem volt egészen kifogás nélkül való, mert Gyapay Dénes a következő kategorikus és radikális felhivást intézte hozzájuk:

Rendelet.

Az egyházakhoz.

Miután találkoznak az egyháziak közt nehány megrögzöttek, kik magas hivatásukat nem fogván fel, nem csak hogy a' magyar haza érdekében mit sem tesznek, de a' magyar függetlenségi nyilatkozat felolvasását is álmos szemmel és szunnyadozó lélekkel teljesittik; ebbeli visszaélések meggátlása erélyes intézkedést igényelvén,

szigoruan rendelem:

1-ör. Minden vasár- és ünnep-napokon a' városban és minden helységekben a' magyar függetlenségi nyilatkozat felvilágositására, 's a' népnek ez érdekbeni lelkesittésére, egyházi lelkes szónoklatok tartassanak.

2-or. Minden vallás különbség nélküli papok, rangra való tekintet nélkül — a' növendék-papok is ide értetvén — f. e. Majus hó 26-ik napján reggeli 9 órakor a' megyeház teremében megjelenjenek, melly alkalommal esküt fognak letenni a' magyar függetlenségre.

3-or. Ki jelen rendeletemnek nem engedelmeskedik, legyen fő vagy növendék-pap, szerzetes vagy lelkész, káptalanbel vagy deficieus, mint haza ellensége fog tekintetni, 's a' sze rint büntettetni.

Költ Győrött, Május 21-én 1849.

Gyapay Dénes m. k.
Győr megyei és városi h. kormánybiztos.

A fekete-sárga szinek.

Május 23-án a városi közgyülésen számon kéri Gyapay h. kormánybiztos, hogy „Lukács Sándor teljes hatalmú kormánybiztos úrnak a száműzött uralkodó fajra emlékeztető sárga-fekete szinek-

nek nemzeti szinekkeli felcserélése, úgy az előbbeni pecséteknek megváltoztatása s korona helyett koszorúzott karddal leendő ellátása érdemében" tett rendelet foganatosítva van-e. A válasz az, hogy: igen.

Ugyane közgyűlés intézkedik az állami gabonák jó karban tartásáról s szellőztetéséről.

Kéri továbbá a kormánybiztos azon képviselők és tisztviselők jegyzékét, kik a függetlenségi esküt még le nem tették s letenni vonakodnak. A közgyűlés értesíti őt, hogy „nehány kivételével" mindenki letette. *Eskü a függetlenségre.*

Ugyane közgyülés jegyzőkönyvébe van iktatva Gyapay egy másik rendelete is, mely szerint:

„Miután e város közönsége Lukács Sándor teljes hatalmú kormánybiztos 74-ik sz. a. kiadott rendeletéhez magát nem elég szigorúan alkalmaztatá s nem kisértett meg minden utat és módot: hogy a belvárosi tűztornyon levő kétfejő sasnak levétele eszközöltetett volna, Hofbauer Károly és Szerbeczky Ferencz ácsmesterekkel, ki 600 ezüst forintért a szóbani kétfejü sasnak levételét magokra válalták, — értekezvén, — a városi tüztornyon levü *kétfejü szörnyeteg* 7 napok leforgása alatt leendő eltávolitására a szükséges intézkedések megtételét elrendelte". *A „kétfejű szörnyeteg".*

A közgyűlés helyeslőleg vette tudomásul az intézkedést s megbizta a polgármestert, hogy „a tűztornyon levő s a Dynasztiára még emlékeztető kétfejü sasnak levételét a lehető legolcsóbb áron eszközölje".

A legutóbbi közgyűlésen megajánlott 40,000 frtot a VII. hadtest szükségeinek fedezésére a város úgy teremtette elő, hogy magánemberektől vett kölcsön 500—6000 forintos tételekben. Nézzük, kik segítettek akkor a városon. Kölcsönöztek: *A 40,000 forint.*

Huber Pál 5 pénzes kamatra		6000	frtot,
Komáromi Burian Anna szintén 5-ös kamatra		5000	„
„ „ Alojza „ „ „		5000	„
Marchardt Ferencz	*kamat nélkül*	1000	„
Preng Mihály	„ „	5000	„
Vörös István	„ „	1000	„
Szentmihályi Ferencz	„ „	1000	„
Hets Mátyás	„ „	1000	„
Nitsinger Sándor	„ „	1000	„
Özv. Fischer József	„ „	5000	„
Ifj. Fischer József	„ „	1000	„
Nitsinger József	„ „	500	„

	Áthozat	31,500 frt.
Ifj. Tóth József	kamat nélkül	600 „
Ifj. Horváth János	„ „	2000 „
Szalacsy József	„ „	2500 „
Bősze Péter és társai	„ „	3000 „
Nagy István és társai	„ „	1600 „
	Összesen	41,200 frt.

Keresztes hadjárat. Május 27-én ismét megjelenik Lukács Sándor Győrött s kihirdeti az országgyűlés határozatát, mely szerint a közelgő orosz ellen népfelkelés és keresztes hadjárat indíttatik, 3 héten keresztűl minden ünnepnapon és csütörtökön az egyházakban mise tartassék, könyörgések és egyházi beszédek mondassanak az irtózatos nemzetveszedelem ellen s junius 6-án általános országos bőjt leszen.

Országos böjt. A győri egyházi főhatóság a következő körlevelet intézte a kormánybiztosság megkeresése alapján a papsághoz:

Főtisztelendő kanonok és plebános Úr!
Krisztusban Rokonom!

Az egyház felhivása. Miután a belügyministérium által a győri kormánybiztosi hivatal utján f. 1849-ik év Május hó 28-án hozzám átküldött, és ./· alatt ide csatolt 112 számú Közlöny hivatalos lapból bizonyosabbá válik; miként a muszka hadsereg beavatkozásával édes hazánkat roppant veszély fenyegeti, a t. cz. megyei klerust, hogy illy veszélyben az igazságos Isten segedelme folytonosan gyámolitson bennünket, a vallás, és közoktatási ministernek a haza minden felekezetbeli lelkészeihez f. év és Május hó 18-án kiadott felszólitása, s illetőleg rendelete nyomán, ezennel oda utasitom

1-ször: Hogy minden lelkész legszigorubb kötelességének tartsa e f. év Junius 3-tól számitandó három héten át minden vasárnap, ezeken felül pedig az első és második hét csütörtökén, mindöszve tehát ötször a néphez, a szabadságharcz ernyedetlen folytatására, s midőn az majd az illető hatóságtól kihirdettetik, népfelkelésre, és minden egyéb áldozat készségre lelkesitő beszédet tartani.

2-szor: Az illető lelkészek különösen a fentebb meghatározott idő alatt minden ünnep és vasárnap, és azon két csütörtökön is, mellyen az egyházbeszéd tartandó leszen, egyházi menetet tartsanak, könyörögvén az alatt Isten szent felségéhez, igazságos fegyvereink győzelmeért, ellenségeink megszégyenitéseért, a nép vallási és polgári szabadságának fentartásaért, és azért, hogy a népnek erőt, buzgalmat, kitürést és áldozatkészséget adjon szabadságát megvédeni.

3-szor: Jövő Junius hó 6-kára eső szerdára országos nemzeti bőjt hirdettetik, mint minden felekezetbeli lelkész hiveinek tudtára adni kötelességének

ismerje, intvén őket annak szigoru megtartására, hogy Isten hatalmas segedelmét szent ügyünk gyámolitására ez által is kiérdemeljük.

4-szer: Az ide ·//. alatt mellékelt imádság az isteni szolgálat alkalmával mindennap, a katholikusoknál különösen a mise és vecsernye után az oltári szentségnek kitételével áhitatos érthető, és buzditó hangon olvastassék fel a nép előtt.

5-ször: Ezen könyörgés befejeztével azonnal, és azon nap még egyszer huzassanak meg Győrött este 8 órakor a templomok minden harangjai, hogy azok megható zengzetének árján küldjék fel a hivek áhitatos keblök utófohászait a népek Istenéhez, áldást kérve le igazságos fegyvereinkre.

6-szor: A fölkelés esetében pedig magok az egyháznak főpásztorai és papjai ünnepi öltözeteikben álljanak a nép élére, és a vallás mindenható szózatával buzditsák a népet, a vallási és polgári szabadság megoltalmazására, hogy a béke napjai Isten dicsőségére mennél hamarább bekövetkezzenek.

Melly rendeletnek plebániájábani foganatositásával főtisztelendő Uraságodat ezennel megbizom.

Győrött Május hó 28-án 1849.

Az 5-ik pont akként értelmezendő: — hogy a székesegyházban a könyörgésnek naponkinti befejeztével azonnal minden templomok harangjai; a mint a székes templomban a harangok megkondulnak és az nap még egyszer este 8 órakor; tartassanak meg.

Az egyházi hatóságok, engedelmeskedve a kormány rendeleteinek, sorra aláirták és kibocsájtották azon felhivásokat, melyek a közveszedelem egész nagyságának feltüntetése érdekében kivánatosak voltak s melyek hatásukat nem is tévesztették el.

A rendkivüli időknek mi sem volt hűbb és megfelelőbb kifejezése, mint az egyház férfiainak és a vallás szertartásainak — mintegy végszükségben — igénybevétele s hangulatkeltésre való felhasználása.

A győri egyházhatóság „hirdetés"-ének ez volt az eredeti szövege:

Hirdetés

Nyilvános könyörgés. Az Országos Kormány rendelete következtében azon roppant veszélyeknek elháritására mellyek édes magyar hazánkat a muszka hadsereg beavatkozása által fenyegetik, nyilvános Ajtatosság és könyörgés határoztatott, melly e' szé-kes egyházban illy rendel tartatik:

Szentség-kitétel. 1ör. Junius 3án az az Sz. Háromság vasárnap 8 órakor Oltári Szent-ség kitételével nagy Mise, mellynek végeztével az Isten segitségének megnyerése végett egyházi sz. menet / Pro-cessio / fog tartatni, melly alkalommal az egyházi szent beszéd valamint a rendelt imádság a fő téren a' Szent Benedekiek egyháza előtt fog tartatni. — Délután a ¼ 4 órai Lytánia után a rendelt imádság ismet elmondatik.

Nagymise. 2or Junius 7én az az Urnapján reggeli 6 órakor nagy Mise Szentség kitétellel, ezután a szokott urnapi sz. processió fog a városban tartatni, — ennek végeztével a székes egyház-tól keresztjárás induland a kis Meggyesi térre a sz. Anna kápolnájához, hol nagyszerü népgyülés leend a ma-gyar nemzet függetlenségi nyilatkozatának, 's Buda vára visszavételének öröm ünnepére, — kiérvén a processió előbb sz. Mise áldozat, ezt követi egyházi sz. Beszéd, — ezután pedig polgári szonoklat tartatik. — Délutánni ¼ 4 órai Lytania után a rendelt imádság ismét elmondatik.

Szent beszédek. 3or Junius 10én az az reá következő vasárnap mint Junius 3án
4er Junius 14én az az Urnap Octáváján 8 órakor nagy Mise, ezután processio az Oltári Szentséggel, — e közben a sz. Benedekiek templomában egyházi sz. beszéd melly után a rendelt imádság.
5ör Junius 17én az az reá következő vasárnap mint Junius 3án
Ezenfelül Junius 4től egész Junius 24ig hétköznapokon a ¼ 8 órakor szokott szentséges Mise után, valamint delutáni 6 órakor szentség kitétellel tartandó Litania végeztével, a rendelt imádság mondatik el.

Nemzeti böjt. Junius 6án nemzeti böjt rendeltetett az Országos Kormány által.
Melly ajtatosságra minden hazáját szerető megjelenni kéretik.
Ezen Ajtatosság ideje alatt a ¼ 8 órai szentséges Mise után, és esti 8 órakor a templomok minden harangjai meghuzatnak, elkérendők zengetőkkel az ajtatos népnek hazájára jótevő áldását esdő imáját. Meggyesy [illegible] plébános

A társadalom együttérző segélyben részesíti a hivatalos közegek és vezérek munkáját s belevegyíti a maga szavát a felhivások konczertjébe:

Felhivás

Győr-megye és város hölgyeihez!

A' diadal' babérjaival megyénkbe és városunkba visszatért vitéz hadseregünk' szenvedő bajnokait ápolni, legfőbb hivatásunk, sőt honleányi szent kötelességünk. *Ápoló nőegylet.*

Ezen érzettől áthatva folyó hó 28-án tartott előleges tanácskozmányukban egy ápoló nőegylet létesitését határoztuk el.

E' nőegylet feladata: beteg vitézeinknek azon ápolást nyújtani, melly semmi árért sem szerezhető meg, — mellyet csak nőkezek nyújthatnak.

A' haza szent nevében felhivjuk tehát Győr-megye és Győr városa minden lelkes hölgyeit, hogy ezen ápoló nőegylethez járulni sziveskedjenek.

Tesszük pedig ezen felhivásunkat azon szilárd meggyőződésünk érzetében, miként hisszük: hogy minden magyar érzelmü nő sietend kedves hazája iránti tartozását ezen ápoló nőegyletbeli részvétele által — bárha csak egy részben is — leróni.

Ki az ápoló nőegylet tagja óhajt lenni, beiratásakor egy pengő forintot tesz le, havonként pedig, az egylet pénztárába 20 pengő krajczárt fizet.

Semmi szin alatt, senkitől több nem igényeltetik; azonban ha valaki többet adni sziveskednék, az egylet által adománya köszönettel fogadtatik. Főleg pedig a betegápoláshoz szükséges tárgyak, úgy mint: vászon, sebkötők, polyák, tépés, vászon darabok stb. — szivesen fogadtatnak. Nincs olly silány vászondarab, mellyel a haza szolgálatában megsebzett vitézt nem ápolhatnók.

Ezen ápoló nőegyletbe minden nő — vagy személyesen vagy levél által — magát beirathatja: Limbeck ház 1-ső emeletében, fehérvári utczában, naponként reggel 8 órától 12-ig, délután pedig háromtól 6-ig

A kegyes adományok is oda küldendők, mellyekről az illetőknek pontos átvételi nyugtatók fognak kiszolgáltatni.

Éljen a szabad magyar haza!!!

Győrött, Május 28-án 1849.

A Győr megyei és városi
ápoló nőegylet előleges tanácskozmányának
határozatából.

Május 29-én a város ismét közgyűlést tart. Tudomásul veszi, hogy Gyapay kormánybiztos Békeffy Györgyöt tanácsnokká nevezte ki a felhalmozódott ügyek végzésére, Karvassy Sándor pedig egészségi állapota miatt leköszönvén, helyét a városbirói széken Steffanits József foglalja el. *Közgyűlés*

Ezen a közgyűlésen az orosz beavatkozás küszöbön levő veszedelme s a nemzetnek az ellenében való óvástétele tárgyra kerülvén, ez a végzés hozatott:

Győr az orosz ellen.

„Ezen nemzet szabadságának a dynasztia legyőzésével történt szerencsés bevégezte után, hogy az országot fenyegető idegen Hadsereg beavatkozásábul eredhető veszély legyőzésére kellő intézkedések tétessenek, s hogy ezen harcz, melly most már az idegen hatalom beavatkozása által nem a hadseregé, hanem az összes nemzeté, s a népjogok Szentségéé, az idegen hatalom és szolgaság kárhozatos merénye ellen szinte sikerrel vezettethessen, a közgyülés saját függetlenségi kötelességeit felfogva, veszélyeztetett haza, nemzetiség, vallás, szabadság és élet megmentésére a fennebbi rendeletben hirdetett keresztes háboruban részt venni hazafiui kedves kötelességének esméri; s az általjános népfelkelés czélszerü rendezhetése tekintetébül azon számnak kitudására, melly e város kebelébül kiállittathatik, s melly e kormánnyal annak idején tudatni fog, minden helybeli lakosság; a családfő, hozzá tartozóival együtt, kivévén a hadseregben már szolgáltak, kor szerint összeiratni rendeltetik, s ennek eszközlésével a segedelem gyüjtésre nem rég nevezett Bizottmány tagjai; — mindegyikhez a tanácsbeliekből egyet számitván — kiküldetnek; minél előbbi Jelentésük bevárатván.

Junius 2-án az utczák német neveit megmagyarosítják.
Junius 3-án keresztjárás.
Junius 6-án országos bőjt.
Junius 7-én nemzeti ünnep a megyeri gyepen.

Nemzeti ünnep Megyeren.

Rendelet.

Folyó évi Junius hó 7-én ***a' magyarországi függetlenség és Buda vára visszavételének emlékére*** egyházi szertartással összekötött ***nemzeti polgári ünnepély*** leend. a' Kis-Megyeri téren.

Ez alkalommal ***szent menet*** fog Győr városából reggeli 8 órakor a' nevezett térre egyházi főpapok vezérlete alatt kiindulni. Győr megyei községeknek minden felekezetü lelkészei pedig szigoruan oda utasittatnak, hogy hiveikkel minél nagyobb számmal legfeljebb reggeli 10 órára az irt helyen megjelenjenek.

Ezen szabály kötelező a' megyei és városi összes tisztviselőkre, ugy minden egyéb nyilványos hivatalnokokra nézve is, miután minden közhivatalnokoktól méltán megvárja, ***sőt*** követeli a' haza, hogy a' vészteljes perczekben különösen minden elöljáró méltólag töltse be a helyet, mit egyházi, avagy a' polgári életben elfoglal.

Az egyházi szent szertartások' és polgári szónoklatok' befejezte után kezdődik a' vig ünnepély.

Megvagyok ***győződve***, hogy a' lelkes nép, melly mindenesetre nagy számmal fog megjelenni, — felfogja és birja fogni a' mostani kor nagyszerüségét, és szivben, lélekben, akaratban és tettben egyesülve, áthatva és lelkesülve édes magyar hazánk szent szerelmétől, példás és erényes viselete által ki fogja érdemelni azt, hogy elmondassék rólok, miként olly nemzet, mellynek népe a' szabadság élvezésére annyira megért, ***örökös létre*** van az Isten, a' végzet által kijelelve.

Éljen a' jó és igaz ügyért — ***a' szabadság szent harczáért*** — lelkesedni tudó nép!

Éljen a' haza, éljen a' szabadság, éljen a' népfölség!!!

Győr, Junius hó 3-ik napján 1849.

Gyapay Dénes s. k.
alispán, Győr megyei és városi h. kormánybiztos.

Junius 4-én ujabb közgyűlést tart a város, Gyapay e köz- *Jun. 4. közgyülés.* gyűléstöl ujolag 40,000 p. forintot kér kölcsön gyanánt s egyszersmind a Kazinczy alezredes hadosztálya számára Némára naponkint 5000 adag kenyeret, 1000 adag zabot és 22 mázsa húst.

A város készségét jelenti, hogy ha csak birja, előteremti a *Ismét 40.000 frt.* pénzt, figyelmezteti azonban a kormánybiztost, hogy a megyét is terhelje meg rendelkezéseivel, a kenyérsütést például a szigeti és révfalusi lakosság jobban eszközli s ez semmivel sem járul hozzá a város terheihez.

Ugyanekkor a közgyülés — bár elvben, a forgalom érdekében helyesli Gyapay kormánybiztosnak a tűztorony lebontására irányuló javaslatát – minthogy uj tűzőrző torony épitésére pénze nincs, ezt a munkát későbbre halasztja.

Még véget sem ért a közgyűlés, megjelent azon Gyapay kor- *Még 20,000 frt.* mánybiztos s a már megszavazott 40,000 forinton felül még 20,000 forintot kér sürgősen kölcsönként megszavazni. A közgyűlés ezt is megszavazta.

Junius 9-én Győr város közgyűlése ujabb 40,000 forint *Megint 40,000 frt.* kölcsönt szavaz meg hadiszükségeire.

Ezeket a megszavazott kölcsönöket már csak a legnagyobb erőfeszítéssel a város derék polgárságának hazafiúi áldozatkészségben határokon túlmenő erénye mellett lehetett előteremteni.

De azért a hazafias képviselőtestület nem kishitűsködött, szinte magára sem ismert, olyan könnyen szavazta meg a magas öszszegeket.

Lukács Sándor kinevezi Rónay Jáczintot Győr megye egyházi főszónokává s szigorú felügyeletére bizza az egyházak ellenőrzését a szónoklatok tekintetében.

[illegible]/1849 szám.

Rónay Jáczint főszónok.

Nyilt rendelet

Rónay Jáczint tisztelendő urnak.

Azon hüség, mellyet Ön a' független magyar nemzet kormánya; azon szeretet, mellyet Ön a' magyar nemzet szabadsága iránt a' legnehezebb időkben is tanusitott, és azon pietás, mellyel Ön a' vallás és a' nép fölvilágositása iránt viseltetik, és azon rokonszenv, mellyel Önhoz a' győri nép ragaszkodik, kötelességemmé teszik Önt Győr megyében és városban a' nép fölvilágositására, és a' netalan betörő ellenség elleni lelkes buzditására egyházi főszónokká kinevezni.

Győr megyében és városban Ön szigoruan föl fog ügyelni, hogy hetenkint egyszer az egyházakban szónoklatok tartassanak a' nép buzditására lelkesitésére, sőt Ön több helyeken személyesen fog megjelenni 's a' népet egész vidékekről összehiván, egyházi szónoklatot fog tartani. — Föl fog ügyelni, valljon a' lelkészek és minden egyháziak a' független Magyarország, a' nép és az ország kormánya iránti hivatalos és polgári kötelességöket teljesitik-e vagy nem? A' fennt emlitett hatáskörben, a' czél elérésére Győr megyében és városban Ön minden egyháziakat, mint jónak és szükségesnek látandja, utasitani fogja, — az egyháziak pedig Önnek rendeleteit teljesiteni kötelességöknek tartandják.

Pesten, Junius hó 5-én 1849.

Lukács Sándor s. k.
kormánybiztos.

(P. H.)

Rónay proklamácziója.

Rónay jun. 8-án proklamácziót ad ki Győr városa és vármegye minden vallású lelkészéhez.

„Üdvözlöm önöket a szabadság, egyenlőség, testvériség szent nevében! Üdvözlöm önöket a népboldogság: a testvériség és egyenlőség szent ügyében!“

Ezekkel a szavakkal kezdődik a körlevél, melyben számot kér a lelkészektől a lelki gondozásuk alatt álló nép hangulatáról s kilátásba helyezi, hogy szónoki körútra indul.

A veszély közelebb és közelebb jön, a vihar előhirnökeiként a szárnyas papiros-vészmadarak, a proklamácziók, sokasodnak:

Háborús szózat.

Polgártársak!

Hallgassatok a' hazának hivó szózatára!

A fejedelmi zsarnokok kiturták a jámbor népeket örökségüknek szentelt birtokából, 's vér és nyomor jegyzik bitor hatalmuknak lépteit.

A' világnak urai fény és dicsőség közt kéjelgik el a' nemzeteknek nehéz veritékkel szerzett kenyerét, 's fizetnek érte ostorral és szép igérettel.

Hazug szavaknak soká hitt a' nép, 's álnok igéretekbe reményét veté; de az erőszak és hitszegés csapásaira megnyiltak szemei, hosszu türése végre megszakadt.

A százados bántalmaknak gyötrelme az igazság istenének nevében méltó megtorlásra vár.

A visszafizetésnek nehéz órája megjelent!

Fölébredtek a nemzetek, 's a rosz sáfárokat számadásra kérik.

Fölkelt a magyar is, — védvén önmagát, — 's megboszulandó a gaz játékot, mit az esküszegők szabadságával üztenek.

Fölkelt a magyar! 's karjának erőt adott a' szabadságnak érzete. A' gőgös ellen remegve megfutott. 'S a zsarnokságnak rablo zsoldosit magyar fegyvernek villáma kergeti.

De a mérges kigyónak feje még eltiporva nincs.

Még trónon ülnek a nemzetbakóknak hatalmasbjai, 's fölhivják a pokolnak minden erejét, hogy a legyilkolandó nemzetek fölött ülhessék meg vigalmi torukat.

És föluszitják az éjszak rabországának vad népeit pusztitni e szabad hazát, égetni falvait, rabolni vagyonát, leölni lakosait, megfertőztetni lányait, s megsemmisiteni vallásait, hogy kiirtva lenne a' szabadságnak 's polgárosodásnak még a nyoma is.

Fel hát Győr megye és város lakosai! Isten megszentelendi fegyvereteket, mellyet a' szabadságtipró zsarnokoknak irtására ragadtok.

Föl, föl magyar faj! kiesufoltak nagylelküségedért, elárultak hivségedért, reszkessenek most vitézségedtől a' gaz árulók.

A' te vitézséged lángpallosa ragyogjon elől a népszabadság harczain A többi nemzetek követni fogják fényes nyomdokid.

Megfogják látni a' zsarnokok, hogy a szabadság szelleme - mint a lőpor — a hatalomnak megévült sziklait szétveti.

Harczra hát, kinek karjában erő van, — életre, halalra! A szabadságnak imája ágyudörgésben száll az ég felé.

A' harcznak jutalma dicsőség és béke, a honnak 's Europának áldása leszen.

Két száz ötven ezer honvédot ajanlott a' hongyulés, — 's a nemzet saját javáért többet is ád szivesen.

Győr megyéből és városból is az illetőség már ki van állitva. De, hogy annál rövidebb legyen a harcz, annál biztosb a győzelem, a megye még 150, a város 50 vitézt fog kiállitani 's felöltöztetni.

Tegyen hát minden honfi annyit, a' mennyit tehet. A ki személyesen maga nem mehet, állitson embert, maga, másokkal, községenkint, — egyet, többeket, — kiknek miként vagyona megengedi. *A' kinek van, attol váratik.* A' polgárkötelesség közös mindnyájunkkal, ennek feleljen meg mindenki. Az áldozat magunkért tetetik; azért ne légyen szükkeblü senki sem.

A tisztviselők 's elöljárók pedig, kiknek vezetésére a' nép bizva van, legszorosb kötelességüknek tartsák fölvilágositani, buzditni, lelkesiteni másokat. — A szabadsag ellenségei élethalál harczra hivták föl a nemzetet; 's a' nemzetnek e' harczot meg kell vivnia, — mert a' honnak 's szabadságnak elveszni nem szabad.

Fol hat ti is Győr megyének és városnak ifjai! testvéreitek példajin lelkesedjetek!

Avassátok be magatokat édes hazánk védői közé!

Besorozásra a' megye és varos házánál naponkint nyitva áll a könyv.

A belépő tüstént 20 pengő forintot kap foglaló pénzül.

Rajta hát ifjak, a' győzelemre! ne késsetek. Ha van szivetek a magyar hazához, — csapjatok fel!

Éljen a magyar!

Győr, Junius hó 6-ik napján 1849.

Gyapay Dénes s. k.,
alispán, Győr megyei és városi h. kormánybiztos.

Jun. 14. népgyűlés.

Junius 14-én az istentisztelet után népgyűlés a győri főpiaczon.

$\frac{202}{1849.}$ szám.

Rendelet.

Csötörtökön, az az f. hó 14-én délelőtt az isteni szolgálat lefolyta után a' belvárosi nagy-piaczon népgyűlés leend.

Megvagyok győződve, hogy a' Győr-városi nép hazafiui tiszta érzelmét követve, nagy számmal fog megjelenni.

Győr-város területén levő minden egyházi pedig, rang és vallás külömbség nélkül, ugy minden polgári tisztviselő, és hivatalnok felelőség terhe alatt jelen lenni köteleztetik.

Győr, Junius 13-án 1849.

Gyapay Dénes m. k.

első alispán, Győr megyei és városi h. kormánybiztos.

Ezen a népgyűlésen Rónay Jáczint főszónok, Gyapay Dénes kormánybiztos, Kár Mátyás kath. lelkész és Dregályi Dániel ev. lelkész tartanak a végveszélyben forgó hazáról szónoklatot.

A tűztorony lobogója.

Junius 19-én nagy ünnepélyességgel húzzák fel a tűztoronyra a kétfejű sas helyére a nemzeti vaslobogót.

Ugyane napon bocsájtja ki Lukács Sándor a vármegye népfelkelésének szervezésére vonatkozó nagy rendeletét.

A rendelet Győr vármegye területét 11 összesereglési kerületre osztja fel, minden kerületnek megjelöli a székhelyét s kinevezi ide a népvezért.

Győr város, Győrsziget és Szabadhegy képezte az első összesereglési kerületet s ennek Ferenczy Sándor volt a népvezére.

A rendelet egész terjedelmében a következő:

Rendelet.

A' muszka közeledésére vonatkozó 4-ik kormányrendelet nyomán a' népfelkelés elhatároztatván, Győr megye és város következő kerületre osztatik fel:

1-ör. Győr városa, Szabadhegy és Győrszigeth; összesereglési hely: az ujvárosi gyep; népvezér: *Ferenczy Sándor.* *Népfelkelés.*

2-or. Szigetköz egészen; összesereglési hely: Révfalu; népvezér: *Mészáros János.*

3-or. Abda, Pinnyéd, Öttevény, Öttevény-Szigeth, Börcs, Ikrény; összesereglési hely: ujvárosi gyep; népvezér: *Goda Sándor.*

4-er. Sövényház, Réti, Kapi, Czakóház, Markota, Bödöge, Fehértó, Kóny, Encse, R.-Patona, Csécsény, Bezi; összesereglési hely: Ikrényi térség, népvezér: *Kozma Imre.*

5-ör. Ó- és Uj-Malomsok, Móriczhida, Csikvánd, Kis-Baboth, Rába-Szent-Miklós, Szent-Mihály, Mérges, Gyarmath; összesereglési hely: Gyarmath; népvezér: *Boros Sándor.*

6-or. Téth, Szent-Kut, Szerecsen, Gyömörő, Kajár, Kis-Pécz; összesereglési hely: Téthi gyep; népvezér: *Csemez Sámuel.*

7-er. Szemere, Koronczó, Tényő, Pátka, Szent-Pál, Ménfő, Gyirmóth, Csanak, Kis-Baráthi helység és hegy; összesereglési hely: Ménfői gyep; népvezér: *Goda Lajos.*

8-or Nagy-Baráthi helység és hegy, Kis-Nagy- és Káptalan-Nyuli helység és hegy, Kis- és Nagy Écsi helység és hegy, Szent-Márton, Ravazd, Asszonyfa, Nyalka, Táp-Szent-Miklós; összesereglési hely: Nyuli gyep; népvezér: *Bittó Gyula.*

9-er. Örs, Mindszent, Ságh, Pázmánd, Rét- és Püspökalap, Peér; összesereglési hely: Kis Megyeri tér; népvezér: *Matuschek Antal.*

10-er. Gönyő, Bőny, Örkén, Szt-Iván, Szt-János, Hetse, Töltéstava, Táplán, Kis-Megyer; összesereglési hely: Kis-Megyeri gyep; népvezér: *Németh Ede.*

11-er. Csilizköz egészen népfelkelés esetére Komárom megyéhez fogja magát alkalmazni, miután a nagy-dunáni átkelés sok bajjal volna összekötve, — népvezér egész Csilizközben: *Matkovich Máté.*

Győr megye és város e' szerint 11. kerületekre osztatván fel, szigoruan rendelem:

a) Minden lelkész — vallás különbség nélkül — saját híveivel, ugy minden közhivatalnok kerületében, halálos büntetés terhe alatt köteles megjelenni.

b) Minden egyén 18-tól 50 évig köteles a haza védelmére magát ásóval, vasvillával, kaszával vagy fejszével felfegyverezni és felkelni.

c) Midőn Győr városának harangjai félreveretnek, a szomszéd helyiségek, egyik a másik után, egész megyében ugyan azt teendik a miért is:

d) Éjjel, nappal rendesen felváltva őrők helyiségenként állíttassanak, kik a' hozzájok legközelebb fekvő helységek vész jeladásaira éber figyelemmel legyenek.

e) Legyen az éjjel vagy nappal, mikor a vészharang huzatik, tétovázás nélkül mindenki 2 napi élelemmel ellátva siessen a kirendelt helyre.

f) Kinek módja van, lovon tartozik megjelenni.

g) Rendet tartani, és engedelmességgel a vezérek eránt lenni mindenki köteleztetik.

h) Ki a' jelen rendelet bármely pontja ellen cselekszik, mint hazaáruló szigoruan büntettetik.

Megvárja a' haza, a' kormány, hogy minden becsületes magyar híven lerójja tartozását, mivel mindenki hazájának köteles.

A' haza, béke idején, minden fiát, ki magát a' vész napjain kitünteti, megjutalmazni tudja és fogja.

Éljen a haza! — előre a győzelemre!

Győr, Junius 19-én 1849.

Lukács Sándor, s. k.
Győr megyei és városi teljes hatalmu kormánybiztos.

Jön a veszedelem

HAYNAU, az osztrák seregek fővezérségében Welden utóda, Panutin orosz tábornok hadosztályával erősödve utban volt Győr felé, melyet a hadműveletek fontos pontjának tartottak mindkét részen.

Pöltenberg hadteste.

Győrt a VII. hadtest tartotta megszállva Pöltenberg tábornok parancsnoksága alatt. Állott e hadtest 4 hadosztályból és pedig:

Posta hadosztálya: 4 zászlóalj sorgyalogság, 1 zászlóalj magyar vadász, 13 hatfontos ágyú.

Liptay hadosztálya: 4 honvéd-zászlóalj, 1 zászlóalj tiroli vadász, 7 hatfontos ágyú.

Weissel hadoszlopa: 1 gránátos s 1 utász-zászlóalj, 4 röppentyű-löveg.

Bercsényi lovas-hadosztálya: a 4-ik huszárezred, továbbá 5 század a 9-ik, 4 század a 13-ik, 4 század a 16-ik huszár-ezredekből, 20 ágyúval.

Összesen 12 zászlóalj, 21 lovas-század, 44 ágyú, vagyis 12,000 ember.

Kmetty hadosztálya, mely a balszárnyat képezte; önálló fellépésre rendeltetve Téthen és Marczaltőn foglalt állást.

A csornai csata.

KMETTY jun. 12-én Csorna ellen indult, hogy Wyss osztrák tábornoknak a Rábavidék ellen intézett kémszemléjét meghiusítsa. Móriczhiada alatt hidat veretett a Rábán s 13-án hajnalban Szil-Sárkányba vezette hadosztályát, két oszlopra osztva. Az egyik oszlop (3 zászlóalj, 6 lovas-század, 1 lovas-üteg, 2 röppentyü-üteg) Farádon át Kapuvár felé ment, a másik oszlop (2 vadász-zászlóalj, 2 honvéd-zászlóalj, 2 század huszár, 1 gyalog-üteg) saját vezérlete alatt Csorna ellen.

Kmetty összes hadereje 5700 ember és 17 ágyú volt. Reggel 5 órakor érkezett Csorna elé s megtámadván Wyss seregét, Csornát bekerítette. Az osztrák dsidások azonban áttörtek a beő-sárkányi uton. Rendkivül heves harcz fejlődött ki, melyben a honvédsereg — abban a győri vitézek is — halálmegvető elszántsággal harczolt. Három órai gyilkos küzdelem után Wyss visszavonult Beő-Sárkány felé, hátrálása közben az üldöző magyar fegyverek őt magát is megölték.

A csornai csatáról a következő hivatalos tudósitást adta ki a hadügyminister:

Klapka tábornok ur mai napon Görgei Arthur fővezér és hadügyminister urhoz a következő jelentést tőn:

Győr jun. 13. Van szerencsém ezennel két győzelmes ütközetről tudósitást tenni, melyeknek egyikét Kmethy ezredes Csorna mellett, másikát pedig Zambelli ezredes vivta ki. *Hiv. jelentés.*

Addig mig én Győrből egy szinleges megtámadás végett Öteménynek előre haladtam, s az ellenséges erős osztályokat, melyek ezen helység ellőtt állomásoztak, Pöltenberg tábornok által visszanyomattam, Kmethy ezredes Csorna mellett megtámadá az ellenséget, mig szinte Zámbelli ezredes Enese és Kónynak egyirányú magasságra előrenyomult.

Az ellenség mind a két ponton visszaveretett s eleinte rendesen, de később vad futásban vonult vissza Beősárkány felé, s a mieink által, kik már Csákóházáig (Czakóháza) haladtak előre, mostanáig is üzetnek.

A fényes csornai csata, melyről én e pillanatban még csak előleges tudósitást tehetek, sok áldozatunkba került. Elesett 3 lovas-százados, u. m. Dezsewfy, Münster és Dzwonkowszky, megsebesült Mikovényi őrnagy, azonfelül 8 tiszt, legénység közül halott és sebesült van 100.

Az ellenség hallottai Wyss tábornok, gróf Bombelles őrnagy s 3 ismeretlen főtiszt. Sebesült s elfogott tiszt 2, szinte egy házban elrejtve találtatott s elfogatott herczeg Salm hadnagy, azonfelül 150 halott fekszik a csatatéren, őrmestertől lefelé. Nehéz és könnyü sebesült s elfogott több 50-nél. Halottak között van 50 dzsidás. Ezenfelül, mint a barbacsi parasztok beszélik, sok szekér sebesültet vitt az ellenség magával.

Kmethy ezredes a haza elösmerését ujból megérdemlé, szinte Zámbelli ezredes is, fáradhatatlan működésük által.

Kelt Pesten, junius 14. 1849.

Görgei Arthur
hadügyminister.

A szerencsétlen kimenetelű peredi csata után Haynau junius 26-án megkezdette támadását a győri hadállások ellen. *Haynau Győr ellen.*

Görgei, ki junius 10-én Győrben értekezett Klapkával, a II. hadtestet (10,000 ember) Komáromba rendelte, hogy a győri VII. hadtestet támogassa, ez azonban feladatának nem igen felelhetett meg s így Pöltenberg tábornok csekély serege, mely a Klapka részéről jun. 16-án küldött 2 zászlóalj, 5 lovas-század és 10 ágyúból álló hadoszloppal erősödve összesen 12,000 emberből és 44 ágyúból állott s ezekhez volt még számitható Kmetty hadosztálya, egymaga vette fel az ellenséges seregek 66,000 emberével s 290 ágyújával a harczot, melynek kimenetele ennélfogva kétséges nem lehetett.

Gelich Richard könyvében a következő szakszerü leirását olvassuk a győri csatának, összefüggésben a Rábavonal birtokáért folytatott hadműveletekkel.

A győri csata. Győr a Rába és a Rábczának a mosonyi Dunaágba történő összefolyásánál fekszik s fekvésénél, építésénél és a védelemre nézve kedvező helyrajzi viszonyainál fogva meglehetős ellenállási képességgel bir, mihely az összeköttetés hidak által helyreállíttatik és a város és a külvárosok a bejáratoknál czélszerüen elsánczoltatnak. Ami az utóbbiakat illeti, melyek közül az Ujváros és Sziget ez előbb emlitett két folyó és a mosonyi Dunaág között feküsznek, ezek nyugatról jövő támadás esetén két jó védelmi terep-részeket nyujtanak, mert az elkülönitve előnyomuló csapatokkal mindig kellő időben és nyomatékosan szembe lehet szállni. A bécsi külváros jól elsánczolva s kellő őrséggel szintén tartható. Révfalu község fölött a mosonyi ág és a nagy Duna által képezett kis Csallóközön a még fennálló régi várfalak uralkodnak. Győrnek mint egykori várnak tudvalevőleg megvan a maga története 1527-ben I. Ferdinánd alatt várrá emelve, 1595-ben a törökök árulás folytán elfoglalták, 1598-ban azonban Pálffy és Schwarzenberg fényes rohamai után 180 ágyuval együtt ismét elvesztették. Montecuccoli elsőrangu erőddé tette Győrt, József császár 1783-ban azonban felhagyott vele. Végre 1809-ben ismét helyreállittattak az erődítési művek s a vereség után, melyet az I. Napoleon ellen kivonult magyar nemesi felkelés Győrnél szenvedett, a francziák földig rombolták. A régi várfalak maradványai még megvannak a Rába jobb partján fekvő belvárosban, mely emelkedett fekvésénél fogva is kedvező a védelemre. Az előterepet a mocsáros partu Rábcza és a Rába között Lesvárig mocsárok, árkok és csatornák szeldelik át, melyek a támadót nagyobb csapattömegek kifejtésében gátolják, mig a védő Győrtől félmérföldre a Rábcza jobb partján, mely Abdánál át van hidalva, csapatainak egy részével előretolt állást foglalhat. Végül önként érthető, hogy a Rábavonal védelme kiterjedésének megfelelő haderő alkalmazását igényli, mert különben délen megkerülhető.

A magyarok az állás megerősítésére a következő sánczokat emelték : 1. négy szöggátat nyolcz ágyura a Rábcza jobbpartján; 2. két szöggátat négy ágyura annak balpartján, Abdával szemközt, hol a hid esetleges szétrombolásra elő volt készítve; 3. egy üteget két ágyura és még néhány apróbb sánczot a Sziget külváros bejáratának védelmére; 4. a gyalogság számára mellvéddel ellátott több sánczot a bécsi külváros előtt 12 ágyura. Habár junius eleje óta több gondot fordítottak is Győr erődítésére, a sánczok számát, elhelyezését és építés-módját illetőleg, mindamellett még sok sok kivánni való maradt fenn; nevezetesen több nem birt a kellő szilárdsággal. Különben ily tulerővel szemben a leghelyesebben és legszilárdabban épített sánczok sem használtak volna semmit.

Pöltenberg már junius 26-án megszállotta a várható támadásról vett hirek következtében a fenleirt állást a védelmi vonal hosszával semmi arányban nem állott csapataival. Azoknak egy részét kezdetben a Rábcza jobb partjára tolta előre, mely az abdai hid körüli sánczokkal az első védelmi vonalat képezte, Győr védelmére pedig a következő intézkedéseket tette: Révfalut, mint a jobbszárny legvégső pontját a kis Csallóközön, 2 zászlóalj és 2 lovasszázad szállotta meg 8 ágyuval; 2 zászlóaljnak 2 lovasszázaddal és 8 ágyuval a Sziget kül-

város előtt és 2 zászlóaljnak 6 lovasszázaddal és 9 ágyuval Kossúth Sándor alezredes alatt a bécsi külváros előtt kellett állást foglalnia. A belvárosban 2 zászlóaljból álló tartalék hagyatott 2 ágyuval. Hogy a pápai utról leendő megkerülés ellen magát biztositsa, Liptaynak 4 zászlóaljból, 8 lovasszázadból és 10 ágyuból álló hadosztályát a ménfői erős állásban, Győrtől délre helyezte el Pöltenberg. Jun. 27-én további erősítést kapott Pöltenberg Komáromból, és pedig 2 zászlóaljat, 5 lovasszázadot 2 üteggel Straube alezredes vezetése alatt.

A győri csata.

Kmety hadosztálya, mely mint emlitettük Marczaltőn állott, Rába-Szt.-Mihályig a folyó összes átkelési pontjait megfigyelő csapatokkal szállotta meg s a még meglevő hidakat szétrombolta.

Alig hajtotta végre Hyanau báró táborszernagy junius 26-án seregének általunk már leirt összpontosítását a Duna jobb partján, legott eltökélte magában, hogy haladéktalanul támadóan lép fel, hogy a magyar hadállást a Rábánál abban a jogosult feltevésben egész erővel megtámadja, miszerint a magyar feldunai hadsereg legnagyobb része áll vele szemben. Az állás, melyet a császári sereg előnyomulása előtt elfoglalt, a következő volt: az I. hadtest Mosonynál állott, mögötte Bechtold lovas hadosztályával; a III. hadtest Egyed és Szany mellett; Schneider dandára Csornánál; a IV. hadtest a M.-Óvár mögötti táborban és Paniutine orosz hadosztálya az ágyutartalékkal Rajkán. A főhadiszállás junius 26-án Pozsonyból M.-Óvárra tétetett át, hová a császár is megérkezett.

A Rábavonal megtámadására vonatkozó intézkedések a győri állás balszárnyának hadászati megkerülése s a balszárnynak (Kmety hadosztálya) a VII. hadtesttől leendő elkülönítésére voltak számítva. E czélból a III. hadtestnek zömével Árpásnál kellett a Rábán átkelni, Gerstner jobbszárny-dandárának Marczaltőnél, hogy aztán Lesházánál foglaljon állást a Téth felé nyomuló jobboldalnak fedezésére. A IV. hadtestnek ugyanaz nap Eneséig kellett előőrsét előre tolni, magának pedig Lébenyig előnyomulni.

Schneider dandára, a fentebbi hadtestek közötti összeköttetés fentartásával megbizva, Bágyogra és Szováthra volt vonulandó.

Az I. hadtestnek Barátföldig kellett nyomulni s előőrsét Vásárutig előre tolni. Paniutine orosz hadosztálya Mosonyba jött.

Jun. 28-án, mint a támadás napján, a sereg előnyomulásának a jobbszárnyat képező III. hadtesttel kellett kezdetét venni, mely Szemeréig volt előnyomulandó, hogy a balján felvonuló IV. hadtesttel összeköttetésbe lépjen. Ha itt csatára kerülne a dolog, e hadtest Táplánra, különben pedig Szt.-Mártonra volt vonulandó.

Schneider dandárának Bodonhelynél kellett a Rábán átkelni s aztán Szarkaváron és Ménfőn át Csanakra nyomulni, hogy ott a IV. hadtesttel találkozzék. E hadtest Rába-Patona közelében volt a Rábán átkelendő s azután Koronczón és Csanakon előnyomulandó, hogy Schneider dandárával egyesülve Kis-Megyeren át Pöltenbergnek Szabadhegynél sejtett hadállását balról támadja meg.

Az I. hadtestnek szemben kellett a rábai hadállást megtámadni, de valamivel későbben kellett indulnia, hogy akkor ereszkedjék ütközetbe, ha a más két hadtest mozdulatai már folyamatban vannak.

A győri csata.

Az orosz hadosztály az ágyutartalékkal Lébenybe volt nyomulandó, hogy mint tartalék otthon maradjon.

E jól átgondolt intézkedések annál pontosabban foganatosíthatók voltak, minthogy a magyarok csapataik csekély számánál fogva nem hiusíthatták azokat meg.

A III. hadtest már junius 26-án a Rába melletti Árpásra tolta elöörsül Wolff dandárát, mely Kmety gyönge előcsapatait röppentyükkel visszaszorította a túlpartról, éjjel hozzákezdett a hidveréshez s 27-én reggeli 5 órakor kész lett vele, mire a hadtest átkelt a Rábán és Téthnek vette utját.

Pöltenberg, ki értesült róla, hogy összeköttetése Kmetyvel a császáriak aggasztó átkelése által veszélyeztetve van, 26-án este 2 zászlóaljból és 4 lovasszázadból egy lovasított üteggel álló elkülönítményt küldött Kupa parancsnoksága alatt Téthre, hogy Kmetyvel összeköttetésbe lépjen. Az elkülönítmény már 27-én reggeli 7 órakor Téthre ért, midőn azonban értesült, hogy az osztrák csapatok Árpásnál már átkeltek, Szemerére huzódott vissza, hol két honvéd gyalog-századot talált, melyek Kmetytől elvágattak s Pöltenberghez akartak csatlakozni. Itt kapott Kupa junius 28-án reggel erősítést Liptaytól Ménfőről.

Kmety előcsapatainak visszavonása után Marczaltőn védelmi intézkedéseket tett, tudniillik sürü rajláncczal rakta meg a hely közelében, a Rába jobb partján elnyuló őrzött töltést, a község bejáratait eltorlaszolta s 12 ágyut állíttatott fel a várkastélynál, Gerstner dandára, mely 26-án éjjel Marczaltőnél a Rábához ért, a nagy terepnehézségek miatt nem volt képes hidat verni s 27-én hajnali 2 órakor Várkeszőnél kellett azt megkezdenie. Kmety 2 zászlóaljat, 1 lovasszázadot és 4 ágyut küldött oda, éjjel azonban ismét visszarendelte azokat s midőn reggeli 8 órakor ujból két zászlóaljat küldött oda két ágyuval, már osztrák csapatok szállották meg a Rába jobb parti töltését, mire az elkülönítmény Marczaltőre huzódott vissza. Schütte altábornagy és hadosztály parancsnok, ki a dandárnál volt s a támadást is vezette, Marczaltőre vitette le Várkeszőről a hidat, mire a csapatok átkeltek a Rábán, hogy két hadoszlopban támadásba menjenek át Kmety hadállásai ellen. Ez azonban nem várta be a támadást, hanem a pápai országut mentén eső Ihásziba vonult vissza, a hol ujból állást foglalt. Az arczvonalban árok által fedett község mindkét oldalán állította fel gyalogságát, a középen és a két szárnyon tüzérségét, mig 6 század huszárból álló lovasságát állásának szélső jobb szárnyán. Schütte a 2 század lovassággal és egy üteggel megerősített Gerstner-dandárral délutáni 4 órakor kezdette meg a támadást, Kmety tüzérsége azonban oly heves tüzelést fejtett ki, hogy a gyalogság azonnal nagy veszteségeket szenvedett s a dandár előnyomulásában fel lőn tartóztatva. E kedvező pillanatot arra használták fel a huszárok, hogy megtámadták Gerstner balszárnyát, mi azonban azzal ért véget, hogy előbb hatásos ágyutüz által rendetlenségbe hozattak s aztán pár század dragonyos teljesen visszavetette őket. Minthogy a huszárok futásuk közben az előretolt ütegeket is magukkal ragadták s nagyobb rendetlenség támadt, az ütközet kimenetele már nem lehetett kétséges, Schütte erre gyalogságával is rögtön támadásba ment át két rohamoszlopban, melyeket nem volt képes többé feltar-

tóztatni a Kmety arczvonala előtt felállított ágyuk gyilkoló tüze. Minthogy Kmety csapatai inogni kezdettek, megkezdte visszavonulását Pápára, mit aztán Veszprémig folytatott. Gerstner dandára e heves ütközetben 65 halottat és 162 sebesültet vesztett. *A győri csata.*

Kmety hadosztálya igy el lőn vágva a VII. hadtesttől, melynek hadállása a III. osztrák hadtest zömének Téthig történt előnyomulása által balról hadászatilag már megvolt kerülve.

Ez a hadtest 28-án Wolff dandárával mint elővéddel Téthről Szemere felé nyomult, hová Liptay is megérkezett hadosztályának maradékával. Wolff rögtön támadást intézett a község ellen. Mig egy zászlóalj a közeli kis erdőből élénk tüzelést nyitott, egy zászlóalj és két század lovasság a bal szárny ellen nyomult s egy szintoly erős csapat jobbról volt a községet megkerülendő. Rövid ágyutüzelés után a legelső zászlóalj rohamot intézett Szemere ellen, melyből Liptay kivonult. Hátvédének oltalma alatt, melynek ágyui a rohanók ellen voltak irányítva, a malomárkon (Bakonyfolyás) tul, melynek hidját lerombolta, a Szemerétől északkeletre fekvő magaslatokon foglalt állást. Wolff a malomárokhoz vonultatta tüzérségét és tüzeltetett, de ugyanazon pillanatban 4 század Károlyi-huszár négy ágyuval balszárnyára támadt, mi azonban azzal végződött, hogy a támadók visszahuzódtak korábbi állásukba. A magyarok heves tüzelése egyideig meghiusította a malomárok hidjának helyreállítását, mikor azonban a hid ennek daczára is kész volt, akkorra már a III. hadtest zöme is Szemerére érkezett Wolf átküldte tüzérségét a malomárkon és tüzeltetett.

Liptaynak azonban nem juthatott eszébe, hogy e hadtestnek ellenálljon, hanem igyekezni kellett Ménfőt elérni, ha nem akarta, hogy Pöltenbergtől is elvágassék. Már tudta, hogy egy erős osztrák hadoszlop Bodonhelynél és Babothnál átkelt a Rábán. Kis-Megyer felé vette tehát visszavonulását, melyet lovassága fedett, melyből két század még bátran Wolff elővédére vetette magát, miből rövid tartamu összecsapás támadt, Liptay visszavonulása közben kénytelen volt Csanak mellett egy nagyon hátrányos állást foglalni, mert Schneider dandárával találkozott össze, mely kora reggel ellenállás nélkül átkelt ott a Rábán s északnak a csanaki szőllők felé tartott.

Liptay a szőllőhegy tövében állította fel gyalogságát, lovasságát a tüzérséggel pedig a magaslat és a Rába közötti nyilt téren, Schneider a szőllőhegyen a magyarok balszárnya ellen nyomult, mely a legnagyobb rendetlenségbe jutott. Ugyanez történt Liptay lovasságával és két ütegével is, melyeket 6 század dsidás hátravetett.

A IV. osztrák hadtest parancsnoka, ki jun. 26-án éjjel a rendkivül mocsáros partoknak s gátaknak magyar részről történt részben széthányása következtében Rába-Patona irányában nem volt képes a Rábán hidat veretni, az erre vonatkozó jelentés vétele után 28-án reggeli 7 órakor azt a parancsot kapta a főparancsnoktól, ki már ugy a III. hadtest sikereiről, mint a magyaroknak a Rába menténi gyöngeségéről értesülve volt, hogy most már a Rábcza és Rába közé nyomuljon s hátba támadja az abdai hidnál elfoglalt hadállást. Jablonowsky dandárát pedig a Rába mentében bevonultatta Wohlgemuth altábornagy, hogy alkalmas helyet keressen a hidverésre s igy helyreállítsa az

A győri csata. összeköttetést a III. hadtesttel, illetve Schneider dandárával, melyek Csanaknál várták a IV. hadtest további mozdulatait. Mig ez a hadtest Benedek dandárával élén, Lesvár felé nyomult, az I. hadtest szintén megkezdte Schlick gr. alatt előnyomulását Pöltenberg arczvonala felé. Elővéddandára (Bianchi) reggeli 9 órakor indult el Barátföldről, őt követte a Sartori-dandár, mig a kis Csallóközön Simbschen tábornoké d. e. 11 órakor Dunaszegről Révfalva felé nyomult. Midőn Bianchi Abdáról a Rábczahid felé tartott, a hidontuli elsánczolásokból élénk tüzeléssel fogadtatott. Wohlgemuth eközben a bécsi külváros felé nyomta vissza Kossuth Sándort.

Ekkor megjelent Görgei, hogy személyesen győződjék meg a helyzet állásáról s megbeszélje a továbbiakat Pöltenberggel, ki még mindig abban a reményben volt, hogy Liptay talán tarthatja magát addig Ménfőnél, mig a II. hadtest a VIII.-nak egy kis részével megérkezik. Görgei Ménfőre sietett, hogy átvegye ottan a vezetést s Pöltenberg vezette Győr további védelmét.

A támadás már annyira haladt, hogy Wohlgemuth elővéddandára (Benedek) közel volt hozzá, hogy hátba fogja az abdai állást. Ekkor Kossuth a hid lerombolása után odahagyta az általa védett állást s a bécsi külváros (Ujváros) közelebbi részébe huzódott vissza.

Egy vadász-zászlóalj átkelt a hid lángban álló gerendáin a Rábcza jobb partjára s az utászok délutáni 3 óráig ismét helyreállították a hidat, mire Bianchi azt a rendeletet kapta, hagyja azt a zászlóaljat a hidnál, saját dandárával azonban balra a Sziget külváros felé nyomuljon. A dandár vezetését Lichtenstein Ferencz hg. altábornagy vette át. Bianchi dandárának helyét aztán Sartorié foglalta el, mely átkelt az abdai hidon, hogy Benedek balján a bécs-külvárosi sánczok ellen nyomuljon. Miután Kossuth odahagyta az abdai állást, Benedek tovább jobbra a Rába felé huzódott, hogy az egészen védtelenül hagyott nagy téren át amaz elővárosba könnyebben behatolhasson. Miután több üteg erősítést kapott, Herzinger gránátos hadosztálya követte őt tartalék gyanánt, Wohlgemuth lovassága pedig jobbszárnyán egyesült, mig Sartori dandára a balszárnyra jött. Erre Schlick gr. vette át a vezényletet a csapatok fölött a Rába és Rábcza között.

A magyarok nagyon csekély létszámuk daczára igen vitézül védelmezték állásaikat, sőt Kossuth a bécsi külváros nyitott részeiből ki is tört huszáraival, a tulnyomó császári lovasság azonban visszaverte őket. Schlick erre úgy vonultatott fel 42 ágyut, hogy körülfogták s golyókkal árasztották el a védsánczokat. Bianchi eközben elfoglalta a Sziget külvárost, honnan a bécsi külváros északi részeibe nyomult. Ugyanakkor Reischach tábornok is hatalmába ejtette Révfalut s helyreállította a hidat a mosonyi Duna-ágon.

A magyarok gyorsan megszállották hátvédeikkel a külvárosok részben eltorlaszolt bejáratait, eltávolitották ágyuikat s lerombolták a belvárosba vivő hidakat. Ekkor parancsot vett Pöltenberg Görgeytől, hogy Győrből vonuljon ki, minthogy Liptay Ménfőről már Szabadhegy felé huzódott, még mielőtt Görgey hozzá ért volna, ki utközben vette az erre vonatkozó jelentést.

Pöltenberg a Görgeitől vett utasitás értelmében d. u. 4 órakor a jobb

szárnnyal a komáromi országut mellett fekvő ugynevezett Szőlőfürt korcsmáig ment, Liptay pedig a balszárnynyal Szabadhegyről Hecsére huzódott vissza. Az általános visszavonulási pont, egyelőre Ács volt, hová Klapka, ki esti 6 órakor megjött Komáromból, a bal szárnyat Szt-Ivánon és Szt-Jánoson át vezette. Görgei fedezte a lovasság nagy részével és egy üteggel a visszavonulást, mely alatt a Bianchi dandárával őt üldöző Lichtenstein hg. ellen ismételve állást foglalt s huszárait támadásra is vezette *A győri csata.*

A császári hadseregből junius 28-án este az egész IV. hadtest Szabadhegynél táborozott, az I-ből Wallmoden hadosztálya a komáromi uton Szt.-Ivánig nyomult, hol táborba szállott, Schneider dandára még azon éjjel Puszta-Eörkényről, a mészáros-uton előnyomult, a III. hadtest este Tényőig ért, hol táborba szállt és a jobb szárnyát képző Gerstner-dandár Ihásziról Gyirmóthra ment s igy szorosabb összeköttetésbe jutott hadtestével, melynek jobb oldalát aztán a további előnyomulásnál fedte. Paniutine orosz dandára az ágyutartalékkal, valamint Bechtold lovasosztálya, mely Lébenyben és Sövényházán tartalékba állott, csak 29-én vonult Győrön át a hadsereg után.

A veszteségek jun. 27-én és 28-án voltak: az osztrák hadseregnél halottakban 1 tiszt, 74 közember, sebesültekben 8 tiszt, 286 közember, összes veszteség 9 tiszt, 360 közember és 78 ló, ezek közül 6 tiszt és 221 közember Gerstner dandárára esett Ihászinál. Ha az összes veszteségből Schneider dandárait is leszámitjuk 6 halottal, 25 sebesültel és 36 lóval Ménfőnél, a Győr körüli csekély veszteség mindössze 3 tiszt és 65 közember, mi egyébiránt abból magyarázható meg, hogy legnagyobb része a tüzérségre esett.

A VII. magyar hadtest vesztesége volt:

halottakban:	2 tiszt,	31 közember,
sebesültekben:	2 „	75 „
eltüntekben:	1 „	372 „
Összesen:	5 tiszt,	478 közember és 56 ló.

Az eltűntek legnagyobb része ismét bevonúlt. Kmety hadosztályának vesztesége ismeretlen.

Az osztrák hadsereg gyors összpontosulásával a Duna jobbpartján, a jól kombinált mozdulatok pontos keresztülvitele által s nagy túlerejével szerencsésen kezdette meg a támadást, mig a magyar, melyet Görgei csak Pestről visszatérése után akart a Duna jobbpartján összpontositani, hogy a támadást megkezdje, most már a Rábavonal elvesztésével védelemre volt utalva. Az indokolhatlan mulasztások okát, melyek attól a pillanattól fogva vették kezdetüket, midőn az osztrák dunai hadsereg összpontositása a Duna jobbpartján kétségtelenné vált, a mérvadó egyéniségek egymásra háritják. De mi azt hiszszük, hogy a hadászati helyzetnek a peredi csata utáni teljes félreismerésén kivül ama mulasztások fő oka a sajátságos viszonyokban feküdt, melyeket a fonák rendszabályok teremtettek.

Görgeinek akkor mindenesetre nem lett volna szabad a hadseregtől eltávoznia, de kettős állása mint hadvezér a hadügyminister ismételt kirándu-

A győri csata. lásokra birta Pestre. Távollétében Klapkának, ki akkor a VIII-ik hadtest és a Győrnél álló VII. hadtest fölött parancsnokolt, kellett volna teljes mérvben a hadsereg főparancsnokságát átvenni és a szerint cselekedni. De ott állott ismét Bayer, Görgey vezérkari főnöke az ő kivételes állásában. Görgei őt, mint olvasóink tudják, hadügyministerré történt kinevezése alkalmával távollétében helyettesévé nevezte ki azzal a hozzáadással, hogy intézkedéseit mindenki ép úgy tisztelje, mintha ő tőle erednének. Ily körülmények közt Klapka annál kevésbé maradhatott ment a befolyástól, mert általában nem szokás a felebbvaló képviseletében csak néhány napra fennálló intézkedéseket felforgatni: annál kevésbé háborúban a fővezér hozott határozatai ellen eljárni. A mulasztásokért, melyeket Görgei három napi távolléte alatt t. i. junius 24-étől 27-éig elkövetett, első sorban csak a központi hadműveleti iroda főnöke volt felelős, Klapka mindenesetre nagyobb befolyással lehetett volna rá!

Görgei a vele szemben álló túlerőre való tekintettel arra az elhatározásra jutott, hogy a VII. és II. hadtestekkel a komáromi elsánczolt táborba húzódik vissza s az I. és III. hadtest megérkeztéig várakozó állásban marad ott, de mihelyt serege összpontositva lesz, támadásba megy át.

A VII. és II. hadtestek s a VIII. hadtest oszlopai folytatva visszavonulásukat 29-én napfelkelte előtt a Gönyü melletti táborból Ácsig nyomúltak és 30-án vegyes fegyvernemekből álló előcsapatokat hagyván e helyütt hátra, egész az elsánczolt táborba. Nagy-Igmándra egy lovas elkülönitményt rendelt Görgei a mészáros-út szemmeltartására és hirszerzésre Kmety hadosztályáról, melynek Szt.-Mártonon át még Győrből azt a parancsot küldte, hogy Komáromra való visszavonulását Romándon és Kisbéren át vegye.

Ennek a hadosztálynak, ha Haynau br. szives lett volna Görgei megérkezését Pestről s hadseregének összpontosítását a Duna jobbpartján bevárni, azután magát megtámadtatni és megveretni: Székesfehérváron és Pakson át, hol már hid volt verve számára, a déli hadsereghez kellett volna csatlakoznia. De ennél a rendeltetésnél kellett maradnia most is, midőn az ellenkező eset állott be, t. i. Haynau megtámadta és megverte a junius 21-ike óta Vágnál, az érsekujvári Dunaágnál, Komáromnál és a Rábavonalnál szétszórtan feküdt magyar dunai hadsereg egy részét s az övéinek gyors előnyomulása lehetetlenné tette Kmety elvágott hadosztályának Görgeyvel egyesülését.

Az osztrák főhadsereg jun. 29-én folytatta előnyomulását. Az I. hadtesttől Reischach dandára Gönyőre, zöme Szt.-Jánosra jött, a IV. hadtest a mészáros-úton Bőnyre, a III. hadtest Szt.-Mártonon át Mező-Eörsre a székesfehérvári uton, Bechtold lovas-hadosztálya Szt.-Iványra vonult és Paniutine orosz hadosztálya az ágyutartalékkal Hecsére. Győrött csak egy zászlóalj maradt helyőrségül.

Jun. 30-án az I. hadtest Szováth és Ácsra a IV. hadtest Nagy-'gmánd és Csanakra, a III. hadtest Csep és Kisbérre, Bechtold lovas hadosztálya Bábolnára és Paniutine orosz hadosztálya az ágyutartalékkal Banára vonult, hová a főhadiszállást is helyeztette.

A Kmetyről leendő hirszerzés végett kiküldött lovas elkülönitmény, a mint

a IV. osztrák hadtest csapatai Nagy-Igmánd felé közeledtek, gyorsan az elsánczolt táborba huzódott vissza, minek az lett következése, hogy a magyar elő-csapatok parancsnoka, kinek meg volt hagyva hogy a Czonczóvonalat csak túlerővel szemben hagyja oda, azt mégis feladta, mert a hátráló huszár elkülönítményt egy őt már megkerült osztrák lovas csapatnak tartotta. *A győri csata.*

Ez a félreértés aztán azt vonta maga után, hogy a császáriak julius 1-én nemcsak a Czonczóvonalat, hanem az ácsi erdőnek e község és a Komárom előtti elsánczolt tábor között fekvő s Puszta-Harkály felé nyúló kiszögelést is megszállották, mit a magyar előcsapatok parancsnoka elmulasztott megtenni. Emez erdőrész visszaszerezésére Görgei még az nap este 6 órakor egy nagyobb elkülönítményt küldött ki 3 üteggel, ez Reischach dandárának ott felállitott elővédét megtámadta, mely annak az ő felvételére az erdőben előnyomuló zöméhez ment vissza. Egy üteggel, melyet Lichtenstein herczeg maga vezetett elő, rövid ágyúharcz fejlődött ki, mely azzal végződött, hogy a magyar elkülönítmény minden komolyabb ellenállás nélkül az erdőrészlet birtokába jutott.

Az előrenyomuló osztrák seregek a komáromi magyar hadállásokat támadták meg. Ime Kossuth Lajos egy eredeti harcztéri tudósítása, melynek vonásain még ott reszket a csata izgalma s a patakzó vér lelket zavaró hatása: *Az osztrák előre nyomul.*

Ujabb tudósitás
Győzel~~~~ münkről a Szőnyi Sánczoknál

Az ellenség 50.000 embernyi erővel, Komárommal
szemközt Duna jobb parti sánczainkat
tegnap Julius 2kán megtámadta.
Eleinte az ellenség a sánczok első
vonalát, minde már bevette, de a melly be
vette, a sánczokban lelte halálát.
Balszárnyát Görgey egész Ácsig vi-
szakergette. Közepét 's jobb szárnyát Klap-
ka egy jól ~~~~ intézett huszár támadás-
sal elvágta 's így az ellenség mindenhelyen
meg futamittatott.
A mi veszteségünk körülbelül 700 fő.
Az ellenségé Kétezer. A monostori sán-
czokban egész rakásokban feküdtek az
ellenség halottjai.
Éljen a Haza!
Pest Julius 3kán 1849

Kossuth Lajos
Kormányzó.

Haynau Győrben. Haynaunak junius 28-án Győrbe történt bevonulása alkalmával vonult be a városba az uj uralkodó, FERENCZ JÓZSEF is. Egykorú képek örökítik meg a bevonulás jelenetét, e képek osztrák eredetűek, túlságosan feltüntetik a minden rendü és rangú nép lelkesülését.

Voltak azonban olyan jelenetek is, melyekre legjobb rádobni a feledés igen sűrű fátyolát, mert egyszerü elmondásuk felkorbácsolja a férfi vérét s melyeket nem is lehet más magyarázattal csak némileg is közömbösíteni, mint hogy akkor Haynau légkörében fogamzottak az események csirái.

Ime egy eset, ami legalább közölhető.

Ugy beszélik a kortanúk, hogy Woitic Adolf, egy minden jelentőség nélkül való fiatalemberke, együtt haladván egy más társával, azon tréfálkozott, hogy „ne búsuljunk, majd jön a török császár a magyarok segítségére!“ Gyerekes módon úgy ismételgette ezt a szerinte sikerült tréfát, hogy az osztrák katonák is meghallják. Ezek elfogták, hadi törvényszék elé állították s annak ítélete értelmében nyomban főbelövették mind a ketten.

Hivatalos tudósitás.

Woitic Adolf, győri születésü, 21 éves, nötelen, izraelita, és

Szwelka Rotias, aradi születésü, 37 éves, nötelen, elbocsájtott szolga, f. hó 29-én egy őrálláson lévő század közé vegyültek, és a' század embereit hütlenségre csábitani, lebangolni és bátortalanittani szándékozván, hamis és felingerlö beszédeket tartottak. Ezen két egyén ennélfogva a' Magyarországra kimondott hadi állapot rendeletei szerint, ma mint vétkük elkövetése napján, golyó és por által halállal büntettettek.

Föhadiszállás Győr, Junius 29-én 1849.

A' magyarországi hadi föparancsnokság.

Ha nyomtatott emlék nem maradt volna az esetről, talán mende-mondának tarthatnók az egészet.

*

Rohonczy kir. biztos. ROHONCZY IGNÁCZ udvari tanácsost nevezték ki ezuttal cs. kir. polg. főbiztosnak, a katonai parancsnok ismét gróf APPONYI KÁROLY lett.

Az uj főbiztos első dolga volt természetesen a rebellis városi tisztikar elcsapása s egy jóérzelműnek a kinevezése.

A Rohonczy-tisztikar ekként szerveztetett: *A Rohonczy-tisztikar.*

Polgármester: MENDEL ISTVÁN.

Biró: BEKE AUGUSZT.

Kapitány: BUGLI PÁL.

Tanácsnokok: STEFFANITS JÓZSEF, ANVANDER FERENCZ, CSABY JÓZSEF, ZÁNTHÓ MIHÁLY, TOMCSÁNYI FER., BERZAUTER LAJOS, KLIMISCH JÓS. LANDHERR JÁNOS, LEHNER JÁNOS.

Főjegyző: ZMESKÁL SÁNDOR.

Aljegyzők: STREIBIG KÁROLY, ZÁNTHÓ LAJOS.

Főügyész: PROBSZT FERENCZ.

Házi pénztárnok: HUBER ANTAL.

Főadószedő: LABEK JAKAB, *ellenőr*: KIKLER IGNÁTZ.

Árvai gondnok: SZAVÁRY JÓZSEF, *ellenőr*: GRÖSSING JÁNOS, *segéd:* LINEKKER JÁNOS.

Alapitványi pénztárnok: LENGYEL IGNÁTZ, *ellenőr:* DRENGBESSER JÁNOS.

Földbirtoki tiszt: ECKER JÁNOS.

Számvevő: TOSCANO KÁROLY.

Főorvos: ERŐSS LÁSZLÓ, *tiszteleti:* PROHASZKA FER.

Sebész: PACHL JÓZSEF; *tiszteleti:* BEGNA és KORNHOFFER.

Mérnök: TOSDER JÁNOS.

Szállásolási biztos: RAAB JÓZSEF.

Hadnagyok: PUTTER SÁND. KOLBE LÕRINCZ, HIESZ JÁNOS és CZAP FERENCZ.

Az uj uralmat a következő proklamácziók vezették be:

Az ugynevezett Kossuth-féle magyar Bank-Jegyek parancsolt beszolgáltatására nézve rendeltetik:

1-ör. A Megye- és Város-házánál, ugyszinte a' cs. kir. Só, és Harminczad Hivataloknál eszközöltethetik a' beszolgáltatás.

2-szor. Minden illetőket a' müködő beszedők, a' beszolgált Bank-Jegyek' mennyisége és minősége felett nyugtatványozni tartoznak — 's azon kivül

3-or. A' működő beszedők kötelesek lesznek mindenekrül folyó számmal ellátandó rendes naplókat is vezetni, — 's üdőrül üdőre az eszközlött beszedésekrül pontos Jelentéseiket bemutatni.

Költ Győrött 1849-ki Junius hó 30-án.

Gróf Apponyi Károly
ideiglenes Hadiparancsnok.

A Kossuth-bankók.

Proclamatio.

Ezennel előlegesen tudtára adatik mindenkinek: hogy a' magyar ugynevezett Kossuth-féle bankjegyek, akármilly nemüek legyenek azok, miut törvénytelenek 's egészen érvénytelenek, forgásból kitetetnek.

Akárki illy törvénytelen pénz birtokában vagyon, azokat tüstént az itteni város-parancsnokságnak átadni köteleztetik.

Elmulasztás esetére azok, akárkinél találtatnak, nem csak elkoboztatnak, hanem a' birtokos még azonkivül legszigorubban büntettetni fog.

A' közelebbi határozatok következni fognak.

Főhadiszállás Győr, Junius 29-én 1849.

Haynau m. k.
tábori szertárnagy és hadsereg főparancsnoka.

Hadi törvényszék.

Proklamatió.

Ő cs. és kir. Felsége folyó évi Május 30-áról szólló Manifestuma által, a' had és ostrom-állapotban lévő Magyar és Erdély korona-tartományokra nézve reám ruházott kormányhatalomnál fogva rendelem, mint következik:

1. §. A' mult évi October 3-án kibocsájtott és ugyanazon hó 8-kán az akkori magyar országgyülésen kihirdetett legfelsőbb k. Manifestum által Magyarország, az Erdélyi nagyfejedelemség pedig az ottani parancsnok báró Puchner főtábornagy m. évi Oktober 18-áról szólló Proklamatiója által a hadi törvények alá állíttatott.

A mondott naptól, t. i. October 8-ától Magyarországban, Erdélyben pedig October 18-ától kezdve minden büntettek és vétségek, mellyek a magyar pártütéssel összeköttetésben vannak, ha bár polgári személyek által követtettek is el, haditörvényi eljárás alá esnek.

E végből különös hadi törvényszékek vannak felállítva, mellyek a fenálló hadi törvények és a sereg fővezérei által kibocsájtott Proklamatiók alapján sommásan járandanak el.

Főhadiszállásomon *Győrött,* Julius 1-én 1849.

Báró Haynau
táborszernagy és hadsereg főpararancsnoka.

Győrben gróf Apponyi ismét megszólaltatta proklamáczióit, melyek komor levegővel töltötték el a várost.

Hiradás!

Ő excellentiájának báró Haynau tábori szertárnagy és hadsereg főparancsnokának parancsából, ujabban általvévén az itteni parancsnokságot, ezt azon hozzáadással teszem közhirré: hogy minden általam már korábban kiadott parancsok, tellyes erőben fentartatnak.

A' fegyverek és töltéskészletek beadására a' kihirdetéstül számitva — három napot rendelet határidőül; a' béadás a' megye háznál, és illetőleg a' városkapitányi hivatalban történik.

Minden vendégfogadók, kávéházak és korcsmák, estvéli 10 orakor pontban bezárandók; kivételvén mindazonáltal, a' belvárosi ugy nevezett korona és bárány vendégfogadók, mellyek egyedül a' katona tiszt urak számára, a' meddig kivánni fogják, nyitva tartandók.

Minden összvegyülekezetek tőlem kikért és nyert engedelem nélkül, mint terhes kihágás, kemény büntetéssel — ollyanok pedig, mellyek a' forradalmat előmozditják, halállal fognak fenyittetni.

A' cs. k. katonaság elleni sértések, izgató beszédek, a' császarilag gondolkozók bántása, és politicai jegyek hordása, a' szándék makacsságának mértéke szerént szigoruan fog visszatoroltatni.

Kelt Győrött 1849. Jul. 3-án.

Gróf Apponyi Károly,
ideiglenes hadi parancsnok.

Hiradás.

Báró Haynau tábori szertármester és hadi főparancsnok Ő Nagy Méltóságának folyó évi Junius 29 én kibocsájtott hirdetménye által a' magyar ugy nevezett Kossuth-féle bankjegyek beszolgáltatása elrendeltetett. Minthogy azonban még eddig igen csekély öszveg adatott be, — tudomásom szerint pedig nevezetes mennyiségü illy nemü pénz vagyon még Győrött forgásban, — ennélfogva rendelem: hogy folyó hó 30-ig ezen pénzjegyek okvetlen beadassanak; ellenkező esetben mindenki ellen, kinél illy törvénytelen pénzjegy találtatni fog, a' legszigorubb hadi törvény szerinti eljárás fog alkalmaztatni.

Győr, Julius 20-kán 1849.

Gróf Apponyi Károly
ezredes és hadi parancsnok.

100000 frt kölcsön. Julius 15-én Mendel István polgármester Schäffer Jakab városi képviselővel Haynaunak n. igmándi táborába mennek s arra kérik a teljhatalmú urat, eszközöljön ki a városnak 100,000 frtnyi kölcsönt, mert másként a császári hadsereg részére követelt és megajánlott felszereléseket nem képesek kiállitani. Haynau valóban utalványozta a kivánt összeget és a város megbizottai jul. 21-én Bécsben fel is vették és pedig „Zwangsnoták"-ban. E pénz legnagyobb része, mint aug. 14-iki keletnél látni fogjuk, a magyarok kezébe került.

Gehringer Győrött. Julius 28-án báró Gehringer, Magyarország kinevezett polgári kormányzója Győrt személyes jelenlétével szerencsélteti s ez alkalommal különféle intézkedéseket tesz a megzavart rend helyreállítására.

A nyári hadjárat véres eseményei az ország távoli részében folynak ez időtájt. Nyugaton csak Komárom vára áll s hős védője több diadalmas kirohanással tesz kárt az ellenségben s elzavarja az ostromló sereget.

Augusztus 5-én Győrt is visszafoglalja. E napon 10 zászlóaljjal, 6 lovas századdal és 30 ágyúval szállotta meg Győrt, melyet a helyőrség sietve elhagyott. Nagy mennyiségben felgyüjtött élelmi készletet s egyéb zsákmányt foglalt le itt, melyet azonnal átszállíttatott a komáromi várba.

„A lakosság örömrivalgásai közt vonúltam be a városba — irja memoirjaiban Klapka — s hogy időt ne veszitsek, azonnal megkezdtem az ujonczozást, egyelőre a 18—30 éveseken. Abból a készségből, melylyel a lakosság a rendszabályt végrehajtotta, láttam, hogy hasonló módon az egész országban rendkivüli dolgot lehetett volna elérni. Néhány nap alatt 5—6000 ujonczot állítottak ki, kiket Komáromba küldtem s 5 zászlóaljba osztva felfegyvereztettem."

Győr ujoncz. Lelkesitő és megható vonásokban nyilatkozott meg a nép hazaszeretete és áldozatkészsége az ujonczozások alkalmával.

Például Vas és Mosony megye osztrákok által megszállt vidékeinek németajku népe kerülő utakon, szökve hozta fiait a győri állításra.

Rendelet.

Minden az osztrák hadsereg által itt hagyott ruhanemüek, fegyverek, ágynemüek; úgy minden nemű élelmi szerek tüstént a' püspöki várlakban helyezett lakásomon béjelentessenek; — az ezek eltitkolói kemény büntetéssel büntettetnek.

Kelt Győrött Augustus 5-én 1849.

Brezanoczy
százados.

A magyar uralom ismét elkezdődvén, a császári tisztikar természetesen elcsapatott a városnál s ismét elfoglalták helyöket a magyar párt vezérei. *Ismét magyar uralom.*

Ez utóbbi magyar uralomnak a következő nyomtatott emlékei maradtak fenn:

k./5683.

Ujabbi

Kihirdetése

az ország kormányzó elnöke rendeletének.

Magyarország jövedelmeire, Gr. Almási, Völgyi és Endrei aláirásuk a bitor ellenség által kibocsátott csalárd utalványok, vagy ugynevezett alatti

Zwangs-Noták

iránt.

Az ellenség a hadiköltségek fedezéseire képtelenségét önkényt elismervén, ollyatén forgalmi eszközhöz folyamodik, mellyet olly valamire alapít, a mi nem az ő tulajdona 's azzá soha sem is leszen, — t. i. Magyarország köz jövedelmeire. Azaz: adósságot csinál más vagyonára.

Ezen cselekedet a legundokabb csalás nemek közé tartozik.

Ugyan azért a fentemlített utalványokat semmitérőknek 's csalárdoknak nyilvánítván, rendelem: hogy azok sem a közpénztároknál, sem pedig magány forgalomban el ne fogadtassanak.

Ki ezen utalványokat elfogadná, vagy épen azokat kiadni merészelné: a nemzet függetlenségi nyilotkozatában foglalt határozat értelmében is akkint fog tekintetni, mint a ki az ellenségnek hazánk ellen intézett pártütő czéljai kivitelét előmozdítja, következéskép mint honárul fog tekintetni, és büntettetni.

Kelt Debreczenben, April 22-én 1849.

Kossuth Lajos s. k.
az ország kormányzó elnöke.

A zwangsnóták.

616./k. b.

Ezen országos rendelet erejénél fogva, a csalárd utalványokat elfogadók, titokban tartók, — vagy kiadók elfognak fogatni, 's a rögtön ítélő vegyes törvényszék elébe állíttatni.

A' kikre pedig ezen utalványok az ellenség által erőszakoltattak volna, tartoznak azokat a helybeli elöljáróságnak, ez pedig tovább kormánybiztosi hivatalnoknak bejelenteni ; különben mint hamis letartóztatók lévén tekintendők.

Győrött, Augusztus 8-án 1849.

Ujházi László s. k.
t. h. kormánybiztos.

A' 6-ik Huszár ezred felsőbbi rendelet következtében legrövidebb idő alatt felszerelendő; erre nézve rendeltetik; miszerint:

A' szabó, csizmadia, szücs, sapkás, lakatos, szijjártó mesterek a' városháznál megjelenni tartozván, a' kiadott munkát elvállalni fogják: olly szigoru meghagyás mellett, hogy minden egyéb magány munkák félretételével délutáni 3 órától kezdve az álladalom részére szolgálni kötelesek: ellenkező esetben a' hányszor annyiszor 50 p. ft. lefizetésére fognak köteleztetni, a melly pénzöszszeg rövid uton meg fog rajtok vétetni.

Kelt Győrött, 1849-diki Augustus 8-án.

A' hadi bizottmány elnöke
Latinovics s. k.

Ujházy kormánybiztos.

Augusztus 8-án UJHÁZY LÁSZLÓ, a komáromi és felső hadseregi kormánybiztos megjelenik Győrött s tovább szervezi az ujonczozást.

Aug. 9-én közgyűlést tart a város. UJHÁZY LÁSZLÓ kormánybiztos elnököl, aki a magyar kormányzat által kinevezett tisztviselői kart maga elé hivatván, kijelenti, hogy lemondást semmiféle tisztviselőtől el nem fogad s mindazokat, kik eziránt fellépni kivánnának, a haza ellenségeinek tekinti, kikkel szemben kérlelhetetlen

leend. Állásaikba a régi tisztviselőket — kiket Lukács nevezett ki — ünnepélyesen visszahelyezi, polgármesterré Jankó Mihály helyére ANWANDER FERENCZET helyettesítvén. Kinevezi TÓTH IGNÁCZOT tábori biztosul, JANKÓ MIHÁLYT pedig megyei és városi kormánybiztosul. *Jankó Mihály kormánybiztos.*

Hirdetmény.

Seregünknek itteni Győrött bevonulásakor a' tábori biztos Tóth Ignácz urat egyszersmind ideiglenes megyei 's városi biztosul neveztem ki.

Megérkezvén azonban mai nap Jankó Mihály ur, ki Junius hó végével Pesten kelt rendeletnél fogva Győr megyei és városi kormánybiztosnak neveztetett ki, — állását ezennel elfoglalandja, tábori kormánybiztosul tovább is Tóth Ignácz ur megmaradván.

Győrött, Augustus 10-én 1849.

Komáromi 's felső hadseregi t. k. kormánybiztos

Ujházi László s. k.

Augusztus 10-én a városi közgyüléstől 300,000 forintnyi kölcsönt kér 48 óra alatt s ha e hazafiui felhivásnak sikere nem lenne, kivetés utján igéri azt megszerezni. A közgyűlés felkéri a kormánybiztost, hogy tekintettel a városi pénztár szomorú viszonyaira, álljon el követelésétől. *300,000 frt kölcsön*

Annyi pénze sem volt ekkor már a városnak, hogy az apró magánszámlákat fizetni képes lett volna. Ezért megbizta Klimisch tanácsnokot, hogy szerezzen valahonnan 6000 frtot.

Augusztus 13-án a város közgyűlése ismét összeül. Ujházy László kormánybiztos az aug. 10-iki közgyűlés feliratára azt válaszolja, hogy „a felirások ideje lejárt s reprezentácziókkal a hon meg nem menthető. Minthogy e város lakóiba kevés az akarat, azt *A felirások kora lejárt . . .*

a kormánytól nyert hatalmánál fogva pótolni fogva." Azért is, hogy a kivánt összeg behajtható legyen, elrendeli az utolsó adókivetési lajstromok beszolgáltatását.

Mig a közgyűlés az összeg nagysága és a követelés erélyes mivolta felett csodálkoznék, megjelenik Jankó Mihály kormánybiz-
200,000 frt. tosnak felszólító rendelete 200,000 forint kölcsön biztosítása iránt. A közgyűlés teljes rémületbe esik, nem tudja, külön álló kölcsönről van-e szó? Küldöttséget meneszt Jankó Mihályhoz, akitől megtudja, hogy egy és ugyanazon követelésről van szó, Klapka csupán a 300,000 frtot szállította le 200,000-re s ezt óhajtja Jankó megszerezni. A kölcsön barátságos uton nem lévén biztosítható, a kivetés módját határozza el a kormánybiztosság.

Jankó Mihály kormánybiztos a Zwangsnótákra vonatkozólag kibocsájtott kormányrendelet alapján honárulás fenyítéke alatt megtiltja e pénzjegyek használatát s felhivja a várost, hogy a pénztáraiban levő minden ilyen jegyet azonnal szolgáltasson át neki.

A Haynau 100,000 frtja. A város ujabb rémületbe esett, mert azt a kölcsönpénzt, melyet Haynau kegyessége által kieszközöltek Bécsben, ilyen Zwangsnóták képében kapta meg s az még majdnem teljes összegében meg volt pénztárában. Ezt végezte tehát a felhivásra:

Ezen város házi pénztárában létező nagyszámu Zvangsnóták — a város szomoru körülményeinek ábrázolására közbenjárás mellett csak kölcsön utján nyerettethetvén, s mint illyes tömeg ezen város tulajdona, s ez által minden egyes lakosság rovására szerzett tömeg lévén; minthogy Anvander Ferencz Pellesternek szóbeli előterjesztése szerint az, hogy e város silány helyzetének megkimélése tekintetébül a beadatni rendelt Zvangsnóták kormánybiztosilag bépecsételve a letéteményi tárba őrizet végett betétethessenek — nem sikerült, s azoknak beadatása Kormány Biztos ur által továbbra is sürgettetett; ezen körülmények között főleg oly módokruli gondoskodás szükségesnek mutatkozott; mely által ezen városnak a 100,000 frtra nézve tett Adóssága a hitelező Austriai főfizető hivatallal leginkább közelitőleg kiegyenlítethetnek. Miért is Kormány Biztos ur az eránt, hogy az átnyujtandó Zvangsnótákat ha már megtartani lehetetlen, egy Megyei és Városi Bizottmány jelenlétében elégettetni rendelné, s a nyilvános elégetést eszközlő Bizottmány errül a pénzjegyek pontos és külön feljegyzése mellett, hiteles alakban készitett okiratot kiállitván azt ezen városnak által adja, hogy e szerint az elégetendő összvegnek a forgalombul tökéletes kivonása és megszüntetése bégyőzettethessen, s így a tett Adósságnak elengedése leginkább reméltethessen egy felirás által megkerestetni rendeltetett. Addig is pedig a pénztárakban létező Zvangsnótáknak pontos feljegyzésére Stefanits József fő Birónak elnöklete alatt Karvasy Kálmán fő

Ügyész, Nagy Pál számvevő, Spiró Sándor, Jaschl János képviselőkből álló Választmány kiküldetett Jelentésük beváratván.

Az utolsó közgyülés.

Auguszlus '15-ikéről van felvéve az utolsó jegyzőkönyv a város 1849-es közgyűlési könyvében. A jegyzőkönyv azt állapítja meg hitelesen, hogy: „folyó évi aug. 14-én délután 3 órakor Klapka tábornoknak rendeletéből 4 fegyveres honvéd jelent meg Jankó Mihály kormánybiztossal és a győri térparancsnokkal a városi nyilvános pénztáraknál s az ajtókat elfoglalván, a kormánybiztos és térparancsnok a város pénztáraiban fekvő ugynevezett Zwangsnotáknak rögtöni átadását követelte s azokat a polgármester és teljes tisztikar jelenlétében onnan fegyveres erőhatalommal elvitte. A Zwangsnóták összege 91782 pengő frtra rugott."

Karhatalom a pénztár ellen.

Ekkor azonban már nagyon megviselte a győri közönség erejét, idegét, türelmét a folyton változó idegen és magyar uralom s nyugalom után vágyakozott.

Tudósitás.

A' császári orosz főhadiszállás hivatalos közlése szerint Görgey minden oldalrul körülvétetvén, magát rendelkezés alá vetette, és az insurgensek által az egyezkedések iránt olly kérelemmel felhatalmaztatott, miszerint az ellenségeskedések megszüntettessenek.

Pest és Buda tökéletesen csendes, és a' béke és rend helyreállitásáhozi bizalom mindenütt erős gyökeret fog.

Győrött, Augustus 17-én 1849.

A' cs. kir. Győr városi hadi parancsnokságtól.

Jön az osztrák.

Aug. 15-én bejöttek a császári hadak, elcsapták a rebellis tisztikart s visszahelyezték a császárit.

Világos.

Megérkezett a világosi fegyverletétel hire is és erre gyászfátyolt vetett mindenki a szabadságharcz romantikájának fényes, véres emlékeire.

Gr. Gyulay Győrött.

Augusztus 19-én gróf Gyulay bécsi hadügyminister bécs—pesti útjában Győrön keresztül utazván, ezt az alkalmat Mendel István polgármester felhasználta, hogy a bécsi kormány által Győr városnak kölcsönzött 100,000 forintnyi összeg-

nek Jankó Mihály által történt elokkupálását feljelentse, és mivel Győr ekkép egészen pénz nélkül maradt, egy ujabb kölcsönnek nyerését kérte kieszközölni. Gróf Gyulay a város égő szükségei fedezésére csakugyan engedélyezett is 10,000 frtot.

Az utolsó proklamácziók.

Az utolsó proklamácziók jelentek meg ezután a falakon, szomorú jelentésekkel.

Táv-irati

hivatalos jelentés.

Báró Haynau tábori szertárnagy ur által ő felségének a császárnak tett jelentése következtében Arad vára magát megadta, és e f. hó 16-án a cs. kir. hadsereg által elfoglaltatott.

Győrött, Augusztus 19-én 1849.

A' cs. és k. városi hadi parancsnokságtól.

Hivatalos közlések

a' csatatérről.

Következő két felszóllitás találtatott Arad városában kifüggesztve:

A' nemzethez!

Görgei diktátor.

A' szerencsétlen harczok után, mellyekkel isten a' legközelebbi napokban meglátogatta e' nemzetet, nincs többé remeny, hogy az egyesült osztrák és orosz nagy hatalmasságok ellen az önvédelem harczát, siker reményével folytathassuk.

Illy körülmények között a' nemzet életének megmentése, 's jövőjének biztositása, egyedül a' hadsereg elén álló vezértől lévén várható, 's lelkem tiszta meggyőződése szerint, a' mostani kormány további léteztése, a' nemzetre nézve nem csak haszontalanná, de károssá is válván; ezennel tudtára adom a' nemzetnek, hogy azon tiszta hazafiui érzéstől indítva, mellyel minden lépteimet, 's egész életemet egyedül hazámnak szentelém; magam 's a' ministerium nevében ezennel a' kormányról lelépek, 's addig még a' nemzet hatósága szerint intézkednék, a' legfőbb polgári 's katonai kormányzati hatalmat, G ö r g e y A r t h u r tábornok urra ruházom.

Megvárom tőle, 's azért isten, a nemzet és historia előtt felelőssé teszem, hogy ezen hatalmat legjobb tehetsége szerint, szegény hazánk nemzeti status életének megmentésére, javára, 's jövőjének biztositására forditandja.

Szeresse hazáját olly önzéstelenül, mint én szerettem, és legyen a' nemzet boldogságának biztositásában szerencsésebb nálamnál.

Cselekvéssel többé nem használhatok hazámnak; ha halálom valami jót eszközölhet számára, örömmel adandom életemet áldozatul.

Az igazság és kegyelem istene legyen a' nemzettel!

A r a d v á r a, Augustus 11-kén 1849.

Kossuth Lajos, kormányzó.

Vukovics Sebő, igazságügy-minister.
Csány László, közmunka és közlekedési minister.
Horváth Mihály, cultus-minister.

Polgárok!

Magyarországnak eddigi ideiglenes kormánya nincs többé.

A' kormányzó és a' ministerek, ma, hivatalaikról 's a' kormányról önkényt lemondottak.

E' körülmény által kényszeritve a' katonai főparancsnokság mellett, ma, a' polgári batalmat is ideiglenesen általvettem.

Polgárok! Mindent mit sulyos helyzetünkben hazánkért tenni lehet, megteszek, harczczal vagy békés uton, akkint, mint a' szükség fogja parancsolni, mindenesetre ugy, hogy a' már annyira megfeszitett aldozatok könnyittessenek, az üldözések, kegyetlenkedések és gyilkolások megszüntessenek.

Polgárok! Az események rendkivuliek, és a' sorsnak csapásai sulyosak, illy helyzetben előleges kiszámitás lehetetlen, egyedüli tanácsom 's kivánságom, hogy lakjaitokban békésen megvonaiva, ellenszegülésre, vagy harczba még azon esetben se keveredjetek, ha várostokat az ellenség megszállaná, mert személy és vagyoni biztosságot, legtöbb valószinuséggel, csak ugy fogjátok elérhetni, ha házi tüzhelyeiteknél polgari foglalatosságaitok mellett békén maradtok.

Polgarok! Mit istennek megfejthetlen végzése reánk fog mérni, tűrni fogjuk érfias elszántsaggal, s az öntudat azon boldogitó reményében, hogy az igaz ügy örökre vesztve nem lehet

Polgárok! Isten velünk.

Görgey Arthur.

Ezen felszóllitásokból látható: hogy e' pillanatban a' pártütés fővezetői is, ügyük kimenetele iránt, minden reményről letettek. — Az elcsábitottak ezen szerencsétlen országban ebből tanuságot vegyenek, és hagyjanak fel őrült törekvéseikkel, mellyek nem csak személyeiket a' törvény szigorának adja által, hanem ezerekre is, sőt az egész országra kimondhatlan nyomort hozhatnak.

Főhadiszállás Temesvár, Augustus 13-án 1849.

Báró Haynau m. k.
tábori szertárnagy és főhadi parancsnok.

Augustus 12-en és 13-án Világos és Pankota vidékén, Görgeynek 20,000 emberből és 130 ágyuból álló hadteste, melly a' 3-ik cs. kir. hadtest előtt állott, magát megadta. Görgey f. hó 15-én a' cs. orosz főhadiszállásra Nagy-Váradra érkezett.

A' lefegyverzettek közül számtalanok egyenként bazájokba visszatérnek, az öszves hadtest addig, mig a' lefegyverzés után annak egyes tagjai iránt rendelkezés tétetik, Gyulán és vidékén fog beszállásoltatni.

Pest, Augustus 18-án 1849.

Hiradás.

Jelentkezések.

Felsőbbi rendelet szerint minden a felkelők táborából haza tért honvéd, vagy bárminemü szabad csapathoz tartozott egyén magát a hadi parancsnokságnál jelenteni tartozik, minek következtében ezennel rendeltetik:

1-ször. Minden haza tért honvéd vagy szabad csapatbeli egyén, mai naptól számitandó 10 nap alatt magát a Győr városi tér vagy pedig az őrségi (Gendarmerie) parancsnokságnál jelenteni tartozik.

2-szor. Az illető elöljáróknak szigoru felelősség terhe alatt kötelességül tétetik, azon illy nemü egyéneket, kik ebbeli kötelességüket tellyesiteni vonakodnának, őrizet alatt behozni, és igy a rendeletnek eleget tenni.

Győr, September 8-án 1849.

A városi hadparancsnokság.

Hiradás.

A rend helyreállitása.

A legutóbbi időben, midőn a pártütők Győrött tartózkodtak, több helybeli polgárok által különnemü álladalmi javak részint jogtalanul megvásároltattak, részint pedig önhatalmilag elhordattak. A helybeli hadi parancsnokság ennek következtében rendeli: hogy minden háztulajdonos, vagy lakó, kinek lakásán bár minemü, és bár melly uton oda jutott álladalmi javak, u. m.: fegyver, ruhanemü termesztmények, élelmi vagy egyéb szerek léteznek, 48 óra alatt a hadi parancsnokságnál erről annál inkább jelentést tegyen, minthogy mindenki, kinél ezen idő leforgása után illynemü szerek találtatnak, hadi törvényszék elibe fog állíttatni.

Minthogy továbbá valószinüleg a pártütők által itt létök ideje alatt ismét Kossuth-féle pénzjegyek tétettek forgásban, mindenkinek a' már e' részben előbbi időben kiadott rendelet nyomán szigoruan meghagyatik, hogy azokat háromszor 24 óra alatt a térparancsnokságnak nyugtató mellett adja által.

Ellenben mindenki, ki a' cs. kir. kormány által kibocsájtott, és minden birodalmi tartományokban, ugy szinte Bécs városában is, teljes érték szerint forgalomban levő magyar utalványokat, fizetés gyanánt teljes értékben elfogadni vonakodnék, szigoruan fog büntettetni.

Végre miután tapasztaltatott, hogy a megkülömböztető pártjelek hordása iránt kibocsájtott rendeletnek kellőkép elég nem tétetett; ezennel közhirré tétetik: hogy mai naptól kezdve mindenki, ki személyén valamelly megkülömböztető pártjelet viselni bátorkodik, azonnal befogatik és hadi törvényszék elibe állíttatik.

Győrött, Augusztus 21-én 1849.

A cs. kir. városi hadi parancsnokságtól.

A város „örömünnepe".

Komárom kapitulácziója után szept. 28-án a jóérzelművé vált város „a béke helyreállításának örömünnepét egyházi szertartással" fényesen megülte, a püspökvárban fényes lakoma volt s este a várost kivilágították.

A város 100,000 frtja.

A város 91,000 forintjának visszaszerzése czéljából okt. 1-én Mendel polgármester Schäffer képviselővel az ácsi táborban tisztelgett Haynau előtt, arra kérvén őt, hogy a komáromi várból kivonuló Jankó Mihálytól vegye el a 91,782 frtot. Haynau e kérelmet teljesítette is, de a pénzt nem adta oda a tisztelgőknek, hanem azt mondta nekik, jelenjenek meg okt. 9-én nála audienczián.

A város okt. 7-én közgyűlést tartott s két képviselőjét felküldte tehát Haynauhoz, hol azonban — mint emlékirataiban maga Mendelényi irja — „nem a legszelidebb fogadtatásban részesültek és elutasíttattak." Gróf Gyulay hadügyi és báró Krausz pénzügyi ministerekhez mentek tehát panaszra, kik értesítették a küldötteket, hogy azt a pénzt Haynau hadi zsákmánynak tekinti, azért nem adja vissza. Majd a kormány kárpótolja a várost más uton. *Haynaunál.*

*

Események ezután nem történtek Győrött, a hatalom zsibbasztó uralma sorra eltörölte a nagy korszak emlékeit, a külsőségekben mindent, a belsőkből is sokat. A kármeliták zárdájából rögtönzött börtönben gondolkoztak a világ változatos járása felett az igazak s purifikácziójuk végett faggatták őket a végleg urrá lett reakczió hivatalnokai. *Finale.*

A negyvennyolczas korszak nyomtatott és irott emlékei, fegyverei, bankói, ruhái, kokárdái ládák fenekére és pinczék felásott földjébe kerültek, az utczákról letépték a magyar hazafi-neveket, mint az átilláról a vitézkötést és rangszalagot, a kétnyelvű polgártársak elővették a német szót, mely a hatósági és egyleti életben is hivatalos nyelvvé rukkolt elő, a gyűléstermek teljes némaságba burkolóztak, amit mégis szükséges volt tartani, arra a katonai parancsnokság adott engedélyt, ugyanaz küldött rá képviselőt is egy-egy hadnagy vagy főhadnagy személyében, akinek szakavatott belátása irányította az események fonalát.

A tűztorony vaslobogóját átfestették fekete-sárgára, Mendel István polgármester tartott uj szellemben hazafias beszédeket a városházán, melyek hogy mennyire elütők voltak a Lukács, Gyapay, Jankó beszédeitől, szépen feltünteti az az egy diszpéldány, melyet mint egy magas diszünnep alkalmából elmondottat itt közlök s melylyel mint egy fekete határkővel befejezem a könyv második részét. *A tűztorony lobogója.*

1849. deczember 26-án — irja Mendel — mint Ő felsége I. Ferencz József által népei részére kiadott birodalmi alkotmánynak ünnepélyes kihirdetésére kitüzött napon, délelőtt a székesegyházban tartott fényes egyházi mise után a városház nagytermében Mendel István polgármester elnöksége alatt tartott nyilvános közgyűlésen, melyben báró Siegenthal generális és katonai *A birodalmi alkotmány.*

parancsnok, Karner Antal győri püspök, Balogh Kornél megyei első alispán, több megyei tisztviselővel, a városi tanács, képviselő testület, tisztikar és több tekintélyes győri lakosok is megjelentek, nevezett polgármester következő beszéddel nyitá meg a közgyűlést és osztatá szét a nyomtatásban megjelent birodalmi alkotmányt magában foglaló czikkeket:

A polgármester fekete-sárga beszéde.

„Tekintetes és nagyérdemü gyülekezet!

Éppen ma esztendeje, hogy a felkelők serege Győrt elhagyván, a cs. kir. hadsered Windischgrätz tábornagy ő herczegsége vezérlete alatt városunkba dicsően bevonult, az akkor keletkezett szerencsétlen polgárháborút elfojtandó, a személy és vagyonbiztonságot biztositando, milliók által óhajtott békét helyreállitandó, egyszóval hazánk viszonyaiban ejtett nagy sebeket orvoslandó.

Minden, hazája valódi boldogságát szivén hordozó honpolgár nyugodt kebellel nézett a biztos jövendő elé, a sors azonban akkor meg nem engedé, hogy az ország boldogságának legfőbb tényezője, a béke és nyugalom állandó legyen! — sok terhes felhők vonultak azóta keresztül szegény hazánk láthatárán, szerencsétlen városunk a polgárháborúnak több izben szomoru szinhelye volt, és évtizedek lesznek csak képesek ezen borzasztó polgárháború által okozott nagy sebeket gyógyitani.

Azonban hála az egek urának, a vésznapok eltüntek, borúra derü kelt, egyesült erőknek sikerült az óhajtott békét helyreállitani, 's ő felsége dicsőségesen uralkodó császárunk 's királyunk I. Ferencz Jósef, kinek legmagasab arczképe ma diszíti legelsőben tanácstermünket, folyó évi martius 4-én legkegyelmesebben kibocsátott birodalmi alkotmány által népeinek alkotmányos jogait biztositani, országainak jövendő felvirágzására a szilárd alapokat megvetni, azt, mit a pártütő fegyvernek kierőszakolni nem sikerült, alattvalóinak önként megadni kegyeskedett.

Ezen alkotmánynak nyilvánítása báró Haynau táborszernagy és magyarországi hadsereg főparancsnoka ő excellentiájának f. é. november 1-én kelt hirdetése, és kerületi főispán ő méltóságának, ennek kibocsájtott rendelete következtében -- teszi mai összejövetelünknek és polgári ünnepünknek főtárgyát.

Mielőtt ennek felolvasásához fognánk, legyen szabad a tettes nagyérdemü gyülekezetet röviden figyelmeztetnem ezen birodalmi alkotmánynak jótékonyságára 's az abban foglalt biztositékokra, ebben ugyanis az egyenjoguság nemzetiségre, nyelvre, vallásra és törvényre nézve kimondatik, a kereskedésnek az eddiginél szabadabb tér nyittatik, a tulajdon a birodalom oltalmába helyeztetik, fekvő vagyon szerezhetési jog minden becsületes honpolgárnak megadatik, a jobbágyi tartozás vagy szolgálat megválthatása megengedtetik, az ország terhei egyarányosan kiosztatnak, a községek alapjogai biztositatnak, hazánk alkotmánya a tartományi gyűlés által nagy részben fentartatik, a ministerium felelősége kimondatik, a törvénykezési eljárásnak rendszerinti nyilvánossága, 's az igazságnak minden részére külömbség nélkül gyors kiszolgál-

tatása megrendeltetik, egyszóval abban mind az, mit egy szabad nemzet és jelenkor, egy atyáskodó fejedelemtől igényelhet, benfoglaltatik és megadatik.

Hálátlanok lennénk tehát, ha legkegyelmesebb fejedelmünknek ezen, népeit boldogitani kivánó atyai szándékát el nem ismernénk, fel nem karolnánk és jobbágyi hódolattal és bizodalommal, tántorithatlan hűséggel ezen nagyszerü ajándékot ne viszonoznánk!

Terjessze a királyok királya ő felségének üdvhozó kormányát hosszu évek sorára! Éljen I. Ferencz Jósef, egy évtől fogva dicsőségesen uralkodó császárunk és királyunk! Éljen az általa megszabaditott kedves hazánk! Éljen a birodalmi alkotmány!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Az ősi óra megállott a teremben, a jelenlevőknek is torkán fagyott az éljen s elállt szeme-szája is, — de azért mégis mozgott a föld.

(Vége az első könyvnek.)

»PANNONIA«-KÖNYVNYOMDA GYŐRÖTT.

